ion drăguşanul

povestea aşezărilor transilvane

M

Cluj-Napoca, 2025

Coperţile şi ilustraţiile interioare:

Imagini din „*Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild*", VI, Wien 1902.

Franz Jaschke, „*National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien, dem Banat, Siebenburgen und der Bukowina, / Costumes nationaux et vues d'Hongrie, de Croatie, d'Esclavonie, de Bannat, de Transilvanie et de Bukowine. / Nact der Natur gezeichnet und gestochen von Franz Iaschke*, Wien 1821. *Gedruckt bey Anton Strauss, k. k. priv. Buchdrucker*".

Nepotului meu Darius Andrei IGNAT.

MOTO: „Pe la finea anului 1875, această şcoală era instalată într-un bordei lângă vale, întunecos, urât, dezlipit, nevăruit, ca vai de el… / Stăpânirea se îngriji a le face scaune sau bănci, sau, mai bine zis, juguri…. Mai întâi se făcură două scări necioplite de mesteacăn. Scările se croiră lungi cât şcoala şi se aşezară pe lângă pereţii şcolii, cu un sul în jos, pe faţa casei, şi cu celălalt în sus, având fusceii în poziţia verticală. Pe aceste două scări se puseseră apoi scânduri, aşa ca să stea cu un capăt pe una, cu altul pe cealaltă scară. Scândurile acestea formau scaunele de şezut ale băieţilor. Înaintea şcolarilor era altă scândură, care, fiind pusă pe doi suscei înţepeniţi în sulul de deasupra scării, stă pai sus decât scândura pe care şedeau copiii; aceasta a doua scândură, necioplită, era masa băieţilor. Adevărate juguri aceste bănci. Pereţii erau toţi sparţi şi împiestriţaţi cu tabele parietale… Copiii erau vineţi de frig, învăţătorul îşi freca mâinile propunând”[1].

[1] *Şcoala Română*, Anul II, nr. 38, Sibiu 1877, p. 302

MĂCEU

(Macseu, comuna Bretea Română,
districtul Bobâlna, judeţul Hunedoara)

1656, ianuarie 21: „La Episcopia ortodoxă din Oradea Mare, pe o *Cazanie* a lui Varlaam: Această carte să cheamă ievanghelea cu învăţătură *siru pustila ili za propoveadie iercag* (sic) dată iaste de Hristos iubitor şi întru Hristos credincios Io Gheorghe Ştefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn ţării Moldovei, şi o a dăruit din mână credincios slujitorului Măriei Sale Ioan diac, ce a fost notar Măriei Sale, la sfânta biserică ce iaste supt biruinţa slăvitului şi întru Hristos ales cinstitul principe Gheorghe II Racoți, Domnul Ardealului, şi părţilor crăiei ungureşti, şi şpan Săcuilor în veaci, în sat în **Măceu**, / Ghenarie 21, veto 7161, în anul Domnului nostru Isus Hristos **1656**"[2].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionată familia „**Pap** de Hatzeg, în comunele **Măceu** (Macseu), **Densuş** (Densusiu), **Tuştea** (Tuscia), **Răchitova** (Rechitova), **Păclişa** (Paclisia), **Bre-**

[2] *Revista Istorică*, Anul VIII, nr. 7-9, Bucureşti 1922, pp. 146, 147

tea (Bretia), **Săcărâmb** (Secarémbu), **Martineşti**, comitatul Hunyád, **Făgăraş** (Fagarasiu), 1671, 15 familii”[3].

1877: „Şcoala comunală din **Maceu** e tocmai ca cea din **Gantiaga** („pe la finea anului 1875, această şcoală era instalată într-un bordei lângă vale, întunecos, urât, dezlipit, nevăruit, ca vai de el… / Stăpânirea se îngriji a le face scaune sau bănci, sau, mai bine zis, juguri…. Mai întâi se făcură două scări necioplite de mesteacăn. Scările se croiră lungi cât şcoala şi se aşezară pe lângă pereţii şcolii, cu un sul în jos, pe faţa casei, şi cu celălalt în sus, având fusceii în poziţia verticală. Pe aceste două scări se puseseră apoi scânduri, aşa ca să stea cu un capăt pe una, cu altul pe cealaltă scară. Scândurile acestea formau scaunele de şezut ale băieţilor. Înaintea şcolarilor era altă scândură, care, fiind pusă pe doi suscei înţepeniţi în sulul de deasupra scării, stă pai sus decât scândura pe care şedeau copiii; aceasta a doua scândură, necioplită, era masa băieţilor. Adevărate juguri aceste bănci. Pereţii erau toţi sparţi şi împiestriţaţi cu tabele parietale… Copiii erau vineţi de frig, învăţătorul îşi freca mâinile propunând”[4]) şi cu aceleaşi mobile. Învăţătorul Avram Bura abzise încă la finea anului 1874/2875, fără îndoială fiindcă-i era bine. Aici am observat că fetiţele nu frecventează deloc şcoala”[5].

1898: „Dl Ioan Baciu, comerciant în **Haţeg**, a dăruit bisericii greco-ortodoxe române din **Măceu**, cu ocaziunea sfintelor Paști, o icoană foarte frumoasă, în preț de 10 florini. Primească binefăcătorul sincerele noastre mul-

[3] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 47
[4] *Şcoala Română*, Anul II, nr. 38, Sibiu 1877, p. 303
[5] *Şcoala Română*, Anul II, nr. 38, Sibiu 1877, p. 302

țumite și deie bunul Dumnezeu ca rugăciunile rostite de credincioși, în sfintele sărbători, pentru această podoabă, să-i fie spre cea mai mare fericire. / **Măceu**, la 18 aprilie 1898. / În numele comitetului bisericesc / Iuliu Buzdugan, curator”[6].

1898: „De la poşta din **Măceu** s-au furat 13.000 florini, destinaţi pentru B.-Gyula. Scrisoarea, care cuprindea cele 13.000, a fost desigilată aşa de bine, încât numai atunci s-a observat lipsa banilor, când s-a înmânat adresatului”[7].

1907: „N-a trecut bine o săptămână și, în 3 iulie nou, după-amiază, din nou a dat peste noi o grindină ca și care nici nu am mai văzut. Mărimea pietrei era ca o nucă bună. A ținut ca 5 minute. Apoi s-a potolit și a urmat o ploaie curată. Ce folos, însă, că aproape tot ce biet mai rămăsese din rândul trecut în bucate a fost nimicit cu desăvârșire. Grânele s-au făcut una cu pământul. Cucuruzul, care era mare și frumos, a fost frânt, ca tăiat cu toporul de la pământ. Abia ici-colo câte un fir mai stă străjer trist peste holda bătucită, ca cum lași în pădurea tăiată, ici-colo, câte un lemn de semn. / După viscol, țăranii veneau de la câmp, în oraș, plângând de deznădejde! Iar a doua, a treia zi, am văzut venind, de la câmp, care încărcate cu cucuruz verde, rupt de viscol, încât nemaiavând nici o nădejde de o îndreptare a lui, oamenii l-au dus acasă, de nutreț vitelor. / În comuna vecină, **Turdaș**, grindina a prins în câmp pe un băiat păstor și, neavând unde se adăposti, așa de grozav l-a zdrobit piatra, că a fost adus acasă fără știre de sine, ca mort. Și așa e pe zeci de sate din ținutul Orăștiei. / Tot în zilele astea, cu

[6] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 16, Orăștie 1898, p. 63
[7] *Tribuna Poporului*, Anul II, nr. 195, Arad 1898, p. 951

prilejul unei ploi, un bărbat și o femeie de la **Hațeg** au fost ajunși **în hotarul comunei Măceu**, de vifor. S-au așezat, să se apere de ploaie, lângă o căpiță de lucernă. În aceeași clipă, însă, s-a desprins un trăsnet asupră căpiței și femeia, atinsă de el, a murit pe loc, iar bărbatului, afară de spaimă și leșin, nu i s-a întâmplat nimic”[8].

1928: „În comuna **Măceu** a avut loc, duminică, un cere cultural, sub preşedinţia dlui Alexandru Vlădulescu, învăţător în **Moldova-Nouă**. Înainte de masă, s-a ținut un *te-deum*, la biserica satului, de părintele Mitrofan, şi învăţătorul Dumitru Cocor, a ţinut, la şcoală, o lecţie practică cu elevii clasei a III-a, după care a urmat critica lecţiunii între învăţătorii Arcan şi Îmbucătură. Toţi cei 12 învăţători au luat masa la Dumitru Cocor şi, după masă, s-au ţinut prelegeri sătenilor din sat de către domnii învăţători Ciorbovici din **Pojejena**, Îmbucătură din **Radinua** şi Arcan din **Moldova-Nouă**, şi diferite producţii de către elevii şcolii”[9].

1937: „Subsemnatul delegat judecătoresc prin aceasta aduc la cunoștință publică că, în urma deciziunii judecătoriei mixte Haţeg, nr. G. 5138/1935, în favorul lui Kirbl Erna din Haţeg, reprezentat prin Dr. Vajna Farkas, avocat în Haţeg, contra dom. fa comuna **Măceu**, pentru suma de 1.856 lei şi accesorii, se fixează termen pentru efectuarea licitației pe ziua de 15 aprilie 1937 ora 3 p. m, la faţa locului în comuna Măceu, la locuinţa urmăritului”[10].

[8] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXX, nr. 140, Braşov 1907, p. 3
[9] *Svastica Banatului*, Anul II, nr. 20, Timişoara 1928, p. 4
[10] *Solia*, Anul XVL, nr. 12, Orăştie 1937, p. 4

MĂCICAŞU

(Machkas, Gyos Mackhas, judeţul Cluj)

1356, iulie 11, Sântimbru: Dominic, voievodul Transilvaniei, scrie capitlului bisericii din Alba Iulia că i s-a plâns „Andrei, fiul lui Nicolae de **Suceag** (Suchack, Scuchak, Zuchak, azi **Suceagu**, judeţul Cluj) că moşia numită **Măcicaşu de Sus** (Machkas, Gyos Mackhas, judeţul Cluj), pe care a fost zidită o biserică de piatră în cinstea fericitului Martin Mărturisitorul, a fost a lui, prin cumpărare, în temeiul unor acte… acum mistuite de foc. Deci, punând voi să se caute şi să se afle în sacristia sau arhiva bisericii voastre rândul celălalt al acelor acte, puneţi să fie trecut în scris cuprinsul lor, cuvânt cu cuvânt”[11].

1357, septembrie 19, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie conventului mănăstirii din Mănăştur că, deoarece „Mihail zis Darabus, nobil de **Giosmachkas** (Gyosmachkas, partea de apus a satului Măcicaşu, judeţul Cluj)” s-au înţeles asupra împărţirii statornice a moşiei cu „Mihail, fiul lui Nicolae, Nicolae, fiul lui Ioan zis Kerek şi Ioan, Luca şi Ştefan, fiii lui Martin, verii săi, precum şi

[11] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 26, p. 27

cu alţi nepoţi ai lui Petru, fiul lui Gune… capitlul să trimită „spre mărturie omul vrednic de crezare, de faţă cu care omul nostru, Nicolae, fiul lui Iosif de **Măcicaş** (Măcicaşu, judeţul Cluj), ori Mihail, fiul lui Ladislau de **Gergurhaza** (sat dispărut, lângă Chinteni, judeţul Cluj) sau Ştefan, fiul lui Petru de **Sumurduc** (Zomurduk, Zumurduk, judeţul Cluj), ori, în lipsa acestora, Ladislau, fiul lui Ioan de **Nădăşel** (Nadas, Nadasd, judeţul Cluj), să meargă la moşia Giosmachkas, să o împartă între zişii nobili Giosmachkas, în chipul arătat în actele lor de împărţeală”[12].

1358, februarie 2, Turda: Voievodul Andrei scrie conventului mănăstirii Mănăştur că, în adunarea nobililor de la Turda, venind „Andrei, fiul lui Nicolae, fiul lui Bese de **Suceag** (Suchack, Scuchak, Zuchak, azi **Suceagu**, judeţul Cluj)… în pricina cu Nicolae, fiul lui Iosif de **Măcicaşu** (Machkas, Gyos Mackhas, judeţul Cluj)… Andrei, fiul lui Nicolae, a înfăţişat un privilegiu al capitlului bisericii Transilvaniei. Văzând cuprinsul şi glăsuirea acestui privilegiu, voievodul şi fruntaşii ţării pun capăt pricinilor în scaunul de judecată, atât din cauza greutăţii ei, cât şi la cererea asesorilor. Nicolae, fiul lui Iosif de Măcicaşu, a înfăţişat un privilegiu al pomenitului capitlu al bisericii Transilvaniei, din anul Domnului **1310**, în cuprinsul căruia se spune că, înfăţişându-se Matei, fiul lui Gyuge de **Marocaza** (Herholm, Marocaza, azi **Coasta**, judeţul Cluj), în numele său, şi Andrei, fratele său, pe de o parte, iar pe de alta Iosif, fiul lui Ştefan de Măcicaşu, precum şi Mihail şi Dominic, fraţii săi, acest Matei a mărturisit că odinioară… pomenitul Gyuge, tatăl său, a vândut, pentru

[12] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 182, pp. 174, 175

50 de mărci, lui Ştefan, tatăl zisului Iosif, jumătate din amintitul pământ numit Măcicaşu, în partea în care se ridicase şi se clădise o biserică de piatră în cinstea sfântului Martin, împreună cu toate folosinţele… iar acea jumătate de pământ Măcicaşu este despărţită de moşia lui Mihail, fiul lui Laurenţiu de **Cubleş** (Cublus, judeţul Cluj) printr-un pârâu, care curge din dosul dealului cetăţii"[13].

1358, aprilie 8, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur raportează voievodului Andrei că trimişii „la partea de moşie în pricină a răposatului Nicolae, fiul lui Grigore, chemată **Măcicaşu** (Măcicaş, judeţul Cluj), în zisul comitat Cluj… au hotărnicit-o, au despărţit-o de moşiile altora şi au preţuit partea pomenitului Nicolae la 25 mărci. Ei au mai aflat, de la Ioan, fiul lui Gula de Giula, de la Mihail zis Darabas, de la Mihail, fiul lui Nicolae, de la Nicolae zis Kerek şi de la Ioan, fiul lui Martin, nobili de Măcicaşu, şi de la alţii, că pomenitul Nicolae, fiul lui Grigore, şi, prin urmare, sus-zişii Besse, bunicul, şi Nicolae, tatăl amintitului Andrei, au stat în paşnică stăpânire a părţii aceleia de moşie"[14].

1365, februarie 26, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Ladislau, fiul lui Ioan de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), în numele său şi al lui Ioan, precum şi al lui Mihail, fiul lui Ladislau, fratele lor, că, din voinţa şi porunca lui Ştefan şi Gheorghe Bebek, locţiitorul slujbaşului lor din **Sânmihaiu** (azi **Mihăieşti**), împreună cu

[13] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 213, pp. 216-220
[14] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 263, pp. 265, 266

Petru de **Kege** (dispărut, judeţul Cluj), Neagu, Maxim şi Roman, **voievozii românilor**, cu cnezul Ilie, cu Petru şi Gula, fiii lui, şi cu alţi români şi unguri, de toţi aproape 700 de oameni, ducându-se la o moşie a lor, care ţine de ei în temeiul zălogirii şi se numeşte **Sânpetru** (Sinpetru, Zenpeter, Zentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), au mutat cu sila pe toţi iobagii, cu lucrurile lor, pe moşia acelor fii ai lui Bebek, mistuind prin foc casa lor, aflătoare acolo, această moşie rămânând acum aproape pustie; prin această jefuire, ei au fost păgubiţi cu 500 de florini.

Nemulţumiţi cu atâta, de curând venind pe moşia lor, numită **Hida** (Hydalmas, judeţul Sălaj) şi spărgând chiar casele lor şi luând, din lăzi, actele întocmite, cu privire la moşiile lor, au furat toate bunurile mişcătoare şi nemişcătoare, până chiar şi lucrurile iobagilor lor, cu totul 250 boi, 200 vaci, 700 porci, 1.500 oi, 33 cai, 560 păsări. Iar pe femei şi fete le-au despuiat, lucrurile din lăzi şi cele aflate în case le-au luat cu ei, cu totul, şi cu desăvârşire de preţul şi preţuirea cărora ei încă nu îşi dau seama. Şi au mai mistuit prin foc trei case cu curţi, şi au dus în prinsoare pe Nicolae şi Andrei, slujitorii lor, şi pe acel magistru Ioan, şi Mihail, fiul lui Ladislau, de n-ar fi putut ei scăpa cu fuga i-ar fi omorât; şi pe unii dintre slujitorii lor i-au lăsat răniţi cu răni grele.

Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi spre mărturie omul vostri, înaintea căruia omul nostru, Ştefan sau Ladislau, fiii lui Ladislau de **Nădăşelu** (Nadas, judeţul Cluj), sau Ioan Roşul de **Tiburch** (dispărut, judeţul Cluj), ori Ioan zis Tot de **Ciumăfaia** (Chamafaya, judeţul Cluj), sau Anton, fiul lui Pavel de **Chiced** (Chiced, Kechеd, Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj), ori Ioan şi

Luca, fiii lui Marin de **Măcicaşu** (Machkas, judeţul Cluj) sau, în lipsa acestora, Ladislau, fiul lui Beke de **Iclod** (Iklod, judeţul Cluj), să cerceteze pe faţă şi în ascuns şi să afle tot adevărul”[15].

1370, aprilie 11, Sântimbru: Vicevoievodul Ioan scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Anastasia, soţia lui Iacob, fiul lui Dominic de **Popfalău** (azi **Popeşti**, judeţul Cluj), adică fiica lui Laurenţiu, fiul lui Akus de **Suceag** (Suchack, Scuchak, Zuchak, azi **Suceagu**, judeţul Cluj), că ea, potrivit cuprinsului actelor sale, vrea să intre, pe calea legii, în stăpânirea unei bucăţi de moşie, ce tine de sus-zisul sat Suceag, aşezată între două vii, anume a lui Andrei zis Besse şi a lui Iacob zis Zulga, dată şi hărăzită odinioară ei de fiii lui Dominic zis Rauaz, drept a patra parte, cuvenită fetelor. Cu privire la aceasta, trimiteţi spre mărturie omul, de faţă cu care, omul nostru Nicolae, fiul lui Laurentiu de Popfalău, sau Dominic, fiul lui Laurenţiu, de **Măcicaşu** (Machkas, Gyos Mackhas, judeţul Cluj), mergând la locul zisei bucăţi de moşie şi chemând acolo, în chip legiuit, pe vecinii şi megieşii ei, şi să dea în stăpânire sus-zisei doamne Anastasia, potrivit cuprinsului actelor ei, acea bucată de moşie, spre a o stăpâni pe veci, dacă nu se va împotrivi cineva”[16].

1411: „Sigismund, regele Ungariei, ordonă Capitulului din Arad să hotărnicească moşia **Ciuta** din Banat, care era proprietate a familiei nobile române din **Măcicaşu**, şi anume a lui Michai, fiul lui Ion din

[15] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 386, pp. 402-404
[16] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 490, pp. 739, 740

Slivaşu, a lui Dionisie, Costa şi Fărcaş, fii lui Romanii etc."[17].

1424: „Sigismund, regele Ungariei, ordonă lui Pipo de Ozora, comitelui de Timişoara, să apere pe cetăţenii din Caran(Sebeş) în posesiunea şi folosinţa pădurilor, ce sunt în controversă între dânşii şi nobilii din comunele **Mutnicu** şi **Măciaşu**"[18].

1428: „Sigismund, regele Ungariei, confirmă pe familia nobilă română de **Măcicaşu**, în posesiunea moşiilor **Ruginoasa**, **Leorgis** şi **Topliţa**, în semn de recunoştinţă pentru eroismul lui Roman, fiul lui Costa, şi a lui Michai, fiul lui Fărcaş, nobili de **Măcicaşu**, căzuţi în lupta întâmplată cu turcii la Dunăre"[19].

1428: „Sigismund, regele Ungariei, ordonă Capitlului din Oradea să introducă pe nobilii de **Măcicaşu** în posesiunea moşiilor, ce le dăruise din nou, în urma morţii eroice a lui Roman şi Michail, căzuţi în lupta întâmplată cu turcii, sub castrul Columbaţ"[20].

1440: „Nobilii din districtul (Caran) Sebeşului adeveresc că comunele **Ciuta** şi **Săseşti** au fost, din moşi şi din strămoşi, ale nobililor Ioan, Şerban şi Dumitru de **Măcicaşu**"[21].

---

[17] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 478
[18] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 530
[19] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 556
[20] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 557
[21] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 669

1440: „Vladislau, regele Ungariei, confirmă pe familia nobilă română de **Măcicaşu** în posesiunea moşiilor sale din districtul Caransebeşului, din cauză că vechile documente de posesiune ale acestei familii se pierduseră în timpul invaziunilor turceşti, ce se întâmplaseră sub domnia regelui Albert”[22].

1440: „Capitulul din Arad introduce din nou pe familia nobilă română de **Măcicaşu** în posesiunea moşiilor sale din districtul Caransebeşului, pe care le stăpânise moşii şi strămoşii săi din timpuri imemoriale”[23].

1445: „Ion Corvinul, voievodul Transilvaniei, ţine tribunal în oraşul Hunedoarei şi judecă procesul dintre nobilul Ion de **Măcicaşu** cu nobilul Bogdan din comuna **Mutnic**, şi cu Petru, Sandrin, şi Ion, fii lui Stan din **Prisaca**, pentru chineziatul ereditar din comuna Prisaca, în districtul Lugoşului”[24].

1447: „**Adunarea nobililor români** din districtul Caransebeşului adevereşte că nobilii Şerban, Dumitru şi Ladislau de **Măcicaşu** au stăpânită totdeauna trei părţi din comunele numite **Măcicaşu**, **Tiuşu**, **Tincova**, **Dobrogoste**, **Perlo**, **Ciuta**, **Săseşti**, **Ruginoasa**, **Topliţa**, **Leurdeni** şi **Secaş**, iar documentele dânşilor de posesiune s-au pierdut, când Amurat, împăratul turcilor devastase Banatul”[25].

---

[22] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 671
[23] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 673
[24] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 721
[25] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, partea 2, Bucureşti 1890, p. 744

1455: „Călugărul minorită Ion de Capistrano, trimis ca inchizitor în contra ereticilor din Ungaria, primeşte în confraternitatea călugărilor minoriţi pe **nobilul român Iacob de Măcicaşu** din Banat şi pe soţia sa, şi anume în semn de mulţămire şi de recompensă pentru ajutoarele ce le-au dată dânşii ordinului minorit”[26].

1456: „Adunarea generală a nobililor şi a chinezilor români din districtul Caransebeşului adevereşte că nobilul Şerban de **Măcicaşu** şi fraţii săi au stăpânit, din moşi din strămoşi, a treia parte din comunele Măcicaşu, Tiuş, Tincova, Dobrogoste, Perlo, Ciuta, Săseşti, Ruginoasa, Topliţa, Leurdiş şi Secaş”[27].

1468: „Matia Corvinul, regele Ungariei, confirmă pe nobilii din **Măcicaşu** în posesiunea moşiilor sale părinteşti din districtul Caranseş”[28].

1470: „Matia Corvinul, regele Ungariei, învită pe Capitulul din Arad ca să introducă pe nobilul român Iacob din **Măcicaşu** în posesiunea moşiilor sale părinteşti din districtul Caransebeşului. Ca martori, care să asiste la această introducere, sunt amintiţi nobilii români Ion Tătar, Ladislau Găman şi Ion Floca”[29].

1470: „Iacob **Măcicaşu**, Ion More şi Vasa, castelanii castrului **Jidova** din Banat, adeveresc că, întâmplându-se să ţină dânşii tribunal cu nobilii din provincia Lugoşului, s-au prezentat înaintea dânşilor Iacob Marga şi

---

[26] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 2, Bucureşti 1891, p. 56
[27] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 2, Bucureşti 1891, p. 68
[28] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 2, Bucureşti 1891, p. 183
[29] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 2, Bucureşti 1891, p. 196

Sandrinu Şişman, foştii castelani ai Severinului, şi s-au judecat pentru partea ce se cuvenea lui Iacob Marga din venitul castrului **Severinului**"[30].

1478: „Nobilul Iacob **Măcicaşu** din Banat răscumpără moşiile pe care le zălogise, mai înainte, văduva lui Zacharia **Măcicaşu**, ca să răscumpere, din captivitatea turcilor, pe o fiică a sa"[31].

1559: „Isabella, regina Ungariei, la cererea nobilului Ştefan **Măcicaşu** din Caransebeş concede hotărnicia şi separarea părţilor sale de moşie din comunele **Măcicaşu**, **Tincova**, **Zăguşeni** şi **Ruginoasa**"[32].

1571: „Nobilii Petru şi Nicolae **Măcicaşu** zălogesc nobilului Nicolae Micşa, pentru suma de 531 florini, pe iobagii săi Petru Rusa, Mihai Barla şi Ciorcioc din **Zăguşeni**, pe Petru şi Stanciul Vlădeni din **Măcicaşu**, şi pe Lupşa din **Ruginoasa**, dimpreună cu toate pământurile lor de arătură, fâneţe, păduri, munţi etc."[33].

1574: „Nobilul Nicolae **Măcicaşu** din Banat zălogeşte pe iobagii săi Ion Ilma şi Petru Zavaria, dimpreună cu moşiile lor, nobilului Ştefan Măcicaşu, pentru suma de 70 florini"[34].

---

[30] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 2, Bucureşti 1891, p. 197
[31] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 2, Bucureşti 1891, p. 251
[32] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 5, Bucureşti 1897, p. 461
[33] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 5, Bucureşti 1897, p. 697
[34] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 5, Bucureşti 1897, p. 746

1575: „Nobilul Nicolae **Măcicaşu** zălogeşte nobilului Ion Duma partea sa din pădurile numite Măguri, din districtul Caraşului, pentru suma de 10 florini”[35].

CHARLES BONER, TRANSYLVANIA; ITS PRODUCTS AND ITS PEOPLE. LONDON: 1865.

WALLACK WOMEN AT MEHADIA.

[35] Hurmuzachi, Eudoxiu de, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul II, partea 5, Bucureşti 1897, p. 748

MACKAS

(lângă Valea Măcicaş, judeţul Caraş Severin)

1352, noiembrie 8, Iladia: „Magistrul Posa de **Zer** (în Ungaria) şi comite de Caraş, castelan de **Sebeş** (districtul Seebus, judeţul Caraş Severin), şi fiii săi, magistrul Ladislau şi magistrul Ştefan" dau de ştire „că venind înaintea noastră Juga şi Bogdan, fiii lui Ştefan de **Mâtnic** (Mitnicul Mare, Mutnok, judeţul Caraş Severin), ne-au cerut ca în libertatea în care cnejii au satele lor libere în districtul Sebeş, în aceeaşi libertate să stăpânească şi ei şi să sporească un pământ care zace pustiu, în Valea Mâtnicului. Iar noi le-am dat sus-zisul pământ… Hotarul lui începe lângă Mâtnic şi trece printr-o pădure, şi, pe drum, vine la **Gamza** (lângă Mitnicu Mare, judeţul Caraş Severin) şi trece spre **Mackas** (lângă Valea Măcicaş, judeţul Caraş Severin)"[36].

[36] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 152, pp. 160, 161

MĂDĂRAŞ

(Madaraz, judeţul Satu Mare)

1366, iunie 1, Vişegrad: Palatinul Ungariei scrie nobililor comitatului Satu Mare că s-a plâns regelui, „în numele lui Ilie, fiul lui Simion de Zenieis, că Ştefan şi Leukus, fiii lui Grigore, fiul lui Laurenţiu de **Săplac** (Suplac, Zeplak, azi **Suplacu de Barcău**, judeţul Bihor), au luat nişte cai de herghelie ai aceluiași Ilie, şi apoi, prin rânduirea şi împăciuirea lui Ladislau, fiul lui Ioan de **Mădăraş** (Madaraz, judeţul Satu Mare), i-au dat înapoi, dar, din aceştia, şi-au păstrat pentru ei doisprezece. Cu privire la care, cerem cu stăruinţă să trimiteţi unul sau doi dintre voi, care, cercetând cu luare aminte cele de mai sus, de la toţi de la care se cuvine şi se poate, să ştie şi să afle tot adevărul”[37].

1896: „O adunare tractuală s-a ţinut, la 18 faur nou, în **Amaţ**, din districtul protopopesc **Mădăraş**. Deși frigul era încă în puterea sa, membrii tractuali, disdedimineţă sosiți, la 8 ore, plecă în corpore la biserică, pentru ascultarea sfintei liturghii, cerând binecuvântarea Dumnezeiască peste lucrurile lor. Sfânta liturghie fu celebrată

[37] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 72, p. 135

prin M. O. D. Mihail Darabant, paroh local, împreunată cu un „Te Deum“. / Conform programei, la 9 ore şi jumătate, dimineața, membrii tractuali, întrunindu-se în spaţiosa sală de învățământ, fură salutaţi de valorosul președinte, dl Mihail Marcus, învăţător-diriginte în **Mădăraş**, prin un „Bine ați venit!”, arătând totodată. în rostul vorbirii sale, că cine sunt cei ce se întrunesc și care este scopul întrunirii lor. Terminând, declară adunarea de deschisă, între strigări de „Să trăiască!”. / După aceea, dl notar filial Vasiliu Popan, cantor-învăţător în **Viile-Sătmarului**, aduce la cunoştință adunării că se împlinesc deja 3 ani, de când a luat asupra-și funcțiunea de notar, şi, mulțumind pentru încrederea pusă în el, își dă dimisia. Se cere cu stăruință ca dl Popan să primească din nou notarialul, însă domnia sa nu primeşte. Se purcede deci la alegere nouă, alegând în locul dânsului, de notar, cu aclamaţiune, pe dl Ioan Ciulean, învăţător în **Mădăraş**… / Urmă cetirea dizertațiunii „Ce e cauza nefrecventării şcolii şi cum s-ar putea aceea delătură?”, prin Ioan Ciulean, învăţător în **Mădăraş**. Elaboratul a fost lucrat cu diligință, ţinând seamă de obiceiurile şi împrejurările din acest ținut; a fost ascultat cu viu interes”[38].

1927: „Primiri la teologie. În şedinţa consistorială din 15 septembrie, au fost primiţi la Academia teologică următorii: Iosif Vezoc, Vălingh; George Mihiş, **Borleşti**; George Zaha, **Mădăraş**; Iuliu Pop, **Sânmiclăuş**; Emil Chira, **Săsari**; Iosif Pantiş, Resighea; Vasile Boşca, Resighea; Ioan Cosma, Dindești; Aurel Ghiulai, Dindești; Michail Bruchental, Derna; Teodor Voştinar, **Şiria**; Mihail Oșan, **Pomi**; Gheorghe Miclăuş, **Borleşti**, total: 13

[38] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 44, Braşov 1896, p. 5

din 24. / Celor ce nu au bacalaureat li s-a impus a-l câştiga, căci altfel vor fi consideraţi numai studenţi extraordinari ai Academiei. Clericii se vor prezentă în 8 octomvrie curent”[39].

1937: „În ziua de 5 septemvrie, în faţa unui mare număr de credincioşi, veniţi de la mari depărtări, Înaltul Păstor, Excelenţa Sa Valeriu Traian Frenţiu, episcopul Oradei, a consacrat biserica nou pictată și a sfințit noua „Casă Culturală” din **Mădăraş**. În 8 septemvrie, praznicul Naşterii Maicii Domnului, Excelenţa Sa a vizitat comuna **Istrău**, din Sălaj, și **a sfințit biserica de aici**, iar în după-amiaza aceleiaşi zile, neobositul Arhiereu a luat parte la sfințirea şi punerea pietrei fundamentale a bisericii din fruntașa comună **Bocșa-Română**, satul marelui Simion Bărnuţiu”[40].

1938: Printre donatorii „Colectei făcute pe la membrii bisericii greco-catolice Sf. Nicolae din East Chicago, Indiana”, s-au numărat şi mădărăşenii… americani „George Kouaciu, Ioan Kis, Ioan Bank, Vasile Motisan şi Dumitru Kisu”[41].

1939: „**Povestea comunei Mădăraş**, judeţul Satu Mare. / Eu nu-s de când îs poveştile, / Da-s cu nouă mai mult. / Şi încă înainte de cele „nouă” s-a poreclit această comună, zicându-i-se: „**Mădărasul cu valăul** (jgheabul)”, Şi cu drept cuvânt au poreclit-o aşa, că, de nu s-ar fi petrecut întâmplarea cu valăul, nu sar fi povestit… povestea. / Adică aşa a fost de treabă, că, în timpurile de demult, ca şi azi, comuna **Mădăras** a fost vestită pentru vitele cele multe şi frumoase, ce-au crescut mădărăşenii.

---

[39] *Vestitorul*, Anul III, nr. 18, Oradea 1927, p. 8
[40] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 46, Blaj 1937, p. 5
[41] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 12, Blaj 1938, p. 7

Natural că vitele multe au băut apă multă şi de aceea sătenii au trebuit să se îngrijească, din timp, de valăuri (jgheaburi) mari şi încăpătoare, din care să se poată adăpa toate vitele la timp şi bine. / Într-o zi de iarnă, mai mulţi săteni s-au plâns primarului că valăul comunal de pe imaș nu-i destul de mare şi că nu se pot adăpa toate vitele. De aceea au cerut să se facă acolo un valău mai mare. Atunci, cinstitul primar a convocat mult luminatul consiliu comunal, să aducă ceva hotărâre în chestia adăpatului de pe imaş. Fiind de faţă toţi consilierii, s-a hotărât că trebuie lungit valăul. Atâta ca să aibă toate vacile loc și apă destulă de băut. Dar cum să-l lungească, să fie şi încăpător, şi să nu facă nici prea mare cheltuială comunei?... Hai!, şi-au ieșit la faţa locului, pentru a vedea ce-i de făcut.

Cum a fost o zi geroasă de iarnă, de crăpau lemnele, s-au îmbrăcat toţi 12 consilierii, şi cu primarul 13, în gube groase şi lânoase, de parcă-ar fi fost o ciurdă de urşi, care au ieşit din bârlog la Întâmpinarea Domnului, să miroase dacă-o trecut iarna sau dacă mai are de gând să ţină înainte frigul. S-au dus ei aşa, câtingan, până ce au sosit pe imaş, la valăul cu pricina, care era cioplit dintr-un lemn gros. Se uită la valău... Se socotesc ce se socotesc şi hotărăsc că valăul trebuie întins de cele două capete, până ce va fi aşa de lung, ca să poată încăpea toate vitele din **Mădăras** la băut. Dar cu cât să-l întindem, ca nu cumva să-l prea întindem şi cu ce măsură să-l măsurăm, ca să știm, când s-a împlinit măsura pe care am hotărât-o dinainte? Se întrebau nedumiriți consilierii comunali ai **Mădărasului**. / Cum se sfătuiesc şi se sfarmă ei între ei, deodată sare primarul de pe valău, pe care se aşezase, ca, să ia apărarea vitelor însetate, şi când vorbeşte mai înfo-

cat, atunci, hop!, strigă unul, staţi, s-am găsit măsura! Uitaţi-vă pe valău, unde a şezut primarul, ce urmă i-a lăsat fundul (şezutul) pe zăpada de pe valău. De azi, înainte, orice fel de măsurătură vom face cu fundul primarului din Mădăraş! Bravo!!, strigă toţi. De azi, înainte, fundul primarului va fi unitatea de măsură în Mădăras… Iar primarul, de colo, văzându-se înălțat la atâta cinste, le-a mulţumit de hotărâre şi a și dat imediat ordin să se înceapă măsuratul și întinsul valăului.

Văzând însă că, dintre consilieri, câţiva s-au simţit jigniţi în mândria lor personală, că de ce anume nu s-ar putea măsura şi cu fundurile lor, iată că primarul, înţelegător, a dat voie ca azi, în mod excepţional, să se măsoare şi cu fundurile consilierilor. Bucuria consilierilor a fost de nedescris. Şi la comanda primarului, de a-şi ocupa fiecare consilier câte un loc pe valău, s-au repezit toţi, să-şi asigure fundul pe valău. Dar vai!! Necazurile niciodată nu vin singure… Închipuiţi-vă, valăul a fost prea mic, încât abia au încăput 11 consilieri, cu primar, cu tot, aşa că, din întâmplare, cei mai îngâmfaţi doi consilieri nu şi-au putut asigura fundurile pe valău... Şi decât atâta jignire… atunci mai bine să piară toate vitele din Mădăras... dar fundurile lor trebuie să încapă încă azi pe valău... / La pretenţiile şi amenințările celor doi consilieri, a hotărât consiliul ca să fie lungit valăul cu încă două funduri de consilieri, pentru ca să poată intra în drepturi şi cei doi urgisiţi de soartă. După ordinul primarului, toţi s-au sculat de pe valău şi s-au prins câte şase de cele două capete ale valăului, iar la număratul de „1, 2, 3!” al primarului, care a stat la mijloc, s-au opintit din răsputeri, ca să tragă şi să întindă valăul, să se facă mai lung cu două funduri. Însă cu cât au lucrat ei mai cu foc, cu atât s-au împiedicat mai

mult în gubele cele mari. Hei! Nu-i bine aşa! Hai să dezbrăcăm gubele cele groase, ca să putem lucra mai bine! Zis şi făcut. Toţi şi-au pus la o parte gubele, apoi din nou s-au aşezat la întins şi la tras... / După ce s-au încălzit dea binelea de trasul cel mare, zice primarul: Hai să măsurăm din nou, doar de s-a lungit valăul! Se şi aşează ei, aşa, fără gubele cele groase, şi ştiţi ce bucurie, de astădată! 12 consilieri au încăput pe valău, adică s-a lungit cu un fund. Bucuria şi însufleţirea le-a fost atâta de mare încât s-au pus, acuma, şi s-au dezbrăcat şi de celelalte haine groase de iarnă, până ce au rămas abia în cămaşă şi izmeană, ca în miez de vară. Ş-apoi, ca să poată trage şi mai îndămânos, s-au suflecat, sărace, şi la izmenele de pe picioare, şi la mânecile cămăşii, fără să bage de seamă, de ger şi de Crivăţ, care sufla de parcă s-ar fi apropiat capătul lumii. Fiind gata cu pregătirile, sau pus din nou la treabă, ş-apoi, zi, măi vere, şi trage-i vecine, mânca-l-ar mama spartului de vălău!... Primarul număra: „1, 2, 3!”, iar ceilalţi trăgeau de valău de parcă-ar fi ieşit din minţi, şi vântul le cânta subţire şi tăios: „Făceţi loc pentru un funs de consilier!”. Şi ei trăgeau, şi înjurau, şi mai numărau, şi se-mbrânceau, până ce, sleiți de puteri, unii de oboseală, iar alţii poate de frig, s-au pus la tremurici şi la clănţănit din dinţi, de n-au mai fost în stare să lucre cu întinsul valăului.

Dar din nou s-au de comanda primarului: „Hai să vedem câte funduri vor încăpea pe valău!”. Au fost ei obosiţi, dar la auzul acestor vorbe, mult așteptate, ca vulturii s-au repezit, să-și asigure toți câte un loc de şezut, ca nu cumva să rămână careva de pomină, cum că nu s-ar fi măsurat şi cu fundul lui... Acuma apoi cum erau subţirel îmbrăcaţi, toţi 13 consilieri din **Mădăras** au încăput

pe valău... În sfârşit, am reuşit! Valăul comunal, după muncă grea, l-am lungit cu 2 funduri de consilieri. N-a mai fost supărat nici unul că a rămas fără loc pe valău şi că fundul nu i s-a, folosit de măsurătoare. / Văzându-şi acuma lucrul terminat şi încoronat cu atâta succes, s-au îmbrăcat din nou, s-au reîntors în comună şi acolo au vestit cu doba că: „De azi, înainte, toate vitele din **Mădăraş** pot bea apa destulă, pentru că mult luminatul consiliu comunal a lungit valăul cu două funduri de consilieri!”. / Şi se vede că-i adevărată această poveste, pentru că, de atunci începând, toate vitele din Mădăras au apă destulă de băut. Ba ce-i mai mult, de atunci începând, în Mădăras multă vreme s-a măsurat cu fundul primarului, până ce au venit străinii, cu prostiile lor. şi „Din Sătmar până-Săcele” au umplut ţara cu măsura lor, cu metrul”[42].

[42] *Afirmarea*, Anul IV, nr. 11-12, Satu Mare 1939, pp. 157, 158

MAG

(Mak, comuna Sălişte, judeţul Sibiu)

1782, Johann Lehmann: „De la Sebeş la **Miercurea** (Sibiului) este o poştă mare. Ţinutul, până acolo, este foarte frumos, drumul este bun de la sine. Unele case ies în drum; un râu furios, Secaşul, ce se varsă în Mureş şi care seacă, de obicei, vara, iar pe timp ploios se revarsă adesea, opreşte necontenit pe călător. La o parte, pe stânga, se află marele târg românesc **Cut** (comuna Câlnic, judeţul Alba), vrednic de luare aminte, din cauza episcopului (unit, Grigore Maior, care a demisionat în martie 1782, retrăgându-se la Alba Iulia), care-şi are aici reşedinţa, şi vrednic de luare aminte din cauza anumitor creştini de legea veche (ortodocşi neuniţi), care tulbură împrejurimile şi trăiesc ascunşi la Cut. Eu n-am întâlnit nici unul din aceştia.

Miercurea este un târg frumos, locuit de saşi: în afară de biserica săsească, se face slujbă religioasă la franciscani. Miercurea are un han bine rânduit, alimentele lipsesc adesea, din cauza personalului ursuz. Se poate găsi, aici, la locul indicat, vin vechi foarte bun. De la Miercurea, la **Mag** (Mak, comuna Sălişte, judeţul Sibiu) e o staţiune de poştă foarte rea. La jumătate de drum se află **Amnaşul** (Hamlosch, comuna Sălişte, judeţul Sibiu). Îna-

inte de Amnaş e un foarte mic sat românesc, **Apoldu de Jos** (Kleinpolten, judeţul Sibiu). În satul acesta sunt numai români de legea veche, dar preotul este sas. Acesta n-are nimic de făcut, decât să locuiască aici şi să încaseze veniturile. Slujba religioasă o face popa. Un adevărat cărturar ar putea aici să studieze în tihnă şi să se facă folositor. La dreapta, este un sat mare şi frumos săsesc, **Apoldul de Sus** (Gosspolten, comuna Miercurea Sibiului, judeţul Sibiu). **Amnaşul** este un sat săsesc, mare, frumos construit şi bogat, care, ca şi **Miercurea**, are vii bune. Aici începi urcuşul vestitului deal al Amnaşului şi ţine până cobori la staţiunea de poştă **Mag**. Mergi pe un drum prost, într-o pădure plăcută. De pe culme, vezi, în depărtare Sibiul. Ceea ce se vede promite extraordinar de mult în privința, oraşului Sibiu.

Mag este un sat mic, cu un han prost. De la Mag, până la Sibiu, este o cale de o poştă. Se merge pe un drum de ţară. Ţinutul ar fi frumos, dacă drumul n-ar fi trecut prin altele cu mult mai frumoase”[43].

1913: „Anul trecut, raportasem că edificii şcolare necorespunzătoare sunt în **Alămor**, **Aciliu**, **Amnaş**, **Mag** şi **Vale**. În cursul anului 1912, au dispărut inconvenientele de la aproape toate edificiile şcolare. Comuna bisericească **Alămor** a cumpărat, cu preţul de 9.000 coroane, casa notarului comunal, întocmindu-şi aici sala de învăţâmânt, precum şi odăile de lipsă pentru locuinţa învăţătorului. Comuna **Amnaş** şi-a zidit şcoală nouă, cheltuind, cu această zidire, 4.300 coroane, iar edificiul vechi a rămas ca locuinţă învăţătorească. Sfinţirea şcolii din Amnaş s-a făcut la 16 septembrie 1912, prin proto-

[43] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 577, 578

popul tractual, ca mandatar al Î. P. S. Sale dl mitropolit Ioan şi asistat de preoţii I. Predovici şi V. Suciu. În **Vale**, s-au făcut adaptările de lipsă, la vechiul edificiu şcolar, cheltuindu-se 9.000 coroane. Tot astfel şi la şcoala din **Mag**, cu o cheltuială de 6.500 coroane. Astfel, numai la şcoala din **Aciliu** ar mai fi de lipsă o adaptare şi lărgire a unei săli de învăţare, care e prea neîncăpătoare”[44].

Alter Bauer — Poiana-Sibiului — Țăran bătrân
Old peasant — Vieux paysan

MĂGĂREI

vezi **PELIŞOR**, judeţul Sibiu

[44] *Revista Teologică*, Anul VII, nr. 6-7, Sibiu 1913, p. 201

MĂGURA

(judeţul Bistriţa-Năsăud)

1889: „Cea mai nefericită oră pentru poporațiunea română din fostului district al Năsăudului este aceea în care a luat frânele guvernării comitatului Bistriţa-Năsăud baronul Desideriu Banffy. Era despotismului acestui comite va fi una din cele mai triste în analele poporului român de pe Valea Someșului, Bârgăului şi Șieului, în care noțiunile comisariat regesc, curatorat de păduri, planuri de economisire, şcoli poporale şi, mai pe sus de toate, procesul cu familia Kemenyi vor fi tot atâtea capitole scrise cu litere negre.

După introducerea comisariatului, lucrul cel dintâi al comitelui, în calitate de comisar, fu de a-şi institui o comisiune pentru administrarea fondurilor, în care el să aibă majoritatea. / Pe această comisiune o învesteşte cu o mulțime de drepturi, care, după uzul vechi, se ţineau de agendele comitetului, al cărui cerc de activitate îl reduce aproape la zero. De limbă oficială declară pe cea maghiară. / Opreşte folosirea atributului „grăniceresc" din toate hârtiile, iar şcolilor normale şi triviale, susținute din fondurile şcolastice centrale, li se răpesc numele şi caracterul confesional şi se învestesc cu numele de şcoli fundaționale, cu caracter de şcoli comunale, și pe învățătorii

de la aceste școli, prin ordinaţiune, îi sileşte să intre în şirul membrilor reuniunii învățătoreşti generale comitatense, deși aceștia erau deja membri ai reuniunii „Mariane", încă de pe la anul 1872.

Acum, mai de curând, ni se prezintă comisarul cu un statut pentru aceste fonduri, în sensul căruia administrarea fondurilor şcolastice centrale şi de stipendie din **Năsăud** este a se conduce de un comitet, în care va alege reprezentanţa fiecărei comune câte unii membru, apoi se aleg, respectiv se numesc, la propunerea comisarului, 12 membri ai congregaţiunii. Ministerul mai numeşte unul, după gustul său, şi un membru îl numeşte episcopul. / Se va alege, apoi, din membrii comitetului, o comisiune administratoare, în care fireşte vor fi membri şi amploiaţii de administraţiune. / De beneficiile fondului, se vor bucura copiii care studiază, din cele 44 comune, respectiv 45, cu **Coşna**. / Alegerile de membri pentru noul comitet s-au și întâmplat, deja, prin toate comunele, din partea reprezentanțelor comunale, singură reprezentanța comunităţii **Năsăud**, în majoritate, a declinat de la sine această onoare, sub cuvânt că o reprezentanță comunală politică nu poate să aibă nimic comun, ca atare, cu nişte fonduri şcolastice de caracter privat, şi așa a aflat lucru just şi rezonabil a nu alege. / Sigur, din trăsurile acestea apare că s-a atentat, în mod sistematic, la numele de român, la atributul de grăniceri, la confesionalism și, mai presus de toate, apare că averea exclusivă a foştilor grăniceri, respectiv a următorilor legali ai acestora, e declarată de un bun comun al totalităţii locuitorilor celor 45 comune; iar administraţiunea ei, în forma aceasta, e depusă în mâna unei corporaţiuni, care nu e eflusul voinţei exclusive a poporaţiunii grănicereşti din acest ţinut, ai cărei proto-

părinţi și părinţi au bătut țările, ca ostași, cu hainele lor, şi au sângerat de atâtea şi atâtea ori, pe câmpurile de bătaie, câștigându-şi astfel acele fonduri.

Se naşte, acum, întrebarea, că oamenii aleși de cele 44, respective 45 comune, fi-vor aplecaţi a se constitui în comitet, administratori de fonduri școlastice centrale, pe baza unui statut, care tratează un bun privat ca pe un bun comun, pe baza unui statut, care poate ieși din mâna comuniștilor, nu însă din mâna constituționalilor, atunci, când ei nu cunoşteau cuprinsul draconic al acelui statut, pe timpul alegerii lor? / Aşa cred eu, că fiecare ales trebuie să fie în clar cu răspunsul la această întrebare, pe când va alerga la ședințele de constituire, ce se vor ține în timpul cel mai de aproape, în **Năsăud**. / Și dacă nu, atunci ce pași ar fi de întreprins? / Înainte de instituirea comisariatului, exista în **Năsăud** o comisiune silvanală, care supraveghea administrarea pădurilor nefericitelor comune grănicereşti. / Această comisiune costa, la an, 3.000-4.000 florini. Cu venirea comisariatului, se nimiceşte acestă comisiune şi se înlocuieşte prin curatorate de pădure, a căror susținere se urcă, pe an, la colosala sumă de 60.000 florini. / La suma acesta, contribuie, în proporțiunea pădurii, fiecare comună. Și fiindcă, în cele mai multe comune, pădurile nu aduc atâta venit, cât să-și poată acoperi tangenta ce se vine pentru curatorat, așa comunele sunt nevoite a stoarce împrumuturi, care fireşte se aprobă, fără greutate, de către autorităţi, în sarcina pădurilor. / Comunele care pot vinde păduri le vând, ca să-şi acopere tangenta silvanală, spre ajutorarea proprie nu le rămâne nimici; care nu, cum am zis, se cufundă în datorii, pentru susținerea unei instituțiuni care nu aduce mai nici un folos practic, relativ cu spesele de susţinere. / Con-

secințele vor fi că, în urma urmelor, comunele se vor îndatora mai mult decât face preţul pădurilor, care vor trebui să se vândă, iar comunele să se liniștească cu gândul dureros că au avută păduri, şi să strige că mai bine le era, de nu le aveau… /

De la venirea în fruntea comitatului a actualului comite, am simțit greutatea situaţiunii, pe toate terenurile. La venirea lui, aici era, ca inspector regesc, de secole un om cu multă prudență şi mult tact, care ştia ce va să zică sentința „dă lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu şi împăratului ce e al împăratului". Era Szeremley Lajos. Chiar pentru aceste calităţi se trezi, odată, că i se zice şah și se pune ca subinspector Dr. Havas, un om care s-a lepădat de naționalitatea, de legea şi de numele strămbunilor săi şi care, părăsindu-și şi cariera sublimă a dreptului, căci e Doctor în drept, a intrat în ceata acelora a căror măiestrie este a afla partea cea slabă a oamenilor de la putere şi a călări pe ea. Și Dr. Havas, trăgând mereu pe coarda ambiţiunii fără margini a comitelui, îşi ajunse scopul, căci Szeremley fu transferat, iar dânsul numit inspector regesc de școli al comitatului Bistriţa-Năsăud.

Era numai lucru natural că acest nou inspector de şcoli, Doctor jurist, să se recomande cu o descoperire ori reformă. Nici nu întârzie mult şi prezentă, cu şcolile comunale, un soi de şcoli cu totul tot necunoscută în acest ţinut, pentru că, la noi, fiecare comună îşi are fondul său şcolastic confesional, din ale cărui venituri se susține, în fiecare comună, câte o școală cu unul ori mai mulți învăţători, după cum pretinde necesitatea. / Deodată, ne trezim că se hotărăşte înființarea de şcoli comunale în comunele **Ilva-mare**, **Măgura**, **Ilva-mică**, **Maieru**, **Rebra**, **Nepos**, **Salva** şi **Telciu**. / În unele comune, cum, de

exemplu, în **Măgură**, **Maieru**, **Salva** şi **Telciu**, aflându-se coadă la topor, s-au și înființat numaidecât; în celelalte, văzându-și senatele şcolastice şcolile amenințate, cu o energie demnă de toată lauda, au sistemizat posturi noi de învăţători confesionali şi s-au prevăzut cu edificii şcolastice corespunzătoare legilor, având ferma speranţă că, prin aceea, vor preveni orice şicanare. Dar s-au înșelat. Inspectorul a denumit, în toate comunele menţionate, învățători, cu salarii de 400-600 florin la an şi, prin organele politice, a închiriat și localități pentru şcoala comunală, pe spesele comunei politice.

În **Ilva-mică**, deși e învăţător comunal, de trei ani de zile, totuși nu are niciun elev, în **Rebra**, niciunul. / Şi duc puternicii zilei lucrul până la absurd. În **Ilva-mică** există o școală conformă, cu 2 învățători; iar numărul copiilor obligați a cerceta școala abia se urcă la 100; există o școală nouă, respectiv edificiul clădit, conform cerințelor igienice şi, cu toate acestea, cu puterea, țin un învățător pe spinarea comunei politice, care e, totodată, şi confesională, și o localitate pentru şcoală, cu mult mai slabă decât cea a şcolii confesionale. / Tot astfel, în **Nepos**, cu acea deosebire că, aici, a edificat şi comuna un edificiu nou pentru şcoala comunală. / E lesne, în **Nepos**, căci comuna are bani, apoi unde-s bani poate şi notarul să-și câștige merite patriotice şi lăudătorii patriotice, mai ales când te cheamă Burduhos; e greu, însă, în **Rebra**, unde, cu toate că confesiunea susţine doi învăţători şi copiii obligaţi abia-s vreo 95, şi trebuie să ţină un învăţător şi o școală comunală, prin repartiţiune, aşa încât, după florinul de dare, are să plătească ca arunc vreo 85 cruceri fiecare contribuabil. / Înființarea de şcoli comunale ar mai fi avută oarecare sens numai atunci, deacă

confesiunea nu-și făcea datorința, după repetate provocări. / Din toate acestea, se vede că poporaţiunea din fostul district al **Năsăudului** a ajuns în o situaţie din cele mai grele și mai amenințătoare şi este supremul timp ca oamenii chemaţi să facă tot posibilul pentru ameliorare cât mai curând, căci tot momentul numai potențează greutatea situațiunii.

Presupun multe de la puternicii zilei, totuși n-aș vrea să fiu așa de pesimist ca să cred că intenționează a aduce la sapă de lemn pe acea poporaţiune pașnică; pentru că presupunem atâta judecată de la ei, cât se ştie că, pentru stat şi ordinea publică, nimic nu e mai primejdios decât un proletariat făcut din oameni dedaţi la trai bun; mai aproape de adevăr s-ar putea că stă acea presupunere că poziținea aceasta tristă și amenințătoare, ni s-a creat mai mult din interes material, ni s-ar fi creat adică din cauza colosalului proces ce-l avem cu familia Kemenyi, în care punct, ca înrudit, e interesat şi comitele suprem”[45].

1896: „Codalăi și ogrinji s-au înhămat şi prin unele comune de ale noastre la tărăbânța tămbălăului milenar, ca în **Şant**, în **Maier**, **Ilva**, **Mocod** etc. Au ţinut bieţii de ei să se îmbrace în „diszmagyar”, să-și pună pinteni şi pană, să se arate stăpânilor, barem pe din afară, căci înlăuntru cine-i vede, cine-i caută, și dacă le ghiorăiesc maţele de foame? Au ţinut şi ei să facă ca ţiganul, care poartă pană şi când e lihnit de gol, ca capra, care poartă coada ridicată când e plină de râie. Un amărât de popă s-a dus şi el să se sature, o dată, bine pe seama bugetului, dar ceilalți, har Domnului!, s-au rugat din inimă lui Dumnezeu pentru binele poporului, pentru fericirea

[45] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 59, Braşov 1889, pp. 1, 2

ţării și pentru luminarea creierilor tulburi, şi au mâncat acasă. / Iată pentru ce nu purtăm nici o frică că ne vom pierde! Că în **Maier**, de pildă, dascălul de la şcoala comunală, în 9 mai s-a procopsit cu şcolarii români în limba maghiară, în faţa unui mic public împintenat, după care, apoi, s-a benchetuit; că alte şcoli, tot comunale, ca cele din **Ilva**, **Măgura** sau **Rodna** atât de nimerite, fac tot aşa, nu ne insuflă nici o îngrijire, căci n-au făcut şi nu fac, şi nu vor face nici un spor cu maghiarizarea printre noi, despre ce ne-am convins din destul în decurs de 20 de ani, Aceasta o văd şi patrioţii, căci un om de-al lor a sfătuit, odată, pe învăţătorii de la şcoala de stat din **Rodna** să ia de pildă şi carte de la învățătorii şcolii confesionale greco-catolice, pe care i-a prezentat ca model. Şi eu am nădejde în Dumnezeu şi în virtutea poporului român că nu vom pieri; patrioților le poftim apetit bun, iar episcopul Szabö să nu se supere că bunii noştri păstori își fac datoria cum ştiu ei, căci nici un fiu nu e dator să asculte nici chiar de părinţi, când aceştia îi îndeamnă să facă fapte rele”[46].

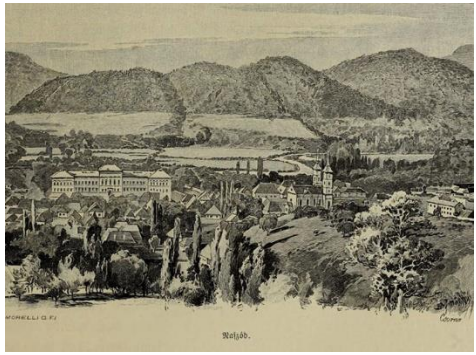

[46] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 98, Braşov 1896, p. 2

MĂHĂCENI

(Mahaciu, magh Aranyosmohács sau Mohács,
germ. Goldenhof, comuna Unirea, judeţul Alba)

1257: „Istoriile etnografiei transilvănene sunt de o mare însemnătate; în această privință ne servește ca un exemplu pregnant comitatul Turda-Arieș, și îndeosebi comuna **Măhaciu** se distinge în aceasta privință, însă într-un mod înstristător pentru naţiunea maghiară. / Comitele Cselleifi Csellei Trăscăianul (*Comes Chelleus filius Chellei de Toroczkó*), între anii 1257-1272, a comis cetatea sa spre folosinţă secuilor, ce locuiau lângă Arieș, însă numai până atunci, până când vor fi acolo, reținându-și dreptul proprietăţii pe după acea. Cine sau ce cauză i-a alungat de aici pe săcuii chezdiani nu să știe; precum nu se poate ști nici acea, că pentru ce s-au așezat chiar pe ţărmurii Arieșului?

În anul 1289, Ladislau al III (IV) le-a donat, pentru totdeauna săcuilor de pe malurile Arieșului, locul numit al Arieșului, ce aparţinea cetăţii regeşti din Turda, care se întindea pe lângă apa Arieșului și a Mureșului, care loc l-a fost donat deja și tată-său Ştefan săcuilor amintiţi. Donaţiunea aceasta o a făcut parte pentru serviciile prestate de săcui atât sub domnirea tătâne-său Ştefan, cât și sub domnirea sa, și anume pentru că sau luptat vitejește

contra cumanilor, la locul Hod; parte pentru acea că, ajungând, la **Trăscău** pe tătarii ce au devastat ţara, i-au atacat şi, învingându-i, au eliberat din mâinile lor mai mulţi prizonieri, ce îi duceau cu sine; și, în urmă, pentru că au căpătat de la dânşii 80 de cai, când se afla ţara în lipsă. / Andrei al III-lea a întărit aceasta donaţiune, enumerând în diploma de întărire totodată şi comunele donate, cu numele, care-s următoarele, pe care, enumerându-le, vom pune totodată și numele lor de azi:

Bagath – Bogat, în pustă; / Bagijum – Bágyon; / Chakoteluk – Csákó; / Chegez – Csegez; / Dumburou – Dombró; / Eurmenes – Örményes; / Farkas zug; / Feligaz; / Felvineh – Felvincz; / Feuldvar – Székely-Földrár; / Fijuzeg; / Hydusteluk – Hidas; / Hory; / Igrechi; / Kercheth – Keresed; / Kerekyghaz; / Ketokluk; / Kuchard – Székely-Kocsárd; / Kuend – Kövend; / Lyukiteluk; / Melyes; / Muhach – Mohács; / Obrothusa; / Polanteluk – Polyán; / Porday; / Turda vár – Várfalu, cu ruinele cetăţii; / Witeluk; / Zeteteluk și Turuskou – Toroczkó –„*scilicet castrum commune cum provincialibust*”, adică opidul **Trăscău** de loc de apărare și de azil, atât pentru săcui, cât și pentru cei din comitat.

E întrebare, acum, că oare săcuii s-au așezat pe teritoriul Arieșului, pe locuri nelocuite înainte de ei, sau pe locuri părăsite de alţii? Cetatea **Trăscăului** a existat, precum am văzut, căci Csellei le-o dă spre folosinţă săcuilor parveniţi, pe timpul cât vor fi pe teritoriul Arieșului. Numirea de **Igrechi**, într-alt loc **Igriczi**, desigur devine de la *igricz*, adică de la muzicanţii ce erau în serviciul regesc (căci, pe atunci, încă nu erau pe aici ţigani). Cuvântul *igricz* e cuvânt slavonic, și nu se află nici o urmă nicăieri despre aceea că și săcuii ar fi fost igriczi… /

Cred că că, pe la anul 1466, când s-au tradus cele 4 evanghelii în Moldova, în oraşul Tatros, de către George Németi, fiul lui Emeric Ensel, comuna **Măhaciu** a fost comună maghiară. / În 1642, s-au făcut „Urbarium seu liber „Lustralis sedis Aranyos", care conţine în sine pe nobilii comitatului Arieșului sau primipilii vechi și noi (nobiles quam primipili veterani et recentes), mai departe pedestri pixidarii vechi și noi și călăreţii acestora, deși n-au cărți de nobili. Toţi, exceptându-se băieţii mai mici de 12 ani, au depus jurământul de fidelitate… /

În **Măhaciu**, astfel era starea lucrurilor: / **Nobiles**: Kozma Péter, / Kozma Kirilla. / **Pedites pixidarii**: Sándor, / Susman, / Gardos, / Demeter, / Pap Triftuly fiai, / Pardutz Simon, / Gábor János, / Nagy Mátyás, / Fabul András, / Kis Péter, / Chyender Simon, / Chiender István „ez szolgál örökségável" (acesta servește cu ereditatea sa); Moldvai Mihály, / Triffau (sic), / Kirilla, / Mirchie Tivadar, / Czigán Kirilla, / Czigán Demet etc. Este în Mohachi Sbánko János, acesta a fost emigrat în Moldova; acolo a avut un fiu, Wlaszul all (?) László. Acum locuieşte în **Chieged**; ereditatea și-o are în M... czalpon (7); Saradi Tamasiné o a dat obagiului său. / Înaintea mea, nu-s toate clare: însă aceea e clar înaintea mea și înaintea oricui, că, în 1642, se aflau români printre secuii din **Măhaciu**, care au ştiut şi vorbeau limba maghiară, cea ce se vede de acolo că jurământul l-au depus în această limbă. La începutul secolului al XVIII-lea, doar în 1702, în lustra ţinută atunci în comuna **Măhaciu**, s-au înscris următoarele nume: Mertse János, / Sztanka Juon, / Párducz Krászán, / Gardos Tódor, / Gardos Juon, / Susman Péter, / Girbó János, / Oszada Páskutz, / Vaszily András, / Pap Jeremia, / Hegedüs Tamás. Într-acestea-s nume româneşti

Mertse (în 1642, Mircea), Sztanka (Stanca), Párducz, Oszada, Vaszily, Pap Jeremia (Popa).

Să trecem iarăși cu 140 de ani. În anul 1879, Ștefan Colceriu (doară Stefan Kulcsár?), popa din **Măhaciu**, i-a scris următoarele lui Petriceicu Hasdeu: / „**Măhaciu** este primul sat românesc în fostul Scaun al Arieșului, atât sub raportul situaţiunii, având apă bună, aer curat, păduri multe, mai toate de goron și puțin mesteacăn, precum și prin vinul său cel bun, grâul cel mai greu și vite frumoase. Aici se produce cea mai bună calitate de crumpene (cartofi), pe care măhăcenii le numesc „picioici”, iar în satul învecinat, **Dumbrău**, se cheamă „cucule”. **Măhaciul** este aproape de calea cea veche a Transilvaniei, care astăzi, ca și în trecut, primind toate căile laterale, duce spre Urbea-Mare. / Comuna are, acum, de-abia 185 case, cu 876 suflete. Numărul locuitorilor a scăzut: parte, printr-un morb difteric, care-a secerat, la **1866**, mai toţi pruncii de 5 ani; parte, printr-un teribil incendiu, la **1867**, arzând, la 61 familii, tot ce a putut arde; în urma cărui flagel, venind o toamnă umedă și aflând pe oameni cu casele ne-gata, o mulţime de tineri s-au îmbolnăvit de răceală și mulţi au și murit. Se mai adaugă că, la **1868**, un pârâu, ce curge prin mijlocul satului, în urma unei rumperi de nori, a făcut daună în comună și în țarină. Toate aceste lovituri au scăzut atât numărul familiilor, cât și buna lor stare materială.

Satul este curat românesc. Afară de vreo 3 ţigani, nu se află aici nici un străin. Ultimul israelit a plecat de la noi la 1869 şi, de atunci, încoace, n-au avut loc de a se mai încuiba alţii. / Originea satului e obscură. Sunt însă două păreri, trecute în tradițiunea poporală. / Prima părere este că locuitorii cei dintâi s-ar fi retras aici, în secolul

XIV, din **Bogata**, comună în câmpia Turdei, acum constituind o parte însemnată din orașul Baginului. Mongolii, devastându-le satele și răpindu-le averea, ei și-au aflat aici un adăpost sigur, tot locul fiind îmbrăcat cu pădure până la drumul ţării, iar șesul fiind cuprins de un lac mare, ce împiedica intrarea în interiorul văii. / A doua părere este că, reîntorcându-se oștenii ţării din bătălia de la Mohács (1526) şi aflând Transilvania devastată de turci, 11 oșteni s-ar fi așezat aici, însă nu în satul actual, ci mai la vale; căci atunci, pe locul comunei de astăzi, era o mănăstire catolică, ale cărei ruine se cheamă Biserică Unguréască, pe unde, arând, adesea scoate plugul căpăţâne şi oase de om. Se crede că acei 11 oșteni ar fi fost: Mircea, Mirea, Stancă, Cordoș, Pocol, Șușman, Raț, Părduţ, Bărbos, Popa şi Hegeduș. Cel din urmă, Hegeduș, a murit la 1831; cei din urmă, Stancă, Pocol și Cordoș, eu i-am înmormântat. Aceste familie toate își au cărțile lor nobilitare de la Mihai Apafy și Francisc Rákoczy; şi le place a să făli prin diplomele lor de nemeșug, cu slove de aur și pe piele de câine.

„Portul de astăzi al măhăcenilor puţin diferă de al locuitorilor din satul învecinat, **Dumbrău**, dar se deosebește mult de al celorlalte sate din jur. Ei se disting prin curăţenie și eleganţă. Sumanul e cernit negru şi cusut cu pănură fină, de colori deosebite; cioareci albi; pieptar, la cei bătrâni, de miel, la cei tineri, de pănură vânătă. În timpii cei buni, până către 1840, măhăcenii purtau un cojoc frumos de piele de miei negri, până la glezne, cu lâna în afară, și cuşmă lungă, până și de 2 urme, neagră. Femeile își fac învelitoarea cea albă cu mult alai; pentru încreștitul ei dau până și 2 florini, și o așează pe cap cu multă graţie. / Până la 1849, măhăcenii serveau ca gră-

niceri călări, în regimentul *Székely huszár*. / În popor circulă până astăzi tradiţiuni despre Mihai Viteazul, a cărui catastrofă s-a întâmplat, așa-zicând, sub ochii măhăcenilor, la coastele lor, în **Mirăslău**. Există legende şi despre Traian"[47].

1580: „În fundul Transilvaniei, mai sus de Turda, pe malul drept al Murășului, se află un sat românesc, numit **Măhaciu**, ungureşte Mohács, în vechile documente latino-maghiare din evul mediu, Muhach. / Între anii 1580-1620, în curs de vreo 40 de ani, a preoţit acolo un popă care nu avea multă învățătură, dar cu atât mai bine: ştiind mai tot atâta cât ştia și poporul său, el scria pentru popor, după gustul şi-n gralul poporului. / Pe la **1600**, acest popă Grigorie, așa se numea el, s-a apucat a face o colecţiune de cărți poporane religioase în limba română, parte copiind pe cele vechi, parte traducând el însuși din slavoneşte, parte intercalând pe dea-ntregul, în volumul său, o colecţiune analogă gata, compilată de către un alt popă, de tot anonim, cam pe la **1550**. / Acesta este *Codex Sturdzanus*"[48].

1857: „Poporul din **Măhaciu** era recalcitrant, nu dorea să-şi construiască şcoală şi nici nu renunţa la cantorul incapabil să-i educe pe copii, pentru a aduce un învățător competent. Urma ca o comisie specială să vină la fata locului. pentru a schimba lucrurile în bine"[49].

---

[47] Hunfalvi, Paul, *Monumentele lingvistice ale Măhaciului din comitatul Turda-Arieş*, în *Ungaria*, Anul I, X, Cluj 1892, pp. 3-7

[48] Hasdeu, Petriceicu, B., *Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI*, Bucureşti 1879, p. XLI

[49] Suciu, Dumitru, *Date privind situaţia şcolilor române confesionale şi problematica celor mixte din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, Acta Mvsei Napocensis, 45-46/II, Cluj-Napoca 2009, p. 112

1875, septembrie 9: S-a născut, la **Măhaciu**, fiul notarului de cerc, Vasile C. Osvadă, care a „studiat la Blaj, Braşov şi Viena. / Azi este directorul băncii „Agricola" din **Hunedoara** şi directorul „Reuniunii proprietarilor de vite", pentru asigurarea vitelor, din **Orăştie**. / A scris articole cu deosebire economice, în „Tribuna" din Sibiu, „Foaia de Duminică" din Timişoara, „Revista Economică" din Sibiu şi „Lupta" din Budapesta. / Azi redactează, în al patrulea an, foaia „Tovărăşia", la început independentă, azi ca adaus economic al „Libertăţii" din Orăştie. Este colaborator economic la „Tribuna" din Arad. / A publicat broşurile (studiile): 1). „Legea tovărăşiilor", Orăştie 1907; / 2). „Băncile populare din România", Sibiu 1907. / În pregătire: „Puterea tovărăşiilor"."[50].

1895: „Pe hotarele comunelor **Jugudinul de jos**, **Jugudinul de sus**, **Chircedea** şi **Măhaciu** s-au înmulțit peste măsură porcii sălbatici, aşa că prădează câmpii şi fac colosal de mari pagube locuitorilor. Acum, după ce s-a terminat secerișul şi nu mai au de unde să se hrănească cu grâne, porcii au dat năvală asupra cucuruzelor, pe care le amenință cu totală nimicire. Comunele au cerut să li se dea voie de a face o vânătoare de porci, pentru a se mai scăpa de ei"[51].

1895: „**Luptă cu un porc sălbatic**. Ieri, în 27 decemvrie nou, pe la orele 11 a. m., ne-am pomenit, în sat, cu un porc sălbatic, de-o mărime rară. Porcul, alungat fiind din hotarul **Ciucudiului de jos**, de către omenii deacolo, a fugit, prin comuna **Ciucudiu**, și, de aici, a ajuns în comuna noastră **Măhaciu**. În drumul de la Ciucudiu, până la **Măhaciu**, a mușcat trei oameni, care numai cu

[50] *Almanahul scriitorilor de la noi*, Anul I 1912, Orăştie 1911, p. 57
[51] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 180, Braşov 1895, p. 4

carul au putut fi duși acasă. / În **Măhaciu**, porcul a intrat, pe lângă biserică, și a luat satul de-a lungul, trecând prin curțile oamenilor, ale căror porți le arunca cu botul la o parte. Un om, fiind tocmai cu securea în mână, când porcul veni asupra lui, îl tocă cu tăișul, așa că securea a intrat în el până la muche. Astfel, porcul trecu, în pași lini, pe lângă locuința parohială și ajunse în vii. Până aici, a mușcat încă pe doi omeni din **Măhaciu**. / Aici, m-am înfiorat de ceea ce am văzut. Satul întreg se luase după porc, iar un fecior de-ai noștri, fugind mai repede și ajungându-l, s-a aruncat asupra lui cu o furcă de fier. Furca a împlântat-o în porc, dar, în acel moment, porcul s-a întors repede; s-a aruncat drept în fața voinicului și l-a așternut la pământ, începând să-i sfâșie hainele de pe trup. Omenii se înfiorară, unii dintre ei începură să țipe, toți credeau că porcul are să-l mănânce. Din norocire, însă, apropiindu-se omenii, porcul a fugit mai departe, iar tânărul, ca prin minune, a scăpat, fiind rănit numai la o buză și cu hainele spintecate.

Ca la 40 de omeni se luaseră după porc și, în multe locuri, îl împresurară, dar fiindcă omenii nu erau înarmați, decât cu furci și cu săcuri, câte 2-3 de-odată îi așternea la pământ și mergea mai departe. Pușcă, în întreg satul, nu era, căci vânatul este oprit, iar pentru pușcă este a se plăti dare, pe când oamenilor le sunt de-ajuns celelalte dări, la care mai sunt a se adăuga și aruncurile pentru mileniu și pentru conducătorii matricolelor de stat, care toate se fac fără știrea și învoirea noastră. / Astfel, omenii nu pot ține puști. La dl notar, s-a aflat, ce-i drept, o pușcă, cu care dânsul a și pușcat de două-ori în aer, după care a pus pușca pe umăr și s-a întors acasă, omenii însă au alungat porcul și mai departe, până în hotarul al

treilea, al **Hărastăşului**. Aici, porcul a dat de nişte troci mari, de adăpat vitele, pe care cu botul le-a aruncat în aer. Acum, măhăcenii au chemat doi vânători din **Hărastăș**, la care s-a mai adaos un om de la noi, care a apucat la o pușcă, și altul din **Ciucudiu**. Aceștia, pușcând o dată în el, l-au doborât la pământ, iar oamenii năvăliră, atunci, cu săcurile asupra lui și așa l-au omorât. / Greutatea porcului, fără de piele, a fost de 160 chilograme. Carnea lui s-a împărțit între cei ce au alergat. / Porcul a rănit, cu totul, 8 oameni, pe mai mulți la picioare, iar unuia aud că i-a rupt o mână”[52].

1896: „Preotul sârbesc Gavril Bolarici din **Măhaciu** a arătat pe învățătorul Dionisie Iancovici patriarhului sârbesc Brankovici, spunând în arătarea sa, fără nici o rezervă, că numitul învățător e „spion maghiar și trădătorul naţiunii sale sârbeşti”. Învățătorul Iancovici i-a învățat, adică, pe școlarii săi să declame, la serbarea şcolară milenară, numai poezii maghiare, a împodobit şcoala numai on steaguri maghiare și peste tot în şcoală nu propune nimic din istoria porului sârbesc, ci numai din cea a maghiarilor. Este acum întrebare cum va rezolva patriarhul sârbesc această chestiune”[53].

1900: „În şedinţa de la 20 martie nou a camerei ungare, după deschiderea ei, președintele prezentă o hârtie, prin care procurorul regesc ungur din **Cluşiu**, pe baza paragrafului 269 al codicelui penal, ceru împuternicire de a trage la răspundere pe locuitorul din **Măhaciu** Ioan Garduş, spre a-l pedepsi pentru nişte „expresiuni adânc vătămătoare pentru demnitatea camerei”, / Cetitorii poate vor fi crezut că, după ce cestiunea a ajuns chiar înaintea

[52] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVIII, nr. 280, Braşov 1895, p. 3
[53] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 106, Braşov 1896, p. 2

camerei, trebuie ca se trateze de vreo afacere serioasă şi că respectivul Ioan Garduş, contra căruia voinicosul procuror de la Cluşiu şi-a suflecat atât de grozav mânecile, este cine ştie ce diplomat sau mare bărbat politic. / Dar nu este tocmai aşa. După informațiunile ce mi le-am câştigat din sorginte sigură, totul este o comedie, înscenată de nişte „patrioți" moderni, care, prin calomnieri şi denunțări, vânează după ciolane | de ros. Iată cum stă lucrul:

Ioan Garduş, înspăimântătorul adversar al „statului național maghiar", al căruia nume a ajuns prin camera maghiară, întocmai ca şi Pilat în Credeu, şi cu care va avea să dea piept aprigul străjuitor de la **Cluşiu** al intereselor maghiarismului, este un modest ţăran din **Măhaciu**, care are puţină trecere. Mai astă-vară, mergând el beat la casa comunală şi aflând acolo pe notar, pe primar şi câţiva oameni, între oare şi scriitorul notarului, cu numele Ioan Pop, care, timp de 20 de ani, a servit ca învăţător la şcoala română, iar acum, de când a ajuns să capete o pensie de 200 florini, pe cuvânt că ar fi orb, deşi funcţionează ca scriitor în cancelaria notarului, e un dușman al şcolii române şi al românilor peste tot, pe ei i-a admonestat Garduş, zicându-le „să se poarte în mod cinstit şi să nu facă tâlhării". Notarul a sărit atunci asupra lui, voind să-l bată, dar n-a putut răzbi cu Garduş. Atunci a sărit în ajutorul notarului şi scribălăul său, Ioan Pop, şi în această hărțuială Garduş le-a strigat că fac tâlhării, că sunt nedrepţi etc. / Ce va fi mai zis Garduş, care, cum spusei, era şi ameţit de băutură, nu ştiu, dar dintr-asta s-a iscat procesul, care a făcut să ajungă numele bietului Garduş în camera deputaţilor. El este acuzat pentru că a protestat în contra nedreptăților şi abuzurilor, atribuindu-i-se că ar fi înjurat şi pe cei ce aduc legi asupritoare. / În

aceasta constă „vătămarea demnității camerei”, care a servit de pretext procurorului ca să-şi arate şi el „patriotismul”, cerând împuternicire de-a stoarce „satisfacție” de la Garduş pentru domnii deputaţi”[54].

1904: „În urma secetei din vară, o grijă nespusă a cuprins aproape pe toți țăranii, cum vor putea ieşi în primăvară cu susţinerea familiei și a vitelor. Dacă recolta anului e bună, atunci se bucură cel avut, împreună cu cel sărac, căci cel sărac are de unde împrumuta, pe bani și zile de lucru, iar pruncii, de la 10-12 ani, îi aplică ca servitori. Azi, însă, când grânarele celor avuţi sunt întocmai ca ale săracilor, nu le trebuie la mulți servitori. În starea aceasta, ce să facă bietul ţăran, cu ce să se susţină el şi familia, unde să-si aplice el fiul său robust și capabil de orice lucru? În astfel de împrejurări, astă primăvară, dl căpitan L. Popa din **Braşov** a scris, în satul său natal, ca să trimită vreo 10 băieţi din scaunul Arieşului la măiestrie, în Braşov; din **Măhaciu**, atunci de-abia s-au putut îndupleca 2 inşi, azi însă sunt duși 12, pe care pe toți i-a aşezat dl căpitan la măiestrie în Braşov şi le portă grijă ca un părinte. Pentru aceste fapte de binefacere şi pentru mărinimozitatea aceasta, părinţii acestor copii aduc, prin subscrisul, cele mai fierbinţi mulţămite dlui căpitan Popa. / **Măhaciu**, 14 decembrie 1904, / Gavril Pop, preot grecocatolic”[55].

1907: „La alegerea de notar în **Măhaciu**, pentru 3 comune, două curat românești şi una mixtă, fibirăul Mészáros Elek, însoţit de 3 jandarmi, a pus în candidaţie pe 3 unguri, care nu ştiu nici o boabă românește, deşi erau 2 candidaţi români cu deplină calificaţiune. Românii au

[54] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 63, Braşov 1900, p. 3
[55] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 273, Braşov 1904, p. 4

protestat energic şi apoi au părăsit adunarea, iar primpretorele a declarat ales pe un ungur. Pe urmă a suspendat imediat, din oficiu, pe primarul I. Popa şi pe mai mulţi juraţi comunali, care s-au declarat solidari cu alegătorii români. Poporul român din acel cerc e foarte consternat de procedura primpretorelui”[56].

1907: „Acum, în toamnă, s-au continuat conferinţele economice. În 13 octombrie s-a ţinut una în **Măhaciu**. Delegatul comitetului central, dl Ion Mureşanu, a deschis şedinţa, apoi dl Dr. V. Moldovan a vorbit despre Asociaţiune, iar dl Adrian Costin, teolog absolvant, a cetit o lucrare despre pomologie. Poporul a ascultat cu drag sfaturile date, iar dl protopop local, Gavril Pop, a găzduit pe oaspeţii din **Turda** şi pe preotul din **Dumbrau**, Iorbu Naşcu, care a venit cu un număr mare de poporeni să asculte conferinţa”[57].

1910: „În 18 septembrie, o ceată de intelectuali din **Turda** a plecat, cu trăsuri, în comuna românească **Măhaciu**, unde avea să se ţină adunarea generală a despărţământului nostru. / Sosind în comună, comitetul a fost primit cu căldură, din partea poporului, îmbrăcat în haine de sărbătoare. Afară de cei din comună, au luat parte un număr considerabil de ţărani din comuna învecinată, **Dumbrău**, în frunte cu noul lor preot, V. Crişan. / Şedinţa a fost deschisă din partea directorului I. C, Vlăduţiu, care a salutat cu drag cununa de preoţi şi alţi intelectuali, care s-au prezentat la adunare, precum şi pe poporul care a umplut literalmente **marea sală a şcolii din Măhaciu**. Au urmat rapoartele secretarului Dr. V. Moldovan, al casarului Iosif Costin, protopop în Turda, şi

[56] *Lupta*, Anul I, nr. 133, Budapesta 1907, p. 6
[57] *Lupta*, Anul I, nr. 217, Budapesta 1907, p. 3

al bibliotecarului N. P. Raţiu, protopop de Turda. / S-au predat comisiilor respective spre cenzurare.După aceasta, dl Dr. Valer Moldovan a ţinut o prelegere liberă, pe înţelesul poporului, despre poetul Octavian Goga… / S-au luat în seamă cărțile cumpărate pentru biblioteca Nr. VI., înființată în **Petridul de jos**. S-a reales și în parte s-a reîntregit comitetul, pe o nouă durată de 3 ani. Director a rămas dl Iuliu C. Vlăduțiu, vice-director Jovian Mureșan, protopop în Turda, secretar Dr. Valer Moldovan, avocat în Turda, casar Iosif Costin, protopop în Turda, bibliotecar N. P. Rațiu, protopop în **Turda**. Membrii în comitet: Gavril Pop, protopop în **Măhaciu**, Ioan Bucur, protopop în **Indol**, Dr. Iuliu Popescu și Dr. George Pătăcean, avocați în **Turda**.

Ca o variație plăcută, a urmat conferința părintelui protopop N. P. Rațiu, despre nutrețurile măiestrite, despre vite și, în special, despre unele boli, care se ivesc mai des la vitele cornute. Lucrarea scrisă în grai poporal, plină de sfaturi practice, a plăcut mult. Poporul a ascultat-o cu multă dragoste. / Finindu-se obiectele puse la ordinea zilei, directorul închide adunarea, mulțumind celor prezenți pentru participare. În numele poporului, a mulțămit dl protopop din loc, Gavril Pop. / După adunare, comitetul, precum și ceilalți intelectuali, au fost ospătați în casa dlui protopop Gavril Pop. / Pe cât mi-am putut însemna la adunare, au luat parte, **din Turda**: Iuliu Vlăduțiu, Iosif Costin, N. P. Rațiu, Dr. Iuliu Popescu, Dr. Valer Moldovan, Dr. George Pătăcean, apoi dl preot militar în pensiune, dl Vlasa din **Inoc**, dl protopop din **Indol**, I. Bucur, domnii preoți din satele învecinate: **Galea**, **Boldor**, **Pop Capălnean**, **Crișan Berendi** și **Stef**, apoi 2-3 învățători. / Să sperăm, de la noul comitet, că va

continua pe calea apucată. Ar fi bine dacă s-ar ține, peste an, mai multe conferențe literare-economice prin unele comune de pe teritoriul despărțământului”[58].

1910: „Scriu aceste șire din **Măhaciu**, de lângă **Vinţul de sus**, satul în care a trăit şi a lucrat popa Grigore, cărturarul ardelean de pe la sfârşitul veacului al XVI-lea (1580-1619), tălmăcitor de cărţi bisericeşti, de la care sau din şcoala căruia ne-au rămas *Textele măhăcene* (*Codicele sturdzan*) şi, după unii, chiar *Codicele voroneţan* şi *Psaltirea scheiană*, prețioase monumente de veche limbă românească. Acest sat astăzi este scaunul protopopesc al Arieșului, locuit de urmaşii foştilor „armaliști” (husari), cu diplome de la Mihail Apafi. Se mai păstrează şi astăzi, la vreo 18 familii, astfel de diplome îngălbinite de vechime, cu iscălitura înflorită a principelui dăruitor, pomenind de credinţă şi vitejie în războaie, sub nume de Părdatz, Popa, Garduş, Şuşman etc. / Zilele de 16-19 decemvrie au fost, pentru poporul de aici şi din tot jurul, zile de luminoasă înălțare sufletească. Exerciţiile spirituale pentru preoţi şi misiunile poporale, aranjate din iniţiativa Mult Onoratului Gavril Pop, parohul local şi șeful tractului protopopesc, de preoțimea din jur, cu ajutorul şi sub conducerea delegaților Reuniunii noastre arhidiecezane de misiuni: Părintele Ștefan Roşianu şi Clarissimul Dr. Alex. Nicolescu, profesori de teologie, vor rămâne vreme îndelungată întipărite în inimile celor care au luat parte la acestea deprinderi creştineşti, foarte potrivite şi folositoare în vremurile cu atâtea ispite de acum şi roadele lor vor stăpâni, ani de-a rândul, sufletele bunilor noştri ţărani din acele părți, care au atâta simţire

[58] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXIII, nr. 204, Braşov 1910, p. 2

pentru vorba caldă a proporăduitorilor adevăratei credințe. / Conform programului stabilit, vineri, în 16 decembrie, s-au ţinut conferinţele pentru preoți; a cetit Părintele Roşianu, care venise anume numai pentru exerciţiile ţinute preoţilor… / În aceeaşi zi, la ceasurile 4 și jumătate, în biserica din deal, încinsă cu zid de cetate, care închipuiesc mai mult fiinţa ei de cetate a spiritului creştinesc, s-a slujit Înseratul (vecernia), apoi s-a ţinut cuvântarea de introducere a Clarissimnalui Dr. Nicolescu. / A doua zi, sâmbătă, deodată cu lumina zilei, pe dealurile din jur coboară credincioșii satelor învecinate, cu prapori şi cu cântări sfinte; în frunte au pe preoți și învăţători. În cursul zilei, s-au oficiat, la ceasuri anumite, Mânecatul, apoi Liturghia, Înserat şi Paraclis. După fiecare slujbă urmă predica; în tot decursul misiunilor, a vorbit Cl. Nicolescu. La Liturghie, poporul n-a mai încăput în biserică. Sfânta slujbă a fost impunătoare. Au celebrat 8 preoți, lecturând clericii din Blaj, A. Lupeanu şi L. Corcheş. Cuvântarea a fost despre păcat. Deja, din această zi, s-au început mărturisirile şi cuminecările, şi 6 preoţi, de-acum, înainte, au tot mărturisit. / Duminecă şi, apoi, luni, au tot curs la credincioşi, iar unii dintre străini nu s-au depărtat, toată vremea cât au ţinut misiunile. / Duminică, la liturghie, a pontificat Reverendisimul Vlassa, preot militar în retragere. Foarte frumoasă pildă au dat doamnele preotese, luând parte la misiuni, mărturisindu-se şi cuminecându-se spre edificarea poporului”[59].

[59] *Unirea*, Anul XX, nr. 24, Blaj 1910, pp. 427, 428

MĂHAL

(Mohal, judeţul Cluj)

1357, aprilie 14, Buda: Voievodul Andrei scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Nicolae zis Wos de **Sântejude** (Sanctus Egidius, judeţul Cluj) că o moşie a sa, numită **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Dăbâca şi ajunsă pe mâini străine, are mare nevoie de o nouă hotărnicire. Drept aceea, cerem să trimiteţi spre mărturie omul vrednic de crezare, în faţa căruia Petru şi Gheorghe, numiţi Secuiul, castelanii noştri de **Unguraş** (judeţul Cluj), sau Ioan, fiul lui Dumitru de **Galaţi** (Galaz, azi **Galaţii Bistriţei**, judeţul Bistiţa-Năsăud) sau, în lipsa acestora, Ioan, fiul lui Laurenţiu de **Recea** (Reche Major, judeţul Sălaj), omul nostru, mergând la moşia Măhal s-o hotărnicească din nou după vechile semne de hotar… şi s-o dea sus-pomenitului Nicolae zis Wos”[60].

1357, mai 23, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur înştiinţează pe voievodul Andrei că, după întoarcerea trimişilor la moşia **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), adică Ioan, fiul lui Dumitru de **Galaţi** (Galaz, azi

[60] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 107, pp. 108, 109

Galaţii Bistriţei, judeţul Bistiţa-Năsăud), trimisul regal şi călugărul Ioan „ei, în joia de după a cincisprezecea zi de la sărbătoarea fericitului mucenic Gheorghe (11 mai), au chemat pe toţi vecinii şi megieşii şi, de faţă cu aceştia, au hotărnicit-o după adevăratele şi vechile ei hotare, apoi au dat-o magistrului Nicolae zis Wos… / Iar semnele de hotar purced astfel: de la hotarul moşiei **Sântioana** (Scebthyuan, Zenthiuan, judeţul Cluj) chemată adică **Byham** (lângă Sânmartin, judeţul Cluj), pe lângă pârâul Lacul Cerbilor, este o movilă de hotar; iar din acest pârâu, o jumătate ţine de moşia Măhal, iar cealaltă de satul numit **Fizeş** (Fyzes, **Fizeşu Gherli**, judeţul Cluj). De aici au mers la răsărit, la un alt pârâu, care se varsă în pârâul Lacul Cerbilor, din care o jumătate ţine de moşia **Oşorhel** (Wasarhel, azi **Târguşor**, judeţul Cluj), cealaltă de Măhal; apoi s-au dus spre răsărit, pe lângă acelaşi pârâu, spre moşia **Diviciori** (Deuecher, Deuecher Superior, **Diviciorii Mari**, judeţul Cluj), adică a lui Petru, fostul voievod al Transilvaniei, şi, de aici, înaintând de la acel pârâu spre miazăzi, la un deal numit Creasta şi acolo au aflat două semne vechi de hotar, din care unul ţine de moşia Diviciori, iar celălalt de Măhal; de aici, au ajuns deasupra acelei Creste şi acolo au aflat două semne de hotar vechi; de acolo, mergând pe aceiaşi Creastă, au aflat două movile de hotar vechi, înşirate una lângă alta şi apoi s-au dus către netezişul acelei Creste, spre miazăzi, şi, pe netezişul acelei Creste, au aflat patru semne de hotar vechi, din care unul desparte moşia **Ghiolţ** (Geuch, înglobat în **Ţaga**, judeţul Cluj), altul moşia **Bonţ** (Nyres, judeţul Cluj), al treilea moşia Diviciori, iar al patrulea moşia Măhal; de aici au mers spre apus şi, în jurul acelei Creste, au aflat două semne de hotar vechi şi, înaintând mai departe, pe

acea Creastă, au recunoscut alte două semne de hotar vechi, iar de acolo, pornind mai departe, au aflat o veche movilă de hotar şi acest semn deosebeşte şi desparte moşiile Sântioana, Măhal şi Ghiolţ, şi aşa se sfârşesc semnele de hotar ale moşiei Măhal”[61].

1358, martie 6, Deva: Voievodul Andrei dă de ştire că „magistrul Nicolae, zis Vos, vicecastelan de **Cohalm** (Keuhal, Kuhalm, Kuholum, azi **Rupea**, judeţul Braşov), ne-a înfăţişat o scrisoare a conventului mănăstirii Mănăştur, întocmită cu privire la darea în stăpânire a moşiei numită **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), rugându-ne, pentru o mai mare vădire, să punem să fie trecută şi întărită din cuvânt în cuvânt”[62].

1362, septembrie 22, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că „Ioan zis Acyl, Toma, Desideriu şi Laurenţiu, fiii lui Ioan, fiul lui Emech, şi Simion, fiul lui Ladislau zis Wos cel tânăr, în numele lor şi în numele magiştrilor Nicolae Wos cel tânăr şi Petru cel Roşu, fiii aceluiaşi Ioan, fiul lui Emech, fraţii lor, înfăţişându-se înaintea noastră, au mărturisit că au făcut o împărţeală veşnică pe moşiile lor **Sântejude** (Sanctus Egidius, judeţul Cluj), **Ţaga** (Chege, judeţul Cluj), **Sucurtard** (Zenthgothard, judeţul Cluj), **Puini** (Pwlion, judeţul Cluj), **Sântioana** (Zenthjuan, judeţul Cluj), **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), **Silvaş** (Ziluas, judeţul Cluj), **Bonţ** (Nyres, judeţul Cluj) şi **Kereztes** (dispărut, lângă Ţaga şi Sântejude, judeţul Cluj), care se află în comitatul Dăbâca, şi **Chesău**

[61] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 152, pp. 140-142
[62] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 235, pp. 247, 248

(Kezu, judeţul Cluj), din comitatul Cluj, după arătarea semnelor, fără nici o plângere”[63].

1366, iulie 11, Alba Iulia: Regele Ludovic dă de ştire că, deoarece „credinciosul nostru cavaler, magistrul Desideriu de **Ţaga** (Chege, judeţul Cluj), din comitatul Dăbâca, ne-a arătat nouă şi sfintei noastre coroane… nenumărate slujbe îndatoritoare şi credincioase, primejduindu-şi cu bărbăţie şi fără cruţare trupul său, în expedițiile noastre, la care a luat parte… ca o răsplată în parte a slujbelor sale, am hotărât să-i iertăm pe veci pomenitului magistru Desideriu şi tuturor copiilor şi moştenitorilor lui cincizecimea oilor, ce trebuie să ne vină, în fiecare an, de la o **moşie românească**, numită **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), aflătoare în zisul comitat Dăbâca, ce susţine acel magistru Desideriu că este a sa, dimpreună cu facerea plăţii ei în întregime, ba chiar de-a dreptul şi fără înconjur îl iertăm de ea şi întoarcem pomenita cincizecime a oilor în întregime în folosul numitului magistru Desideriu şi a tuturor copiilor şi moştenitorilor lor”[64].

1368, aprilie 27, Movile: Regele Ludovic dă de ştire că, venind „Desideriu zis Vas, fiul lui Ioan, fiul lui Emench de **Ţaga** (Cheegh, judeţul Cluj), cavalerul nostru credincios şi iubit, s-a îngrijit să ne arate, în chip de plângere, că o scrisoare a noastră, dată cu privire la moşia sa şi a fraţilor săi, numită **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Dăbâca, a fost înstrăinată şi pierdută din întâmplare, în casa lui Nicolae, fiul lui Ioan, fratele său bun, care, pe când magistrul Desideriu se afla

[63] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 126, pp. 102, 103
[64] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 108, pp. 204, 205

în ţara noastră Bulgaria, în oştirea noastră… şi acum nu are nici un fel de dovadă scrisă şi temeinică cu privire la acea moşie, rugând smerit şi supus să binevoim să ne îngrijim de un leac potrivit în această privinţă. / Noi, aducându-ne din nou aminte de faptele credincioase ale sus-pomenitului Desideriu, îi dăruim şi hărăzim, din nou, în chip de nouă danie a noastră, acea moşie numită Măhal, aflătoare în zisul comitat Dăbâca”[65].

MĂIERĂU

vezi **ALUNIŞU**, judeţul Mureş.

[65] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 310, pp. 477, 478

MAIERU

(judeţul Bistriţa-Năsăud)

1717: „Conscripţiile anului 1717 arată că… comuna Maieru avea 1899 oi”[66].

1879: „A repauzat, în comuna **Maieru**, fostul, până în anul 1848, episcop diecezan romano-catolic Dominic Zichy, cunoscut ca unul din cei mai mari binefăcători; s-au publicat, din viaţa lui, în presa maghiară şi germană, mulţime de fapte de ale lui, cât adevărat, cât şi fictive, câteva dictate de ura contra românilor; dară, din tot districtul, nu s-a aflat o singură pană românească ca să informeze publicul românesc prin restaurarea curatului adevăr. / Repausat-a ţi Leontin Luchi, român curat şi unul dintre notabilii noştri, bărbat plin de merite, care a servit, aproape 50 ani, sub arme, ca ofiţer şi adjutant la comandanţi cu nume istoric, ca arhiducele Ferdinand d’Este, ca Urban şi alţii… / Va zice cineva că Zichy a fost maghiar, să scrie maghiarii ceea ce ştiu despre dânsul… / Văzând Zichy că comuna românească **Maieru**, unde-şi are a sa reşedinţă, are lipsă mare de o biserică, care să merite în adevăr numele acesta, a făcut acestui popor o sfântă bise-

[66] Morariu, Tiberiu, *Viaţa pastorală în Munţii Rodnei*, Bucureşti 1937, p. 92

rică, care l-a costat până la 20 mii florinii vienezi. Curând după aceea, venind şi poporenii, tot români, din comuna **Ilva-mică** şi rugându-l ca să se îndure a-i ajuta şi pe dânşii să-şi facă o casă dumnezeiască în locul celei vechi, strâmte şi slabe, Zichy făcu şi acolo biserica, care-l costă până la 18.000 florini. / Despre ajutoarele întinse, prin Zichy, unor şcoli, corespondentele tace. Este prea adevărat că repausatul episcop, pe cât a fost în viaţă, nu a suferit pe nimeni ca să publice niciuna din binefacerile sale, şi se pare că tăcerea o punea la toţi de condiţiune. Se vede că fericitul bărbat zicea întru inima sa cu scriptura: Destul este zilei răutatea sa. Dânsul era sătul de ostilitatea şi persecuţiunea compatrioţilor săi. Încât, pentru poporul nostru, ca popor cuminte, simplu dar limpede, corespondenţii ne asigură că el ar fi fost gata să-l apere orişicând, cu periclitarea vietii sale. Până si bandele de hoţi cunoşteau bine acel sentiment al românilor şi nu au cutezat niciodată să se apropie de comuna **Maieru**; comitele Zichy putea să doarmă în pace şi linişte deplină, căci românii, căror le făcuse atât bine, vegheau pentru dânsul. Acum el zace sub pământ, dar monumentele sacre, puse prin el în suprafaţă, ar merită cu totul o monografie, iar nu numai această schiţă, aruncată aici în fugă”[67].

1888, rememorare de **Liviu Rebreanu**: „Eram de vreo doi ani şi jumătate, când ne-am mutat în **Maieru**. Cea dintâi amintire a existenţei mele e chiar de la sosirea noastră aici. Amintirea nu e precis conturată şi e de ordin auditiv. Cred că am ajuns noaptea târziu în sat, cu o căruţă pe care erau încărcate diferite mobile şi bagaje şi în care, undeva, mă aflam şi eu… / De satul **Maieru** se

[67] *Observatorul*, Anul II, nr. 90, Sibiu 1879, pp. 360, 361

leagă primele impresii care au lăsat urme ce nu se pot şterge în toate domeniile percepţiei şi ale conştiinţei. De acolo mi- rămas imaginea jocului românesc… Acolo au trăit lăutarii Briceag, Holbea şi Găvan… / În **Maieru** mi s-a deşteptat în inimă întâia oară simţământul iubirii… / În **Maieru** am trăit cele mai frumoase şi mai fericite zile ale vieţii mele"[68].

1889: „Cea mai nefericită oră pentru poporațiunea română din fostului district al Năsăudului este aceea în care a luat frânele guvernării comitatului Bistriţa-Năsăud baronul Desideriu Banffy. Era despotismului acestui comite va fi una din cele mai triste în analele poporului român de pe Valea Someșului, Bârgăului şi Șieului, în care noțiunile comisariat regesc, curatorat de păduri, planuri de economisire, şcoli poporale şi, mai pe sus de toate, procesul cu familia Kemenyi vor fi tot atâtea capitole scrise cu litere negre.

După introducerea comisariatului, lucrul cel dintâi al comitelui, în calitate de comisar, fu de a-şi institui o comisiune pentru administrarea fondurilor, în care el să aibă majoritatea. / Pe această comisiune o învesteşte cu o mulțime de drepturi, care, după uzul vechi, se ţineau de agendele comitetului, al cărui cerc de activitate îl reduce aproape la zero. De limbă oficială declară pe cea maghiară. / Opreşte folosirea atributului „grăniceresc" din toate hârtiile, iar şcolilor normale şi triviale, susținute din fondurile şcolastice centrale, li se răpesc numele şi caracterul confesional şi se învestesc cu numele de şcoli fundaționale, cu caracter de şcoli comunale, și pe învățătorii de la aceste școli, prin ordinaţiune, îi sileşte să intre în şi-

[68] Rebreanu, Liviu, *Mărturisiri*, în *Revista Fundaţiilor Regale*, An. 7, Nr. 11, 1940, pp. 243-261

rul membrilor reuniunii învățătoreşti generale comitatense, deși aceștia erau deja membri ai reuniunii „Mariane”, încă de pe la anul 1872.

Acum, mai de curând, ni se prezintă comisarul cu un statut pentru aceste fonduri, în sensul căruia administrarea fondurilor şcolastice centrale şi de stipendie din **Năsăud** este a se conduce de un comitet, în care va alege reprezentanţa fiecărei comune câte unii membru, apoi se aleg, respectiv se numesc, la propunerea comisarului, 12 membri ai congregaţiunii. Ministerul mai numeşte unul, după gustul său, şi un membru îl numeşte episcopul. / Se va alege, apoi, din membrii comitetului, o comisiune administratoare, în care fireşte vor fi membri şi amploiaţii de administraţiune. / De beneficiile fondului, se vor bucura copiii care studiază, din cele 44 comune, respectiv 45, cu **Coşna**. / Alegerile de membri pentru noul comitet s-au și întâmplat, deja, prin toate comunele, din partea reprezentanților comunale, singură reprezentanța comunităţii **Năsăud**, în majoritate, a declinat de la sine această onoare, sub cuvânt că o reprezentanță comunală politică nu poate să aibă nimic comun, ca atare, cu nişte fonduri şcolastice de caracter privat, şi așa a aflat lucru just şi rezonabil a nu alege. / Sigur, din trăsurile acestea apare că s-a atentat, în mod sistematic, la numele de român, la atributul de grăniceri, la confesionalism și, mai presus de toate, apare că averea exclusivă a foştilor grăniceri, respectiv a următorilor legali ai acestora, e declarată de un bun comun al totalităţii locuitorilor celor 45 comune; iar administraţiunea ei, în forma aceasta, e depusă în mâna unei corporaţiuni, care nu e eflusul voinţei exclusive a poporaţiunii grănicereşti din acest ţinut, ai cărei protopărinţi și părinţi au bătut țările, ca ostași, cu hainele lor, şi

au sângerat de atâtea şi atâtea ori, pe câmpurile de bătaie, câştigându-şi astfel acele fonduri.

Se naşte, acum, întrebarea, că oamenii aleşi de cele 44, respective 45 comune, fi-vor aplecaţi a se constitui în comitet, administratori de fonduri școlastice centrale, pe baza unui statut, care tratează un bun privat ca pe un bun comun, pe baza unui statut, care poate ieși din mâna comuniștilor, nu însă din mâna constituţionalilor, atunci, când ei nu cunoșteau cuprinsul draconic al acelui statut, pe timpul alegerii lor? / Aşa cred eu, că fiecare ales trebuie să fie în clar cu răspunsul la această întrebare, pe când va alerga la ședințele de constituire, ce se vor ține în timpul cel mai de aproape, în **Năsăud**. / Și dacă nu, atunci ce pași ar fi de întreprins? / Înainte de instituirea comisariatului, exista în **Năsăud** o comisiune silvanală, care supraveghea administrarea pădurilor nefericitelor comune grănicerești. / Această comisiune costa, la an, 3.000-4000 florini. Cu venirea comisariatului, se nimiceşte acestă comisiune şi se înlocuieşte prin curatorate de pădure, a căror susținere se urcă, pe an, la colosala sumă de 60.000 florini. / La suma acesta, contribuie, în proporțiunea pădurii, fiecare comună. Și fiindcă, în cele mai multe comune, pădurile nu aduc atâta venit, cât să-și poată acoperi tangenta ce se vine pentru curatorat, așa comunele sunt nevoite a stoarce împrumuturi, care fireşte se aprobă, fără greutate, de către autorităţi, în sarcina pădurilor. / Comunele care pot vinde păduri le vând, ca să-și acopere tangenta silvanală, spre ajutorarea proprie nu le rămâne nimici; care nu, cum am zis, se cufundă în datorii, pentru susținerea unei instituțiuni care nu aduce mai nici un folos practic, relativ cu spesele de susţinere. / Consecințele vor fi că, în urma urmelor, comunele se vor

îndatora mai mult decât face preţul pădurilor, care vor trebui să se vândă, iar comunele să se liniștească cu gândul dureros că au avută păduri, şi să strige că mai bine le era, de nu le aveau… /

De la venirea în fruntea comitatului a actualului comite, am simțit greutatea situaţiunii, pe toate terenurile. La venirea lui, aici era, ca inspector regesc, de secole un om cu multă prudență şi mult tact, care ştia ce va să zică sentința „dă lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu şi împăratului ce e al împăratului". Era Szeremley Lajos. Chiar pentru aceste calităţi se trezi, odată, că i se zice şah și se pune ca subinspector Dr. Havas, un om care s-a lepădat de naționalitatea, de legea şi de numele strămbunilor săi şi care, părăsindu-și şi cariera sublimă a dreptului, căci e Doctor în drept, a intrat în ceata acelora a căror măiestrie este a afla partea cea slabă a oamenilor de la putere şi a călări pe ea. Și Dr. Havas, trăgând mereu pe coarda ambiţiunii fără margini a comitelui, îşi ajunse scopul, căci Szeremley fu transferat, iar dânsul numit inspector regesc de școli al comitatului Bistriţa-Năsăud.

Era numai lucru natural că acest nou inspector de şcoli, Doctor jurist, să se recomande cu o descoperire ori reformă. Nici nu întârzie mult şi prezentă, cu școlile comunale, un soi de şcoli cu totul tot necunoscută în acest ţinut, pentru că, la noi, fiecare comună îşi are fondul său şcolastic confesional, din ale cărui venituri se susține, în fiecare comună, câte o școală cu unul ori mai mulți învăţători, după cum pretinde necesitatea. / Deodată, ne trezim că se hotărăşte înființarea de şcoli comunale în comunele **Ilva-mare**, **Măgura**, **Ilva-mică**, **Maieru**, **Rebra**, **Nepos**, **Salva** şi **Telciu**. / În unele comune, cum, de exemplu, în **Măgură**, **Maieru**, **Salva** şi **Telciu**, aflându-

se coadă la topor, s-au și înființat numaidecât; în celelalte, văzându-și senatele şcolastice şcolile amenințate, cu o energie demnă de toată lauda, au sistemizat posturi noi de învăţători confesionali şi s-au prevăzut cu edificii şcolastice corespunzătoare legilor, având ferma speranţă că, prin aceea, vor preveni orice şicanare. Dar s-au înșelat. Inspectorul a denumit, în toate comunele menţionate, învățători, cu salarii de 400-600 florin la an şi, prin organele politice, a închiriat şi localități pentru şcoala comunală, pe spesele comunei politice.

În **Ilva-mică**, deși e învăţător comunal, de trei ani de zile, totuși nu are niciun elev, în **Rebra**, niciunul. / Şi duc puternicii zilei lucrul până la absurd. În **Ilva-mică** există o şcoală conformă, cu 2 învățători; iar numărul copiilor obligați a cerceta școala abia se urcă la 100; există o școală nouă, respectiv edificiul clădit, conform cerințelor igienice și, cu toate acestea, cu puterea, țin un învățător pe spinarea comunei politice, care e, totodată, şi confesională, și o localitate pentru şcoală, cu mult mai slabă decât cea a şcolii confesionale. / Tot astfel, în **Nepos**, cu acea deosebire că, aici, a edificat şi comuna un edificiu nou pentru şcoala comunală. / E lesne, în **Nepos**, căci comuna are bani, apoi unde-s bani poate şi notarul să-și câștige merite patriotice şi lăudătorii patriotice, mai ales când te cheamă Burduhos; e greu, însă, în **Rebra**, unde, cu toate că confesiunea susţine doi învăţători şi copiii obligaţi abia-s vreo 95, şi trebuie să ţină un învăţător şi o școală comunală, prin repartiţiune, aşa încât, după florinul de dare, are să plătească ca arunc vreo 85 cruceri fiecare contribuabil. / Înființarea de şcoli comunale ar mai fi avută oarecare sens numai atunci, deacă confesiunea nu-și făcea datorinţa, după repetate provo-

cări. / Din toate acestea, se vede că poporaţiunea din fostul district al **Năsăudului** a ajuns în o situaţie din cele mai grele și mai amenințătoare şi este supremul timp ca oamenii chemaţi să facă tot posibilul pentru ameliorare cât mai curând, căci tot momentul numai potențează greutatea situațiunii.

Presupun multe de la puternicii zilei, totuși n-aș vrea să fiu aşa de pesimist ca să cred că intenționează a aduce la sapă de lemn pe acea poporaţiune paşnică; pentru că presupunem atâta judecată de la ei, cât se ştie că, pentru stat şi ordinea publică, nimic nu e mai primejdios decât un proletariat făcut din oameni dedaţi la trai bun; mai aproape de adevăr s-ar putea că stă acea presupunere că poziţiunea aceasta tristă și amenințătoare, ni s-a creat mai mult din interes material, ni s-ar fi creat adică din cauza colosalului proces ce-l avem cu familia Kemenyi, în care punct, ca înrudit, e interesat şi comitele suprem”[69].

1896: „Codalăi și ogrinji s-au înhămat şi prin unele comune de ale noastre la tărăbânța tămbălăului milenar, ca în **Şant**, în **Maier**, **Ilva**, **Mocod** etc. Au ţinut bieţii de ei să se îmbrace în „diszmagyar”, să-și pună pinteni şi pană, să se arate stăpânilor, barem pe din afară, căci înlăuntru cine-i vede, cine-i caută, și dacă le ghiorăiesc maţele de foame? Au ţinut şi ei să facă ca ţiganul, care poartă pană şi când e lihnit de gol, ca capra, care poartă coada ridicată când e plină de râie. Un amărât de popă s-a dus şi el să se sature, o dată, bine pe seama bugetului, dar ceilalți, har Domnului!, s-au rugat din inimă lui Dumnezeu pentru binele poporului, pentru fericirea ţării și pentru luminarea creierilor tulburi, şi au mâncat acasă. / Iată

[69] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 59, Braşov 1889, pp. 1, 2

pentru ce nu purtăm nici o frică că ne vom pierde! Că în **Maier**, de pildă, dascălul de la şcoala comunală, în 9 mai s-a procopsit cu şcolarii români în limba maghiară, în faţa unui mic public împintenat, după care, apoi, s-a benchetuit; că alte şcoli, tot comunale, ca cele din **Ilva**, **Măgura** sau **Rodna** atât de nimerite, fac tot aşa, nu ne insuflă nici o îngrijire, căci n-au făcut şi nu fac, şi nu vor face nici un spor cu maghiarizarea printre noi, despre ce ne-am convins din destul în decurs de 20 de ani, Aceasta o văd şi patrioţii, căci un om de-al lor a sfătuit, odată, pe învăţătorii de la şcoala de stat din **Rodna** să ia de pildă şi carte de la învățătorii şcolii confesionale greco-catolice, pe care i-a prezentat ca model. Şi eu am nădejde în Dumnezeu şi în virtutea poporului român că nu vom pieri; patrioților le poftim apetit bun, iar episcopul Szabö să nu se supere că bunii noştri păstori își fac datoria cum ştiu ei, căci nici un fiu nu e dator să asculte nici chiar de părinţi, când aceştia îi îndeamnă să facă fapte rele”[70].

1896: „Muntele Gagi era arendat de la comuna **Maieru**. A fost ţinut în arendă de bârseni, după spusele lui Avram din **Maieru**, peste 30 ani. În registrul de şedinţă a consiliului comunal din **Maieru**, pe anii 1895-1900, am putut afla următoarea hotărâre, în legătură cu bârsenii. „În procesul verbal, luat în şedinţa din 1 martie 1896, la punctul 9, se spune: Ordinaţiunea direcţiunii silvanale regeşti ungare din Bistriţa, nr. 588/896, pentru insinuarea modului de folosire a păşunilor comunale muntene, pentru vara anului 1896. În legătură cu aceasta, se referează cum că primăria comunală a raportat deja, în 24 februarie 1896, sub nr. 193/896, direcţiunii silvanale,

[70] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 98, Braşov 1896, p. 2

cum că comuna insinuă spre licitare, pentru anul 1896, tot acele terenuri de păşune, pe care le-a insinuat şi ex-arendat şi în anul trecut, și se învoieşte ca contractele de ex-arendare să se încheie pe timp de 2-5 ani. Conclus: Raportul primăriei comunale se ia spre știință". / În procesul verbal, luat în şedinţa din 23 octombrie 1898, în punctul 83, se aduce în discuţie cererea lui Bucur Crișțiu, din **Sălișțe**, pentru prelungirea contractului de arendă pentru păşunea din muntele comunal „Gagi", până la finea anului 1901, cu condiţiunile din contractul încheiat în anul 1896"[71].

1899: „În arhiva comunei **Maieru**, judeţul Năsăud, se află un proces-verbal, luat în ziua de 3 decembrie 1899, înregistrat sub numărul 2304/899, cu pertractarea: „Cererea lui Ion Candrea din **Coşna**, pentru ex-arendarea din mână liberă a păşunii din „Poiana Coşnei", pe 1900-1902, cu prețul de 170 florini vienezi"[72].

1935: „**Străjerii, în Maieru-Năsăud**. „Credinţă şi muncă pentru Țară și Rege". / Aceasta este lozinca sfântă a micilor copii, care cercetează şcoala primară. În afară de părinți, țara noastră se îngrijeşte, într-un mod foarte frumos, de creşterea copiilor, care vor forma generaţia conducătoare de mâine. / În acest scop, s-a înfiinţat un oficiu al educaţiei tineretului român, care va îndruma, sprijini, supraveghea şi controla creşterea tinerilor copii, de la etatea cea mai fragedă, până la vârsta când încep a păşi în viaţă. Copii de ambele sexe primesc educaţia într-un mod cu adevărat impunător, deşteptând în inima şi su-

[71] Morariu, Tiberiu, *Viaţa pastorală în Munţii Rodnei*, Bucureşti 1937, p. 111

[72] Morariu, Tiberiu, *Viaţa pastorală în Munţii Rodnei*, Bucureşti 1937, p. 105

fletul lor cele mai sfinte valori pe care trebuie să le aibă faţă de tot ce e creştinesc şi românesc. / Tinerii, de la 7-18 ani, fac parte, în mod obligatoriu, din aşa-numita „Straja Țării”. Ei sunt împărțiți, după etate, aşa cei de la 7-11 ani se numesc „Pui de străjeri”, iar ceilalţi, de la 11-18, se numesc „Străjeri” şi fetele „Străjere”. Grupele formate în fiecare școală, după numărul copiilor, poartă numele de „Pâlc” sau „Cuib”. / Aceşti mici militari poartă, drept uniformă, costumul frumos al regiunii de unde sunt. În felul acesta, portul nostru naţional va fi prețuit tot mai mult şi nu-l vom mai înlocui cu tot felul de zdrențe nemţeşti, care niciodată nu vor putea ajunge la frumuseţea şi gloria la care a ajuns portul românesc.

Am avut fericita ocazie să văd o minunată serbare strejănească, în comuna **Maieru** (locul de naştere al autorului articolului, profesor în Blaj – n. n.), judeţul Năsăud, dată a doua zi de Paşti de Străjerii şi Străjerele şcolii primare. / Era prima şezătoare, cu ocazia căreia s-a sfințit drapelul Străjerilor. Programul s-a desfăşurat sub conducerea iubiţilor lor dascăli, care sunt comandanții lor. / Iată, în câteva cuvinte, acest program: / După ce fiecare „Pâlc” a dat raport dascălului conducător, programul a început, cântându-se, de Străjeri şi Străjere, rugăciunea „Tatăl nostru”. A urmat sfințirea drapelului, făcută de către părintele protopop Iuliu Pop, apoi s-a dat onorul la drapel, cântându-se „Trăiască Regele!”. În acest timp, toţi Străjerii urmăreau, cu ochii pironiţi, ridicarea drapelului spre zările senine ale cerului albastru. Când s-a terminat cântecul şi drapelul era ajuns în vârful stâlpului. / După aceasta, au urmat jocuri, cântece și poveţe foarte frumoase, date de comandant, în persoana harnicului învățător Vranău Dumitru… / Cu sufletele pline de bucurie au

plecat părinţii copiilor de la şezătoarea Străjerilor din **Maieru**, unde au văzut cu câtă plăcere şi dragoste de muncă au executat micii copilaşi jocurile şi cântecele frumoase. În ei părinţii şi conducătorii an văzut viitoarea generație, pe care o cresc spre mărirea lui Dumnezeu, bucuria lor şi spre binele Ţării, generaţie crescută după învățăturile religiei creştine. / Olimpiu I. Barna”[73].

1936: „Datorită părintelui protopop Iuliu Pop, în comuna **Maieru**, s-a înfiinţat Reuniunea femeil94 române unite, a cărei activitate este foarte frumoasă. Membrele Reuniunii, în scurt timp, au putut realiza lucruri vrednice de toată lauda. Astfel, datorită dragostei cu care lucrează membrele ei, au strâns banii necesari pentru procurarea diferitelor lucruri necesare împodobirii sfintei biserici. / Din aceşti bani, au procurat 2 prapori, un rând de ornate bisericeşti, un steag frumos pentru Reuniune, cărţi, iar hărnicia și munca lor a realizat vreo câteva covoare necesare pentru Casa Domnului. Valoarea acestor lucruri se ridică la 13.000 lei. / În afară de aceste frumoase fapte, membrele Reuniuni au făcut şi un număr mare de cumineçări, care le asigură o viaţă religioasă plăcută lui Dumnezeu. / Lăsăm ca cititorii noştri să suleagă în faptele, pilda acestei Reuniuni, gândurile cele mai bune pentru preamărirea şi lauda Domnului”[74].

1944: „Un profesor din Blaj, dl Olimpiu I, Barna, binecunoscut cetitorilor noştri prin poeziile poporale și prin articolele pe care le publica, până n-a fost concentrat, regulat în „Unirea Poporului” și „Calendarul de la Blaj”, a tipărit la Sighişoara, unde se află concentrat, cartea „Veselie, dor şi jale, folklor cules din comuna grănice-

[73] *Unirea Poporului*, Anul XVII, nr. 20, Blaj 1935, p. 6
[74] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 25, Blaj 1936, p. 4

rească **Maieru**, județul Năsăud, Editura „Robu din Sighișoara, 1944, 168 pagini”, carte care conține o mulțime de poezii poporale din **Maieru**, după ce se dă şi o frumoasă, deşi scurtă privire asupra comunei românești **Maieru**, din judeţul Năsăud. Poeziile sunt împărţite în: poezii și cântece, strigături la horă și nuntă, cântecul şi descântecul cununii, chemarea colăcarilor şi cântări morțăști sau de jale la morţi, și sunt care de care mai frumoase. Dl profesor Barna a îmbogăţit, prin cartea domniei sale, literatura română şi a făcut comuna sa natală cunoscută în toată ţara, ceea ce-i recunoaşte, spre mare laudă”[75].

[75] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 50, Blaj 1944, p. 4

MĂIERUŞ

(Szászmagyarós, judeţul Braşov)

1849: „Ramming scrie că generalul Bem a adunat 12.000 de oameni și 50 de tunuri, în Ținutul Secuiesc, cu scopul de a lua **Braşovul** și de a invada Moldova! Acest număr este, fără îndoială, foarte exagerat. În orice caz, Bem nu ar fi putut avea mai mult de șapte sau opt mii de oameni. Cu această armată, el se pregătea acum să înfrunte pe Clam Gallas și să ocupe **Sfântu Gheorghe** (György Sepsiszent). Numai posesiunea **Târgului Secuiesc** (Kézdivásárhely) nu ar fi acoperit suficient spatele generalului Bem, în timpul expediției moldovenești. De asemenea, a trebuit să se gândească să împiedice inamicul, deplasând trupe în sus, pe valea Oltului, ca să intre în stăpânirea drumului **Târgu Secuiesc** (Kézdivásárhely) – **Miercurea Ciuc** (Csíksereda) și să întrerupă legăturile acolo. Prin urmare, Bem a trebuit să ocupe **Sfântu Gheorghe** (Sepsiszentgyörgy), precum și linia Râul Negru (Feketeügy), pentru a preveni atacul lui Clam Gallas, de la Ozunca Băi (Uzon) către **Târgu Secuiesc**, care, la rândul său, amenința că va bloca strâmtoarea Oituz (Ojtoz). Pe 20 iulie l-a atacat pe Clam, care nu se aștepta deloc la acest atac. Pentru Clam, când a văzut că Bem nu l-a atacat la **Sfântu Gheorghe**, în valea Oltului, ci se în-

drepta spre **Târgu Secuiesc**, în valea Caşinului (Kászon), a presupus cu siguranţă că generalul este acum în drum spre Moldova. Surpriza sa a fost cu atât mai mare când a primit vestea, pe 19, că o armată maghiară se pregătește să ocupe **Măieruş** (Szászmagyarós), între Földvár și **Racoşul de Sus** (Felsőrákos) și că se aștepta și un atac dinspre **Târgu Secuiesc**. I-a trimis un mesaj lui Dick, să trimită imediat cele patru batalioane ruse, de pe Grădina Zmeilor (Sárkány), pe drumul de la Földvár, către Munții Perşani (Persány), pentru a sprijini armata austriacă. Cu toate acestea, acest ajutor nu a fost necesar, deoarece avan-posturile maghiare s-au retras, pe 20. Atacul lui Bem din 20 a fost un dublu atac: împotriva brigăzii austriece a lui Van der Nüll și a detașamentului rus al lui Rennenkampf. După o scurtă rezistență, amândoi s-au retras. Comandanții de divizie și brigadă austriece, sub influența mai multor zile de anticipare nervoasă a atacului Bem, s-au gândit doar la retragere. Bem a capturat cu ușurință **Sângiorz** (György Sepsiszent). Cu aceasta, a văzut că tot Ținutul Secuiesc era acoperit, iar Clam Gallas nu putea face nimic împotriva lui, și, deci, putea să intre în Moldova. Clam Gallas a renunțat la Háromszék (lângă Sângiorzul Secuiesc) și și-a împărțit armata pe mai multe direcții, **pentru apărarea Brașovului**, unindu-le la **Hărman** (Szászhermány). Pe 21 iulie, Bem i-a scris guvernatorului: „Lucrurile nu merg rău aici. Oamenii din Secuime vin la mine în număr destul de mare, aproximativ 15.000 dintre ei s-au adunat deja. Din păcate, nu au nici o armă... În prezent, stau pe linia de la **Moacşa** (Maksa) – **Angheluş** (Angyalos) – **Sângiorzul Secuiesc** (Sepsiszentgyörgy). Deci aproape întregul Ținut Secuiesc este asigurat. Respirăm liber și continuăm cu noi recru-

tări. Ca să-mi petrec util timpul de care mai am nevoie să pregătesc atacul împotriva inamicului, care își adună forțele **în jurul Brașovului**, numărând aproximativ 20.000 de oameni, mâine vreau să intru, prin defileul Oituzului, în Moldova”[76].

1902: „În cursul lunii februarie s-au ţinut mai multe conferinţe agricole, în diferite comune. S-au înfiinţat cursuri practice, așa în **Vulcani** s-a înființat un curs de 6 săptămâni pentru împletitul pălăriilor. La acest curs s-au prezentat 19 elevi. În **Feldioara** s-a înfiinţat un curs de tâmplărie, cu 20 elevi. În **Satulung**, un alt curs, pentru împletit pălării, cu 21 elevi. În **Zizin**, un curs de împletit coșuri, cu 42 elevi. În **Măieruș**, de asemenea un curs de împletit coşuri, cu 21 elevi”[77].

1902; „**Măieruş**. Hotar, 9.932 jugăre cadastrale. Case, 373. Locuitori, 1.483, din care români 502”[78].

1903: „Anunţuri de căsătorie: Heinrich Georgi, evreu, conductor de tramway în **Braşov**, cu Luisa Kreuss, evreică din **Măieruş**”[79].

1903: „Şcoala greco-ortodoxă din **Măieruş** şi cea aug. evanghelică din **Herman**, care au fost închise din causa epidemiilor, s-au redeschis”[80].

1903: „Medicul din **Măieruş**, Petru Windt, ca vânător pasionat ce era, a pus să se facă o cursă în pădure, prin care să se împuşte porcul sălbatic ce s-ar apropia de ea. Pădurarul Szedlacsek însă n-a luat precauţiunile nece-

---

[76] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

[77] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 28, Braşov 1902, p. 3

[78] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 275, Braşov 1902, p. 2

[79] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 20, Braşov 1903, p. 7

[80] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 48, Braşov 1903, p. 3

sare, la facerea cursei, aşa că însuşi medicul a căzut jertfă. Proiectilul i-a perforat un picior, pe care a trebuit să-l amputeze în spitalul din Sighişoara. Pădurarul a fost dat în judecată pentru neglijenţă şi tribunalul din Braşov l-a condamnat, alaltăieri, la o lună închisoare”[81].

1904: „Notar în comuna **Măieruş** a fost ales, cu unanimitate, dl Reinhardt Krummel”[82].

1940: „Declaraţie, / Dată astăzi, 16 septembrie 1940, în comuna **Maieruş**, judeţul Braşov, de către locuitorul Suciu Gheorghe din comuna **Belin**, judeţul Trei Scaune, referitoare la nelegiuirile şi barbariile comise de către ungurii (săcuii) din comuna **Belin** fată de conlocuitorii lor români. / Susnumitul, faţă de martori, declară următoarele:

Vineri, 13 septembrie 1940. ora 11, satul **Belin** a fost ocupat de către armata maghiară. Până seara, nu s-a întâmplat nimic deosebit. Seara, pe la ora 8., eu m-am culcat; încă nu am adormit, când am auzit că cineva bate la poartă. Soţia mea era încă la bucătărie. Trei indivizi, trimiţi de noul primar ungur Kiss György Aron, anume Nagy Gergely şi încă doi, au întrebat pe soţia mea: „Unde este bărbatul tău?”. Soţia a răspuns că s-a culcat. Ei au spus ca să mă prezint, imediat, la doctorul Gaspar Alexandru, şi cu aceasta cei trei indivizi au plecat. Fiind noapte şi fiindu-mi frică, nu m-am dus. După o oră, din nou au venit cam 5-6 oameni la mine, dintre care pe unul l-am cunoscut după vorbă că era Varga Iosif. / Acesta a început să strige să ies afară şi să îi predau revolverul. Eu i-am răspuns că nu am nici un fel de armă la mine. Aceştia au plecat. / Mai târziu, a venit la mine o trupă de

[81] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 62, Braşov 1903, p. 3
[82] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 227, Braşov 1904, p. 3

unguri civili, formată din 15 oameni, au sărit peste gard și au deschis poarta, strigându-mi ca imediat să mă prezint la căpitanul trupelor maghiare, ducând cu mine armele și bombele pe care mi le-a dat Regele Valah. / Nici de data aceasta nu m-am dus. După ce au plecat şi aceştia, au venit o mulțime de unguri civili, vreo 30-40 persoane, la domiciliul meu. Dintre aceștia Pal Lorincz, Antal Șandor și Szilagyi Vilmoș au sărit gardul și au desfăcut poarta cea mare, de la curte, apoi au început să strige: „În numele legii ungurești, predă-te, ca să te ducem la căpitanul maghiar, care este în curtea doctorului Gaspar!”. / Aceasta s-a întâmplat noaptea, la ora 1. Mi-au spus să merg, că nu mi se întâmplă nimic, ci doar voi fi întrebat despre anumite lucruri. Atunci m-am sculat și m-am dus cu ei. Ieșind în curte, mi-am dat seama ce este cu mine, deoarece am văzut că toți oamenii aveau în mâini topoare și ciomege.

Pe drum, am văzut că sunt o mulțime de membri ai gărzii naționale maghiare, iar în curte o mulțime de oameni, care, înconjurându-mă, au început a mă lovi. Voind să intru în locuința doctorului, mi-au strigat că nu am ce căuta acolo, și m-au împins într-un fel de coridor, unde se mai aflau 11 români, dintre care unii fuseseră bătuți. / Acești români erau următorii: Bucur Iosif. fost casier; Morar Eugen; Pușcaș Ioan: Păcurar Gheorghe; Bucur Iosif senior; Bucur Ioan, tâmplar; Păcurar Iosif, măcelar; Păcurar D. Ioan; Vancea Elisabela și încă doi, pe carie în întuneric nu i-am cunoscut. / Ne-au așezat apoi pe două rânduri, formația aceasta fiind comandată de către un sergent sau plutonier maghiar. Ne-au poruncit să mergem sub un șopron. Ajungând acolo, au început să ne lovească cu niște ciomege din stejar verde. Scena a fost cât se poa-

te de îngrozitoare: câte 3-4 unguri, cu niște ciomege mari, înconjurau pe câte un român și îl loveau până ce-l făceau una cu pământul. Alții, apoi, așa, zdrobiți și plini de sânge, îi târau prin curte și îi aruncau într-o magazie. / Eu, profitând de un moment de neatenție, m-am băgat sub un camion și, de acolo, am reușit să fug până acasă, unde am găsit soția și copiii căzuți pe jos, în nesimțire. / Încă fiind acolo, am auzit cum ungurii ziceau că pe cei care nu vor muri, până dimineața, îi vor împușca. Grozăvia și măcelul cumplit care a fost, nu se poate descrie. Batjocura și schingiuirile, la care s-au pretat ungurii sunt de nemaipomenit. Astfel nu s-au mulțumit numai cu bătaia, ci au început și alte chinuri, anume pe Bucur Iosif l-au bătut și i-au jupuit pielea de pe spate, lui Păcurar Alexandru, fost ajutor de primar, i-au rupt o mână, i-au făcut două tăieturi la cap, lui Moraru Eugen i-au rupt o mână în două locuri, iar lui Păcurariu Mihail Nico i-au rănit mâinile și picioarele, cu cuțitele și topoarele. În timp ce se săvârșeau aceste grozăvenii, urlând de bucurie, strigau: „Dacă nu mor, să-i împușcăm pe toți și să-i aruncăm în Olt, hrana peștilor, care, îngrășându-se, să fie mâncați de Regele Valah!”. / Eu, reușind să fug. de acasă, în toiul nopții, afară, în câmp, până în zori am auzit vaietele celor ce erau chinuiți. / Între cei bătuți erau mulți copii și femei, precum și oameni bătrâni și neputincioși. / Atât am văzut și declar. / Suciu Gheorghe, Belin, declarant. / Dată și semnată în faţa noastră, **Măieruş**, în 16 septembrie 1940”[83].

[83] *Universul*, Anul 57, nr. 262, Bucureşti 1940, p. 5

MALIN

(Mălin, Malom, Malon, Malun,
azi **Malin**, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1369, septembrie 16, Turda: Voievodul Ioan scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Grigore, fiul lui Ioan, fiul lui Iacob de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), că Mihail, vicecastelanul de **Unguraş** (Baluanus, judeţul Cluj), cotropind cu silnicie pădurile moşiei sale numită **Beudiu** (Beud, judeţul Bistriţa-Năsăud), precum şi pământurile de arătură ce ţin atât de Beudiu, cât şi de altă moşie a sa, numită **Mălin** (Mălin, Malom, Malon, Malun, azi **Malin**, judeţul Bistriţa-Năsăud), din comitatul Solnocul Dinăuntru, a pus să le însămânţeze, să le secere şi, împreună cu Dominic şi Gheorghe, slujbaşi din **Viţa** (Vice, judeţul Bistriţa-Năsăud), precum şi cu oamenii din acel sat, au recoltat şi au cosit, spre paguba sa. Drept aceea. trimiteţi omul vostru de mărturie, în faţa căruia omul nostru să caute a afla întreg adevărul cu privire la acestea”[84].

[84] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 420, pp. 635, 636

MĂLINCRAV

(Mălâncrav, Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu)

„Biserica evanghelică din Mălincrav se mândreşte a fi trezorierul celui mai frumos ansamblu de picturi murale gotice din Transilvania… / Situată la poalele unui deal cu linii molcome, în acea regiune de un farmec blând a podişului vălurit dintre Târnava Mare şi Olt, biserica evanghelică din Mălincrav este un monument modest, o adevărată biserică de ţară. Faţadele i-au fost desfigurate de o restaurare de la începutul veacului nostru, mai exact de o refacere neîndemânatică, datorită căreia exteriorul întregii construcţii este deconcertant de nou. / La interior, impresia neplăcută a primului contact se schimbă. Peretele nordic al navei este acoperit, de sus, până jos, cu picturi, o adevărată sinteză a vechiului şi noului testament, iar corul se înfăţişează cu o sărbătorească decoraţie pe fond azuriu, care vibrează în lumina filtrată prin marile ferestre gotice. Faţă de aspectul provincial popular al picturilor din navă, aspect caracteristic pentru cele mai multe dintre picturile gotice păstrate în Transilvania, cele din cor aduc noutatea unei ţinute pretenţioase, de artă cultivată în ateliere evoluate, cu ecouri stilistice din marile centre din apusul şi mijlocul Europei. / Întregul ansamblu, navă şi cor, formează cel mai important mănunchi de

picturi murale gotice din Transilvania, fiind totodată unul dintre cele mai bogate din întreaga Europă de centru. Semnalate încă din 1852, asupra acestor picturi cercetătorii au adăstat în repetate ocazii, atribuindu-le când mijlocului secolului al XIV-lea, când sfârşitului aceluiaşi secol. Mai recent, Radocsay Dénes consideră că au fost executate de trei meşteri diferiţi, începând din ultimul sfert al secolului al XIV-lea, până la începutul secolului următor… / Datând probabil din prima jumătate a secolului al XIV-lea, fiind ridicată prin grija familiei nobiliare de mari latifundiari Appafi, biserica evanghelică din **Mălincrav** este o construcţie de tip bazilical, cu trei nave. Toate navele sunt acoperite cu plafoane de lemn şi, dată fiind subţirimea zidurilor şi lipsa contraforţilor, este probabil că nu au avut niciodată boltiri de zid”[85].

1363, decembrie 2, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-a plâns „Ioan, fiul lui Gegus de **Mălâncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), că o bucată a sa de pământ, numită **Lăpuş** (Lapus, dispărut, judeţul Sibiu), ce ţine de moşia sa Mălâncrav şi se află în comitatul Alba, înspre moşia regească **Copşa** (Magna Kopsch, azi **Copşa Mare**, judeţul Sibiu), are foarte mare nevoie de hotărnicire”[86].

1363, decembrie 15, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei scrie voievodului că trimişii spre cercetare au descoperit că „oamenii din **Copşa** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu) şi **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu) au

---

[85] Drăguţ, Vasile, *Picturile murale din biserica evanghelică din Mălincrav*, în Academia Română, *Studii şi cercetări de Istoria Artei / Seria Arta Plastică*, Tomul 14, nr. 1, Bucureşti 1967, pp. 79, 80

[86] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 206, pp. 189, 190

stricat şi au nimicit în chip samavolnic semnele de hotar, date pentru Ioan, fiul lui Legus, pentru o bucată de pământ numită **Lăpuş** (Lapus, dispărut, judeţul Sibiu) şi, cu braţele înarmate, ridicându-se cu duşmănie împotriva lor, au alungat pe magistrul Ioan, fiul lui Gegus, cât şi pe omul nostru şi al vostru, şi au rănit de moarte pe Mihail de **Noul Săsesc** (Wyfalu, judeţul Sibiu), ruda acelui magistru Ioan, şi pe Andrei, un slujitor al lui, rănind cu o lovitură de săgeată şi calul pe care călărea un alt slujitor al acestuia"[87].

1364, iulie 30, Cluj: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, deoarece „Ladislau, fiul lui Gyelehius de **Nimigea** (Nimegye, Nimigie, azi **Nimigea**, judeţul Bistriţa-Năsăud), fiii şi neamurile lui vor să intre, după cum cere rânduiala legii, în stăpânirea moşiile **Bretea** (Berethe, Zekerberethe, judeţul Bistriţa-Năsăud), **Zekerberethe** (înglobat în Bretea, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Agrişu** (Inferior Egres, Egrus, azi **Agrişu de Jos**, judeţul Bistriţa-Năsăud), aflătoare în comitatul Solnocul dinăuntru, cerem stăruitor să trimite omul vostru, în faţa căruia omul nostru Petru de **Mociu** (Moch, judeţul Cluj)… fără a ţine seama de împotrivirea nobililor de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), să le lase spre a fi stăpânite"[88].

1365, iunie 29, lângă Vidin: Voievodul Dionisie dă de ştire că „Ioan, fiul lui Gegus de **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu) ne-a înfăţişat o scrie-

[87] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 215, pp. 198, 199
[88] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 305, pp. 311, 312

soare a regelui, dată acolo, la oaste, prin care regele, după ascultarea plângerii magistrului Ioan, poruncise ca un pământ, numit **Lăpuş** (Lapus, judeţul Sibiu), al lui Ioan, cuprins cu putere şi pe nedrept de către saşii din satele **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu) şi **Copşa** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), să i se dea în stăpânire pe veci zisului Ioan, după ce se va fi cercetat, mai întâi, întregul adevăr”[89].

1366, aprilie 29, Alba Iulia: Regele Ludovic scrie capitlul bisericii Transilvaniei că i s-a Plâns Gegus de **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu) „că saşii noştri din **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu) şi **Copşa** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), ce ţin de scaunul Mediașului, punând stăpânire, cu de la sine putere şi prin silnicie, pe o bucată de pământ, numită **Lăpuş** (Lapus, judeţul Sibiu), aflătoare între hotarele moşiilor sale de moştenire numite **Noul Săsesc** (Wyfalu, judeţul Sibiu) şi **Roandola** (Radenthal, Rundal, judeţul Sibiu), ce ţin de pomenita moşie Mălăncrav, o păstrează şi o folosesc în chip nedrept şi necuvenit… / De aceea, poruncim cu tărie ca să trimiteţi spre mărturie doi bărbaţi potriviti şi vrednici de crezare dintre voi, în faţa cărora, oamenii noştri… să încredinţeze fiecărei părţi drepturile sale”[90].

1366, mai 5, Alba Iulia: Raportul capitlului bisericii Transilvaniei, trimis regelui Ludovic, după ce trimişii au hotănicit şi preţuit moşia **Lăpuş** (Lapus, judeţul Sibiu), după ce martorii le-au „arătat mai întâi o movilă de hotar, aflătoare spre moşia **Valchid** (Valdhutin,

---

[89] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 412, pp. 430-432

[90] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 37, pp. 52-55

judeţul Sibiu), movilă pe care amândouă părţile au socotit-o adevărată; apoi, mergând spre miazăzi, pe o creastă mare şi lungă, au arătat un semn de hotar, după cum li se părea lor, despre care saşii susţineau că nu e semn de hotar adevărat; mergând mai departe, până la capătul acelei creste, Ioan, fiul lui Gegus, a arătat mai multe locuri de semne de hotar, pe care mărturiseşte că le-au stricat zişii saşi, dar acolo nu se vedeau nici un fel de semne. După aceea, la capătul acelei creste, el a arătat un semn mare, despre care amândouă părţile au spus că este un semn adevărat, ce desparte moşiile **Copşa** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), **Biertan** (Virthalm, Bwtel, judeţul Sibiu) şi **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu); mai departe, pomenitul magistru Ioan nu a mai arătat alte semne. În cele din urmă, sus-zişii saşi i-au dus pe dânşii la altă creastă, pe care, coborându-se, au arătat mai multe semne, care se puteau vedea şi erau în fiinţă, şi pe care mărturiseau că le-au ridicat pe vremea răposatului voievod Ladislau, dar sus-zisul magistru Ioan spunea că acele semne de hotar au fost ridicate cu samavolnicie. Şi, fiindcă pomenitele părţi nu se puteau înţelege asupra acestui pământ în pricină, dimpreună cu nobilii şi comiţii din scaunul Mediaşului, de faţă cu vecinii şi megieşii aflători acolo, aşa cum au putut ei socoti cu mintea şi vedea cu ochii, au preţuit sus-zisul pământ astfel, că pe acel pământ ar putea sălăşlui optzeci de gospodării sau curţi, iar din pământurile de arătură, din pădurile, apele şi viile de acolo, aceste gospodării ar putea avea hrană şi roade îndeajuns pentru folosul lor”[91].

[91] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 41, pp. 57, 58

1366, iulie 13, Alba Iulia: Regele Ludovic dă de ştire şi-a trimis oamenii de încredere „în mijlocul nobililor, secuilor şi saşilor din ţara noastră a Transilvaniei, ca să potolească şi să împace pricinile tuturor judecăților şi neînțelegerilor ce dăinuiau între ei, pentru nişte pământuri şi hotare, după îndreptarea hotarelor altor moşii, şi care au ajuns înşişi la bucata de pământ numită **Lăpuş** (Lapus, judeţul Sibiu), aflătoare în comitatul Alba Transilvaniei, din pricina căreia se ştie că credinciosul nostru cavaler Ioan, fiul lui Gegus de **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), susţinând că acel pământ este al său de moştenire, a avut, de multă vreme, încoace, feluri te certuri şi tot felul de gâlcevi cu oamenii sau saşii noştri din satul **Copşa** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), şi, deşi magistrul Ioan a cerut şi acolo să i se întoarcă acea bucată de pământ în întregime, ca fiind a lui de moştenire, totuşi, fiindcă se vedea că pomenitul magistru Ioan nu va putea căpăta în chip paşnic în întregime zisa bucată de pământ, faţă de sumeţia, vorbele dușmănoase şi zarva acelor oameni şi saşi, care, deşi pe nedrept, cum ni se spune, se foloseau totuşi de acel pământ, de aceea numiții noştri oameni osebiţi, având pentru aceasta împuternicire deplină din partea noastră, de dragul păcii şi al liniştii între cele două părţi, împărțind pomenitul pământ Lăpuş între zisele părţi, l-au hotărnicit prin semnele de hotar”[92].

1367, ianuarie 30: Regele Ludovic dă de ştire că, înfăţişându-se „comitele Iacob, fiul lui Iacob, fiul lui Apa de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), în numele său, al lui Nicolae, fiul lui Andrei, al lui Ioan, fiul lui Andrei, fiul aceluiaşi Andrei, în numele lui Grigore şi

[92] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 111, pp. 207-210

Ioan, fiii lui Ioan, precum şi în numele lui Petru şi Ladislau, fiii lui Ioan, fiul lui Gegus, adică al verilor săi, nea arătat o scrisoare deschisă a noastră, însemnată cu pecetea noastră cea mare de dinainte, ce ne-a fost furată, întocmită cu privire la legiuita hotărnicire, ridicare de hotare şi dare în stăpânire făcută pentru ei a unor moşii numite **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), **Criş** (Keresd, judeţul Mureş), **Beşa** (Beşa, Beese, azi **Stejărenii**, judeţul Mureş), **Felţa** (Felţa, Fetanteleke, Ffeuthunteleke, azi **Floreşti**, judeţul Sibiu), **Roandola** (Radenthal, Rundal, judeţul Sibiu) şi **Noul Săsesc** (Vyfollu, Wyfalu, azi **Nou Săsesc**, judeţul Sibiu), aflătoare în comitatul Alba, rugându-se cu smerenie şi supunere să binevoim a o întări pentru el, pentru pomeniţii săi veri şi rude, precum şi pentru moştenitorii lor, prin atârnarea noii noastre peceţi autentice”[93].

1923: „La Pesta, în Muzeu, a fost dus monumentul lui Mihail Apatiy, odată la **Mălăncrav**, opera lui Elias Nikolai”[94].

1934: „În zilele de 8-9 septembrie, s-a ţinut obişnuitul peregrinaj la Maica Prea Curată din capela romano-catolică din filia Mălăncrav a parohiei greco-catolice **Noul Săsesc**. În ziua de 8 septembrie, după celebrarea Sfintei Liturghii, la **Mălăncrav**, Părintele Ioan S. Păcurariu at **Noului Săsesc** a plecat la filie, unde s-a făcut obişnuita primire a peregrinilor. Sşinţia Sa, la ora 7, a făcut molitva pentru mărturisiri şi a ascultat mărturisirile peregrinilor până la ora 9, când s-a oficiat un Paraclis, tot de Sfinţia Sa, care a durat până la ora 10, iar după para-

[93] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 199, pp. 321-323
[94] *Revista Istorică*, Anul IX, nr. 7-9, Bucureşti 1923, pp. 146, 143

clis, continuarea mărturisirilor, până la ora 12 din noapte. / În ziua de duminică, 9 septembrie, orele 6 a. m., încep mărturisirile, care ţin până la ora 9, când apoi se celebrează o Sfântă Liturghie românească, de Părintele Ioan S. Păcurariu al **Noului Săsesc**, la care se împărtăşesc peste 300 persoane. Răspunsurile de la Sf. Liturghie le-a cântat corul greco-catolic al **Dumbrăvenilor**, sub conducerea bunului credincios Dl Virgil Sabău, controlor financiar. / Peregrinajul se încheie la ora 2 p. m., prin un mic Înserat (vecernie), predică rostită de Părintele Ioan S. Păcurariu. Mulţimea cure a alergat setoasă să se adape din izvorul nesecat al Prea Curatei, se depărtează mângâiată în suflet, în nădejdea că, la anul, o să aibă iarăşi astfel da ocazie sfântă, o adevărată satisfacție sufletească”[95].

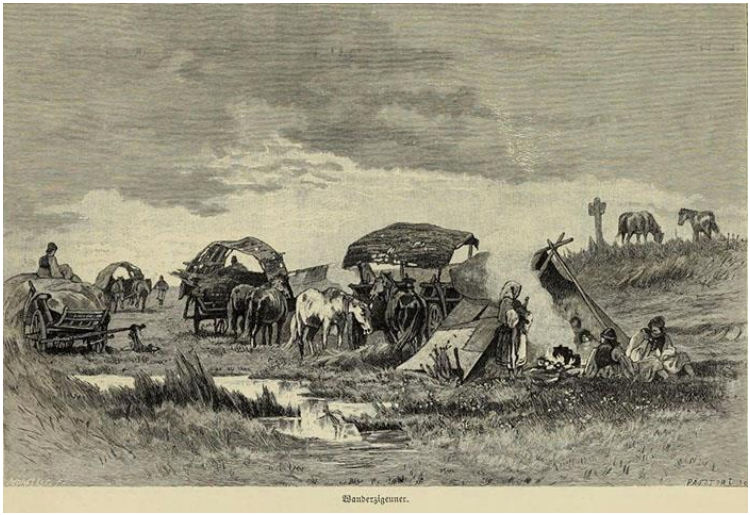

[95] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 42, Blaj 1934, p. 8

MALNAŞ

(Malnas, judeţul Covasna)

1366, mai 9, Turda: Regele Ludovic dă de ştire capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că, în adunarea de la Turda, „am dat înapoi si am lăsat credincioşilor noştri nobili, magistrului Iacob şi lui Dumitru, fiii lui Nicolae de **Hăghig** (Heghig, Hyduegh, Hydweg, Hydwegh, azi **Hăghig**, judeţul Covasna), sesiile lor, pe care se ştie că le au, în temeiul dreptului de moştenire, după obiceiul secuilor, în **Olteni** (Olţemir, Olthcemen, Oltzemen, Olthzemeny, judeţul Covasna) şi **Malnaş** (Malnas, judeţul Covasna), împreună cu toate pământurile lucrate şi nelucrate… pe care le-am luat de la secuii noştri din scaunul Sepşi, adică cei care le cotropiseră prin silnicie”[96].

1366, mai 24, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei raportează regelui Ludovic despre îndeplinirea poruncii de către trimişii care „s-au dus la moşiile numite **Olteni** (Olţemir, Olthcemen, Oltzemen, Olthzemeny, judeţul Covasna) şi **Malnaş** (Malnas, judeţul Covasna) şi au dat în stăpânire aceloraşi Iacob şi Dumitru sesiile pe care magistrul Iacob şi Dumitru, fiii lui Nicolae de **Hă-**

[96] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 44, pp. 62, 63

ghig (Heghig, Hyduegh, Hydweg, Hydwegh, azi **Hăghig**, judeţul Covasna), se ştie că le au în acele moşii, împreună cu toate folosinţele lor”[97].

1904, Diaconovich: „**Malnaș,** staţiune balneară în Ardeal, comitatul Trei Scaune. La o înălțime de 545 m deasupra mării, în valea Oltului, se găsesc izvoarele cu apă acră alcalină şi sărată feruginoasă. Are un parc, în care se află atât stabilimentul cu bazine reci şi cabine pentru băi încălzite, cât şi mai multe case pentru vizitatori. În timpul din urmă, se fac și băi de nămol, cu nămolul din localitate. Un izvor serveşte la cura internă, iar mulțimea gazelor de acid carbonic, care izbucnesc din pământ, sunt asemenea întrebuințate pentru băi de gaz. Bolile pentru care se vizitează Malnaş sunt: reumatismul, afecțiunile căilor respiratorii şi digestive, bolile femeieşti, lipsa de sânge. Temperatura apei este de la 11-16 grade Celsius, iar materii fixe se găsesc până la 14 grame într-un litru”[98].

1940: „Doamna Elena Pașalega a colectat, câțiva ani de-a rândul, împreună cu elevele și fostele eleve ale Şcolii normale din Craiova, pentru ridicarea bisericii ortodoxe a românilor aflaţi la **Malnaș**, în Săcuime. S-a făcut, astfel, o operă creştinească şi românească”[99].

---

[97] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 66, pp. 129, 130

[98] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 181

[99] *Universul*, Anul 57, nr. 244, Bucureşti 1940, p. 4

MĂNĂRADE

(Manera, Monora, Munera, înglobat în **Blaj**, judeţul Alba)

1263: „Regii Ungariei dăruiră saşilor pământuri bune, ca să le lucreze, căci, în urma năvălirilor barbarilor, o bună parte a țării rămase nelocuită. Saşii se înmulţiră şi, pe lângă ce le dădură regii, îşi mai luau şi ei de la români, şi încă pământurile cele mai bune, / Pe la începutul veacului XIII, nişte români din jurul Bistriţei se plângeau regelui Ungariei că saşii le-au luat pădurile, pe care ei le aveau în stăpânire de la moşi şi strămoşi, de mai bine de o mie de ani, adecă aproape de vremea colonizării.

La **1211**, regele Ungariei Andrei II dădu cavalerilor teutoni (germani) întreagă Ţara Bârsei, iar la **1219**, le dădu canonicilor din Strigon (Ungaria) moşia **Vinţul de jos**. La **1263**, aceiaşi regi dădură unui anumit Jula sau Gyula, comunele **Veza**, **Mănărade**, **Haşag** şi **Nocrich**, şi aşa pământul românesc, pe încetul, trecea în mâni străine, ungureşti şi săseşti. / Tot cam pe atunci, nu ştim cu câţi ani ori zeci de ani înainte, pământul **Blajului** de azi a ajuns în mâinile unui anumit Herbord, care, după nume, pare a fi fost sas. Cel mai vechi document care aminteşte pământul Blajului este de la anul **1271**, când regele Ungariei Ştefan V, ca duce al Transilvaniei şi al Daciei, îl

dărui sasului Thell, fiul lui Ebl din Braşov, care îl vându cumnatului său, Tzell, împreună cu comuna vecină **Sâncel**. / Pe atunci, Blajul de azi nu era sat, ci era numai o locuință de vară a stăpânului sas, aflătoare pe ridicătura de pe malul drept al Târnavei mari, cam între comunele **Veza** şi **Ciufud**, de pe malul stâng al aceluiaşi râu şi nu departe de îmbinarea celor două Târnave. / Familia lui Tzell stăpâni pământul acesta până pe la anul **1346**, când, nu ştim din ce motive, moşia ajunse în stapânirea „Erariului" (împărăţiei) sau a Statului. La **1395**, statul dărui moşia şi vila lui Herbord ungurului Cserei Balázs, latineşte „Blasius", căruia românii îi ziceau „Blaj". Acesta făcuse nişte vitejii în luptele cu turcii, la Nicopole, iar regele Ungariei Sigismund, drept răsplată, îi dărui vila şi moşia din jurul ei, care cuprindea 13 sate. Astfel, acest pământ a ajuns în mâni ungureşti. unde a şi rămas, până când Dumnezeu a voit să ajungă iarăşi în mâinile vechilor stăpâni, adică a românilor, cu vlădica Inochentie. Ungurul Balázs, pe lângă locuințele care erau, mai zidi câteva case, pentru birişti şi servitorimea sa, așa că, de acum, locuința aceea de vară avea înfăţişarea unui sat şi se numea, ungureşte „**Balázsfalva**", adică satul lui Blasius. Românii i-au zis, mai pe scurt „**Blaj**". / Nu ştim câtă vreme va fi stăpânit Balázs moșia aceasta, ştim însă că, la **1535**, era în mâinile ungurului Gheorghe Bágdi. Acesta, pe colina numită pe atunci „Lórét", adecă „păşunea cailor", zidi un castel nou şi mare, cu două etaje, iar la etajul II, cu un coridor, de jur-împrejur, de unde, în timpul verii, stăpânii puteau să-şi vadă lucrătorii pe moşie până departe, la **Mănărade**, **Veza**, **Ciufud**, **Tiur**, **Petrisat** şi până aproape de **Sâncel**. Acesta, cu unele schimbări, este **castelul mitropolitan de azi**. O tăbliță de marmură, zidită în peretele

de miazăzi al castelului, spune, în limba latină, că acel castel a fost zidit la anul **1535**, când ţara era bântuită de o mare foamete, aşa că ferdela de grâu costa mai mult de patru floreni, ceea ce, în bani de-ai noştri de azi, ar face cam 600-700 lei. / Nici Bágdi n-avu noroc să-şi stăpânească multă vreme castelul, căci, la **1597**, adecă după abia 62 de ani, castelul şi moşia erau în stăpânirea principelui ardelean Sigismund Báthori. Apoi trecu, din mână în mână, când la erariu (stat, împărăţie), când la particulari, aşa că, în timp de 139 de ani, castelul şi moşia Blajului, afară de erariu, a avut 9 stăpâni. Cei mai însemnați au fost unul Simon Pécsi, care îl luă în stăpânire, la anul **1621**, de la principele Gavril Bethlen şi rudeniile sale, Ştefan şi Petru. / Acel Simion Pécsi era un om prilostit şi năprasnic. Îşi făcuse el o religie şi aducea jertfe sângeroase, şi chiar omeneşti. În podul castelului îşi făcuse o cămăruţă şi un altar, unde aducea jertfele cele sângeroase, întovărăşit de fetele lui. Altarul acela a rămas în podul castelului, până târziu, către 1848, adică până pe vremea episcopului Ioan Lemeni. Tradiţia spune că smintitul ademenea copii români de prin satele din jur, cu bănuţi, bomboane şi dulceţuri, îi ducea în castel, îi suia în pod, iar acolo îi junghia pe altarul lui şi apoi îi ardea, iar el, cu fetele lui, cântau din cărţi cu limbi încurcate. Fu aflat, într-un târziu, de către principele Gavril Bethen şi aruncat în temniţă!

După ce trecu prin alte câteva mâni şi stăpâniri, la **1664**, castelul şi cele 13 sate fură cumpărate de la erar (stat) de doamna Ana Bornemissa, soţia principelui ardelean Mihail Apafi I, aceasta îl dărui fiului său, Mihail Apafi II, care în castelul din **Blaj**, îşi serbă cununia cu principesa Catarina Bethlen, la **1695**. Pa aceşti principi,

locuitorii din împrejurimi obişnuiră să-i numească „Craiul şi Crăiasa”. / Pe timpul craiului şi al crăiesei, castelul din Blaj era plin de lume. Era acolo curtea craiului, a crăiesei celei tinere şi a erăiesei celei bătrâne, Ana Bornemissa, cu prefecţi, mareşali de curte, magiştri pentru cai, preoţi ai curţii, stolnici, paharnici, logofeţi, comornici, dame de curte pieptenătoare, bucătari, bucătărese, pivniceri, măieştri de călărit, măieştri de dans, măieştri de duel sau de luptă cu sabia, o mulțime de „paji”, adecă feciori de nobili care trăiau la curtea principilor, ca să înveţe omenie. Dar, precum ne spune istoricul Gheorghe Barițiu, în loc de omenie, învățau multe lucruri slabe şi, după câtăva vreme, se întorceau acasă leneşi, înfumuraţi, feciori de bani gata, beţivi ca pământul şi plini de boli ruşinoase. / La anul **1713**, Mihail Apafi II moare, în vârstă de abia 37 de ani. Curtea i se împrăştie, iar castelul şi moşia Blajului, rămase încărcate de datorii, aşa că statul, adecă erariul, ca să se despăgubească, luă întreg domeniul pe seama sa. / De-la familia Apafi au rămas, în **Blajul de azi**, două numiri de localităţi, anume: „Şipotul Crăiesei” şi „Fântâna Domnişoarei”, adecă un izvor, care era între viile crăiesei, şi o fântână, care era în mijlocul moşiei vreunei domnișoare din familia Apafi, Bornemisa ori Bethlen. / Din pivniţa castelului ducea un coridor, pe sub pământ, până la Târnava Mică. Astăzi, însă, s-a dărâmat prin mai multe locuri, iară pe unde nu s-a dărâmat este plin da broaşte râioase, şerpi şi alte gângănii greşoase. Coridorul acela a fost făcut cu scopul că, dacă s-ar întâmpla ca oarecândva castelul să fie încunjurat de turci, cei închişi înlăuntru să poată ieşi, pe sub pământ, departe, la țărmul Târnavei Mici. / În castel mai rămaseră numai câţiva îngrijitori de-ai erariului, iar prin contractul, în-

cheiat la **28 martie 1736**, castelul şi moşia Blajului trec în stăpânirea episcopului român Inochentie Micu Klein de la Făgăraş, care, la **19 mai** anul următor, adecă **1737**, se şi mută aci.

Pe atunci, era numai castelul, încunjurat cu frasini, tei, stejari şi brazi, iar în partea dinspre apus erau vreo 20 de case şi o bisericuţă ungurească calvină, pentru argaţii castelului, toţi unguri calvini. Înspre răsărit, era luncă şi păşune, până la pădurea numită „Mişca", iar înspre miază-noapte, locuri arătoare. Domeniul Blajului, cuprindea, pe atunci, comunele: **Blaj**, **Mănărade**, **Spătac**, **Cergăul mare**, **Veza**, **Ciufud** şi **Tiur**, pe atunci în comitatul Alba de jos; apoi părți din teritoriile comunelor **Sâncel**, **Petrifalău** (Petrisat), **Iclod**, **Pănade**, **Şona** şi **Spini**, pe atunci în comitatul Cetăţii de Baltă. Locuitorii acelor comune erau iobagii stăpânilor castelului, oricine ar fi fost. Ne putem închipui ce bucurie vor fi avut acei sărmani locuitori, care toţi erau români, afară de câțiva din **Petrifalău** şi din **Tiur**, care erau unguri, şi câţiva din **Mănărade** şi **Şona**, care erau saşi, când vor fi auzit că, de acum, le vine stăpân un vlădică român, un om care are la inimă durerile şi suferințele neamului românesc şi care nu s-a teme să le ţină parte în dieta Transilvaniei.

Vlădica Inochentie sosi la **Blaj** într-o după-amiază, cu diligența de la Sibiu. Castelul era gol şi pustiu, Intră înlăuntru, iar zidurile groase şi reci îl făcură şi mai tăcut decât era din fire. El plănuia ca din acel sătuleţ unguresc să facă un oraş românesc. Oraş cu mănăstire şi cu călugări harnici, cu şcoli româneşti şi cu dascăli harnici, unde toţi românii, care vor vrea şi vor putea, să înveţe carte şi istorie românească, ca să ştie toți că ţara asta a fost a românilor, şi tot a lor trebuie să fie. / În partea de

miazăzi a castelului, spre ţărmul Târnavei, era o râpă mare, care se întindea înspre răsărit, în formă de jumătate cerc, iar asupra râpei era lunca numită „Lórét” („câmpia cailor”), acoperită cu iarbă mare, aproape de cosit, și împodobită, unde şi unde, cu tufe de salcie şi de răchite. De la râpă şi până la poarta castelului, lunca era stretăiată de două căi cu ogăşii de care grele, care adunau roadele câmpului în grânarele castelului. O cale ducea, de la **Veza**, la **Sâncel**, iar alta, de la castel, la pădurea Mişca şi către comunele **Glogoveţ** şi **Mănărade**. La încrucişarea acelor două căi plănui vlădica să facă piaţa noului oraş, ce va întemeia aici, între cele două Târnave. Cu toiagul arhieresc semnă brazdele pieţii şi ale străzilor, apoi desemnă locul unde să fie mânăstirea și școlile, asupra râpei dinspre răsărit. / Chemă arhitecţi din Viena, ca să-i facă planul noului oraş şi al mânăstirii, şi începu lucrările, încheind, la **30 Martie 1738**, un contract cu arhitectul curţii împărătești din Viena, cu italianul **Giovanni Martinelli**. / În **sătuleţul Blaj** începu să se ţină târg de săptămână, în fiecare joi, precum se ţine şi azi, și așa, în fiecare săptămână, se adunau aici români de pe Secaş, de pe Mureș, până pe la Teiuș, de pe Târnava Mare, până la Copşa Mică şi de pe Târnava Mică, până din sus de Cetatea de Baltă. Episcopul aduse negustori și meseriaşi români, de pe unde putu, şi, pe lângă nişte texe mici, le dădu loc pentru case şi prăvălii, şi astfel „câmpia cailor” sau „Lórét”, se transformă, pe încetul, în orăşel cu străzi drepte şi cu căsuțe scunde sau joase, după cum era obiceiul de atunci a zidi. Mănăstirea şi biserica încă se ridicau încet, dar nu fură terminate decât după zece ani, adecă la **1748**, când vlădica Inochentie tânjea de şase ani, în exil în Roma, de unde nici nu se mai întoarse niciodată,

aşa că n-avu parte să vadă roadele nopţilor nedormite de gânduri şi ale ostenelilor sale. Dar **Blajul** sporea mereu, iar castelul era locuit de preoţi şi călugări cucernici, care, prin post, privegheri şi rugăciuni, cereau mila cerului asupra acestui popor orfan de părinţi, în mijlocul atâtor răuvoitori. Râpa dispăru, prefăcându-se în costiş cu grădini, stradă şi parcul frumos din grădina seminarului de azi şi a internatului de băieţi. / N. Lupu"[100].

1367, mai 8, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur în pricina hotărnicirii „la o moşie a numitului capitlu numită **Cergău** (Chergeud, azi **Cergău Mare**, judeţul Alba), când au voit să hotărnicească hotarele ei dinspre moşia numită **Mănărade** (Manera, Monora, Munera, judeţul Alba), comitele Nicolae şi alt Nicolae, judele abatelui de **Igriş** (Egrus, judeţul Alba), s-au înfăţişat ca împotrivitori la ridicarea hotarelor moşiei acelui abate şi a oamenilor din Mănărade, pentru aceea că acel capitlu voise să cotropească şi să alipească la moşia Cergău o bucată foarte mare din pământul lui, ce tinea de moşia lui, Mănărade"[101].

1369, noiembrie 13, Turda: „Emeric, voievodul Transilvaniei, porunceşte, prin sentinţă judecătorească, ca abatele de **Igriş** şi iobagii săi din **Mănărade**, **Ţapu**, **Cenade** şi **Soroştin** să plătească capitlului din Alba Iulia 200 de florini, pentru daunele ce i le-au provocat în moşiile sale, şi alţi 200 de florini, drept gloaba judecăţii"[102].

---

[100] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 26, Blaj 1938, pp. 5, 6

[101] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 230, pp. 360-366

[102] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 438, pp. 666-671

1372, martie 17, Sântimbru: Ioan, vicevoievodul Transilvaniei, dă de ştire că s-au înfăţişat „Nicolae de **Mănărade** (Monara, Moner, înglobat în **Blaj**, judeţul Alba), pârâşul, pe de o parte, iar pe de altă parte, pârâţii Ioan şi Toma, fiii lui Gheorghe, fiul lui Basow de **Păuca** (Pokafalua, Poukafalua, judeţul Sibiu)… şi ni s-a adus la cunoștință, prin viu grai, de către numitele părți, prin bună înţelegere, că, deşi Maiestatea regală, din plinătatea puterii sale regești și printr-o osebită milostivire, îl făcuse, îl rânduise și îl pusese pe acel comite Nicolae, fiul lui Cristian, zis, în limba obișnuită, Greeb, din satul numit **Ohaba** (Wyfatu, Wyfalw, judeţul Alba), pentru credincioasele sale slujbe… ca adevărat moștenitor şi legiuit urmaș al lui Gheorghe, fiul lui Pouka de Păuca, mort fără urmași de parte bărbătească, bunicul lui, adică tatăl mamei sale, al doamnei Margareta, punându-l în toate drepturile de stăpânire şi de moștenire ale acelui Gheorghe de pe moșia sa numită **Păuca**, aflătoare în comitatul Alba din Transilvania… / și au ajuns la următoarea învoială, mai întâi, acești Ioan și Toma, fiii lui Gheorghe, fiul lui Basow, pentru o deplină descărcare a lor, cu stingerea şi părăsirea tuturor plângerilor comitelui Nicolae, fiul lui Cristian, cu privire la suspomenita moșie **Păuca**, i-au lăsat acestuia o pătrime din acea moșie, cumpărată mai de mult, cu bani, de către acel comite Nicolae, de la Martin, fiul lui Alard, și de la surorile acestuia, adică fiicele lui Alard, care pătrime fusese odinioară dată, de către pomenitul Gheorghe, fiul lui Basow, ca fiind pătrimea de fiică a doamnei mame a lor, sora numitului Basow, adică fiica lui Pouka, spre a o stăpâni în pace”[103].

[103] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 107, pp. 127-130

1625, ianuarie 25: **Inventarul moşiilor lui Ioan Movilă Vodă**, din comitatul Alba[104], dăruite pribeagului Vodă „de către principele Gabriel Bethlen: / **Inventar Mănărade**. Este înaintea casei, pe apa Târnavei, o moară nouă, cu trei roate, cele două roate umblă, piatra de jos este fără scoc şi fără fier. Casa este făcută din grapă, e nouă, acoperişul de paie. / Sunt şase ciocane de tăiat piatră. În moară se află o ladă mare, două coşuri şi o piatră rea. În faţa morii, pe malul Târnavei, este o grădină bună de varză. / În faţa porţii casei, un umbrar. Curtea are o poartă cu aripi, cu o scândură lipsă. Intrând pe poartă, este, la mâna stângă, o grădină bună de semănături, acum nu e nimic semănat în ea. Tot acolo e un gheţar (?) bun. / În faţa grădinii, un şopron rău. Înăuntrul lui, un grajd lung de vite. Tot acolo este o cocină de porci, făcută din grape. / Înăuntrul grădinii şurii, o poartă cu aripi. În grădină este o şură bună, acoperită cu paie. Nu este nimic altceva în ea, afară de pleavă. Ieşind de acolo, este o căsuţă, înăuntru cu un cuptor bun. În faţă, două cotețe. Sunt două gâşte, două raţe, doi curcani, o găină şi un cocoş. / Intrând pe poarta cealaltă, ea are o poartă cu aripi, dintr-o parte gardul e stricat. Înăuntrul ei, două case mari de piatră, în genere. Cea dintâi e mai înaltă, sub ea, cu o pivniţă cu boltă, pe care începuse s-o zidească Sigismund Bathori; n-are nici uşi, nici grinzi, nici ferestre, nici coşuri, nici arcurile bolţilor de sus nu au fost isprăvite, ci au rămas la jumătate, stând pustie vreme îndelungată, stricându-se două laturi ale casei mai înalte, s-au rupt şi arcurile bolţilor de jos. Şi pietrele cioplite de la uşi şi de la ferestre s-

[104] Veress, Andrei, *Un recensământ din 1625 a trei sate ardelene*, în *Sociologie românească*, Anul Anul II, nr. 2-3, Bucureşti 1937, pp. 132, 133

au pierdut în parte. Acoperișul e de paie, s-au pus ceva crengi, să nu se strice de tot. / **În specie**. Intrând în pivniță, se află o ușă căptușită, în afara ei, deasupra ușii de la pivniță, pietre cioplite. La ușa dinăuntru nu sunt pietre cioplite. În pivniță nu este nimic. Deasupra gârliciului pivniței este casa mai înaltă, stricată, rămasă neisprăvită, care are două uși, una cu piatră cioplită, de la cealaltă s-a luat ghirlanda de sus, o fereastră mare, cu piatră cioplită. Cele două fețe dinăuntru sunt stricate. / Lângă ea este, o clădire, ridicată până la casele de jos, pe ușa din afară, la mijlocul pietrei cioplite, stema familiei Bathori, cu literele SB. / Intrând, se află la casa aceea două ferestre, una cu pietre cioplite, a doua s-a luat. Înăuntrul ei, ușa de la mâna stângă, de piatră cioplită, cu patru ferestre, fiecare de piatră cioplită. Două ferestre de piatră cioplită. Ușa de dinăuntru, de piatră cioplită și fereastră tot de piatră cioplită. Înăuntrul ei, doi pereți neziditi de piatră. / Intrând pe ușa de dinafară, la ușa de la mâna dreaptă, de piatră cioplită, partea de jos sfărâmată. Piatra cioplită de la cele trei ferestre a fost cărată toată. Ușa dinăuntru, de piatră cioplită, partea de jos e stricată. Două ferestre de piatră cioplită; ușa tot așa. O fereastră de piatră cioplită, dar la una, atât peretele de zid, cât și împrejmuirea și alt zid de piatră, s-au stricat până sub ferestre, înăuntru, înspre privată, cele două rânduri de pereți de piatră sunt neziditi. / Niciuna din ferestrele acestea nu are piatra cioplită de la mijloc; ba încă pietrele a două dintre ele zac pe pământ, în afară de acelea încă trei pietre cioplite. / Este un șopron pentru care, împletit. Lângă el, este o căsuță de paie a clucerului. Este un grajd lung, cu patru rânduri, cu pereții găuriți pe alocuri, cu uși bune și cu troace. / Intrând în casa în care a locuit, în fața ușii este un... În tindă, o ușă

necăptușită, cu clanță de fier; în podul tindei, niște scânduri rele. Un coș de piatră tot acolo. / La casa de către mâna stângă se află o ușă rea, necăptușită, cu clanță de fier. înăuntru este o sobă bună; două bănci rele, o masă rea. Fereastra e astupată cu hârtie. Un cuier rău. Un vas pentru oțet. Înăuntru, o cămară-privată, cu ușă rea și un scaun de cămară, cu o ușă rea. / Este o căsuță care se deschide din tindă, înăuntru o sobă. Din aceeași odaie se deschide alta mică, și în aceasta este o sobă, o bancă rea, o masă rea, două ferestre din hârtie rea. Tot din aceea se deschide sufrageria, în care este o masă, un pat, două bănci, o sobă. / Lângă casă este o grădină de ierburi, în care este un șopron nou din scânduri, acoperit cu paie. Și casele toate sunt acoperite cu paie. / Este o bucătărie. Și o casă mare pentru servitori, cu sobă rea. Grădinile din preajma curții toate sunt vechi, putrezite.

Mănărade (iobagii): Birăul Ion Fricz, cu 4 copii, 5 boi, 2 cai și 2 vaci. / Ștefan Graly, Andrei Szabo, soția lui Valentin Takács, Francisc Takács, Ion Fricz cel mare, Ștefan Kovács, soția lui Luca Malmer. / Toma Fricz, soția lui Martin Malmer, Leonard Biró, Paul Spek, Iacob Szabó. / Ștefan Szabo, Ion Császár, Opra Molnár, Avram Szekrényes, orb, n-a slujit nici până acum, n-are nimic. / Simion Gall, Martin Molnár, are ginere pe Ion Fricz, stau pe o pâine. / Ion Simon, soția lui Gheorghe Fa, Martin Gray. Nicolae Takács, Martin Gray cel mare. / Petru Szekrényes, Mihai Malmer, Martin Fa. / Valentin Varga, neînsurat. Valentin Szekrényes, Valentin Szekrényes junior. / Matei Simon, Laurențiu Hoch, Ion Szekrényes, Martin Simon, Gall Fa, Ion Vegen. / Meșterul Gál. / Soţia lui Gheorghe Molnár n-are nimic. / Daniil Szabó, Ion Simon cel mare, Petru Koncz, Ștefan Geres, Gheorghe Nagy

alias Kozak, Ion Kovács, Mihai Fricz, Ștefan Kozma.

Cergăul Mic. Birăul Petru Ferencz, cu 3 copii, 5 boi și 1 vacă. / Toma Székely, Ștefan Thót, Ion Iancul, Martin Kis, Petru Kis. / Benedict Torocz, Blasiu Puskás, Petru Palic, Paul Baló, Petru Baló. / Petru Kakas, Ion Nicola, Ion Kelez, Ion Opra, Petru Balangucz. / Mihai Székely venetic, Paul Kis, Matei Baló, Ion Cancellar. / Paul Basti, Ștefan Sebestyén. Keresztély Kelez, Martin Kis, Nicolae Nagy, Martin Filep, Kerestély Peresit. / Andrei Leörincz, Petru Dan, soția lui Ștefan Balás, Ștefan Kelech, Martin Baló.

Presaca. Birăul Opra Hordobany, cu 1 copil, 4 boi și 3 vaci. / Todor Iovan, Roman Opra, Dragoș Raduly, Sârbul Oprian, Bucur Iovan. / Demetru Radul, Sârbul Lazar, Frățilă Koman, Iuan Chakor, Bara Petru, Bule Mihuly, Micle Todor. / Stoica Opra, Marc Iovan, Marcul Stoica. Petru Berkes, Purgus Oncea, Burgies Stan, Stan Morarul. / Bucur Zin, Vis Voncea, Avram Comșa, Zoltan Toma, Nenciul Opra, Onca Dragumer, Bika Man n-are nimic, e om bătrân, are o vacă rea, o iapă, altceva nu mai are nimic. / Avram Petru, Roda Opriș. / Numărul boilor, 369”[105].

1884: „Era ziua de Rusalii 1884 și noi, vreo 4 studenți din **Blaşiu**, ne făcusem din ajun planul ca să petrecem Rusaliile afară din Blașiu. Fiind 2 zile sărbătoare, ce am fi putut noi face în Blașiu, căci a te strecura pe la vreo domnişoară din Blașiu, în vizită, era ceva imposibil, teologii aveau preferință și noi nu aveam loc, ba nici nu puteam face concurență unor superiori, care,

[105] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IX, 1614-1636, Bucureşti 1937, pp. 264-271

azi-mâine, pot pleca odată cu diploma de teologie şi cu vreo domnișoară din Blaşiu; de aceea, ne-am hotărât a tăbărî pe casa unui preot din împrejurime. / Şi aici am întâmpinat obstacule, căci în **Sâncel**, la popa Bran, nu ne puteam duce, fata lui fiind deja promisă unui teolog, care acum e preot acolo. Preotul din **Ciufud** nu avea copii, cel din **Veza** nu ne-ar fi primit, cu siguranță, căci a primit prea mulţi în **Tiur**, nu ne da mâna să mergem, căci acela a fost profesor în Blaşiu; la **Mănărade** nu aveam loc; fata acestuia locuia în Blaşiu, la bunică-sa”[106].

1904, Diaconovich: „**Mănărade** (magh. Monora, germ. Donnersmarkt), comună mică în comitatul Albei inferioare, cercul Blajului, cu 1.063 locuitori, în 1891, dintre care 663 saşi și 381 români”[107].

1919: „**Saşii din Mănărade**. Din jos de Blaj, la o palmă de loc, se află comuna săsească **Mănărade**. Oameni harnici şi cu şcoală, care vin des pe la Blaj, mai ales joia, şi pe la târguri, e plină piața de săsoaice, cu legume şi cu poame. Câştigă bani frumoşi de la românii Blajului. Apoi mai vin pe la noi şi de altă dată, cu treburi şi cu năcazuri. Și nu credem să fi avut vreodată prilej să se plângă de noi. Îi vedem cu drag şi îi preţuim totdeauna după vrednicie. Dar am aşteptat să-i vedem alături de noi şi la sosirea Alteţei Sale Prințului Carol, mai ales că, doară, după hotărârea de la **Mediaş**, se cuvenea să arate şi saşii din **Mănărade** că sunt cu adevărat cetățeni ai României Mari... Și n-au venit, Românul ţine minte”[108].

---

[106] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 223, Braşov 1904, pp. 6, 7
[107] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 185
[108] *Unirea Poporului*, Anul XXIX, nr. 81, Blaj 1919, p. 7

1923: „Anunțăm onoratul public din **Blaj** și depărtări că am deschis, în comuna **Mănărade**, lângă Blaj, o fabrică de unt, ajustată cu toate uneltele de lipsă. Producem unt bun și îl punem în vânzare totdeauna proaspăt. Vinderea în mare și mic. Preţuri de zi. / Comandele se execută repede şi punctuos. / Cu stimă: Mihail Fronius, / Mănărade, nr. 18”[109].

1929: „În ziua de 14 aprilie, poporul din comuna **Mănărade**, fără deosebire de naţionalitate, a avut fericirea de-a primi pe dl Ioan Maior, harnicul și neobositul consilier în retragere, fost director administrativ al domeniului mitropolitan din **Blaj**, împreună cu dl profesor Ioan Pop-Câmpean, tot din Blaj, spre a ţine o conferință agricolă instructivă. / La ora 13, sosind sus-amintiţii domni, au fost conduşi la şcoala primară de stat, de dl Ioan Suciu, notar cercual. / Dl Ioan Maior își începe conferința. În primul rând aminteşte că a mai ţinut, tot în acest loc, astfel de conferinţe, pe timpul de dinaintea războiului, şi, de atunci, de peste 10 ani şi până astăzi, nu s-a gândit nici un guvern ca să mai ţină astfel de conferinţe pentru poporul ţăran de la sate, îngrijindu-se mai mult numai de sine, şi nu şi de starea economică a acestui popor. / Iată, iubiţi poporeni, că nu şi-a uitat însă de soarta voastră tristă marele iubitor de popor, dl Iuliu Maniu, astăzi prim ministrul țării noastre iubite, și guvernul condus de acest bărbat de stat. / Dl conferenţiar Maior, cu vocea încă tânără şi înțelegătoare, a vorbit apoi despre diferile lucrări economice, dând sfaturile de lipsă pentru alegerea seminţelor, recomandând, pentru locurile noastre, grâul de **Secaş** ca cel mai potrivit pentru clima, pământului nostru,

[109] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 21, Blaj 1923, p. 4

arătând cum trebuie să se facă pregătirea locului pentru însămânțare şi vorbind despre apărarea vitelor contra bolilor contagioase, şi, în urmă, despre folosirea petrolului în agricultură. / A vorbit, apoi, dl profesor Ioan Pop-Câmpean despre animatele păgubitoare, arătând felul pagubei pricinuite de acele animale, şi modul cum ne putem apăra de ele. La urmă, dl profesor amintește că medicina cea mai bună şi apărătoarea cea mai sigură contra acestora este grija. / Domnii conferenţiari au vorbit atât de plăcut poporului, încât acesta, prin o deputațiune, a rugat pe domnii conferenţiari să ţină cât mai curând o nouă conferinţă tot la **Mănărade**. / În urmă, **primarul comunal Ioan Sifft** a mulțămit, în numele poporului, domnilor conferenţiari"[110].

1929: În 7 iulie, în cadrul serbărilor prilejuite de reuniunea „Astrei", în comuna **Ţapu**, „la ora 2 după-amiază, s-a ținut, în sălile şcolii primare de stat, adunarea oficială a Despărțământului „Astrei". Pe lângă poporul foarte numeros din comunele **Țapu**, **Şoroştin**, **Micăsasa**, **Luncă** şi **Mănărade**, mai este de față şi o frumoasă cunună de intelectuali din **Blaj** şi din împrejurimi, precum şi din comună… / După expoziţia de copii, s-au înfăţisat la concurs fetele şi nevestele din comunele **Ţapu**, **Micăsasa**, **Tăuni**, **Luncă** şi **Mănărade**, cu porturile lor românești. Fetele de pe Târnave sunt vestite de frumoase. Şi tot atât de vestite cusătoare şi țesătoare… **Lista fetelor şi nevestelor premiate** este următoarea: Veronica Băcilă din **Tăuni**, Iovuţa Handrea din **Mănărade**; Salomia Florea, Anica Muntean, Maria Lupu, Sofia Stoica, Maria Moga, Maria Mărginean, Ana Șipoș, Floarea Dancu, Sa-

[110] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 17, Blaj 1929, pp. 3, 4

veta Dancu, Lucreția Stoica, **toate din Țapu**; Anica Hususan din **Micăsasa**; Firuța Mailat din **Micăsasa**; Anica Bârsan din **Şoroştin**; Maria Chindea din **Şoroştin**; Ana Laţa, Măriuca Laţa şi Viorica German din **Luncă**. / Pe lângă diplomă, cele premiate au luat şi câte-o foarte frumoasă cocardă naţională, pe care scrie: Premiul „Astrei". / **La dansuri** s-au prezentat flăcăi năstruşnici din **Țapu** şi jur, care au pus în uimire comisia cu „ponturile" şi cu bătutele lor. Preşedintele comisiei, dl avocat Dr. Ioan Bianu, umbla să ia la scrisoare hora toată, atât de greu era să aleagă dintre atâţia jucători de frunte. Nici nu s-au ajuns premiile, aşa că au fost decoraţi numai următorii, ca cei mai „prima": / Petru Popa din **Țapu**, / Vintilă Dumitru din **Şoroştin**, Spiridon Velicea din **Luncă**; / Laţa Vasile, Moga Gheorghe, Minai Dumitru, Streza Ion, Cândea Ion, Horja Ion, Moga Ion, Lupu Ilie, Gora Ion şi Rusalin Hanzi, **toţi din Țapu**"[111].

1931: „**Expoziţia de animale de la Blaj**… / Camera de Agricultură a judeţului Târnava Mică, înţelegând că cel mai bun îndemn pentru oameni de a creşte animale frumoase şi de soi ales, este arătarea acelor animale şi premierea lor cu bani, medalii sau diplome de recunoştinţă, a şi început să facă astfel de arătări sau expoziţii. / În 25 octomvrie a făcut o expoziţie de animale la **Bălăuşeri**, iar luni, în 26 octombrie, la **Blaj**. La expoziţia de la Blaj s-au putut vedea numai animale de prăsilă… Dintre proprietarii care au adus animale spre arătare, au fost premiaţi următorii:

Pentru tăuraşi frumoşi de prăsilă, au fost premiaţi: Ferma Bruchental din **Sânmiclăuş**, cu 1.000 lei,

[111] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 28, Blaj 1929, pp. 3-5

Milu Moșneag din **Bucerdea**, cu 800 lei, Frăţilă Nicolae din **Sâncel**, cu 600 lei, Schuster Martin din **Bălăușeri**, cu 400 lei, Mărginean Nicolae din **Crăciunel**, cu 300 lei, **Pataki Martin** din Crăciunel, cu 300 lei, Hann Samuel din **Şona,** cu 200 lei Cistean Ioan din Bucerdea, cu 100 lei, Şarlea Simion din **Tiur**, cu 100 lei, și Binder Mihail din **Bălcaciu**, cu 100 lei.

Comunele care au taurii cei mai bine îngrijiţi, încă au fost premiate cu bani, și anume: comuna **Sâncel**, cu 300 lei, comuna **Șona**, cu 250 lei, comuna **Petrisat**, cu 200 lei, comuna **Bălcaciu**, cu 200 lei, comuna **Mănărade**, cu 200 lei, comuna **Blaj**, cu 150 lei, comuna **Ciufud**, cu 150 lei, comuna **Sânmiclăuş**, cu 150 lei, comuna **Pănade**, cu 150 lei, comuna **Spini**, cu 100 lei, şi comuna **Veza**, cu 100 lei.

Pentru vacile şi junincile celea mai frumoase au fost premiaţi: Ferma Bruckental din **Sânmiclăuş**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 900 lei, Costea Ioan din **Blaj**, cu 800 lei, Weber Matei din **Şona**, cu 700 lei, Păcurar Constantin din **Blaj**, cu 600 lei, Bechtold Iosif din **Blaj**, cu 600 lei, Mircea Nicolae din **Mănărade**, cu 500 lei, Olah Ioan din **Blaj**, cu 500 lei, Horşa Emil din **Sânmiclăuş**, cu 400 lei, Schmiat George din **Mănărade**, cu 400 lei, Puşcaş Ioan din **Blaj**, cu 300 lei, Barabaş Ana din **Sânmiclăuş**, cu 250 lei, Curtea mitropolitană din **Blaj**, cu 200 lei, Internatul da băieţi din **Blaj**, cu 200 lei, Scherner Samuel din **Mănărade**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 200 lei, Sântimbrean Ioan din **Cergăul Mare**, cu 800 lei, Grama Teodor din **Sâncel**, cu 700 lei, Mihai Ungurean din **Beşinău**, cu 600 lei, Morar Ioan din **Ciufud**, cu 500 lei, Konerth Martin din **Şona**, cu 500 lei, Lopziger Martin din **Şona**, cu 400 lei, Schmidt

Andrei din **Mănărade**, cu 400 lei, Costea Vasile din **Sâncel**, cu 300 lei, Reder Ioan din **Bălcaciu**, cu 300 lei, Sas Danilă din **Sânmiclăuş**, cu 250 lei, Frăţilă Ioan din **Tiur**, cu 250 lei, şi Spătăcean Alexandru din **Ciufud**, cu 200 lei.

Pentru vieri şi scroafe bune de prăsilă au fost premiaţi: Maurer Ioan din **Mănărade**, cu 400 lei, Ştefan Dragoş din **Blaj**, cu 300 lei, Costea Ilie din **Sâncel**, cu 400 lei, Mărginean Ariton din **Sâncel**, cu 300 lei, Barna Vasile din **Iclod**, cu 200 lei. Îngrijitorul vierului din **Mănărade** a primit 200 lei, răsplată pentru buna îngrijire.

Pentru berbeci şi oi bune şi frumoase au fost premiaţi: Ioan Idu din **Mănărade**, cu 200 lei, Mărginean Nicolae din **Mănărade**, cu 150 lei, Ciugudean Gligor din **Bia**, cu 200 lei, și Stoicu Gligor din **Bia**, cu 300 lei.

Pentru galiţe s-a dat lui Emil Ciufudean din **Veza** 200 lei, oare a adus 6 galiţe Orpington, lui Alexandru Sighad din **Blaj** 150 lei, care a adus 4 galițe Orpington și lui Miron Nicula din **Blaj** 100 lei, pentru pui de podoabă japonez Waly Kicki.

Diplome de recunoștință au primit Fondul I. M. Moldovan şi Curtea mitropolitană din **Blaj**, pentru porcii bine îngrijiţi, iar pentru galiţe, au primit diplome: Doamna Suciu din **Blaj**, care a adus spre arătare gâște foarte frumoase, Emil Negruţiu din **Blaj**, care a adus mai multe galițe Rhode Island şi Plymuth-Rock, Iustin Hossu din **Blaj**, care a adus 5 găini Rhode Island și 6 Leghorn, Nicolae Mârza din **Blaj**, care a adus 4 găini Wiandette, Ioan Costea din **Blaj**, care a adus 9 găini Wiandette albe, foarte frumoase, Dr. Traian Denghel, care a adus 2 pui Plymuth, mari şi frumoși, Petru Cristea din **Blaj**, care a adus 4 găini Orpington, Dr. Ioan Piso, care a adus 3 găini

Wiandette şi 3 Rhode Island, şi Ştefan Dragoş, care a adus un cocoş Wiandette”[112].

1946: „Instanţa specială pentru judecarea cauzelor de sabotaj de pe lângă Tribunalul Târnava Mică – Dumbrăveni / Dosar nr. P. 757/1946 / Sentinţa penală nr. 404/1946. / **condamnă pe inculpaţii**: / 1). Fira Nicula, de 58 ani, religie greco-catolică, casnică, născută în **Micăsasa** și domiciliată în comuna **Mănărade**, judeţul Târnava-Mică; 2). Horvat Alexandru, de 38 ani, religie greco-catolică, plugar născut în comuna **Lupu** și domiciliat în comuna **Mănărade**, judeţul Târnava-Mică, pentru delictul de sabotare a măsurilor luate pentru dirijarea economiei naționale, prevăzută de art. 27, pct. 1, şi pedepsit de art. 28 din legea sabotajului economic Nr. 351/1945, combinat cu deciziunea SSA Nr. 3004, publicată în Monitorul Oficial, Nr, 85 din 9 aprilie 1946, și cu aplicațiunea art. 37 din sus-zisa lege, la câte 100.000 lei fiecare amendă corecțională, care se va încasa conform art. 54 din codul penal. / Îa baza art. 32 din sus-zisa lege, ordonă afișarea. pedepsei la domiciliul inculpaţilor şi publicarea în ziare. Obligă pe sus-numiţii inculpaţi să plătească Ministerului Industriei şi Comerţului câte 50.000 lei despăgubiri civile, câte 10.000 lei cheltuieli de judecată, conform art. 93 din legea avocaţilor publici, iar Statului, câte 10.000 lei cheltuieli de procedură penală. / În baza at. 41, pct. 3, procedură penală, **achită pe inculpații**: / 1). Ilie Aftenie, de 42 ani, domiciliat în **Mănărade**. / 2). Stoica Grigore a lui Vaşile, de 51 ani, domiciliat în **Lodroman**. / 3). Trif Ioan a lui Ioan, de 42 ani, religie greco-catolică, plugar, domiciliat în comuna **Lo-**

[112] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 43, Blaj 1931, p. 7

droman, judeţul Târnava-Mică, pentru dirijarea economiei Naţionale, prevăzută de art. 27, pct. 1 din Legea Nr. 351/1945. / Sentința, cu drept de recurs în termen de 5 zile de la pronunţare. / 18 septembrie 1946, / Preşedinte V. Pop / Judecător Dr. Lazar”[113].

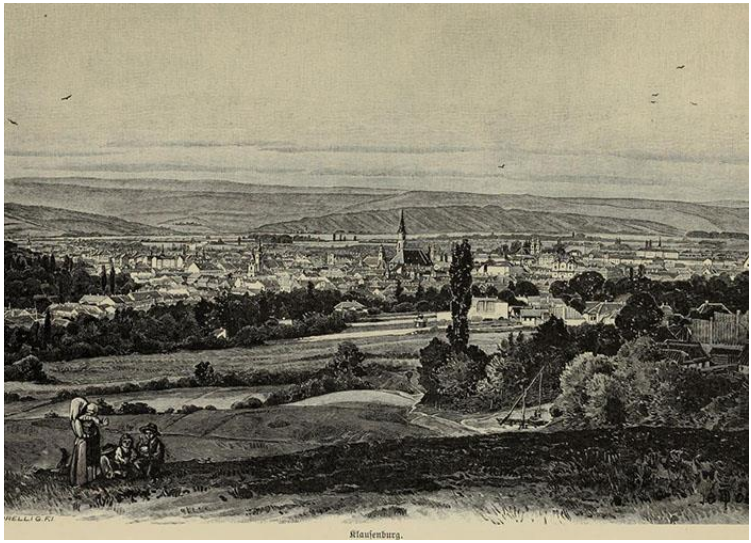

[113] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 51-52, Blaj 1946, p. 8

MĂNĂŞTUR

(azi cartier al Clujului)

1222, iunie 22: „**Papa Honoriu al III-lea** dă însărcinare unor episcopi din Ungaria să cerceteze plângerile „*abbatis el conventus monasterii beate Marie de Clus*" contra Episcopului Transilvaniei"[114], Wilhelmus, care, ca şi predecesorul său, Adriani, captura, întemniţa şi brutaliza stareţi şi călugări, ataca violent mănăstirea, incendiind-o, prilej cu care au ars şi privilegiile vechi, iar în absenţa acestora, „mănăstirea, care înflorise cu abundență de bunuri vremelnice, a fost redusă la o asemenea sărăcie, încât frații de acolo nu puteau avea suficientă pâine"[115].

1225, septembrie 25: **Dreptul „mitre et annuli"**. „Acelaşi Papă conferă dreptul *„mitre et annuli*" abatelui „*monasterii Clusiensis de Ultrasilvanis partibus*"[116].

---

[114] *Dacia istorică*, No. 1, 15 oct. 1937, p. 15

[115] Zimmermann, Franz; Erner, Carl, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band 1191 bis 1342; Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, *Fontes rerum Austriacarum*, I, Wien 1857, p. 16
Hermannstadt 1892, doc. 33, pp. 21, 22

[116] Zimmermann, Franz; Erner, Carl, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band 1191 bis 1342,

1232: „**Papa Grigorie al IX-lea** dă însărcinare cardinalului Jacobus, legatul său din Ungaria, să aplaneze conflictul ivit între Episcopul Transilvaniei şi „*abbatem et conventum monasterii de Clusa Ultrasiluane diocesis*”[117], o însărcina ulterioară datând din 1235, decembrie 18[118]. Un acord anterior între părţi fusese încălcat, deşi prevedea că, în acest caz, se va apela la „pedeapsa excomunicării părţilor”[119].

1295, noiembrie 14: „**Papa Bonifaciu al VIII-lea** menționează, printre bisericile subordonate direct Arhiepiscopului de Gran, mănăstirea Kolosmonostra”[120].

1297, aprilie 21: **Ladislau, voievodul** Transilvaniei, cere, din Turda („satul răstigniţilor”), capitolului de Oradea să stabilească hotarele moşiilor Monostor şi Szentbenedek, moşii ale Abaţiei Kolozsmonostor, după ce va merge la faţa locului şi va discuta „cu oameni onorabili şi respectabili” ai bisericii waradiane, voievodul precizând că: „Ne spune în persoană fratele religios Lazăr, stareț de Cluj-Mănăştur, că anumite posesiuni ale numitei mănăstiri a lui sunt într-adevăr același Mănăştur și Zenthbeneduk, existente în județul Clus, fiind ținute în mâinile

---

Hermannstadt 1892, doc. 50, p. 42; *Dacia istorică*, No. 1, 15 oct. 1937, p. 15

[117] *Dacia istorică*, No. 1, 15 oct. 1937, p. 15

[118] Zimmermann, Franz; Erner, Carl, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band 1191 bis 1342, Hermannstadt 1892, doc. 73, p. 64

[119] Zimmermann, Franz; Erner, Carl, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band 1191 bis 1342, Hermannstadt 1892, doc. 66, p. 57

[120] Zimmermann, Franz; Werner, Carl, *Urhundenbuck zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band: 1191 bis 1342, Nummer 1 bis 582, Hermannstadt 1891, doc. 271, p. 200

lui" („Dicitur nobis in persona religios viri fratis Lazari abatis de Clusmonustura, quod quaedam posse-ssionesc dicti sui monasterii videlicet eadem Monusur et Zenth-beneduk vocatae in comitatu de Clus existentes, apud manus suas habitae")[121], dar au nevoie de o nouă hotărnicire şi întărire, pentru a putea ridica noi clădiri în locul sau în apropierea celor vechi.

În **12 iulie 1297**: **Hotarnica Mănăşturului.** Conventul Oradea raportează „marelui şi cinstitului domn Ladizlao" („Magnifico viro et honesto domino Ladizlao") asupra stabilirii hotarelor celor două moşii ale Abaţiei Cluj-Mănăştur, de pe Someş („ad fluvium Zamus"[122]). În raport se menţionează că, înainte de sărbătoarea fericiţilor apostoli Filip şi Iacov, precum şi în alte zile potrivite, de după aceea s-a făcut hotarnica moşiei Mănăştur.

S-a pornit de la răsărit de râul Nadas, unde au găsit două semne vechi, care delimitau partea de răsărit a moşiei Mănăştur de Cluj, spre vest aflându-se Mănăşturul. Apoi, mergând spre sud, prin mijlocul pământului arabil, au traversat un anumit drum mare și au urcat pe un deal mare, mai înalt decât ceilalți, aflat lângă un pisc pietros, și acolo, pe vârful piscului, au reînnoit semnele de hotar.

De aici, coborând pe aceiaşi moşie, au ajuns la râul Someş, pe care l-au traversat, intrând, pe malul stâng, în câmpie, unde au mers o distanţă bună, până la drumul care mergea de la Mănăştur, la Cluj. De acolo, urcând dealul, au ajuns la un şanţ şi o râpă pătrată, iar mai sus, pe

---

[121] Zimmermann, Franz; Werner, Carl, *Urhundenbuck zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band: 1191 bis 1342, Nummer 1 bis 582, Hermannstadt 1891, doc. 277, p. 205

[122] Ibidem, pp. 206-208

dealul numit Halm (adică holm), unde au găsit alte două râpe, una pe latura de vest, care se afla în stăpânirea mănăstirii Mănăştur, iar cealaltă pe latura de răsărit, care aparţinea Clujului (Cluswar). De acolo, continuând în sus, pe același drum dintre două mlaștini, pe o bună distanță, au ajuns la un alt deal rotund, numit de asemenea Halm, care se afla pe latura de răsărit a drumului.

Mergând și mai departe, pe același drum, au ajuns la un pârâu, care mergea, mai jos de drum, în dreapta, spre pădure, și urcaseră, pe malul pârâului, până la capătul lui, unde îl părăsiră, îndreptându-se spre un mesteacăn, care se afla puţin spre est, apoi urcaseră puţin spre răsărit şi plantaseră nişte tei în hotarul ogoarelor lor.

Mai departe, coborând până la un drum mic şi traversându-l în mijlocul unei văi, apoi urcând spre miazăzi, pe coasta aceluiaşi deal, au ajuns la drumul mare, care trecea prin capătul pădurii mănăstirii, numită Bykfew.

Apoi, mergând de-a lungul acelui drum, pe aceiaşi coastă, spre sud, lângă drum au reînnoit trei semne de hotar, între boi arbori, dintre care unul, aflat pe latura de est, este al ţinutului Clujului, iar cel de pe latura de vest, al numitei moşii Banabyk, iar un al treilea, pe latura de vest, al numitei moşii Mănăştur, apoi s-au despărţit de acel drum şi au mers o distanţă bună, până la râpele care o despart de moşia Mykis.

Apoi, la fel, mergând în aceiaşi direcţie, făcură un nou hotar al pământurilor. Tot mai departe, pe drumul mare de pe coastă, au găsit două semne străvechi, dintre care pe unul l-au reînnoit, ca hotar cu moşia Zyluas, iar celălalt, dinspre vest, se afla pe pământurile moşiei Mă-

năştur şi Zenthbeneduk, pe care aveau să le împartă şi să le despartă abaţiile.

De acolo, îndreptându-se spre partea de vest a dealului şi coborând pe coastă, au făcut o movilă, care avea să împartă moşiile menţionate ale bisericii Fecioarei Binecuvântate şi moşia Zeleche.

Mergând mai departe, spre aceiaşi parte vestică, traversând un drum şi coborând pe coasta dintre două văi împădurite, au pus un nou semn, care desparte moşiile Zenthbeneduk şi Zeleche. Puţin mai jos, în aceiaşi parte, unde se găseşte un mesteacăn printre copaci, au aflat un stâlp de piatră, apoi, şi mai jos, după mesteacăn, coborând direct pe râul numit Gorbopathaka, au aflat în pădurea din apropierea râului un semn, după o poiană mare, pe care l-au reînnoit şi care despărţea posesiunile deja amintite, Zenthbeneduk şi Zeleche. De acolo, hotarul era format de râul menţionat, Gorbopathaka, care întâlneşte moşia episcopală Zaazfenes şi despărţea aceleaşi moşii Zenthbeneduk, Zeleche şi Zaazfenes.

De acolo, hotarul se îndreaptă spre latura nordică cu același pârâu, mereu mai jos, iar după ce cursul acelei ape ajunge într-o pădure de sălcii, care se află lângă râul Someş (Zamus), unde, cotind pe sub liman și la capătul acelei păduri, se varsă în Someş.

De acolo, prin mijlocul apei deja amintite, Someş (Zamus), împotriva curgerii acesteia, până în partea vestică, prelungindu-se pe o bună distanţă mai sus, până pe coasta unei văi, numită Hatarwlg, iar acolo, hotarul, aflat în aceeaşi apă, stăpânirea mănăstirii Mănăştur a fost adesea disputat cu moşia Saasadg.

Apoi, părăsind apa şi îndreptându-se spre părţile nordice, trecând printr-o pădure, au ajuns în mijlocul văii

deja amintite a Hatarwlg, iar în mijlocul ei, urcând direct, au ajuns la vârful dealului, iar acolo moşia Mănăşturului a fost separată de moşia menționată mai sus, Saasadg, cu care au intrat mereu în conflict moşia mănăstirii și moşia lui Bach, unde se ridicau trei mari stâlpi, dintre care unul trebuia să distingă și să se separe de partea de vest a pământului deja amintit Saasadg, altul de partea de sud a posesiunii deja menționate a lui Bach, iar al treilea de partea de est a posesiunii pământului Mănăștur.

Și astfel, numitele posesiuni Mănăștur și Zenth-beneduk… au fost identificate și hotărnicite de drepturile de posesie ale altora prin, fără nici o nemulţumire".

1299, septembrie 14, „**de sărbătoarea Înălţării Sfintei Cruci**, Cluj: „Petru, episcopul Transilvaniei" şi „credinciosul frate Lázaro, starețul mănăstirii Fericitei Fecioare Maria de Klus", schimbă moșiile abației „Cluj-Mănăştur (Kolozsmonostor) din Leske și Szentgyörgy cu moșiile sale Nadas și Bogartelke", pe considerentul că „în conducerea treburilor bisericești, se caută întotdeauna lucruri mai bune și se acordă o atenție mai utilă acestui lucru, pentru ca biserica lui Dumnezeu să rămână în siguranță în starea ei și să fie liniștită în posesiunile ei"[123].

1351, aprilie 14: „**Conventul mănăstirii** fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur"(Clusmunustra) ia act, întărind cu pecetea, de voinţa „fiicelor lui Mihail, fratele lui Bonch de Pethlend, numite adică Clara şi Elisabeta, precum şi Margareta, fiica lui Pavel de Berchiş, fetiţă

[123] Zimmermann, Franz; Werner, Carl, *Urhundenbuck zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Erster Band: 1191 bis 1342, Nummer 1 bis 582, Hermannstadt 1891, doc. 283, p. 212; Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, *Fontes rerum Austriacarum*, I, Wien 1857, p. 211

mică, nevârstnică" de a încredinţa vremelnic „părţile lor de moşie aflătoare în satele numite **Berchiş** şi Scent-mihalremetey (**Remetea**)… comitelui Gheorghe, fiul lui Iacob"[124]. / În aceiaşi zi de 14 aprilie, moştenitoarele lui Mi-hail, fratele lui Bonch, „din pricina unei grabnice şi de neînlăturate nevoi a lor au zălogit şi în faţa noastră zălogesc sus-zisului Gheorghe, fiul lui Iacob, cu 50 de mărci de argint… dreapta jumătate a moşiilor lor de moştenire… adică o pătrime din două sate numite Berchiş şi Remetea"[125].

1351, mai 30: „**Conventul mănăstirii** fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur"(Kolosmonostra) primeşte o „scrisoare deschisă a preaînălţatului principe, domnul Ştefan, din mila lui Dumnezeu ducele Transilvaniei, întocmită cu privire la luarea în stăpânire a moşiilor unor oameni puşi în afara legii şi la strângerea unor gloabe"[126].

1351, iunie 3: „**Conventul mănăstirii** fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur"(Kolosmonostora) completează, la cererea „magistrului Desideriu, vicecomitele Solnocului din Afară", scrisoare deschisă cu actul acestuia din 3 iunie 1351[127].

1351, iulie 26: „**Conventul mănăstirii** fericitei fecioare Maria din Cluj" (Culus) aduce la cunoştinţă publică faptul că, „înfăţişându-se înaintea noastră magistrul

---

[124] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 24, p. 22
[125] Ibidem, doc. 25, p. 23
[126] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 38, p. 33
[127] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 40, p. 35

Andrei preotul, Ioan şi Nicolae, fiii lui Ioan, fiul lui Nicolae de Noghfa, ne-au spus prin viu grai că deoarece ei sunt lipsiţi de mângâierea amânduror părinţilor şi fără nici un ajutor din partea fraţilor, rudelor şi neamurilor şi nu este nimeni care să-i ajute sau care să-i poată compătimi cu milostivă dragoste frăţească sau printr-o faptă omenească; de aceea ei, voind să schimbe cele pământeşti cu cele cereşti, cele trecătoare cu cele nepieritoare şi veşnice, cele supuse pieirii cu cele cereşti, întru nădejdea fericirii viitoare şi pentru dobândirea răsplăţii cereşti şi pentru mântuirea sufletelor lor şi ale tuturor strămoşilor lor, dorind să rânduiască drept moştenitoare a lor biserica preafericitului arhanghel Mihail din Transilvania şi episcopia acesteia, au dat, au dăruit, au predat şi au vândut, şi în faţa noastră dau, dăruiesc, predau şi vând zisei biserici a Transilvaniei şi prin ea episcopiei acesteia o parte a lor de moşie pe care o au în moşia Ciumăfaia, aflătoare în comitatul Dăbâca, şi anume a patra parte din întreaga moşie Ciumăfaia, ce li se cuvine lor în acea moşie, în temeiul oricărui drept de stăpânire, dimpreună cu toate folosinţele ei şi cu toate cele ce ţin de ea, şi anume cu pădurile, livezile, dumbrăvile, apele şi pământurile lucrate şi nelucrate, mai ales însă cu a patra parte din morile clădite şi aflătoare pe ea şi între aceleaşi semne de hotar şi margini, între care pomenitul lor tată şi prin urmare şi ei au stăpânit şi au ţinut în pace acea parte de moşie până acum, primind chiar de la venerabilul întru Hristos părinte, domnul Andrei, din mila lui Dumnezeu şi a scaunului apostolic, episcopul Transilvaniei, treizeci şi patru de mărci de argint bun, după greutatea de Buda, şi plătite în întregime şi pe de-a întregul de el, precum au spus ei, ca s-o stăpânească, s-o ţină şi totodată s-o aibă cu drept de

veci şi în chip nestrămutat, ne mai păstrându-şi pentru ei nici un drept sau nici o proprietate sau stăpânire de drept în acea moşie, ci dimpotrivă, trecând de la ei tot dreptul şi stăpânirea, pe care le aveau în pomenita moşie, zisei biserici şi episcopiei sale; ei s-au legat chiar să apere şi să scape cu ostenelile şi cheltuielile lor zisa biserică şi episcopia ei de toţi cei ce ar voi să le tulbure, în curgerea vremii, din pricina acelei părţi de moşie, şi s-au legat să păstreze fără vătămare zisa biserică şi episcopia ei în paşnica folosinţă a pomenitei părţi de moşie. Iar dacă ei nu vor putea sau nu se vor îngriji să facă aceasta, atunci să fie ţinuţi a da bisericii şi episcopiei mai sus-amintite o moşie la fel de mare, din celelalte moşii ale lor.

Au mai spus acel magistru Andrei şi Ioan şi Nicolae că îndată ce li se va cere aceasta de către pomenita biserică sau de episcopia acesteia, ei, potrivit cuprinsului scrisorii de faţă, vor fi datori a pune să se dea şi să se întocmească o scrisoare privilegială a cinstitului capitlu al bisericii de Oradea şi a cucernicului convent din Dealul Orăzii, pentru zisa biserică a Transilvaniei, aşa precum s-au legat ei şi s-au îndatorat înşişi la acestea de bună voie înaintea noastră”[128].

1351, septembrie 22: **Conventul** (adunarea, soborul – n. n.) mănăstirii fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur” (Clusmonustra) întăreşte vânzarea unei părţi dintr-un „pământ pustiu şi lipsit de locuitori, numit Benk, aflător în comitatul Turda”, pe care îl moştenise „Mihail,

[128] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 51, pp. 46, 47

fiul lui Iacob de Iara", lui „Toma, fiul lui Dionisie de Reghin… pentru treizeci de mărci de argint bun"[129].

1351, septembrie 29: „**Conventul mănăstirii** fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur"(Clusmonostra) dă de ştire despre zălogirea unei părţi de moşie în Kerestus, „aşezată lângă râul Someş, în comitatul Dăbâca", de către moştenitorul Mihail, fiul lui Dumitru, nobil de Kerestus, lui Nicolae zis Wos şi Ioan zis Acyl, pentru „douăzeci de mărci de argint bun, după greutatea de Buda, pe un răstimp de douăzeci de ani"[130].

1352, august 13, Cluj-Mănăştur: Conventul bisericii din Cluj-Mănăştur dă de ştire că, în înţelegerea dintre Mihail, arhidiacon de **Dăbâca**, în numele episcopului Andrei al Transilvaniei, şi magiştrii Ioan şi Ladislau, fiii lui Nicolae de Dăbâca, care au zălogit episcopului Andrei „o moşie a lor, numită **Morău** (Morou, judeţul Cluj), aflată în comitatul Dăbâca, lipsită acum de locuitori… pentru douăzeci şi şapte mărci de argint", s-a convenit că, şi „după trecerea unui an, oricând în curgerea vremii… ei să fie volnici a o răscumpăra"[131].

1352, august 22**: Sunt menţionaţi** „comitele Bartolomeu, judele Clujului (Cluswar), şi de asemenea Walter David, Ioan zis Secuiul şi magistrul Remar, notar şi orăşean din acelaşi oraş, atât în numele lor, cât şi pentru toţi orăşenii acelui oraş Cluj (Clusuar)", într-o pricină funciară cu „Manus, nobil de **Căianu** (**Kalyan**, judeţul

[129] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 62, p. 58
[130] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 64, p. 61
[131] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 140, pp. 146, 147

Cluj)", cu înfăţişare în faţa „Conventului mănăstirii fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur" (Clusmonostra)[132].

1352, decembrie 21, Cluj-Mănăştur: În faţa conventului mănăstirii din Mănăştur „au venit Ioan şi Ladislau, fiul lui Nicolae zis Vos, pe de o parte, iar pe de altă parte, magistrul Toma, fiul lui Ioan, fiul lui Ernek", care au zălogit lui Toma, fiul lui Ioan, fiul lui Ernek, „pentru o sută de florini de aur, daţi, plătiţi, primiţi şi luaţi pe deplin… jumătate a părţii de moşie din moşia lor numită **Sântioana** (Zenthjuan, judeţul Cluj) aflătoare în comitatul Dăbâca"[133].

1355, mai 26, Turda: Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, dă de ştire că, în adunarea nobililor de la Turda, s-a ridicat „fratele Briciu, abatele bisericii Mănăştur, împotriva domnului Andrei, episcopul bisericii Transilvaniei, care s-a făcut stăpân pe o mare bucată de pământ din moşiile bisericii sale, **Băgara** (Bogarteluke, judeţul Cluj); de asemenea, o bucată din moşia numită **Arghireş** (Egeres, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Cluj, a fost cotropită de mâini străine. / Aşa fiind, deoarece domnul episcop nu a venit, nici n-a trimis pe cineva, de aceea poruncim ca ducându-vă înşivă, împreună cu omul nostru, Nicolae sau Laurenţiu de **Nădăşel** (Nadas, Nădăşelul Unguresc, judeţul Cluj), la faţa locului, pe numitele moşii **Mănăştur, Băgara** şi **Arghireş**… să luaţi îndărăt părţile de moşii cotropite de acel domn episcop şi

[132] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 142, p. 150
[133] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 157, pp. 170, 171

să le daţi în stăpânire acelui domn abate şi bisericii lui”[134].

1356, octombrie 6: **În faţa conventului** mănăstirii Fericitei Fecioare din Cluj-Mănăştur (Clusmunustra) se înfăţişează „Ioan, fiul lui Gereu, pe de o parte, şi magistrul Ştefan, fiul lui Iacob de Mănăştur… acel Ioan, fiul lui Gereu, a mărturisit prin viu grai că, pentru a face faţă la foarte multele nevoi grabnice ale sale, a dat ca zălog şi a zălogit, în faţa noastră, acelui magistru Ştefan, fiul lui Iacob, pentru patru mărci, socotind fiecare marcă cu cincizeci de groşi, partea sa din partea de moşie, şi anume cea pe care o avea în moşia Bedeciu”[135].

1356, noiembrie 14: **În faţa voievodului** Andrei, cu prilejul adunării obşteşti, ţinută la Turda, „la octavele sărbătorii Tuturor sfinţilor (8 noiembrie)… ridicându-se din mijlocul celorlalţi magistrul Petru, diacul, notarul mănăstirii Fericitei Fecioare din Cluj-Mănăştur (Clusmunustra), s-a plâns, în numele cuvioşilor bărbaţi, al domnului Ladislau, abatele şi al conventului din acelaşi Cluj-Mănăştur, după cum urmează:

Că o moşie, Bewna, aflătoare în comitatul Cluj (Clus), a ţinut de zisa mănăstire şi ar trebui şi acum să ţină de ea, dar acum, Mannus, fiul lui Ioan de Căianu, a pus stăpânire pe ea şi o ţine cotropită („Sententionales de a. 1356, in causa Conventus Clusmonostora, contra Mar-

[134] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 312, pp. 325, 326
[135] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1356-1360, vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 39, p. 36

tin, de Kalyan quoad possessionem Bewna in Comitatu de Clus)[136].

Auzind aceasta, pomenitul Mannus, ridicându-se însuşi, a răspuns, dimpotrivă, că zisa moşie Bewna este a lui de moştenire şi că ţine de el prin drept de moştenire şi că o stăpâneşte ca pe un bun de moştenire, împotriva acestuia, acel magistru Petru a înfăţişat două rânduri de scrisori de răspuns ale cinstitului capitlu al bisericii Transilvaniei, şi anume una îndreptată către noi, iar cealaltă către Ştefan, fostul vicevoievod, care întăreau plângerea sa şi din care se vedea că omul nostru şi acela al pomenitului vicevoievod Ştefan, făcând o temeinică cercetare înaintea vrednicilor oameni de mărturie ai acelui capitlu, au aflat că numita moşie Bewna a ţinut de zisa biserică şi ţine şi acum; şi deşi a înfăţişat, cu privire la faptul de mai sus, mai multe scrisori de împotrivire şi oprelişte, totuşi, deoarece întrebat fiind de noi dacă are cu privire la sus-zisa moşie acte şi dovezi scrise în puterea cărora sus-zisa biserică a ţinut-o şi avut-o în stăpânire, a răspuns că, întrucât abaţii sus-zisei mănăstiri au fost luaţi în prinsoare de nişte oameni samavolnici, duşmani şi răzvrătiţi împotriva sfintei coroane regeşti, şi toate bunurile pomenitei mănăstiri au fost furate, de aceea şi actele, în temeiul cărora pomenita moşie fusese stăpânită de sus-zisa biserică, au fost furate şi pierdute.

Noi, aşadar, ascultând spusele părţilor şi susţinerile lor, şi văzând cuprinsul scrisorilor, deşi acel magistru Petru a arătat din cuprinsul sus-ziselor scrisori de cercetare că pomenita moşie ţine de zisa biserică, totuşi, deoarece, potrivit obiceiului regatului, biserica obişnuieşte să

[136] *Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae*, Vol. I, A-C, Sopronii 1814, p. 399

aibă şi să stăpânească moşiile ei în puterea unor acte temeinice şi trainice, iar acel Mannus susţinea că numita moşie ţine şi a ţinut de el prin drept de moştenire, de aceea, judecind împreună cu juzii nobililor din cele şapte comitate şi cu juraţii şi asesorii noştri, alăturaţi nouă am hotărât ca pomenitul Mannus să fie ţinut şi îndatorat a face jurământ împreună cu patru vecini sau megieşi mai de aproape ai acelei moşii Bewna, la octavele viitoare ale sărbătorii Botezului domnului (13 ianuarie), în Sântimbru, cu privire la aceea că sus-scrisa moşie Bewna a fost a lui de moştenire şi acum ţine de el prin drept de moştenire”[137].

1356, noiembrie 19: **Cluj-Mănăştur, mai vechi decât oraşul Cluj**. „Noi, Andrei, voievodul Transilvaniei şi comite de Solnoc, dăm de ştire că, venind înaintea noastră, cuviosul bărbat, fratele Ladislau, abatele bisericii fericitei fecioare din Cluj-Mănăştur, ne-a înfăţişat o scrisoare deschisă a prealuminatului principe, domnul Ludovic, din mila lui Dumnezeu regele Ungarei, domnul nostru, cu privire la libertatea tuturor iobagilor sau oaspeţilor bisericii din zisul Cluj-Mănăştur, în care am văzut că se spune limpede că **acel sat Cluj-Mănăştur, în ceea ce priveşte aşezarea şi întemeierea, se ştie că e mai vechi decât oraşul Cluj**, şi că de la vremea întemeierii Clujului până acuma, fără încetare, toţi oamenii din Cluj-Mănăştur au avut şi au păstrat aceiaşi libertate ca toţi locuitorii sau oaspeţii din zisul oraş Cluj, şi că slujbaşul sau judele domnului abate a judecat toate pricinile ivite sau ce se iveau înăuntrul hotarelor şi marginilor pomenitei biserici a Fericitei Fecioare din Cluj-Mănăştur, şi că judele pro-

[137] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1356-1360, vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 47, pp. 46, 47

vincial nu avusese nimic de judecat în privinţa oamenilor bisericii Fericitei Fecioare din Cluj-Mănăştur, deoarece aceşti oameni ai zisei biserici au avut întotdeauna aceleaşi privilegii ca şi oaspeţii din Cluj; rugându-ne stăruitor să binevoim a păstra pe aceşti iobagi ai bisericii suspomenite în privilegiile oraşului Cluj.

Aşadar, noi, încuviinţând cu bunăvoinţă cererile zisului cuvios bărbat, fratele Ladislau, am poruncit ca toţi iobagii şi oaspeţii săi şi cei ce ţin de zisa biserică a Fericitei Fecioare din Cluj-Mănăştur să rămână mai departe în sus-zisa libertate, potrivit cuprinsului sus-zisei scrisori a domnului nostru regele; şi prin scrisoarea de faţă vă poruncim vouă, tuturor comiţilor, castelanilor, slujbaşilor săi şi vicevoievodului său, aflători acum în slujbă în părţile Transilvaniei şi celor ce vor fi puşi de noi în viitor, ca şi celorlalţi nobili şi conducători de oraşe, cărora li se arată scrisoarea de faţă, şi vă punem totodată cu tărie în vedere să nu cutezaţi a judeca iobagii domnului abate de Cluj-Mănăştur în orice fel de pricini sau capete de pricini împotriva orişicui, sau să-i siliţi să stea la judecată în faţa voastră împotriva libertăţii ce le-a fost dată de domnul nostru regele, ci pricinile să le treceţi fără amânare înaintea judelui abatelui spre a-şi primi încheierea”[138].

1356, decembrie 11: **Sunt menţionaţi**, într-o scrisoare a voievodului Dominic, „magistrul Petru diacul, fiul lui Syberk, notarul sus-zisei voastre biserici (Mănăş-tur), în numele său şi, de asemenea, al lui Matia, fiul lui Isac, şi al lui Gall, fiul lui Benedict, rudele sale, aceştia fiind ei

[138] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1356-1360, vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 49, p. 51

înşişi de faţă, la octavele sărbătorii fericitului apostol Andrei”[139], într-o pricină funciară.

1357, ianuarie 17: „**Chibzuiţilor şi cinstiţilor** bărbaţi vrednici de cinste din capitlul bisericii Transilvaniei, prietenilor săi dragi şi cucernici, Dominic, vice-voievodul Transilvaniei, cu toată prietenia şi cinstea. / Să afle chibzuinţa prieteniei voastre că potrivit cuprinsului unei scriesori de amânare a măritului bărbat, domnul Andrei, voievodul Transilvaniei şi comite de Solnoc, domnul nostru, care cuprinde întocmirea şi rânduiala hotărârii sale judecătoreşti, venind înaintea noastră, la octavele acum de curând trecute ale sărbătorii Botezului domnului (13 ianuarie), Ladislau de Sumurducu, slujitorul cuviosului bărbat, domnul Ladislau, abatele bisericii fericitei fecioare din Cluj-Mănăştur, pentru acest stăpân al său şi pentru conventul aceluia cu scrisoare de împuternicire îndestulătoare a aceluiaşi convent, ca potrivnic al lui Mannus, fiul lui Ioan de Căianu – care n-a venit, nici n-a trimis pe cineva să răspundă pentru el, ori să-l dezvinovăţească de neînfăţişarea sa – sus-numitul Ladislau ne-a înfăţişat acea scrisoare de amânare, în care am văzut că se arată că în adunarea obştească a domnului nostru, voievodul, ţinută la Turda, la octavele acum trecute ale sărbătorii Tuturor sfinţilor (8 noiembrie), cu obştea nobililor din părţile Transilvaniei şi cu oamenii de orice stare sau seamă, ridicându-se din mijlocul celorlalţi magistrul Petru diacul, notarul sus-zisei mănăstiri, pentru domnul Ladislau abatele şi conventul său, de asemenea cu scrisoare de împuternicire îndestulătoare a aceluiaşi convent, s-a plâns că moşia numită Beunye, aşezată în comitatul Cluj (Kulus),

[139] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1356-1360, vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 54, p. 59

a ţinut şi ar trebui să ţină de zisa mănăstire, dar că acel Mannus, fiul lui Ioan, a cotropit-o şi o ţine cotropită.

Dimpotrivă însă, ridicându-se acel Mannus însuşi, a răspuns că acea moşie Beunye este a sa de moştenire şi trebuie să ţină de el cu drept de moştenire şi astfel a stăpânit-o şi o stăpâneşte ca pe un bun de moştenire, în schimb, magistrul Petru diacul a arătat în faţa domnului nostru două scrisori ale voastre de răspuns – una îndreptată către acel stăpân al nostru, iar cealaltă către Ştefan, fostul vicevoievod – care întăreau plângerea domnului abate şi a conventului său, din care am aflat că oamenii acelui domn al nostru, voievodul şi ai sus-zisului Ştefan, vicevoievodul, sub mărturia potrivită a omului vostru, după o cercetare cinstită au aflat că moşia Beunye a ţinut şi ţine de zisa mănăstire; şi cu toate că acel magistru Petru diacul a arătat în faţa acelui domn al nostru voievo-dul şi a fruntaşilor regatului mai multe scrisori, adică de oprelişte şi de întâmpinare, cu privire la sus-zisa moşie, totuşi, întrebat fiind magistrul Petru diacul dacă are niscaiva acte şi dovezi scrise în legătură cu moşia Beunye, în temeiul cărora zisa mănăstire a ţinut şi a avut acea moşie, a răspuns că, întrucât odinioară abaţii acelei mănăstiri au fost luaţi în prinsoare de nişte oameni samavolnici, duşmani şi necredincioşi ai sfintei coroane regeşti, şi toate bunurile acelei mănăstiri au fost jefuite, de aceea zisele acte doveditoare întocmite cu privire la sus-zisa moşie au fost nimicite şi jefuite.

După ascultarea spuselor şi răspunsurilor părţilor, întrucât potrivit obiceiului statornicit al regatului, bisericile au obişnuit să ţină şi au stăpânit moşiile în temeiul unui act scris, iar acel magistru Petru, împuternicitul legiuit al acelei mănăstiri, n-a dovedit cu nici un act sau do-

vadă vădită, ci doar în puterea ziselor scrisori de răspuns, că acea moşie Beunye a fost a zisei mănăstiri, iar sus-zisul Mannus, fiul lui Ioan, a spus că acea moşie a ţinut şi ţine de el în temeiul moştenirii; de aceea, domnul nostru, voievodul, împreună cu sus-zişii fruntaşi ai regatului, au hotărât la judecată ca sus-zisul Manus, împreună cu vecinii, megieşii şi cei mai de aproape ai moşiei Beunye – ce vor fi chemaţi – să fie datori să facă jurământ în faţa noastră, la Sântimbru, la sus-zisele octave ale sărbătorii Botezului domnului, cu privire la faptul că moşia Beunye a fost şi este a sa de moştenire.

Şi fiindcă la acele octave ale sărbătorii Botezului domnului acel Mannus, fiul lui Ioan, precum ne-a spus mai înainte, n-a venit nici n-a trimis pe cineva la acea rostire de jurământ, în vreme ce acel Ladislau de Sumurducu, împuternicitul legiuit în locul zişilor, al domnului abate şi al conventului său, a aşteptat în faţa noastră zilele legiuite, drept aceea noi, împreună cu nobilii regatului, care au stat şi au judecat împreună cu noi în scaunul de judecată, am hotărât prin judecată că zisa moşie Beunye trebuie să fie trecută de către acei oameni în stăpânirea pomenitei mănăstiri din Cluj-Mănăştur, abatelui şi conventului ei, spre a o stăpâni, a o ţine şi a o avea pe veci.

Drept aceea, fiindcă la zisa punere în stăpânire trebuie neapărat să se trimită oamenii voştri şi ai noştri, prin cele de faţă, cerem cu stăruinţa prieteniei voastre să trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia Petru zis Feyes, slujitorul nostru, trimis de noi anume pentru aceasta, să meargă, la octavele acum viitoare ale sărbătorii întâmpinării domnului (9 februarie), la sus-zisa moşie Beunye şi, sosind toţi vecinii şi megieşii ei chemaţi în chip legiuit şi fiind ei de faţă, s-o hotărni-

cească după vechile şi bătrânele ei hotare şi s-o despartă de moşiile vecine şi deosebind-o, ridicând noi semne de hotar lângă cele vechi, unde va fi necesar, fără a ţine seamă de împotrivirea acelui Mannus şi a lui Ioan, fiul său, s-o dea în stăpânire zisei mănăstiri şi, prin ea, abatelui şi conventului ei, spre a o stăpâni, a o ţine şi a o avea pe veci, dacă nu se vor împotrivi alţii; iar dacă ar fi alţi împotrivitori, să-i cheme înaintea noastră, la un soroc potrivit spre a sta faţă cu domnul Ladislau abatele şi conventul său. Şi după aceasta, la octavele viitoare ale începutului Păresimilor (1 martie) să aveţi bunăvoinţa să ne răspundeţi în scris despre desfăşurarea acestei puneri în stăpânire a moşiei împreună cu mersul hotarelor şi cu numele celor chemaţi, dacă vor apărea, ziua şi locul statornicit şi cu desfăşurarea întregii pricini”[140].

1360, mai 17, Trnava: Regele Ludovic scrie capitlului din Oradea că i s-s plâns „călugărul frate Ladislau, abatele de **Cluj-Mănăştur**, că nişte moşii sle acestuia sau ale mănăstirii, numite **Aghireşul** (Egeres, Egrespataka, azi **Aghireşu**, judeţul Cluj), **Băgara** (Bogarteleke, judeţul Cluj) şi Cluj-Mănăştur, precum şi toate celelalte moşii şi părţi de moşie ale sale, ar avea mare nevoie de hotărniciri. Cu privire la aceasta, poruncim să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, faţă de care omul nostru… să le hotărnicească”[141].

1360, septembrie 22: „**Cucernicilor bărbaţi** din conventul mănăstirii fericitei fecioare Măria din Cluj-Mă-

[140] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1356-1360, vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 77, pp. 76, 77
[141] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 478, p. 495

năştur, prietenilor săi, Petru, vicevoievodul Transilvaniei, cu toată prietenia şi cinstea.

Ni se spune nouă de însuşi corniţele Iacob de Dragu că Nicolae, fiul lui Ioan de Jimbor, vărul său, a pus să se ceară neîncetat, de mulţi ani încoace, vămile sau dările ce trebuiau să-i vină de la oaspeţii din Cluj, ce treceau prin sus-zisul sat Jimbor, păstrându-le pentru sine, fără învoirea lui, deşi el era în judecată în privinţa vămii amintite cu zişii oaspeţi din Cluj şi din porunca regească trebuia şi era dator să înfăţişeze sus-zisele vămi ce se cereau sau aveau să se ceară în viitor de la aceşti oaspeţi din Cluj în adunarea obştească a măritului bărbat, a domnului Dionisie, voievodul Transilvaniei şi comite de Solnoc, domnul nostru, în faţa acestui domn al nostru.

Drept aceea rugăm cu plecăciune prietenia voastră, prin scrisoarea de faţă, ca să trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru, Gheorghe de Buda, sau Nicolae, fiul lui Iosif de Măcicaş, ori în lipsa acestora Nicolae, fiul lui Ioan de Sumurduc, mergând la zisul Nicolae, fiul Iui Ioan, să-i facă întrebare şi să-l întrebe anume de ce a pus sau ar pune şi în viitor să se ia pe nedrept sau să se ceară aceste vămi de la aceşti oaspeţi din Cluj; iar dacă el ar tăgădui faptul, atunci să cerceteze şi să afle de la cine se cade şi se poate tot adevărul despre cele de mai sus.

Şi după acestea, să aveţi bunătatea a ne scrie ce a răspuns el la cele de mai sus, sau adevărul cum îl veţi fi aflat voi cu privire la cele de mai sus”[142].

1362, decembrie 8: „**Petru, vicevoievodul** Transilvaniei, nobililor bărbaţi, juzilor nobililor din comitatul

[142] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1356-1360, vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 512, pp. 534, 535

Dăbâca, prietenilor săi vrednici de cinstire, sănătate şi cinste.

Ni se spune nouă, în numele domnului abate din Cluj-Mănăştur şi al conventului său de acolo, că sus-zisul Hench, judele din Feneş, împreună cu întreaga obşte de acolo, şi Andrei, morarul din Cluj, împreună cu nişte prieteni şi rude de ale lor, năvălind cu silnicie şi cu putere, în lunea de curând trecută (5 decembrie), asupra mănăstirii, împotriva libertăţii zisei biserici, au distrus acel claustru sau mănăstire şi uşile casei şi sălii de mâncare a acelui domn abate, şi, după ce au scos din acea mănăstire pe un om, adică pe Pavel, fiul lui Chuey, nobil de Suceag, i-au tăiat capul, fără nici un drept, spre paguba şi dauna sus-zisei biserici.

Drept aceea, prin scrisoarea de faţă, cerem cu cinste prieteniei voastre şi, totodată, din împuternicirea voievodului, vă punem în vedere şi vă poruncim cu tărie, ca unul dintre voi, dacă ar lipsi sau ar fi împiedicat celălalt, să meargă şi să cerceteze şi să afle, de la toţi de la care se cuvine şi se cade, întreg adevărul cu privire la cele de mai sus. Şi după aceea, să ne răspundeţi în scrisoarea voastră, după cum veţi fi aflat, de acolo, adevărul, cu privire la cele de mai sus”[143].

1362, decembrie 13: „**Nobilului şi cinstitului bărbat** Petru, vicevoievodul Transilvaniei, domnului său preavrednic de cinstire, Ioan, fiul lui Inok, nobil de Chidea şi jude al nobililor din comitatul Dăbîca, plecată slujbă.

Am primit cu cinstea cuvenită scrisoarea nobleţei voastre cu acest cuprins: (*Urmează actul lui Petru, vice-*

[143] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1361-1365, vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 138, p. 114

voievodul Transilvaniei, din 8 decembrie 1362, nr. 238). Şi cu toate că soţul meu Ioan, fiul lui Dumitru, adică celălalt jude al nobililor din sus-zisul comitat Dăbâca, a părăsit, cu voia lui Dumnezeu, această lume, totuşi eu, dorind a da ascultare, după cum sunt dator, cererilor şi poruncilor nobleţei voastre, am mers însumi la sus-zisa moşie, numită Cluj-Mănăştur (Clusmonustra) şi acolo – martor mi-e Dumnezeu – am văzut cu ochii mei uşile casei şi sălii de mâncare a acelui domn abate, sparte şi nimicite de pomeniţii oaspeţi şi locuitori şi de soţii lor din Feneş şi din Cluj (Clusuar), şi pe pomenitul Pavel, fiul lui Chuey, zăcând grămadă, ucis şi omorât de aceia în chip jalnic. Şi apoi, de la nobili şi nenobili şi de la alţi oameni de rând, aflători de jur împrejur în acei ţinut, de la care se cuvine şi se cade, am aflat cu privire la cele de mai sus acest adevăr: că acei locuitori şi oaspeţi, adică Henchman, Herman cel mic, Good, Gheorghe Bărbosul, Berbencer, Nicolae zis Nulas, Ioan Albul, împreună cu rudele, prietenii şi mulţi alţi soţi ai acestora din Feneş, uniţi cu ei, de asemenea Andrei morarul, Nicolae blănarul, împreună cu fiii săi, Martin decoratorul, Laurenţiu Sebul din cetate, Petru zis Pancyl, Albert, fiul lui Herric, Mihail fiul lui Heltuin, cu fraţii săi, de asemenea fiul lui Cristilin, fiii lui Ioan blănarul, Iacob berarul, Herman croitorul, Hann zis Pomar, Ioan zis Nerges, Petru zis Kostremp, Anton, fiul lui Nicolae, şi Anton, fiul lui..., Ioan cel şchiop, slujitorul comitelui Ioan de Cluj, de asemenea cu toate rudele, prietenii şi soţii, o mare mulţime de ai lor, îmbrăcaţi în zale, platoşe, coifuri, mănuşi de fier, înarmaţi ca nişte cavaleri cu suliţe, iar alţii dintre ei cu lăncii, cu scuturi şi cu felurite alte arme, în ziua şi sorocul mai sus-însemnat au năvălit cu o răutate precuge-tată, cu de la

sine putere şi cu mare îndrăzneală asupra pomenitei mănăstiri sau claustru, spărgând uşile casei şi sălii de mâncare a numitului domn abate şi, scoţând din acel claustru pe sus-zisul Pavel, fiul lui Chuey, i-au tăiat capul fără nici o judecată şi cu totul pe nedrept, spre paguba şi primejduirea pomenitei biserici a Fericitei Fecioare Maria"[144].

1366, aprilie 23: „**Dionisie, voievodul Transilvaniei** şi comite de Solnoc, nobililor bărbaţi, comitelui şi vicecomitelui şi juzilor nobililor din comitatul Turda, sănătate şi dragoste.

Ne spune călugărul frate Ottho, abatele de Cluj-Mănăştur, că răposatul, măritul bărbat Toma, voievodul Transilvaniei, a pus mâna cu silnicie, pe nedrept şi fără nici un temei, pe două moşii ale mănăstirii Fericitei Fecioare din pomenitul Cluj-Mănăştur, numite Dateş şi Lechinţa, aflătoare în comitatul Turda, care ţin cu tot dreptul de acea mănăstire, şi că le-a ţinut în stăpânire spre paguba foarte mare şi vătămarea zisei mănăstiri, moşii care sunt acum pustii şi lipsite de locuitori. Drept aceea, prin scrisoarea de faţă poruncim nobleţei voastre să trimiteţi pe unul sau pe doi dintre voi, care, cercetând cu stăruinţă pe toţi aceia pe care se cuvine şi se poate să-i cerceteze, şi îndeosebi pe vecinii şi megieşii pomenitelor moşii, cu privire la cele de mai sus, să caute şi să afle tot adevărul. Şi după acestea, să ne răspundeţi, în scris, amănunţit, aşa cum veţi fi aflat adevărul cu privire la cele de mai sus"[145].

1366, aprilie 28: „**Nobilului şi măritului bărbat**, domnului Dionisie, voievodul Transilvaniei şi comite de

---

[144] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1361-1365, vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 139, pp. 115, 116

[145] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1366-1370, vol. XIII, Bucureşti 1991, d0c. 32, p. 46

Solnoc, Ladislau, **comitele de Cluj**, Ioan, fiul lui Dionisie de Juc, şi Mihail zis Henke, juzii nobililor din acelaşi comitat, credincioasă slujbă şi dragoste curată.

Aflaţi că noi am primit cu cinstea cuvenită scriesoarea măriei voastre, cu acest cuprins: (*Urmează actul lui Dionisie, voievodul Transilvaniei, din 23 aprilie 1366 vezi nr. 32*). Iar noi, voind să dăm ascultare poruncilor voastre, am hotărât să trimitem în locul nostru pe suszisul Ioan, fiul lui Dominic de Juc, spre a aduce întocmai la îndeplinire cele de mai sus. Apoi, întorcându-se la noi, acelaşi om al nostru ne-a spus aşa că el a putut cerceta şi afla de la nobilii, nenobilii, mirenii şi preoţii din pomenitul comitat Cluj şi, mai ales, de la vecinii şi megieşii acelor moşii acest adevăr, că răposatul, măritul bărbat Toma, voievodul Transilvaniei, a pus mâna cu silnicie, pe nedrept şi fără nici un temei, pe sus-zisele două moşii, numite Dateş şi Lechinţa, aflătoare în comitatul Turda, şi le-a ţinut în stăpânirea lui, şi că ele ţin cu tot dreptul de mănăstirea din Cluj-Mănăştur”[146].

1366, iulie 1: **Hotarnica Mănăşturului**. „Conventul mănăstirii Fericitei Fecioare Maria din Cluj-Mănăştur (Clusmunustra), tuturor credincioşilor întru Hristos care vor vedea scrisoarea de faţă, mântuire întru mântuitorul tuturor.

Prin aceste rânduri voim să ajungă la cunoştinţa tuturor, atât a celor de acum, cât şi a celor viitori, că, atunci când prealuminatul principe, domnul Ludovic, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, domnul nostru, a fost însuşi, împreună cu baronii săi, în oraşul Cluj (Clusuar), la octavele de curând trecute ale sărbătorii Rusalii-

[146] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1366-1370, vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 36, pp. 51, 52

lor (31 mai), juraţii şi orăşenii din numitul oraş s-au rugat de regele nostru ca acel domn al nostru, regele, din regeasca sa bunătate, să dea zişilor juraţi şi orăşeni scrisoarea sa de hotărnicire, potrivit obiceiului regatului, şi ca dânşii să ridice semne noi de hotar pe lângă cele vechi. În urmă, noi, din porunca dată nouă în scris de sus-zisul domn al nostru, regele, am hotărât să trimitem, dimpreună cu oamenii domnului nostru, regele, anume magistrul Ştefan, fiul lui Posa de Zeer, cavaler al curţii sale, şi chibzuitul bărbat, domnul Benedict, arhidiaconul de Pâncota, capelanul său osebit, pe fratele Henric, custodele sus-numitei noastre biserici. În sfârşit, acei oameni ai domnului nostru, regele, întorcându-se de acolo la noi, ne-au mărturisit astfel, sub mărturia pomenitului om al nostru, că s-au dus înşişi, mai întâi, la hotarele moşiei nobililor de Giurfalău, anume a lui Ioan, fiul lui Mihail, a lui Mihail, a lui Toma şi a lui Ladislau, zişi Henke, a lui Emeric, fiul lui Bacho, şi a lui Nicolae, fiul lui Petew, şi tot aşa s-au dus, mai întâi, la dealul numit Dealul Feleacului, unde au găsit două movile de hotar vechi, lângă care au ridicat alte două noi, dintre care una face hotarul spre sus-zisul oraş Cluj, iar cealaltă spre nobilii de Giurfalău; de acolo, începând spre miazăzi, coborând de aci printr-o pădure o mică bucată de loc, au ajuns la un drum ce merge spre satul Aiton şi lângă sus-pomenitul drum au înnoit o movilă de hotar sub un arbore de tei, numit în vorbirea obişnuită hasfa. De aci, trecând în jos spre miazănoapte, prin acea pădure, o mică bucată de loc, ca la o aruncătură de săgeată, au ridicat lângă pârâul numit Valea Feleacului un semn de pământ neîntrerupt. Apoi, înaintând tot spre aceeaşi parte de miazănoapte, au ajuns la un drum, care vine de la sus-zisul oraş Cluj şi merge la satul Giurfalău, şi de-

a curmezişul acelui drum coboară un pârâu, care se numeşte Valea Hotarului, unde zisul pârâu trece pe pământul oraşului, şi unde, lângă pomenitul drum, au făcut un nou semn de hotar. De aci înaintând spre miazănoapte, au ajuns la un deal cu tufe, care deal se numeşte Dealul Soporului, unde este un drum ce merge, luând-o în jos, spre satul Someşfalău, unde, lângă zisul drum, spre apus, au ridicat o movilă de hotar. De aci, mergând pe acelaşi drum spre miazănoapte şi spre satul Someşfalău, au ajuns la Dealul Soporului, şi în acel loc, Dealul Soporului, au găsit două semne vechi, lângă care au înnoit alte două semne. De aci, înaintând tot spre miazănoapte, în jos de acest Deal al Soporului au ajuns la un muncel, numit Culmea muntelui, unde au găsit două semne vechi, lângă care au făcut altele noi; apoi, mai înaintând puţin spre miazănoapte, tot pe Dealul Soporului, au ajuns la un loc păduros numit în vorbirea obişnuită Dumbrava cu ceri, unde, lângă acea dumbrava, au găsit trei movile de hotar vechi, dintre care una stă ca hotar pentru zisul oraş Cluj, a doua pentru nobilii de Giurfalău, şi a treia pentru nobilii de Someşfalău; lângă care, prin bună învoială, au mai făcut alte trei noi semne de hotar. Aci sfârşesc semnele dintre zisul oraş Cluj şi nobilii de Giurfalău.

Apoi, de aci mergând spre răsărit, au ajuns la un heleşteu, numit Lacul Căpiţei, şi în partea de jos a acestui heleşteu, lângă un drum ce merge spre satul Pata, şi alături de acel drum au găsit două movile de hotar, lângă care au înnoit alte două. Apoi mergând de acolo mai departe, au ajuns la locul numit Obârşia Văii lui Ereus, la o fântână ce se numeşte Fântâna Sărată, între sus-zisa moşie Giurfalău şi Dezmir, spre răsărit, lângă Dumbrava cu numele Ceretul, care fântână, adică Fântâna Sărată, au

socotit-o, prin laolaltă învoire şi înţelegere, drept semn de hotar. Apoi, de aci urmând mai departe, merge tot spre răsărit, trecând peste o livadă cu numele Locul Ocnei, unde au găsit o movilă de hotar veche, lângă care au ridicat una nouă. Şi aşa se sfârşesc semnele de hotar dintre sus-zişii nobili de Giurfalău şi Dezmir.

Spre pomenirea şi veşnica trăinicie a acestui lucru, am dat scrisoarea noastră privilegială de faţă, întărită prin atîrnarea peceţii noastre. / Dat la octavele sărbătorii fericitului Ioan Botezătorul, în anul Domnului o mie trei sute şaizeci şi şase"[147].

1368, aprilie 3: **Altă hotarnică a Mănăşturului**. „Preaînălţatului principe şi domn Ludovic, din mila lui Dumnezeu, măritul rege al Ungariei, temutul lor stăpân, conventul bisericii Fericitei Fecioare Maria Con Cluj-Mănăştur (Clusmonostra), datorate şi cucernice rugăciuni întru Domnul.

Am primit scrisoarea înălţimii voastre cu privire la o bucată de pământ în pricină, trimisă nouă, şi având acest cuprins: (*Urmează actul lai Ludovic l, regele Ungariei, din 26 martie 1368, Alba Iulia, nr. 298*). Noi, aşadar, dorind să dăm ascultare poruncilor înălţimii voastre, precum suntem datori, am trimis spre mărturie, dimpreună cu domnul Ladislau, episcopul de Vesprim, şi cu Benedict arhidiaconul, precum şi cu magistrul Benedict, protonotarul domnului Nicolae voievodul, oamenii înălţimii voastre trimişi anume spre a aduce la îndeplinire treburile de mai sus, pe cuviosul bărbat domnul Ottho, abatele zisei mănăstiri, domnul şi prelatul nostru, pentru o mai mare vădire a dreptăţii.

---

[147] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1366-1370, vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 97, pp. 169, 170

Aceia, întorcându-se apoi de acolo la noi, ne-au spus într-un glas că, în vinerea dinaintea duminicii Floriilor (31 martie), s-au dus la sus-zisul pământ aflător în pricină între sus-însemnaţii orăşeni din Cluj (Cluswar) şi acel Nicolae de Grind şi chemând pe vecinii şi pe megieşii lui şi fiind aceştia de faţă, cu toate că mai înainte părţile nu s-au înţeles cu privire la hotărnicire şi la arătarea semnelor de hotar, totuşi, în cele din urmă, cu încuviinţarea, învoirea, înţelegerea şi îngăduirea părţilor, au despărţit una de alta acele moşii, adică **oraşul regesc Cluj** de satul Banabic al pomenitului Nicolae de Grind, prin ridicarea următoarelor semne de hotar noi: mai întâi şi de la început, pornind dinspre răsărit, de la nişte păduri de pe coasta unui deal, de lângă un stejar, de la trei movile de cap de hotar – dintre care una, dinspre miazănoapte, face hotarul spre oraşul Cluj, a doua, dinspre răsărit, face hotarul spre moşia Rediu, iar a treia, dinspre miazăzi, spre pomenitul sat Banabic – au ridicat lângă ele două movile noi, una spre miazănoapte, făcând hotarul către zisul oraş Cluj, alta spre miazăzi, făcând hotarul către Banabic. De aci mergând mai departe, tot spre apus, şi coborând de pe acest deal, aproape de o vale, ajungând la un semn vechi, au ridicat lângă acesta un semn nou neîntrerupt, care desparte adică acest oraş Cluj de acel sat Banabic.

De acolo sărind peste acea vale şi mergând spre pomenita parte de apus, pe coasta altui deal, ce se află deasupra acelei văi, au ridicat două noi semne, dintre care unul, dinspre miazănoapte, face hotarul spre oraşul Cluj, iar celălalt, dinspre miazăzi, face hotarul spre satul Banabic. De acolo, înaintând puţin tot spre apus, au ridicat un nou semn de hotar, neîntrerupt; de aci, mergând de-a dreptul tot spre apus, pe povârnişul acelui deal, au ridicat

un nou semn de hotar neîntrerupt. De aci, mergând mai departe tot spre apus, au ridicat un semn nou în gura unei văi. De acolo sărind peste un pârâiaş mic, ce curge pe valea aceea, şi ţinând-o drept spre apus, pe coasta unui deal au ridicat pentru părţi un nou semn de hotar neîntrerupt, şi astfel, suind de-a dreptul pe deal, în vârful acestui deal au ridicat, lângă două semne vechi, alte două semne noi, care despart cele două părţi în felul şi şirul arătat mai sus. Apoi coborând de pe acel deal în jos şi ţinând-o tot spre apus, spre partea de răsărit a unui drum mare, ce duce de la Banabic la Cluj, chiar lângă acel drum au ridicat acum dintâi un semn de hotar neîntrerupt. De aci, sărind drumul şi înaintând tot spre apus, lângă acel drum, alături de două semne vechi, au ridicat alte două semne noi, care despart părţile, înşirându-se ca mai sus. De aci, cotind puţin spre miazăzi şi sărind peste un pârâiaş mic ce curge printr-o vale, mergând o bună bucată de loc pe urcuşul unui deal ce se află deasupra acelui pârâiaş, adică pe coasta acelui deal, lângă două semne vechi au ridicat un semn de hotar neîntrerupt. De aci, ocolind tot spre apus şi suind acest deal, pe povârnişul acestui deal au ridicat, lângă două semne vechi, un semn neîntrerupt. Apoi, mergând tot spre apus o bună bucată de loc, pe un deal mare teşit, au ridicat un nou semn neîntrerupt lângă un semn vechi. De aci, înaintând tot spre apus o bună bucată de loc, pe povârnişul unui deal mai mic, într-un loc neted al acestuia, au ridicat un nou semn neîntrerupt lingă un semn vechi. De acolo, coborând de pe deal într-o vale mare şi ţinând-o drept spre apus, pe coasta acelui deal au ridicat un semn neîntrerupt deasupra văii. De aci, trecând valea drept spre apus şi suindu-se pe un deal mare, în vârful acestui deal au ridicat, lângă două

semne vechi, alte două noi, care despart părţile în înşirurea arătată mai sus. Apoi, mergând tot spre apus, pe povârnişul acelui deal au ridicat, lingă un drum mare, un nou semn neîntrerupt. De aci, trecând o vale, tot spre apus, şi suind un deal, pe creasta lui au ridicat un nou semn neîntrerupt, şi astfel, purcezând drept înainte spre pomenita parte de apus, lângă două semne vechi, alături de un drum, pe care se merge de la Cluj la Iara, unde hotarul se împreună cu acela al abatelui din Cluj-Mănăştur, au ridicat două semne noi, dintre care unul, dinspre miazăzi, precum se spune mai sus, face hotarul cu moşia Banabic, iar cel dinspre miazănoapte cu oraşul Cluj, unde chiar acest domn abate a ridicat din partea lui un semn nou, care face hotarul pomenitei mănăstiri, şi aşa se încheie mersul hotarelor pomenitei bucăţi de pământ în pricină”[148].

1580, Jacob Wuyek: „Veniturile abaţiei **Sfintei Fecioare Maria de Cluj-Mănăştur**, care are trei sate.

I. Mănăştur. În acest sat sunt 160 de iobagi. Dar dintre aceştia numai 39 au boi. Văduve sunt în număr de 43. Case părăsite 24. Censul anual al satului (*villae*) este de 48 de florini. Censul îngăduit la fiecare al treilea an este de 50 de florini şi un bou, şi dacă aceştia s-ar da în fiecare an, censul anual ar ajunge la 73 de florini. Grâul de la moară, pe fiecare an, poate fi preţuit la vreo 200 de florini. Venitul anual al vămii (*telonii*) poate fi socotit aproximativ la 70 de florini. Avem acolo două cariere de piatră, de la care se plăteşte un cens anual de doi florini. Are şi păduri, din care pot să ne îndestuleze cu lemne pentru bucătărie şi încălzire, dar care nu sunt bune de

[148] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1366-1370, vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 304, pp. 469-471

construcţie. Avem acolo o sută de oi, tot atâţia miei şi zece vaci, de la care avem lapte şi brânză, dar untul nu va fi îndestulător. Cu timpul se va putea avea şi carne pentru o bună parte a anului. Se poate avea şi peşte din râul nostru, în anumite perioade, dar nu în cantitate suficientă. Suma totală este de 354 de florini.

II. Baciu. Iobagii sunt în număr de 93. Cei care posedă oi sunt 45. Femei văduve sunt 10. Case părăsite sunt 3. Censul anual este de 10 florini. Iar censul de fiecare al treilea an este de 50 de florini şi un bou, care amândouă, adunate împreună, ar alcătui un cens anual de 35 de florini. Venitul anual al vămii poate fi apreciat la circa 20 de florini. Se dau găini de două ori pe an de la fiecare casă. Pot fi socotite aproximativ la 5 florini. Când creşte ghinda în păduri, se pot avea din dijmă câţiva porci. Acolo se poate face var pentru clădiri, şi se făcea odinioară. Suma totală e de 60 de florini.

III. Leghea. În acest sat sunt 77 de iobagi. Dar dintre aceştia cu boi sunt numai 35. Femei văduve sunt 11. Case părăsite 2. Censul anual cum se lasă să fie socotit împreună face 12,5 florini. De la morile mici se plăteşte, pe fiecare an, 5 florini. Găini se dau de câte trei ori pe an, fac cam 4 florini. Suma totală e de 21,5 florini”[149].

1580-1581, Ştefan Szántó: „**Cu ajutorul lui Dumnezeu**, am ajuns teferi, dar pe jumătate îngheţaţi, la 20 februarie 1580, trecând de Cluj (unde nu ne aveam încă sediul) şi am ajuns la Cluj-Mănăşturul nostru, în hotar cu suburbiile oraşului... Sunt trei locuri deosebite în care locuiesc părinţii noştri. Unul, la Alba Iulia, unde este

[149] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. II, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, pp. 482, 483

capitala principelui: acolo stau doi din părinţii noştri părintele I. Leleszi şi părintele George Papensis, amândoi unguri, amândoi predicatori, amândoi de constituţie mai plăpândă…

Al doilea loc, în care s-au aşezat, mai întâi părinţii noştri, se numeşte Cluj-Mănăştur. A fost odinioară reşedinţa abatelui Transilvaniei, care avea sub el cam 30 de sate şi oraşe. Toate acestea au fost împărţite între nobili, după ce au fost alungaţi călugării din ţară. Locul dat spre locuinţă aici e prea frumos şi sănătos. Dinspre răsărit are satul nostru, în hotar cu mănăstirea şi suburbia oraşului Cluj, la nord, cam la o milă italiană, se întinde un deal înalt, de la răsărit, la apus, este tot sădit, pe o întindere de trei sau patru mile italiene cu vii, din care ni se dă dijmă, pe sub vii se întind ogoare de lungimea viilor. Între ogoare şi dealul pe care este aşezată mănăstirea curge, pe o albie de pietriş, râul Someş, nespus de limpede spre răsărit, spre oraş. Acest râu ne îndestulează, în fiecare vineri, cu peşti mici, destul de mulţi şi foarte buni pentru sănătate. Pe el umblă neîncetat, şi vara, şi iarna, o moară cu trei roţi, de la care adunăm mai mult grâu şi făină decât ar putea să consume colegiul într-un an întreg. Apoi, de o parte a râului, pe deal este aşezată moşia noastră, la o depărtare de o aruncătură de piatră de mănăstire. Aici se păstrează bucatele, griul, ovăzul, fânul, paiele, aici sunt adăposturi diferite pentru boi, porci, oi, porumbei, albine şi găini, aici se tescuiesc caşurile de oi şi de vaci şi se aduce lapte din belşug, de câte ori este nevoie la colegiu. Dinspre apus, se mărgineşte cu moşia grădina de zarzavat, foarte mare şi lată şi foarte potrivită pentru toate felurile de seminţe. De cealaltă parte a râului, se află o livadă foarte întinsă, sădită cu fel de fel de pomi roditori. Şi de ase-

menea şi o altă grădină foarte mare pentru varză, pepeni şi in. Dinspre răsărit, se mărgineşte cu mănăstirea sau incinta noastră grădina a patra, care este plantată, de jur împrejur, cu trandafiri, pomi roditori şi viţă. Această grădină ne oferă destui struguri de masă şi, pe lângă ei, şi un număr de butoaie de vin. A cincea grădină o avem în oraş, nu mai puţin spaţioasă, care are plantaţi, de jur împrejur, tot felul de pomi; la mijloc e un pământ gras şi neted, bun pentru semănături. A fost odinioară şi viţă tămâioasă, sădită de călugări, dar pe aceea au scos-o orăşenii eretici, mai înainte de a ne preda locul.

Mai apoi, Cluj-Mănăşturul nostru are, dinspre apus, ogoarele şi fâneţele iobagilor noştri, iar dinspre sud pădurile noastre foarte mari, al căror înconjur, în lungime şi lăţime, se împlineşte într-o zi de mers, aici trăiesc multe păsări şi fiare sălbatice, pe care nu e îngăduit nimănui să le prindă sau să le vâneze fără încuviinţarea noastră. Pe lângă acestea, mai sunt mulţi aluni, care produc de la sine alune. Aşadar, din Cluj-Mănăştur, ori încotro ne-am îndrepta ochii, fie la răsărit sau la apus, la sud sau la nord, tot ce se vede este al nostru şi, în aceeaşi clipă, pot fi îmbrăţişate cu privirea viile, ogoarele, fâneţele, râul, grădinile, satul şi pădurile. Odinioară, Cluj-Mănăşturul avea chip de mănăstire, dar, după ce au fost alungaţi călugării de stăpânii eretici, care locuiau aici, a fost prefăcut într-un fel de castel; au fost dărâmate chiliile fraţilor, s-a împrejmuit dintr-o parte cu un zid, de alta cu gard de pari, lipiţi cu lut. Insignele fratelui George, tezaurarul, se mai pot vedea, cu numele lui săpate în piatră, deasupra porţii. De unde deducem că acest loc a fost clădit de el. Legată cu mănăstirea este o biserică destul de mare, dar despuiată de orice ornamente. Căci ereticii au jefuit toate

veşmintele, vasele sfinte şi podoabele de altar, au ars statuile, au spart vitraliile de la ferestre şi n-au lăsat decât pereţii goi. Călugării, când au plecat, au îngropat în pământ, în nişte lădiţe, vasele de aur şi de argint şi, de asemenea, veşmintele bisericeşti mai de preţ, dar au fost descoperite de eretici şi ridicate de acolo. La Alba Iulia, nu ştiu din ce întâmplare, au fost păstrate 8 sau 10 dalmatice... o mitră episcopală cu o cârjă de argint şi dintre potire s-au păstrat 10 sau 12, pe care toate ni le-a dăruit principele şi le folosim în cele trei biserici ale noastre. În primul an, când am venit în Transilvania, am locuit cu toţii la Cluj-Mănăştur şi chiar destul de bine şi de liniştit; acolo am ridicat noi trei şcoli, însă, fiindcă se părea că în oraş se va putea avea mai mult spor şi cu predicile şi cu şcolile, am obţinut de la principe să refacă acolo mănăstirea şi biserica părăsită a franciscanilor şi să ridice şcoli noi, ceea ce a şi început să facă cu dragă inimă... În mănăstire, în puţine luni, au fost terminate cinci hipocauste şi cinci dormitoare. Şcolile vor fi măreţe, cu porticuri etc... Al treilea locaş pe care îl avem în Transilvania este această mănăstire, pe care o avem în Cluj, cu o biserică măreaţă, cu o grădină şi cu şcoli. Locul este foarte liniştit, alături de zidurile oraşului şi foarte vast, cu puţină cheltuială va putea fi adaptat nevoilor noastre... Ne-am mutat în oraş, în anul acesta, 1581, în luna aprilie, lăsând la Cluj-Mănăştur un părinte novice ungur, care să aibă grija locului şi a bunurilor temporale. Acum Cluj-Mănăşturul ne foloseşte de loc de odihnă, cu timpul se va putea face acolo o casă foarte potrivită pentru novici…

...În satul nostru a murit un biet cerşetor: a lăsat rudelor sale lucruri în valoare de trei sau patru florini. Pe acestea a poruncit rectorul să le închidă în cutii şi să le

încuie în casa noastră, zicând că sunt ale sale, pentru că acela a murit fără moştenitori. Ruda mortului s-a supărat de acest lucru şi se gândeşte să se strămute, din satul nostru, în alta parte.

Ceartă cu locuitorii din Baci, pentru ghinda din pădure. Locuitorii, din care 50 se convertiseră, se reîntorc la erezia lor. Au rămas doar cinci, care mai vor să se mărturisească. Mulţi s-au întors din nou la ereziile lor…

În ziua de 1 aprilie, când unii din ţăranii noştri îşi aveau lucruri la vânzare în piaţa oraşului, au fost siliţi, cu ciomegele, să-ţi lase lucrurile lor acolo şi să vină să muncească la colegiu, căci aşa poruncea rectorul, spre mirarea şi uimirea tuturor, atât eretici, cât şi catolici, de această nemaiauzită şi odioasă cruzime leşească. Judele satului nostru Baciu a fost chemat, seara, cu tovarăşul său, şi reţinut pentru faptul că nu trimisese pe ţărani la muncă la colegiu, în aceeaşi zi, în care i se poruncise (căci nu îi găsise acasă). În ziua următoare i s-a dat să aleagă sau să muncească el în zilele hotărâte sau să pună cu chirie pe altul în locul său, şi acesta ca să nu mai îndure acasă o pagubă mai mare în averea sa (căci şi el tocmise cu chirie secerători pentru ziua următoare şi le pregătise de mâncare), trimiţându-şi tovarăşul la târg, a tocmit cu chirie, pe cheltuiala sa, un om care să muncească la colegiu în locul său... pretutindeni în această ţară umblă vorba, şi la catolici, şi la eretici, că iezuiţii, care vor să se arate bărbaţi sfinţi îndurători şi apostolici, au întrecut prin cruzime pe toţi stăpânii eretici, care stăpâniseră mai înainte acele sate ale lor... şi că doar în cuvinte propovăduiesc altora mila si indurarea, dar la fapte sunt mai cruzi decât turcii…

Osândirea a doi ciobani români nedovediţi, judecaţi de iezuiţii colegiului. În ajunul sărbătorii Sfântului Mihail, în aceeaşi noapte, doi copii, unul de opt şi celălalt de nouă ani, care îşi păzeau viile lor de pe podgoria noastră, şi care erau fiii unor văduve, au fost răniţi de moarte de nişte tâlhari veniţi să fure struguri, şi unul din ei a murit după două zile, iar celălalt după trei zile. Şi fiindcă legea acestei ţări este că răufăcătorii să fie judecaţi şi pedepsiţi acolo, pe pământurile acelor stăpâni unde s-au făptuit relele, şi cum, în cele şase sate ale noastre, noi suntem stăpâni temporali şi spirituali şi omorurile fuseseră săvârşite pe pământurile noastre, mamele copiilor au alergat pentru dreptate la stăpânul locului, îndreptându-se nemijlocit către economul nostru şi, prin el, către rector, cu rugămintea să fie prinşi ciobanii ce-şi păşteau oile în apropierea viilor lor, deoarece îi bănuiau pe ei.

Căci unul din copii, înainte de a muri, spusese că a fost lovit în cap cu ciomagul de păstori. / Părintele economom a trimis patru din slugile noastre, ca să prindă pe patru din aceşti ciobani români, pe care îi bănuiau acele văduve. Au fost prinşi şi ţinuţi legaţi în temniţele noastre, mai înainte de moartea copiilor, însă, cum au fost socotiţi nevinovaţi, au fost sloboziţi. După ce au murit copiii, au venit, a doua oară, mamele lor, cu vestea că fiii lor au murit şi au cerut dreptate. Deci acesta a trimis din nou slugile şi le-a poruncit să-i prindă iarăşi pe acei păstori, pe care îi slobozise, şi să-i ţină legaţi, sub pază bună. A trimis apoi pe una din slugi la judecătorul eretic al oraşului, cerându-i sfatul ce e de făcut cu acei păstori şi cum ar putea stoarce adevărul de la ei. Judecătorul i-a trimis răspuns ca să-i despartă pe unii de alţii, şi astfel

despărţiţi să poruncească să fie căzniţi fiecare în parte de către ţigani. Căci aci sunt folosiţi drept gâzi ţiganii sau turcii prinşi, întrucât este lucru nemaipomenit ca un ungur să fi făcut vreodată pe călăul, căci ar vrea mai bine să moară de zece ori, decât să împlinească o slujbă atât de mârşavă.

Dar în împrejurarea aceasta, administratorul i-a zis slugii: „Noi nu avem atâtea închisori, ca să putem da fiecăruia din ei câte una pentru el, ci căutaţi lanţuri şi ei vor putea fi trimişi legaţi în diferite hambare". Şi altei slugi i-a spus: „Să pui două lacăte, să nu poată fugi". Apoi, în miercurea de după sărbătoarea Sf. Mihail, adică la 3 octombrie, a poruncit să fie chemaţi în curtea castelului nostru juzii din satul nostru Mănăştur şi din alt sat vecin al nostru, Baciu, şi din oraş, căci partea păgubită adică cele două văduve, erau sub atârnarea unor orăşeni eretici. S-au adunat deci din toate locurile orăşenii înarmaţi, şi juzii şi norodul laolaltă, în mare mulţime, ca să vadă încheierea pricinii. După aceea, au fost puşi la caznă doi dintre ciobani, pe care îi bănuiau mai tare văduvele, căznindu-i cu facle aprinse, în aşa fel ca să le ardă pieptul, dar ei nu au mărturisit nimic altceva decât că sunt nevinovaţi. În cele din urmă, cum judecătorii nu au găsit împotriva lor nici un motiv de a-i osândi la moarte, au lăsat la alegerea văduvelor, ai căror fii fuseseră ucişi, ca ele să jure, împreună cu câţiva alţii, împotriva acelora pe care îi bănuiau mai tare; ele au jurat împotriva celor doi, care fuseseră căzniţi, dar cu câtă dreptate sau nedreptate, Dumnezeu ştie, au fost osândiţi acei nenorociţi, nu la vreo moarte uşoară, ci la ţeapă, ca să fie traşi în ţeapă, căci aceasta este pedeapsa... şi a tâlharilor în Ungaria.

După ce s-a rostit osânda, ei au cerut părintelui Matias, procuratorul nostru (care era de faţă cu slujbaşii colegiului, ca stăpân sau om în locul stăpânului acelui loc, măcar că nu şedea în scaunul de judecată, printre judecători), ca să lase să fie duşi osândiţii la locul de execuţie. El a scris rectorului, cerându-i sfatul, dacă trebuie să-i predea pe ei, după ce s-a şi rostit împotriva lor osânda de moarte. Căci stătea în puterea stăpânului locului, adică rectorului, ca şi după darea osândei să-i predea sau să nu-i predea pe acuzaţi, să-i slobozească sau să-i omoare, să amâne sau să grăbească execuţia.

Rectorul, deşi cunoştea bine, de mai înainte, toată această pricină, căci îi scria economul, în fiecare zi, de două şi trei ori, ce făcea cu acuzaţii şi în ce stare se află pricina lor, nu ne-a făcut parte niciodată de această treabă şi nu ne-a cerut sfatul decât doar în ceasul din urmă: atunci, mai întâi a început să întrebe dacă trebuie să lase să fie duşi acuzaţii la moarte sau nu. Unii au spus că nu trebuie împiedicată execuţia cu moartea, după ce s-a rostit osânda împotriva lor, şi când o mulţime de oameni înarmaţi aşteaptă acest lucru în fata castelului nostru. În al doilea rând, el s-a unit cu această părere. Eu însă am spus două lucruri: primul, că părintele Matias, economul, a căzut acum sub pedeapsa suspendării şi a abaterii de la canoane pentru mai multe motive, dar acest lucru a fost respins ca nefiind în cauză. În al doilea rând, am spus că trebuie să fie împiedicată, în orice chip, sau măcar amânată execuţia cu moartea, căci dovezile au fost nule şi este un lucru nevrednic ca, pentru nişte bănuieli nesigure şi pe jurămintele unor muieri neştiutoare, să fie daţi nişte oameni unei morţi atât de crude. Şi acelaşi lucru, fără să ştiu eu, i-l strecurase rectorului şi Martin Undó, deosebit

de noi (căci el nu intra în congregaţie), dar nu am câştigat nimic. Rectorul a scris economului să-i lase pe judecători să facă ce vor voi cu acuzaţii…

Părerea îndeobşte a poporului a fost că ei au fost nevinovaţi. Ceea ce mai dovedesc şi prin faptul că, în acelaşi timp, în care aceştia erau ţinuţi în lanţuri, unii români din satul vecin au fugit ca şi când s-ar fi ştiut vinovaţi cu ceva. Iar aceştia, după ce au fost sloboziţi prima dată şi ar fi putut să meargă încotro ar fi vrut, nu au vrut să fugă, cum dacă s-ar fi ştiut fără nici o vină. Se spunea că şi românii mai ameninţă că vor da foc satelor noastre, din cauza răpunerii fraţilor lor, şi de aceea nu suntem niciodată siguri în privinţa lor şi nici nu se poate mergem fără primejdie, la satele vecine...

În ziua aceea în care au fost omorâţi românii şi în cele două zile următoare s-a ridicat o furtună aşa de grozavă, cum se spunea că nu mai fusese văzută niciodată în acel oraş; într-atâta că dezrădăcina copacii şi ridica acoperişurile caselor şi nimeni nu putea face vreo muncă pe ogoare, câmpii şi vii. Judele, înspăimântat, a pus să se vestească să nu iasă nimeni din casă sau din oraş, şi deşi această furtună violentă a adus multă pagubă multora, totuşi nimănui nu i-a adus mai multă ca nouă. Căci toate acestea s-au săvârşit în aceeaşi săptămână, şi umblă vorba în popor că vânturile atât de năvalnice nu erau fireşti, ci că au fost trimise de sus pentru pedeapsa unei nelegiuiri”[150].

1586, august 21, Andreas Busau: „**Ravagiile ciumei în Colegiul de la Cluj**. De mirare sau, mai bine zis, de plâns este starea lucrurilor de la noi. Colegiul aproape

[150] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. II, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, pp. 489-500

că a pierit, cu excepţia puţinora, care am fugit destul de târziu. Dumnezeu ştie ce va mai fi cu noi. A început aici, la Cluj, să-şi croiască drum ciuma prin iunie, şi puţin câte puţin tot crescând mai mult şi mai mult a prins puteri. Iar părintele rector nu a prea vrut să închidă şcolile, aşteptând tot mereu o stare mai bună. Totuşi, însă foarte târziu, când au şi început învăţăceii să se îmbolnăvească şi să moară, a închis şcolile. Iar dintre ai noştri, cea mai mare parte s-a mutat la Clujmănăştur; cinci sau şase au rămas în colegiu. Dar iată că, în ziua a doua sau a treia, unul, anume Georgius Hauman, sacristanul colegiului, care poate venise gata molipsit din colegiu, a început să zacă, şi, în a treia sau a patra zi, s-a stins de ciumă, în Clujmănăştur. Al doilea, apoi, M. Paulus Kiniski, care rămăsese cu bursierii, molipsit de asemenea de ciumă, a murit în colegiu şi ai noştri au rămas, totuşi, în Clujmănăştur şi în colegiu, deşi aceste locuri erau contaminate; şi în tot locul, fără nici o izolare sau pază, unii părinţi contaminaţi de ciumă vizitau atât pe ai noştri, cât şi pe cei de afară, ascultând confesiuni şi dând comuniunea, administrând taina euharistiei şi, în ciuda acestui fapt, stând în raport cu ceilalţi; şi iată că deodată au adus cu ei atâta boală şi în Clujmănăştur, ca şi în colegiu, încât, unul după altul, la început câte doi sau şi trei deodată, s-au îmbolnăvit de ciumă, şi abia cinci dintre noi care am fost găsiţi sănătoşi ne-am strămutat în cetatea Chioar, la domnul Cristofor Kereszturi (acesta este căpitanul unei cetăţi a principelui Transilvaniei, foarte bun catolic, împreună cu soţia lui, care a fost convertită de noi de la erezia calvină), adică părintele Georgius Toros, măcar că beteag de un braţ şi infirm, părintele Andreas Busau, Simon din Poltava, Olaus şi Gaspar din Transilvania, toţi trei „coadjutori”. Iar

dintre toţi ceilalţi mai erau sănătoşi Simon Rasz, Ioan Psarski, părintele administrator (*minister*), adică Mateus Strus şi părintele Hieronim Fanfonio; dar iată că, îndată, a doua sau a treia zi după plecarea noastră, Ioan Psarski a început să se simtă rău, de asemenea şi părintele administrator, şi, în sfârşit, părintele Hieronim... Morţile s-au produs cam în această ordine, dar nu s-au putut cunoaşte precis zilele de boală pentru fiecare în parte. Căci unii s-au stins în ziua a treia, alţii a patra sau âa cincea, cel mult a şasea, în lunile iulie şi august. G. Hauman, la 17 iulie, P. Kiniski la 19, Albert Vokitski la 20, Albert Brantmaier la 28, Ioan Burman la 29, Urban Schiffer la 29 (acesta era tânăr de tot, abia trecut de anul al 22-lea, părea să fie o creaţie minunată a naturii, absolut admirabil în orice fel de arte manuale, fie în lemn, fie în bronz sau fier în orice gen de lucrătură: cu strungul, cu ciocanul, cu briceagul, cu barda; era de neam din Prusia, executase şi un altar cu totul excepţional cu cea mai mare râvnă şi picta cu artă proprie, ba cu culori, ba cu aur.

Părintele Ioan Ardolphus a murit la 31 iulie, şi în aceeaşi zi, şi reverendul, părinte Ferdinand, rectorul, ale cărui virtuţi ar trebui slăvite de altul mai vrednic ca mine. Era, hotărât, un om de un spirit admirabil. Nu pot să arăt zelul său pentru câştigarea sufletelor. Câte treburi, cât de grele şi cât de multe îmbrăţişa el singur întotdeauna cu sufletul gata, şi nu se tulbura nici nu se încurca de mulţimea nevoilor ce se iveau în acelaşi timp etc. În august au murit Ioan Elbing, Michael Viller „Arcularius” (făcător de cutii sau casete de păstrat lucruri), şi tovarăş al lui Urban Schipper, Casimir, care era deopotrivă şi ungur, şi polon, Ioan Psarski (şi acesta era un ungur bun; el era croitor, dar totuşi cât se poate de prompt la toate servicii-

le casnice, înţelept, discret, cât se poate de vrednic a fi iubit, braţul drept al părintelui rector şi tălmaciul său obişnuit. În nici unul din serviciile casnice, la care a fost pus, nu l-am găsit o dată murmurând sau mai puţin voios, Ioan Kredik, Matyas Zeleski, părintele Mihail, prefectul seminarului, părintele Hieronim Fanfoni la 17 august (care îi întrecea pe părintele Ardulf şi pe părintele rector printr-un fel de suavitate şi graţie angelică, pe care le citeai întotdeauna pe faţa sa; prefect al Congregaţiei Fericitei Fecioare; prefect al şcolilor, prefect al casei săracilor şi lector... de filozofie, având sufletul mereu egal şi păstrând acelaşi spirit suav, bucuros, netulburat. Au murit şi doi novici, dintre cei 12, aduşi în Transilvania de către părintele provincial, anume Valentin Dyon, un tânăr de mari speranţe, şi Stanislau Czecinensis.

Mai bolesc încă părintele Valentin Ungurul (Ladó), după cum am auzit în stare foarte grava în colegiu, şi, în Clujmanăştur, părintele administrator, tot astfel M. Nicolaus, slav desigur, dar deopotrivă şi ungur, şi Laurenţiu, coadjutorul; Stanislau Rodzinski, care totuşi s-a însănătoşit. Până acuma, sănătoşi pot fi număraţi şase, în totul; şi noi, cei numiţi mai sus, şi Simon Rasz, care a dus aproape pe toţi ceilalţi la groapă. La Alba Iulia au murit Stanislau coadjutorul, Paul... croitorul, Urban Elbing, coadjutori; părintele Petru din Transilvania. La Oradea, de asemenea doi: părintele Petru Szydlowski, care putea să îndeplinească în Ungaria toate serviciile unui preot, afară de predici, şi Valentin din Sard, aurar, ungur din Transilvania.

În Colegiul din Cluj nu mai e nimeni din ordinul nostru, totul este pustiu. La Clujmănăştur, singur Simon Rasz este sănătos. S-au auzit zvonuri că, fiind colegiul

atât de părăsit, Dumitru din Huedin, aţâţătorul arian, ar fi asmuţit plebea să ocupe colegiul şi biserica, fereşte Doamne! Doi orăşeni stau să apere colegiul, împreună cu libertinii noştri (iobagi, scutiţi de alte îndatoriri, în schimbul unor servicii determinate – n. t.), anume domnul Martin, diacul, unul din „centumviri", bărbat nobil şi de cea mai mare autoritate, şi al doilea Ştefan Kakas, tânăr reîntors acum dintâi din Italia, având totuşi mare influenţă asupra concetăţenilor săi. Şi mai sunt un număr de libertini, care păzesc colegiul"[151].

1904, Diaconovich: „**Mănăștur**ul **Clujului**, comună în comitatul Cojocnei, lipită de Cluj; 3.099 locuitori români şi maghiari, Comuna e împreunată politiceşte cu orașul Cluj. Aici a fost, odinioară, o abație și mănăstire a călugărilor Benedictini, întemeiata de regele Bela I (1059-1063). Domeniul mănăstirii, mai târziu, a fost dăruit academiei din Cluj a iezuiţilor. Acum se afla în Mănăștur o școală agronomică de stat, deschisă la 1869. Cursul studiilor e de trei ani; elevii sunt internişti. Școala are o moşie în extensiune, de 742 jugăre cadastrale"[152].

[151] AȘSP, *Călători străini despre Ţările Române*, III, Bucureşti 1971, pp. 133-136

[152] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 186

MARGA

(judeţul Caraş-Severin)

1768, aprilie 11: „Împăratul Iosif al II-lea ordonă ca organizarea de miliţieni grăniceri să se extindă şi peste satele de la **Jupalnic-Mehadia-Caransebeş**, până la **Marga**. Cu această organizare fu încredinţat colonelul baron Papilla, de origine român”[153].

1773, mai 20, Iosif al II-lea: „Am plecat, după aceea, la **Marga** (judeţul Caraş-Severin), la **Ohaba Bistra** (Kysfalwa, Ohaba Streinului, judeţul Hunedoara), am văzut o companie din regimentul grăniceresc al lui Papilla. Din punct de vedere al oamenilor, e cel mai puţin arătos, în schimb, e cel mai disciplinat, deoarece în această regiune nu a dezertat nici un soldat. Oamenii păreau mulţumiţi, iar moralul lor destul de bun. Până la **Ohaba**, regiunea e netedă de tot, apoi încep însă munţii să se apropie de valea prin care curge Bistra (Bistriţa). **Marga** (judeţul Caraş-Severin) e un biet sat românesc, cu o staţiune vamală... [E întâmpinat de diferit ofiţeri].

La ora cinci şi jumătate, am plecat de la vama de la **Marga** şi am trecut, prin Poarta de Fier, unde se află un

[153] Buracu, Coriolan, Pr., *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeş 1932, p. 11

aşa numit pas, care nu are însă o însemnătate prea mare, el putând fi lesne învăluit. / Se văd valurile de pământ, construite de principele Lobkowitz, în linie dreaptă, peste culmile munţilor, ele intră în pădure înainte de a ajunge la defileul propriu-zis.

La **Zeicani** (comuna Sarmisegetuza, judeţul Hunedoara) se află prima din staţiunile vamale ale Transilvaniei, care, împreună cu cea de la **Marga**, dă bilete de vamă. Aici se află o unitate din Regimentul I infanterie românesc şi una din regimentul de husari Kalnocky. Aceştia (husarii) se plângeau de pâinea proastă şi de aşternutul mizerabil!, care nu mai fusese reînnoit de treizeci de ani. Încolo, husarii Kalnocky arătau foarte bine.

Imediat după **Marga**, se află, în vale, două sate răsfirate, care însă sunt în întregime provinciale. Îndeosebi Regimentul I românesc se înfăţişează atât de împrăştiat şi cu o asemenea întocmire, încât nu seamănă câtuşi de puțin cu un regiment grăniceresc, ci, incomplet cum este, pare o miliţie teritorială. Pe când la graniță se găsesc până la douăzeci de sate, în care nu e nici un soldat, înăuntrul provinciei sunt sate întregi militarizate, în unele găseşti câte zece oameni, care sunt militari, şi o sută care nu sunt militari, în altele, iarăşi, şaizeci de militari şi doi, trei civili. Mai există şi sate în care se află numai unul sau doi militari. Cum ar putea, deci, ofițerii sau subofiţerii să mai observe de nu sunt cumva legături neîncetate peste graniță, când o singură companie e împrăștiată pe o rază de 18 mile? Cum vor putea oamenii să-şi ocupe efectiv locurile, în cordoanele sanitare contra ciumei, când au de parcurs, în acest scop, distanţe aşa de mari?”[154].

[154] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 138, 139

1794, Johann Centurius von Hofmannsegg: „În **Marga** era molimă între vite şi, din această cauză, nu era voie să treci nici o vită cornută dincolo de hotarul satului. Am căpătat deci numai cai. Drumul obişnuit spre Transilvania trece prin Lugoj, dar un alt drum, de un interes strategic, pe care împăratul Iosif a pus să fie făcut în vederea războiului, trece prin valea Hațegului. Pe acesta l-am urmat noi şi acuma scriu din târgul **Haţeg**, în timp ce fierbe supa noastră. De la **Marga**, am avut, azi-dimineaţă, o etapă foarte grea, plină de munţi, păduri, râuri si bolovani şi cu un drum extrem de rău spre „Värhely", pe românește, „**Grădiştea**". Aici a fost, odinioară, o frumoasă colonie urbană romană, iar la o oră de aici se pare că se mai află un mic templu roman, din care s-a făcut o biserică creştină. Dar eu nu puteam face acest înconjur. Transportul de soldaţi a rămas aici, eu însă m-am înțeles cu țăranii mei, ca să mă ducă la Haţeg, care nu era decât la o milă depărtare şi unde se poate afla mai mult confort la han, printre germani. **Grădiştea** este un loc care nu este supus administrației militare şi aparţine mai multor nobili. **Haţegul** însă este iarăşi un loc de graniţă şi aici stă un maior, cu mai mulți ofițeri. Soldaţii de pază au fost desemnaţi, acum câtva timp, ca să meargă la război, dar ei au refuzat, iar când au vrut autoritățile să-i constrângă, s-au refugiat în munţii cei înalți"[155].

1904, Diaconovich: „**Marga**, comună rurală în Banat, comitatul Caraş-Severin, cu 1.777 locuitori români"[156].

---

[155] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, II, serie nouă, Bucureşti 1998, p. 1195

[156] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 203

MARGHITA

(Margitha, Sancta Margareta, judeţul Bihor)

1352, mai 1, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea scrie lui Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, că, primind scrisoarea regelui Ludovic, a dus „la îndeplinire întocmai a pomenitelor porunci, împreună cu Ioan, fiul lui Guth, omul regelui" şi „chibzuitul bărbat Toma, preot în strana bisericii noastre… / Aceştia, întorcându-se, neau spus că în sâmbăta de după sărbătoarea fericitului mucenic Gheorghe de curând trecută (28 aprilie) au mers la pomenita moşie **Raph** (lângă Marghita, judeţul Bihor) şi, chemând în chip legiuit pe toţi vecinii şi megieşii acelei moşii, au hotărnicit moşia Raph potrivit adevăratelor şi vechilor ei semne de hotar… şi au statornicit-o acelui magistru Ioan, fiul lui Petru de **Cehăluţ** (judeţul Satu Mare)… însă semne noi de hotar, lângă cele vechi, n-au mai ridicat, deoarece Petru, fiul lui Mihail, slujbaşul nobilului din satul **Marghita** (judeţul Bihor) a spus că nu îndrăzneşte să îngăduie ridicarea de noi semne de hotar, dinspre moşia Marghita, fără ştirea stăpânului său"[157].

[157] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc 116, pp. 123, 124

1358, februarie 24, Avignon: Se cere „celor ce se pocăiesc şi se spovedesc cu adevărat în bisericile parohiale sau în biserica fericitului Laurenţiu din **Covăsinţ** (Kovazi, judeţul Arad), a fericitei Maria din **Seceani** (Kys Zechien, Zechen, judeţul Timiş), a fericitei Maria din **Popy** (în Serbia), a tuturor sfinţilor din **Kerekigas** (dispărut, lângă Felnac, Arad), a fericitei Margareta din **Marghita** (Margitha, judeţul Bihor) şi a fericitului rege Ştefan din **Hermen** (în Ungaria), la sărbătorile următoare… să binevoiţi a le ierta cinci ani şi de cinci ori patruzeci de zile din pocăinţa ce le-a fost dată, cu toate îngrădirile cuvenite. / Se încuviinţează o sută de zile”[158].

1370, iunie 24, Zalău: Regele Ludovic porunceşte „tuturor neguţătorilor şi târgoveţilor care mergeţi cu lucruri de vânzare că, dacă veţi voi să veniți, ceea ce lăsăm la hotărârea şi voinţa voastră, fie la iarmarocul ce se va ţine la sărbătoarea fericitei fecioare şi mucenice Margareta (13 iulie), pe moşia episcopiei Transilvaniei, numită **Zalău** (Zylah, judeţul Sălaj), fie la cel care, din porunca noastră, obişnuieşte a se ţine, în chip asemănător, la aceeaşi sărbătoare, pe moşia magistrului Nicolae, fiul lui Laczk, numită **Marghita** (Margitha, judeţul Bihor), care iarmaroace se săvârşesc, şi într-un loc, şi în celălalt, să veniţi slobozi, dimpreună cu lucrurile şi mărfurile voastre, şi să vă desfăşuraţi acolo nestânjeniţi negoţul, cumpărând şi vânzând lucrurile voastre”[159].

1536, Nicolae Olahus: „Acea regiune, care este cuprinsă dincolo de râul Someş şi dincoace de **Silvania**,

---

[158] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 227, p. 237

[159] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 523, p. 788

în care sunt foarte multe sate de români, se numeşte Sălaj. Acolo se pot vedea, printre alte orăşele, **Zalău**, iar pe malul de răsărit al Someşului, **Satu Mare,** şi pe cel apusean **Nemetihy** (jumătate din Satu Mare). Apoi, spre sud, între râurile Tisa şi Someş, şi munţii Oradei, care se află spre răsărit, şi până la târgul Debreţin, ţi se iveşte în faţă regiunea Nierkeuz, în care sunt târgurile **Craidorolţ**, **Domăneşti**, **Carei**, **Santău**, Bathe (în Ungaria), Kallo (în Ungaria), **Marghita** (Sancta Margareta), Beltiug (în Ungaria), **Săcuieni**, Marcos, Bezermeny, Guta, Salard, Istard. Mai jos de acestea, spre răsărit, este oraşul **Oradea**, reşedinţa episcopului, strălucită prin biserica sa catedrală, mormântul Sfântului Ladislau, regele vestit prin minunile sale, precum şi al împăratului Sigismund, în care din aşezământul aceluiaşi împărat, se cântă ziua şi noaptea Psalmii lui David la mormântul său, de către preoţi, care se schimbă pe rând"[160].

1820: „În noiembrie 1820, domeniul **Săcuieni** a închiriat măcelăria locuitorului izraelit din **Marghita**, Veisz Márton, pe o perioadă de trei ani, pentru suma de 220 florini renani anual. Arendatorul putea să vândă carne de vită, porc, miel și slănină, la preţul stabilit de domeniu și cu unităţi de măsură omologate. Pentru lunile martie, aprilie și mai, arendatorul nu era obligat să realizeze mai mult de trei sacrificii de animale pe săptămână. Pe lângă măcelărie, Veisz Márton mai primea și dreptul de a folosi fânaţul Rostálló, dar și o pășune, în suprafaţă de 10 cosaşi, cu obligaţia de a preda domeniului jumătate din iarba cosită, un teren arabil, în suprafață de opt câble, cu semănături de toamnă, și patru câble cu semănături de

[160] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, I, Bucureşti 1968, pp. 494, 495

primăvară, scutite de *terragium* și de *decimă*, avea posibilitatea de a duce un cal la păscut, în locul numit Kender Sziget (Insula cu cânepă) sau în păşunea rezervată stăpânului de pământ. Tot acesta mai avea dreptul să scoată la păscut cel mult 20-25 de vite, dar numai dacă se elibera fânaţtul domenial de la Malomszeg”[161].

1850: „Un alt han, din **Crestur**, situat în apropierea livezii cu lucernă, lângă drumul de țară spre **Marghita**, a fost arendat lui Feldmann Jakab, împreună cu dreptul de a vinde ţuică, vin şi carne, cu obligativitatea respectării regimului de vânzare al fiecărui produs în parte. Perioada arendării a fost de trei ani, cu începere din 1 octombrie 1850 și până în septembrie 1853. Același arendator a mai închiriat hanul între anii 1856-1859”[162].

1859: „În localitatea **Săcuieni**, existau mai multe cârciumi, aşa cum aflăm dintr-o licitaţie, organizată la 1859. Astfel, era cârciuma *Kosér*, cea a *Zdrenţărosilor*, pe drumul care ducea spre **Marghita**, cârciuma *Bánom*, pe drumul spre Carei, cârciuma *Becsali*, pe drumul spre Debrecen”[163].

1904, Diaconovich: „**Margita**, comună mare în Ungaria, comitatul Bihor, cu 4.392 locuitori, maghiari şi români (317), care se ocupă cu olăritul. În Marghita este

---

[161] Apan, Adrian, *Monopoluri feudale pe domeniile Diosig-Săcuieni*, în Muzeul Ţării Crişurilor Oradea, *Biharea / Culegere de studii şi materiale de etnografie şi artă*, Oradea 2001-2003, p. 124

[162] Apan, Adrian, *Monopoluri feudale pe domeniile Diosig-Săcuieni*, în Muzeul Ţării Crişurilor Oradea, *Biharea / Culegere de studii şi materiale de etnografie şi artă*, Oradea 2001-2003, p. 129

[163] Apan, Adrian, *Monopoluri feudale pe domeniile Diosig-Săcuieni*, în Muzeul Ţării Crişurilor Oradea, *Biharea / Culegere de studii şi materiale de etnografie şi artă*, Oradea 2001-2003, p. 108

sediul unui oficiu pretorial, perceptorat şi judecătorii cercuale; are o şcoală industrială inferioară"[164].

1912: „Din despărţământul **Marghita**, au contribuit, în favorul Asociaţiunii, pentru a se abona gazete poporale, următorii domni, cărora le exprimăm, şi pe calea aceasta călduroasele noastre mulţumite: / Dr. Aurel Nichita, avocat, 30 coroane. / Dr. Iuliu Chiş, avocat, 20 coroane. / Dr. Dionisie Stoica, director de bancă, 15 coroane. / Iuliu Filimon, protopop, 10 coroane. / Cornel Manu, preot **Abram**, 10 coroane. / Victor Pop, paroh în **Cheţ**, 10 coroane. / Cornel Antal, paroh în **Petria**, 10 coroane. / Teodor Simoc, paroh **Abrămuţ**, 10 coroane. / Romul Buzilla, paroh în **Sfârnaş**, 4 coroane. / Vasile Anca, paroh în **Dijer**, 2 coroane. / George Navrea, paroh în **Voivozi**, 2 coroane. / Alimpiu Simoc, geometru în **Marghita**, 2 coroane. / şi Ioan Man, învăţător în **Sfârnaş**, 2 coroane. / **Total**: 121 coroane. / Pentru abonarea gazetelor s-au făcut deja paşii de lipsă. / În numele despărţământului **Marghita** al Asociațiunii, / Marghita, în 25 februarie 1912. / Dionisie Stoica, directorul despărțământului"[165].

1923: „Duminică, 18 iulie, au plecat la **Marghita**, din **Oradea-Mare**, prefectul Iulian Peter, deputatul Vasile Chirvaiu, prim-notarul Voştinar, Şt. Mărcuş şi doamne din societate. / Acolo au fost găzduiți, cu o deosebită atenţiune de Directorul bunurilor abaţiale de Mölk, dl Plaino. La **Marghita** se găseau şi senatorii Dumitriu Kiss şi Genţ, ultimul în plain paradă frak, după tăietura modernă, cilindru şi decoraţii. / Serbările s-au început la orele 3,

[164] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 204
[165] *Tribuna Poporului*, Anul II, nr. 9, Arad 1912, p. 6

după masă. Au venit, din împrejurime, aproape toţi preoţii, învăţătorii, secretarii, cu familiile lor. Ţăranii, cu steaguri, au umplut sala mare, care era tixită, precum şi curtea hotelului unde s-a ţinut adunarea. Valurile de căldură au stors sudorile tuturora. Însufleţirea o citeşti pe feţele mulţumite, decursul programului, şi auzi, din ropotul aplauzelor şi a urărilor care urmează fiecărui număr. Domnul preşedinte Bianu deschide şedinţa. Apoi rosteşte o vorbire plină de învăţături şi îmbărbătare dl director general Pâclişanu. Accentuează unitatea sufletească, lipsa înţelegerii între noi, îndatoririle în forma de stat, pe care le avem. Aminteşte comoditatea în acţionare a multora, cheamă la lucru pentru jertfa celor 1.000 de ani, care ne-a hărăzit, prin armata română, bucuria zilelor de azi. Spune că stau la dispoziţia satelor biblioteci poporale. Să se ceară şi se vor da.

Figura simpatică a doamnei N. Sahigheanu apare în costum naţional. Vocea ei are accente atât de puternice şi atât de duioase, încât răpesc auditoriul întreg. Ţărănimea rămâne nemişcată, cu o faţă transfigurată. / Bine accentuează câteva doine dl Baldovin, cu vocea sa de bariton. Melodia cunoscută „Bagă, Doamne, luna-n nor" o cântă, după el, fetele, imitând din gură. / Mai urmează pe scenă dl Sahigheanu şi, cu un fragment de Alecsandri, entuziasmează fără seamăn populaţia însufleţită „La moarte" ca o şoaptă trece prin adierea jertfelor, de care este fiecare gata. / Doamna Genţ, din **Abramul de sus**, cântă, cu vocea fragedă vibrantă, în afară de program melodiile doinelor de aici, „Hai tu, mândro, şi doină!". / Dl prefect Peter încheie, la rândul său, cu o vorbire bine chibzuită. Vorbeşte nu numai ca prefect, dar şi ca membru al „Astrei". Ridică steagul culturii la conştiinţa individului, prin

care se cuceresc alte neamuri. Din această datorie vor fi copiii noştri şi mai mari. Mulţumeşte de ordinea care s-a observat şi că s-a urmat chemării comitetului organizator. / În numele comitetului local, încheie dl Muţiu Vladimir, pretor local.

În piața de dinaintea hotelului local, s-au jucat, de bravii flăcăi din **Chiraleu**, în costume naţionale, „Călu-şerul" şi „Bătuta". / Au fost conduşi sub steag de bunul părinte local, cu plete şi barba însurite, Petroviciu. / A ţinut, pe urmă, o vorbire instructivă, în piaţa de dinaintea hotelului, din istoria culturală a poporului românesc, deputatul circumscripţiei Dr. V. Chirvaiu"[166].

1923: „**Expoziţie de vite la Oradea Mare**. Încă una din mult aşteptatele raze prevestitoare de aurora consolidării. Modeşti, fără nici o autoreclamă, calități ale oamenilor energici şi activi, prefectul dl Hodor şi medicul veterinar primar al judeţului Bihor, dl Al. Haşaş, ne-au procurat o plăcută surpriză, prin frumosul succes ce a avut expoziția de vite a județului Bihor, aranjată de dânşii, duminecă 23 septembrie, în piața târgului de vite Ossi din **Oradea-Mare**… / Expoziția a început dimineaţă, la orele 9. Din partea armatei, a fost de față, în fruntea unui grup de ofițeri inimoși, dl general Olteanu, care nu scapă nici o ocazie de a fi printre cei dintâi, când e vorba de a sprijini vreo acțiune patriotică şi de interes general în Bihor şi Maramureş. După o scurtă, dar entuziastă cuvântare de deschidere a expoziției, rostită de prefectul dl Dr. Hodor, ca președinte al Comisiei judeţene Zootehnice, se formează comisiile de juriu, şi anume o comisie superioară generală, din care au făcut parte domnii Dr. Hodor,

[166] *Vestul României*, Anul II, nr. 18, Oradea 1923, p. 2

președinte, apoi: generalul Olteanu, director regional, F. Cristea, subprefect, D. Tempeleanu, primarul subst. al **Orăzii-Mari**, Dr. Ion Voştinariu, consilier agricol Bogdan, precum şi harnicul medic-primar veterinar al județului Bihor, Al. Haşăş, ca membri; s-au mai format, apoi, încă patru comisii, pentru clasificarea vitelor pe categorii, şi anume: armăsari şi iepe, mânji și mânze, tauri, apoi juninci și vaci; aceste patru comisii au lucrat sub conducerea domnilor colonel Dengel, comandantul Regimentului 5 Roșiori, colonel Ivaşcu, comandantul Regimentului 33 Artilerie, Elemér Olasz și Francisc Sperker… / Pe la orele 13, a început distribuirea premiilor, în medalii şi bani. Au obținut:

Pentru cai, Medalie de aur: 1). Ferma Markovits, din comuna **Inand**. / 2). dl conte Iosif Stubenberg, din comuna **Săcueni**. / 3). dl Ioan Molnár, din comuna **Chiralău**. / **Medalie de argint**: 1). dl conte Ştefan Pongrác, din **Cadia-Mare**. / 2). Ferma Capitlului romano-catolic din **Sântandreiu**. / 3). d. Danila Lovass din **Valea lui Mihai**. / **Medalie de bronz**: 1). Comuna **Albiş**. / 2). dl Teodor Negreu din **Ateaş**. / 3). Ferma Markovits din **Inand**. / 4). dl Emil Frater din **Salonta-Mare**. / 5). dl Tabăra Mihai din **Tărian**.

Pentru vite cornute, Medalie de aur: 1). Oraşul **Oradea-Mare**. / 2). Episcopatul romano-catolic din **Oradea-Mare**. / 3). Ferma contelui Tisza din **Ciegod**. / **Medalie de argint**: 1). Comuna **Toboliu. /** 2). Văduva lui Zoltán Bessenyei din **Ghioroc**. / 3). Domeniul Abația de Melch din **Marghita**. / 4). Ferma Capitlului romano-catolic din **Episcopia** Bihor. / **Medalie de bronz**: 1). Comuna **Giriş**. / 2). Comuna **Salonta Mare**. / 3). Ferma Markovits din **Inand**. / 4). Ferma Capitlului romano-ca-

tolic din Episcopia Bihor. / 5). dl Ignaţie Grünfeld din **Oradea-Mare**.

De asemenea, s-au premiat cu bani, din suma de 8.000 lei, dată în acest scop de Ministerul de Domenii, animalele următorilor proprietari: :

Cai: 1.500 lei, armăsar, proprietatea dlui T. Bodea din **Păuşa**. / 1500 lei, iapă, proprietatea dlui Alexandru Soos din **Tileag**. / 500 lei, iapă, proprietatea dlui Francisc Folkman din **Palota**. / 500 lei, iapă, proprietatea dlui Vasile Gitea din **Toboliu**. / 1.000 lei, mânz (armăsar), proprietatea dlui Teodor Filip din **Giriş**.

Vite cornute: 1.000 lei, taur, proprietatea dlui Moise Durgheu din **Giriş**. / 500 lei, taur, proprietatea dlui Ludovic Köteles din **Tinca**. / 1.000 lei, vacă, proprietatea dlui Edmond Slavic din **Cefa**. / 500 lei, junincă, proprietatea văduvei lui Alex. Gencsy din **Oradea-Mare**. / Judeţul Bihor a dat, în scopul premierii animalelor, suma de 10.900 lei, din fondul Zootehnic Judeţean, din care s-au premiat animalele, proprietatea următorilor domni:

Pentru cai: Lei 800, armăsar. proprietatea dlui Ştefan Nagy din **Sântimreu**. / Lei 300, armăsar, proprietatea dlui Petru Hurghoi din **Nojorid**. / Lei 300, armăsar, proprietatea dlui Francisc Lukács din **Telechiu**. / Lei 800, iapă, proprietatea dlui Francisc Borbély din **Săcueni**. / Lei 800, iapă, proprietatea dlui Alexandru Fernbach din **Palota**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui T. Tincău din **Toboliu**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui Alex. Suciu din **Diosig**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui Iacob Osvald din **Palota**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui Vasile Babău din **Giriş.** / Lei 600, mânz, proprietatea dlui Francisc Borbely din **Săcueni**. / Lei 300, mânz, proprietatea dlui Mihai Sári din **Tărian**. / Lei 300, mânz, proprietatea dlui Alex, Fern-

bach din **Palota**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Iosif Kain din **Nojorid**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Ştefan Hegedüs din **Diosig**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Coloman Horvath din **Simian**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Petru Theiss din **Palota**.

Pentru vite cornute: 500 lei, taur rasă symenthală, proprietatea dlui Iosif Fildan din **Cheriu**. / 300 lei, taur rasă symenthală, proprietatea dlui Gaspar Vári din **Fughiu**. / 300 lei, taur rasă symenthală, proprietatea văduvei lui Ioan Osváth din **Seleuş**. / 1.000 lei, taur rasă podolică, proprietatea dlui Ludovic Simon din **Filighiaz**. / 300 lei, vacă symenthală, proprietatea dlui Ludovic Pénzes din **Episcopia**. / 300 lei, vacă symenthală, proprietatea dlui Gheorghe Panea, **Oradea-Mare**. / 100 lei, vacă rasă podolică, proprietatea dlui Alex. Torda din **Filighiaz**. / 600 lei, junincă rasă symenthală, proprietatea dlui Petru Theiss din **Palota**"[167].

1927: „Locuitorii români ai comunei **Marghita**, încercând, prin toate autorităţile, să înlăture ruşinea de mai jos, impusă românilor prin obrăznicie evreiască, şi negăsind nici un sprijin, se adresează acum, prin glasul L. A. N. C., **Dlui Ministru Goga,** aducându-i la cunoştinţă următorul caz şi rugându-l să dea ordin prefectului din judeţul Bihor să ia grabnic măsuri de îndreptare". / Iată textul scrisorii, pe care am primit-o la redacţia revistei noastre: „Mult stimate domnule redactor, / Cu umilinţă vă aducem la cunoştinţă că noi, bihorenii din comuna **Marghita**, ne aflăm ca şi într-o nouă Palestina, întrucât în consiliul comunal de aici se află trei evrei, trei români şi 6 unguri, care ne-au făcut comuna de ruşine, bătându-şi

[167] *Vestul României*, Anul I, nr. 28, Oradea 1923, p. 2

joc de noi, românii de aici şi din jur, întrucât acest consiliu a aprobat înconjurarea comunei Marghita cu sârmă simbolică, ceea ce însemnează, din punct de vedere al credinţei evreieşti, decretarea comunei de comună sfântă pentru evrei, pentru care fapt noi ne simţim jigniţi că evreii au dreptul să facă orice în ţara noastră, pentru care numai noi, românii ne-am dat sângele. / Eu, ca preşedinte al L. A. N. C., am făcut apel la Dl Prefect al jud. Bihor, având în sprijinul cererii mele vreo 400 de iscălituri, însă până în prezent n-am primit niciun rezultat. / Rog onorata conducere a L. A. N. C. să publice în ziarele organizaţiei acest caz ruşinos, care nu mai poate dăinui, ca să fim siliţi, la intrare şi ieşire din oraş, să trecem prin jugul evreiesc. / Vă rugăm încă o dată să faceţi tot ce puteţi pentru ca să ne ajungem scopul, căci este o ruşine pentru noi, creştinii, această stare, care se întinde în întreagă ţara. / Cu toată stima, / Vasile Lenghel, preş. L.A. N. C. Marghita"[168].

1929: „Se cunosc plângerile Moţilor pentru modul cum o parte din ei au fost colonizaţi, în condiţiuni dezastruoase, şi cum alţii, deşi îndreptăţiţi, au fost respinşi de la colonizare, scutindu-se, pe căi nelegale, moşiile străinilor de la frontiera de vest, unde urmau să fie colonizaţi. Cazul tipic al scutirii moşiei Abaţiei de Mölk (Austria) l-am subliniat şi noi, de mai multe ori, în această revistă. Moţii s-au plâns, într-o delegaţie de 5 inşi, actualului Ministru de Domenii, Dlui I. Mihalache, şi, nefiind primiţi, au lăsat în mâna subsecretarului de stat, Dlui Aurel Dobrescu, următorul memoriu:

[168] *Înfrăţirea Românească*, Anul III, nr. 14, Cluj 1927, p. 9

„Domnule Ministru, / Domnule Presedinte al Comitetului Agrar, / Din domeniul Abației de Mölk, mănăstire de călugări catolici din Austria, s-au scutit de sub expropriere, în comuna **Marghita**, judeţul Bihor, pe urma hotărârii Comisiei de Ocol, de la 10 septembrie 1922, şi a hotărârii Comisiei judeţene, No. 794/1922, precum şi a hotărârii Comitetului Agrar, No. 540 din 1924, anexată în copie-extras, împotriva legii agrare din Transilvania, care reclamă că domeniul acestei mănăstiri din străinătate şi persoană morală de interes public, cum sunt toate mănăstirile care susțin biserici, în cazul de față şi pe cea din **Marghita**, şi colegii monahale, şi pe titlul de absenteistă, să fie în întregime expropriată, au fost scutite peste 3.000 jugăre, sub pretextul de drenaj[169].

Îndreptăţiții şi comuna **Marghita** au fost profund jigniți de această călcare de lege şi această jignire s-a repercutat şi la moții colonişti prezumtivi din comunele **Albac**, **Horea-Arada**, **Scărișoara** şi **Bălcești**. În această situațiune, comunele din urmă, prin delegaţi, au înaintat la Maiestatea Sa regele Ferdinand, Regele Țăranilor, sub No. 2390, la 8 decembrie 1925, un memoriu, redactat de subsemnatul, cu doleanțele lor, dovedind, cu cele trei anexe originale, dintre care una o alăturăm în copie, că domeniul din chestiune nu este drenat, deci prin o constatare falsă şi eroare gravă s-a dat hotărârea de scutire, deşi pentru moţii care erau destinați a fi colonizați la Frontiera de Vest, cât şi pentru statul român, colonizarea

[169] În această chestiune, rezolvată prin Comitetul Agar, aflăm că a funcţionat ca avocat, pentru Abaţia Mölk (Austria), Dl Tony Iliescu, fost vicepreşedinte al Senatul liberal, prezidând şedinţa Comitetului Agrar în acel proces Dl C. Nicolaescu, fost Președinte al Senatului liberal,

acolo este şi rămâne de interes obştesc. / Memoriul, înaintat Maiestăţii Sale Regelui Ferdinand I-iul, a fost trimis prin cabinet, Ministerului de Domenii şi Agricultură şi, de acolo, repartizat Casei de împroprietărire, unde se află dosarul şi unde chestiunea litigioasă a **Marghitei** şi a moţilor colonişti, deşi s-a adăugat raportul consilierului agricol Paul Bogdan, azi directorul Camerei Agricole în Cluj, care şi el a constatat că nu există drenaj, nici până astăzi nu a fost soluţionată. / Aceasta e cu atât mai mult de regretat, în vederea legalităţii, fiindcă nici ancheta ordonată, la intervenţia subsemnatului, în 15 iulie 1927, prin Dl subsecretar de stat Cipăianu, căruia subsemnatul, prin un memoriu, i-a dovedit că Ministerul de Domenii, pe temeiul falsului şi a erorilor grave faptice, e dator să solicite, nefiind legat de termen, casarea hotărârilor comitetului agrar şi a instanţelor inferioare, nu s-a executat şi chestiunea a rămas tot în aer, până în ziua de azi, dând dovada forţelor oculte ce operează în această chestiune. / Iată de ce, invocând tot motivele de mai sus, ne adresăm către sentimentul Dvs de legalitate şi dreptate, să binevoiţi a ordona o anchetă severă şi urgent executând-o, încât se poate în persoană; pentru a se dovedi că drenaj nu există pe moşia din **Marghita**, deci scutirea şi sub raport faptic, şi sub raport juridic, s-a făcut cu făţişa încălcare a Legii Agrare şi, în consecinţă, Ministerul de Domenii şi Agricultură, precum şi Dvs, ca Preşedinte al Comitetului Agrar, să binevoiţi a solicita casarea tuturor hotărârilor aduse în această cauză, în fond pentru fals şi erori grave, şi în formă pentru motivul că afişarea la comisiunea judeţeană nu s-a efectuat conform legii şi nu s-a dresat cuvenitul proces-verbul, luând măsuri legale ca întreaga moşie a Abaţiei de Mölk din **Marghita** să fie împărţită, conform

convenției alăturate, la îndreptățiţii comunei **Marghita** şi coloniștii moţi, fiind aceştia muritori de foame şi reclamând interesele superioare ale statului român, colonizarea cu moții, la frontiera de Vest. / În acest scop din urmă, delegaţii anexează, în original, 4 tablouri de coloniști, sub 3, 4, 5, 6, iar sub 7 şi 8 procura de la **Marghita** cu convenția, precum şi procura de la **Scărişoara**, **Albac** şi **Horea-Arada** şi vă rugăm, Dle Ministru şi Preşedinte al Comitetului Agrar, să primiți asigurarea înaltei noastre stime şi considerațiuni. / Cluj, la 24 ianuarie 1929. / Dr. Amos Frâncu, avocat, Apărătorul moţilor"[170].

1933: „**Agru la Mărghita**. Organizaţia diecezană a Agru-lui, dorind o sărbătorire cât mai demnă a celor 19 veacuri de la Răscumpărarea omenirii, printre organizaţiile din provincie, a luat inițiativa ca, în centrele mai însemnate, să facă aceste serbări, întocmind un program, de comun acord cu organizaţiile locale, care program, în linii generale, să conţină două predici în biserică şi o conferinţă religioasă afară de biserică. / Aşa, ziua de Sf. Nicolae a fost un praznic pentru inimoşii români din orăşelul de pe Bărcău, din ţara Biharei. În 6 decembrie a luat fiinţă, în **Marghita**, Agrul (Asociaţia Generală a Românilor uniţi). În preseară, sosesc delegaţii din **Oradea**: Preşedintele diecezan Dr. Gelu Egry, prof. Ioan Buta, Dr. G. Bulgăr, Părintele Ioan Chişiu şi Dr. C. Tămăian, primiţi de către inimoşii mărghitani cu multă însufleţire. / În dimineaţa de Sf. Nicolae, clopotele bisericii îi cheamă pe românii uniţi la sf. liturghie. La ora 10 şi jumătate, biserica spaţioasă era arhiplină. Liturghia se oficiază de către Părintele protopop Antoriu Bălibanu, ajutat de preoții G.

[170] *Înfrăţirea Românească*, Anul V, nr. 19, Cluj 1929, p. 121

Moodi, D. Hălmăgian, Gavriş, Ioan Chişiu şi Dr. C. Tămăian. Răspunsul îl dă întregul norod, sub conducerea **vestitului cântăreţ din Abrămuţ Ioan Papiţiu**, iar la sf. liturghie a predicat despre „Biserica, continuatoarea operei de răscumpărare", Părintele C. Tămăianu. Lungul şir de cuminecări îl încheie impozantul grup al intelectualilor uniţi din **Marghita** şi trimişii Agrului Diecezan. / Era aşa de plăcut să citeşti, din faţa ţăranilor noştri, impresia fericită ce li-o produce cuminecarea în grup a intelectualilor noştri. / După Sf. Liturghie, tot norodul s-a dus la şcoala primară, unde s-a ţinut adunarea generală de constituire a **Agrului Marghita**. / Şedinţa începe cu invocarea ajutorului Împăratului Ceresc, apoi ia cuvântul dl avocat Iosif Mihuţiu, care spune, între altele, că românii uniţi din **Marghita** primesc un cadou frumos de la Sf. Nicolae: înfiinţarea Agru-lui. / Mulţumeşte delegaţilor de la centru, pentru dragostea şi interesul ce îl poartă fraţilor mai mici din Marghita şi promite că vor munci, în spiritul statutelor, pentru introducerea lui Hristos în viaţa individuală, familiară şi de Stat. / Dă, apoi, cuvântul dlui prof. Ioan Buta, care ţine o admirabilă conferinţă despre „Isus aşteptat şi Isus sosit". Conferinţa culminează în întemeierea bisericii, în lupta ce o duce ea, de-a lungul veacurilor, în realizarea profeţiei Mântuitorului, că adică nici porţile iadului nu o vor birui, fiindcă deasupra ei veghează însuşi Hristos, care o poartă triumfătoare peste valurile năprasnice alor 20 de veacuri. / Conferinţa a avut marele dar de-a deştepta multă încredere în sufletul credincioşilor. / Din nou ia cuvântul dl avocat Iosif Mihuţiu, care propune următorul comitet: Preşedinte: Dr. I. Dumbrăviceanu, notar public, / vicepreşedinţi: dl judecător Bălibanu şi dl secretar de plasă C. Potoran; / secretar: Ioan Silaghi, /

casier: A. Chelemen. / Adunarea generală îi proclamă aleşi cu unanimitate. / Programul se completează cu câteva recitări, bine executate de elevii şcolii primare, şi cu frumoasa şi dramatica declamare a harnicului învăţător G. Bara. / De încheiere, preşedintele Agru-lui diecezan, Dr. Gelu Egry, mulţumeşte mărghitanilor de însuiletirea cu care au primit înfiinţarea Agru-lui şi îi roagă să păstreze în inima lor credinţa tare, ce li-o aduce de la **Oradea**, credinţa faptelor nobile şi a vieţii nepătate, cu atât mai vârtos că numai această credinţă va întări neamul şi patria, numai această credinţă va contribui la slava Bisericii noastre. / Solemnitatea adunării a ridicat-o mult impozantul număr de credincioşi, veniţi din satele din jur, sub conducerea preoţilor: D. Hălmăgianu, G. Moodi, Gavriş, C. Man, A. Terdic, V. Boşca, şi-a învăţătorilor: Al. Rudolf, N. Cosma şi I. Gal. / Încheierea programului s-a făcut prin cântarea Înseratului (vecerniei), la care Părintele Ioan Chişiu a predicat despre „Măreţia Bisericii Lui Hristos". „Să dea Bunul Dumnezeu ca sămânţa să fie căzută în brazdă bună ca Agru-ul din Marghita! Vivat, Crescat, Floreat, spre slava lui Dumnezeu şi întărirea Patriei! / Ion Micu Clain"[171].

1934: „Trebuie să se dea cinstea şi atenţia cuvenită şi bisericii naţionale române unite, pe baza principiului ierarhic şi al parităţii. În localităţile unde este numai o singură confesiune românească, serviciile religioase, cu ocazia serbărilor naţionale, să se facă în biserica aceleia; unde confesiunile româneşti au demnitari egali, serviciile religioase să se facă în amândouă, simultan, împărţindu-se autorităţile și armata în mod egal, cum se face la Ora-

[171] *Vestitorul*, Anul IX, nr. 24, Oradea 1933, p. 8

dea; iar unde confesiunea românească are demnitar în grad ierarhic mai înalt, mai ales dacă e şi în majoritate, serviciul religios principal, cu participarea autorităţilor, să se facă la dânsa. Aşa cere dreptatea şi bunul simţ; aşa cere respectul faţă de bisericile naţionale înaintea minorităţilor. De nu se va aranja această chestiune în mod echitabil şi cuviincios, frământările vor continua şi, bun e Dumnezeu, de nu vor izbucni în revolte, pe faţă, cum era să se întâmple şi la **Năsăud**, şi, mai recent, la **Marghita**. Martori oculari ne-au spus că poporul credincios unit, rănit la suflet până la sânge, pentru umilirea ce le au adus-o „fraţii" ortodocşi, au întrebat pe preoţii noştri, că merge-vor la dânşii să-i huiduiască şi să-i alunge. Numai prudenţei şi calmului preoţilor uniţi se datorește că nu a izbucnit scandal şi revoltă; şi la **Marghita**, şi la **Năsăud**. Vrea biserica ortodoxă şi îndeosebi vrea guvernul ţării să degenereze ocaziile solemne de înălțare sufletească, în încăierări şi tumulte, umilind pe uniţi până la exasperare, până la revolta pe față? Şi pentru ce şi pentru cine? Pentru un titlu gol ce satisface mândria fudulă a bisericii ortodoxe române. Nu o vrea nimeni, nici Ţara, nici binele ei. **Chestia serbărilor naţionale trebuie regulată** odată"[172].

1939: „**Conferinţa preoţească de la Marghita**. Prilej de reconfortare, conferința preoțească, din anul acesta, la **Marghita** s-a bucurat, şi de data aceasta, de o largă desfăşurare. Faptul era de aşteptat. Despărţirile şi întâlnirile noi adună, întotdeauna, la un loc pe cei cu năzuinți comune, mai ales când este vorbă de şefi spirituali. Nu mai amintim nevoile pastorale, care reclamă în locul întâi şi mai arzător conferințele preoţeşti. / După

[172] *Vestitorul*, Anul X, nr. 21-22, Oradea 1934, p. 11

celebrarea Sfintei Liturghii, în cadrul căreia a predicat, documentat şi cu multă căldură, Părintele Gheorghe Moodi din **Cheţ**, a urmat cuvântul de deschidere al noului protopop al tractului, Reverendisimul Alexandru Cadar, care, în câteva cuvinte, dezbrăcate de orice artificiu, spune: / Fraţilor, în familia noastră mică, să fim o inimă şi un suflet, fără deosebire de însuşirile pe care unul sau altul le-a primit de la Dumnezeu. Să ne gândim, întotdeauna, că trebuie să fim strânşi uniţi în cetatea părintelui comun, în împărăţia lui Isus şi în Biserica Sa. Planul nostru de acțiune va fi cel al Bisericii, pe care-l vom pune sub egida cuvântului de ordine: iubire împrumutată, edificare părintească şi ajutor frățesc. Fără această bază, departe de-a ne servi Biserica, vom fi mai de grabă izvor de dezbinări şi neorânduială. Să contribuim, prin munca noastră, prin disciplina noastră, la înălţarea şi splendoarea Bisericii noastre. Mulţumind antecesorului pentru munca prestată, atâţia ani, în conducerea tractului, îi făgăduim că-l vom urma în tot ceea ce a făcut bun pentru mărirea Bisericii noastre şi pentru înălțarea neamului"[173].

1940: „La **Arad** a sosit o domnişoară, unguroaică din **Marghita**, localitate rămasă în teritoriile cedate Ungariei, spunând că nu a voit să rămână acolo şi că, odată cu ea, au mai venit o mulțime de unguri, care voiesce să trăiască și pe mai departe în România. / Faptul e semnificativ din toate punctele de vedere şi arată în mod clar, prin locul unde este situată **Marghita**, că ungurii ardeleni preferă să trăiască în mijlocul „persecuțiior" din România. / Nu legăm nici un comentariu de dorinţa ungurilor de a părăsi teritoriile cedate Ungariei, în favoarea Româ-

[173] *Vestitorul*, Anul XV, nr. 17, Oradea 1939, p. 159

niei. Ne mărginim să indicăm numele domnişoarei de care vorbeam: ea se numeşte Eliza Erdöa”[174].

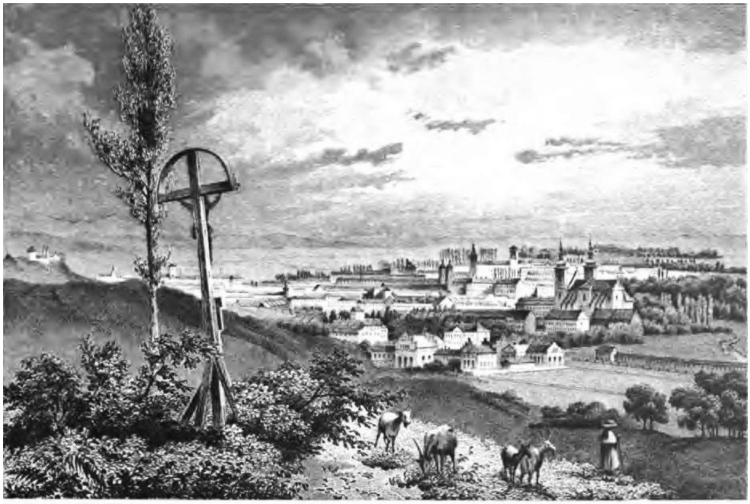

NACH WARAD. GROSSWARDEIN.

[174] *Universul*, Anul 57, nr. 260, Bucureşti 1940, p. 5

MĂRGINENI

(comuna Hârşeni, judeţul Braşov)

1383: „Primele conflicte cu saşii datează, probabil, încă din secolul al XIII-lea şi al XIV-lea, dovadă că, la anul **1383**, s-a simţit nevoia încheierii unui acord între **mărgineni** şi **saşi**, în vederea păstrării unor raporturi tolerabile între ei”[175].

1895: „La **Mărgineni** s-a ales un alt băiat dezmierdat al şovinismului, un Zankó Emil, forestier, care le-a promis bieţilor oameni câte verzi şi uscate, bune, eventual rele, că le va face pentru pădure, iar preoții din **Mărgineni** şi **Ileni** au luptat cu însufleţire pentru reuşita lui. Iată ce fac servitorii sfintelor noastre altare! Dau arma în mâna inimicilor noştri, să ne lovească cu ea. Noul preot Fulicea, ales la **Şinca veche**, aşa îşi începe cariera sa de preot român? De ce n-a împiedecat pe tatăl său şi pe fraţii, şi rudeniile sale din **Mărgineni**, ca să aleagă pe un inimos al nostru? Cred ei că acum îmbuibatul Zanko va vota vreodată cu românii şi pentru cauzele române? Doamne, fereşte! Toţi sunt în contra noastră, câţi nu sunt români. Acesta e trista experienţă a trecutului. / Mai în

[175] Haşeganu, I., *Mărginenii / în viaţa economică a Transilvaniei şi a vechiului Regat*, Braşov, 1941, p. 22

primăvară, s-a ales aici, ca solgăbirău, sub firma că e român, un venetic, se zice rutean renegat de prin **Marmaţia**, numit Rednic Peter. Acesta, la alegerea din **Voila**, se zice că și-a permis abuzuri scandaloase şi penibile, luând şi rupând alegătorilor biletele şi dându-le altele, cu candidați impuşi de sus. Trebuie că a fost comanda şi instrucția generală pentru toate cercurile, să nu le dea pace românilor să aleagă liber, şi s-au ales, și în **Voila**, trei notari şi un preot. Români sunt toţi, dară peste notari cred domnii că pot dispune? Se va vedea! Și vom vedea și caracterul lor, care trăiesc din sudoarea poporului, iar nu din graţia domnilor”[176].

1908: „**Mărgineni şi Lisa**. / Cetitorul atent va fi observat deja, cetind titlul acestui articol, că e vorba de comunele **Mărgineni** și **Lisa**, de care s-a făcut amintire zilele aceste în foaia noastră. Sunt două dintre cele unsprezece comune din confiniul militar transilvănean de odinioară, ce purta numele de Regimentul I de grăniceri români, despre care am adus vestea dureroasă din numărul penultim al foii noastre. / Aceste două nume ne reamintesc pe un român cu inima mare, unul dintre cei mai capabili şi viteji oșteni ai Majestății Sale, pe fericitul colonel David baron Urs, care, ca nobil ce era, purta predicatul „**de Margina**”, după comuna sa natală, **Mărgineni**, şi ne aduc aminte totdeodată de strălucita faptă războinică a lui Urs, care, judecată după merit, îl așează în şirul glorioşilor comandanți ai armatei împărătești, care, în timpuri viforoase de război, au condus steagul ei la învingere. Această faptă eroică militară ne-o reamintește numele comunei Lisa, din acelaş confiniu

[176] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 241, Braşov 1895, p. 2

ardelenesc, nume ce n-are nimic comun cu numele cetăţii Lissa, de la coasta Dalmaţiei, care, de când cu învingerea armatei și a flotei austriece de la 1866, în războiul cu italienii, a devenit istoric, afară de comunitatea de origine, de rasă şi de limbă, ce unește poporul român de la noi cu poporațiunea italiană de la acel litoral. / Despre învingerea de la Lissa pe uscat și pe mare a scris colonelul din armata noastră comună, Francisc Rieger, într-o biografie ridicată memoriei colonelului Baron Urs[177], între altele:

„Dacă lucrurile au ajuns acolo, ca viceamiralul Tegetthoff, cu forța sa intactă navală, să dea peste o flotă care a întrat în acțiune în cele mai rele condițiuni, acesta este meritul apărătorilor din Lissa, al căror comandant a fost colonelul Baron Urs, apărăteri care au cauzat inamicului atâtea pagube, încât mai nici un bastiment italian nu era cu totul nevătămat... Partea apărătorilor la victoria de la Lissa este deci extraordinară şi istoria, cu numele Tegethoff, va scrie în acelaşi timp şi numele Urs”… / „Cu toată fapta sa glorioasă, comandantul insulei întărite, pe care îl decoră Majestatea Sa cu Coroana de Fier, cl. II, se retrase, în februarie 1867, iarăşi la pensie şi, prin strălucitul său fapt de la Lissa, încheie, pentru totdeauna cariera sa militară. Următorii 30 de ani ai vieţii sale îi consacră el, cu totul, pentru ridicarea învăţământului şcolar în ţinutul regimentului de grăniceri români de odinioară, din care însuşi făcuse parte, până la 1850… / Urs a înmulţit şi ridicat şcolile grănicerești, a construit și aranjat clădiri corespunzătoare, a căutat şi a găsit învăţători harnici, i-a

[177] „Oberst br. Urs de Margina bei Solferino und Lissa”. (Oesterreichische militärische Zeitschrift. Tom. II. 2., broşura pe luna Mai 1898).

condus, dirijat şi supravegheat, na fost un superior sever, dar drept. În toți anii, vizita şcolile, examina pe elevi, inspecta pe învăţători şi pe învăţătoare, lăuda sau dojenea, după merit şi se năzuia totdeauna a nimeri adevărul... era un afabil şi plăcut filantrop şi prietin al conaţionalilor săi în viaţa socială. El dăruia pe copiii cei mai sârguitori, ajuta pe părinţii sau familie celor lipsiți, chema pe cei mai de-aproape pe la casa sa, pe cei mai depărtaţi la masa sa, oriunde i-ar fi întâlnit”[178].

1908: „Înfiinţarea „Racoâanei” n-am făcut-o intenţionat din interese personale ori familiare, căci eu sunt îndestulat cu oficiul de medic de cerc, pe care-l ocup de 30 de ani, în acest ţinut locuit de o poporaţie mixtă, compusă din români şi saşi. Ca fiu ieşit din popor, m-am interesat de popor, am contribuit, după putinţă, la dezvoltarea lui morală şi materială. Dar fiind posesiunile de pământ mai toate în mâinile străinilor, spre a i se da posibilitatea ca, la ocaziuni potrivite, să-şi poată cumpăra şi românii câte o bucată de pământ, am aflat de lipsă a înfiinţa, în centrul acestui ţinut, un institut financiar, care să-i poată ajuta momentan: o reuniune Raiffeisen nu s-a putut înfiinţa, din lipsă de membri, dovadă că acţionarii „Racoţanei” sunt partea cea mai mare **mărgineni**, abia avem 5 acţionari români din loc şi din jur iarăşi destul de puţini… / În ce priveşte alegerea direcţiunii, lucrul stă aşa că, devenind un loc vacant în direcţiune, prin moartea membrului fondator Pavel Popescu, în adunarea generală de anul trecut, dl Bardoşi a propus pe nepotul aceluia, dl Ioan Ioan Axente, preot în comuna vecină **Poarta**, 3 km departe de **Şeica-mare**, însă **acţionarii mărgineni**, dacă

[178] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 38, Braşov 1908, p. 1

direcţiunea s-a opus alegerii contabilului, numai de atunci venit şi încă necunoscut, au ales, în mod demonstrativ, pe alt compatriot al lor, care, din cauza depărtării de 14-15 km, n-a putut face nici un serviciu. La alegerea din acest an, direcţiunea, cunoscând calităţile şi onestitatea contabilului, şi luând şi aceea în considerare, că în localitate nu se află alţi acţionari apţi, şi ca să încunjure neplăcerile cu **acţionarii mărgineni**, care, cum se vede, nu mai vreau să ţină cont şi de dorinţele acţionarilor de aici, a consimţit la alegerea lui în direcţiune. Apoi cei 2 dirigenţi din **Mediaş** şi **Elisabetopole**, ca bărbaţi de încredere ai institutului, să nu merite nici atâta, de a fi aleşi în direcţiune, dacă nu li se dă nici un salariu?... / N. Racoţia, medic de cerc şi director al *Racoţanei*"[179].

1910, alegeri sângeroase în comitatul Făgăraş: „Peste tot s-a dat ordin, în alegeri, să i se facă lui Werner porţi de triumf şi să se trimită în calea lui călăreţi, dintre românii cumpăraţi cu bani. S-au trimis înainte până şi care cu furaje pentru caii de la trăsurile utilizate în propagandă de către agenţii oficialităţii. / Românii din comuna **Şinca Veche** le-au ţinut drumul şi au răsturnat toate carele cu furaj în şanţul şoselei. Acesta a fost semnalul încăierării.

Prima adunare guvernamentală a fost în comuna **Râuşor**, unde s-a adunat tot satul, bărbaţi, femei, bătrâni şi copii, într-o perfectă ordine de luptă; rândul prim l-au ocupat femeile, cu copiii în braţe şi înarmate cu ouă clocite; după ele au urmat bărbaţii, având o grămadă de pietre ascunse. La un semn dat, bărbaţii, alegători sau nu, au început să arunce cu pietre în candidatul guvernului şi

[179] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 67, Braşov 1908, p. 3

însoţitorii săi, care, până să intervină jandarmii, au fost nevoiţi să se refugieze.

A doua adunare au ţinut-o la **Ileni**... Aici, cei câţiva călăreţi, comandaţi întru întâmpinarea candidatului guvernului, au fost bătuţi în trecerea prin comună, de către ilereni, cu ouă luate de sub cloşti. Cei mai mulţi au fost siliţi să se întoarcă din drum, iar ceilalţi au fost împroşcaţi cu ouă şi bătuţi cu pietre.

În faţa şcolii din **Ileni**, unde se ridicase o poartă de triumf pentru Werner (care, în realitate i-a folosit dlui Vaida, a doua zi, când a fost ridicat sus, cu multă însufleţire, de către alegători şi de unde le-a ţinut o cuvântare), propagandiştii guvernului au fost alungaţi de o ploaie de pietre, aruncate din curtea şcolii de către săteni şi au fost siliţi, atât candidatul, cât şi kortes-ii, să fugă cu trăsurile lor, prin grădinile oamenilor, şi să se ascundă pe câmp, prin semănături. / Tot la Ileni, numai norocul a făcut ca jandarmii să nu împuşte într-un grup numeros de ţărani, care îi provocaseră, încercând să-i dezarmeze…

Mai tragic a fost deznodământul în comuna **Mărgineni**. Aici s-a dat ordin brigadierilor silvici să facă o poartă de triumf candidatului guvernului. Tocmai când poarta a fost terminată, s-au prezentat sătenii şi, fără multă vorbă, au stricat-o. Brigadierii au cerut atunci ajutorul jandarmilor, iar aceştia, aţâţaţi şi de brigadieri, au făcut uz de armă, împuşcând în mulţime. Trei flăcăi, care nici nu erau alegători, au căzut morţi pe loc şi alţi câţiva alegători au fost răniţi. Vestea **masacrului de la Mărgineni** a agitat şi mai mult spiritele şi a sporit revolta populaţiei din jur… / Înmormântarea s-a făcut la Mărgineni, într-o atmosferă de doliu naţional, participând la ea peste 5.000

de ţărani din satele învecinate şi fruntaşii lor, printre care şi vajnicul luptător, dl Dr. Al. Vaida-Voevod.

Guvernul a împărţit bani prin primari. Când şi unde a putut corupe, a corupt. Românii au rezistat însă contra acestei ademeniri. Astfel ni s-a povestit un caz: cantorului Milea din **Ileni** i-a dat pretorul Herszeny 5 zloţi (10 lei), ca să voteze pe Werner. Când a votat cantorul, pretorul, care îi dăduse banii, era de faţă şi, văzându-l că a votat pe candidatul român, l-a apostrofat, la ieşire, cu următoarele cuvinte: „Măi, calicule, tu păcălit la mine!". Pe dată, însă, şi primi răspunsul cantorului: „Ce mă faci calic, doar eu nu mi-am vândut moşia, ca tine!". Candidaţii partidului naţional român au ieşit biruitori"[180].

Beim Wein — Poiana-Sibiului — La un pahar de vin
Enjoying a glass of wine — Devant un verre de vin

MARKHAZAELEUFELDE

sau **Myketeleke**, inclus în **Cătălina**, judeţul Cluj.

[180] *** *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, 1918-1928, vol. III, Bucureşti 1929, pp. 1510, 1511

MĂRTINEŞTI

(Zenthmarton, Sânmărtin,
azi **Mărtineşti**, judeţul Satu Mare)

1362, ianuarie 14, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur adevereşte că, venind „Ioan, fiul lui Gall, fiul lui Pascha de **Iara** (Jara, judeţul Cluj), iar pe de altă parte Andrei, fiul lui Zaloch, slujitorul nobilului Nicolae, fiul lui Nicolae de **Grind** (fost Grind, Gerend, azi **Luncani**, judeţul Cluj), în numele stăpânului său, acel Ioan a spus că dânsul, împreună cu Nicolae, după ce s-a aţâţat între ei o mare duşmănie, prin împăciurea unor nobili, cât şi în temeiul înrudirii, au făcut legământ de pace şi împăciuire, cu privire la acea bucată de pământ, aflată între moşia sa **Sânmărtin** (Zenthmarton, judeţul Cluj) şi cea numită **Banabic** (Banabic, Banabyky, azi **Vâlcele**, judeţul Cluj) a acelui Nicolae”[181].

1364, ianuarie 21, Pojon: Regele Ludovic donează lui „Simion, fiul lui Mauriciu, şi moştenitorilor lui, moşiile **Mărtineşti** (Zenthmarton, Sânmărtin, azi **Mărtineşti**, judeţul Satu Mare), **Solmus** (dispărut, judeţul Satu Mare) şi **Botiza** (Batizhaza, Feierdfona, azi **Botiz**, judeţul

[181] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 77, pp. 58-60

Satu Mare), cu alt nume **Feierdfona**, din comitatul Satu Mare, care fuseseră ale lui Ladislau, fiul lui Alexandru, mort fără moştenitori de parte bărbătească”[182].

1368, ianuarie 22, Vişegrad: Regele Ludovic scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Ioan, fiul lui Beke de **Heria** (Haroy, judeţul Alba), că el ar voi să intre în chip legiuit în stăpânirea pătrimii, cuvenită ca fiică, răposatei doamne Elisabeta, fosta sa soție, adică fiica lui Petru, fiul lui Ioan de **Sânmărtin** (Sânmărtinul Deşert, Zenthmartun, azi **Mărtineşti**, judeţul Cluj), aflătoare în acea moşie, şi care i-a fost hărăzită lui de acea nobilă doamnă, pe când trăia… / Cu privire la care, poruncim să trimiteţi pe omul vostru de mărturie, în faţa căruia omul nostru, ducându-se la sus-zisa pătrime, cuvenită ca fiică, a răposatei doamne Elisabeta, fosta soţie a lui Ioan, aflătoare în sus-pomenita moșie Sânmărtin, precum şi la zestrea şi darurile de nuntă, şi, chemând acolo, în chip legiuit, pe vecinii şi megieşii lor, să pună pe acel Ioan, fiul lui Beke, în stăpânirea lor”[183].

[182] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 225, p. 209
[183] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 288, pp. 453-455

MARTINEŞTI

(judeţul Hunedoara)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionată familia „**Pap** de Hatzeg, în comunele **Măceu** (Macseu), **Densuş** (Densusiu), **Tuştea** (Tuscia), **Răchitova** (Rechitova), **Păclişa** (Paclisia), **Bretea** (Bretia), **Săcărâmb** (Secarémbu), **Martineşti**, comitatul Hunyád, **Făgăraş** (Fagarasiu), 1671, 15 familii”[184].

1896: „Profesorul Weigand, din Lipsca, care şi-a ales ca ţintă a face studii mai adâncite asupra limbii române şi, din cauza aceasta, s-a hotărât a călători prin ţinuturile locuite de români, spre a intra în atingere cu poporul nostru, ca să-i cunoască mai de aproape graiul, obiceiurile şi însuşirile, se află acuma îa Ardeal. Duminică, Dr. Weigand a sosit, de la **Mărtinești**, pe jos, la **Orăştie**, unde a întâmpinat o primire amicabilă din partea românilor. La convenirea de seara din acest orăşel, oaspetele german a fost salutat, cu căldură, de societatea română de bărbaţi şi dame, ce se întrunise aici. O deosebită surpriză i s-a făcut profesorului Weigand, prezentându-i-se, în decursul serii, 12 căluşeri, îmbrăcaţi în costum naţional, conduși de un vătaf, care au jucat vitejescul joc românesc.

[184] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 47

Marţea trecută, Dr. Weigand a fost în **Alba-Iulia**, unde a întâmpinat, asemenea, o primire călduroasă din partea inteligenţei române. Și aici a fost, seara, o întrunire, la un hotel, în onoarea oaspetelui. De la Alba-Iulia, dl Weigand s-a dus la **Blaşiu** şi **Sebeşiul săsesc**, iar de aici va merge prin Munții Apuseni”[185].

1937: „Comuna **Mărtineşti** are 384 locuitori, în 74 familii, cu 5 naşteri în 1936. iar în anul 1937, până la data de 1 iunie, nu a avut nici o naştere”[186].

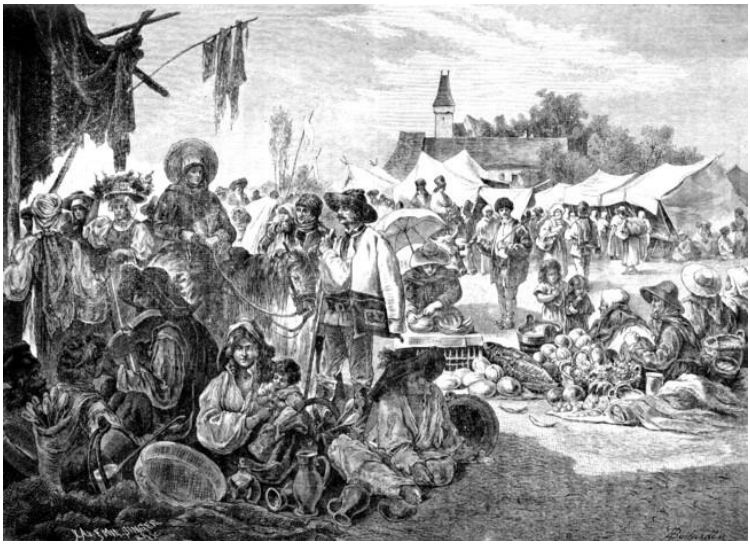

[185] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 187, Braşov 1896, p. 2
[186] *Solia*, Anul XVL, nr. 20, Orăştie 1937, p. 3

MÂSCA

(comuna Şiria, judeţul Arad)

1444: „Cetatea **Şiria** a fost dăruită, de către regele Vladislau, la 1444, lui Ladislau Maroty, comitele de **Arad**, împreună cu satele care îi aparţineau ei, și cu toţi nobilii „români şi unguri“. Cetatea avea, pe teritoriul său, cinci târguri: **Şiria**, **Galşa**, **Mâsca**, **Baia de Criş** şi **Băița**, iar satele, fiecare condus de către un cnez, aşezate pe moşiile cetăţii, erau împărţite în 8 scaune, având fiecare în fruntea lui câte un voievod”[187].

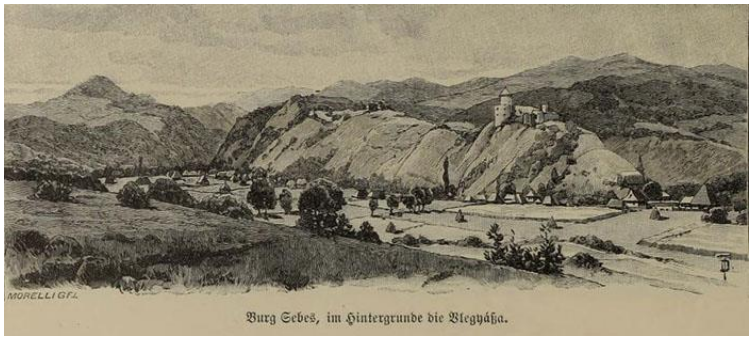

[187] Manciulea, Șt., *Aşezările româneşti din Ungaria şi Transilvania, în secolele XIV-XV*, Blaj 1941, p. 100

MAŞLOC

(**Machalaka**, **Máslak**, judeţul Timiş)

1351, noiembrie 8, Arad: Scrisoarea de cercetare a „magistrului Mihai, vicecomitele comitatului Arad, şi a celor patru juzi ai nobililor din acel comitat", după ce li s-a plâns „Marcu, fiul lui Dominic, fiul lui Pouka… că locuitorii din **Gurk** (lângă Pecica, judeţul Arad), iobagii lui Toma, fostul voievod al Transilvaniei, de asemenea locuitorii din **Cublus** (lângă Pecica, judeţul Arad), iobagii magistrului Ladislau, fostul comite al secuilor, şi locuitorii din **Maşloc** (**Machalaka**, judeţul Timiş), iobagii regelui, folosesc cu silnicie moşiile sale, numite **Thold** (lângă Firiteaz, judeţul Arad) şi **Berbenche** (lângă Firiteaz, judeţul Arad); că au tăiat pomi roditori şi au pus să se are în întregime sesiile acelor moşii, spre marea sa vătămare şi pagubă"[188].

1770: „**Maşloc**, comună germană şi romano-catolică, situată la 3 km jumătate de **Fibiş**, care parohie are înregistrări de la **1770**, dată la care a fost înfiinţată comuna de către coloniştii germani, Pentru populaţia din

[188] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 74, p. 77

Fibiş, înregistrările la parohia din **Maşloc** apar de la anul **1789** şi continuă până la **1895**"[189].

1907: „Cercul **Măsloc** (Máslak) alege 2 membri; de acest cerc se țin comunele: **Remetea nemțească**, **Charlotenburg**, **Altringen**, **Bogda-Rigos**, **Buchberg** şi **Comeat**"[190].

Mediasch: Marktplatz 168 Mediaş: Piața

Mediaş: Market square Mediaş: Le Marché

[189] *Sociologie Românească*, Anul IV, nr. 1-3, Bucureşti 1939, p. 90
[190] *Lupta*, Anul I, nr. 227, Budapesta 1907, p. 5

MEDIAŞ

(Medyesch, Megyes, Mehhes, judeţul Sibiu)

1356, octombrie 1: „Comiţii Ioan şi Nicolae din **Villa Furkasii** (Furkeschdorf, azi dispărută, lângă **Moşna**, judeţul Sibiu), acum juzi provinciali ai pământului **Mediaş** (Medyesch, Megyes, Mehhes, judeţul Sibiu), dăm de ştire… că un om din **Alma** (Alma Între Vii, Almaş, Almasio, judeţul Sibiu), numit Hese, lăsând la o parte frica de Dumnezeu şi de oameni, a ucis cu cruzime pe un om numit Mihail, fratele lui Nicolae Witche şi al lui Petru al lui Herbord, şi al lui Henning de **Buz** (Busd, Busdz, Buz, azi **Buzd**, judeţul Sibiu), în satul Alma, unde chiar locuise Mihail. Pentru acest omor, comitele Simion din Alma a urmărit pe ucigaşul Hese până în cuprinsul pământului Saroş, căci voia să-l ducă la judecată, iar acolo, ferindu-se de judecată, în cele din urmă a fost învins şi ucis, şi mort a fost dus ca ucigaş la judecată, la Mediaş… şi acolo i s-a tăiat capul, potrivit cu osânda judecăţii”[191].

1359, februarie 1, Mediaş: Provincialii ţinutului **Mediaş** dau de ştire că nu au putut să împace şi să po-

[191] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 38, pp. 35, 36

tolească „neînţelegerea şi gâlceava ce s-a iscat între două sate ale scaunului nostru, anume **Velţ** (Velcz, judeţul Sibiu) şi **Basna** (Bazna, Bozna, azi **Bazna**, judeţul Sibiu), pentru o pădure… şi l-am trimis la **Sibiu** pe comitele Andrei, bătrânul de **Brateiu** (Prothia, judeţul Sibiu), pentru a cere să se hotărască acolo care din părţi, adică dintre zisele sate, trebuie să plece, să se dea învinsă faţă de cealaltă. Şi patru bătrâni ai scaunului nostru, anume comitele Petru de **Biertan** (Virthalm, Bwtel, judeţul Sibiu) şi comitele Richan de **Răchişdorf** (villa Richvini, villa Eythkmyn, azi **Richiş**, judeţul Sibiu), comitele Ştefan şi Ioan, judele din satul **Aţel** (Eczlen, Villa Hetzelini, Villa Eczlen, judeţul Sibiu), au dat mărturie pentru credinţa lor, la Sibiu, şi i-au îndreptăţit în pricina lor pe acei oameni din Velţ. / Iar aceşti provinciali de Sibiu… au trecut această pricină spre cercetare… / Noi, toţi cei pomeniţi mai sus, mergând în ţinutul sus-ziselor sate şi rămânând acolo timp de trei zile, am dat, prin judecată, acelor oameni din Velţ partea pădurii care, după cugetul nostru, le vine lor de drept, începând din muntele ce se numeşte Veghetorul Înalt, dinspre stânga de râul ce curge la vale, spre ţinutul satului **Boian** (Bayan, Villa Bonetis, judeţul Sibiu), până la jumătatea păpurişului… / Săvârșitu-s-au acestea în fața celor patru bărbați scrișI mai jos, anume comitele Petru de Biertan, comitele Richan de Răchișdorf, comitele Ștefan și Ioan, vechiul jude de Ațel, și Petru, judecătorul unguresc al domnului (nostru) regele, și alți mulți bărbați vrednici și chibzuiți, și cei doi comiți Andrei de Brateiu, împreună cu toți bătrânii acestui sat, comiții din satul Ațel, anume comitele Petru, fiul comitelui Petru, comitele Petru, fiul comitelui Ștefan, cu toți bătrânii acestui sat, comitele Nicolae, cu toți bătrânii

satului **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu), cei doi comiți Nicolae, cu toți bătrânii din **Copșa Mare** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), comitele Henning, cu toți bătrânii din **Dupușdorf** (Villa Tobiae, azi **Dupuş**, judeţul Sibiu) și toți bătrânii din Biertan, comitele Dumitru și cei doi comiți Ioan, pe atunci juzi provinciali, împreună cu toți bătrânii din Răchișdorf, comitele Iacob, cu toți bătrânii din satul **Nemșa** (Nympz, judeţul Sibiu), comitele Ioan cu toți bătrânii din **Moșna** (Muschna, judeţul Sibiu), comitele Hentzman, cu toți bătrânii din **Viszdorff** (Weisdorf, dispărut, lângă Mediaş), și toți bătrânii din satul lui **Spurbas** (Furkeschgorf, dispărut, lângă Moşna, judeţul Sibiu), comitele Ioan și toți bătrânii din **Buzd** (Buz, Busd, Busdz, judeţul Sibiu), comitele Valter și toți bătrânii din **Ibișdorf** (Isytelke, Isyptelki, Vila Isopis, Ighişu Român, azi **Ighişu Nou** şi **Vechi**, judeţul Sibiu), comitele Solomon și toți bătrânii din **Băgaciu** (Bogacs, judeţul Mureş), comitele Ștefan și toți bătrânii din **Curciu** (Kewrus, Körtz, Kwerus, judeţul Sibiu), care au fost de față la această orânduire, după cum s-a arătat mai sus, și oricine ar călca această orânduire este supus osândei cu moartea și va fi silit a da cinci mărci judecătorilor”[192].

1359, iunie 21, Sibiu: Capelanul regelui Ludovic şi cavalerul curţii reginei dau de ştire că, atunci când au „fost în oraşul **Mediaş** (Medyesch, Megyes, Mehhes, judeţul Sibiu) şi au venit cei din obştea saşilor, înfăţişându-se, între alţii, Nicolae, parohul, şi Ioan, judele de **Basna** (Bazna, Bozna, azi **Bazna**, judeţul Sibiu), ni s-au plâns împotriva obştii saşilor din **Velţ** (Velcz, judeţul Sibiu), care au tăiat şi taie neîncetat o parte din pădurea

[192] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 355, pp. 351-353

acestora, aşezată în hotarul şi marginile satului Basna, în vecinătatea moşiilor **Boian** (Bayan, Villa Bonetis, judeţul Sibiu), ce e a Cetăţii De Baltă şi **Proştea Mare** (fosta Proştea Mare, Noghekemczew, azi **Târnava**, judeţul Sibiu) a domnului prepozit de Sibiu, dinspre părţile de miazăzi şi de apus, spre paguba şi dauna lor… / împreună cu bătrânii saşilor din acest scaun de Sibiu… am dat susscrisa parte de pădure acestor saşi din Basna"[193].

1368, octombrie 1, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei face cunoscut că, înfăţişându-se „comiţii Nicolae cel Negru, fiul lui Martin, Andrei, fiul lui Nicolae, Nicolae, fiul lui Cristian, şi Mihail, fiul lui Mihail de **Vurpăr** (Burberk, Burkperk, judeţul Alba), s-au în grijit să ne facă cunoscut, în chip de întâmpinare, că un sat, numit **Şoala** (villa Sauli, judeţul Sibiu), aflător în scaunul Șeica, a fost moşia lor şi a înaintaşilor lor, şi că, din pricina samavolniciei şi a îndărătniciei oamenilor din satul Şoala, ei nu pot şi nu sunt în stare să-l folosească şi să se bucure de el. Acum, însă, prin mijlocirea unor bărbați cinstiţi, şi anume Andrei, fiul lui Petru, Andrei, fiul lui Ioan de **Brateiu** (Prothia, judeţul Sibiu), Petru, fiul lui Ştefan de **Aţel** (Eczlen, Villa Hetzelini, Villa Eczlen, judeţul Sibiu), Petru, fiul lui Petru tot de Aţel, şi Nicolae, fiul lui Iacob de **Mediaş** (Medyesch, Megyes, Mehhes, judeţul Sibiu), au rânduit între dânşii, în chip de împăcare, astfel că numiții locuitori sau oaspeţi din sus-zisul sat Şoala s-au legat să ceară şi să capete, de la rege, cu sprijinul, sfatul şi ajutorul bătrânilor din zisul scaun Șeica, altă moşie pentru comiţii, Nicolae, fiul lui Martin, Andrei, fiul lui Nicolae, Nicolae, fiul lui Cristian, şi Mi-

[193] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 390, pp. 394-397

hail, fiul lui Mihail, iar pentru cheltuielile sus-zişilor nobili, pe care aceştia le făcuseră pentru sus-zisa moşie Şoala, ei s-au legat să le plătească şi să le dea 400 sute de florini, dintre care 60 de florini i-au şi plătit, Dar numiţii oaspeţi sau locuitori n-au păzit rânduiala făcută între dânşii, nici nu s-au îngrijit să le plătească partea rămasă a acelei sume de bani; drept aceea, pârâşii au cerut să le dăm scrisoarea noastră de întâmpinare, pe care noi le-am dat-o acelora, după cum sfătuieşte dreptatea obşteas-că”[194].

1534, Tranquillo Andronicus: „Oraşul **Mediaş** este puţin întins, cu greu în stare să adăpostească atâta mulţime, înconjurat pretutindeni cu un zid de o grosime de un picior şi jumătate, dar foarte slab, având, din loc, în loc, câteva turnuri rare, şi doar dinspre partea pe unde ar putea fi mai uşor atacat; în mijloc, are o cetăţuie, pe un loc puţin mai ridicat, destul de bine întărită cu şanţ, zid, turnuri şi dominând oraşul din toate părţile… Trădarea orăşenilor, Gritti e părăsit de ai săi. Singur, Dobo a mai rămas poate, dar chiar şi el a fugit mai apoi: toţi ceilalţi unguri, tovarăşii noştri de arme, au încălecat şi întocmai ca soldaţii puşi pe jaf, omorau pe toţi turcii pe care puteau să-i găsească. Secuii, introduşi în oraş pe poarta cea mică, măcelăresc şi jefuiesc…

Guvernatorul Gritti, când a văzut că e părăsit şi trădat de unguri, şi că nu poate să adune pe ieniceri împreună, într-o ceată, căci erau răspândiţi pe turnuri şi ziduri, şi se şi vedea cum aleargă peste tot locul duşmanii, a hotărât să plece din oraş, cu cei doi fii şi cu puţini ieniceri, care erau din garda sa, şi cu câteva slugi, şi a

[194] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 358, pp. 552-555

trimis răspuns moldovenilor că, dacă ei i-ar făgădui garantarea vieţii lui şi a fiilor săi, ar vrea să li se predea lor. Moldovenii au făgăduit şi au întărit făgăduiala cu o scrisoare, dată pentru guvernator, şi, după ce acesta a fost în puterea lor, l-au predat ungurilor, ca să-l omoare, spunând că ei nu pot să-l ucidă, fiind legaţi cu jurământ... / I s-a tăiat capul guvernatorului, din porunca lui Francisc Kendi. Capul a fost trimis lui Petru Rareş, voievodul, iar împotriva trupului s-au dezlănţuit, după obiceiul barbarilor. I s-a tăiat pieptul şi i s-a scos inima; au fost tăiate toate degetele de la mână şi de la picioare şi trimise tuturor oraşelor din Ungaria… Se spune că fiii au fost duşi în Moldova şi omorâţi şi ei, din porunca voievodului"[195].

1550, *Chorographia Transilvaniei*: „Oraşul **Mediaş**, care este aşezat în mijlocul Transilvaniei, este producător de vin şi destul de îmbelşugat în toate celelalte lucruri, folosind la câştigul sau traiul comun, şi nu este necunoscut, mulţumită dezastrului răposatului guvernator Ludovic Gritti. Acest Gritti, din cauza omorârii mişeleşti a răposatului Emeric Czibak, episcopul de Oradea, pe care poruncise să-l ucidă, după ce-l chemase la el cu viclenie şi înşelare, fiind mai apoi asediat în acel oraş, de trupe moldoveneşti şi săseşti, a fost prins, împreună cu alţi mulţi complici ai acestei crime atât de mari şi dus în tabără, unde a primit pedeapsa cea din urmă. Iar cei doi fii ai săi, tineri deosebit de înzestraţi, luaţi şi ei în prinsoare de voievodul moldovean, au plătit cu capul nelegiuirea tatălui lor. Şi ca să cunoşti mai bine acest lucru, după însemnarea faptelor petrecute, acestea s-au săvârşit în

[195] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, I, Bucureşti 1968, p. 253

anul 1527. Iar acest oraş, odinioară târg, a fost, nu de mulţi ani încoace, înzestrat cu fortificaţiile şi zidurile sale şi prefăcut în oraş.

Acest oraş e la o depărtare de o mie de paşi de Sibiu. Pe lângă el curge râul Târnava Mare, care izvorăşte din munţii Ciuc şi, după ce primeşte râul Târnava Mică, se varsă în Mureş, nu departe de Blaj, puţin mai jos de Ciumbrud şi înainte de târgul Aiud"[196].

1566, Giovan Andrea Gromo: „**Mediaş**, oraş mare, fără a fi vechi, şi aşezat la poalele unui deal, de care e dominat spre răsărit. Din cele două părţi, dinspre nord şi vest, e înconjurat de râul Târnava (Mare), sporit de apele Târnavei Mici şi de multe alte pâraie, încât nu poate fi trecut cu piciorul. Iar în partea dinspre sud, sunt mai multe mlaştini. Acest oraş este în mare decădere şi slab populat, cu toate că acolo se face un comerţ foarte viu, cu diferite pânzeturi, atât de cânepă, cât şi de in, care se vând pe preţuri foarte mici. Casele sunt clădite, în cea mai mare parte, din piatră şi foarte frumoase, dar sunt multe şi de lemn. Uliţele sunt podite, în parte, cu bârne de lemn, şi grozav de noroioase; şi, într-un cuvânt, acesta mi se pare cel mai trist oraş din toată ţara. Acesta este locul unde a fost decapitat faimosul Aloisio Gritti, de acei locuitori conjuraţi împotriva lui, pentru că, după cum spun ei, el a pus să-l omoare pe Emeric Czibăk, episcopul Oradei, om cu mare vază în ţară. Aici este camera în care a locuit şi portiţa în zidul oraşului, în partea dinspre şesul mlăştinos, prin care un trădător, prefăcându-se că vrea să-l salveze, l-a condus afară din oraş, pe câmp, şi i l-a predat duşmanilor lui, împreună cu cei doi fii tineri ai săi,

[196] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, I, Bucureşti 1968, p. 219

care, după decapitarea tatălui lor, împreună cu câţiva din credincioşii săi cei mai de-aproape, au fost şi ei decapitaţi, din porunca locţiitorului moldoveanului, Ştefan Mailat, pe atunci voievod al acestei provincii"[197].

1629, David Frölich: „Vinul transilvan, care se face din belşug, este mai bun decât vinul românesc, francez, „marchez" (de pe Rin), austriac, morav, dar mai prejos de cel roman şi unguresc: conţine mai mult tartru şi este mai sulfuros, şi din această pricină provoacă artrită la mâini şi la picioare. Vinuri mai sănătoase şi mai tari se fac la **Alba Iulia**, **Deva**, **Aiud**, **Biertan**, **Feneş** şi **Mediaş**"[198]. „Saşii urmează religia luterană şi bisericile lor sunt curăţate de idoli şi chipuri cioplite. Se mai găsesc printre ei fotinieni, dar numai la **Cluj** şi **Turda** şi împrejurimile acestora.

Senatul lor este alcătuit din consul, judele regesc, judele de scaun, primarul sătesc (sau Hahn) şi 12 juraţi sau asesori. Nu sunt juzi regeşti în toate oraşele, ci numai la **Sibiu**, **Mediaş**, **Sighişoara**, **Sebeş**, **Rupea**, **Orăştie**. Consuli se găsesc la **Sibiu**, **Sighişoara**, **Mediaş** şi **Rupea**.

Portul bărbaţilor este la fel ca al ungurilor, totuşi le place ca hainele şi anteriile lor să fie mai bogate în lărgime. Şi unii nu se sfiesc să poarte, toată vara, pe arşiţa cea mai mare, haine căptuşite cu blănuri de vulpe sau de lup. Preoţii poartă o vestă purpurie, un brâu roşu sau albastru şi o mantie de coloare închisă, numită popular reverendă. Preoţii de la târguri au, de obicei, venituri mai

[197] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, II, Bucureşti 1970, pp. 350, 351
[198] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, V, Bucureşti 1973, p. 46

mari din dijma vinului şi a celorlalte produse, decât cei de la oraşe, care îşi primesc stipendiul în bani. De aceea, promovarea se face, de la oraşe mai mari, în târguri. Principii hotărăsc, anual, censul bisericesc, care se strânge în cele opt capitluri parohiale, numite laolaltă „Universitas".

Portul femeiesc nu este destul de potrivit nevoilor. Hainele sunt strâmte, stingheresc mişcările şi numai la spate au ceva creţuri. Lasă descoperite ceafa şi gâtul, până la umeri. îşi acoperă pieptul cu mari paftale rotunde de argint aurit şi împodobite cu pietre scumpe, dar acestea sunt atât de grele, încât, dacă femeia sau fata se apleacă oricât de puţin, i se dezgoleşte pieptul, trezind în cei de faţă sau ruşine, sau dorinţe neîngăduite. Unele, fălindu-se cu paftale ce nu le aparţin, în faţa curtezanilor, vânători de zestre, îi păcălesc. Nu-şi împodobesc capul nici cu cununi de flori, nici cu panglici de legat părul, ci îl lasă să cadă pe umeri. Dar poartă o diademă, fie din mătase curată, fie de argint, asemănătoare cu paftalele împodobite, de care am amintit. Femeile măritate se îmbracă cu o rochie neagră, largă şi fără creţuri. Mai folosesc şi şube lungi de blană de iepure, fără altă faţă de deasupra. Nu-şi îngăduie să poarte comănace făcute din mătase sau din piei de „mus Fennicus", şi-şi acoperă capul cu o scufie roşie sau albă, de bumbac. Pe lângă aceasta, văduvele, cât şi femeile foarte bătrâne îşi înfăşoară capul şi într-o năframă subţire de bumbac"[199].

1661, Evlia Celebi: „**Cetatea Mediaş** a fost construită de Gabriel Haller (cetatea e mult mai veche, fiind construită între 1490-1534), dar se află pe pământul saşilor. Este proprietatea moştenită a Anei Bornemisza, so-

[199] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, V, Bucureşti 1973, pp. 48, 49

ţia lui Mihail Apafi, actualul crai al Ardealului. Când oastea islamică a sosit acolo, în cinstea craiului s-au tras o mie de salve de tun, de s-au cutremurat cerul şi pământul. Fiind aşezată între cetăţi şi văi şi dealuri, pe un şes întins, pe vârful unui deal ascuţit, este o întăritură puternică şi o cetate foarte rezistentă, zidită din piatră cubică şi având multe bastioane.

Nu are târg şi nici bazar. Se găsesc biserici multe şi case frumoase, acoperite cu şindrilă. Nu are decât o poartă, ce dă spre miazăzi, dar e o poartă dublă de fier, cu strajă permanentă. Nu-i înconjurată cu şanţ, pentru că, fiind aşezată pe vârful unui deal înalt, nu este loc pentru şanţ. Are o mie de soldaţi. Căpitanul ei, venind la crai cu daruri, i-a dat, sub formă de ajutor, zece pungi.

Oraşul e mare, fiind aşezat pe malul râului Saz Patak şi are, în total, zece mii (sic!) de palate trainice şi case acoperite cu olane de diferite culori şi cu şindrilă. Mai sunt unsprezece mănăstiri, cu turnuri înalte pentru clopote, clădite, fiecare, de către un crai. Toate au cupole învelite cu cositor alb. Se mai află tot felul de încăperi, case de ospăţuri şi locuinţe frumoase pentru musafiri. Mai sunt şi hanuri, o baie, clădiri în formă de mănăstiri şi case preoţeşti pentru învăţătură. Târgul şi bazarul sunt construite foarte frumos şi după regulă. Are o piaţă aşa de ordonată, că nu se poate descrie. Şi aici, negoţul îl fac fetele şi femeile. Se găsesc mărfuri preţioase din toate ţările… De aceea, toţi locuitorii de aici sunt negustori şi oameni de afaceri foarte bogaţi.

Portul ardelenilor. Şi aceştia poartă, ca şi ceilalţi unguri, tot felul de postavuri roşii şi verzi şi căciuli făcute din blănuri de samur şi de jder; nasturii de la piept sunt de argint, iar legăturile pentru nasturi le fac din postav fru-

mos. Nădragii şi cuşmele sunt făcute tot din postav colorat, în picioare poartă papuci din piele galbenă şi roşie, cum se obişnuieşte în ţinuturile de margine. Brâurile sunt de mătase şi le leagă pe corp, peste nădragi. Femeile însă poartă, toate, fuste de mătase şi tot felul de rochii; fetele şi femeile uşuratice îşi împodobesc părul şi capul cu feluri mărgăritare şi cu rubine, ca culorile mătăsurilor arabe. Şi ele se încalţă şi umblă cu papuci coloraţi, de saftian galben sau portocaliu. Aşa e îmbrăcămintea tuturor bărbaţilor şi femeilor din Ardeal. Ei nu poartă şepci negre platoniene, ca austriecii sau ca francii. Toţi sunt de confesiune evanghelică şi creştini, iar legea lor se numeşte luterană.

Oraşul acestei cetăţi, **Mediaş**, are două porţi: una spre miazănoapte, alta spre miazăzi. În mijlocul oraşului se află un maidan larg. Acolo se află stâlpii de execuţie şi o spânzurătoare, încât, ferească Allah!, îl prinde groaza pe omul care vede cum îi schingiuiesc pe unguri pe locul acesta nenorocit. Încercând să fure careva calul unui gaziu dintre trupele rumeliote din oastea islamică, pe când era priponit, acesta fusese rănit. Ungurul vinovat de aceasta a fost supus atâtor schingiuiri, cum n-am văzut nici în Persia, în Daghestan sau în Arabia. Văzând această pildă, ostaşii noştri au rămas înmărmuriţi.

În târg şi în bazarul oraşului, lumea făcea vânzări şi cumpărări. Ieşind la iveală stăpânii prizonierilor luaţi mai dinainte, ei au fost vânduţi foarte ieftin. A doua zi, Husein aga, chehaiaua serascherului, l-a condus pe crai, cu alai, în palatul său din cetate şi atunci cei din cetate au slobozit, deodată, cinci sute de tunuri, încât s-a cutremurat pământul. Cetatea a rămas în foc ca pasărea salamandră, în timp ce fumul negru al prafului de puşcă se ridica

spre cer, asemenea stelelor din Calea Laptelui. Am vizitat acest oraş cum am dorit şi, vânzând calabalâcul de prisos, am încasat trei mii şi trei sute de guruşi; astfel, slavă lui Allah!, ne-am mai uşurat, iar una din căruţe am ars-o….

În ziua următoare, soţia craiului l-a invitat pe Ali paşa, serdarul, împreună cu şapte viziri, douăzeci şi doi de emiri şi şaptezeci de miriminani, într-o grădină paradisiacă, cu trandafiri, asemenea grădinii Irem, a dat un ospăţ, pe care nu-l poate descrie nici un grai, şi nici un condei. Şi deoarece ospăţul era dat de o femeie, au venit din împrejurimi toate fetele şi femeile, cu feţe luminoase şi ochii negri, şi cu hainele împodobite cu pietre scumpe, şi au slujit, şi au împărţit şerbeturi. Îmbătat de frumuseţea şi de drăgălăşenia acestor femei, cu feţele ca luna, şi de miresmele ameţitoare din juru-i, tătarul Şah-Polad aga zise, în glumă, către vizir: „Stăpânul meu, dacă mi-aţi îngădui, măcar o dată, să merg în acest oraş şi, luând pe una dintre fetele acestea frumoase, să mă satur şi apoi să merg sătul la soţia mea, n-aş regreta la moarte". Cei de faţă au râs mult de gluma aceasta.

După prânz, s-au dat, din partea crăiesei, câte un obiect de preţ serdarului, celor şapte viziri, tuturor mirimiranilor şi emirilor, spre amintire. Vizirii şi vechilii, încălecând pe caii lor, au plecat şi, atunci, s-au tras din nou, din cetate, salve de tunuri şi a fost multă voie bună. Într-un cuvânt, n-am văzut nicăieri atâtea veselii şi voie bună ca în ţara aceasta"[200].

1773, mai 27: „Împăratul Iosif II a sosit, în 27 mai 1773, la **Sibiu** şi a descins la hotelul care, de atunci, poartă firma la „Împăratul Romanilor". / Împăratul a ve-

[200] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 582, 583

nit pe la **Timișoara**, **Haţeg**, **Hunedoara**, **Deva**, **Orăștie**, **Alba Iulia**, **Zlatna**, și așa a sosit la Sibiu. / Pretutindenea mulțimea, care auzise povestindu-se multe despre bunătatea inimii acestui domnitor, îl aștepta de-a lungul drumului, cu rugări, plângeri și suplice scrise. / Nu mai puțin decât 19.000 de petiţiuni au fost predate împăratului Iosif II, cu ocaziunea, acestei prime călătorii a sale prin Ardeal, despre al căror cuprins împăratul se mai informa și din întrebările ce le adresa petenţilor. Pe români îi întreba românește, pentru-că învăţase câteva cuvinte românești. / Modul cum căuta împăratul Iosif II să străbată, cu mintea sa cea ageră, în toate durerile poporului de rând, îl putem înţelege din descrierea călătoriei sale prin părțile Mediașului, descriere făcută de protonotarul din **Mediaș**, Mihail Conrad de Heidendorf, care a fost dat împăratului în calitate de comisar-conducător prin acel scaun (district), cu misiunea să-i esplice toate și să-l informeze despre toate”[201].

1773, iunie 2: „În ziua, următoare, 2 iunie, acompaniat de doi călăreţi din **Mediaș**, am plecat, de dimineaţă, la **Ibașfalău**, aflând pe Maiestatea Sa încă dormind, iar împrejur era o liniște generală. După orele 5, s-a sculat suita Maiestăţii Sale, în care se afla şi locotenent-colonelul Luchsenstein, un sas din **Sebeșul Săsesc**, și apoi s-a sculat şi Maiestatea Sa. M-am anunţat la adjutantul Majestăţii Sale, contele Nostitz, precum şi la generalul Şiscovicz, şi am cerut instrucţiuni, dacă am să petrec pe Maiestatea Sa din oraș sau am să-l aştept la hotarele districtului, și am primit ordin să-l aştept la hotarele districtului Mediaș, pe podul Ibașfalăului, ce trece peste Târ-

[201] Păcăţian, Teodor V, *Cartea de Aur sau Luptele politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară*, volumul I, Sibiu 1902, p. 74

nava, dincoace, pe hotarul Şaroşului (Schuersch, Şaroş pe Târnave, judeţul Sibiu)”[202].

1773, iunie 3: „Și așa am ajuns la podul de la **Aţel** (Hetzeldorf), unde îngenuncheau, dincolo de pod, pe mâna stângă, juratul comunei, încă cu câțiva reprezentanți, care au înaintat Maiestăţii Sale un memorand, de mine compus, în care cereau ca valahii din comună, cel puţin cei suspicionați că sunt tăciunari, să fie scoşi din comună. / Maiestatea Sa, amăsurat obiceiului, a stat pe loc, a primit memorandul şi a întrebat pe juratul satului, că ce intenționează cu rugarea? / Timiditatea nu l-a lăsat pe jurat să spună Maiestăţii Sale împăratului durerea ce-l apăsa; de aceea împăratul a dat ordin să se mâne caii, dar s-a aplecat spre mine, din trăsură și m-a întrebat: „Ascultă! Ce vreau oamenii?”.

Aici, în valea aceasta, se află un opid frumos, aparținător la districtul Mediașului; se numește Hetzeldorf. În secolul trecut era foarte scăpătat, avea puțini locuitori și, pe lângă aceasta, multe datorii. Locuitorii nu aveau trebuință de întregul lor hotar şi, astfel, au amanetat o parte din el unui creditor maghiar, care, pentru a putea purta economia, a făcut loc pentru câteva familii valahe, acolo unde era sălașul. „Maiestate! Pe aici se numesc astfel de oameni „colibași“. Aceştia au locuit, peste jumătate de secol, aici, prea-graţioase doamne!, și au trecut de la un creditor la altul, până-ce, în urmă, comunitatea şi-a plătit datoria, înainte cu cinci ani, și şi-a primit îndărăt terenul. / Fiindcă într-acestea locuitorii comunităţii se înmulţiseră până la o sută de familii și le trebuia terenul, pentru a-l cultiva și folosi singuri, au luat hotărârea să

[202] Păcăţian, Teodor V, *Cartea de Aur sau Luptele politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară*, volumul I, Sibiu 1902, p. 77

mute colibașii în comună. Dar acestia nu voiau, de bunăvoie, să părăsească locul care era foarte bun, în sine luat, și cu care se obişnuiseră. A trebuit, deci, să fie mutaţi cu forța, și cu ocaziunea aceasta au fost aprinse câteva din colibele mizerabile. Şi atunci, prea-graţioase doamne, a amenințat unul dintre colibaşii valahi: „Saşii din Hetzeldorf o vor plăti scump aceasta!”. Şi, cu adevărat, așa s-a întâmplat, prea-grațioase doamne! În anul următor, în ziua în care au fost aprinse colibele valahilor, a fost incendiat opidul Hetzeldorf, în mai multe locuri deodată, în special însă casa omului care, înainte cu un an, aprinsese colibele. De atunci, a mai urmat, de cinci ori foc în comună, cu toate că oamenii nu-și aduce aminte să fi fost foc la ei mai înainte. Saşii suspicionează, deci, pe valahii colibaşi şi se tem că nu vor fi siguri, în contra focului, decât numai dacă acești valachi vor fi mutați undeva departe, de unde să nu le mai poată strica. Şi asta roagă oamenii dela Maiestatea, Voastră!”

– Dar' asta e pedeapsă; a transloca oamenii, înainte de a avea dovezi în contra lor!

– Dovezi, adevărat că nu sunt, pentru că atunci s-ar fi procedat în contra lor, în înțelesul legii, dar presupunerea e mare și poporul valah e destul de răutăcios.

– Magistratul n-a cercetat (anchetat) cauza?

– Da, Maiestate! S-a, ținut strictă inchiziţie. Am fost şi eu de faţă. Nu s-a putut însă scoate nimica la iveală, decât numai atâta că, la ultima incendiare, focul, pe care făptuitorul l-a pus în gard, era învelit în zdrențe din cămaşa unui valah.

– Motiv mare de suspicionare; dar a putut s-o facă și altul, nu numai valahul! Nu s-a aflat cine a fost amenințătorul cu incendiare, când s-a făcut translocarea?

– Maiestate! Acela a plecat, se crede, în Valahia!

– Să păzească bine oamenii, mai ales noaptea!

– Maiestate! Toate au fost încercate, dar, până acum, fără rezultat. Răutatea făptuitorului, lipsit de Dumnezeu, e atât de mare, încât, după ce, în anul trecut, guvernul, la rugarea magistratului, a lăsat să se publice valahilor, spre mai mare crezământ, prin comisari străini, că, dacă se vor mai naște incendii în comună, ei vor plăti întreaga pagubă: s-a întâmplat că, la câteva săptămâni, șura și grajdul primarului, în casa căruia s-a făcut publicarea, au fost incendiate şi au ars ca de batjocură.

– Dar cum pot fi siliţi valahii să restituie paguba, dacă nu se poate dovedi fapta?

– S-a făcut numai pentru a-i speria, Maiestate, dar n-a folosit la nimica!

Aşa descria, sasul pe români, în fața Domnitorului, care îi luase în apărare! Heidendorf continuă:

„Astfel am ajuns la șesul, unde să împreună cele două hotare, al Aţelului (Hetzeldorf) şi al **Brateiului**, și până la poalele dealului unde se termină șesul. Aici se aflau toţi valahii din Hetzeldorf, care au predat împăratului un memorand. Îi spuneau, cu glas tare, că ei trebuie să plătească contribuţiune şi să poarte sarcinile publice provinciale, opidane și de scaun, tot așa ca și saşii; trebuie să dea secară, fân, ovăz, cărăușii, să facă robote și să lucre la mori, tot așa ca şi saşii, și totuși, ei n-au nici vii, nici arătură, nici fânaţe. Saşii nu vreau să le dea nimica, pentru că ei zic că pământul e al lor, că regii cei vechi l-au predat lor în proprietate!

Maiestatea Sa i-a întrebat, în liba valahă, aşa cum știa Maiestatea Sa, că, dacă trebuie să facă robote, le fac ei pentru domni? Ei au răspuns: Nu pentru domni, ci pen-

tru district (scaun), la porunca domnilor, şi pentru comună, ca şi saşii. / Maiestatea Sa a răspuns, apoi, că va examina plânsoarea lor şi a dat ordin să mâne caii. După plecare, Maiestatea Sa, stând în trăsură, m-a întrebat:

– Se află între valahi buni economi?

– Maiestate! Sunt şi buni economi între ei, dar cei mai mulţi sunt răi şi leneşi. Naţiunea în sine posedă destulă dexteritate de la natură, dar are trebuinţă de o prelucrare.

– Oare cum ar pute fi cultivaţi?

– Maiestate! Aşa, dacă tinerimea ar fi dată la şcoală, să înveţe morală şi principiile curate ale religiunii creştine, căci atunci s-ar scutura naţiunea de nuditatea ei.

Împăratul m-a întrebat apoi:

– Sunt multe puste în scaunul acesta?

– Nu, Maiestate!

Şi Heidendorf ne povesteşte cum s-a informat împăratul asupra recoltelor din trecut şi asupra prospectelor economice din anul acela, şi cum un magistru poştal din **Mediaş** a înmânat împăratului un memorand, în contra persoanei sale, pentru a ne spune mai departe următoarele:

„Nu departe de el (de magistrul poştal), era căzut în genunchi un biet simplu valah, numit Mişu Chinţu, lângă drum. Acest Chinţu a înaintat Maiestăţii Sale un memorand pentru eliberarea fiului său, de la miliţie. Eu eram în dosul trăsurii, fără ca valahul să mă vadă. Maiestatea Sa a întrebat, cam greu româneşte, pe valah despre dorinţa sa, pe care valahul i-a spus-o.

Împăratul a întrebat: La ce regiment, feciorul?

Valahul a răspuns: Între a lui Macskasi, domnule, Măria Ta!

Împăratul: Regiment! Regiment!

Dar valahul nu ştia altcum. Văzând eu că suplica e de cuprins foarte indiferent pentru mine, am ieșit din dosul trăsurii și am călărit până în dosul valahului, așa că valahul se afla între mine și împăratul. L-am întrebat apoi: Nu sune compania măi; dară regimentul în care slujeşte feciorul tău!

Valahul, întorcându-se spre mine, cu dosul către împăratul și cu mâinile ridicate și încleștate, zicea: Ie, că bine-mi pare că eşti şi Măria Ta aici. Spune Măria Ta, la Măria Sa împăratul, lucrul meu. Că Măria Ta ştii bine. Că mă întreabă Măria Sa în ce regiment slujeşte feciorul, şi io nu ştiu almintrelea, fără Macskasi!

Eu îi spun împăratului: Maiestate!, feciorul lui serveşte sub Gyulai; căpitanul său se numeşte Macskasi.

– Și ce vrea omul?

– Maiestate! Are un fecior, care cu forța a fost luat cătană.

– Cu forța?

– Da, Maiestate! Așa era porunca!

– Da, știu; sunt mulţi ani de atunci!

– Aşa era porunca, unde se află în casă fecior de prisos, sau mai mulţi decât unul, să fie luaţi recruți. La omul acesta așa era, și de aceea a trebuit să dea un fecior. Îl doare însă foarte mult și el a încercat toate, pentru a-l scăpa. A înaintat rugări guvernului, chiar şi consiliului belic, de curte, și au fost ordonate cercetări, făcute de comisiuni mixte, dar nu i-a putut ajuta. Are mai mulţi feciori. Cel mai mare e însurat și nu mai e pe o pită cu el; pe acesta nu-l numără. Al doilea e un flăcău mare, pe care iar nu-l numără, fiindcă acuși îl va însura. Al treilea e soldatul. Al patrulea e la studiu, pentru a se face popă, nu-

l numără nici pe acesta. Al cincilea e încă mic, asemenea nu-l numără, pentru că nu-ţi poate fi întru nimica de ajutor.

Împăratul : Întreabă câţi copii are la sine?

Eu: Măi Chinţe! Că te întreabă înălțatul împărat câți copii ai cu tine!

Valahul: Că n-am, domnule, fără feciorul ăl mare și două fetişoare, și ficiorașul ăl mititel; dară nu-mi pot ajuta nimica, și io-s bătrân, şi nu pot lucra; lăsaţi-mi feciorul acasă, să vă ierte Dumnezeu păcatele, și a părinţilor!

Împăratul: Întreabă-l, câţi feciori are?

Eu: Câţi feciori ai?

Valahul (împiedicându-se, nu prea voia să spună): Dar știi Măria Ta, numai ăl copilaș!

Eu: Ce le togodești; cred că-s cinci toţi!

Valahul : Dar Dumnezeu ni i-a dat. Tot aş pofti, domnule. feciorul ăla, care-i în cătane!

Eu (către Maiestatea Sa): Nu prea vrea să iasă cu vorba Maiestate! Dar e sigur că el poate să se lipsească, acasă, de feciorul care e soldat. Îi cade însă greu, că nu-l are lângă sine.

Împăratul : Spune-i să-şi lase feciorul soldat; dacă se poartă bine, poate să ajungă ofițer, poate să ajungă domn mare, poate să ajungă domn!

Eu: Că zice înălţatul împărat să laşi feciorul tău în cătane; dacă se poartă bine, se face ofițer; se face domn mare, se face domn!

Valahul : Dacă bine ar fi; mulțumesc Măriei Sale împăratului. Dumnezeu să-l ţie. Dar tot mă rog, mă rog să-mi lase feciorul acasă!

Împăratul (zâmbind): Ce zice?

Eu: Zice că toate ar fi bune, Maiestate, dar el totuși şi-ar dori feciorul acasă.

Împăratul: Întreabă-l dacă poate să dea alt om?

Eu: Poţi da altă cătană în locul feciorului?

Valahul : De aia nu-s harnic, domnule, Măria Ta!

Eu: Asta nu e în stare s-o facă.

Împăratul: Dar n-ar putea să-l răscumpere cu bani?

Eu: Dară cu bani putea-vei face lucrul?

Valahul: Aia tot mă ţin că aș face.

Eu: Asta ar putea totuși să o facă.

Acum începe valahul să plângă, rugându-se pentru eliberarea feciorului, iar eu am zis împăratului: Maiestate, feciorul a fost cel mai drag la părinţi, în special la mamă-sa, care plânge necontenit după fecior.

Împăratul nu a răspuns nimica; i-a dat mai mulți galbeni și i-a spus „că oi căuta", plecând mai departe"[203].

1848: „Din Bistriţa, generalul s-a grăbit la **Târgu Mureş** (Marosvásárhely). Riczkó a lăsat în urmă batalionul de infanterie al lui Sándor, divizia de husari Koburg și o baterie de tunuri, iar el însuși a sosit cu armata sa, prin **Reghin** (Szászrégen) la Târgu Mureş; după ce a auzit de apropierea sa, colonelul August a evacuat orașul, iar garnizoana mică a orașului s-a retras la **Mediaş** (Medgyes). Prin urmare, Bem a reușit să cucerească orașul fără piedici şi a obținut o pradă considerabilă de război"[204].

---

[203] Păcăţian, Teodor V, *Cartea de Aur sau Luptele politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară*, volumul I, Sibiu 1902, pp. 78-83

[204] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

1849, ianuarie: „Sărbătorile Crăciunului le-a petrecut acasă, în **Mediaş**. În 2 ianuarie 1849, sosi la Mediaş şi generalul Puchner. Ștefan Moldovan i-a făcut vizita. Baronul Uracea, comandantul cetății Mediaş, l-a fost încredințat pe Ștetan Moldovan să încunoştiințeze pe Vasilie Moldovan, prefectul legiunii a III-a, să-și concentreze lagărul la **Cetatea de Baltă**. În acelaşi timp, Axente Sever trebuia să stea gata la **Blaj**, iar popa Vlăduţ din **Aţintiş**, la Iernut. / La 12 ianuarie, miliția împărătească a pornit, din **Mediaş**, spre **Boian**, cu 10 tunuri, şi şi-a pus cartierul general la **Jidvei**”[205].

1888: „Ministrul unguresc de comunicaţiune a conces contelui Marc Bethlen şi Albert Horvath ca, în timp de un an, să facă lucrările pregătitoare pentru construirea unei noi căi ferate, care, trecând prin teritoriile comunelor **Cucerdea-română**, **D.-Sânmărtin** şi **Blăşel**, să împreune stațiunea căii ferate **Cipău-Iernut** cu stațiunea de la **Mediaş**”[206].

1894: „**Reţele telefonice în Ardeal**. Ministrul de comerţ, prin ordinaţiunea din 6 iunie, Nr. 41.844, a dispus aranjarea de reţele telefonice în comitatele Albei inferioare, Târnava mică, Turda-Arieş şi Hunedoarei. Pe **teritoriul Albei inferioare**, staţiuni telefonice vor fi în **Blaj**, **Alba Iulia**, **Aiud**, **Conţa**, **Vintul-de-jos**, **Ighiu**, **Metieş** (staţiune de jandarmi), **Zlatna**, **Abrud** şi **Roşia**. În **comitatul Hunedoarei**, vor fi stațiuni în **Baia-de-Criş**, **Brad**, **Deva**, **Ilia**, **Hunedoara**, **Haţeg**, **Pui**, **Petroşeni** şi **Geoagiul-de-jos**. În comitatul **Târnavei mici**, staţiunile vor fi în **Ibaşfalău**, **Ernot**, **S.-Martin**, **Mediaş** şi **Hususău**. În **comitatul Turda-Arieş**, în **Turda**, **Iara-de-jos**,

[205] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 7, Blaj 1933, p. 2
[206] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 281, Braşov 1888, pp. 2, 3

Trăscău, **Câmpeni**, V**inţul-de-sus** şi **Murăş-Ludoş**. Aşadar, sunt 30 staţiuni telefonice, care vor fi puse în legătură cu **Clujul**"[207].

1904, Diaconovich: „**Mediaş** (magh. Medgyes, germ. Mediasch), orășel săsesc-românesc, pe malul stâng al Târnavei Mari, comitatul Târnava Mare; locuitori 6.766, dintre care români 2.283, saşi 3.508, restul maghiari şi alte naţionalităţi. Aici se află judecătorie cercuală, oficiu de dare, notariat public regional, şcoli populare române, liceu evanghelic săsesc, preparandie și școală agronomică, susținută de „Universitatea săsească", mai multe reuniuni săseşti, o reuniune a femeilor române şi rezidența a două protopopiate române. Dintre edificii, e de însemnat biserica evangelică, înconjurată cu ziduri (castel), înlăuntrul cărora sunt școlile săseşti și primăria. Mediaşul a fost înconjurat cu ziduri şi bastioane, din care mai sustau unele resturi. În istoria Transilvaniei, a avut, în mai multe rânduri, rol însemnat; între altele, aici s-au ţinut mai multe diete ardelene. Mediaşul are industrie însemnată și mare comerţ cu vinuri, fiind unul din centrele vieritului ardelean. Lângă oraș, pe o mică înălțime, se află monumentul preotului săsesc Ştefan Ludwig Roth, împuşcat de unguri, la 1848. / **Mediaş, protopopiat român** greco-ortodox, se compune din 29 parohii, cu 11.694 credincioşi, în 1899. / **Mediaş, protopopiat român** greco-catolic, are 24 parohii şi câteva filiale, cu 8.377 credincioşi"[208].

1926: „**Nou judecător la Iernut**. Cu ziua de 1 ianuarie 1926, dl Eugen D. Moldovan, care, până acum, a

---

[207] *Unirea*, Anul IV, nr. 32, Blaj 1894, p. 245

[208] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 232

fost ajutor de judecător la **Mediaş**, a fost mutat la **Iernut**, judeţul Târnava mică, în locul nou înfiinţat"[209].

1933: „**Focul din pământ la Mediaş**. Făclia uriaşă care luminează noaptea ţinuturile ardelene ¤ „Gazul metan" a găsit o răsuflătoare şi arde necontenit, băgând groază în locuitori ¤ Însemnări luate la faţa locului.

În ziua de 13 iulie, seara, aproape întreg Arealul a fost băgat în mare groază de-o vâlvătaie cumplită de foc, care înroşise norii şi se vedea amenințătoare şi din celea mai mari depărtări. Aproape în fiecare sat şi oraş, oamenii au crezut că este un foc mare în comuna vecină şi nu puţini au fost aceia care au şi alergat spre zarişte vâlvătăii, ca să ajute la stins. / În **Blaj** s-a crezut că arde marea comună **Valea Lungă** ori **Lunca**. Locuitorii din **Valea Lungă**, la rândul lor, au crezut că arde comuna **Lodroman**, Saşii din **Hususău** au şi şcos pompele de apă, de multă vreme ruginite, şi au luat-o la goană către **Lodroman**. Pompierii din **Cluş** au văzut şi ei focul, de către miazăzi-răsărit, şi au plecat spre **Feleac**, să stingă acolo. La **Abrud**, oamenii au crezut că arde comuna **Corna** şi au fugit într-acolo. La Râmnicul Vâlcei, în vechiul regat, un plutonier major, care se găsea în patrulare în jurul oraşului şi crezând că arde într-o comună vecină, s-a tot luat după zare, până s-a trezit în vârful munţilor, la **Turnu-Roşu**, de unde i-se părea că arde întreg Ardealul. / Un inginer sosit la Blaj, de la **Lupeni**, spune că focul se vede şi de sub poalele Parângului, tot atât de bine se vede şi de la **Timişoara**.

Limbi de foc din pământ. La **Blaj,** am ştiut curând că focul cel mare, care înroşeşte cerul spre răsărit,

[209] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 2, Blaj 1926, p. 5

este la o sondă de gaz metan, de lângă **Mediaş**, dincolo de **Copșa Mică**, în dreapta drumului de fier spre Bucureşti. Asemenea focuri au mai fost în Ardeal, la **Şărmăşel pe Câmpie** și la **Șaroș**, în Târnava Mică, însă niciodată atât de cumplit ca acum. / Mulţi dintre cititorii acestei foi se vor întreba, cu drept cuvânt: de unde limbi de foc din pământ? Ce gaze ard acolo şi de unde vin ele? Ori poate că şi-a deschis iadul vreun gâtlej de răsuflătoare, să ne pedepsească pentru răutăţi? / Pe sub pământul Ardealului nostru, în multe părţi, la adâncimi de câte 300-900 metri, prin goluri lungi și încurcate, se află un gaz, un abur ciudat, foarte aprinzăcios, care se numeşte gaz metan. Acest gaz fără culoare şi cu prea puţin miros, răzbeşte uneori şi până la suprafaţa pământului şi se arată mai ales prin bălți și mocirle, pe care le face să fiarbă, apa rămânând totuși rece. O asemenea baltă este la **Bazna**. Mai sunt, pe Câmpie, pe la **Șărmaș** și **Șărmășel**. Răsuflările gazului, când nu dau în bălți şi umblă copii cu țigări pe aproape, se aprind și ard ca nişte făclii verzi, presărate pe câmp şi pe văi. Acestea uşor se astupă și se sting.

De vreo 20 de ani, încoace, inginerii cei învăţaţi, luând pildă de la americani, au început să sfredelească anume după gazul metan, cu ajutorul unor alcătuiri măiestre, numite sonde, prind gazul de sub pământ, în nişte ţevi groase de fier şi îl duc la fabrici, de poartă maşini cu el. Acest gaz îl duc prin ţevi mai subțiri şi în case, de luminează şi încălzeşte odăile. Aşa este la **Diciosânmărtin**, la **Mediaş**, la **Turda**. Acolo orășenii se luminează cu gaz metan şi tot cu gaz se încălzesc şi fac mâncare, Gazul este bun, că arde minunat şi nu face fum, nici cenuşă, însă rămâne pururea primejdios, căci, dacă se scurge în casă ori în pivniţă şi ia foc din negrijă, aruncă palate în aer şi

scrum face din oameni, Asemenea nenorociri s-au şi întâmplat multe.

În apropiere de **Mediaş**, se află sonde de gaz metan pe valea „Șomărt”, la **Proştea Mare**. Chiar aici s-a ivit și nenorocirea de acum, care a făcut atâta groază în Ardeal. La Șomărt sunt vreo două sonde mai aproape, dintre care una nouă de tot, făcută pentru încercări. Din această sondă, cu nr. 5, a pornit toată prăpăstenia. Acolo au dat de gaz mult şi se spune că nu l-au astupat destul de bine, iar gazul, având putere cumplită, şi-a găsit o ieşire, din jos de sondă, într-un fund de pârău, pe unde, încă din 1 iulie, a început să izbucnească cu huiet grozav şi cu bolovani aruncaţi la înălțimi de sute de metri. / La început, gazul atesta nu ardea, ci numai făcea un zgomot cumplit, vestind pe oameni să se păzească şi să fugă de primprejur, că tuşeşte pământul şi se pot întâmpla lucruri cumplite. / Aşa s-a şi întâmplat. În ziua de 13 iulie, joi spre seară, bolovanii aruncaţi din pământ au dat scântei, gazul s-a aprins şi s-a ridicat peste întreg ţinutul o limbă de foc, înaltă de 160 metri şi mai groasă decât un turn de biserică, prelingând norii şi împrăştiind spaimă în toate părțile! / O pădure, ce era în apropiere, s-a prefăcut în cenuşă, într-o clipă, iar semănăturile de grâu, de ovăz şi cucuruz au fost rase de pe faţa pământului. În jurul gurii de foc, pământul e o vatră roşie, de care nu te poţi apropia la 300-400 de metri. / Gazul arde cu putere turbată şi face un zgomot ca de trenuri multe împiedecate, pare că-i capătul lumii.

Priveliștea, la fața locului. A doua zi a focului, vineri seara, în 14 iulie, am plecat şi noi de la foaie, să vedem cu ochii noştri prăpădul, Când am trecut cu trenul de stația **Micăsasa**, dealurile din stânga şi din dreapta au

început să ne apară ca ninse de-o lumină verzuie, parcă ar fi de pucioasă. Văzduhul se aprindea întreg pe-o clipă, apoi se stingea iarăşi. / Când ne-am apropiat de **Copșa Mică**, pe sub dealurile luminate au început să apară şi satele. Păreau cetăţi moarte din poveşti, peste care se târau balauri mari, cu spinările înflăcărate. Turnurile de biserici erau parcă stâlpi de jăratec, implântaţi într-un ocean cu valuri încremenite. Gândeai că nu mai suntem în lumea noastră cunoscută, ci rătăcim în lumea galbenă și mohorâtă, din basme. / Te cuprindeau florii la aşa privelişte! Toţi călătorii trenului stăteau la geamuri, cu ochii pironiţi afară, şi nimeni nu scotea o vorbă. Nici pe ceferişti nu-i mai auzeai strigând, ca de obicei, ci păreau şi ei îngroziţi de o noapte ca aceasta. / La **Copşa**, în gară, peste spinări de trenuri opăcite, am văzut deodată şi flacăra cea cumplită a focului. Aşa-ceva a trebuit să fie şi stâlpul de foc ce s-a arătat evreilor, când au rătăcit cu Moise prin pustiurile Arabiei! / La calea jumătate, între **Copșa** şi **Mediaş**, spre dreapta, dealurile s-au dat fără veste la o parte şi am putut vedea, în toată înfăţişarea ei grozavă, valea limbilor de foc! Adevărat valea iadului, încă din fuga trenului am văzut coastele arse, de dealuri, semănăturile pârjolite, şi copacul de flăcări jucăuşe, care ating cerul, luminând ţinuturile până în munţii Sibiului şi spre Făgăraş. / Trenul se opreşte la **Mediaş**, care pare şi el aprins, deşi se află la o depărtare de 9 km de la foc. În turnul bisericii săseşti vedem ceasul şi citim ora ca la lumina zilei. Palatele celea mari sunt cu coperişele înroşite, parcă ar fi din jeratic. Se apropie de ora 12 din noapte și piaţa cea mare furnică de lume. Cete mari de orăşeni pleacă spre foc, pe jos, cu trăsura şi cu autobuze mari, încărcate. / Prindem şi noi o maşină sprintenă şi, în 15

minute, ne aflăm la gura văii cu pricina. Aici, lume peste lume, ca la târg de ţară. Unii merg spre gura de iad, alţii vin. Soşeaua e plină de automobile de pe la Sibiu, Cluj, Braşov, Aiud, Bazna, Diciosânmărtin. Un Sas de la Mediaş a smuls o postată bună de cucuruz şi a împlântat o *berdrie* la crucea drumului. Dogoarea limbilor de foc se simte la cale de-o poştă şi lumea încălzită se miră de cumplita arătare şi bea bere! Sasul destupă butoi după butoi şi adapă noroadele, ca Antihrist în ziua de apoi! Mare şodenie! / Luăm şi noi calea Şomărtului şi apucăm în sus, pe vale, spre nişte dealuri cu vii, care sunt la stânga, faţă în faţă cu gâtlejul flăcărilor, Ne împiedecăm la tot pasul de saşi şi săsoaice din Mediaş, ieşiţi şi ei la privelişte şi, după vreun km jumătate de drum, ne găsim pe-o coastă cu vie, la 300 metri de bobotaie. Obrajii ne sunt broboane de sudoare şi abia mai putem suferi dogoarea… / Mai privim o dată spre coloana cea cumplită de foc şi vedem în jur, prin iarba pârlită, ca nişte cârduri de gâşte cu aripile de bobotaie. Sunt sute și mii de focurele mărunte, care arată că gazele din adâncul pământului au găsit şi alte răsuflători mai mici, pe care ies şi s-au aprins şi acestea de la „chibritul“ cel mare. / M. Melin”[210].

1934: „În Sâmbăta Paştilor, poliția și autoritățile militare din București au arestat pe mai mulţi ofițeri, în frunte cu locotenent-colonelul Victor Precup, despre care s-a aflat că pregăteau, de mai mult timp, de vreo doi ani, un fel de răscoală, îndreptată împotriva M. S. Regelui și a guvernului, în care scop au adunat arme, grenade, dinamită, revolvere, pe care le ţineau gata, ca la timp potrivit să le poată întrebuința, spre a da lovitura. Lucrul a fost

[210] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 28, Blaj 1933, pp. 3, 4

însă descoperit de către un subofițer, căruia unul dintre cei arestați îi ceruse arme din depozitele militare. / Iată lista celor arestați, luată din gazetele de la București:

1). Victor Precup, lt-colonel, de 45 ani, de naștere din **Miercurea**, jud. Sibiu; 2). Maiorul Nicoară Vasile, din vânătorii de munte, de 40 ani, născut în **Merghindeal**, jud. Făgăraș; 3). Căpitanul Fleșariu Octavian, din reg. 89 infanterie, 34 ani, născut în **Mediaș**; 4). Căpitan Mesaroș Ștefan, din jandarmerie, 36 ani, comuna **Sebeș**, jud. Făgăraș; 5) Locotenent Baciu Tiberiu, de la vânători, 35 ani, comuna **Bandul de câmpie**; 6). Locotenent Gligor Marian, din infanterie, 32 ani, comuna **Tăuni**, jud. Târnava Mică; 7). Sublocotenent Dordea Nicolae, infanterie, 26 ani, comuna **Bungard**, judeţul Sibiu; 8). Sublocotenent Năstase Constantin, infanterie, 23 ani, comuna **Movilița**, jud. Putna. / Au mai fost arestați civilii: Fericean Eugen, fost funcționar; Orban Iuliu, comerciant din Cluj; Mândruțiu Ilie, inginer; Penciu Teodor, șofer, și Arsene Strâmbu, funcționar. Toţi cei înșirați mai sus se află la închisoare şi vor fi judecați de către tribunalele militare”[211].

1937: „În cererea de executare făcută de urmăritorul Mateiu Lăcătuș urmăritului Achim Solomon, Judecătoria a ordonat licitaţiunea execuțională, în ce privește imobilele situate în comuna **Dârlos**, circumscripţia Tribunalului Târnava-Mare, Judecătoriei **Mediaș**, cuprinse în cf. a comunei **Dârlos** Nr. prot. ct. 84, ord. top. 146 pășune în intravilan, cu suprafață de 167 stânjeni pătrați în întregime; top. 147, arător, în intravilan, cu suprafață de

[211] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 16, Blaj 1934, p. 5

433 stânjeni pătraţi, în întregime, cu valoare reală de 100 lei, redusă cu 25 %"…

„Subsemnatul, delegat judecătoresc, prin aceasta publică cum că, în baza deciziei Nr. 5682/1930 a judecătoriei Mediaş, în favoarea urmăritorului Heinrich Gross, domiciliat în Mediaş, reprezentat pria advocatul Dr. D. Roman din **Mediaş**, contra urmăritului domiciliat în **Dârlos**, pentru încasarea creanței de 540 lei –redusă deja, conform legii conversiunii capital şi accize, se fixează termen de licitaţie pe ziua de 15 aprilie 1937, ora 15 la locuinţa urmăritului, unde se vor vinde prin licitaţie publică judiciară 1 vacă, 1 car în valoare de lei 4000"[212].

1942: „Subsemnatul, prin aceasta public că, în baza deciziei Nr. 2738/1941 a judecătoriei Mediaş, favorabilă lui Marin Jojatu, reprezentat prin Dr. Sextil I. Crăciun, avocat din **Mediaş**, contra urmăriţilor domiciliați în comuna **Dârlos**, pentru încasarea creanţei de 16.000 lei… termen de licitaţie pe ziua de 4 aprilie 1942, ora 16, în comuna **Dârlos**, la domiciliul urmăriţilor, unde se vor vinde prin licitaţie publică judiciară: 2 scroafe de câte 2 ani şi un porc alb, de 4 luni, în valoare estimativă de 20.000 lei"[213].

„Subsemnatul, delegat judecătoresc, public că, în baza încheierii Nr. 4104/1942 a judecătoriei mixte Mediaş, în favoarea urmăritului Manole Stoica din **Dârlos**. reprezentat prin avocatul Dr. Sextil I. Crăciun din **Mediaş**, pentru încasarea sumei restante de 1.238 lei, se fixează termen de licitaţie pe ziua de 18 aprilie 1942, ora 4 p. m., în Mediaş, str. Plevnei nr. 10, la locuința urmări-

[212] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 15, Blaj 1937, p.
[213] *Unirea Poporului*, Anul XXIV, nr. 15, Blaj 1942, p. 5

tului, unde se vor vinde o mainã de cusut uzatã şi diferite mobile casnice, evaluate la 5.400 lei”[214].

Lechnitz: Sächsische Sonntagstracht
Lechința: Port săsesc de sărbătoare
Lechința: Saxon Sunday costume
Lechința: Saxonne en costume de dimanche

[214] *Unirea Poporului*, Anul XXIV, nr. 15, Blaj 1942, p. 6

MEDIEŞUL AURIT

(Aranyos-Medgyes, Medieș, Megyes,
Meggyes, judeţul Satu Mare)

„**Aşezarea dacică** de la **Medieşul Aurit** a fost descoperită în vara anului 1964, când s-au iniţiat si două sondaje în zona aşezării propriu-zise şi a cimitirului. În toamna anului 1964, s-au efectuat primele săpături, descoperindu-se **două cuptoare de ars ceramică**, continuate apoi, în anul 1965, când au mai fost descoperite încă **patru cuptoare** și cimitirul aşezării; în campania de săpături din anul 1966, au fost dezvelite alte patru cuptoare, numărul lor ajungând până în prezent la zece, împreună cu unelte, podoabe, arme și o cantitate apreciabilă de ceramică. / Comuna **Medieşul Aurit** (raionul Satu Mare, regiunea Maramureş) este situată la nord de Someș, între Satu Mare și Baia Mare, în zona de contact a Câmpiei Someşului cu Munţii Oașului. Așezarea se află în stânga drumului Medieşul Aurit – Dumbrava (comuna Livada, raionul Oaș) la locul numit „Suculeu”, o terasă joasă din stânga pârâului (văii) Racta, ce se varsă în râul Tur. Valea Racta are cursul domol şi mlăștinos, cu un debit inegal în timpul anului. Lungimea așezării (după răspândirile de fragmente ceramice de la suprafață) este de aproape 4 km, între cătunul „Togul lui Barani” şi mar-

ginea dinspre sud a satului Dumbrava, lăţimea atingând, pe alocuri, 800 m. / Au fost săpate unsprezece secţiuni, de mărimi diferite, de o parte si de alta a drumului „Roşului", ce duce spre comuna Odoreu, abătându-se din drumul Medieș-Dumbrava spre vest. Cimitirul a fost descoperit în via lui Dumitru Todincă, în locul rămas neîntors pentru vie şi unde se afla o colibă, între canalul de drenaj Somes-aval şi drumul Leşului"[215].

1351, decembrie 6, Buda: Ludovic, regele Ungariei, judecă pricina dintre „Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Bricciu de **Batur** (Bator, Nyirbátor, în Ungaria)… în numele nobilei doamne Ana, soţia sa, fiica magistrului Mauriciu de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare)" şi „Simion, fiul aceluiaşi Mauriciu, fratele bun al nobilei doamne… cu privire la a patra parte". Regele hotărăşte ca „Ana şi, prin dânsa, moştenitorii şi urmaşii moştenitorilor ei… să le ţină şi să le stăpânească pe veci şi în chip nestrămutat o cetate a sa, numită **Şimleu** (azi **Şimleul Silvaniei**, Somlio, Somolyo, judeţul Sălaj), aflătoare lângă râul Crasna, dimpreună cu moşiile care ţin de ea şi cu satele numite **Şimleu**, **Periceiu** (**Perechun**, judeţul Sălaj), **Ceheiu** (**Chehy**, judeţul Sălaj), **Giurtelec** (azi **Giurtelecul Şimleului, Gyurteluke**, judeţul Sălaj), **Hodig** (**Hidig**, cătun lângă Moiad, judeţul Sălaj), cu vama ce se obişnuieşte să se ia în numitul sat Hidig, de asemenea şi moşia **Micoşlaca** (**Myklouslaka, Mykloslaka**, aparţinând de **Ocna Mureş**, judeţul Alba) din părţile Transilvaniei, aşezată lângă râul Mureş, în comitatul Alba, cu toate folosinţele… Afară de acestea,

[215] Dumitraşcu, S.; Bader, T., *Aşezarea dacică de la Medieşul Aurit*, în Muzeul de Istorie Cluj, *Acta Mvsei Napocensis*, IV, Cluj 1967, pp. 107-125

fiindcă bunicul şi tatăl magistrului Simion au dăruit cu drept de veci nişte bucăţi de pământ, despărţite din moşiile ce ţin de cetatea Şimleu, şi anume **Uileac** (**Vylak**, în judeţul Sălaj) lui Sudak şi fratelui acestuia Nicolae, şi de asemenea moşia **Siciu** (judeţul Sălaj) lui Ladislau şi Petru, pentru faptele lor de credinţă – părţile au lăsat într-un cuget în stăpânirea acelor nobili moşiile Uileac şi Siciu[216].

1352, ianuarie 8, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că, „la octavele Anului nou (8 ianuarie)… acea doamnă numită Ana, soţia magistrului Ladislau, fiica răposatului magistru Mauriciu de Medieş" a beneficiat de „scrisoarea noastră privilegială, întărită cu puterea peceţii noastre"[217], pentru moşiile şi satele menţionate în diploma regală din 6 decembrie 1351.

1355, noiembrie 3, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că, venind „Ana, soţia magistrului Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Bricciu de **Batur** (Bator, Nyirbátor, în Ungaria), adică fiica răposatului magistru Mauriciu de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare), a mărturisit că deoarece cetatea **Şimleu** (azi **Şimleul Silvaniei**, Somlio, Somolyo, judeţul Sălaj), aflătoare în comitatul Crasna, cu satele şi pământurile ce ţin de ea, precum şi satul **Micoşlaca** (**Myklouslaka, Mykloslaka**, aparţinând de **Ocna Mureş**, judeţul Alba), aşezat în comitatul Alba, lângă râul Mureş, i-au fost dăruite de către magistrul Simion, fiul magistrului Mauriciu, fratele ei după mamă, prin mijlocirea scriso-

[216] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 83, pp. 84-88
[217] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 90, pp. 101-103

rilor preaînaltului Ludovic, regele Ungariei…după o îndelungată chibzuire, a împărţit în jumătate acele moşii între urmaşii ei… lăsând la o parte fiicele, adică lui Stanislau, Ladislau şi Gheorghe, născuţi din ea, şi celor pe care îi va putea naşte în viitor; iar jumătatea rămasă a acelor moşii, ce ţin de patea femeiască şi care-i vin de la bunica sa… o hărăzeşte sus-zişilor ei moştenitori şi fiicelor sale, împreună, ca să le stăpânească"[218].

1355, decembrie 21: Ludovic, regele Ungariei, dă de ştire că „magistrul Ladislau, fiul răposatului magistru Ioan, fiul lui Bricciu de **Batur** (în Ungaria), venind în numele doamnei Ana, soţia sa, şi anume fiica magistrului Mauriciu de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare), ne-a înfăţişat o scrisoare cu privire la înţelegerea şi rânduiala făcută între nobila doamnă şi magistrul Simion, fiul aceluiaşi Mauriciu, frate bun… spre a încuviinţa, spre o mai mare chezăşie a faptului, a întări acea scrisoare a noastră"[219].

1356, ianuarie 8, Oradea: Privilegiul capitlului din Oradea, prin care „Ana, soţia magistrului Ladislau, fiica magistrului Mauriciu, fiul lui Nicolae de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare) adică al răposatului voievod Nicolae", dăruieşte fratelui ei Simion… „toate stăpânirile sale de moşie… / Iar acel Simion, întru răsplătirea deplină a hărăzirii, a dat Anei, sora lui preaiubită, o cetate, numită a **Şimleului**, aflătoare aproape de râul Crasna, cu părţile de moşii ce ţin de ea şi cu satele numite **Şimleu** (azi **Şimleul Silvaniei**, Somlio,

[218] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 346, pp. 366-368
[219] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 363, pp. 391-393

Somolyo, judeţul Sălaj), **Periceiu** (**Perechun**, judeţul Sălaj)**, Ceheiu** (**Chehy**, judeţul Sălaj), **Giurteleku** (azi **Giurtelecul Şimleului, Gyurteluke**, judeţul Sălaj), şi **Hidig** (**Hidig**, cătun lângă Moiad, judeţul Sălaj), cu vama ce se obişnuia a se lua la Hidig; de asemenea, moşia **Micoşlaca** (**Myklouslaka, Mykloslaka**, aparţinând de **Ocna Mureş**, judeţul Alba), aşezată pe râul Mureş, în comitatul Alba… / Pe lângă acestea, deoarece bunicul şi tatăl magistrului Simion, hărăzise pe veci, pentru faptele lui de credinţă, lui Nicolae, fratele acestuia, nişte părţi de moşie, despărţite din moşiile ce ţin de Şimleu, anume **Uileac** (**Vylak**, în judeţul Sălaj)**, Sudak** (judeţul Sălaj) etc., de asemenea lui Ladislau şi lui Petru moşia **Siciu** (judeţul Sălaj), ei au lăsat acestor nobili acele moşii"[220].

1364, mai 13: Regele Ludovic întăreşte, cu noua sa pecete, actul lui Carol Robert, din 12 iunie **1329**, „prin care îi dă pe veci magistrului Mauriciu de Medieş, fiul voievodului Nicolae, vama de pe moşiile **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare) şi **Somoştelek** (Zamostelek, azi **Someşeni**, judeţul Satu Mare)… şi vama târgului **Cărăşeu** (Crasso, judeţul Satu Mare) din comitatul Satu Mare, dăruită lui Mauriciu şi fratelui său Ştefan"[221].

1377: „Regele Ungariei, la 1377, cucereşte castrul „Megessala" (**Medieşul-Aurit**) „de manibus Valachorum" (din mâinile românilor), iar locuitorii castrului şi ai satelor din jur fură câştigaţi pentru catolicism"[222].

---

[220] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 2, pp. 1-5

[221] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 268, p. 260

[222] Manciulea, Ştefan, *Graniţa de Vest*, Baia Mare 1994 (1934), p. 44

1661, Evlia Celebi: „**Cetatea Medieşul Aurit** a fost întemeiată de craiul numit Laioş (Ludovic al II-lea, regele Ungariei între anii 1516-1526), care s-a ciocnit, la Mohács, cu Suleiman han, şi s-a înecat în mlaştină, iar Suleiman han i-a trimis corpul la Alba-Regală şi acolo l-au înmormântat, punându-i şi o cunună, pe deasupra. Nesupunându-se, cei din cetate au aruncat aşa de multe ghiulele de tunuri, încât ele jucau pe şes ca nişte stele strălucitoare şi de nenorociri aducătoare. Cei cinci mii de soldaţi ai cezarului german, care se aflau în cetate, nu au cerut deloc „aman" (iertare). În afara zidului cetăţii, se afla un oraş frumos. Deşi cetatea nu s-a supus, totuşi ostaşii de la Agria, Buda şi Kanizsa au ocupat acest oraş, au intrat în el, l-au prădat şi au luat prizonieri, şi apoi i-au dat foc. Astfel, cetatea, aşezată într-un şes mare, a rămas pe loc deschis. Totuşi, au tras din nou asupra oastei ghiulele grele de patruzeci-cincizeci de ocale.

Este o cetate albă şi puternică, în cinci colţuri, bine întărită, cu cinci bastioane şi cinci biserici. Fiind cu neputinţă să te apropii de ea, am privit-o numai din depărtare, căci, din cauza ghiulelelor de tunuri, ce băteau neîntrerupt, nimeni nu avea îndrăzneala să se apropie de ea"[223].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Botha** de Charnafalva, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1590, 11 familii.

Borzas de Minczént, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1662, 1 familie.

---

[223] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 563, 564

Zima de Budfalva, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1581, 24 familii.

Mikle de Surdok-Kápoluok, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1580, 4 familii.

Bobb de Szelnitze, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1622, 6 familii.

Boytor de Vórósmart, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1622, 11 familii.

Kiss de Várallya, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1608, 14 familii.

Komjáthy de Eadem et Bilke, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1662, 15 familii.

Komán de Moyszin, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1702, 2 familii.

Nyiky de Preluka, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1629.

Barla de Bárdfalva, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1662, 4 familii.

Birle de Russor, în comuna Medieşu Aurit (Aranyos-Medgyes), 1662, 2 familii"[224].

1881: „George Pop de Băseşti comunică avocaţilor Ioan Pop şi Alexandru Ferenţiu, din **Satu-Mare**, ca aceştia să convoace, pe ziua de 28 iunie 1881, într-o conferinţă generală, pe alegătorii români din cercurile electorale ale **Cărăşeului** şi **Medieşului Aurit**. Aceasta este, după cunoştinţele noastre, întâia menţiune despre cercurile electorale româneşti din judeţul nostru. Bănuim

[224] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 24

că ele erau conduse de către avocaţii amintiţi mai sus. căci avem dovezi că ambii au fost înfocaţi naţionalişti”[225].

1905: „La alegerile din ianuarie-februarie 1905, au candidat 24 de români, în 24 circumscripţii electorale. Din ţinutul Sătmarului, aflăm, între candidaţi, pe Vasile Lucaciu, pentru circumscripţia **Târgul Lăpuşului** (judeţul Someş), şi Dr. Andrei Doboşi, pentru circumscripţia **Medieşul Aurit** (judeţul Satu-Mare). Ambii au căzut în alegeri şi nu e de mirare, căci, datorită teroarei ungureşti, din cei 24 candidaţi români au reuşit abia 8”[226].

1937: „În vederea alegerilor judeţene, organizaţiile locale ale partidelor politice și-au început campania de propagandă. Săptămâna trecută, Partidul Național Creștin a ţinut adunări în **Seini**, **Medieșul Aurit**, **Lăpușel** și **Tămaia**. La fiecare din aceste adunări au participat aderenţi din mai multe comune. Au vorbit domnii dr. I. C. Barbul, D. D. Alexandrescu, dr. Zeno Barbul, dr. Codrea, Gh. Alboiu, V. Teianu și alţii. Organizaţia naţional-ţărănistă, vaidiștii și Partidul Liberal, desfășoară, de asemenea, o activitate intensă… / Zilele trecute, a dispărut, de la casa părintească, copilul Mihai Bretan, în vârstă de 7 ani, din comuna **Medieșul-Aurit** (Satu-Mare). / Cu toate cercetările făcute, copilul n-a putut fi găsit până vineri dimineaţa, când un grup de înotători i-au descoperit cadavrul aruncat în apele Someșului, la mal”[227].

1937: „S-a cumpărat un local de şcoală, cu 3 săli de învăţământ, în comuna **Medieşul Aurit** şi s-au edifi-

---

[225] Scurtu, Vasile, *Din luptele naţionale ale românilor sătmăreni*, în *Afirmarea*, Anul IV, nr. 10-11, Cluj 1939, pp. 138-140
[226] Scurtu, Vasile, *Din luptele naţionale ale românilor sătmăreni*, în *Afirmarea*, Anul IV, nr. 10-11, Cluj 1939, pp. 138-140
[227] *Universul*, Anul 54, nr. 185, Bucureşti 1937, p. 12

cat, fiind puse sub acoperiş… / S-au sădit altoi, pe marginea şoselelor, în comunele: **Seini**, **Apa**, **Medieşul-Aurit**, **Jolib**, **Potău**, **Băbăşeşti**, **Roşiori**, **Valea Vinului**, **Mărius**, **Pomi** şi **Borleşti**, toate aceste plantaţii costând suma de lei 717.815”[228].

Jvad: Sächsische Tracht
Iad: Saxon Costume
Iad: Port săsesc
Iad: Costume saxon

[228] *Universul*, Anul 54, nr. 191, Bucureşti 1937, p. 12

MEDVEŞ

(Meduys, judeţul Alba)

1364, mai 1, Sântimbru; Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur că „Ioan şi Ladislau, fiii lui Nicolae, nobili de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), trebuiau să plătească, pentru nişte datorii ale lor, în faţa acestui convent, 14 florini lui Petru cel Şchiop şi lui Brancha, oaspeţi din **Fărău** (Foro, Forro, Forrou, judeţul Alba), şi lui Nicolae cel Mic, oaspete din **Medveş** (Meduys, judeţul Alba), având să cadă sub pedeapsa plăţii îndoite, dacă nu vor face pomenita plată; în cele din urmă, ei nu s-au îngrijit să plătească… Drept aceea, să fie osândiţi la gloaba obişnuită”[229].

[229] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 255, pp. 242, 243

MEHADIA

(lângă Herculane, azi **Herculane**, judeţul Caraş-Severin)

1368, martie 1: „Regele îi anunță pe castelanii de **Timişoara**, **Jdioara**, **Caransebeş**, **Mehadia** şi **Orşova** că noul deținător al acestor cetăți este Benedict Himfy, banul Bulgariei”[230].

1387: „Frații Losonczy, în calitatea de bani şi comiți, erau stăpânii, în numele regelui, asupra cetăților **Timişoara**, Bečej, Vârşeț, **Jdioara**, **Sebeş**, **Mehadia**, **Orşova**. Acesta este semnul care certifică victoria finală a partidei nobiliare din jurul noului rege Sigismund de Luxemburg”[231].

1419, mai 31: „Sigismund Losonczy, castelan de **Orşova**, **Mehadia**, **Sebeş** şi **Jdioara**, împreună cu nobilii şi cnezii din districtele **Sebeş**, **Lugoj**, Caran şi Comiat, judecă şi întăreşte, din **Caransebeş**, dreptul cnezial de stăpânire a familiei Mâtnic asupra unor terenuri şi păduri de pe lângă apa Mâtnicului, pe care şi le disputau de mulți ani, cu comunitatea locuitorilor din **Caransebeş**. Au fost confirmaţi Ştefan şi fiul său Vasile, Ladislau şi

[230] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 114
[231] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 140

Ioan, fiii lui Bogdan, Nicolae, fiul lui Fărcaş, Nicolae, fiul lui Radu, Neagu şi Ladislau, fiii lui Oprişa şi Woya"[232].

1420, iulie 25: „Sigismund Losonczy, castelan de **Severin**, **Orşova**, **Mehadia**, **Sebeş** şi **Jdioara**, dăruieşte lui Bogdan, fiul lui Nicolae, fiul lui Măgoia, cnezatele posesiunilor regale **Magoyafalva**, **Răchita** şi **Strâmptura**, din districtul Comiat, pentru că, „luând în băgare de seamă şi chemând în aducerea aminte a măriei noastre multele fapte de credință, precum şi credincioasele, strălucitele, vrednice de laudă şi prețioasele slujbe ale iubitului nostru Bogdan... pe care el ni le-a făcut nouă în mai multe treburi grele şi expediţii ale noastre, fără a-şi cruța nici averea şi nici pe sine şi mai ales pentru că el ne-a slujit aşa cum am voit noi sub cetatea Severinului, împotriva turcilor celor cruzi, cu sârguință, cu zel şi cu tot focul iubirii sale nefățarnice", în numele regelui. castelanul întăreşte pentru el şi încă pentru 6 frați şi veri, zisele posesiuni. pe care aceştia le stăpâniseră din vechime"[233].

1566, Giovan Andrea Gromo: „Plecând de aici (din Orşova), spre a trece în Transilvania, întâlneşti îndată, pe o stâncă, un castel puternic şi bine păzit, numit **Mehadia**, la o depărtare de vreo 16 mile de acea Orşova, şi stă ca un cavaler de pază asupra întregii văi. Este foarte bine îndestulat cu alimente, material de război şi tunuri, în măsura cerută de o asemenea poziţie, unde numai cu mare trudă poate fi urcată artileria grea, iar odată urcată, nici nu poate fi aşezată, din cauza îngustimii spaţiului

[232] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, pp. 189, 190
[233] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, pp. 190, 191

dimprejur, totul fiind stâncă vie, inaptă pentru a se putea face mici tranşee şi metereze. / Acolo stă un castelan, cu garnizoana cuvenită de călăreţi şi pedestraşi, iar în afara cetăţii sunt doar câteva case, în care călătorii sunt găzduiţi fără nici un fel de înlesnire, deoarece acolo nu se găseşte deloc vin, iar pâine numai foarte puţină; într-un cuvânt, lipseşte orice fel de îndestulare şi nu se poate intra în cetate decât numai cu învoirea regelui"[234].

1664, iunie 15-21: „Ordin al beilerbeiului pentru ca din vilayetul său să vină în tabăra sultanului călăreţii din cetățile **Ineu**, **Timişoara**, **Lipova**, **Lenauheim**, **Lugoj**, **Făget**, **Vârşet**, **Panciova**, **Deta**, **Orşova**, **Mehadia**, Kankik (?), Sarde (?), **Bocşa**, **Ciacova** şi **Ictar**, dar şi azapii vechi şi noi, inclusiv pedestraşii sus-ziselor cetăţi, iar pe de altă parte, din **Caransebeş** să vină 70 de neferi, în frunte cu comandantul lor"[235].

1768, aprilie 11: „Împăratul Iosif al II-lea ordonă ca organizarea de milițieni grăniceri să se extindă şi peste satele de la **Jupalnic-Mehadia-Caransebeş**, până la **Marga**. Cu această organizare fu încredinţat colonelul baron Papilla, de origine român"[236].

1768-1872: „S-au construit de grăniceri, cu muncă de robotă, deci fără plată și cu mâncarea lor, toate clădirile erariale (împărăteşti – n. n.): ca locuințe pentru ofiţeri, cancelarii, cantoane, ceardacuri, hanuri, drumuri de poştă și industriale, apoi clădirile comunale; casă comunală, corpul de gardă, hambare, şcoli, grajduri, biserici,

[234] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, II, Bucureşti 1970, p. 328
[235] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 239
[236] Buracu, Coriolan, Pr., *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeş 1932, p. 11

case parohiale, drumuri, poduri, diguri, etc. dintre care cele mai multe există până azi. / Toate materialele ca: var, piatră, lemn, cărămidă, care erau făcute şi fasonate de ei, au fost transportate tot de ei, făcând şi pe salahorii şi pe măestrii. / Cele mai pompoase clădiri, care şi azi sunt o minune ca construcție și soliditate, sunt clădirile din **Băile-Herculane**, cazarma din **Bozovici**, cazarma şi internatul de azi al liceului din **Caransebeş. /** Între anii **1808-1872**, au construit în **Băile-Herculane**: şoseaua băilor, podul de piatră de peste Cerna, clădirea comandamentului militar, se repară baia Ileana şi Ferdinand, numită azi Elisabeta, ospătăria cea mare, zidul de-a lungul Cernei, hotelul Severin; baia Carolina, azi general Dragălina; hotelul Hercules, Baia veche, se reconstruieşte baia Ludovic, acum Ileana, sanatoriul militar, hotelul Francisc Iosif, acum Regele Ferdinand, casa grănicerească, salonul de cură, hotelul Rudolf, acum Principele Carol, și Baia Maria”[237].

1773, mai 19, Iosif al II-lea: „Am plecat călare, din **Mehadia**, la ora cinci, dimineaţa, străbătând valea Bolvaşnita, trecând peste **Globurău** (comuna Mehadia, judeţul Caraş-Severin), spre **Rusca** (azi **Rusca Montană**, judeţul Caraş-Severin), după aceea la **Feneş** (comuna Armeniş, judeţul Caraş-Severin), de aici la **Armeniş** (judeţul Caraş-Severin) şi am ajuns la **Ilova** (comuna Slatina-Timiş, judeţul Caraş-Severin), unde am inspectat compania noilor grăniceri români. Sunt, printre ei, oameni chipeşi; nici ei nu par prea mulţumiţi. Mai ales cei din Rusca se plâng de pământurile lor rele, care sunt foarte mici, şi pe terenurile aşezate la înălțimi mai mari, ei nu pot culti-

[237] Buracu, Coriolan, Pr., *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeş 1932, pp. 33, 34

va nimic, deoarece bucatele nu se coc şi nişte vecini le-ar fi luat din pământul lor. Mai ales, însă, se plâng de contribuția care e prea apăsătoare pentru ei. I-am liniştit, spunând că, odată ce vor fi militari, vom avea grijă de ei. Munţii sunt foarte înalți şi despăduriti cu totul şi mişună de nenumărate oi şi capre. Satele sunt toate aşezate pe văi şi nu le vezi decât atunci când intri chiar în ele. Se mai plâng că ar fi suferit foarte mult de pe urma molimei la vite. Văile râurilor Bellareca, Sebeş şi Timiş sunt numai în parte militarizate, iar satele situate pe el îşi au pământurile, de cele mai multe ori, amestecate cu cele ale grănicerilor. Muntele de la **Globurău** e foarte prăpăstios şi abrupt. În fiecare din aceste sate, se află numai câte un detaşament din batalionul garnizoanei lui Wolfenbüttel. Toţi se plâng de scumpete şi de imposibilitatea de a-şi face rost de legume. De la **Slatina**, am plecat spre **Caransebeş**"[238].

1780, Francesco Griselini: „**Băile calde de la Mehadia**. Obârşia izvorului se află doar la o poştă depărtare de castelul Mehadiei, acolo unde munţii formează granița între Banat şi Oltenia… Întemeietorul băilor ar fi fost însuşi Traian. / Aceste băi trebuie să fi fost renumite, deoarece, cu toate că drumurile erau rele şi nesigure, din cauza tâlharilor, nu veneau numai bolnavi din toate părţile provinciei, ci şi din Polonia, Sarmaţia, Macedonia şi din ambele Moesii [E o inscripţie a fiilor decemvirului oraşului Drobeta, din Moesia... ucis pe unul din acest drumuri]. O primejdie care, şi în timpurile de azi, e aceeaşi, mai cu seamă în timp de vară, când pădurile acoperite de verdeață dau un adăpost sigur criminalilor [e amintită

[238] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 137, 138

Peştera hoţilor] etc. Ţinutul însuşi e o vale lungă şi îngustă, în care râul Cerna, începând de la muntele Moraru, în jos, curge vuind prin albia sa plină de pietre de diferite mărimi şi, sporită cu apele râurilor Craiova şi Belareca, se varsă, la Orşova, în Dunăre. De cealaltă parte, valea este închisă de munţi prăpăstioşi, din care cei mai multi, despicaţi vertical, dau localității o înfăţişare amenințătoare şi tristă, însă având şi farmecul său pentru ochi, mai ales în timpul frumos de vară, când arborii sunt împodobiţi cu verdeaţa lor plăcută, iar florile şi buruienile umplu văzduhul cu mirosul lor înviorător...

Izvoarele apelor minerale ţâşnesc din aceşti munți, fiind răspândite într-o circumferință de mai bine de 700 de stânjeni. Mai întâi, când, de-a lungul malului drept al râului Cerna, urmărim drumul de la **Mehadia**, spre această vale, ajungem la *Baia lui Francisc* sau *Baia francezilor*, numită astfel de pe urma puterilor vindecătoare ce se atribuie în vindecarea bolilor lumești. / Aproape chiar în fata acestei băi izvorăşte dintr-un mic izvor, *Baia de ochi*. De aici, ajungem la un izvor rece, cu apă curată, şi, pe cealaltă parte, se află un al doilea izvor mare pentru ochi, iar la o mică depărtare s-a descoperit *Baia de var*. *Baia articulară de asudare* e o mică peşteră, mai mult spre stânga, care vindecă durerile articulare. Încă o altă baie articulară de asudare, care are acelaşi efect, se află la o depărtare de numai câțiva paşi.

Toate acestea le privim dintr-o poziție, care nu este altceva decât o îngrămădire de ruine, printre care, icicolea, se găsesc cărămizi de o mărime extraordinară, atât întreagă, cât şi în bucăţi, împrăştiate în toate părțile. Zidurile dărâmate, ce se văd în jurul unui turn, care probabil că va fi servit de foişor unu străjer, par a nu fi din timpuri

atât de îndepărtate. Ceva mai departe, ajungem la un pod de lemn, lesnicios şi bine construit, care se reazemă de stâncile povârnişului de munte şi acum trebuie să trecem podul, de pe malul drept al râului, pe cel stâng. / Chiar lângă stânca pe care este aşezat podul, se adună, de prin diferite crăpături, două braţe de apă, din care se compune *Baia contra frigurilor* şi cea *contra umflăturilor*. Urmează, apoi, două mici cazărmi pentru soldaţii din localitate, un şopron acoperit, pentru trăsuri şi alte vehicule, capela catolică, un han pentru străinii care vin aici, spre a folosi apele. În aceeași linie, o a treia cazarmă, pentru adăpostul bolnavilor, ce sunt trimişi aici din spitalele militare din **Timişoara** şi alte localităţi ale provinciei. În sfârşit, imediat lângă această cazarmă, se află baia comună, care are trei despărţituri şi, după acoperişul ei de şindrilă, se numeşte *Baia de şindrilă*. O baracă proaspătă de scânduri, ridicată de răposatul episcop sârbesc din Vârşeţ, împreună cu o grădină, se află în fata acestei băi, de unde, la oarecare depărtare, ne coborâm la *Baia hoţilor*. Aici se ridică Muntele hoților...

În timp de umezeală, când se topeşte zăpada şi apele din Cerna se umflă şi ele foarte mult, câteva din aceste băi sporesc foarte mult, iar în timp de secetă ele scad asemenea foarte mult. Sunt altele care, pe orice vreme, au aceeaşi cantitate de apă. Bara contra frigurilor ţâşneste mai sus... şi astfel de ape ţâşnitoare se văd şi în Cerna, care sare, de multe ori, chiar mai bine de un cot peste nivelul ape... Toate aceste izvoare sunt clare cum e cristalul, numai doar baia de var, care este acoperită, pare albicioasă, de culoarea laptelui.

Gradul căldurii în aceste băi nu este nici de cum egal, de cele mai multe ori el poate fi suportat de corpul

animalelor. Numai singură *Baia articulară* face excepţie. Acum este nefolosită şi căzută în ruină. Un român bătrân mă asigură că această baie era folosită, mai înainte vreme, şi într-adevăr, altminteri nici nu s-ar fi făcut un acoperiş la încăperea de lângă izvor. Căldura e atât de mare, încât, în câteva clipe, după cum am încercat eu însumi, se pot şi fierbe ouă la ea”[239].

1790, Roger de Damas: „Am părăsit Viena, la 26 mai, trecând prin Ungaria, Transilvania şi Banat, pentru a ajunge în Moldova, prin Tara Românească. Acest drum îmi înfăţişa întregul teatru al războiului austriecilor împotriva turcilor, încă de la începutul campaniei. / Am străbătut terenul faimoasei retrageri de la **Mehadia**, pe care a făcut-o, cu atâta precipitare, în **1787**, Iosif al II-lea, ceea ce a confirmat părerea că talentul militar nu făcea parte din însuşirile sale. Aripa stângă a armatei sale, fiind la **Mehadia**, şi cea dreaptă, la **Biserica Albă**, la vestea că urma să fie atacat de armata marelui vizir, a ordonat. cu toată precizia, cea mai perfectă debandadă şi, luând în şir toate defileurile de la **Mehadia**, nu şi-a putut aduna frânturile de oaste decât la **Sacu**, lăsând râul Timiş, între el şi turcit care îl urmăriseră până la Caransebeş”[240].

1791, Charles Marie d’Irumberry, conte de Salaberry: „Lângă **Teregova**, străbaţi o câmpie mică, înconjurată de înălțimi, unde generalul Clerfayt a bătut pe turci, printr-o manevră nespus de îndrăzneață. Cobori, apoi, la **Mehadia**. Oraşul se află în aceeaşi stare ca şi **Caransebeşul**. Pe un vârf foarte înalt sunt ruine antice, de care îmi

[239] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 426, 427
[240] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, II, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 894, 895

voi aminti multă vreme. M-a prins, acolo, noaptea şi era cât pe ce să înnoptez acolo. Ceea ce este mai deosebit sunt **băile calde, pe care le-au distrus turcii** şi faimoasa **peşteră a lui Veterani**, unde maiorul Stein a ținut atât de mult timp piept turcilor. Un căpitan al regimentului Bréchainville i-a pregătit acest succes, ținând în loc pe turci, care l-au făcut prizonier. în cele din urmă, în timp ce maiorul ajungea în peşteră şi se întărea acolo. Nu s-a vorbit de el. / **Jupalnic** oferă, ca şi **Caransebeşul** şi **Mehadia**, o privelişte de jale. Putinii nenorociţi care locuiesc acolo seamănă cu nişte umbre rătăcitoare în mijlocul mormintelor… / Unul dintre prizonierii aceştia căzuse în mâinile a două sute de turci, pe când se întorcea, singur, dintr-o recunoaştere. În armată, se citează chiar un gest al lui Iusuf paşa, care a trimis generalului Clerfayt Crucea „Maria-Tereza", pe care o purtase ofițerul, şi i-a predat acestuia cincizeci de ludovici, care i s-au trimis. / Un căpitan bătrân fusese luat prizonier la **Mehadia**, după ce a rezistat foarte mult, cu o mână de oameni; rezistența lui a pregătit succesul maiorului Stein, care a fost mai bine răsplătit ca el."[241].

1791: „Consiliul de război încuviințează înființarea a 7 şcoli triviale pentru regimentul româno-iliric, în: **Biserica Albă**, **Mehadia**, **Moldova**, **Slatina**, **Bersasca**, **Bozovici** şi **Caransebeş**"[242].

1794, Contele Johann Centurius von Hofmannsegg: „Numai cu primejdia vieţii se transportă mărfuri cu mărunţişul şi aromate spre **Mehadia** şi **Orşova Veche**, şi

[241] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, II, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 1004. 1005, 1010
[242] Buracu, Coriolan, Pr., *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeş 1932, 14

acest fapt le scumpeşte considerabil. A pune capăt acestor tâlhării ar fi desigur greu, dar nu cu neputinţă, dacă naţiunile de azi ar avea, în întreprinderile lor, seriozitatea şi energiea grecilor şi a romanilor. Dar acum oamenii se feresc de trudă şi cheltuială şi îndură mai degrabă mari neajunsuri, cu plângeri amare, decât să încerce să le înlăture cu puteri nu prea considerabile. Este drept că se spune că s-au luat măsuri, dar ce fel de măsuri? Se spune că s-au tăiat copacii de amândouă părţile drumului. Dar mai întâi, lucrul nu este aşa, în al doilea rând, acolo unde s-au tăiat, într-adevăr, a crescut iar arboretul, fireşte mult mai des ca înainte, căci nu l-au stârpit. Mai apoi, pe o porţiune de drum de patru mile, nu este ca post de pază decât unul, de zece-doisprezece oameni, pe vârful cel mai înalt al muntelui. La ce ar putea folosi? Dacă aş fi eu pus să asigur paza regiunii, ar trebui ca, pe o lăţime de cel putin o sută de paşi, de-a lungul întregului drum, să fie tot arboretul nu tăiat numai, ci stârpit cu totul, până ce nu ar mai creşte nici cel mai mic vlăstar, apoi ar trebui ca numărul străjilor să fie astfel rânduit, încât fiecare să poată să supravegheze porţiunea sa de drum, până la straja următoare sau măcar să poată patrula în voie, Şi atunci aş vrea să văd şi eu tâlharii, care ar mai putea încerca ceva? Orice călători şi, îndeosebi negustorii – şi traficul este foarte susţinut pe aici, spre Turcia – ar plăti desigur bucuros pentru o asemenea siguranţă a drumurilor, o cotizaţie, care ar acoperi interesele capitalului ce s-ar folosi la această treabă. Si chiar dacă nu ar plăti, socot că apărarea, pe cât cu putinţă, a călătorilor este o obligaţie a statului, îndeosebi când călătorii sunt oameni utili, cum sunt fără îndoială negustorii… / În ziua de 12, am ajuns, la orele opt, seara, la **Mehadia**. În ultimul război, au ars turcii şi

această localitate. Mai poartă şi acum semnele crunte ale acestei pustiiri. Acum este un târg. Comandantul staţiunii, căpitanul Nedelcovici, de cum a primit înştiinţarea, a poruncit să ni se pregătească nu numai un cvartir, ci şi cai de rechizitie, până la **Băile Mehadia**, care se află la o depărtare de două ore de **târgul Mehadia**. Atât de bună este organizarea şi atât de grabnic se execută dispoziţiile, în ţinutul acesta de graniţă. Dar, cum ştiam că, din cauza prezenței multor vizitatori, nu voi găsi, cu siguranţă, nici un loc de găzduire, am amânat sosirea, până a doua zi, de dimineaţă. / Seara a zburat pe lângă noi un fel necunoscut de licurici, ce luminau ca scânteile. În dimineaţa de 13, aşadar, am plecat chiar la locul băilor, dar fără a lua cu mine toate bagajele, ci am mers numai pentru a-l vizita pe generalul comandant al Banatului, generalul conte Soro, care tocmai se afla la băi, şi pentru a vedea cum arată locul. Drumul urmează tot mereu printre munți, prima jumătate în linie dreaptă, de-a lungul văii ce merge spre Dunăre şi se sfârşeşte la **Orşova veche**, unde generalul Clerfayt a înfrânt zdravăn pe turci, acum în urmă, căci la fiecare pas aici, de jur-împrejur, locul este ilustrat de câte o ispravă ostăşească. Apoi ajungi la Cerna, un râuleţ ca râul Weiseriz, la Dresda, care se repede tot astfel la stânga, peste pietre ieşind dintr-o vale laterală. Pe această vale, urmezi înainte: este îngustă, dar frumos înverzită şi roditoare. Pe lângă râu, sunt mici pajişti, munții abrupți sunt acoperiţi cu arboret, constând în majoritate din: cruşini, fagi, plopi tremurători, nuci şi alţii asemenea lor, din mijlocul cărora se înalță, ici şi colo, stânci. După câteva cotituri, zăreşti stânci drepte ca peretele, care se înalță tot mai sus de pe munții păduroşi. Muchea lor este împodobită cu zadă, înălțimea lor întrece poate cu jumătate pe

cea numită Hirschsprung, de la Carlsbad. După ce ajungi la un pod de piatră, apoi la **băile sfântului Francisc** şi laşi în urmă o casă singuratică, şi treci, în sfârşit, peste un pod de lemn, astfel că ai din nou râul pe dreapta, ca la început, ajungi, în cele din urmă, chiar la băi, care, după ce au fost şi ele pustiite de turci, constau numai dintr-un han destul de cuprinzător şi ceva barăci şi dependinţe, ce folosesc parte la adăpostirea soldaţilor bolnavi, parte la stabilimentul băilor. Mai înainte chiar de a merge eu la general, m-a chemat respectabilul meu prieten, contele Esterhazi, episcopul de Pécs. Știam că se află aici, iar acesta fusese pentru mine un motiv în plus de a veni aici. Încă de la sărbătorile Rusaliilor, i-o făgăduisem generalului comandant al Banatului; contele Barko (confuzie cu Soro), un spaniol de neam, m-a primit şi el cu multă bunătate. Este un bărbat mai în vârstă, dar voinic şi zdravăn şi, în ciuda unui picior de lemn, încă foarte vesel şi neobosit, Mai mulţi vizitatori, mai toți ofițeri, se îngrămădiseră în număr aşa mare în casa cea micuță, încât unii dintre ei s-au aşezat în corturi şi, prin urmare, nu mai putea fi vorba de locuinţă pentru mine. Dar un locotenent al dragonilor din Würtenberg, baronul Abelle, mi-a oferit jumătate din camera sa şi din această cameră vă scriu eu acum, căci bineînţeles am primit această ofertă foarte bucuros, şi în aceeaşi seară m-am şi mutat împreună cu Mattusch, luând şi toate lucrurile mai necesare din **târgul Mehadia**, la **băile Mehadia**, dar am lăsat pe Friedrich, Mühlberg şi tot bagajul de prisos acolo, în târgul Mehadia, în prima odaie închiriată de noi acolo, la brutarul Sieber, pentru doi guldeni pe săptămână.

Am început, de câteva zile, să fac băi. Sunt mai multe băi, cam ca la Töplitz, şi mai puţin calde, şi mai

calde sau mai fierbinţi. Eu mă scald în baie cu apa cea mai puţin fierbinte, **numită a Sfântului Francisc**, şi care se află la un sfert de oră depărtare de locuinţa mea; de două, de trei, ba chiar de patru ori, zilnic, îmi scald când tot trupul, când numai picioarele. Apa conţine sulf şi păcură și are un gust cam ca de ouă stricate. În toată regiunea se povestesc minuni despre efectele sale. Fiecare izvor are o apă cu o particularitate deosebită. Una este bună pentru ochi, alta ajută la friguri, una pentru metehne mai vechi, una pentru reumatism, una pentru râie etc,, totuşi nici una din apele acestea nu este de băut, nici nu par să conţină acele elemente ce ar putea fi de vreun folos organismului, luate intern. Chiar şi folosul lor extern mi se pare oarecum îndoielnic, totuși voi căuta, cu tot dinadinsul, să mă conving că e cu totul dimpotrivă. Condiţiile de organizare sunt toate absolut lamentabile. Nu se pot lua măsuri nici pentru confortul şi nici pentru condițiile de curăţenie ale unei localităţi pe care o vizitează aşa de puţini străini, care este atât de expusă incursiunilor vecinilor şi unde câteva sute de soldaţi de rând locuiesc şi se scaldă, la un loc cu ceilalți vizitatori ai băilor, Nimeni, în afară de nişte magnați foarte bogaţi, nu-şi poate asigura puţin confort, şi acest lucru, cu mare cheltuială, căci totul este din cale-afară de scump. Baniţa de ovăz costă patru taleri, dar se vinde şi cu funtul, pentru a se da, totuşi, ca un adaos la furajul cailor, ce trebuie să se hrănească, în afară de aceasta, cu porumb. Tot omul locuieşte prost şi este mâncat de viu de purici. Toată noaptea nu poţi închide ochii din cauza lighioanelor. În general, totul este foarte putin curat. Plictiseala domneşte printre noi în gradul cel mai înalt şi ajunge şi mai apăsătoare, datorită trândăviei la care te condamnă căldura cea mare. Prin păduri

şi munţi, nu te poţi avânta departe, de teamă de a nu fi atacat de tâlhari și am fost, nu o dată, eu însumi la vânătoare de insecte, cu pistolul într-o mână şi cu plasa de prins insecte în cealaltă. / Dimineaţa si timpul până la prânz se consumă mai tot cu îmbăiatul şi apoi cu îmbrăcatul, după-amiaza cu scrisul, iar seara mă scald din nou, de trei-patru ori pe zi. Acest fel de a purcede îl înveţi de la români. Aceştia vin din satele vecine, laolaltă cu nevestele şi copiii lor, se apucă de îndată să se scalde, în prima baie aflată în cale, se mai odihnesc, apoi, după un ceas, se întorc iar în aceeaşi baie sau în alta, ce li se pare lor mai de folos pentru meteahna lor, căci de medici nici vorbă nu poate fi aici; așa purced ei, în general, ceas după ceas, încât un om, în timp de 3-4 zile, s-a îmbăiat de 20-40 de ori. Apoi se reîntorc iar pe la casele lor, vindecati? Nu ştiu, dar tot trebuie ca băile să fi folosit unora, deoarece tot vin alții, mereu. Această doză ar fi desigur mult prea tare pentru oricare dintre noi, dar doctorul episcopului de Pécs îmi încuviinţează scăldarea de 3-4 ori pe zi, cu toată prudenta cuvenită, măcar că, în afară de mine, nimeni nu face aşa. Totuşi, nu-mi scald tot corpul, decât disdedimineaţă, restul timpului doar picioarele, întrucât, în afară de acestea, nu sufăr de nimic. **Baia Sf. Francisc**, cu care am început, are apa ceva mai caldă şi, deci, suportabilă. Dacă este adevărat, aşa cum ni se afirmă, că în timp de iarnă apa acestor băi este tot aşa de rece ca a râului, atunci aceasta ar constitui o particularitate, prin care s-ar deosebi total, după cât este de ştiut, de celelalte izvoare calde, care îşi mențin tot anul aceeaşi temperatură. Ceea ce este sigur este că, şi acum, ele au o temperatură variabilă și sunt ba mai calde, ba mai reci. În ce raport stau ele cu temperatura aerului, nu am putut însă

afla. **Baia Hoţilor**, cea mai caldă, se apropie de temperatura apei în clocot, este oarecum asemenea cu „Sprudel”-ul din Karlsbad. Cum aceste băi au fost vizitate neîntrerupt de romanii din antichitate, precum şi de împărați, şi îndeosebi de Traian, şi s-au purtat prin aceste locuri multe războaie cu băştinaşii, ele erau pline de antichități romane. S-au găsit statui, ce erau consacrate lui Hercule, apoi multe monede şi inscripţii, dintre care se mai văd câte unele, ce cuprind, de cele mai multe ori, mulțumiri către zeii ocrotitori pentru sănătatea redobândită. Poziţia acestui loc am mai arătat-o, mai înainte. Casa de locuit se află tocmai într-unul din locurile cele mai puţin plăcute. În spatele ei, curge foarte aproape râul, iar în față este un mic teren neted, care însă are o înfăţişare extrem de aridă şi lipsită de vegetaţie, şi nu are absolut nici cea mai mică podoabă. Şi nici munții apropiaţi, ce stau față în faţă, pe cele două părţi ale văii, nu au nimic frumos. În munţii pustii mai depărtaţi trăiesc urşi, lupi, râşi şi pisici sălbatice (acestea din urmă se numesc, pe româneşte, *mâţă sălbatică*, ceea ce m-a distrat mult) şi, printre stâncile cele mai de sus, sunt căpriţe. Cerbi, căprioare şi iepuri se mai găsesc, dar mult mai puţin decât se aude şi se crede. Dar vânătoarea lor este extrem de anevoioasă, din cauza terenului, e extrem de primejdioasă, din cauza hoţilor de codru, şi mai e nesigură şi din faptul că abia la vreo două ore depărtare se află Țara Românească şi, prin urmare, graniţa turcească, şi că oricine ar fi văzut venind dintracolo, încoace, ar trebui să fie ţinut neînduplecat în **lazaretul de la Jupalnic**, la două mile de aici, într-o carantină

de la trei, până la şase săptămâni, după stare şi împrejurări”[243].

1821: Se înfiinţează în **Caransebeş**, **Bozovici** şi **Mehadia** şcoli numite „Oberschule” (la 1872, şcoala din **Caransebeş** se transformă în şcoală civilă.) La **1854** se desfiinţează şcoala matematică, iar la **1858** se înfiinţează o şcoală regimentală cu 3 cursuri”[244].

1828, august 19, James Edward Alexander: „**Mehadia** este un al doilea Gastein, care oferă, în afara unor peisaje înspăimântătoare, şi multe privelişti frumoase şi plăcute. Frumuseţea naturii este sporită datorită clădirii luxoase construite, cu adevărat opera unui arhitect plin de gust. De aceea, băile de la **Mehadia** merită să fie vizitate de un număr cât mai mare de oaspeţi, nu numai datorită excelentelor virtuţi curative, ci şi datorită faptului că sunt un loc de odihnă cât se poate de plăcut. În această vară, la Băi, au fost 914 vizitatori, dar adesea numărul lor trece de 1.000. Valea minunată este scăldată de apele învolburate ale Cernei, pe malurile căreia se află toate stabilimentele balneare. Apele băilor conţin componente gazoase precum hidrogen sulfurat, o cantitate mică de clorat de sodiu şi ceva azot, iar ca substanţe stabile: sare de bucătărie, acid clorhidric, var şi puţin ghips. Nu se găseşte nici cea mai măruntă urmă de fier. **Baia Hercule** şi **Baia Francisc** constituie, pe o distanţă de 737 stânjeni, punctele extreme ale bazinului subteran de ape curative. Numai la Baia Hercule nu se simte miros de sulf. / Dintre cele 22 de izvoare, acum sunt folosite numai 8.

---

[243] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, II, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 1182

[244] Buracu, Coriolan, Pr., *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeş 1932, p. 18

Încă în antichitate s-a ştiut de binefacerile şi virtuţile curative minunate ale acestor băi, aşa cum o dovedesc câteva inscripţii romane, găsite aici. **Băile Herculane** ocupă, fără îndoială, locul cel mai însemnat între băile din Imperiul austriac, deoarece, datorită lor, oameni nenumărați s-au însănătoşit pe deplin, în scurt timp. Deşi aflate la depărtare, Băile Herculane sunt vizitate, în fiecare an, de tot mai mulți oameni. Din păcate, localitatea este prea mică, iar un mare număr dintre oaspeţi este nevoit să locuiască în **târgul Mehadia**, aflat la o oră şi jumătate de Băi. Cei mai numeroşi oaspeţi sunt transilvăneni, unguri, boieri şi ofiţeri... / **Băile Herculane** au efecte curative în următoarele boli: gută şi reumatism, congestii şi induraţii ale abdomenului, ipohondrie, icter, hemoroizi, afecţiuni cronice ale căilor urinare, paralizii şi crampe, sindrom premenstrual, clorozã, metroragii, eczeme, mai cu seamă scabie, răni şi contuzii, ba chiar şi caria oaselor şi contracturi musculare. Folosirea băilor este însă nocivă pentru bolnavii foarte debili, în toate cazurile de friguri, de boli venerice de tot felul şi cu atât mai mult în scorbut, în tuberculoză şi hidropizie. / Pe malul drept al râului Cerna se află, pornind din sus, mai întâi:

1). **Baia Hercule** sau **Baia Hoţilor**. Izvorul său îşi are obârşia într-o cavitate a unei stânci de calcar. Apa ţâşneste acolo din podea şi se rostogoleşte pe un scoc. Temperatura apei este de 26-33 grade Réaumur. În toiul verii, temperatura ei ajunge uneori până la 40 grade. În timp de o oră, din izvor curg 620 găleți de apă.

2). **Baia Carol**, care poartă numele arhiducelui Carol, se numea, odinioară, **Baia pentru umflături**. Apa, cu un uşor miros de sulf, având un gust de sare amară, ajunge la temperatura de 34 grade Réaumur. Datorită fap-

tului că nu este dură şi că este emolientă, ea este foarte indicată la tratarea congestiilor şi induratiilor abdomenului, ca şi în bolile de gută şi hemoroizi.

3). **Baia Ludovic**, numită odinioară **Baia de Şindrilă**, este întotdeauna baia cea mai adesea folosită şi de aceea are cele mai multe încăperi pentru baie. Izvorul de aici dă, într-o oră, 537 găleți de apă, a cărei temperatură este de 37 grade Réaumur. Apa este uşor sărată şi are un gust neplăcut.

4). **Baia Carolină**, numită mai înainte **Baia pentru mădulare**, poartă în prezent numele prea luminatei împărătese. Apa are o temperatură de 33 grade Réaumur, iar într-o oră izvorul dă 66 găleți de apă.

5). **Baia Împăratului** are o apă limpede, cu un miros puternic de pucioasă, amară, cu un gust neplăcut. Temperatura ei este de 43 grade Réaumur. Lângă baie, în apropierea nemijlocită a râpei stâncoase, ţâşnesc, cu deosebită putere, alte patru izvoare, având o temperatură de 44,5-51 grade Réaumur.

6). **Baia Ferdinand** şi-a primit numele în cinstea prealuminatului principe moştenitor Ferdinand. Odinioară se numea **Baia de var**.

7). **Baia de ochi**, pentru bolnavii de ochi, are o temperatură de 42-43 grade Réaumur.

În fine, pe malul stâng al Cernei, se află:

8) **Baia pentru friguri**, care este doar o baie pentru genunchi, fiind folosită de poporul de rând, pentru tratarea malariei.

Peste drum de Baia Împăratului se află o deschizătură în stâncă, din care curge apă sulfuroasă, care depune un sediment de fier. Dacă te târăşti înăuntru, deschizătura se cască până la doi stânjeni înălțime şi tot atâţia

stânjeni lăţime, unde se formează stalactite şi pe care se precipită sulful şi care se şi cristalizează parţial. / În împrejurimile **Mehadiei** există, pe lângă scorpioni mici, şi şerpi în lungime de un stânjen, care sunt consideraţi ca fiind veninoşi. În afară de aceştia, mai sunt vipere verzi-gălbui, cu capul negru, şi năpârci gulerate. Primele sunt veninoase”[245].

1829, J.G. Schwarzott: „Trecând pe lângă urmele unor fortificaţii de odinioară, aflate pe câmp, pe lângă ruinele zidurilor ale aşa-numitei biserici ungureşti şi ruinele castelului **Bărcan**, ajungem, în fine, la **Mehadia**. / Acest târg este aşezat într-o vale splendidă, pe malul stâng al Belarecăi, şi se sprijină, înspre nord, pe muntele Străjoţ. / Munţii din jur sunt acoperiţi până în vârf de verdele cel mai viu al pădurii şi imprimă, doar în câteva locuri, unde porţiuni abrupte de stâncă nu au îngăduit creşterea vegetaţiei bogate, o amprentă de măreţie deosebită frumoaselor împrejurimi. / **Mehadia** este sediul unei companii, a unui oficiu de tricesimă şi a unui oficiu de sare, are o biserică romano-catolică şi o biserică greco-neunită, precum şi o şcoală românească şi o şcoală normală, şi două cârciumi, cu han. Locuitorii săi, în jur de 1.500, sunt români şi neuniţi, iar domeniile lor de activitate sunt porumbul, grânele şi mai ales viticultura. / Fortificată odinioară, **Mehadia** a fost, adeseori, un punct de reper al participanţilor la războaiele cu turcii, mai cu seamă în cursul celui din urmă (1788). De asemenea, în apropiere de Mehadia se mai văd rămăşiţele unui drum roman şi, din timp în timp, se găsesc monezi de aramă şi argint, mai rar de aur, din epoca romană, precum şi de la mai mulţi

[245] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, II, serie nouă, Bucureşti 2005, pp. 264, 265

regi unguri etc. / La ieşirea din târg, un pod lung, de zidărie, duce, peste Belareca, de-a lungul malului ei drept. De aici, încolo, de-a stânga şi de-a dreapta drumului, văile frumoase împodobesc povârnişurile, până în culmile munţilor acoperiţi cu păduri luxuriante, iar valea şi platourile sunt binecuvântate din belşug cu pomi fructiferi, porumb şi alte plantaţii. La trei sferturi de oră depărtare de Mehadia, drumul bine îndiguit porneşte în dreapta spre Orşova Veche şi ajungem în zona **Lazu Mare**, cunoscută din ultimul război cu turcii, la podul Priboi, care duce la malul stâng al Belarecăi.

Trecând pe lângă o casă a strajei, aflată în stânga drumului, şi mergând mai jos, ajungem la vărsarea râului Belareca în Cerna, unde începe hotarul văii care duce la Băi, drumul îndreptându-se în direcţie nordică, în jurul muntelui, prin cheile Feregoasa. Trecând de acestea, purcedem pe un pod de lemn, peste Cerna, pe al cărei mal stâng duce noul traseu al drumului. Nu departe de pod, în apropiere de sătucul românesc **Pecepişca**, începe minunat de romanticul drum pe valea Cernei, preţ de aproape o oră, care, atunci când este parcurs, în zori sau în amurg, cu soarele care răsare sau apune, îl salută pe călător cât se poate de prietenos. / Valea este acoperită de păşuni de o culoare verde intens şi de ogoare roditoare. În tufişuri şi în păduri răsună cântecul voios al locuitorilor lor înaripaţi. De jur-împrejur, în pofida munţilor înalţi, înroşiţi de strălucirea razelor soarelui şi acoperiți pretutindeni de suprafețe defrişate, pe care răsar sălaşuri locuite, în mijlocul văii şi a vuietului sălbatic al apei, pretutindeni se înalță, pentru bucuria unei respiraţii puternice, un miros asemeni balsamului: probabil că aici şi-a ridicat Hygea tronul de domnie!

Cum pe la jumătatea drumului, zărim prima clădire, o gospodărie cu o grădină mare. Mergând mai departe, ajungem la poalele unor munţi acoperiţi cu pădure, în imediata apropiere a Cernei, la stânga cheilor de la Băi, în afara cărora ochiului nerăbdător și iscoditor i se arată o nouă clădire. Mirosul de hidrogen sulfurat trădează apropierea locului sacru al naiadelor noastre vindecătoare şi aducătoare de binefaceri. Ne aflăm la **Baia Francisc**. De aici, dintr-un pâlc de nuci bătrâni, strălucesc crucea aurită şi acoperişul roşu al unui turnuleț de biserică. Ajungem la biserica grecească, in dosul căreia se zăreşte baraca din lemn a arendaşului băilor. Auzim dangătul clopotului de vecernie, care mângâie molcom şi şoptit. Curând descoperim şi contururile unor clădiri mai mari. În trap grăbit, printre clădiri mai mici, pe care le vom cunoaşte mai târziu, ajungem, peste un pod arcuit, în staţiunea balneară propriu-zisă. / Podul, lung de 112-115 paşi şi lat de 8 paşi, este zidit din material de cea mai bun calitate. Cele două arcuri înalte ale sale se întind peste mijlocul torentului, odihnindu-se pe un colt de stâncă, pus parcă anume de natură acolo. Balustrada de zidărie este înaltă de 4-5 picioare şi groasă de 2 picioare. Este acoperită cu plăci de piatră late, de câte trei picioare, iar pavajul este alcătuit din pietre asemănătoare, dar ceva mai mari. O statuie, aşezată la mijlocul balustradei podului, l-ar împodobi în chip potrivit. / La capătul podului, pe partea dreaptă, se ridică edificiul splendid al **Băii Carolina**, ceva mai încolo şi pe partea stângă, clădirea cochetă a corpului de gardă principal. Apoi, aruncându-ne privirile uimite asupra rândului de case orbitor de albe, aflate de ambele părți, în şir continuu, mai ales asupra fațadei lungi a „**Clădirii noi**”, impunătoare, asupra casei administraţiei

şi a hanului, zărim panorama elegantă, care înaintează în meandrele văii, asemenea unui oraş provincial frumos (Herculea?) din Austria, Germania sau Franța etc. Cu greu şi fără plăcere, îndepărtăm plăcuta iluzie optică de a putea ajunge, din acel loc, dintr-o parte sau drept înainte, într-un păienjeniş de străduţe şi ulicioare.

Localitatea balneară şi clădirile sale. / Staţiunea balneară sau localitatea, lungă de 300 de paşi şi lată de 40-50 de paşi, din care pornim drumeţia noastră, alcătuieşte un singur drum, aflat pe malul drept al Cernei, ale cărei valuri curg de-a lungul şirului de case, orientate spre răsărit, cel dinspre apus se apropie de poala muntelui bogat în frunziş. În mijlocul acesteia, o fântână arteziană revarsă, prin 4 ţevi de fier, din belşug şi mereu cu acelaşi debit, apă potabilă proaspătă, sănătoasă şi gustoasă, care acoperă paharul cu brumă chiar şi în lunile de vară. / Apeductul începe din spatele bisericii greco-ortodoxe, de la poalele muntelui stâncos, unde un rezervor de puţ zidit, bine acoperit, captează izvorul cu ospitalitate, iar o conductă tubulară îl duce la vale, la fata locului, peste podul arcuit. Cu aceasta a fost îndreptată o împrejurare incomodă de mai înainte, deoarece fiecare pahar de apă potabilă trebuia să fie adus la locul de scăldat tocmai de la aşanumitul izvor. / Deasupra fântânii arteziene, la o depărtare de câțiva paşi, la stânga, a fost amplasat, pe un postament de piatră, un ceas solar, în anul 1828, de către domnul Strohbeck, locotenent chezaro-crăiesc, actualmente căpitan.

Balastul fin, cu care sunt acoperite locul de scăldat ca şi toate drumurile şi potecile localităţii şi ale împrejurimii sale, te lasă să simți cu atât mai puțin lipsa caldarâmului regulat, cu cât pe acesta se merge mult mai uşor şi,

după aversele puternice, umezeala pătrunde în grohotiş ca într-o sită, aşadar precumpănesc mereu uscăciunea şi curăţenia. / De la fântâna arteziană, mergem în jos, la **Baia Carolina**, baia răcoroasă, pentru mădulare, de odinioară, purtând, din **1818**, numele Majestății Sale Reginei. Această construcție se află la o distanță de peste 2 stânjeni de noua clădire şi a fost zidită alături de podul de piatră. Ea a fost ridicată, pentru prima dată, în anii **1772-1774**, şi, în **1800**, pentru a doua dată. Odinioară, toată instalaţia băii s-a compus dintr-un rezervor de baie, din lemn, aşezat pe izvor, în care năvălea prin câteva orificii. Acum ea se distinge de toate celelalte constructii balneare atât în exterior, cât şi în interior, printr-un stil arhitectonic frumos ca şi printr-o amenajare plăcută şi, pentru a fi apărată de valurile Cernei, este placată cu piatră cubică. Aici se află două băi separate. cu cabine, şi o baie comună, construită în formă ovală, înconjurată de o galerie frumoasă, cu vestiare separate pentru bărbaţi şi femei, ce pot fi încălzite. / Bazinele băilor separate sunt pătrate şi au o suprafață de un stânjen pătrat. / Din fiecare vestiar, trepte acoperite, prevăzute cu uşi cu două canaturi, care se deschid spre apă, conduc jos, în baia comună. Toate băile sunt luminoase, înalte, ferite de curentul de aer dăunător, şi apărate de acoperiş înalt, boltit, cu cupolă, a cărui parte superioară are ferestre, care se pot deschide şi închide în interior, printr-un dispozitiv de tracțiune. / Întocmai ca în celelalte stabilimente de băi, băile separate sunt înzestrate cu termometre, cu mânere de tras clopotul soneriei şi cu zăvoare, care pot fi deschise, în caz de urgență, din afară, de către plăieşi sau de băieşi. / În imediata apropiere a **Băii Carolina** se află splendida „**clădire nouă**”, care a fost terminată, într-un stil deosebit, în **1824**.

Este înaltă de două etaje şi, pe toată lungimea faţadei principale, este împodobită cu 25 de ferestre şi cu 3 balcoane, orientate către locul de scăldat, dintre care balconul din mijloc se sprijină pe patru coloane de marmură roşie. Sub fiecare balcon se află câte o intrare, printr-o uşă cu două canaturi, şi, faţă în faţă cu cel din mijloc, o scară din piatră, cu două trepte, duce înapoi, spre malul Cernei, unde de asemenea clădirea este izolată cu piatră cubică, dură, până mai sus de cota cea mai mare a apelor. Pe frontispiciul clădirii se află un orologiu. Acoperişul vădeşte mult gust şi pivniţa adâncă, excelentă, se întinde, de-a lungul întregii clădiri, ale cărei două etaje sunt străbătute de un coridor şi care le împarte astfel, încât faţada răsăriteană este orientată spre Cerna, iar cea apuseană spre locul de scăldat.

De cele două părţi ale coridorului, se întind şirurile camerelor de locuit, al căror număr cuprinde 71, împreună cu două camere cu balcon, asemănătoare saloanelor, dintre care una foloseşte ca sufragerie şi la întrunirea vilegiaturiştilor, precum şi 7 bucătării. Iar dintre acestea, 65, împreună cu 5 bucătării, sunt cedate, prin contract, arendaşului băilor, pentru a fi închiriate străinilor. Domnul general comandant îşi are, în această clădire, locuinţa sa ocazională, iar ofiţerul care inspectează stabilimentul băilor, apartamentul său. / De asemenea, până la construirea unei biserici, capela catolică se află, deocamdată, la mijlocul primului etaj.

Casa Cameralã, alăturată „**Clădirii noi**”, este legată de aceasta, la parter şi la primul etaj, printr-un coridor continuu, care împarte această „Casă” în două părţi. Această clădire înaltă de numai un cat, care fusese construită în anul **1792** şi extinsă în **1802-1809**, constă, deo-

camdată, din 12 camere de locuit, care pot fi încălzite, şi din 32 care nu pot fi încălzite, împreună cu 3 bucătării, a căror închiriere a fost lăsată, de asemenea, în grija arendaşului băilor. La parter, se află, lângă intrarea boltită, cancelaria arendaşului băilor, unde se fac comenzi pentru locuințe, băi etc.

De la **Casa Cameralã** ajungem la **Casa militarilor**, care comunică, la parter, cu clădirea, printr-un gang acoperit, care se bifurcă în două coridoare. Dintre acestea, unul duce spre fațada îndreptată spre locul de făcut baie, celălalt, însă, spre fațada orientată spre Cerna. Le folosesc mai ales locuitorii „clădirii noi" şi Casei Camerale, pentru a nu fi siliţi să treacă, prin curentul de aer produs de uşile de acces, înspre locul de scăldat, şi prin fața locuințelor ofițerilor şi a culcuşului slujitorilor lor. / Această clădire, ale cărei camere sunt orientate spre priveliştea oferită de râul Cerna, cuprinde 14 odăi, înzestrate în parte cu cămine, în parte cu sobe. În afară de locuinţa nr. 1, care i-a fost cedată, spre închiriere, arendaşului băilor, această casă este destinată ofiţerilor nevoiaşi, de la gradul de căpitan-locotenent, în jos. / Apăraţi de orice influență neplăcută a vremii, am înaintat la adăpostul acoperişului, de la capătul cel mai îndepărtat al „Clădirii noi", şi am ajuns, printr-un coridor de legătură, acoperit şi el, la **Baia Ludovic**. care este clădirea următoare.

Dat fiind că a fost primul stabiliment, construit în anul **1735**, cu un acoperiş cu şindrilă, această clădire, altădată **baia de şindrilă**, numită, în vremea din urmă, în cinstea Altetei Sale Imperiale, arhiducele Ludovic, baia Ludovic, se află foarte aproape de malul Cernei. Cu fațada orientată spre aceasta, ea este construită, lângă Casa militarilor, şi este apărată împotriva inundaţiilor de un zid

de escarpă. Ea cuprinde o baie mare, comună, baia ofițerilor şi 12 băi separate. / Un izvor de 37 grade Réaumur asigură apa necesară tuturor acestor băi. Ea este captată într-un rezervor acoperit, care se află pe locul unde izvorăşte apa şi care are un recipient mare de răcire. Acesta a fost construit în anul **1824**, la propunerea specială a domnului Martini, medicul regimentului. Înainte, apa trebuia să rămână în băile separate 5-6 şi chiar mai multe ore, până când ajungea la temperatura potrivită pentru baie, dar prin aceasta pierdea cele mai multe componente volatile şi curative. / Instalaţia de baie a câştigat, prin rezervor, şi faptul că oricine se îmbăiază dispune întotdeauna de apă curată, iar aceasta, la temperatura stabilită de medicul balneolog, în funcție de boala şi constituţia pacientului. Este de necontestat faptul că, de la existența acestei instalaţii, **Băile Ludovic** se dovedesc a fi mult mai eficiente. Cele 10 băi separate, având numărul 2-11, au fost construite în anul **1824**, într-un stil mai nou şi mai plăcut. / Fiecare dintre aceste băi are un acoperiş cu cupolă şi ferestre înalte, care înlesnesc pătrunderea luminii, în mod deosebit, creează o ambianță plăcută si îngăduie evacuarea liberă a aburului. Băile separate, numărul 1 şi 12, baia ofiţerilor şi baia comună, care mai înainte erau întunecoase şi pline de abur, au fost acoperite, în anul **1830**, la fel ca şi celelalte, cu cupole elegante. Acestea sunt aşezate pe zidul înălțat cu doi stânjeni şi astfel se asigură foarte mult confort, lumină şi evacuare a aburului. / Trei dintre băile separate mai sunt înzestrate, în mod cu totul deosebit, cu vestiare. / Toate băile corespund nevoilor obişnuite şi sunt înzestrate cu tot mobilierul necesar. Din păcate, baia generală nu poate fi răcită direct din rezervorul de răcire, ci apa trebuie să se răcească de la

sine, în cada de baie, deoarece, altfel, ar fi nevoie de o cantitate prea mare de apă. / Dintre toate băile, **Baia Ludovic** este cea mai mare şi, în parte, datorită acestui motiv, în parte fiindcă se află în legătură cu spaţiile de locuit, prin coridoare bine acoperite şi lipsite de curent, este cea mai iubită şi preferată de vizitatori.

De la **Baia Ludovic**, prin coridorul **Casei militarilor**, se ajunge afară, la locul de scăldat, iar peste drum, la barăcile militare, alcătuite din şapte camere mari comune şi două bucătării. Din stradă, un şir de trepte duce la intrări. Această clădire este destinată militarilor, de la gradul de plutonier în jos, care au nevoie de băi. / Următoarea clădire, cea a **restaurantului**, este frumoasă, are un etaj şi este împodobită cu un balcon, care se sprijină pe patru coloane. / Parterul, cu excepția băcăniei, care îşi are arendaşul propriu, îi aparține în întregime arendaşului băilor. În stânga porții de la intrare, se află o **cafenea**, cu un salon în care sunt 2 mese de biliard, şi o cameră de joc. În dreapta, se află prăvălia băcanului şi două camere obişnuite de birt. La etaj. se află, în aripa stângă, sala de dans, care serveşte în acelaşi timp drept sală de mese, împreună cu 2 camere separate, iar pe dreapta, locuinţa şi bucătăria arendaşului băilor. În curtea acestei clădiri, se înalță remiza deschisă pentru trăsuri, pusă la dispoziţia vilegiaturiştilor. / De la clădirea **restaurantului**, ajungem la **clădirea cu un etaj a administraţiei**, construită în anii **1809-1811**. La parter, se află localul farmaciei civile, iar celelalte camere sunt locuite de 4 plăieşi. / Le etaj, în dreapta, este locuința administratorului băilor, în stânga, cea a medicului băilor, iar în spate, o locuință pentru **preotul catolic din Mehadia**, care oficiază aici. În curte se află grajdurile puse la dispoziția celor ce locuiesc aici.

/ Nu departe de clădirea administrației se află locul în care, în **1807**, a fost clădită brutăria şi şopronul pentru uneltele de stins incendiul. Cea dintâi a fost transformată, în anul **1813**, într-o mică clădire de locuit, cu parter, având 3 camere şi o bucătărie, Iniţial era destinată ofițerului care avea în grijă depozitul cu materiale de construcție. / Depozitul pentru materiale de pază împotriva incendiilor a fost transformat, în anul **1825**, în corpul principal de gardă, având o cameră pentru ofițeri şi o cameră de gardă. / În spatele corpului principal de gardă, de pe o proeminenţă a platoului montan, zărim clopotul care, în piața băilor, înlocuieşte clopotniţa. / Ceva mai sus, se află o grădină mică, aparținându-i inspectorului izvoarelor de ape minerale şi, mai în sus, găsim rezervoarele acelui izvor, care îşi revarsă din plin o parte din apă direct lângă corpul de gardă, o parte, prin țevi de canalizare, în bucătăria arendaşului.

Am încheiat, deci, vizitarea tuturor clădirilor din băile propriu-zise. Vom merge, acum, pe Cerna, în sus, şi, aproape de aceasta, pe un drum bine întreținut şi uşor de parcurs, aflat pe latura dinspre munte şi apărat printr-un mare zid de terasă, drum lung de 700 paşi şi lat de 8-10 paşi. Pe acesta ajungem, mai întâi, la **Baia Carol**, numită şi **baia pentru picioare**, iar mai înainte, **baia pentru umflături**. Aceasta se află, de asemenea, pe malul drept al Cernei, încă la 100 paşi depărtare de **Băile Herculane**. Două căsuțe de baie, în formă de octogon, făcute din lemn şi vopsite în roşu, au două cămăruţe de scăldat, prevăzute cu bănci, aşezate de-a lungul pereților. Între acestea ţâşneste izvorul cald, a cărui apă este folosită la băut; ea este adunată într-un bazin de piatră. De acolo, apa curge, prin jgheaburi de lemn acoperite, în cămăruţele de

baie, aflate la o distanță de 4 picioare, dintre care o cămăruță este destinată femeilor, iar cea din stânga, bărbaţilor. Bazinele de baie din aceste cămăruțe supt din piatră, au o lungime de 4 picioare, o adâncime de 3 picioare şi o lățime de 3 picioare. Înainte de ridicarea acestei instalații balneare, oamenii de rând săpaseră o gaură în pământ, în care au captat apa, scăldându-şi aici picioarele; de aici şi numele **baia pentru picioare**. În anul **1818**, izvorul a fost captat în rezervorul de baie nr. 2, iar deasupra s-a construit una dintre căsuţele amintite. Deoarece apa are efecte excelente nu numai când este folosită la baie, ci şi folosită intern (băută), în anul **1823** s-a ridicat o a doua căsuță, foarte asemănătoare cu cea dintâi, iar izvorul a fost captat, la originea sa din stâncă, pentru o aducțiune mai bună, la bazinul descris mai sus. / De aici, pe lângă ruinele unei conducte romane, la o depărtare de 100 de paşi, se află, aşa cum s-a amintit, la capătul teritoriului băilor, **Baia Hercule**, aşezată, de asemenea, pe malul drept al Cernei. / Cu fațada îndreptată spre năvalnicul râu, această baie se sprijină, la poalele unei imense stânci de calcar, de un perete al acesteia, care este, în acelaşi timp, zidul din spate al băii comune. Mai demult, datorită **Peşterii Hoţilor**, aflată în apropiere, această baie a fost numită **Baia Hoţilor**. Izvorul ei pare să fi fost cel mai mult folosit de romani, aşa cum ne sugerează resturile amintite de conductă, De aceea a şi primit, pe drept, numele de **Izvorul Hercules**, într-un sens mai restrâns. La baia comună, într-o nişă a peretelui din spate, se mai poate vedea o statuie cioplită a acestui zeu. Contururile acestei statui devin, însă, de la zi la zi, tot mai vagi, deoarece românii de rând amestecă apa de baie cu praful de cretă răzuit de pe trupul zeului şi îl beau ca întăritor. Superstiţia este atât de înră-

dăcinată, încât românul răzuieşte praf de cretă şi de pe capul, pieptul sau braţele etc. ale statuii, atunci când are dureri de cap, de piept, de braţe etc. / Acest stabiliment mai are, în afară de mai sus pomenita baie comună, şi o baie separată. Cele două sunt legate printr-o scară din piatră, care duce la etajul de sus, în care se află o locuinţă spaţioasă pentru vilegiaturişti. Dincolo de aceasta, pe nişte scări, porneşte un coridor spre interiorul stâncii, până la locul în care ţâşneşte izvorul. Aici se găseşte o cavitate spaţioasă, în care încap circa 12 persoane. Aceasta este numită gaura pentru asudat. În dreapta primei trepte a acestei scări se află, de asemenea, o uşă înaltă de 4 picioare şi prevăzută cu un grătar de lemn, care duce la canalul (parte în stâncă, parte din zid) în care se scurge masa enormă de apă. Alături de clădirea băii, se află o cameră de gardă şi, lângă aceasta, sub acelaşi acoperiş, a fost zidită **Casa săracilor**. Cea din urmă este alcătuită, în prezent, din două secţiuni cu camere, dintre care una destinată bărbaţilor, iar cealaltă femeilor, având o bucătărie în comun. Această instituţie este sprijinită de cei veniţi la tratament, prin contribuţii benevole.

De la **Casa săracilor**, ne întoarcem, pe acelaşi drum, la piaţa băilor şi, de aici, trecând pe lângă corpul de gardă principal, ajungem, mergând 100 de paşi în jos, pe malul Cernei, la **Baia Împăratului**, odinioară **baia fierbinte pentru mădulare** şi la **Baia Ferdinand** sau baia cu duş, odinioară **baia de var**. Ambele băi se află într-o singură clădire, care se ridică pe un teren solid de var şi ardezie, în imediata apropiere a Cernei. **Baia Împăratului** cuprinde o baie comună şi trei băi separate, împreună cu un rezervor de răcire, care îşi au propriul lor izvor, captat într-un rezervor bine închis. De aici este aprovizi-

onată cu apă destulă nu numai această baie, ci şi **Băile Carolina**. Aceste băi au fost reînnoite în anul **1825** şi, tot atunci, au fost înălțate şi, împreună cu baia cu duşuri, au fost înzestrate cu cupole înalte şi cu ferestre mai mari. De aceea, ele sunt acum luminoase, lipsite de curent şi prietenoase. Şi cabinele de baie sunt spaţioase şi comode. Cele trei băi separate au căzi din marmură, în vreme ce baia comună şi baia cu duşuri au căzi din lemn. Datorită rezervorului de răcire existent, aici sunt asigurate, la fel ca şi la **Baia Ludovic**, aceleaşi înlesniri, în ceea ce priveşte curăţenia, prospeţimea apei şi temperatura. / Cele două **Băi Ferdinand** îşi primesc apa de la un alt izvor, care este captat, la obârşia lui, într-un rezervor, din care, prin conducte din lemn, sunt umplute cele două băi. Cursul schimbat al izvorului a determinat, în anul **1821**, ridicarea unei noi clădiri. Încă în acelaşi an, foarte aproape de stânci şi față în față cu baia comună, a fost construită o baie generală, despărțită de stradă. Această baie este o clădire cochetă, solidă şi înzestrată cu un acoperiş cu cupolă. Apa cade în bazin dintr-un rezervor, de la o înălțime de 6 picioare şi, atunci când conducta de aducțiune este astupată cu un cep, în mijlocul căruia se află un orificiu mic, ea se transformă într-un duş. Aşa cum s-a amintit, baia propriu-zisă cu duşuri se află față în față cu aceasta şi este alcătuită dintr-o cameră pentru baie şi o cabină. În prima încăpere este o maşină, care împinge apa, cu o presiune mare de 10 picioare înălțime, prin furtunuri din cânepă, pe orice loc dureros al celor care se îmbăiază.

De la **Băile Împăratului** şi **Băile Ferdinand**, trecem pe lângă grădinile administratorului băilor şi ale medicului băilor, ajungând la **baia de ochi**, aflată la un

sfert de oră de piaţa băilor. Această baie se află foarte aproape de malul drept al Cernei, pe o stâncă din şist marnos. Izvorul acestei băi este captat într-un rezervor acoperit, deasupra căruia se află o căsuţă din lemn, aşezată pe un zid înalt de 7 picioare. Din rezervor, duce, străbătând prin zid, o conductă de lemn, lungă de 4 picioare, prin care apa ajunge într-un jgheab din piatră şi, prin acesta, trecând drumul, se scurge în Cerna. Lângă scurgere, în dreapta, se află încă o casă cochetă, construită din lemn, podită cu cărămizi, având 4 ferestre şi jaluzele vopsite în verde. Aici se află o masă lungă şi, de ambele părţi, se găsesc bănci, pentru a înlesni aşa-numita aburire a ochilor. Şi aici, unde se scurge din conducta de lemn, apa este adunată în pahare şi folosită la băut. De la baia de ochi, o punte ne trece peste râu, la **Baia Francisc**, aflată de cealaltă parte, pe malul stâng al Cernei, la o depărtare de 10 stânjeni, în imediata apropiere a străzii. Aici se găsesc două bazine de îmbăiat, fiecare având mărimea unui stânjen pătrat şi dispunând de locuri pentru 4-6 persoane; aici sunt două cabine, care se pot încălzi şi sunt aranjate foarte plăcut. Ambele bazine de baie se află chiar pe izvorul cald, care curge mereu cu putere, prin câteva orificii făcute în podeaua bazinului. De aceea, această baie este socotită printre cele mai eficiente dintre toate celelalte. / Sub acoperişul continuu, se află o cameră de gardă şi locuinţa unui plăieş. Având priveliştea plăcută a grădinilor inspectorului apelor minerale şi a plăieşului, între care se află, în fundal, la Cerna, **abatorul**, parcurgem, pe râu în sus, drumul până la **biserica grecească**. Cu aproximativ 150 paşi înainte de a ajunge acolo, observăm, în dreapta străzii, o bucată de stâncă mare, care atârnă deasupra ei şi, tocmai de aceea, a fost consolidată.

Aici, într-o nişă pătrată, a fost încastrată imaginea Sfintei Treimi, pentru a fi venerată. După încă câţiva paşi, în stânga drumului, dăm de o adăpătoare pentru vite, construită din cărămizi. Aceasta îşi primeşte apa de la un izvor de munte bun şi proaspăt. Mai jos de biserică, se ascunde, în dosul copacilor, o căsuţă din lemn, numită „**Zum Bründel**" („La Izvoraş"), în faţa şi în interiorul căreia se află bănci şi mese. La 100 paşi de izvoraş, mai în sus, se află aşa-numita **biserică ilirică** (greco-neunită). Această construcţie mică şi cochetă, împreună cu acoperişul ei roşu şi turnul împodobit cu o cruce aurită, este înconjurată de stâlpi, care fac parte dintr-un zid scund. / După puţini paşi, de aici ajungem la o scară, care duce în jos, la mica **Baie Iosif**, numită după Alteța Sa Imperială Arhiducele Iosif, înainte **baia pentru friguri**, aflată în dosul copacilor, dintre care se zăreşte cupola roşie a acoperişului ei. / Se află foarte aproape de malul stâng al Cernei, îşi are izvoarele proprii, care sunt captate într-un rezervor şi se revarsă într-o cadă de lemn, de mărimea unui stânjen pătrat. Dar, fiindcă alimentarea din izvorul cald este foarte slabă, apa se răceşte până la 25 grade, până în momentul umplerii băii. / Reveniti la **Baia Iosif**, în piaţa băilor, trecând peste podul de piatră, aflat în apropiere, ne-am încheiat vizita staţiunii balneare şi a clădirilor acesteia"[246].

1833, F. S. Chrismar: „În Banat s-au găsit comori bogate de antichităţi romane, printre care, mai ales, renu-

[246] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, II, serie nouă, Bucureşti 2005, pp. 418-427

mitele băi calde de la **Mehadia**, închinate lui **Hercule**, au livrat lucruri de preţ”[247].

1835, Adolf Schmidl: „Se urcă acum muntele Plugova, unde s-a construit un drum nou, minunat, care trece de partea cealaltă a torentului Bela şi se ajunge, în sfârşit. la ruinele întăriturilor de odinioară, ale așa-numitei biserici maghiare şi pe lângă ruinele castelului Bărcan. / **Bărcan**, la târgul renumit de două mii de ani pentru băile lui **Hercule**. Localitatea numără o biserică romano-catolică, o biserică de rit oriental, 301 case, 1.634 locuitori germani și români, este o căpetenie, are un oficiu superior al sării, vamă, un lazaret, cazarmă, două şcoli, două cârciumi. În apropiere, se mai văd încă urmele șoselei romane și s-au făcut numeroase săpături. **Mehadia**, însă, şia dat numai numele băilor, care se găsesc cam la un ceas și jumătate mai departe, într-o vale lăturalnică. Îndată, la marginea târgului, se trece râul Bela şi se merge, printr-o vale plăcută şi roditoare, încă trei sferturi de ceas, până la vărsarea râului în Cerna. Pe malul stâng al Cernei trece noua șosea, prin Peceneva, printr-o vale încântătoare, spre localitatea balneară, după ce se mai trece, încă o dată, acest râu, pe un pod lung de 15 paşi. Localitatea balneară constă dintr-un şir de 25 de case, care formează o stradă sau o piaţă de 300 de paşi în lungime, 40-50 paşi în lățime. Mijlocul acestei piețe este împodobit de o fântână ţâşnitoare, care primeşte, printr-o conductă, o apă foarte bună de băut. Chiar în afara localităţii se mai află biserica ortodoxă. **Băile Herculane** au, cu totul, 22 de izvoare, dintre care, însă, numai nouă sunt folosite. În afară de izvorul numit al lui Hercule, toate sunt contra bolilor de

[247] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, III, serie nouă, Bucureşti 2006, p. 74

natură hepatică şi se deosebesc numai prin debitul de apă şi prin gradul ei de căldură. Au un miros de ouă clocite, care se poate observa în tot ţinutul, şi un gust de sare amară… / Izvoarele au o putere tămăduitoare neobişnuită în bolile cronice, anume la eczemele pielii, scrofule, tuberculoză, dar mai ales la gută, în cele mai multe forme ale sale, reumatism, paralizie, isterie, lingoare şi altele. Ele sunt cu totul contraindicate pentru cel sănătos şi în bolile acute. Numărul celor care vizitează băile s-a urcat, în 1830, la 1.729 de persoane, dintre care 300 de turişti, pe care i-au atras împrejurimile minunate. Toate stabilimentele sunt splendide şi staţiunea balneară este construită atât de elegant şi confortabil, încât cu greu te-ai putea aştepta la aşaceva numai la cinci ceasuri de graniţa turcească. Sezonul de băi se ține de la jumătatea lui iunie, până în septembrie, şi temperatura variază în acest răstimp, de la 18, până la 20 grade Reáumur. Presiunea barometrică variază de la 28,2, până la 28,7. Clima este atât de caldă, încât smochinul creşte sălbatic, serile de vară sunt atât de calde, încât înşişi bolnavii pot sta în aer liber până la 9-10 seara. Întrucât călătoria cu vaporul cu aburi s-a organizat acum perfect, până la Orşova, **Mehadia** va dobândi necontestat o dezvoltare şi mai mare, căci, de la Orşova, duce până acolo o şosea foarte bună, în 4 ceasuri de călătorie.

Îndată, la intrarea în localitatea balneară, se află, lângă podul de fier, **Baia Carolină**, cea mai elegantă din toate, cu o baie comună şi două băi separate. Baia are două izvoare, care ţâşnesc din stânci calcaroase, care dau 180,5 picioare cubice de apă, la o temperatură de 220 grade de Reáumur. Mai departe, urmează **Baia Ludovic**, cea mai mare dintre toate, cu o baie pentru ofiţeri şi 12 băi

separate. Are două izvoare, care țâșnesc foarte aproape de Cerna, 370 grade Reáumur, 960 picioare cubice de apă. În afara localităţii, pe Cerna, în sus, se află **Baia lui Carol**, cu două băi comune şi cu o fântână cu apă de băut. Acest izvor este cel mai slab dintre cele hepatice, care are temperatura de 34 grade Reáumur, debit de 23 picioare cubice. La o sută de paşi, mai departe, se află **Baia lui Hercule**, la poalele unei stânci calcaroase enorme. Are o baie comună şi o baie deosebită. Șipotul, de grosimea unui om, se prăvale din stâncă, într-o peşteră numită „grota cu aburi", care poate cuprinde 12 inşi. Apa este captată, aici, parte într-un canal masiv şi dusă la băi, iar parte se prăvale mai adânc, printr-o crăpătură în stâncă, şi iese la iveală abia la poalele muntelui. Temperatura variază între 18-39 grade Reáumur, ca şi compoziția minerală, după cum apele de la suprafață se unesc în timpul averselor puternice. În afară de izvorul de la Reikones, în Islanda, este cel mai bogat izvor curativ din Europa, căci are debitul pe oră de 5-045 picioare cubice, egal cu 2.815,5 măsuri vieneze.

La miazăzi de localitatea balneară, pe Cerna, în sus, la o sută de paşi mai departe, se află **Baia Împărătească**, cu o baie comună și 3 băi separate. Izvorul țâșnește din stânci calcaroase şi din şist, la o temperatură de 44 grade Reáumur şi cu un debit de 89 picioare cubice, aprovizionează şi Baia Carolină. Lângă această baie, mai ies la lumină încă alte două izvoare, într-o peșteră spațioasă, dar care, de cele mai multe ori, este inundată de Cerna. Foarte aproape, chiar în râul însuşi, se află o stâncă, care se vede când nivelul apei este scăzut. Din această stâncă mai țâșnește, printr-o gaură, cu o putere neobişnuită, un izvor de 51 grade Reáumur, cu diametrul de

aproape 1 „Fuss”. După toate probabilitățile, aici este matca izvorului principal hepatic, ale cărui ramuri secundare sunt celelalte, care, cu cât sunt mai îndepărtate, cu atât mai greu ies la iveală. În față se află **Baia Ferdinand**, cu o baie comună şi cu o baie aparte. Izvorul țâșnește dintr-o gaură adâncă, în stâncă, la 43 grade Reáumur, cu debit de 90 picioare cubice şi are o pantă de 6 m, până la baie, astfel că s-au instalat aici și două dușuri. La 4 m de la izvor, în jos, este așa-numita „grotă cu aburi”, o peşteră în stâncă, în care ies la iveală două izvoare mici, hepatice, cu temperaturi de 43, 33, 32 grade Reáumur. Pereţii sunt încrustaţi cu mase grele de selenit cristalizat şi cu carbonat de calciu, printre crăpăturile ei picură multă pucioasă vâscoasă. Temperatura din grotă este de 22 grade Reáumur. Nu mai este folosită.

La un sfert de ceas de piaţa băii, chiar alături de mal, se află baia de ochi, pe o stâncă de şist marnos, din care țâșnesc patru izvoare, dintre care cel din mijloc, de 42 grade Reáumur şi debit de 40 picioare cubice, şi este folositor anume ca baie de aburi pentru ochi, cât şi pentru băut. De aici, o potecă duce peste râu, pe al cărui mal stâng se mai găsesc încă două băi: **Baia lui Francisc** are două băi populare, ale cărei căzi stau direct pe izvor, de aceea sunt cele mai puternice. Are 32 grade Reáumur şi debit de 93 picioare cubice. Mai departe, în sus, înspre piaţă, se mai află **Baia Iosif**, cu o baie populară, aşezată ceva mai în fund, într-un pâlc de copaci. Are 39 grade Reáumur; ea dă 5 picioare cubice de apă. Toate băile sunt instalate în clădiri solide, curate, prevăzute cu acoperișuri în formă de cupolă, în care s-au aşezat ferestrele. Băile „extra” sunt îmbrăcate în marmură, celelalte în lemn. Cabinele se pot încălzi și sunt prevăzute cu toate cele de

trebuință. Taxa de baie se ridică de la 2 creițari, în baia populară, până la 12 creițari, pentru o baie de lux. Cele mai comode sunt **Băile Ludovic** şi **Baia Carolină**, pentru că ele sunt legate prin galerii acoperite cu clădirile de locuit. / De cazarea vizitatorilor băilor s-a îngrijit administraţia, cel mai bine, în vremea din urmă. În **1824** s-a ridicat clădirea nouă, frumoasă, cu două caturi, a cărei faţadă este cu trei balcoane. Cuprinde o capelă catolică, 71 camere, două săli şi şapte bucătării. Aici locuieşte ofiţerul inspector. Cu această clădire se învecinează aşa-numita casă cameralǎ, cu 44 de camere şi casa oştirii, cu 14 camere. / Aceasta este destinată ofiţerilor. O galerie acoperită duce, din toate aceste clădiri, la **Baia Ludovic**. Pentru lumea obişnuită este o aşa-numită baracă mare, cu 7 camere comune. În afară de aceasta, mai există un restaurant, cu cafenea şi sală de dans, clădirea administraţiei, cu farmacia, un corp de gardă principal. În sfârşit, mai cuprinde şi locuinţele pentru oaspeţii **Băii Herculane**, precum şi casa arendaşului băilor, pentru cei mai puţin înstăriți. La **Baia Herculane** este o casă pentru săraci, întreținută prin contribuţii caritabile. Preţurile locuințelor se ridică, în clădirile statului, de la 12 creițari, până la un florin şi 20 creițari pe zi, pentru o cameră cu lenjerie de pat. Tariful restaurantului se ridică, pentru două, până la şase feluri de mâncare, de la 10, până la 30 de creițari. Arendaşul băilor mai ţine şi trăsuri acoperite, cu care se poate merge până la băile mai îndepărtate; mai sunt şi fotolii purtate, pe care le transportă plăieşii. Aici, precum şi în localităţile dimprejur, se găsesc şi călăuze, şi cai de povară pentru excursii mai îndepărtate.

Băile Herculane par să fi fost cunoscute de romani, după cucerirea Daciei de către Traian, şi au că-

pătat curând mare faimă. În regiune îşi avea reşedinţa Legiunea a V-a sau Macedonica. Uitate în timpul năvălirii popoarelor migratoare, abia după 1.500 de ani, locotenent-mareșalul de câmp conte Hamilton a ridicat iarăși câteva clădiri, în timpul domniei lui Carol VI, şi anume în cea mai mare parte din materiale de piatră veche romană, care, în timpul ultimului război cu turcii, au fost iarăși distruse. În sfârşit, în **1801**, administraţia a ajuns pe mâna comandamentului general al Banatului și băile au căpătat acum un nou avânt, mai ales din **1817**, când le-a vizitat împăratul Francisc. Peste tot mai dai încă de temelii romane; la Baia Herculană s-a păstrat destul de bine o conductă de apă şi se mai vede încă pe peretele de stâncă, din dosul ei, o mică **statuie sculptată a lui Hercule**, 18 pietre cu inscripții romane, descoperite aici, se găsesc în parte la Viena, la scara bibliotecii curții imperiale, parte sunt zidite chiar în localitatea balneară, fără să mai amintim multe alte fragmente. Se fac neîncetate dezgropări de monede, de statui mici şi altele.

Vizitatorii băilor Herculane se bucură de plimbări atât de încântătoare, încât nu pot fi întrecute, în această privinţă, de nici o altă localitate. Piaţa băilor este chiar centrul vieţii sociale, iar după aceasta urmează aleile de-a lungul Cernei. Râul este închis, pe întregul perimetru al băilor, prin stăvilare, diguri de piatră şi maluri pietruite, unde sunt zidite un şir de pietre romane. Valea însăşi este numai o văgăună, strâmtă de 100-200 paşi în lăţime, de un ceas în lungime, dar plină de plimbări atrăgătoare. Străinul este neliniștit, la început, de numeroșii scorpioni, care sunt inofensivi. Sunt însă şi numeroşi şerpi şi, printre ei, otrăvitoarea viperă *amonydes*. Punctele cele mai apropiate sunt: Părul, Baia lui Hercule și nu departe de

aceasta Peştera Hoţilor. Urcând 150 de trepte, se ajunge la intrarea acesteia, aflată într-o stâncă calcaroasă. Cuprinde mai multe încăperi, dintre care cea mai mare are 53 de paşi în lungime, 12 paşi în lăţime şi 40 în înălţime. Mai multe din acestea au lumină de zi. A folosit odinioară ca loc de şedere, de aceea şi **Baia Herculană a căpătat numele Baia Hoţilor**. Pe înălțimea stâncii hoților, este o crăpătură mare, deschisă, prin care se ridică aburi calzi, probabil de la izvorul lui Hercule, aşezat dedesubtul ei. Mergând mai departe, de-a lungul Cernei, se ajunge, pe drumuri foarte bune, la o cascadă, la plantaţia contelui Lazarschen; cale de un ceas, mai departe, se ajunge dincolo de un munte, la alte două izvoare hepatice, de 43 grade Reáumur, care sunt folosite des de către români. Excursii mai lungi duc la posturile „cordonului" dintre care ultimul, **Bobod**, unde Cerna formează o cascadă frumoasă, se găseşte la o depărtare de 4 ceasuri. O boltă de verdeață, numită „aleea suspinelor", duce în susul râului, pe valea Seseminului (!?) şi la șanțul Turcilor, unde este cea mai frumoasă privelişte asupra văii. De partea cealaltă, se află ferma, parcul lui Tököli (??!) şi interesanta tabără în aer liber. Este o piaţă deschisă, lângă casa arendaşului, unde populaţia rurală își aşează căruțele, iar feluritele neamuri alcătuiesc grupuri pitorești. De pe vârful muntelui Domogled, pentru al cărui urcuş este nevoie de patru ceasuri, se deschide o privelişte, ce merită toată oboseala, asupra văii localităţii balneare, asupra satelor **Cornea**, **Almaş**, asupra Țării Românești, asupra Dunării, la Orşova, şi a munţilor din Serbia şi din Transilvania. **În târgul Mehadia** este, de asemenea, o cascadă frumoasă... / Pentru înapoierea la **Mehadia** trebuie aleasă încântătoarea vale a Almașului. După un sfert de ceas, de la

ieșirea din târg, o şosea nouă, foarte bună, pe care se află un fel de staţie de poştă, duce, în stânga, spre romanticul defileu Globul Craiovei. În afara defileului, ţinutul se deschide iarăşi şi, prin **Iablanița**, se ajunge în localitatea **Petnic,** unde se află o companie. Se înconjoară, apoi, muntele Borloveanu, pe care mergea odinioară drumul, şi se ajunge la **Prigor**, unde începe valea nespus de încântătoare a Almașului, care ţine pe o lungime de patru ceasuri"[248].

1837, Marmont, duce de Ragusa: „Am plecat din Orşova, după ce am văzut tot ceea ce era interesant de văzut; am înnoptat la **Mehadia**, unde se găsesc izvoare de ape minerale şi băi utile şi celebre. Am ajuns, în patru ore, mergând de-a lungul râului Bahna. Am intrat într-un defileu îngust şi am traversat un ţinut foarte pitoresc, urcând o pantă nesemnificativă, reglată de cursuri de apă, până la **Mehadia**. Munţii împăduriţi, dar lăsând la vedere, din loc în loc, stânci abrupte, dau peisajului o fizionomie expresivă. Case frumoase, cu o arhitectură plăcută, compun acest sat, cu o stradă minunată, ce-l străbate în lungime. Prosperitatea arată că aceste ape sunt frecventate. Sunt vizitate de locuitorii din ţările vecine, din Transilvania, din provinciile turceşti; şi un număr mare de boieri vin, în fiecare an, etalându-şi luxul. Reputația acestor ape şi eficacitatea lor recunoscută i-a determinat adeseori pe medicii din Viena să trimită chiar bolnavi din Austria. Sunt nouă izvoare sulfuroase. Cel mai cald are o temperatură de 55 grade. / Băile din **Mehadia**, situate într-un loc încântător, sălbatec, dar accesibil, în mijlocul unui

[248] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, III, serie nouă, Bucureşti 2006, pp. 315-320

ținut bogat şi populat, par favorabile atât distracțiilor, cât şi sănătăţii”[249].

1838: „A doua zi, ne-am pus în trăsură şi am mers pe acel drum nemaipomenit, de pe malurile Cernei, pentru a vizita **faimoasele băi de la Mehadia**, aflate în această vale. Austriecii au construit aici un drum minunat... / În apropriere de **Orşova**, dincolo de gurile Cernei, se găseşte încă o mică ciudățenie, o stăpânire comună a austriecilor şi turcilor. Este o mlaştină mică, nelocuită, acoperită cu iarbă, o porțiune mănoasă a Dunării, chiar dincolo de fortificația de pe insula **Orşovei**. Această bucată poate fi de obicei vizitată atât de turci, cât şi de austrieci. Dar atunci când iarba este crescută, vin turcii şi o cosesc, o usucă şi o strâng. Apoi se retrag şi vin austriecii, care împart fânul în două, din care una o iau cu ei, când pleacă, în timp ce turcii iau cealaltă jumătate. / Am vizitat, deşi de fapt drumul nostru nu trecea pe acolo, postul de graniță austriac de pe Cerna, care este interesant, prin faptul că pe acolo trebuie să treacă cea mai mare parte a comerțului românesc cu vite, care, pentru a umple golurile lăsate de vânzările în Austria, trec mereu în cirezi mari spre Ungaria, pe drumul numit al lui Traian, spre Timişoara şi Seghedin. Comandantul postului ne-a condus în grădina sa, unde erau piersici şi struguri tămâioşi minunați. Grădina, ca tot postul de altfel, se găsea pe o mică ridicătură, care probabil fusese, înainte vreme, o întăritură romană, iar în fundul grădinii am găsit mai multe bolți adânci şi solide, în care se găsea acum pivniţa cu vinurile comandantului. De partea cealaltă a Cernei, erau mari cirezi românești de vite. „Sunt încă amestecate, dar,

[249] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, III, serie nouă, Bucureşti 2006, p. 192

în după-amiaza aceasta, vor fi băgate în apă şi scăldate, apoi o să fie curate şi pot trece încoace", au spus grănicerii.

Mehadia este o aşezare românească, cu un târg mare în Valea Cernei. / În Cheile Coramnicului, am găsit, pe malul râului, un sălaş ţigănesc, pe care l-am vizitat. Erau cam jumătate de duzină de familii, în tot atâtea corturi. Făceau cuie şi se foloseau de nişte foale din piei păroase de capră. Starea lor întreagă nu era nici cu un fir de păr mai bună ca acea a „Paeschaeraehs" din America de Sud. În afară de asta, sunt nemaipomenit de mândri, după cum m-a asigurat tovarăşul meu de călătorie, un locuitor al Banatului. El observase, zicea, că ţiganii aveau o mândrie de neam mai mare şi mai ascunsă decât evreii. Căci ei spuneau că ar fi cel mai vechi dintre popoarele Europei. În Banat şi în Transilvania există mai mulţi ţigani decât în oricare altă parte a Ungariei. Asta se trage de la marea şi adânca unire încheiată între români, care, şi în acele provincii, sunt populaţia cea mai numeroasă, şi ţigani. În Banat, ca în general în tot restul Daciei, trăiesc, vara, în corturi, dar iarna au anumite locuri de reunire, unde adesea, mai multe sute de familii, se aşează laolaltă în peşteri, bordeie şi cocioabe de pământ. / În aceste ţinuturi, vorbesc peste tot în limba română iar între ei, şi ţigăneşte. Este de mirare că românii, care au cel mai mult de-a face cu ţiganii, au făcut din numele lor o mulţime de cuvinte pentru faptele şi lucrurile necuviincioase.

Mai în sus de Cheile Coramnicului, sprijinite pe un perete abrupt de stâncă, se găsesc ruinele unui apeduct. Stau în picioare, încă nevătămate, unsprezece arcuri mari şi frumoase, unul lângă altul, celelalte sunt distruse. Învăţaţii încă nu s-au pus de acord de unde se trage acest

apeduct. Unii spun că a fost înălțat de către romani. Întreg stilul nobil, măreț stă mărturie despre aceasta, sau poate felul în care sunt aşezate pietrele? Anume, arcurile sunt construite din bolovani mari şi din cărămizi roşii, şi anume astfel, încât pe dinafară şi pe dinăuntru un şir dublu de cărămizi urmează unui şir de patru bolovani mari. Aceste observaţii importante pentru a judeca nu le-am citit încă în nici o descriere de călătorie. / Spre seară, drumul nostru a cotit, de la marele drum militar, care continua spre Cheile Teregovei, la dreapta, valea Cernei de sus, ai cărei pereţi de stâncă se fac tot mai înalți și mai impozanţi şi, în același timp, se apropie tot mai mult unul de celălalt. / Am trecut întâi pe lângă câteva sate româneşti, apoi drumul, deja nivelat, a şerpuit printre câmpuri şi păşuni întinse, a trecut, de două ori, peste două elegante poduri, cu lanțuri de fier, peste râu, ne-a plimbat prin câteva locuri mărginite de nuci şi, până la urmă, am ajuns, aşa cum ne încredinţau aburii de sulf şi mirosul neîncetat de sulf, la primele ospătării, hanuri şi, în cele din urmă, chiar la clădirea principală a băilor. / „Dacă un domn călător la băi vrea să taie o halcă de miel, vițel sau ied, aceasta se poate face numai în locul de tăiere hotărât”. Acesta era una dintre hotărârile pe care mi-au căzut, la început, ochii, după ce mi-am pus lucrurile în ceva ordine prin cameră şi am parcurs regulamentul băilor, lipit pe ușă. Într-un fel, acest punct este caracteristic pentru întreaga și ciudata societate care se adună la aceste faimoase izvoare, căci, în afară de distinsa nobilime maghiară şi transilvăneană, pentru care desigur că sunt valabile aceleași regulamente ca pentru vizitatorii băilor noastre, care iau masa serviţi în hanurile băilor, aici vin, din cauza suferințelor, și mulţi țărani români şi unguri, lume măruntă din orașele

de la graniţa militară, boiernaşi din Ţara Românească şi Serbia, şi, ca să economisească ceva bani, îşi aduc propriile ceaune şi bucate, şi lor le sunt adresate acele puncte și câteva asemenea alte prescripţii de acelaşi fel.

Românii sunt cei mai pătimaşi oaspeţi ai acestor băi sulfuroase, și mai cu seamă din această patimă porneşte și faptul că ei tăgăduiesc graniţa austriacă. Va să zică, românii (vorbesc aici despre populaţia românească din împrejurimi) pretind că jumătate din Valea Cernei, până la fluviu, le-ar aparţine şi că austriecii ar trebui să își retragă, până la fluviu, pichetele pe care le-au aşezat pe culmile muntoase înalte, de pe malul de răsărit. De asemenea, ştiu puţin și pe ce își întemeiază românii pretenţiile asupra malului stâng al Cernei, la fel cum și francezii își afirmă dreptul lor asupra malului stâng al Rinului; căci hotarele, așa cum sunt acum, sunt întemeiate pe pacea încheiată la Belgrad, în 1739. Ei îşi întemeiază aceste pretenţii doar pe un lucru, pe faptul că fără băile sulfuroase nu pot trăi, iar împreună cu malul stâng al Cernei ar dobândi și câteva izvoare sulfuroase fierbinți, pe care le pot folosi doar după ce stau în carantină, așa că râvnesc la acest mal stâng. Aceşti oameni atât de pasionaţi după apă sulfuroasă au venit, câteodată, în cete de câteva sute, înarmaţi cu furci, ciomege, pistoale și săbii şi au atacat pichetele de graniță austriece și au gonit pe câte unul sau pe altul, în timp ce spuneau și strigau că ţinutul, până în jos, la Cerna, le-ar aparţine. Ideea acesta curioasă a oamenilor locului și micul război al pichetelor, pe care l-au iscat pe malul Cernei, coboară mult până în secolul trecut. Ni s-a povestit că, în primăvara trecută, nici patru luni în urmă, au fost reunite două companii de grăniceri austriece şi au trebuit să mărşăluiască prin munţi, pentru a respinge

pretenţiile nebunilor țărani români împotriva tratatului de pace.

În afară de **Mehadia**, există peste tot în munții Transilvaniei izvoare sulfuroase calde și băi mai mici. În fiecare vară, sunt vizitate fără încetare de boierii şi țăranii români. Ba chiar iarna vin des la băile de la **Mehadia** și stau mult timp în apa căreia îi atribuie puteri binefăcătoare. După cum slavonii de pe granița militară își spală copiii mici cu rachiu, pentru că ei cred că aşaceva e sănătos, așa şi româncele vin des pe aici, pentru a-i boteza o dată pe ai lor în apă sulfuroasă. Am vorbit, mai târziu, cu o mamă româncă, cu un copil bolnav, şi care mi-a spus cu tristețe: „O, măcar o dată să îmi aduc copilul la băile sulfuroase de la **Mehadia** şi i-ar fi mult mai bine!”.

Am fost asigurat de un colonel austriac de grăniceri, cu bogate cunoştinţe, că la **Mehadia** nu s-au făcut niciodată săpături, fără să se găsească ceva interesant, precum monede, statuete, obiecte de bronz, table votive ş. a. m. d. / Întreaga și micuța aşezare din jurul băilor se găseşte sub comandă militară, ca toate cele de la granița militară. Este un căpitan, care locuieşte aici, iarna şi vara, şi care are sub conducerea sa toată aşezarea, ca şi băile, hanurile şi cafenelele. Clădirile principale sunt aşezate, ca într-o cazarmă, pe două rânduri regulate, iar între ele se găseşte o uliţă largă. Asemenea, şi înăuntru este orânduit ca într-o cazarmă şi se păstrează numai atâta confort şi eleganță cât se caută aici, la granița românească. Serviciul este făcut mai ales de soldați betegi. În acele clădiri principale se găseşte cea mai aleasă cafenea şi tot acolo locuiesc oaspeţii bogaţi ai băilor. Atât în susul, cât şi în josul acestui loc de mijloc al aşezării se găsesc diferite clădiri mici şi mari ale băilor, lângă locurile unde clocotesc iz-

voarele. Trebuie că sunt cu totul nu mai puţin de 24 de izvoare fierbinți. / Mai încolo, se văd alte case lungi, unde locuiesc acei „domni oaspeţi ai băilor”, de la care am văzut, mai sus, că se cere să nu îşi taie viţeii şi iezii în alt loc decât la bancul de tăiere anume hotărât. Aici se găsesc mereu mulți oameni foarte săraci, care se aşează aici cu toată gospodăria lor, pentru multă vreme. Se găseşte aici chiar şi un locşor pentru corturile țiganilor, care, de obicei, în timpul sezonului de băi, vin aici să cânte, să cârpească ceaune, să ghicească şi să cerşească, în sfârşit şi un alt loc pentru prăvălii şi dughene de lemn ale negustorilor, care sosesc cu bijuterii, mărfuri de la manufacturi şi alte lucruri. / O doamnă româncă se trăgea dintr-o familie grecească aleasă din Constantinopol şi era şi măritată cu unul dintre cei mai de viță boieri din Bucureşti. Până împlinise 13 ani, locuise în Fanar, la Constantinopol, şi fusese crescută acolo după obiceiurile greceşti de atunci. Îmi spunea că, de atunci, singura ei petrecere era să se preumble, din când în când, pe malul Bosforului. De altfel, societatea grecească ar fi fost, pe atunci, foarte bună la Constantinopol, căci toți grecii de seamă se găseau împreună în Fanar. Doar ei, grecii, ar fi învăţat latina, franceza şi ştiinţele şi ar fi condus toate treburile turcilor neştiutori. Acum totul s-a schimbat. De la zaveră ar fi băjenit toate familiile de vază ale grecilor din Fanar, fie în Rusia, fie în Țara Românească sau la Atena, dar multe fuseseră de-a dreptul nimicite din cauza zaverei. Ea însăși nu s-a întors niciodată, de la 13 ani, de când s-a căsătorit, la Bucureşti, la Constantinopol, şi nici nu se gândeşte cu dor la tinereţea ei plictisitoare.

Astăzi m-am preumblat prin împrejurimile **Mehadiei** şi am făcut cu Iuri, servitorul meu de la băi, o plim-

bare în satul de graniţă învecinat, **Pecinişca**, către care ne-a purtat un drum fermecător, pe malul Cernei. Am găsit în sat o forfotă neobișnuită şi pe toți locuitorii prinşi într-o muncă zgomotoasă. Se dăduse o poruncă a autorităților militare împotriva vechiului şi vrednicului de cinste proverb românesc „cum am găsit, așa vreau să las", şi era vorba să fie mărite casele vechi ale satului lor, iar unele să fie ridicate cu totul din nou. Ca în acel proverb, românii trăiesc, cât de mult pot, mai degrabă în murdăria şi ruinele strămoşilor, demne de prețuirea lor, până când li se poruncește de sus, printr-o asemenea hotărâre binefăcătoare şi neîndurătoare, şi sunt siliţi să locuiască mai bine"[250].

1841, Hans Christian Andersen: „Azi e duminică! E duminică în calendar. Duminică în natura Domnului! Haideţi la **Mehadia**; în munţi, staţiunea balneară cea mai frumos situată a Ungariei! Ce desiş de flori, în iarba verde și înaltă! Ce lumină de soare, pe coastele păduroase ale muntelui! Aerul e atât de albastru, atât de străveziu! Azi e duminică. Și de aceea toți oamenii, pe care îi întâlnim, sunt atât de sărbătoreşte îmbrăcați. Părul împletit, negru și strălucitor al fetelor, e împodobit cu flori fragede, o ramură de bobiţel sau o garoafă de un roşu adânc; mânecile largi sunt brodate cu verde și roşu; fusta se compune din ciucuri roșii, albaştri şi galbeni; chiar bunicuţa cea bătrână e îmbrăcată în ciucuri şi are flori pe pânza ei albă. Flăcăii şi băieții au trandafiri la pălărie, cel mai mic e cel mai măreț! Cămășuica scurtă îi atârnă deasupra pantalonilor de culoare închisă, o ramură de bobiţel e aninată pe pălăria care îi acoperă aproape ochii, da, azi e duminică! /

[250] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IV, serie nouă, Bucureşti 2007, pp. 130-134

Ce singurătate domnește în acești munți! Viaţa şi sănătatea clocotesc în apele acestor izvoare! Muzica se aude din sala de bal mare și decorată”[251].

1842, Robert Snow: „**Miercuri, 4 august**. Deoarece trebuia să aşteptăm vasul peste patru zile, după-amiază, ne-am dus la **băile de la Mehadia**. Nimeni să nu regrete vreo întârziere, care-i oferă posibilitatea să viziteze băile. **Mehadia** este la aproape paisprezece mile de **Orşova**, drumul este frumos peste tot, urmând un râu de munte cristalin, numit Cerna, care izvorăşte din Carpaţi. La câteva mile de Orşova, pe latura stângă, aproape de drum, treci pe lângă ruinele unui apeduct turcesc. / **Mehadia** este frumos amplasată, într-o trecătoare adâncă a Carpaţilor; aminteşte, oarecum, de Matloch, dar este la o scară mult mai mare. Munţii înconjurători sunt extrem de abrupți, înalți de circa 2.000 până la 4.000 de picioare, probabil; și, cu excepția doar a câtorva dintre cei mai înalți, sunt acoperiţi cu păduri chiar până la vârf. Peisajul este total diferit de ce întâlnisem vreodată înainte: firește, mult inferior Alpilor, ca proporţie, dar foarte plăcut. Piscurile sunt locuite de numeroşi vulturi, care planează mereu în jur. / Pe drum, ne-am întâlnit cu un mare număr de grupuri de infanteriști austrieci, care mergeau la **Mehadia**, unde sunt cazărmi vaste. Grosolanele care au bagaje trase de boi, marşul dezordonat al oamenilor şi grupurile răcorindu-se sub pomi erau extrem de pitoreşti. / Când am ajuns la **Mehadia**, stațiunea era plină de vizitatori, plimbându-se în sus şi în jos și privind de la ferestre, dar nimeni nu ne-a dat atenție. Am mers la ceea ce părea a fi cel mai arătos local; ușa era larg deschisă,

[251] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IV, serie nouă, Bucureşti 2007, p. 28

oameni îmbrăcaţi în hainele tuturor naţiilor umblau pe acolo, dar, aparent, nici unul nu aparţinea acelui stabiliment. Am intrat şi, după ce am trecut printr-un foarte lung coridor şi am strigat fără succes, am pătruns, în sfârşit, într-o cameră, unde am găsit un personaj cu aspect grav şi mai multe oficialități, cu registre contabile în faţă, pe care l-am luat drept hangiu, dar s-a dovedit a fi ofiţerul intendent; așa că ne-am făcut plecăciunea şi am sfârșit prin a primi cazare în altă parte, spre norocul nostru într-un loc curat. Toate **casele din Mehadia** s-au dovedit a fi în legătură unele cu altele, formând un mare spațiu de locuit, greu de definit, amintind de han, pensiune, baie şi cazarmă. Casa în care intrasem, prima dată, fusese construită pentru trupe, dar acum era dată cu chirie.

Joi, 5 august. La **Mehadia**. Dimineaţa, ploaie puternică și tunete; după aceea, frumos şi cald; dar, datorită ploii, frumosul nostru râuleț, Cerna, era umflat și mocirlos. **Mehadia** este marea stațiune balneară pentru înalta societate a ungurilor şi a valahilor, dar societatea este compusă din toate naţionalităţile, iar diversitatea costumelor dă promenadei aspectul unui bal mascat. O fanfară militară cântă dimineaţa şi seara. Chipurile şi **costumele țărăncilor valahe din Mehadia** și din jurul ei sunt în mod special atractive. / **Mehadia** are câteva minunate izvoare termale, atât cu apă sulfuroasă, cât și cu apă fără gust. Izvorul termal ţâșnește, în torent, cu zgomot puternic, din stâncă şi, trecând pe lângă un stabiliment de băi, pe care îl alimentează, se varsă în Cerna, încălzind-o în mod apreciabil pe o distanță considerabilă, de unde se poate face o idee despre marea căldură a apei la izvor. Apa din izvoarele termale sulfuroase este captată într-un lung șir de stabilimente de băi, unde pot fi făcute băi, la

diverse grade de concentrație și de temperatură. De asemenea, aici se află şi o mare baie publică pentru săraci, unde am văzut bărbați şi femei aproape goi, scăldându-se împreună, în același bazin cu apă sulfuroasă, la fel ca în vechea baie turcească din Pesta, cu excepţia faptului că acolo era o despărţitură de lemn, în apă, care-i separa pe bărbaţi de femei, în timpul cufundării. Ei rămân în apă timp foarte îndelungat; mulţi stăteau întinşi în jurul bazinului, acoperiți cu cearşafuri, pentru a stimula transpiraţia după baie. Pe lângă aceste izvoare termale, **Mehadia** este alimentată din abundență cu excelentă apă rece de izvor.

Vineri, 6 august. Am făcut o lungă plimbare în jurul **Mehadiei**. Nimic nu poate întrece frumuseţile nenumăratelor subiecte de desenat, ce se prezintă în toate părțile. Într-o excursie ca a noastră, nimeni nu poate îndestul regreta că nu este dăruit cu inestimabilul talent de a desena. În jurul **Orşovei** și al **Mehadiei**, am observat mai mulți prepelicari englezi, aparţinând probabil vreunor domni unguri. Ne-am întors, seara, la **Orşova**"[252].

1846, Aloise-Christine de Carlowitz: „În mijlocul munților pitorești și curioși, care separă Ungaria de Oltenia, se ascund băile de la **Mehadia**, deja cunoscute, din timpul romanilor, sub numele de **băile lui Hercule**; şi astăzi încă oamenii preferă să denumească astfel acest frumos loc. Acesta este locul pe care l-am ales pentru a mă odihni, după ce am parcurs cursul Dunării, de la izvoarele sale, până la **Orșova Veche**, ultima localitate maghiară de la Dunărea de Jos… / În mijlocul câmpurilor verzi şi ale lanurilor de porumb se ridică coline acoperite cu viţă de vie, un râu şi un superb drumeag mare șer-

[252] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IV, serie nouă, Bucureşti 2007, pp. 31, 32

puiesc de-a lungul acestor coline. Drumul mare este cel spre **Mehadia** şi poate fi urmărit cu privirea până la trecătoarea de la Coramnic; după care dispare între munţii pitoreşti, care par că vor să ascundă **Băile Herculane**. Râul este Cerna; el îşi are izvorul în districtul valaho-transilvan al frontierelor militare ale Austriei, traversează valea Mehadiei, ajunge apoi în cea a Orşovei Vechi şi traversând munţii, trece aproape de satul Jupalnic, la o jumătate de leghe de Orşova Veche, unde se găsesc clădirile carantinei, apoi se varsă în Dunăre… / **Mehadia**. Luni, orele 9, seara. Nu am putut reveni decât tot pe marele drum și, la întoarcere, am făcut și mai puțin de șase ore. Pentru a ajunge înapoi la **Cornea**, am traversat stația de ofițeri de la Cuptoare şi înălțimile de lângă **Plugova**, apoi am trecut, pe un bac, torentul numit Bela Reka și am aruncat o privire rapidă asupra ruinelor castelului de la **Bărcan**. La orele opt seara eram înapoi, la **Băile Herculane**"[253].

1848, Friedrich Uhl: „**Băile Herculane, Mehadia şi satul de ţigani**… / Deodată apare în faţa noastră, printre pomi, localitatea balneară, cu casele ei minunate, cu zumzetul şi înghesuiala unei societăți pestriţe şi elegante, ce se plimbă. Aceşti oameni şi aceste case frumoase ne apăreau ca şi când ar fi introduse de mâini de zână în sălbăticie, căci valea, înconjurată de munți uriași, oferă loc doar unui spațiu cu cele două rânduri de case şi râului Cerna, care curge vijelios pe lângă un şir de case. Şi imediat, ca și cum natura ar regreta de a fi lăsat omului atâta loc, fundalul este închis de către doi munți împăduriţi, unul stând în faţa celuilalt, astfel încât el ascunde

[253] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IV, serie nouă, Bucureşti 2007, pp. 514, 515, 534

jumătatea de jos a celui din spate, a cărui înălțime vizibilă este îmbrăcată într-un verde de diverse nuanţe, în timp ce vârful muntelui din față formează colți de stâncă albaştri. / Stăteam tăcuți, uluiți de contrastul dintre sălbăticia naturii şi eleganța oaspeţilor băilor, ce se plimbau umplând piața, până ce ne-a amintit un cunoscut, care mergea cu noi, să cerem o cameră. / Această atenţionare ne-a pus din nou în față grija că n-am obține, poate, vreo locuinţă, ceea ce ni s-a prezis de mulţi şi ne-a fost clar, când am observat puţinele case, în care marele număr de oameni urmau să găsească loc. În acest an, au fost aici 5.000 de oaspeţi. Am fost conduşi la un fel de cancelarie, unde, cu mirare, am privit organizarea. Ni s-au cerut pașapoartele şi apoi ni s-a repartizat o cameră, cu o priveliște minunată spre pârâul sălbatic Cerna, care se prăvălea pe sub fereastra noastră şi spre muntele care se ridica imediat în spatele acestuia. Organizarea cu repartizarea camerelor se datorează faptului că un arendaș a arendat toate clădirile de la stat, căruia îi aparțin, exclusiv băile, căci se află la granița militară. Acest monopol, ce se întinde atât de cuprinzător, încât doar medicul militar, angajat aici de guvern, are voie să vindece bolnavii, constituie de altfel o mare pagubă pentru dezvoltarea băilor şi pentru vizitatorii acestora, deoarece statul nu dă la nimeni autorizaţie pentru construcția vreunei case, iar statul construieşte foarte puţin şi cu obișnuita iuțeală austriacă, încât poţi ușor să cugeți cum trebuie să se înghesuie bolnavii, în puține clădiri, doar patru case, totuşi destul de mari, sunt libere pentru primirea vizitatorilor. / Se povesteşte că adesea trebuie să locuiască, într-o cameră, 25 de oameni. Cei mai mulți sunt ei înşişi vinovați, căci toţi se înghesuie să fie prezenţi în plin sezon, care durează de la începutul lui iunie, până

la mijlocul lui august, în loc să vină mai devreme sau mai târziu, când băile sunt mai puţin aglomerate, iar vremea este minunată; căci în această vale paradisiacă viorelele au înflorit, în acest an, la mijlocul lui februarie.

Deoarece se făcu aproape seară, când am părăsit camera noastră ne-am grăbit către tripou, din păcate aproape un mare rău necesar al tuturor băilor mari. Jocul este, de fapt, interzis oficial, dar jucătorii se retrag într-o cameră special închiriată în acest scop. Aceasta se află, din întâmplare, imediat lângă sala de biliard a cafenelei publice, astfel încât fiecare bărbat poate privi înăuntru sau intra, atunci când se deschide uşa. Am intrat. Grămezi de aur şi bancnote se aflau pe masa în jurul căreia jucătorii, cu mine avide, şedeau fumându-şi ciubucul. Vedeai aici excelente fizionomii de jucători, izbitor fiind mai ales cel care ținea banca, o figură uscățivă, al cărui suflet părea aproape anchilozat, un boier român și jucători de profesie. Ne-a fost arătat crupierul, un evreu din Timișoara, care devenise obiectul râsului lumii. El îndeplinea acum acest serviciu pentru a câştiga banii de călătorie pentru întoarcere. Cu o seară mai înainte, câştigase mai multe mii de guldeni. O parte din bani i-a păstrat, ca să joace mai departe, cu restul, cea mai importantă parte a sumei, a fugit în pădurea apropiată şi i-a îngropat sub un pom, de teamă: dacă pierde, să scape de pericolul de a juca mai departe. Norocul schimbător i-a luat însă banii la masa de joc. El s-a ridicat, cuprins de pasiunea jocului şi a alergat la locul unde ascunsese banii, pentru a-i duce. Dar căută, iscodi, scărmănă şi strigă, nu mai găsi însă banii Şi nici nu i-a mai găsit vreodată. / Cei mai mulţi dintre jucători sunt unguri, al căror Eldorado sunt băile; apoi sunt și foarte mulţi români, care, în timpul sezonului, pierd aici

mii de ducați, pentru ca iarna să lâncezească pe moșiile lor şi să preseze pe supuşi, încât să obțină suficienți bani pentru jocurile de noroc din anul următor.

Cerna curgea clocotind sub fereastra noastră şi, împreună cu agitația provocată de impresiile zilei ce s-a scurs, nu ne-a lăsat multă vreme să ne odihnim. / Când ne-am trezit, soarele poleia aproape vârfurile pomilor, care, de pe coama muntelui, priveau prietenos în camera noastră, iar Cerna veselă strălucea, presărată cu flăcări aurii. Deşi ne-a părut rău de a nu ne fi trezit mai devreme, am fost totuși surprinși, când am aflat că ar fi ora opt; căci după socoteala noastră soarele trebuia să fi răsărit cu puțină vreme înainte. Se întâmpla şi în valea aceasta; trebuie să se afle pe cer destul de sus, înainte de a putea să-și arunce razele în această vale îngustă, înconjurată de munți uriași. De aceea și apune aici, după înălțimile uşor împădurite, chiar şi în august, la cinci şi jumătate. / În piaţa băilor, cânta muzica militară, oamenii se plimbau, alții şedeau pe terasă, în fața cafenelei. De aici, se vede un pavilion, pe vârful muntelui, aşezat spre nord-est. Deoarece am auzit că de acolo se poate vedea întreaga vale, am pornit spre acest punct. [Descrie plimbarea și, respectiv, peisajul]. / După-amiază, ne-am dus la **Băile lui Hercule**, propriu-zise. Un drum bun, către nord, pe malul stâng al Cernei, până acolo. Malul râului auriu şi suprafața stâncilor sunt acoperite cu viță sălbatică și plante agățătoare, care atârnă în jos, de pe pomi ca stalactitele dintr-o grotă, formând, prin abundența lor şi prin formele deosebite, cele mai frumoase prim-planuri ale şerpuirii continue a văii. Pe drum se mai observă, într-un loc, vestigii ale instalaţiei romane de apă. Se pot vedea şi tăblițe votive, zidite la fațada mai multor case.

Apa izvorului lui Hercule țâșnește cu grosimea unui om, din stânca arcuită, de la casa băilor, care nu este deosebit de frumoasă şi încăpătoare. Apoi pătrunde, pe sub stradă, şi năvălește fumegând, într-un arc, în Cerna. În aripa dreaptă a casei, o stânca formează peretele din fund al unei cabine din baie, în al cărui mijloc mai pot fi văzute vestigiile distruse ale unui basorelief reprezentând pe Hercule. / Înclinaţia poetică stranie a românilor, care a preluat multe concepţii păgâne în învățătura creștină, atribuie forțe tămăduitoare nu izvorului, ci chipului lui Hercule. „Rade o bucăţică din partea statuii lui Hercule, corespunzătoare corpului tău suferind, arunc-o într-un vas umplut cu apa fierbinte a izvorului, goleşte-l într-o singură sorbitură; atunci te vei vindeca”, spuneau ei. / Odată, o fată tânără, frumoasă, slăbea încet, spre marea mâhnire a părinţilor, care n-au putut să cunoască motivul bolii. Odată ce fata deveni deodată melancolică şi suferindă, fel de fel de leacuri au fost folosite, cunoscute doar de ingenioșii români, care, mai înainte, ca și acum încă, chiar dacă nu în aceeași măsură, căutau să curme toate bolile prin doctorii pregătite de ei înşişi; toate însă fără succes. Nimic nu ajută frumoasei copile, a cărei suferință se instala încet. Ultimul leac era să fie încercate **Băile Herculane**. Părinţii au pornit, cu copilul, spre apele tămăduitoare. Mai de mult, când existau încă puţine camere pentru primirea bolnavilor, românii săraci foloseau băile în felul următor. Seara se îmbăiau, se culcau, apoi, în aer liber, îmbrăcaţi în hainele lor, se mai îmbăiau o dată, de dimineaţă, apoi plecau spre casă. Fata se îmbăia doar seara, împotrivindu-se, totuși, deoarece era convinsă că roșeața obrajilor a dispărut pentru totdeauna, neașteptându-se ca aceştia să se îmbujoreze din apa băii. S-au culcat

apoi în aer liber, la marginea pârâului, care strălucea la lumina lunii. Când totul se odihnea în somn adânc, fata se ridică ușor, iscodind, pentru a nu fi văzută de nimeni, scoase un cuțit din spatele rochiei, mai privi odată la părinți, îi atinse, din prevedere, pentru a se convinge, pe deplin, de somnul acestora și se strecură apoi spre acea cabină a băilor, unde Hercule este sculptat în stâncă. Aici fata privi încă o dată în sus, spre cer, și spuse: „Vreau acum să încerc să-mi vindec sărmana mea inimă, în care, tu, necredinciosule, mi-ai făcut o rană adâncă!”. Apoi scoase din haină un mic vas de băut, îl umplu cu apa caldă a izvorului, se strecură către peretele de stâncă, la statuia de piatră a lui Hercule, rase o bucăţică de pe statuie, din partea inimii, o aruncă în pahar, pe care-l goli dintr-o sorbitură. Cu ochii strălucind de bucurie, se strecură apoi, la fel de încet, la locul de odihnă.

În această zi am colindat, de la un punct de atracţie, la altul. Aceasta s-a întâmplat pentru a vedea, cât mai curând, pentru că timpul nostru de ședere la băi era limitat; de aceea, alergam, împreună cu prietenul meu, pentru a căuta punctele cele mai favorabile pentru descrierea peisajului din partea locului. Astfel am trecut Cerna şi neam suit pe un munte din lanţul care se întinde pe partea stângă a acestuia, în timp ce, dimineață, escaladasem înălțimile de pe cealaltă parte. / În timpul acestei excursii, am întâlnit, pe munte o colibă, de fapt sărăcăcioasă, dar deosebit de pitoresc, așezată prin aceea că, sprijinindu-se pe arbori frumoşi şi înalți, era cuprinsă de viţa de vie, care se încolăcea luxuriant în jurul peretelui din față şi al acoperișului. Spre mirarea mea, am observat că locatarii acestei colibe erau boemieni, hrănindu-se aici datorită vacilor lor, al căror lapte îl duceau, spre vânzare, la băi.

Aceasta era singura aşezare particulară din apropierea băilor și proprietarul acesteia mi-a povestit că, mai înainte, ar fi locuit, cu mai mulţi dintre concetăţenii săi, nu departe de Orşova, dar, mergându-i acolo rău, s-a aşezat aici”[254].

1878: „Cetitorii noştri îşi vor aduce aminte de primirea cea cordiala, ce a făcut-o, luna trecuta, Înălţimea Sa arhiducele Iosif comandantului suprem al armatei de honvezi, locotenentului-colonel din armata română Candiano Popescu, în **Mehadia**. Un corespondent al „Românului” de la Mehadia da o scriere detailată despre întâlnirea arhiducelui cu colonelul român, primite însă, ca „semne ale timpului”, că dl Candiano Popescu a fost îmbrăţişat cu căldură de către notabilităţile maghiare militare şi civile din **Mehadia**, în special că a fost invitat la o excursiune pe muntele Damocletu, unde, dându-se unu banchet în câmp, cel dintâi toast fu ridicat de baronul Barcó în onoarea bravei armate romane şi a înfrăţirii Ungariei cu România, sentiment care, zise baronul, trebuie să fie inspirat de instinctul de conservare al amânduror acestor naţiuni. Tot atunci, un colonel austriac şi mai mulţi ofiţeri de honvezi toastară în sănătatea locotenentului-colonel Candiano Popescu, onorând în persoana sa, ziceau ei, faptele eroice săvârşite de armata română şi de eroicul ei căpitan, principele Carol, în jurul Plevnei. Dl Candiano Popescu răspunse la omagii aşa de preţioase cum trebuie să răspundă un om politic şi un militar. / Cu ocaziunea sărbătorii naşterii împăratului Francisc Iosif, trei deputaţi români, dl V. A. Urechia, dl colonel Candiano Popescu şi dl Fulgeru, asistară la *Te-Deum*. Autorităţile le deteră, în

[254] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IV, serie nouă, Bucureşti 2007, pp. 585-589

biserică, locul de onoare. Domnii deputaţi merseră, apoi, şi depuseră cărţile lor la baronul Barcó, cel mai înalt reprezentant al autorităţii din localitate, care le întoarse vizita. Atenţiunea aceasta a membrilor parlamentului român fu primită foarte favorabil de către lumea maghiară din **Mehadia** şi de către autorităţi, care au şi raportat faptul la Viena.

După ce expune acestea, corespondentul „Românului" vorbeşte despre sosirea I. S. imperiale arhiducele Iosif în **Mehadia**, despre primirea oficială mare şi strălucită ce i s-a făcut şi zice ca Alteţa Sa, auzind că unul din ofiţerii români, care s-au distins la asaltul Griviţei, se afla în **Mehadia**, a manifestat dorinţa de a-l vedea şi atunci locotenent-colonel Candiano Popescu se şi prezentă arhiducelui, apoi continuă aşa:

„Pe cât amu putut afla, primirea ce s-a făcut oşteanului român a fost din cele mai cavalereşti şi mai cordiale. „Sunt fericit, colonele", ni se spune că ar fi zis arhiducele dlui Candiano Popescu, „că strâng mâna unuia din ostaşii români ce s-au ilustrat în luptele de la Plevna, căci Plevna, trebuie să o mărturisesc cu plăcere, este o victorie datorată românilor". / „Monseniore", răspunse colonelul, „opiniunea publică din statele ce ne-au fost simpatice, precum şi presa, au făcut mari laude rolului jucat de noi în campania din Bulgaria. Cuvintele măgulitoare ale Alteţei-Voastre Imperiale sunt o nouă încurajare pentru noi. Noi, care nu ne bătuserăm, de atâtea secole, conduşi de un căpitan viteaz şi abil ca Înălţimea Sa Domnitorul României, nu am căutat decât să ne facem datoria către ţara noastră, cu modestie, însă cu hotărâre". / „Ai pronunţat cuvântul modestie, colonele; este frumos ca bravii să fie modeşti; informaţiile mele, însă, nu din gazete, ci de la

oameni competenţi, care au fost pe teatrul războiului, sunt că Plevna este o victorie datorită românilor; aceasta să-mi permiţi a ţi-o declara încă o dată".

Locotenent-colonel atunci se înclină cu respect înaintea acestor cuvinte ale unei auguste şi autorizate persoane. Convorbirea apoi urmă asupra mai multor subiecte militare; ea dură aproape 20 minute, după care, retrăgându-se, dl locotenent-colonel Candiano Popescu fu invitat a prânzi, chiar în ziua aceea, cu Alteţa Sa Imperială şi cu statul major al său. La prânz, dl Candiano avu un loc de onoare şi în tot timpul prânzului arhiducele Iosif fu de o amabilitate şi de o gentileţe fără margini. La prânz, între altele, Alteţa Sa Imperială întrebă, cu zâmbetul pe buze, pe dl Candiano: „Cum crezi, colonele, a au să se bată honvezii?". / „Cel puţin ca şi dorobanţii noştri", răspunse locotenent-colonel român. Şi arhiducele păru foarte satisfăcut.

A. S. propuse dlui Candiano Popescu de a merge să asiste la manevrele ce vor avea loc la Mureş-Vásárhely; la această propunere, colonelul român se scuză, în mod foarte respectuos, de a nu putea corespunde, din cauză că datoriile sale îl cheamă imperios în ţară; atunci A. S. I. îl rugă şi dete ordin îndată ca, cu ocaziunea trecerii dlui Candiano Popescu prin Orşova, să i se prezinte, dacă domnia sa va cere, batalionul de honvezi de acolo, spre a-l vedea cum manevrează. / Apoi, am aflat, din izvor sigur, că, după ce arhiducele arătă părerea sa de rău despre faptul pierderii Basarabiei şi făcu oarecare cestiuni asupra Dobrogei, prânzul fiind terminat, Alteţa Sa strânse mâna locotenent-colonelului român, zicând: „Reşedinţa mea e în Buda-Pesta; oricând vei trece pe acolo, te rog să vii să mă vezi; vei fi, totdeauna, primit ca un bun camarad". /

„Monseniore", îi răspunse dl locotenent-colonel Candiano, „ziua de astăzi e o zi fericită pentru mine; toată onoarea, însă, ce Alteţa Voastră Imperială a binevoit să-mi facă o consider ca omagiu adus Domnitorului Românilor şi armatei pe care a comandat-o cu atâta ştiinţă şi virtute militară". / „Aşa este, colonele", răspunse arhiducele Iosif al Austriei şi, strângând mâna, încă o dată, locotenent-colonelului Candiano Popescu, se despărţiră. Iacă un alt semn de-al timpului şi încă semn bun!", adaugă corespondentul"[255].

1895: „**Vin de la Mehadia**. Nu văzusem acest loc de cură timp de 10 ani. Schimbarea ce am găsit e mare, surprinzătoare. Stabilimentul de băi Szapáry e un edificiu monumental, cu băi de pucioasă de o tărie extraordinară. Izvorul care alimentează acest edificiu cu băi este o fântână arteziană de 290 metri adâncime, cu un volum de apă foarte bogat. Se zice că acest izvor înlocuieşte vechiul izvor, numit „Franzisca". Oricum va fi, eu datorez acestui corn al abundenței sănătatea mea. / Lumina electrică face din parcul mult gustat, seara, de amoroşii solitari, o feerie splendidă, a cărei lumină intensivă te izbeşte, parcă ai fi la actul final din „Excelsior". / Paturile le-am găsit mult mai bine ca în trecut. Hotelurile, peste tot, ca şi căile din munţi, de o curăţenie exemplară. Muşte, ţânțari, nici de nume le auzi. În toate părţile auzi vorbind numai româneşte. / Începând de la gară chiar, românii te primesc, vorbindu-ţi româneşte, în biroul băilor te salută româneşte, băiaşii, în mare parte, sunt români, la masaj, românii te freacă, după un sistem foarte practic. Toată piaţa cu articole de hrană o prevăd românii, țărani și tărance din

[255] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLI, nr. 74, Braşov 1878, p. 2

satele românesti, birjele sunt toate ale românilor din târgul **Mehadia** şi satul **Pecineşca**. Ba chiar şi trăsura, numită „omnibuz”, un fel de vehicul oficial, românii o ţin în antrepriză; români sunt la poştă, în prăvălii, în vilele particulare, ca şi în hotelurile publice. Doi medici români, dr. Popovici şi Vuia, stau gata a alina suferinţele bolnavilor. / Românii petrec foarte bine aici. „Hora Olteniei”, „Ardeleana” şi „Bănăţeana” se joacă, cu multă veselie, chiar în salonul casinului. / Noi, românii, am petrecut în societatea familiei doctorului Vuia timpul de convalescenţă, cum nu se poate mai bine. Doctorul însuşi nu prea e om de chef, căci e şi prea mult ocupat a satisface clientela poliglotă de aici, una însă mi-a plăcut la acest doctor: nu-i prea plac medicamentele. Însuși mare băutor de ape minerale, recomandă la toată lumea apă, apă și iar apă: caldă, rece, sulfuroasă, sărată, în toate formele. / Cine, român sau străin, venind la **Mehadia**, face cunoștința familiei doctorului Vuia nu se mai simte străin în **Mehadia**. Eu unul i-am rămas veşnic îndatorat. / (*Timpul*) / C.”[256].

1895: „**Martiri români la băi**. Știm că martirului nostru Lucaci guvernul nu i-a dat permisiune a-și vindecă sănătatea zdruncinată în cutare baie, deşi doi medici au constatat imperioasa necesitate. Din corespondenţa ce urmează a „Gazetei poporului”, din Bucureşti, vedem că „petrecerea românilor” din regatul român, în **Băile Herculane**, e un adevărat martiriu. Căci ce alta poţi zice despre draconicele măsuri aplicate faţă de supuşi străini, când aceia vin să-şi verse pungile în băile ungureşti, şi să nu aibă nici voie de a-şi ceti gazetele, cu care zilnic sunt

[256] *Dreptatea*, Anul II, nr. 149, Timişoara 1895, p. 3

obişnuiţi. Dar unde în lume se mai face asemenea enormitate!? / Iată corespondența care, de altcum, se vede că s-a scris ca răspuns la o scrisoare publicată în „Timpul”, şi pe care o reprodusesem şi noi, în numărul 149.

„**Mehadia**. Și eu mă întorc de la **Mehadia**, unde am stat patru săptămâni şi am multe plângeri contra acestor băi, odinioară atât de ospitaliere; aş fi tăcut, poate, fără reclama nemeritată a „Timpului”. / De la **Orşova**, vexaţiunile încep. Vameşii unguri se poartă cu pasagerii tihniţi şi inofensivi, care merg la băi, ca şi cu Raţiu și cu martirii de la Vaţ: ei scotocesc prin geamantane, doar vor găsi scrieri iredentiste şi mie personal mi-a confiscat câteva nenorocite ziare, ce le luasem, să le cetesc în exilul de la **Mehadia**. Acest fapt s-a repetat şi cu alți români. Chiar blajinul Univers este oropsit! / La **Herkulesbad**, absolut nici un ziar român, afară de „Timpul”, nu este îngăduit să parvină. Aceasta e o adevărată tortură: să fii la câţiva kilometri de ţară şi să nu poţi, paşnic suferind, să-ţi cetești gazeta cu care ești obişnuit, aceasta e o suferinţă demnă de persecutorii fraţilor nostri transilvăneni și bănăţeni. / Mai mult încă: se exercită o supraveghere inchizițională asupra scrisorilor chiar, de teamă ca nu cumva să se strecoare vreo gazetă sub plicurile închise. Procedarea aceasta e odioasă şi nu e demnă de un stat civilizat. Ungurii pot tace ce vor, la dânşii, acasă, dar ar trebui să stabilească o deosebire între supuşii lor şi supușii străini, care vin să se curarisească vremelniceşte la **Mehadia**. / Pretutindeni, limba română este alungată, toate inscripţiunile româneşti au fost înlocuite cu înscripțiuni în franţuzește, şi în ce franţuzească! Am fi destul de răzbunaţi dacă s-ar reproduce aceste nostimade în gazetele pariziene. / Scumpetea merge crescând: se zice că întreprin-

zătorii actuali au interes de a avea totdeauna câteva camere goale, pentru a nu fi obligaţi să ececute o clauză din contract, care-i îndatorează de a mai construi două hoteluri. / În timpul administraţiunii Tartartzi nu era electricitatea, dar îmi aduc aminte că, în adevăr, toată lumea, şi românii în particular, erau foarte mulţumiţi şi petreceau de minune. Majoritatea compatrioţilor noştri mergeau la **Mehadia** numai ca să se distreze și toţi plecau încântați. / Astăzi trebuie să fii absolut obligat de starea sănătăţii ca să te duci la **Herkulesbad**, şi numeri zi cu zi, ca să scapi din acel local de mucenicie pentru un român. Nu e destul să se cânte „Ardeleanca”, la salon, o dată pe săptămână; lasă că sutele de Csárdáş-uri zilnice îţi taie tot cheful, dar un dans național, oricât de scump inimii noastre, nu este de ajuns pentru a ne face să uităm un întreg şir de vexaţiuni. / Administraţiunea ungurească, dacă nu-şi va schimba purtarea faţă cu românii, care deja merg, în foarte mic număr, la **Mehadia**, îi va goní şi pe aceştia şi, în scurt timp, **Herculesbad** va ajunge în halul băilor de la Elöpatak, Zizin şi Borséc, unde compatrioţii nostri mergeau odinioară cu zecile de mii și unde, astăzi, cântă cucul. Nu ne vom plânge peste măsură, căci vor profită băile de la Pucioasa, Govora şi Căciulata. / Sfârşind, numi pot stăpâni indignarea că guvernul conservator suferă ca ungurii să împiedice intrarea ziarelor române chiar pentru călătorii ce merg la băi, pe când la noi „Pester Lloyd”, „Egyetértés”, „Magyarország” şi toate pamfletele ce ne înjură, zilnic, vin fără nici o stânjinire. / Singurul punct în care mă unesc cu corespondentul „Timpului” e când aduce laude binemeritate simpaticului Dr. Vuia; în adevăr că unica consolare am găsit-o în societatea amabilei dumisale familii şi a părintelui Câmpeanu, din **Pri-**

gor. Ce păcat că frumosul tablou al acestei agreabile companii, al naturii măiestre şi al populaţiunii bănăţene dimprejur sunt puse într-un cadru unguresc atât de displăcut nouă! / T.”.

„Dreptatea” a înfierat, încă în anul trecut, această barbarie şi acum venim, din nou, a atrage atenţiunea guvernului asupra ridicolei ordinaţiuni de a opri pe pasagerii din altă ţară de la hrana lor spirituală. / Faptul s-a denunțat și administraţiei băilor, şi, pe cât suntem noi informaţi, direcţiunea băilor **Mehadiei** va cere guvernului revocarea ordinaţiunii cel puţin pentru băi, unde nimeni nu vine decât pentru a-și căută sănătatea şi pentru a scăpa de politica mistuitoare. Pe câtă vreme însă gazetele ne ţin în curent cu tot ce se petrece în lume, în ţara ta, în orașul tău, este absurd și barbar de a-ţi detrage cetirea lor. Băile, în asemenea condițiuni, nu mai sunt nici loc de cură, nici de recreaţie. / Pe noi, bănăţenii, deosebit ne interesează băile noastre, din **Mehadia**, de unde trăiesc bieţii grăniceri ai neuitatului Doda; ne doare văzând cum, prin nesocotinţa unor miniştri, decade zilnic primul stabiliment balnear din ţară”[257].

1904, Diaconovich: „**Mehadia**, comună mare în Banat, comitatul Caraş-Severin, 2.480 locuitori, în 1891, români; mine de lignit, ferăstrău. La Mehadia se află ruinele unei cetăţi romane *Ad Mediam*, iar pe un deal, ruinele castelului Myhald, de pe timpul Arpădianilor. În Mehadia se află staţiune de cale ferată şi oficiu telegrafo-poştal. Greşit se zice Mehaia şi la Băile Herculane, din apropiere.

[257] *Dreptatea*, Anul II, nr. 156, Timişoara 1895, p. 3

Mehadia, keneziat, care, şi după invadarea maghiară se pare că a rămas, multă vreme, în contact cu părțile romanice. Numai pe la **1428** regele ungar Sigismund, hărțuindu-se cu turcii, a venit în contact cu districtualii, când a și convocat universitatea nobililor în Mehadia. Aici emite diplome, regulează afaceri de domenii, stipulează şi recunoaşte drepturile din adânci bătrâneţi și se consultă în afaceri de apărare. La **1439**, regele Albert tot aci face donaţiuni considerabile, pe sama lui Mihai Ciornea, şi, la **1443**, regele Vladislav, tot la adresa acestuia, pentru merite militare prestate la hotare, îi lasă în posesiune alte domenii şi predii în districtul Mehadia. Acest district, din cauza deselor călcări dușmane, nu a putut să se susţină, ci, prin secolele XV-XVI, s-a contopit cu Caransebeșul, unde s-a stabilit în permanenţă şi mare parte nobilimea”[258].

1906: De Florii, la sfinţirea bisericii din **Teregova**, „bucuria credincioşilor şi mai mult crescând, ambii preoţi locali, Ioan Bogoeviciu şi susnumitul Pavel Şandru, înainte de „Fie numele Domnului”, au ieşit din sfântul altar, îmbrăcaţi în ornate sărbătoreşti, pentru a sfinţi un chivot, în preţ de 300 coroane, lucrat cu multă artă de **sculptorul din Berlişte** Nestor Iosif Bosioc şi donat bisericii din **Teregova** de Mult Stimatul domn Ion Micleu, căpitan în pensiune, de Mult Stimaţa-i soţie Maria şi de fiul lor Ioan, **toţi locuitori în Mehadia**, şi două sfeşnice din argint de China, în valoare de 410 coroane, dăruite de epitropii din loc, Ilia Stoichescu şi Iancu Coşeriu / După sfinţirea apei şi a celor trei daruri frumoase, dl preot Ioan Bogoeviciu rosteşte, cu voce lină, duioasă, o predică,

[258] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, pp. 237, 238

apreciind faptele mărinimoase ale donatorilor. Predica a stors lacrămi din ochii mai multor credincioşi, văzând cum doi plugari, din truda lor proprie, şi în acest an rău, încă ştiu face daruri atât de preţioase bisericii lor din **Teregova**. / Şi trebuie să stoarcă şi din inima cea mai împietrită lacrămi de bucurie cu deosebire neobositele stăruinţe ale Mult Stimabilei doamne Maria Micleu şi ale Mult Stimatului domn Ioan Micleu, care, cu mare însufleţire, lucră neîntrerupt la decorarea cu daruri preţioase a bisericii Domnului, căci ştiut este, din ziaristica noastră, că mult zeloasa doamnă şi mult stimatul ei soţ, în anul **1903**, au făcut frumoase daruri sfintei biserici din **Mehadia**, în preţ de peste 600 cor. Pe lângă aceste daruri, Domniile Lor binevoiesc a oferi prescurile şi vinul necesar la sfintele liturghii, respectiv sfânta cuminecătură, apoi şi spălătura albiturilor bisericeşti, tot la aceeaşi amintită biserică; apoi, în anul **1904**, a donat bisericii din **Ohaba-Forgaci** mormântul Domnului, 1 chivot, 3 candele şi 1 epitaf în preţ de 680 coroane, iar în anul acesta au colectat, pentru zidirea mănăstirii de la Izvorul Bocşei, 439 coroane 70 bani, comandând, pe sama acesteia, şi 1 chivot, în valoare de 200 coroane, şi, în fine, a donat chivotul ce s-a sfinţit în Teregova, la sărbătoarea Floriilor”[259].

1922: „În ziua de 14 martie nou 1922, clopotele bisericii din **Mehadia**, cu sunet tânguitor, chemau mulţimea îndoliată la casa unde, la ora, 9 seara, în 12 martie, şi-a închis pentru vecie ochii cel mai mare şi mai vrednic fiu al său, bravul ostaş, bunul ortodox, marele român-martir, înţeleptul bărbat, mândrul grănicer şi devotatul

[259] *Drapelul*, Anul V, nr. 45, Lugoj 1906, p. 2

cetăţean Nicolae Cena… / Generalul de divizie în rezervă Nicolae Cena s-a născut, la 21 noiemvrie vechi 1844, în **Mehadia**, dintr-o veche familie militară de grăniceri, care dăduse o seamă de ofiţeri valoroşi fostei armate austro-ungare, ridicând mult faima bravilor noştri grăniceri din Bănat. De aceea nu e de mirare dacă tatăl său, locotenentul de grăniceri Nistor Cena, l-a dedicat carierei militare, faţă de care avea o deosebită atragere. / După ce a terminat şcoala militară din **Caransebeş** şi şcoala de pioneri din Tulu, la 1863 e numit de comandant al pionerilor din Regimentul de infanterie 64. / La 1 mai 1866, e sublocotenent clasa I şi, în calitate de comandant de pioneri al brigadei de sub comanda general-maiorului Baron Saffran, a participat la luptele anului 1866, în contra Prusiei: la 29 iunie, Kukus-Salnay, 3 iulie, Königgrätz, 14 iulie, Biscupitz, 22 iulie, Blumenau-Pressburg. Lucrările tehnice cele mai grele, de la Corpul II de armată au fost săvârşite de dânsul, ca singurul ofiţer practic şi energic. De multe ori, aceste lucrări le săvârşea noaptea, în spaţiul dintre armatele combatante, stând în raza de tragere a ambelor armate. / La 1 mai 1873, e avansat la gradul de locotenent şi, în această calitate, între anii 1874-1879, e profesor la Şcoala militară (de cadeţi) din Timişoara, pentru studiile: tactică, geometrie constructivă, serviciul tehnic al pionerilor şi exerciţii practice. Timp de 6 luni, este comandant la această şcoală. Pentru serviciile sale eminente este lăudat de către generalul de divizie, baronul Anton Skudier, comandantul militar al Bănatului. La 1 mai 1879, e avansat ia rangul de căpitan şi numit comandant al Şcolii militare din Karlstadt. / De aici, revine iarăşi ca comandant la Şcoala din Timişoara, unde rămâne în funcţie până la 1 septembrie 1885. În aceeaşi zi pri-

meşte „Crucea militară" pentru serviciile sale excelente în învăţământ, după o activitate de 11 ani. Trece apoi la Regimentul 31, la Viena. / În 1887, a fost comandantul curţii imperiale a arhiducelui Rudolf, în Laxenburg. / De la 7 septembrie 1887 – 20 aprilie 1889, serveşte în garnizoana Foca, în Bosnia, unde a fost apoi vizitat de arhiducele Rudolf. / În 1889, după ce trece cu succes examenul de maior, este avansat în mod excepţional. / Între anii 1891-1895 este comandantul Liceului militar din Königsfeld. Din încredinţare specială, organizează, la anul 1894, Liceul militar din Marburg, iar la 1895, pe cel din Kamenitz. / Împăratul Francisc Iosif I, cu ocaziunea inspectării acestor şcoli, exprimă laudă şi recunoştinţă comandantului Cena şi îl avansează, iarăşi excepţional, la gradul de locotenent-colonel. După o muncă laborioasă în învăţământ, la cererea sa, e transferat la Regimentul 64 şi primeşte Ordinul cavalerilor Francisc Iosif I. / La 1897, e colonel şi membru în comisiunile de examinare ale ofiţerilor. Ministerul de război îi încredinţează comanda Regimentului 74 (1899-1903) şi, pentru calităţile sale extraordinare, îl decorează cu „Coroana de fier clasa a III-a" şi-l numeşte comandant de brigadă în Rzezov, Galiţia. / La 1903, mai 1, e avansat de general-maior. / În acelaşi an, un accident îl retine de a mai putea servi ca activ. La cererea sa repetată, cu 1 august 1904, după un serviciu de 41 ani în armată, trece în cadrele de rezervă. Împăratul i-a fost recunoscător, avansându-l la gradul de general de divizie"[260].

[260] *Anuarul III al Liceului de stat „Traian Doda" din Caransebeş pe anul 1921/1922*, Caransebeş 1923, fila 7

MEHALA

(Ferenckülváros, lângă Timişoara, judeţul Timiş)

1782, Johann Lehmann: „Înainte de a ajunge la **Timişoara**, mergi, timp de o jumătate de ceas, prin faţa oraşului, pe lângă grădinile prezidenţiale de altădată, acum domeniu orăşenesc, care se găseşte pe dreapta, la şosea. Aş ruga pe călător să coboare şi s-o viziteze. Va vedea o locuinţă de vară vrednică de un principe şi destul de încăpătoare pentru curtea lui; un parc cu copaci înalţi şi plini de putere, pomi pitici frumoşi, pe o întindere mare, o grădină de legume productivă. Manufactura regală de mătase se află în casa aceasta. Clădirea este proprietatea monarhului (Împăratul romano-german şi, totodată, rege al Ungariei, Iosif al II-lea). Venitul acesteia l-a dăruit oraşului. Îndeosebi **oraşul liber Timişoara** are de ce să aducă mulţumiri zilnice pentru îndurarea monarhului. Oraşul a pus această clădire la dispoziţia publicului. Pune un birtaş, care, în schimbul unei sume foarte mici, este dator să servească cum se cuvine pe clienţi. În fata acestei clădiri, la oarecare distanţă, se află marea şi frumoasa pădure de vânătoare. Aceasta mai este încă administrată de Curte. Oraşul nutreşte speranţa să obţină şi această pădure. Mai aproape de oraş, cam la o bătaie de un tun de

el, se află marele şi frumosul sat **Mahala (Mehala)**, care ţine de oraş. Nu este treaba mea să descriu oraşul şi cetatea. Dintre multele hanuri, bine orânduite, din oraş, eu aleg hanul „La Trâmbiţă”. La Timişoara, se plăteşte 15 creiţari camera, pe zi, iarna 30 de creiţari; administraţia poliţienească din Timișoara este bună pentru siguranța locuitorilor. Comandantul cetăţii din Timişoara, comitetul şi oraşul se străduiesc, de asemenea, pentru conservarea ei. Serviciul de pompieri este foarte bun. Oraşul are, în interiorul cetăţii, 153 de case frumoase şi clădite cu gust. Se crede că populaţia ei ar fi de 2.000 de suflete, fără a mai socoti garnizoana. Din aceste 153 de case, unele aparţin cetății şi sunt sub oblăduirea comandantului cetăţii, altele evreilor şi nu ţin de oraş, ci sunt administrate de Oficiul Curţii. Consiliul municipal al acestui oraş liber se împarte, în mod egal, între membrii germani catolici şi sârbi. Din aceştia constă populaţia. Doar puţini unguri locuiesc aici, în afară de cei care au slujbă la stat şi la comitat. Familii burgheze mai vechi sunt puţine. Însuşi oraşul nu-i mai vechi decât pacea de la Passarowitz. Înainte de aceasta, stătea sub stăpânirea turcească şi era clădit ca vai de om. S-au mai păstrat unele resturi din asemenea case, care arată foarte urât. Sunt dărâmate, una după alta, și folosite ca material la cetate. Înainte de a ajunge oraşul sub stăpânirea turcească, aparținea Ungariei. Este sigur că şi pe atunci, în privinţa clădirilor, nu stătea prea grozav. Se mai păstrează încă un venerabil monument din vremea stăpânirii ungureşti, anume cetatea (pe ungurește, vár), care, împreună cu râul Timiş, ce curge de-a lungul său, i-a dat orașului şi numele. Acest castel, a cărui vechime poate fi urmărită în istoriile Ungariei, dovedește gustul ales al constructorului și este mai presus de toate clădirile din

vechime, pe care le-am văzut în Ungaria. Ar putea fi încă şi astăzi locuit, în mod demn, de un principe cu vază, chiar şi acum, după mai multe secole. Sunt unele lucruri care nu îmbătrânesc. Dintre acestea face parte şi acest castel. Artileria îşi are acum sediul său de lucru şi de locuinţe în interiorul castelului. Cel mai de seamă edificiu din oraş este fosta locuinţă a preşedinţiei, acum palatul administrativ al comitatului. În el se tin adunările comitatense şi, de asemenea, lucrează funcţionarii cesaro-crăieşti. Vicecomitele în funcţiune locuieşte o parte din catul întâi, o altă parte e locuită de administratorul provincial regal.

După această clădire, urmează locuinţa fostului general comandant. După mutarea comandamentului general la Petrovaradin, locuieşte în ea generalul brigadier. Dintre cele două primării, cea germană e singura folosită acum; în ea se dau carnavaluri, baluri mascate; primăria sârbească de dinainte a fost desfiinţată, după ce, cu câţiva ani în urmă, consiliul municipal al celor două naţiuni s-a contopit; acum se dau reprezentaţii teatrale în localul său. Corpul de Gardă principal este foarte frumos, în etajul de sus al lui lucrează cartografii militari; casa, de curând mărită, a comandantului cetăţii, Administraţia vamală, Spitalul cetăţenesc „Temelmairische Haus" şi mai multe clădiri de seamă împodobesc acest frumos oraş. Din **1782**, oraşul acesta este un oraş liber regal ungur. Nu pot, totuşi, uni în minte titlul de „oraş liber" cu fortificaţiile care-l înconjoară. Evreii îşi au cartierul lor deosebit, pentru locuinţele lor, dar prăvăliile lor sunt în casele oraşului. Două feluri de evrei locuiesc în **Timişoara**, germani şi spanioli, numiţi greşit „evrei turci". Între oamenii de aici, în zadar ai căuta o elită de oameni distinşi şi plăcuţi. Pe

vremuri, oraşul era foarte nesănătos, din cauza mlaştinilor, precum şi a izvoarelor de apă rece şi murdară. După ce vor fi secate mlaştinile şi va fi adusă apa în oraş, se va putea trăi în el fără a suferi de friguri. Locuitorii cu stare se duc, în timpul verii, în noul cartier Josefini (Josephstadt), care ţine de oraş şi se află la o depărtare de o bătaie de tun de cetate. Acolo e plăcut să locuieşti. În fiecare din cetăţile care se află într-un loc ceva mai lăsat, domnesc, vara, frigurile sau alte neajunsuri, care însă nu sunt primejdioase. Aşa precum Timişoara este acum mai întărită, decât cele mai multe cetăţi aşezate la loc jos, tot astfel are şi neajunsuri ceva mai mari, dar neprimejdioase...

În **Timişoara** se trăieşte foarte bine şi ieftin. Oamenii, care suferă de piept sau de alte beteşuguri trupeşti, se simt aici mai bine ca în altă parte. Cea mai scumpă masă la birtul „Trâmbiţaşului" costă 10 creiţari. Oraşul are birje. Instituţiile de învăţământ sunt de-a dreptul rele. În afară de şcolile normale, unde pot să înveţe cu folos şi evreii, tinerii nu se bucură de nici o instrucţie. Totuşi, sunt aici două mănăstiri franciscane, o catedrală cu capitlu, o parohie orăşenească, cu dependentele sale, şi nici o instituţie de învăţământ. Pentru femei, e destul de rău. Tinerii merg la Seghedin sau la **Teresiopol** (azi **Vinga**) din apropiere, unde pot folosi şcolile piariştilor; fetele sunt lăsate să se lumineze singure, pe seama lor sau a mamelor lor, tot aşa de prost instruite. În alte părţi, franciscanii caută pentru a face, totuşi, ceva mai mult decât să-şi exercite gâtlejul, să se ocupe şi de instruirea tineretului. Învăţătura cinstiţilor franciscani este, totuşi, mai bună decât nici una. Minunea convertirii deiştilor boemi, care s-a petrecut în Timişoara, nu este chiar atât de extra-

ordinară, ca să se facă vâlvă în jurul ei. Meritul în aceste chestiuni e foarte mic. Câţi nu s-au convertit la spânzurătoare, în speranța graţierii? Se găsesc aici o mulțime de deținuți militari, ținuți pe bere şi pe mâncare. Arată foarte bine. Către sfârşitul detenţiunii lor, de cele mai multe ori ei se răzvrăteau. Cauza ar putea fi teama de a ieşi din subzistență. Detinuţii comitatului şi ai oraşului par a avea mai multe motive să suspine după libertate. Comitatele, în Ungaria, sunt foarte aspre cu criminalii. Această asprime binefăcătoare mai frânează unele izbucniri ruşinoase. Oraşele sunt zgârcite în pedepse şi în distribuirea hranei. Un deţinut militar primeşte, pe zi, 4 creiţari, o locuinţă curată, albituri şi haine sănătoase, medicamentele necesare, pâine, precum şi recreatia cuvenită odihnei, în zilele de sărbătoare; ceea ce primeşte, fiecare în parte, în dar, îi aparţine lui; ceea ce cade în cutia de colectă aparţine la toţi, împreună, şi se foloseşte pentru mici înlesniri pe de lături. Când un deținut lucrează pentru particulari, jumătate din câștig este al lui şi jumătate merge la casa comună. În fata Porții Transilvaniei, la o bătaie de tun de oraş, se mai află un cartier, numit Fabrica. Se poate să fi avut, altădată, mulţi fabricanți. Acum sunt puţini din aceştia în chip mai deosebit aici. Cartierul Fabrica întrece oraşul, în privința caselor şi al numărului de locuitori, are multe grădini de vară (Fabrik) frumoase şi plăcute, care, vara, oferă un serviciu cuviincios şi ieftin. Toate sunt zilnic foarte căutate. Omul de rând din Timişoara are o vorbă: că este necesar să combaţi, prin tot felul de excese, apropierea frigurilor. Mulţi încearcă să lupte prin dietă şi aceasta dă poate mai bune rezultate. Un călător trebuie să respecte obiceiurile oraşelor, în care el este străin. El nu trebuie să se mire de nimic, nici măcar când vede cu ochii

că, în Timişoara, mulţi, chiar în paroxismul frigurilor, mănâncă şi beau ca şi când ar fi oamenii cei mai sănătoşi. În Timişoara se citeşte puţin, cu toate că locuiesc aici multi iubitori ai cititului. Cărţile sunt nemaipomenit de scumpe. În Ungaria, în general, costă o bibliotecă mică tot atât cât una de două ori mai mare în imperiu.

Aici, ca şi în toată Ungaria, e lipsă de fabrici şi de suficiente războaie de țesut. Cultura cânepii şi a inului este mult prea nebăgată în seamă. Creşterea viermelui de mătase nu-i prea aduce omului de rând vreun folos. Cultura orezului, care se urmează cu sârguinţă, de câţiva ani, încoace, dă orez destul; dar acesta nu are căutare. În Timişoara, un funt de orez de Banat îl poti cumpăra cu 4 creitari, cel străin costă 10-12 creiţari, totuşi este folosit cel străin. Orezul de Banat trebuie să fiarbă mai mult, nu înfloreşte aşa de frumos la fiert, trebuie curăţat şi spălat de câteva ori în apă caldă, ca să-şi piardă gustul specific, puţin cam amar, de pământ, pe care-l are. Negustorii mărunți de pe la țară îl amestecă cu alte soiuri de orez, acestora le aduce un câştig bun. Acest procedeu este folosit şi în străinătate. În cartierul Fabrica se află castelul de apă, cu pompa instalată de curând, care îndestulează cu apă curată pe locuitorii oraşului.

Nu se poate spune că, în Timişoara, circulă mulţi bani. Dar circulația însăşi se face nespus de repede. Oamenii nu se gândesc, cu îngrijorare, să fie păstrători. Un cap de familie are puţini copii, adeseori nici unul; el însuşi îşi alungă gândul morţii prin petreceri. Zgârciţi nu prea se văd în Timişoara. Aici unui om îi merge numele de zgârcit, chiar când nu e de fapt decât prevăzător. Am auzit adeseori despre zgârcenia unui domn foarte bogat. Am dovezi că este foarte mărinimos. Dacă îi luam, une-

ori, apărarea, cu dovezile mele, se întâmpla ca unii să-i bage vină că nu risipeşte banii, în chip nesocotit. Erudiţia nu-şi are locuinţa ei în Timişoara, dar cu atât mai mult afli aici o minte clară şi sănătoasă şi o bunătate pornită din inimă, cum rar se întâlneşte. Aceasta se datorește, poate, amestecului multor stări şi naţiuni.

Timişoara are un medic, S. Gros, pentru a cărui viaţă îndelungată are oraşul motive să se roage lui Dumnezeu.

Intră în atributia Consiliului orăşenesc să ţină străzile curate. Oraşul nu poate face faţă cheltuielilor cerute de aceasta. Dar nu trăiesc oare soldaţi şi orăşeni chiar în acelaşi oraş? Îi priește oare soldatului ceea ce îi strică orăşeanului? Nu ar trebui să fie puşi deținuții militari ca, împreună cu deţinuţii oraşului, să curețe străzile, fără să se ţină seamă că e vorba de teritoriul oraşului sau al cetăţii? Există vreo deosebire în slujba pe care o faci pentru binele omului, măcar că o faci în lanţuri? Este îngăduit oare să scoţi zăpada şi gheața din case, s-o pui grămadă în fata caselor şi s-o laşi acolo până o topeşte, cu încetul, soarele?

Evreii îşi au locuinţele lor deoparte. Se stie că ei păzesc curăţenia, în casele lor; nu trebuia oare să o păzească şi în fata caselor? Lângă cartierul evreiesc se află o piață de peşte, deschisă pe vecie. Vânzarea peştelui viu s-ar putea face totdeauna în oraş. Dar aici stau câte zece, până la douăzeci de care, încărcate cu peşte prins la Tisa şi adus la Timişoara, la vânzare. Duhoarea acestui mare număr de care îl ameţeşte pe om, chiar pe gerul cel mai mare; vara, când se mai adaugă și căldura soarelui, cine poate trece pe acolo fără să-l prindă frigurile? Această vânzare, chiar dacă a dobândit un privilegiu, prin ve-

chimea sa, nu trebuie să aibă loc la oarecare depărtare de oraş?

Mai departe! / Cine poate merge, fără să-l ia fiorii, prin piaţa netedă, frumoasă, din dosul catedralei? Dimineţile, până la prânz, şi mai ales în zilele târgurilor săptămânale, care sunt foarte cercetate, ea este plină, de la căruţele care aduc bucate. La aceste târguri săptămânale se aude vorbindu-se în câteva limbi, chiar şi în limba franceză, de care se folosesc adesea coloniştii din Lorena. Gunoiul boilor şi al cailor rămâne pe jos. Dacă, uneori, se apucă unii să facă curăţenie, se folosesc aşa de puţine braţe, încât numai ici şi colo mai apare câte o palmă de loc mai curat, în contrast cu restul. Chiar dacă n-ar avea pentru ce să dea atenţie gunoiului ce se iroseşte şi care, în alte părţi, se vinde, va trebui totuşi îndemnat fiecare ţăran ca, în loc să se întoarcă, după vânzarea mărfii cu carul gol, să ducă, în căruţa goală, gunoiul făcut de vitele lui, la o distanţă hotărâtă, dincolo de fiecare din porţile cetăţii. Ce poate să coste, când lemnul e aşa de ieftin, să se împrejmuiască nişte locuri cu scânduri? În câţiva ani, ai avea o bucată de pământ, cum doar puţine găseşti în Ungaria.

La primărie se află felinare gata pentru a fi atârnate, câte unul la fiecare casă. La casele înseşi sunt prinse pâlniile de fier, în care să poată fi aşezate felinarele de la primărie. Nimic nu lipseşte pentru a putea lumina frumos oraşului, decât lumina însăşi. Pentru aceasta, oraşul n-are fondurile necesare. N-ar putea oare oraşul, cu ajutorul comitatului, să reuşească a face ca fiecare stăpân de casă să fie dator să-şi lumineze singur felinarul?

Noul oraş liber observă, cu grijă, o veche făgăduinţă (către Dumnezeu), potrivit căreia, pentru îndepărta-

rea, pe viitor, a ciumei, orice muzică de dans este interzisă în oraş, duminicile. Dar orice făgăduință, chiar şi cea mai tare, lasă o portiţă deschisă. Făgăduința priveşte doar oraşul; fosta grădină a prezidenţei, acum domeniu al statului, se află afară din oraş, prin urmare făgăduinţa nu-i obligatorie aici. Nu ştiu dacă această făgăduință, de vrei cumva să ţii seamă de ea, priveşte mai mult casele, decât oamenii.

În **Timişoara**, sunt mai multe cafenele plăcute. „Cascina" este cea mai plăcută dintre ele. Locuitorii din Timişoara preţuiesc pe om, de orice credință ar fi el.

De la Timişoara, până la Sibiu, sunt 17 staţii de poştă, care nu sunt aşa de mari, ca cele întâlnite în cale până aici. Chiar din Timişoara pornesc două drumuri, care se întâlnesc la Lugoj. Unul este drumul poştei, celălalt e drumul de care. Amândouă sunt în stare destul de proastă. De la Timişoara, până la Lugoj, sunt, pe drumul poştei, 8 mile, pe drumul de care, 6. Drumul poştei trece prin **Cheveraş** (azi **Cheveraşu Mare**, judeţul Timiş) şi **Sinersig** (azi **Sinersek**, comuna Boldur, judeţul Timiş), până la primul sunt 2 poşte, până la cel din urmă, o poştă. De aici, până la Lugoj, iarăşi o poştă. Hanurile, pe drumul acesta, sunt, după cum mi s-a spus, bine îndestulate pentru nevoile călătorilor. Eu le-am încercat. Celălalt drum l-am practicat cu atât mai des. Pe acesta se merge, de la Timişoara, la **Recaş**. Acesta se află la două mile mari de Timişoara. Între ele se găsesc hanuri proaste şi sate neînsemnate, al căror nume nu-l cunosc"[261].

[261] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 563, 564

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionată familia „**Papp** de Somkut, în comuna Mehala Timişoarei, 1 familie”[262].

1887: „Sub titlul „O exemplară însufleţire de popor”, ne aduce „Luminătorul” cele mai îmbucurătoare ştiri despre fraţii noştri români din comuna **Mehala**. Comuna acesta are mai bine de 2.000 de locuitori români, faţă cu 3-400 de sârbi, locuitori ai aceleiași comune. Românii erau cu totul subjugaţi de sârbi; aveau preot sârbesc şi biserică sârbească. Stăpânirea bisericească sârbească, prin lăcomiile ei de împilare, adusese în timpul din urmă pe bieţii români în o stare nu numai deplorabilă, ci şi ruşinoasă şi revoltătoare. Toate plângerile, toate reclamările făcute mereu, de 20 de ani, încoace, au rămas neconsiderate atât de autorităţile civile, cât şi bisericeşti. Toate acestea i-a determinat pe locuitorii români a se smulge, cu orice preţ, de sub jugul sârbilor. Toţi, ca unul, au cerut, de la episcopul român din Arad, să le dea preot românesc; s-au făcut paşii necesari, pentru constituirea în o parohie românească şi iată că abia de azi-vară începând, românii din **Mehala** au ştiut să adune între sine un capital de 6.000 florini. Chiar şi pandurii de la oraş ori comitat, împărţitorii de la poștă şi alți români cu modeste condițiuni de trai au contribuit, de bună-voie, cu câte 50-10 florini; lucrătoarele sărmane, de la o fabrică de tutun, au adunat 400 florini. Astfel, românii din **Mehala** s-au emancipat de sub sârbi; au preot românesc, biserică românească, eclesie românească. Toate acestea, numai de azi-vară, până acum. Rezultatul însufleţirii lor e socotit de o adevărată minune

[262] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 45

prin părţile acelea. Dea Dumnezeu ca însufleţirea lor să afle imitatori!”[263].

1888: „**Turburările din Mehala**. / Între locuitorii români şi sârbi din comuna **Mehala**, în Ungaria, s-au iscat mari turburări, din cauză că nu s-a putut stabili între ei o înţelegere, în privința întrebuinţării şcolii, care, deşi este zidită din partea românilor, de mai mult timp a început să fie întrebuințată din partea amândurora. Atâta de mare a fost agitaţiunea între ambele elemente, încât se zice că numai prin intervenirea jandarmilor s-au putut domoli spiritele agitate. În privința aceasta, iată ce se comunică, din Timişoara, ziarelor ungureşti: / Elementul român din **Mehala**, care este cel mai vechi în această comună, a fost tot mai mult scos, din partea sârbilor, nu numai din proprietăţile lor, ci şi din biserică şi şcoală. Biserica și şcoala, ce mai înainte fuseseră comune, pe încetul deveniră exclusiv sub stăpânirea limbii sârbeşti, așa că românilor nu li s-a conces nici măcar atâta, ca în biserica ce, mai înainte, a fost în proprietatea lor, să se servească sfânta liturghie în limba română, cel puţin a doua duminecă, iar în sărbătorile duble, cel puţin în a doua zi de sărbătoare. / Din cauza aceasta, românii s-au hotărât, încă înainte de asta, cu 17 ani, ca să se despartă de sârbi şi, pentru dreptul lor de proprietate, intentară proces. Ei pretind ca sârbii să le înapoieze bunul bisericii lor, ce actualmente se administrează de sârbi şi al cărui venit îl folosesc sârbii. Deoarece, însă, procesul s-a amânat timp prea îndelungat, înainte de asta cu 2 ani, românii și-au edificat biserică, aducându-și un preot român, propriu al lor. Şi-au adus, totodată, și învăţător român, dar banii nu le-au ajuns

[263] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 238, Braşov 1887, p. 2

pentru a-şi ridica şi o şcoală separată. Şcoala şi locuinţa pentru învăţător a rămas comună cu a sârbilor. De aici s-au iscat turburările.

Sârbii şi-au pus de gând ca pur şi simplu să dea afară pe învățătorului român din edificiul comun al şcolii, iar după el să arunce afară şi băncile şi mobilele şcolii româneşti. Aşa au şi făcut. / Vineri, dimineaţa, s-a prezentat în şcoala română senatorul şcolar sârbesc, însoţit de mai mulţi măeştri măsari, cu ajutorul cărora a aruncat afară din şcoala română mobilele şi a declarat învăţătorului român, ce sta înmărmurit, că va distruge şi peretele despărțitor dintre cele două săli ale şcolii şi, astfel, va fi întreaga şcoală o şcoală sârbească, iar românii să meargă pe aici-ncolo. / Procedarea acesta a înfuriat pe români, care sunt în majoritate şi care, la consiliul preotului lor, au înaintat jalbă la fisolgăbirăul Bessenyei Ferencz din Timişoara. Acesta imediată a dat ordin **primăriei din Mehala** ca să împiedice orice turburări din partea românilor. Pe lângă toate amenințările şi interzicerile primăriei, însă, senatorul şcolar sârbesc, în prezenţa şi în contra opririi primăriei comunale, a distrus, cu zidarii ce şi-i aduse, peretele despărțitor. / Românii, amărâţi pentru aceasta, văzând că primăria e incapabilă faţă cu volniciile sârbeşti, s-au hotărât să recurgă la propriul lor ajutor. După rapoartele sosite la primărie, românii s-au adunat, noaptea, în grupe, au ţinut adunări şi au hotărât să năvălească cu forţa asupra sârbilor. Ei au şi luat armele şi, atunci, primăria, înspăimântată, imediată încunoştiinţă oficiul solgăbirăesc despre aceste hotărâri ale românilor, cerând grabnic ajutor. În urma acestora, conducătorul de jandarmi Anyos se prezentă în comună, însoţită de 16 jandarmi, chemă înaintea sa pe corifeii alarmanţi ai ambelor părți şi-i admo-

nestă serios ca să se abţină de la orice recurgere la forță, căci, la din contră, îi va aresta. / Totodată, conducătorul de jandarmi liniști pe români, promiţându-le că îi va pune iarăși în proprietatea ce li s-a răpit, pereţii distruși va dispune să se reedifice şi, până când nu se va restitui ordinea şi liniștea, va ține satul sub asediu. Numai luării grabnicelor măsuri, din partea primăriei şi păşirii energice, dar tactice, a jandarmeriei, este a se mulţumi sufocarea focului, așa că, deocamdată nu e cauză a se teme de nişte urmări mai serioase. / În privința acestei afaceri, „Luminătoriulu" scrie următoarele:

„Ni se împărtăşise că, în 31 august nou, la porunca popii, a învăţătorului și a ctitorului primar bisericesc sârbesc, nişte zidari au dărâmat zidul ce desparte sala şcolii române de cea sârbească, voind, prin acesta, a face nu numai imposibilă începerea instrucțunii în şcoala română, ci chiar şi a huidui pe români din zidirea, pe care a românilor puteri au zidit-o şi o folosesc comun de zeci de ani. Antistia (primăria) comunală, apucând ştire şi convingându-se despre această flagrantă şi violentă conturbare în posesiune şi spargere, numaidecât a făcut arătare autorităţii politice superioare. Sperăm că se va face ordine fără amânare şi cei vinovaţi se vor pedepsi după răutatea faptei lor, pentru căa astfel de porniri dușmănoase pot fi foarte periculoase".

Din acest incident, din nou atragem atenţiunea tuturor celor competenţi şi, mai cu seamă, a guvernului ţării, să nu se mai amâne cu hotărârea în cauza de despărțire din **Mehala**. Se pricepe că poporul român şi cei mai înţelepţi dintre coreligionarii sârbi sunt foarte indignati şi iritaţi şi numai tăria românilor, în dreptul lor, şi respectul de legi şi de civilizaţiune i-a reținută a nu răspunde nicio-

dată cu asemeni fapte, la repetatele provocaţiuni brutale, înscenate de nişte oameni vrednici de alte institute, şi nu de biserică şi şcoală. / Ne rugăm, dară, de hotărâre definitivă şi neamânată, până nu se rupe şi răbdarea leului”[264].

1891: „Știu din izvor sigur că, deşi dl Besenyei a făcut bune servicii cauzei de despărțire a românilor din **Mehala** de către sârbi, inițiate și efectuate prin Prea Sfinţia Sa, Episcopul Aradului, în care cauză românii din **Mehala** au ales pe dl Besenyei de preşedinte al adunării, în care s-au declarată pentru încorporare la biserica română; totuși, Prea Sfinţia Sa nici nu va cunoscut în persoană, până înainte cu vreo 3 ani, când, călătorind la Timișoara, în trebi oficioase și având a trece prin cercul pretorial alu dlui Besenyei, la marginea cercului a fost întimpinat de popor, la care întâmpinare s-a prezentat şi dl Besenyei Prea Sfinţiei Sale, precum este uzul pe aici. / Cu ocaziunea acelei călătorii la Timișoara, raportând Prea Sfinţiei Sale preotul și fruntașii din **Mehala** că sârbii, de care se despărțise cu biserica, vor să ocupe şi să dărâme cu forța acea parte din localitatea oficiului şcolar, pe care o folosesc ai nostri, din care şi dărâmase deja un părete; şi rugând preotul și fruntașii poporului pe Prea Sfinţia Sa ca să intervină la autoritățile politice, pentru a împiedica pe sârbi în volnicia lor, Prea Sfinţia Sa află de bine a interveni şi în persoană la acele autorităţi, între care și la numitul domn protopretor Besenyei. Iată dar vizita suspicionată de „Luminătoruli”, întâmplată înainte cu 3 ani de zile. / La acea vizită, Prea Sfinţia Sa mai întâi a mulțămit dlui protopretor Besenyei pentru sprijinul ce l-a

[264] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 189, Braşov 1888, pp. 1, 2

dat dânsul românilor din **Mehala**, la despărțirea de sârbi, apoi l-a rugat se împiedice pe sârbi în intențiunea lor de a scoate pe români din edificiul şcolar, care este comun al românilor şi al sârbilor, ceea ce numitul domn a şi făcut-o şi, de atunci, ai noştri au pace de sârbi. / Tote aceste le-ar putea şi mai bine dovedi părintele Istin, din **Mehala**, care stă foarte aproape de „Luminătorul", dar mai ales **fruntașii din Mehala**, pentru a căror mântuire de sârbi este Prea Sfinția Sa acum suspicionată de „Luminătorul". Tot părintele Istin, intim al dlui Rotariu, i-ar putea spune cine a îndemnat pe numeroşii săi poporeni din **Mehala** să voteze cu dl Besenyei, la alegerea din din Becicherec. / Dr. Aurel Munteanu"[265].

1894: „**Foc în Mehala**. Ieri, în 23 aprile nou, după-amiază, a erupt foc în podul umplut cu fân al casei comunale din **Mehala** învecinată. Focul, nutrit de vânt, amenința cu nimicire locuința notarului și alte zidiri private învecinate. Pompierilor voluntari din **Mehala**, ajutaţi de cei din **Timişoara**, le-a succes a localiza focul. Afară de nutreţ, au mai ars vase mari, lemne de foc ș. a., dauna totală se urcă la 3.000 florini"[266].

1894: „Am tot auzit, și ne era greu să credem, dară, săptămâna trecută s-au prezentat la noi, în redacțiune, unii locuitori din **Mehala** și s-au plâns amar că, deși sunt numai niște zilieri, totuși sunt greu prigoniți din partea şovinismului maghiar chiar și aici. Anume, peste 60 oameni, sănătoși și dedaţi cu lucrul, locuitori din **Mehala**, lângă Timișoara, s-au prezentat. de repetate ori, la direcțiunea căii ferate din suburbiul Iosefin şi au cerut lucru ca zilieri. Însă n-au vrut să-i primească şi i-au res-

[265] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIV, nr. 250, Braşov 1891, p. 3
[266] *Dreptatea*, Anul I, nr. 16, Timişoara 1894, p. 3

pins sub cuvânt că aici n-au ce căuta, că acesta este pământ maghiar și apoi, dacă nu știu limba maghiară, să nici nu viseze de a-și căuta aici pâine. Într-aceea, au adus și au aplicat aici lucrători zilieri de pe la Hódmezö, Vásárhely, Ciaba, Segedin etc. Românii noştri ni se plângeau, cu cea mai mare indignare și îngrijire, în vederea acestei persecuţiuni brutale și neîntemeiate; căci, ziceau ei, „de dare şi de cătane pentru toată ţara suntem buni, și pentru mulțimea de poveri comunale și comitatense, dar să ne căutăm pâinea de toate zilele, pe cale cinstită, ni se face cu neputinţă chiar și aici, la vatra noastră și a părinților noştri". / Ce o să fie sfârşitul acestor dușmănii sălbatice? Atragem deci, de timpuriu, atenţiunea domnului ministru de comunicațiune asupra necalificabilei procedări brutale și neîntemeiate a celor de la direcțiunea căii ferate din loc și cerem asanare grabnică, căci nu putem crede că însuși guvernul să aibă voie a propaga şi a înrădăcina, și în Bănat, stările socialiste, ce înfloresc acum în alte ţinuturi ale Ungariei. Şi colonii, și lucrătorii, și funcţionarii, și poruncitorii, tot străini pe capul românilor de pe aici, va fi prea mult, domnule ministru"[267].

1894: „**Jefuire în Mehala**. Nişte jefuitori necunoscuţi au intrat în locuința lui Andrei Obădean din **Mehala**, lângă Timişoara, şi au furat două librete de câte 400 florini și unul de 135 florini v. a., bani depuși spre fructificare, precum și 100 florini bani gata și o brățară de argint"[268].

1894: „Pentru noua biserică română greco-ortodoxă din **Maierile** Timişoarei a mai colectat dl paroh I. Istin din **Mehala** următoarele contribuiri benevole: **Bise-**

[267] *Dreptatea*, Anul I, nr. 34, Timişoara 1894, p. 1
[268] *Dreptatea*, Anul I, nr. 36, Timişoara 1894

rica ortodoxă română din Mehala, 10 florini. / Domnii: Ioan Istin, 3 florini. / Petru Bulsu, Moise Doboșan, Nicolae Milan și Ioan Bandu, câte 1 florin. / Nicolae Martinovici, 50 cruceri. / Mihaiu Glodan din **Maiere**, 10 florini".

„**Zidire de şcoală în Mehala**. Zidirea pompoasei şcoli române greco-ortodoxe din comuna **Mehala**, proiectată cu peste 4.000 florini v. a., lângă biserica română, va construi-o măiestrul palier de nume bun, dl Marincovici din **Mehala**. Comitetul parohial, prezidat de dl Ioan Bandu, și sinodul parohial, condus de dl paroh Ioan Istin, au aprobat rezultatul licitaţiunii. Acest conclus este o nouă dovadă a vitalităţii poporului român din **Mehala** și a frăţeştei înţelegeri intre conducătorii și povăţuitorii poporului. Fructele concordiei sunt dulci și nepieritoare"[269].

1902: Printre contribuitorii pentru dăruirea de „vestminte complete unor elevi de la școlile noastre din Timişoara", se numără şi „Sfinţia Sa, dl Ioan Plavoșin, paroh **Mehala**, şi Alexandru Ciugudean din **Mehala**"[270].

1904, Diaconovich: „**Mehala**, comună rurală în Banat, comitatul Timiș, cu 4.965 locuitori, din care 1.972 români, nemţi şi sârbi. Rămâncele din Mehala sunt cunoscute pentru frumusețea lor deosebită"[271].

1928: „În timpul unguresc, până la 3 august 1919, în **Timişoara** românii de legea ortodoxă au avut organizate 3 comune bisericești și adică în suburbiul **Fabric**, una în **Elisabetin** și una în suburbiul **Mehala**; românii ortodocşi din oraşul intern se țineau de comuna bisericească din suburbiul Fabric, iar românii din suburbiul Principele

[269] *Dreptatea*, Anul I, nr. 39, Timişoara 1894, p. 5
[270] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 8, Braşov 1902, p. 3
[271] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 238

Carol, de comuna bisericească din suburbiul Elisabetin şi în suburbiul **Mehala**. / După alipirea unei părți a Banatului şi a orașului Timişoara la România, a început în Timișoara poporațiunea românească, de legea ortodoxă, a se înmulţi; Emanuil Ungurianu imediat a observat necesitatea ca în oraşul intern și în suburbiul Iosefin să se înființeze comune bisericești ortodoxe române şi să se edifice biserici, pentru că bisericile din **Fabric**, **Elisabetin** și **Mehala** sunt prea departe de oraşul intern și de suburbiul Principele Carol, iar lipsa de biserici a început a duce la neglijarea vieţii bisericești. Emanuil Ungurianu, văzând aceasta situație bisericească nefavorabilă pentru elementul românesc din **Timișoara**, a luat inițiativa pentru organizarea unei comune bisericești ortodoxe române în oraşul intern şi alta în suburbiul Principele Carol, totodată a început a aduna fonduri ca și în aceste comune bisericeşti să se edifice biserici, spre acest scop a convocat, pe cale ziaristică, în luna martie 1921, pe românii de legea ortodoxă din oraşul intern, la adunare constituantă; această adunare a decis organizarea comunei bisericești ortodoxe române pentru orașul intern, a ales comitet și episcopie, iar în luna aprilie 1921, a convocat, pe cale ziaristică, românii de legea ortodoxă din suburbiul Principele Carol, la adunare constituantă, această adunare a hotărât organizarea comunei bisericești pentru românii de legea ortodoxă din suburbiul Principele Carol, a ales comitet şi epitropie; amândouă adunările constituante s-au ținut în sala de şedinţă a Primăriei. Emanuil Ungurianu, ca președintele alor amândouă comitetele parohiale, a înaintat la consistoriul diecezan din Arad actele relativ la aceste comune bisericești, din nou înființate, consistoriul a aprobat înfi-

inţarea lor, după aceasta Emanuil Ungurianu a început paşii necesari”[272].

Jaad: Sächsische Sonntagstracht
Iad: Saxon Sunday costume
Iad: Port săsesc de Duminecă
Iad: Costume saxon de dimanche

MENEŞ

vezi **HERGHELIA**, judeţul Mureş.

[272] *Svastica Banatului*, Anul II, nr. 22-23, Timişoara 1928, p. 4

MERA

(lângă Nădăşelu, judeţul Cluj)

1353, septembrie 15, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvania dă de ştire că, înfăţişându-se „Nicolae, fiul lui Ioan, nobilul de **Nădăşelu** (Nădăşelul Unguresc, judeţul Cluj), pentru sine, iar pentru Laurenţiu, fratele său bun", cu scrisoarea conventului din Mănăştur, asemenea ca împuternicit pentru Pavel, fiul lui Gheorghe, fiul lui Dominic, fiii fratelui lor… iar pe de altă parte Gheorghe, preotul, fiul lui Anton, şi Mihail, fratele său", care „au predat şi au atribuit a patra parte a moşiei lor Nădăşelu, aflătoare în comitatul Cluj, şi anume începând dinspre partea moşiei **Mera** (lângă Nădăşelu, judeţul Cluj), de la un anumit arbore, ce este la capătul aceluiaşi sat Nădăşelu, până la râuleţul ce se varsă în râul Nadăş, cu a patra parte a moşiei **Bodoteleky** (lângă Nădăşelu, judeţul Cluj)… numiţilor Gheorghe, preotul, şi lui Mihail, fiii lui Anton, pentru a patra parte ce i se cuvenea, ca fiică, bunicii lor Lilim, văduva lui Ioan, fiul lui Ezen"[273].

1354, mai 15, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, înfăţişându-se „Emeric, fiul lui

[273] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 213, pp. 230-232

Toma de **Bothaza** (Boothaza, Buth, **Boteni**, judeţul Cluj), şi Clement, fiul lui Nicolae de **Mera** (lângă Nădăşelu, judeţul Cluj)… în numele nobilei Elisabeta, fiica doamnei Elena, fiica sus-zisului Nicolae de Mera, pe de o parte, iar pe de alta, Ioan, fiul lui Dominic, nobil de **Juc**, iar acei Emeric şi Clement au spus… că acel Ioan, fiul lui Dominic, îi datoreşte pătrimea de fiică… din moşiile **Juc** (Suuk, judeţul Cluj), **Suatu** (Zoaat, judeţul Cluj), **Sărmaş** (Sarmas, judeţul Cluj) şi **Gădălin** (Katheleni, judeţul Cluj) ca daruri de nuntă şi zestrea mamei sale, doamna Elena, precum şi 16 iepe de herghelie, pe care i le dăduse în vremea încheierii căsătoriei… Ioan, fiul lui Dominic de Juc, a plătit în faţa noastră, pe deplin şi în întregime, cu bani gata… opt mărci şi jumătate de argint"[274].

1355, decembrie 10, Sântimbru: Ştefan, vicevoievodul Transilvaniei, sesizează capitlul bisericii din Alba Iulia că Bricciu, abatele mănăstirii Mănăştur, i s-a plâns „că o bucată de pământ a bisericii, numită **Apati** (lângă Valea lui Mihai, judeţul Bihor), a fost părăsită din vremuri mult trecute şi acum ar fi mare nevoie a fi luată din nou în stăpânire şi a fi din nou hotărnicită". Vicevoievodul Ştefan roagă capitlul să trimită „omul vrednic de crezare, ca om de mărturie, în faţa căruia omul nostru, Ladislau de **Sumurduc** (Zumurduk, judeţul Cluj) sau Clement de **Mera** (judeţul Cluj) ori Gheorghe de **Nădăşelu** (Nadas, judeţul Cluj), ducându-se la Apati… după facerea hotărnicirii şi despărţirii prin semne de hotar, să-l pună pe abatele Bricciu în stăpânire"[275].

---

[274] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 259, pp. 266-268

[275] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 361, pp. 388, 389

1358, iunie 19, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-au plâns „Andrei, fiul lui Nicolae zis Cheh de **Sânmihai** (Scenmihaltelekw, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj), şi Ilie, fiul lui Gheorghe de **Sfăraş** (Fornas, Fornus, judeţul Sălaj) că, în pricina unei bucăţi de pământ, numite **Orath** (dispărut, lângă Nădăşelu, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Cluj, ei trebuiau, potrivit împăciuirii, să facă jurământ la faţa pământului aceluia, numit Orath, dimpreună cu un megieş al moşiei numite **Mera** (Mera, judeţul Cluj), împotriva lui Ştefan, fiul lui Ladislau de **Nădăşel** (Nadas, judeţul Cluj) şi a lui Iacob, diacul de Mera, precum că pomenitul pământ al lor şi al altor fraţi şi copărtaşi ai lor a fost şi este de moştenire. În cele din urmă… ei au rostit jurământul lor, aşa cum trebuia, dimpreună cu Mihail, fiul lui Egidiu de **Sumurduc** (Zumurduk, judeţul Cluj), conjurătorul lor; totuşi, Ştefan, fiul lui Ladislau, şi Iacob diacul, la locul rostirii jurământului, au ridicat opreliște la jurământul lui Mihail, fiul lui Egidiu, sub cuvânt că Mihail nu este megieş legiuit al satului Mera. Şi deşi spun ei că prin faptul aducerii, de către înaintaşii pomeniţilor Ştefan şi Iacob, nobilii de Mara, nişte nobili, anume fiii lui Nicolae, fiul lui Buden, se află ca megieşi pe o bucată de pământ a satului Mera, dinspre moşia Sumurduc, ce le-a fost dată lor în temeiul pătrimii de fiică, totuşi moşiile Mera şi Sumurduc, după vechile lor semne de hotar, sunt într-o mai apropiată megieşie şi de aceea Mihail, fiul lui Egidiu, conjurătorul lor, a fost şi este megieş legiuit al satului Mera. / Drept aceea, pentru mai mare încredinţare, să trimiteţi spre mărturie pe unul dintre voi, în faţa căruia omul nostru, Gheorghe, fiul lui Dezideriu de **Cuzăplac** (Kuzeplak, judeţul Sălaj) sau Iacob, fiul lui Ladislau de

Almaş (Almas, judeţul Sălaj) ori Andrei, fiul lui Iacob de Mănăştur, sau în lipsa acestora Mihail, fiul lui Ştefan de **Galtiu** (Galdthw, Galdtu, judeţul Alba) să cerceteze şi să afle tot adevărul şi să vadă ei înşişi semnele de hotar ale satelor Sumurduc şi Mera"[276].

1358, iulie 15, Turda: Vicevoievodul Dominic scrie juzilor nobililor din comitatul Cluj că i s-au plâns „Ştefan, fiul lui Ladislau, şi diacul Iacob de **Mera** (Mera, judeţul Cluj) că o moşie a fiilor lui Nicolae, fiul lui Beden, numită **Peturteleke** (contopit cu **Sumurduc**, judeţul Cluj) se află între moşiile Mera şi **Sumurduc** (Zumurduk, judeţul Cluj), şi că acea moşie a fost despărţită şi deosebită de moşiile Mera şi Sumurduc cu semne de hotar şi margini de veci, cu privire la care fiii lui Nicolae ar avea acte temeinice, potrivit cărora ei au stăpânit din vechime moşia numită Peturteleke şi se ştie că o stăpânesc de veci. / Drept aceea, cerem şi vă poruncim ca, ducându-vă înşivă la moşia numită Peturteleke… să cercetaţi numitele semne de hotar, precum şi zisele acte ale fiilor lui Nicolae"[277].

1358, august 1, Căianu: Magistratul Gheorghe, fiul lui Iacob, comite de Cluj, ioan, fiul lui Dominic, şi Nicolae, fiul lui Toma, juzii nobililor din acelaşi loc, dau de ştire că, înfăţişându-se „Chuey de **Suceag** (Suchack, Scuchak, Zuchak, azi **Suceagu**, judeţul Cluj), ne-a mărturisit că atunci când Andrei şi Nicolae, fiii lui Nicolae zis Chol… au făcut cercetări împotriva lui Iacob diacul şi a lui Ştefan, fiul lui Ladislau, în privinţa megieşiei moşiei

[276] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 285, pp. 293-295
[277] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 291, p. 301

Mera (lângă Nădăşelu, judeţul Cluj), a lui Mihai, fiul lui Egidiu, sus-pomenitul Chuey n-a mărturisit nimic capitlului şi conventului”[278].

Spinnerinnen — Poiana-Sibiului — Femei torcând

Spinners — Fileuses

[278] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 294, p. 305

MERA

(lângă Șipet, județul Timiș)

1351, august 2, Timișoara: **„**Noi, magistrul Pavel, fiul lui Dominie de **Folt** (**Folth**, județul Hunedoara), vicecomite de Timiș, și juzii nobililor din acel loc, dăm de știre că, venind însuși înaintea noastră magistrul Moise, fiul lui Laurențiu de **Ozlar** (lângă Șipet, județul Timiș), s-a plâns după cum urmează: că oaspeții din **Mera** (lângă Șipet, județul Timiș) au arat, spre paguba lui, jumătatea unui semn de hotar al sus-zisei sale moșii Ozlar, acolo unde fuseseră două movile de hotar și acolo unde fuseseră ridicate trei semne de hotar ale aceleiași moșii a sa, au arat două din acestea, cerându-ne să-i dăm omul nostru care să vadă sus-zisele semne de hotar arate. Iar noi am hotărât să trimitem spre împlinirea celor de mai sus pe omul nostru, Iacob, fiul lui Petru zis Wadun de **Peturlaka** (lângă Partoș, județul Timiș). În cele din urmă, înapoindu-se la noi acel om al nostru, ne-a spus că a văzut că, acolo unde fuseseră două semne de hotar, este jumătate dintr-unul și unde fuseseră trei semne de hotar au fost arate două din ele și că a aflat acest adevăr de la toți oamenii de la care se socotea că se cuvine să afle, precum că pomeniții oaspeți din Mera au arat zisele semne de hotar. / Dat la Timișoara, în marțea de după octavele sărbătorii feri-

citului apostol Iacob, în anul Domnului o mie trei sute cinci zeci și unu”[279].

Răşinari — Perechi de bătrâni

Vieux couples

[279] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 52, pp. 47, 48

MERGHINDEAL

(Mergental, judeţul Sibiu)

1355, iulie 14, Sibiu: „Noi, toţi locuitorii scaunului **Sibiului** şi ai celorlalte şapte scaune ce ţin de acest scaun al Sibiului, facem cunoscut că numărătoarea caselor supuse la bir din satele regeşti se află şi este nepotrivită în privinţa dării regeşti şi a celor 500 de lănci. / De aceea… am trimis să facă altă numărătoare… Atunci zişii revizori au venit în **Merghindeal** (Mergental, judeţul Sibiu) şi au văzut acolo un loc, numit **Valea Păşunii** (Widental, judeţul Sibiu), pe care, socotindu-l că este în hotar cu cei din Merghindeal… au dat pe veci acest loc celor din Merghindeal… / Dar ni s-a adus la cunoştinţă că oamenii din **Noiştat** (Noua villa, judeţul Sibiu), **Netuş** (Nythausen, judeţul Sibiu), **Hudruvechiu** (Hudrubechiu, Hundirtpuch, azi **Movile**, judeţul Sibiu), **Seliştat** (Selgestat, judeţul Braşov), caută să asuprească pe acei oameni din Merghindeal, în privinţa acestui pământ, împotriva acestei danii a noastre, ceea ce noi nu vom îngădui”[280].

1413: „La 1413, o crimă comisă la **Merghindeal**, unde fuseseră ucise nişte femei, e judecată, împreună, de

[280] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 328, pp. 342-344

judecătorii saşi de la **Cincu**, dincolo de Olt, şi de judeţul cu bătrânii de la **Făgăraş** (*jurati consules ac prefatae terrae seniores*), anume Vlad, Costea şi Petre zis Stan. Alături de judele regelui şi de judecătorii saşi, stau cei trei români, care numai în acest pământ, stăpânit de români, aveau drept de judecată. Ea se face în comun, pentru că între învinuiţi erau şi **români din Făgăraş**. Judecata se termină cu o răscumpărare cu bani (dreptul valah – n. n.). Între martori, sunt, pe lângă trei saşi, şi Nicolae cismar din **Făgăraş**, şi Petre zis Cleyman, de acolo. Mircea numise deci judecători în scaunul din Făgăraş pe nişte români, care, după nume, par a fi boieri munteni"[281].

1434, octombrie 7: „Vlad Dracul după, o scurtă domnie, trăi în mijlocul sașilor mai-bine de trei ani (la 7 octomvrie 1434, scrie braşovenilor din satul **Merghindeal**, în Țara-Făgărașului), când, la 1435, își ocupă, pe timp mai îndelungat Domnia"[282]. / „Scrisoarea lui Vlad Dracul, Voievodul Țării Românești, către braşoveni, cărora le comuninică, prin Ianăș Viteazul, veşti de la împărat și le cere ajutor"[283]. / „În acest timp, pe Vlad Dracul îl aflăm pribeag prin Transilvania. În ziua de 6 octomvrie 1433, vine la el „un om de la Domnul" său „Chezarul" şi îi aduce o „veste bună". A doua zi, din **Merghindeal**, unde se află, anunţă braşovenilor toate acestea. Caută să atragă câţi mai mulţi boieri în partea sa. Între alţii, ia dru-

[281] Aşezămintele Brâncoveneşti, *O sută de ani de la înfiinţare / 1838-1938*, volum de documente comemorativ *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti 1944, p. 202

[282] Meteş, Ştefan, *Relaţiile cpmerciale ale Ţării Româneşti cu Ardealul*, Sighişoara 1920, p. 69

[283] Andronescu, Marta, *Repertoriul documentelor Ţării Româneşti, publicate până azi*, I, Bucureşti 1937, p. 64

mul pribegiei şi Antonie, pe care îl face îndată Cămărașul său. Aldea stăruie pe lângă fostul său partizan să se întoarcă în ţară, dar nu reuşeşte”[284].

1792, mai 28: „Această carte s-a petrecut citindu-se toată de mine, popa Savvul Deişoreanul, de satul **Merghindeal**, şi s-a petrecut la anul 792, şi am însemnat, fiind în **Agnita**; 792, mai 28 zile”[285].

1903: „În ziua de 10 mai nou, am avut mai mulţi membrii noi de înregistrat. Dintre aceştia, nu putem a nu face cunoscut pe Silviu Nicoară din **Merghindeal**, care, plin de bucurie că **avem o Reuniune română**, ne-a donat, la înscriere, frumoasa sumă de 6 dolari (30 coroane). Numitul membru e în etate de 53 ani și se bucură de toată stima între românii de aicea. Ca trecut, pot aminti că a servit în armată, la Batalionul 28 de vânători, timp de 12 ani, dintre care 9 ca sergent-major. **În America se află aproape de 12 ani** și și-a agonisit o frumoasă stare materială, în acest timp”[286].

1904, Diaconovich: „**Merghindeal** (magh. Morgonda, germ. Mergeln), comună rurală în Transilvania, comitatul Târnava Mare, cu 1.163 locuitori saşi şi români (442)”[287].

1934: „În Sâmbăta Paştilor, poliția și autoritățile militare din București au arestat pe mai mulţi ofițeri, în frunte cu locotenent-colonelul Victor Precup, despre care

---

[284] *Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie*, volumul XV, București 1914, pp. 167, 168

[285] Iorga, N., *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, II, Bucureşti 1906, p. 32

[286] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 105, Braşov 1903, p. 3

[287] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 251

s-a aflat că pregăteau, de mai mult timp, de vreo doi ani, un fel de răscoală, îndreptată împotriva M. S. Regelui și a guvernului, în care scop au adunat arme, grenade, dinamită, revolvere, pe care le ţineau gata, ca la timp potrivit să le poată întrebuința, spre a da lovitura. Lucrul a fost însă descoperit de către un subofițer, căruia unul dintre cei arestați îi ceruse arme din depozitele militare. / Iată lista celor arestați, luată din gazetele de la București:

1). Victor Precup, lt-colonel, de 45 ani, de naștere din **Miercurea**, jud. Sibiu; 2). Maiorul Nicoară Vasile, din vânătorii de munte, de 40 ani, născut în **Merghindeal**, jud. Făgăraș; 3). Căpitanul Fleșariu Octavian, din reg. 89 infanterie, 34 ani, născut în **Mediaș**; 4). Căpitan Mesaroș Ştefan, din jandarmerie, 36 ani, comuna **Sebeș**, jud. Făgăraș; 5) Locotenent Baciu Tiberiu, de la vânători, 35 ani, comuna **Bandul de câmpie**; 6). Locotenent Gligor Marian, din infanterie, 32 ani, comuna **Tăuni**, jud. Târnava Mică; 7). Sublocotenent Dordea Nicolae, infanterie, 26 ani, comuna **Bungard**, judeţul Sibiu; 8). Sublocotenent Năstase Constantin, infanterie, 23 ani, comuna **Movilița**, jud. Putna. / Au mai fost arestați civilii: Fericean Eugen, fost funcționar; Orban Iuliu, comerciant din Cluj; Mândruțiu Ilie, inginer; Penciu Teodor, şofer, și Arsene Strâmbu, funcționar. Toţi cei înșirați mai sus se află la închisoare şi vor fi judecați de către tribunalele militare”[288].

[288] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 16, Blaj 1934, p. 5

MERIŞOR

(Almaşul Deşert, Almaş, Almastelek,
azi **Merişor**, judeţul Mureş)

1369, noiembrie 15, Turda: Vicevoievodul Ioan dă de ştire că, venind „Blasiu, fiul lui Ioan zis Fodor de **Fărăgău** (Farago, judeţul Mureş), iar pe de altă parte Ioan zis Eles de **Poca** (Poca, Poka, Pohatelke, azi **Păingeni**, judeţul Mureş), ne-au mărturisit că, deşi au avut pricină cu privire la un pământ numit **Almaş** (Almaşul Deşert, Almaş, Almastelek, azi **Merişor**, judeţul Mureş), ajung la acest legământ de pace şi înţelegere: ei au făcut între ei, în moşia **Almaş**, aflătoare în comitatul Turda, următoarea împărţeală, că Ioan zis Eles a lăsat acelui Blasiu, fiul lui Ioan, acea moşie Almaş, cu toate folosinţele, afară de a patra parte şi un pământ de un plug, care să ţină de acel Ioan zis Eles”[289].

1932: „**Merişori** este o parohie mică, în judeţul Mureș, la 16 km de la gara **Tinoasa**, de pe linia Feldioara-Războieni-Târgu Mureș-Reghin-Ghimeș-Făget. În anul **1900**, această parohie număra 300 suflete, iar în anul **1929**, după cum spune Șemantismul, 361. Pe vremuri,

[289] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 441, pp. 675-677

această parohie se numea **Almașul deșert**, numai în România i s-a schimbat numele în Merişori. Această parohie are o biserică veche de peste 200 ani, biserică de lemn, având hramul Sfinților Arhangheli. Până bine de curând, parohia a fost păstorită de părintele Simeon Moldovan, care, îmbătrânind, s-a pensionat. / Înainte cu un an, a fost numit, în locul bătrânului pensionar, tânărul preot Beniamin Maior, care și-a câştigat dragostea poporului şi, astfel, în timp atât de scurt, a făcut multe lucruri frumoase, cu toate că a apucat preot tocmai la începutul crizei. / Pe când a ajuns în parohie, era făcută o repartiţie de 45 mii lei, dar banii erau nescoși de la poporeni. Tânărul preot s-a apucat și, cu mult și mare năcaz, a scos banii repartiției şi a plătit grajdul vechi, pe care înaintaşul său îl cumpărase pentru parohie. Pe când s-au apucat oamenii să desfacă grajdul, au observat că aproape toate lemnele din el erau putrede. / În casa bisericii n-a aflat decât 717 lei, pe care a început să-i învârtească și să-i înmulţească de aşa, încât, până acum, a făcut casă parohială de cărămidă, cu două odăi, bucătărie și cămară; apoi grajd pentru 10 vite, şură, magazin de bucate, cotețe pentru porci şi galiţe, coș pentru cucuruz, închizând și curtea întreagă cu pălanturi. A trebuit să se apuce, mai întâi, de casă şi de tot ce ţine de casă, fiindcă vechea casă parohială aproape se dărâmase, aşa că nu mai era modru de a o mai repara. / Iată ce poate face un preot harnic, într-o parohie atât de mică, cu abia 361 suflete, dacă-s oamenii detreabă şi harnici. Mi-ar plăcea foarte mult dacă merișorenii s-ar apuca, în curând, și de zidirea unei biserici, pentru că cea veche

e prea mică și neîncăpătoare pentru ei. Cu Dumnezeu înainte, şi să auzim de bine!”[290].

1944: „Fărcaş David, învăţător pensionar şi cantor în comuna **Merişor**, judeţul Mureş, din teritoriul cedat, a adormit în Domnul, în vârsta frumoasă de 83 ani, în ziua de 29 mai, și a fost înmormântat la 31 mai, în locul bisericii vechi. Răposatul a slujit, 40 de ani, ca învăţător în comuna **Băla** şi **Almaşul deşert** (**Merişor**) şi a fost, mai multă vreme, primarul comunei **Merişor**. Îl deplâng fiii săi: locotenent colonel Fărcaș de la Cercul Teritorial Târnava Mică şi Părintele Victor Fărcaş din **Habic** (teritoriul cedat), cărora le exprimăm, şi pe calea aceasta, sincerele noastre păreri de rău, în veci pomenirea lui”[291].

Deutschweißkirch: Kirchenburg
Viseri: The fortified Church
Viseri: Biserica fortificată
Viseri: L'église fortifiée

[290] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 16, Blaj 1932, p. 3
[291] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 27, Blaj 1944, p. 4

MESENTEA

(Mendschenth, judeţul Alba)

1352, august 22, Sântimbru: Ştefan, voievodul Transilvaniei, face cunoscut capitului bisericii Transilvaniei că i s-au plâns „magiştrii Nicolae, fiul lui Nicolae, Ştefan, Luca, Andrei şi Ladislau de **Geoagiu de Sus** (Gyogh seperior, judeţul Hunedoara), de asemenea Herbord şi Adrian, nobili de **Galda** (Gald, judeţul Alba), precum şi toţi ceilalţi locuitori din satul **Teiuş** (Villa Spinarum, Spinis, judeţul Alba), din **Mesentea** (Mendschenth, judeţul Alba) şi din **Galda**, din districtul dealului numit Tibru… că suferă în foarte mare tulburare din partea schismaticilor, adică a românilor, ce ţin de cetatea **Keechkes** (cetate dispărută, aflată pe Piatra Craivii, judeţul Alba)”[292], drept pentru care ordonă cercetarea cazului.

1363, septembrie 22, Sântimbru: Vicevoievodul Petru, Ştefan de **Şilea** (Syle, judeţul Alba) şi Ladislau, fiul lui Martin de **Totoiu** (Tate, Thatey, judeţul Alba), juzii nobililor din comitatul Alba, dau de ştire „că, potrivit hotărârii judecătoreşti, Gheorghe, fiul lui Dominic, şi Mihail, fiul lui Nicolae, din **Mesentea** (Mendschenth,

[292] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 141, pp. 147, 148

judeţul Alba), vor fi datori să facă jurământ, împreună cu alţi doisprezece inşi, împotriva lui Ioan, fiul lui Barthal de **Cricău** (Krako, judeţul Alba), cu privire la faptul că ei nu au rănit, cu opt răni grele, cu precugetată răutate, pe zisul Ioan, pe când acesta voia să meargă pe un drum slobod la pomenita moşie Mesentea, şi că nici nu i-au luat cuşma şi sabia"[293].

1369, mai 28, Diosgyör: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-au plâns „Gheorghe şi Iacob, fiii lui Miske de **Băgău** (Bago, Bagou, judeţul Alba), că li s-au pierdut şi le-au fost înstrăinate nişte acte scrise ale lor, întocmite cu privire la moşia lor **Mesentea** (Mendschenth, judeţul Alba) şi că alte rânduri ale acestor acte se află, potrivit obiceiului, puse spre păstrare în sacristia voastră şi că ei au acum mare nevoie de acestea. Drept aceea, poruncim cu tărie să puneţi să se caute şi să se găsească celelalte rânduri de acte scrise şi, trecând în scris cuprinsul actelor, să le daţi spre chezăşie acelor fii ai lui Miske"[294].

1372, iunie 5: Conventul mănăstirii fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăștur scrie măritului şi cinstitului bărbat, domnului Emeric, voievodul Transilvaniei, „că moșiile numite **Gârbova** și **Aiud** au fost înconjurate și mărginite de vechile lor semne de hotare", şi că, sosind „chibzuiţii bărbaţi, magiștrii Ladislau al voievodului, de **Dăbâca**, decanul zisei biserici a Transilvaniei, Nicolae de **Solnoc**, Ladislau de **Ugocea**, Petru de **Cojocna**, Ioan de **Tileagd**, arhidiaconi, Ladislau de **Saes**, pleban, Ladislau,

[293] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 191, pp. 174, 175
[294] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 387, pp. 602, 602

ajutorul de cantor, Nicolae de **Buza**, Petru, custode al aceleiași biserici, Iacob, Dumitru şi **Toma de Mesentea**, domni canonici din aceeași biserică a Transilvaniei, din partea sus-zisului capitlu, la hotărnicirea moșiilor lor numite **Gârbova** şi **Aiud**", semnele de hotar au fost comunicate, „totuși aceiași domni canonici, văzând vremea rea și starea schimbătoare a timpului și, mai ales, din cauza desimii pădurilor și a copacilor, de care au fost împiedicaţi, și nici acel timp, adică de vară, nefiind potrivit pentru a desăvârși treburile lor sus-zise, de aceea nu au vrut să meargă la o următoare hotărnicire și înfățișare a hotarelor și așa, cu treaba neisprăvită, plecând de acolo, s-au întors la ale lor"[295].

1782: „**Inscripţii în biserica din Mesentea**. / 1). **La intrare**: Această sfântă biserică a început-o popa Iuon din **Galza-de sus**, cu Bolden Toader din **Tibru**, iară apoi au săvârşit, întru aceaste chipuri dumnezeieşti o împodobit Bolden Toader, învăţător (sic?), s-a găsit de Iuon Aron, 1782. / Acest văleat **1674** a fost, la biserica cea de lemn, care s-a stricat, protopopul locului Iosif Adamovici, **Abrud**, popa Iuon paroh, şi gătat cu isprăvitul la 1782. Ştefan Popovici, zugrav.

2). **Pe o piatră în cimitir**: / Vasilie Pop, mort în 1859. / Într-al pământului sân / Zace leul cel bătrân.

3). **Pe un Triodion**: / Eu, popa Ilie din **Galda-de-giosu**, fiind parucușul locului acestui, şi fiind biserica Galzii săracă, am pornit, la anul 1784, la culesul viilor şi am strâns de pomană, de la oameni, must pe seama bisericii, 37 de firii, care cât au vrut au dat, şi am vândut vinul, si am luat pe vin 13 munteni (sic?), şi banii au mers

[295] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, pp. 419-513

în mâna jupânului popa Gheorghe, pe un Triod. / Să se ştie că această carte, ce se cheamă Triodion, au cumpărat Creţi Ion, cu fiica dumisale Paraschie, şi cu nepotu-său Lupu, drept 3 galbini, și o au dat bisericii din **Galda-de-jos**, ca să le fie pomenire lor și părinților lor, și la tot neamul lor, iar care preot sau diac, sau alții, din mireni, o ar muta de la acea sfântă biserică, să dea seama înaintea lui Hristos, înfricoşatul judeţ. Şi am scrisu eu, Iacob, zugrav din **Feisa**, cu zisa celor ce o au cumpărat, la leat **1764**, fiind preot Popa Vasile ot **Giumale**, 1764.

4). **Pe un Chiriacodromion din 1699**: / A doua parte din Cazania a 30-a după Rosalii se poate spune oameni morți. Scris-am eu, mult păcătosul și spurcatul, care de la începutul lumii, până acum, n-au fost păcătos ca mine, Daniil Popovici din **Diomal**; pentru aceasta mă rog să ziceţi: Dumnezeu să-l ierte! / **1787**, martie, în 16 zile. / Scris-am. eu, Constandin ot **Benic**, învăţând la popa din **Mesentea**, la anul 1782 (zugrăvește pe Sfânta Paraschiva). / Şi acum n-o venit de la episcop mir, că la trei rânduri de preoţi n-o fost până acum.

5). **Pe un Ceaslov din secolul al XVIII-lea**: / Simon din **Mihalţ**, 1768. Au murit de cârceiat (holeră)... / Au ars vreo 5 ridicături şi alte adunături. / Eu, popa Medrea, având acest Ceaslov, si neavând feciori, să învețe cartea, las acest Ceaslov unde mi se (șters), acolo să fie pomană în veci, la acea biserică, iară de s-ar tâmpla să înveţe vreun prunc al fetei mele carte, el să-l poată lua, să înveţe pe dânsul: cu blăstăm las acest lucru.

6). **Pe un Triodion din 1761**: / O însemnare de la Vasile Pop, 1842. / **1774**. Acest Triod l-au cumpărat la biserica **Mesen**, in varmeghia Belgradului, de pomană, cu 20 de florinţi vonaşi. Cine s-au îndurat a face bine pentru

sufletul său, anume aceşti oameni: Petru cu Ioan, 1 taler, / Florea Ştefan, 1 taler, / Nicolae, 3 măriaşi, / Gavril, 3 măriaşi, / Crăciun Ion, 6 măriaşi, / Dupău Dumitru, un galbin, / Iovăneasă, 3 măriaşi, / Vasilie Horgoşu / 1 horgoş, / Trufăşoie, 1 horgoş, / Moise Achim, 3 măriaşi (blestemul şters).

7). **Pe o Evanghelie de Blaj, 1765**: / Iată eu, **popa Ion de la Mesente**, fiind lipsită biserica noastră de această sfântă carte, adecă biserica neunită de la **Mesente**, adecă eu Popa Ion, cu cercetare o am câştigat la această sfântă biserică şi am dat înştiinţare sătenilor noştri din **Mesente**, şi din mila lui Dumnezeu au câştigat 10 florinţi şi, neajungând, ne-am rugat de vecinii noştri de **Ţibreani**, şi am trimis pe crainicul, pe Iosibuţi; şi eu, Iosibuţi, viind, am ajuns în casa bisericii, la Şandru Sava, şi, spunând lipsa sătenilor, ne-au dat şi dumnealui 6 mariaşi, ajutorând la răscumpărarea cărţii de milostenie, să fie lui pomenire şi părinţilor, şi alt pravoslavnic creştin, anume Rusu Ion, a dat 3 mariaşi, / şi Măreanul lui Văsiu, 2 mariaşi, / şi Rusu Filimon, 1 măriaş, / şi Pădurean Luca, 2 pataci, / Iacşa Sintion, 1 patac, / şi Duri Gheorghe, 2 măriaşi, / şi Bucerzanu Mihăilă de la **Galda-de-sus** a dat 3 măriaşi, şi ne-am plinit 15 florinţi. / Oricare preot va sluji să fie dator a pomeni pe aceşti ctitori, care au răscumpărat această Sfântă Evanghelie. Şi oricine s-ar ispiti a o înstrăina de la această sfântă biserică, de la **Mesente**, să fie afurisit de sfintele soboare şi să-i fie pârâş preapodobna Parascheva, la ziua judecăţii!

8). **Pe un Penticostarion din 7275** / **1773**. / Acest Penticostar l-au cumpărat Tiboreanii la biserica **Mesentii**, de pomană, cu 16 florinţi vonaşi şi nouă creiţari, anume aceşti oameni: Rusan, 2 zloți, / Rusan Nicolae, 2 zloți, /

Rusan Apostu, 2 zloți, / Popa Ion, 20 creiţari, / Lucaciu Petru, 3 măriași, / Rus Ion, 3 măriași, / Alămoran Pătru, 3 măriași, / Pădurean Ion, 3 măriași, / Savu, 4 florinţi, / Rus Filimon, 4 bărași (sic), / Răcătău Vasilie, 10 creiţari; cu afurisanie să fie cine va străina această carte de la biserica **Mesentii**, fără de știrea ctitorilor. / Această carte s-au cumpărat de omenii de omenie din **Tibru**, care mai sus scrișii, și am scris eu, Gheorghie Rusan, fecior lui Rusan Apostu din **Tibru**, la anul 1773, mai 23. / August 20, la anul 1805. Mi s-a dat slobozie a sluji la biserica **Mesentii**, eu, popa Gheorghe Rusanu.

9). **Inscripție lângă strana stângă**: Stan Zugrav sin popi Radu; Ana, Iacob, Ilinca, Anica, Dumnezeu să-i ierte!"[296].

1885: „Fiștecărui nădrăgar și plugar de rasă ungurească îi este permis a denunța pe conlocuitorul său român, și organele statului, fără scrupul, arestează pe românul denunțat, pentru ca, mai în urmă, după cercetare de luni, dovedindu-se falsitatea acuzării, bietul om să se elibereze, fără ca, mai departe, să aibă cineva grijă de a înfunda ura denunțătorilor. / A păţit-o **parohul din Mesentea**, în urma unei false denunţări, căci, călătorind la **Zlatna**, în cauze de afaceri private, aici, fără nici o cauză fu încătuşat şi maltratat mai rău decât vestitul bandit Bozsa Sándor, când fu prins. Apoi nevinovăția lui fiind dovedită, i s-a dat drumul. Poftim o scenă din viața asiatică!"[297].

1887: Cu ocazia unei petreceri româneşti, organizată la **Teuş**, o supra-solvire menţionează numele lui „Ion Rusan, **proprietar mare în Mesentea**, 1 florin 40 cru-

[296] *Revista Istorică*, Anul XV, nr. 7-9, Bucureşti 1929, pp. 265-268
[297] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 281, Braşov 1885, p. 1

ceri”[298]. / Doi ani mai târziu, în **1889**, cu ocazia examenelor şcolare din **Teuş**, „a mai dăruit, pentru premierea copilelor, dl Ioan Rusan, **proprietar în Mesentea**, 5 taleri”[299].

1888: „Furtuna, împreunată cu gheaţă, din ziua de 7 iunie nou, a cauzat mari stricăciuni au numai în Ţara-Bârsei, ci și în alte părţi deosebite ale Ardealului. Așa, din părțile Aiudului, de exemplu, se scrie că o grindină nemaipomenit de mare a nimicit viile, precum și toate semănăturile din părțile acelea. Cu deosebire au suferită mari pagube comunele: **Magina**, **Cricău**, **Tibru**, **Mesentea**, **Cetea** și **Geoagiul superior**. Asemenea, se scrie din comitatul Ciucului, că la comuna **Ciuc-Csomorta** așa mare grindină a căzut, încât şi a patra zi mai rămase gheață prin locurile mai umbroase. Paguba e forte simțită pentru economi”[300].

1897: „**Nuntă fără mire**. S-a întâmplat, dumineca trecută (prima din august – n. n.), în **Mesentea**. Una din cele mai frumoase fete din comună era să se cunune. Se adunase, la casa socrilor mari, lume multă; mireasa era îmbrăcată alb ca un înger, cu sovonul căzând până jos și flori de mirt împodobind-o. Se apropia timpul plecării la biserică şi mirele nu mai sosea. De-odată, vine un om și aduce socrului mare o scrisoare: mirele îi scria că numai așa vine din comuna vecină, dacă îi trimite 800 florini anticipație din zestre. Părintele fetei avea numai 500 florini la îndemână. I le-a trimis îndată, împreună cu o scriesoare rugătoare, să vie, să nu le facă rușine casei! Dar în curând omul a venit înapoi cu scrisoarea, căci mirele,

[298] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 11, Braşov 1887, p. 3
[299] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 132, Braşov 1889, p. 2
[300] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 123, Braşov 1888, p. 2

temându-se că nu-i aduce banii şi o să i se întâmple ceva, își pierduse deja urma. Mireasa, când i s-a spus nenorocirea, a căzut jos, amețită de durere şi ruşine, iar după ce au putut-o readuce la sine, și-a sfârtecat toată haina de mireasă, a rupt mirtul de pe ea și l-a aruncat cu scârbă, şi a început a vorbi aiurea; sărmana și-a pierdut mințile!”[301].

1903: „Tinerimea română de la poalele Munților Apuseni invită la petrecerea de vară, ce se va aranja duminică, în 5 iulie stil nou, în curtea **școlii române din Mesentea**. Începutul, precis la 5 ore p. m. Preţul de intrare: de persoană, 1 coroană, de familie 2 coroane. Venitul curat e destinat în favorul școlii. Contribuiri peste taxa de intrare se primesc cu mulțămită și se vor publica. Petrecerea se va ţine şi la caz de timp nefavorabil, în edificiul școlii”[302].

1904: „Poporul credincios din parohia greco-ortodoxă **Mesentea**, protopopiatul Alba Iulia, își împlineşte o plăcută datorință, aducând, și pe această cale, cele mai călduroase mulțămite domnului Trif Munteanu, proprietar în **Galda de jos**, pentru frumoasa sumă de 70 coroane, dăruită la repararea turnului bisericii noastre, care, în 20 august, a fost rău stricat de trăsnet. Fapta creştinescă a dlui Trif Munteanu se laudă de sine și încă cu atât mai vârtos în anul acesta economic rău din cale-afară. Bunul Dumnezeu să-i răsplătească binefacerea însutit și înmiit, ca să mai poată face asemenea fapte de laudă. / **Mesentea**, 24 octomvrie 1904. / Victor Oţoiu, paroh greco-ortodox”[303].

---

[301] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 34, Orăştie 1897, p. 141
[302] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 130, Braşov 1903, p. 2
[303] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 229, Braşov 1904, pp. 6, 7

1940: „În comuna **Mesentea**, femeia Livia Moldovan nutri o ură neîmpăcată contra fetei Letiția Danoia, fiindcă bănuia că soţul ei ar avea legături de dragoste cu numita fată. / Zilele trecute, femeia, orbită de ură şi gelozie, a ţinut calea fetei şi, cum era înarmată cu o seceră, a trântit-o jos şi i-a tăiat betei fete cozile. Cu mare greutate, fata a putut scăpa din mâinile femeii. Agresoarea a fost înaintată parchetului”[304].

Wurmloch: Kirchenburg
Vorumloc: Fortified Church
Vorumloc: Biserica fortificată
Vorumloc: Eglise fortifiée

[304] *Universul*, Anul 57, nr. 220, Bucureşti 1940, p. 6

MESEŞENII DE JOS

(fost Căţălul de Jos, Căţăluşa,
Olsou Kechel, judeţul Sălaj)

1353, februarie 17, Buda: Ludovic, regele Ungariei, pune să fie transcrisă „o scrisoare de răspuns a capitlului bisericii din Oradea", în favoarea lui „Iacob zis Erdelw, în numele lui Mihai, fiul lui Ellerus, şi a altui Mihai, fiul lui Egidiu de **Căţălul de Jos** (**Meseşenii de Jos**, fost Căţălul de Jos, Căţăluşa, Olsou Kechel, judeţul Sălaj)"[305].

1354, septembrie 18, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că s-au înfăţişat „magistrul Benedict, canonic al bisericii din **Alba Transilvaniei** (Alba Iulia), în locul episcopului Andrei… iar pe de altă parte, Nicolae, fiul lui Iacob zis Zelemer… din pricina unei părţi dintr-o parte a moşiei numită **Căţăluşa** (Căţălul de Jos, Căţăluşa, Olsou Kechel, azi **Meseşenii de Jos**, judeţul Sălaj), parte pe care nobila doamnă, văduva lui Laurenţiu, fiul lui Pech, şi Mike şi fratele Petru, unchiul acelei doamne de neam, i-au dat-o domnului episcop, iar în ce-l priveşte pe Nicolae, fiul lui Iacob, în legătură cu o

[305] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 173, p. 189

vie din hotarul dealului sau satului numit **Zalău** (Zylah, judeţul Sălaj), vie pe care Iacob Zelemer o cumpărase, deopotrivă, pentru Nicolae, dar pe care pomenitul domn episcop a ţinut-o ocupată şi a stăpânit-o împotriva voinţei lui Nicolae, care episcop a dat lui Nicolae acea parte dintr-o parte a moşiei Căţăluşa… via trecându-şi-le unul altuia… Înaintea noastră, ei şi-au dat înapoi cele două proprietăţi”[306].

1360, decembrie 30, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei face cunoscut că, înfăţişându-se „Nicolae, fiul lui Iacob de **Căţăluşa** (Căţălul de Jos, Căţăluşa, Olsou Kechel, azi **Meseşenii de Jos**, judeţul Sălaj), iar pe de altă parte Myke de **Zalău** (Zylah, judeţul Sălaj), în numele doamnei Elena, soţia sa, fiica răposatului Laurenţiu, fiul lui Pech, tot din satul Căţăluşa, şi a lui Ştefan, fiul, şi a doamnei Ecaterina, fiica doamnei Elisabeta, de asemenea fiica lui Laurenţiu, acelaşi Nicolae, fiul lui Iacob, a mărturisit că a patra parte, cuvenită fiicei, prin dreptul firii şi obiceiul regatului, aparţine doamnelor Elena şi Elisabeta, fiicele lui Laurenţiu, în zisa moşie Căţăluşa, odată a tatălui lor”[307].

1361, februarie 2, Vişegrad: Regele Ludovic că pentru „faptele de credinţă ale magistrului Jach, fiul lui Toma de **Coşeiu** (Kusal, Kussal, Kwsal, judeţul Sălaj), cavaler al curţii reginei şi slujbaş de Modur (în Slovacia) şi Moniga (în Ungaria), i-am dăruit magistrului Jackh şi fiilor săi Gheorghe, Ştefan, Ladislau, Andrei şi Dionisie… o mănăstire, aşezată şi ridicată în cinstea sfintei fe-

[306] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 267, pp. 278, 279
[307] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 531, pp. 570, 571

cioare Margareta, pe muntele Meseş, în comitatul Solnoc, care se cheamă abaţia **Meseş** (fost Căţălul de Jos, Căţăluşa, Olsou Kechel, judeţul Sălaj)"[308].

1361, octombrie 4, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, venind „Laislau şi Leukus, fiii lui Nicolae de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), în numele lor şi a fraţilor lor Ioan şi Nicolae, făcând întâmpinare, au spus că Jakch de **Coşeiu** (Gusal, Kusal, judeţul Sălaj) şi fraţii lui i-au chemat în faţa curţii regeşti, pentru mănăstirea fericitei fecioare şi mucenice Margareta, aflătoare în **Meseş** (**Meseşenii de Jos**, fost Căţălul de Jos, Căţăluşa, Olsou Kechel, judeţul Sălaj). Şi, deoarece regele a hărăzit această mare milostivire tuturor nobililor din părţile Transilvaniei, ca ei să nu fie siliţi să stea la judecată înaintea regelui, în nici un fel de pricini… dacă, însă, s-ar porni vreo pricină de judecată înaintea voievodului sau a locţiitorului său, atunci ei sunt gata să se supună tuturor rânduielilor ţării"[309].

1368, martie 21, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că în litigiul dintre „Ioan, fiul lui Zelemer, şi Petru, fiul lui Ștefan, fiul lui Chebe de Chumpaz, iar pe de altă parte, Nicolae, fiul lui Ioan, fiul lui Petru, înfăţişându-se ei înşişi în faţa noastră, acei Ioan, fiul lui Zelemer, şi Petru, fiul lui Ștefan, ne-au spus că ei, pentru întreaga lor descărcare, cu privire la a patra parte, cuvenită ca fiică răposatei doamne Chycha, mama sus-zisului răposat Petru, bunica sus-pomenitului Ioan, adică tatăl lui Nicolae, anume fiica lui Chumpaz, au dat şi au

[308] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 13, pp. 13, 14
[309] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 60, pp. 44, 45

hărăzit, pe drept, lui Nicolae, fiul lui Ioan, a patra parte din părţile lor de moşie, adică din moşiile numite **Chumpaz** (dispărut, lângă Gârdeiu, judeţul Sălaj), **Gerebse** (înglobat în **Aghireş**, judeţul Sălaj) şi **Căţălul** (**Meseşenii de Sus**, fost Cătălul de Jos, Cătăluşa, Olsou Kechel, judeţul Sălaj), aflătoare în comitatul Solnocu din Afară, care ţin de ei, ca drept de moştenire, ba chiar dau şi hărăzesc lui Nicolae şi urmaşilor săi, să le aibă pe veci şi în chip nestrămutat; susţinând sus-numiţii Ioan, fiul lui Zelemer, şi Petru, fiul lui Stefan, că dacă, cândva, pomenitul Nicolae, fiul lui Ioan, ruda lor, ar încerca să deosebească, să despartă şi să însemne cu semne de hotar despărţitoare sus-zisa a patra parte de moşie, avută în Chumpaz, Gerebse şi Cătălul, ei vor fi datori să le dea şi să le statornicească, fără a ţine seama de orice împotrivire”[310].

1900: „Ne aflăm într-o lume materialistă, şi n-ai să te preumbli multă vreme, până ce dai de oameni al căror principiu de viaţă îl determină singur legile pozitive ale materiei, bazate pe experienţa de toate zilele. / Lucrurile ce cad în cercul experienței, ce se văd, ce se pot cântări şi supune celor cinci simțuri fizice ale omului, acelea le studiază, în mare parte, omenimea astăzi; toate celelalte, ce se ridică deasupra materiei şi-s transcedentali, le privesc de ipotetice şi ca atare necompetente pentru domeniul ştiinţei. Dară experiența ne arată, în viaţă, multe fenomene, ce le vezi, simţi, te mişti şi afli, sub impresiunea, lor, fără de-a le putea afla cauza cauzală, după legile fizice şi mecanice cunoscute până astăzi de ştiința naturală.

[310] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 297, pp. 460, 461

Pentru ilustrare, aduc un caz concret, petrecut în comuna **Căţălul-român**, în faţa mai multor oameni şi înaintea subscrisului. Într-una din zilele lunii curente, vine o poporană la mine, care locuia într-o colibă, sub poala Meseșului, şi-mi povesteşte că, în casa ei, de-o săptămână nu e lucru bun, căci necurmat i se aruncă în căsuţă aici pietre, aici cucuruzi, mai crumpene (cartofi), morcovi, că i-a stricat toţi ochii de la fereastră, avea sărmana numai o singură fereastră lângă uşă, căci coliba era făcută într-un ţărmure de deal. / Momentan, cugetând că aiurează, o întreb că mai văzut-au şi alții lucrul acela? Ea îmi răspunde că toţi vecinii pot mărturisi, căci şi în văzul lor s-a aruncat şi se aruncă neîncetat în căsuță pietre şi cucuruzi. / Femeia deci mă provocă ca să merg şi să-i sfințesc casa, adică să-i fac feştania, căci ea se teme a șede mai mult în casă, fără feştanie. Observ că ea, cu toate că-și făcuse căsuţa de vreo 10 ani, încă nu și-a fost făcut de rând ca să o şi sfințească, după obiceiul creştin. / Merg, drept aceea, însoţit de cantor, făt şi o mulțime de vecini şi încep slujba sfinţirii de apă. Ce să vezi însă? Pe la mijlocul slujbei, iată că răsare, ca din pământ, o piatră în mijlocul casei, fără ca să facă nici un zgomot, iar la sfârşitul slujbei, când am gătat cu rugăciunile şi voiam a o mângâia pe biata femeie, ca să-şi pună toată nădejdea în Dumnezeu, şi să nu se teamă de nimic, căci fără voia și ştirea lui Dumnezeu, după vorba Scripturii, un fir de păr nu cade de pe capul nostru, iată, din nou, ca din direcțiunea unui părete, se aruncă spre noi un cucuruz şi cade rostogolindu-se în mijlocul odăii, în văzul tuturor celor din casă. La câteva zile după acestea, printr-un foc iscat nu se ştie din ce, a ars căsuţa respectivă.

Tot acea apariţie misterioasă s-a repetat, mai apoi, în două rânduri, la casa unui alt poporan, ce locuieşte nu departe de cea cu pricina, spărgându-se şi acolo ferestrele, precum însumi le-am văzut şi mi-a povestit respectivul poporan că i-au azvârlit, din diferite direcţiuni, în casă mai mulţi cucuruzi. / În amândouă aceste cazuri nu poate fi vorba de ceva demonstraţie cu spargere de ferestre de către oarecare indivizi cu simţăminte duşmănoase, ambele case fiind aşezate afară din comună, şi locuitorii acelor case fiind nişte oameni sărmani şi paşnici; dară şi dealtmintrelea în comuna noastră nu s-a pomenit ca să-şi răzbune cineva prin spargere de ferestre.

Am voit a aduce la cunoştinţă onoratului public cetitor acest caz misterios, ce pe cale empirică nu se poate dezlega, ci numai admițând o cauză motrice supranaturală, ce nu poate fi decât numai de spirit. Se poate că oamenii științei naturale să zâmbească la aşa-ceva, şi să nu încreadă serios nici această apariţie spiritistică, ca şi multe altele asemenea acesteia. / Eu bine ştiu că ştiinţa îşi are domeniul său, dară îşi are şi credința sa, experimentează fenomenele, dară din ele conchid la o cauză nevăzută, văd şi pipăiesc fenomenul, dară pe nevăzute deduc şi în mod logic confirmă cauza fenomenului. Acum, dacă causa pe cale naturală nu o pot explica, după legile fizice, am să admit ca putere motrice, pe baza legilor de cauzalitate, o putere superioară naturii, ce nu poate fi alta decât de spirit. Spiritismul, dară, zică lumea ştiută ce va vrea, există şi se manifestă prin acţiuni, ce pe cale naturală nicicând nu se pot dezlega. / **Cățălul român**, luna octomvrie 1900, / Graţian Flonta, preot român”[311].

[311] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 235, Braşov 1900, p. 5

1934: „În 2 februarie, şi-a serbat jubileul de 50 ani de preoţie Reverendisimul paroh, protopop emerit şi arhidiacon onorar Graţian Flonta, din **Căţălul**. Sărbătoritul s-a născut în comuna **Sâg**, judeţul Sălaj, în anul 1859 din părinţi țărani, şcoala primară a făcut-o în satul natal, liceul în Beiuş, iar teologia la Budapesta. / În anul 1884, februarie 2, a fost hirotonit întru preot, de către episcopul Dr. Ioan Sabou, la **Gherla**. Tot atunci a fost numit la **parohia Căţălul**, unde îl găsim şi după 50 ani. În aceşti 50 ani Reverentisimul Flonta a lucrat cu zel şi însufleţire, câştigându-şi dragostea şi respectul credincioşilor săi, care şi azi se uită la el cu acelaşi respect, ca atunci când a venit tânăr în parohie. L-a caracterizat, totdeauna, modestia, căci, deşi putea ajunge şi mai sus, dânsul s-a mulţumit cu sfera de activitate în mijlocul credincioşilor săi. / Înalt Prea Sfinţia Sa dr. Valeriu Traian Frenţiu a şi apreciat activitatea Reverendisimului Domn Arhidiacon Graţian Flonta, lăsând ca ziua de 2 februarie 1934 să fie sărbătorită cu fastul cuvenit, trimiţând ca delegat, din partea episcopiei, pe Reverendisimul Domn Petru Cupcea, vicar foraneu în **Şimleul-Silvaniei**. Cu această ocazie, s-a celebrat Sfânta Liturghie, prin Reverendisimul Domn Petru Cupcea, Reverendisimul Domn Graţian Flonta, Onoratul Emil Pop, preot în **Crasna**, Onoratul Nicolae Coste, preot în **Recea**, şi Onoratul Liviu Trufaşiu, preot catihet, ca delegat protopopesc, care felicită pe sărbătorit în numele tractului Zalău. Răspunsurile de la Liturghie le-a dat corul pe 2 voci a tineretului din loc. / După citirea Evangheliei, Reverendisimul Domn Vicar, în cadrele unei predici, a apreciat munca de 50 ani de preoţie a jubilantului, arătând greutatea şi responsabilitatea slujbei preoţeşti, pe care sărbătoritul a împlinit-o conştiincios, ca dovadă dragostea

credincioşilor, care se oglindea pe feţele lor, ascultând frumoasele cuvinte cu ochii scăldaţi în lacrimi. Totodată felicită pe sărbătorit, în numele preoţimii, dorindu-i mulți ani înainte şi roagă pe credincioşi să păstreze în suflet sărbătoarea de azi întreaga lor viaţă, iar faţă de păstorul lor să continue mai departe aceaşi dragoste ca în trecut. / La sfârşitul predicii, citeşte şi predă scrisoarea Înalt Prea Sfinţiei Sale Episcopului, trimisă sărbătoritului, prin care îi împărtăşeşte binecuvântarea arhierească. / După acestea, ia cuvântul Reverendisimul Domn Arhidiacon, cu ochii înlăcrimaţi, vădit emoţionat şi cuprins de bucurie, amestecată cu modestie, în cuvinte bine alese mulțumește întâi lui Dumnezeu de darurile primite, apoi Reverendisimului Domn Vicar pentru felicitări şi bunele urări, pe care îl roagă să tălmăcească mulţumire Înalt Prea Sfinţiei Sale pentru binecuvântarea care i-a împărtăşit-o, cu această ocazie. / Serbarea jubiliară a luat sfârşit cu o agapă, la locuinţa jubilantului participând mai mulţi membri ai familiei”[312].

MESTEACĂN

vezi **RĂCHITOVA**, judeţul Hunedoara.

[312] *Vestitorul*, Anul X, nr. 6, Oradea 1934, p. 6

MEŞENDORF

(Meşindorf, Mesche, azi **Meşendorf**, judeţul Braşov)

1356, iulie 10, Deva: Andrei, voievodul Transilvaniei, scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-a plâns comitele Iacob, fiul lui Geubul, că, în 19 iunie 1356, „toţi saşii din **Saschiz** (Kyzd, judeţul Mureş) şi **Archita** (Erkud, judeţul Mureş), cât şi din **Roadăş** (Radus, judeţul Braşov), precum şi cei aşezaţi în trei sate ale abaţiei de **Cârţa** (Kyrcz, Kercz, judeţul Sibiu), adică din **Criţ** (Kereztur, judeţul Braşov), **Meşindorf** (Mesche, azi **Meşendorf**, judeţul Braşov) şi **Cloaşterf** (Zenthmiclosteleke, judeţul Mureş), venind cu gând rău şi cu armele în mână asupra moşiei sale numită **Haşfalău** (Haasfalua, Haasfalu, azi **Vânători**, judeţul Mureş), au prefăcut în cenuşă casele oamenilor aflate pe ea, au ridicat cu desăvârşire bunurile sale, iar pe doamna, soţia sa, împreună cu trei copile, fiicele acestui Iacob, le-au jignit cu cuvinte neîngăduite şi au voit să le omoare, iar toate lucrurile mişcătoare şi nemişcătoare, pe care acea doamnă, cu fiicele sale, le duseseră în biserica sa, clădită în Haşfalău mai înainte de a intra aceştia acolo, ei le-au cărat cu totul, spărgând uşile bisericii, şi, nefiind mulţumiţi nici cu atâta, zişii saşi, ducându-se la altă moşie a sa, numită **Şard** (Saard, azi **Şoard**, judeţul Mureş), au sfărâmat poarta bise-

ricii şi au pus să se ridice toate lucrurile sale şi alte odoare din casa sa, preţuind 100 de mărci. De asemenea, de sărbătoarea Sfintei Treimi (21 iunie), mergând ei la satul numit **Bundorf** (Boda, azi **Buneşti**, judeţul Braşov), au dărâmat biserica, au spart poarta arhivei acestei biserici, ridicând şi ducând cu ei toate actele şi dovezile scrise, care fuseseră întocmite, şi date cu privire la moşiile sale. / Prin cele de faţă, rugăm să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, spre mărturie, în faţa căruia, omul nostru, Valentin de **Herepea** (Herepe, Herepey, judeţul Mureş) sau Pavel, fiul lui Andrei de **Tunughy** (în Ungaria), ori Nicolae, fiul lui Dominic, din zisul Şard, cercetând cu lare aminte adevărul, pe faţă şi într-asuns… să urmărească şi să caute tot adevărul asupra celor de mai sus”[313].

1938: „Ion Stoica și Dumitru Dula, ambii din comuna, **Meșendorf,** turmentaţi de băutură, au plecat spre casă, din comuna învecinată. Voind să scurteze drumul, au luat-o peste hotarul comunelor **Saschiz** și **Cloașterf**. Au ajuns până la valea numită „Pârâul Scroafei”, dar, fiind beţi, au căzut în apă, iar Ion Stoica n-a mai putut ieşi și s-a înecat. Dumitru Dula, însă, cum a fost beat, n-a știut unde i-a rămas tovarăşul şi nici cum a ajuns acasă. Cadavrul a fost găsit abia după trei zile”[314].

[313] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 25, pp. 25, 26
[314] *Universul*, Anul 55, nr. 2, Bucureşti 1938, p. 10

METIŞ

(Metişdorf, Mortunfolwa, azi **Metiş**, judeţul Sibiu)

1364, februarie 6, Vişegrad: Voievodul Dionisie dă de ştire că, înfăţişându-se „Ioan, fiul lui Petru zis Chech, comite sau, cum se spune în vorbirea obişnuită, greav de **Cisnădie** (Helta, judeţul Sibiu), ca pârâş, iar pe de altă parte Kinya, fost comite în Pojon, fiul răposatului voievod Toma, ca pârât, în numele său şi al venerabilului Mihai, episcop de Agria, fratele său, după ce au dobândit, mai întâi, învoirea noastră judecătorească de a se împăca, cu privire la nişte moşii numite **Jidveiu** (Sytwe, judeşul Alba) şi **Bălcaciu** (Bolkach, judeţul Alba), aşezate în comitatul Târnava şi aflate, de fapt, în stăpânirea lui Konya, pe care moşii zisul Ioan, fiul lui Petru, le cerea pe cale judecătorească, drept moşii ale răposatului Nicolae, fiul lui Corrard de **Tălmaciu** (Tolmach, judeţul Sibiu), ţinând prin cumpărătură de numitul Nicolae şi dăruite de acesta lui Petru zis Chech, tatăl său, împreună cu sora lui, adică mama acestui Ioan, dată lui prin legătura căsătoriei… / În faţa noastră, cad la învoială în chipul următor: anume că magistrul Konya şi fratele său, episcopul Mihail, au dat lui Ioan, fiul lui Petru, alte două moşii ale lor, **Metişdorf** (Mortunfolwa, azi **Metiş**, judeţul Sibiu) şi **Ghijasa** (Seez, judeţul Sibiu), aflătoare tot în comitatul Târnava… pome-

nitele moşii Jidveiu şi Bălcaciu rămân lui Konya şi episcopului Mihail”[315].

1888: „Făptuitori necunoscuţi până acum au spart prăvălioara lui Johann Schneider din **Metisdorf** şi au furat diferite mărfuri, în preţ de 19 florini 46 cruceri”[316].

Am Herd
At the fireside

La vatră
Devant l'âtre

[315] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 234, pp. 220-224
[316] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 96, Braşov 1888, p. 3

MICĂLACA

(Mykelaka, înglobat în Arad, judeţul Arad)

1359, iunie 28, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea scrie regelui Ludovic că a făcut cercetările poruncite şi, înapoindu-se trimişii, au raportat că, „sosind la satele şi moşiile numite **Micălaca** (Mykelaka, înglobat în Arad, judeţul Arad), **Cemperd** (dispărut, lângă Arad), **Milova** (Milaua, judeţul Arad) şi **Ibed** (?), toate aflătoare în comitatul Arad, şi, acolo, pe juzi şi pe alţi oaspeţi ai lor, l-au oprit pe Ladislau, fost comite al secuilor, şi pe Andrei, voievodul Transilvaniei, şi pe Nicolae şi Pavel, fiii lui Ladislau şi pe oricare alţii la contopirea nedreaptă şi deţinerea silnică, ca şi de la culegerea roadelor şi folosinţelor sus-ziselor moşii”[317].

1891: „În ziua de 11 noiembrie nou, la 8 ore dimineața, comuna noastră **Micălaca** (2 km departe, spre est. de la Arad), era cercetată de o mulțime de oaspeţi. Învățătorii români greco-ortodocşi de la școlile noastre elementare din protopopiatul Aradului, cu câteva excepţiuni scuzate, erau adunați înaintea bisericii, în număr complet, având între dânșii pe Reverendisimul domn protopres-

[317] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 391, pp. 397-399

biter Moise Bocşan, inspectorul tractual, care, deşi portă în spatele sale 68 de ani, totuşi nu lipseşte de la nici o ocaziune unde poate să-şi depună dinarul său pe altarul salutei neamului românesc. Am văzut acolo, între învățători, ca pe nişte bărbaţi iubitori de progres, pe ambii preoți locali, Ioan Cioră şi Justin Dascal, acompaniaţi de preotul din comuna **Fenlac**, Moise Babescu. / Intrând cu toţii în biserica cea frumoasă a românilor noştri greco-ortodocşi din **Micălaca**, veteranul domn protopresbiter a făcută rugăciunile îndătinate, adică chemarea Duhului Sfânt, acompaniată de cântările cele melodice, executate de virtuoşii noştri cântăreți, părintele Vasilie Olariu şi învățătorul Samson Lugoşan. / După terminarea acestor sfinte rugăciuni, preşedintele reuniunii noastre cercuale, dl Ioan Efticiu, vechi învăţător din **Peşca română**, salutând atât pe membri, cât şi pe toţi onoraţiorii, de bună venire, şi arătând scopul întrunirii, în conformitate cu regulamentele existente, a declarat a doua conferință din anul acesta de deschisă. / Cuvintelor călduroase de deschidere le-a dat răsunet vrednicul nostru preot din **Micălaca** şi asesor consistorial Ioan Cioră, care, atât în numele comunei bisericeşti și a comitetului parohial, cât şi în al său, salută de bună venire pe corpul învățătoresc al tractului Arad, mulțumind anticipativ pentru onoarea ce s-a făcut, prin aceasta, poporului său credincios. Iar părintele protopop inspector M. Bocșan, încurajând pe cei adunaţi să progreseze neîncetat, îi salută ca şi pe adevărații purtători ai cauzelor noastre româneşti.

După autenticarea protocolului conferenței din **Peşca**, ne-am dus, în corpore, la şcoală. Acolo am aflat atât şcoala învățătorului Sava Mihuţă, cât şi a lui Savu Bugariu, în ordine exemplară. Au fostă de față la școală

vreo 80 % din cei obligaţi şi peste tot erau mititeii bine îmbrăcaţi, ceea ce arată că poporală nostru din **Micălaca** se află în stare materială bunișoară. / Învățătorul Savu Bugariu a tratat obiectul prim din cele ce erau puse în ordinea de ore pe ziua aceea, adecă religiunea, și după aceea, geografia. Ne-a căzut forte bine, când am văzut la domnia sa un zel vrednic de imitat. Cu destulă fluiditate a tratat materialul pentru clasa primă, apoi pentru a doua, a treia, a patra, a cincea și a şasea, întrebând pe învățăceii respectivi prelegerea din ora trecută şi rezumând, apoi, ceea ce le-a propus din nou. Am constatat, din conferinţă, că între învățători şi învățăcei este iubire adevărată şi că şi învăţătorul vorbeşte la inima elevilor. Cu puţine observaţiuni metodice, ne-am convins că învățătorul Mihuţă își ocupă locul în mod vrednic. Și vrednicia învățătorului ni s-a vădit mai bine în corul cel foarte bine dezvoltat, care, întru adevără, face onoare întregii comune bisericeşti.

Învăţătorul Savu Bugariu, în școala sa, ne-a arătat, la tratarea religiunii, că are destulă experienţă învățătorească, ştie pătrunde la inima elevilor şi şi-i iubeşte cu tot focul intern, ce-l căutăm la un învățător, dar, întru împărțirea materialului de pertractat, nu ne-a satisfăcută, întrucât a prea îngreunat elevii, credem, că această observare nu-l va supăra, ci-l va încuraja, ca să obțină şi mai frumoase rezultate de după ostenelile sale. Credem, apoi, că ambii învăţători, pentru viitor, ne vor şti produce mai frumoase succese întru propunerea geografiei, care, așa zicând, este unul dintre cele mai frumoase studii de învăţământ din şcoala poporală. / După demiterea elevilor, conferința a constatat cu plăcere că şcolile noastre din

Micălaca se află în stare bună și că învățătorii, în genere luând, își faci datorinţele conştiincios”[318].

1903: „**Ponta Viteazul**. / Ponta, Ponta și iară Ponta! Nu credeți că de aceea îi scriem de atâtea ori numele, că ar fi ceva om vestit. O, nu! Chiar din contră. Este un pitic fără carte și învățătură, care, totuși, se dă de mare ştiutor. Și apoi ştiți voi că la măgar nu-i stau bine ochelarii. Așa am fi și cu apostolul Ponta, care n-are atâta rușine, că se dă de socialist. Dar a pățit-o, mai alaltăieri. Ţinea adunare în **Micălaca**. Avea de gând să prostească poporul de acolo. Dar ce să vezi? Chiar când dă din gură mai bine, se ridică notarul, care, de bunăseamă, nu-i îndrăgostit în socialişti, și zice: / „Oameni buni, trageţi seama că Ponta nu-i socialist. Ascultaţi ce scrie despre el foaia adevătată a socialiştilor, „Voința Poporului””. / Și, citind ce am scris noi, jupânașul Ponta era să dispară de pe pământ. A mai vorbit o voce, două și a șters-o. Bine au făcut cei din **Micălaca** că nu l-au ascultat. Ba măciucă îi trebuia lupului, care intră în ocolul oilor. Doar și apostolul zice că bâta i se cuvine lupului care între oi pătrunde. / De altcum, chiar dacă-i musai, pentru ce s-a dat Ponta de socialist? / El e un om leneș. Nu-i place a lucra și trăieşte pe pielea poporului. El s-ar da și la guvern, dacă i-ar da cât îi trebuie pentru trai, numai să nu lucre. Apoi, oameni cu simţ bun se pot da după trântori ca Ponta? Nu. Şi dacă în români este simț bun, cred că nu vor întârzia să dea plata cuvenită aceluia, cine protește poporul”[319].

1904, Diaconovich: „**Micălaca**, comună mare în Ungaria, comitatul Arad. În actele publice apare la **1135**. Are 414 case, cu 2.493 locuitori greco-orientali români.

---

[318] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIV, nr. 251, Braşov 1891, pp. 2, 3
[319] *Voinţa Poporului*, Anul II, nr. 11, Budapesta 1903, p. 3

Teritoriul e de 3.432 jugăre cadastrale de pământ foarte productiv”[320].

1927: „Locuitorul Marcovici Nicolae, de 42 ani, din comuna **Micălaca nouă**, a fost găsit, în dimineaţa zilei de 14 octombrie, strangulat în locuința sa, Neexistând nici o bănuială de crimă, s-a autorizat înmormântarea cadavrului”[321].

1930: „**Asociația corurilor și fanfarelor din județul Arad** a aranjat, duminecă, în 25 iunie, un concurs de coruri, la care au luat parte 15 coruri din judeţ. / Această asociație nou înființată, prin sacrificiile și munca intensă a profesorilor Atanasie și Ioan Lipovan, s-a apucat efectiv și intens de lucru, pentru a-și justifica existența. Având în fruntea ei astfel de oameni, sperăm că va bate recordul. E un început îmbucurător pentru binele obștesc. Un punct al hărţii românești, unde se simte necesitatea culturii naționale și unde este imperios cerută această propagandă este și **Aradul**. Duminică, am avut ocazia fericită de a trăi clipe cu adevărat românești, ascultând frumoasele cântece naționale, executate de corurile scumpilor noştri țărani, menținătorii cântelelor tradiționale, care, duminică, au trezit conștiința națională a multora, infectați de „modernismul occidental”, de specie galițiană. Muzica și poezia, calitățile cu care a fost înzestrat românul din naștere, sunt calități rare, cu care prea puține popoare se pot lăuda. / Faţă de această frumoasă iniţiativă, care are de scop menținerea și încurajarea cântecelor naţionale, care – durere! – în pătura de sus sunt înlocuite cu caraghioasele melodii africane, nu putem decât să exprimăm

[320] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 267
[321] *Svastica Banatului*, Anul I, nr. 18, Timişoara 1927, p. 4

aprecierea şi admiraţia noastră. Totodată, în numele opiniei publice a acestui judeţ, aducem cele mai recunoscătoare mulţumiri iniţiatorilor acestei frumoase realizări, adevărați români, care s-au făcut demni de această sfântă calitate, neîntinați de patima politicianismului distrugător și subminator al vieţii noastre de stat. Iată un progres al neamului întreg!

Corurile participatoare au fost următoarele: Corul „Deşteptarea" din **Săvârşin**, care a făcut o foarte frumoasă impresie, dirijorul I. Păcurariu conducând cu multă exactitate. Corul din **Troaş**, **Micălaca**, **Nădab**, **Mureşel**, **Vărşand**, **Radna**, **Covăsinţi** etc. / În urma debutării fiecărui cor, s-au acordat premii, în modul următor: / **Premiul prim** a fost cucerit de Corul „Deşteptarea" din **Săvârşin**. / **Premiul II**, corul din **Radna**, de sub conducerea ţăranului I. Tripon, iar **Premiul III**, corul din **Micălaca**, condus tot de un țăran. Toate aceste coruri s-au afirmat prin buna executare a pieselor muzicale. Remarcăm frumosul progres al tânărului cor din **Troaş**, de sub conducerea preotului Popescu. Acest cor, deși de curând înființat, a dat dovada unui cor bine instruit, prin întonările precise și exacte, atrăgând simpatia întregului public. Tot astfel, și corul din **Vărşand**. / Sperăm că această tânără asociație, mândria judeţului nostru, va căuta să învingă toate greutăţile. Această convingere ne-o asigură și întăresc adevărații români, profesorii neobosiţi și realizatorii unui succes românesc, domnii profesori Atanasie și Ioan Lipovan. / Cu credință în atotputernicul Părinte, urăm, încă odată, succes și realizarea dorințelor asociaţiei, spre

mândria noastră naţională! / Vivat, crescat, floreat! / Horia Vărădeanu”[322].

1938: „Problema sinistraţilor din **cartierul Micălaca**, preocupă din nou opinia publică. Nu de mult, am relatat, în corespondentele noastre, că dl Romulus Orezeanu, primarul orașului (Arad – n. n.), a dispus ca sumele acordate locuitorilor din acel cartier, pentru a-și reface gospodăriile distruse de inundaţii, să fie încasate în 10 rate anuale, în decurs de 10 ani. În urma acestei dispoziţii, locuitorii cartierului au întocmit un memoriu pe care-l vor înainta Majestăţii Sale Regelui, pentru a cere să li se ierte aceste sume”[323].

1938: „Înainte cu câteva luni, săteanul Iosif Gheorghe, din comuna **Semlec**, a început să trăiască în „căsătorie de probă” cu o frumoasă fetiță, de 14 ani, din **suburbia Micălaca**. După două luni, a trimis-o acasă, spunând că nu e o soție bună. / Chestiunea a ajuns în faţa tribunalului. Gheorghe Iosif a fost condamnat la două luni închisoare şi suspendarea drepturilor politice pe timp de un an”[324].

1938: „Ieri, am anunțat, pe scurt, că la locuințele domnilor colonel Graur și Lăpușcă, comerciant în suburbia **Sega**, au fost comise două spargeri. Revenim, azi, cu amănunte complete, pe care, din cauza cercetărilor făcute de poliție, ieri nu le-am putut da. / Ordonanța domnului colonel Graur s-a trezit. pe la orele 1, auzind un zgomot suspect în locuință. Știind că dl colonel nu se înapoiază decât mai târziu acasă, s-a îmbrăcat la repezeală și a intrat în locuință. Pe când a ajuns acolo, n-a mai găsit nimic, în

[322] *Svastica Banatului*, Anul IV, nr. 23-24, Timişoara 1930, p. 3
[323] *Universul*, Anul 55, nr. 77, București 1938, p. 12
[324] *Universul*, Anul 55, nr. 86, București 1938, p. 14

schimb a auzit închizându-se poarta casei, care fusese izbită cu putere. A ieșit imediat în stradă și s-a urcat pe digul Mureșului – locuința dlui colonel este pe str. Dumbrava Roșie, în apropierea Mureșului – și, de acolo, a văzut, în apropierea apei, trei indivizi, care se îndreptau cu pași repezi spre **Micălaca**. S-a luat după ei, dar unul dintre urmăriți a scos un revolver și a tras două gloanțe în direcția ordonanței. Gloanțele nu l-au nimerit, dar, după cum s-a stabilit ulterior, au spart geamul locuinței dlui colonel și s-au înfipt în peretele dormitorului. / Atrași de zgomotele împușcăturilor, au apărut și doi gardieni publici, care s-au pus imediat în urmărirea spărgătorilor. I-au urmărit, o bucată de timp, dar necunoscuții, fiind mai repezi, au reușit să scape. Comisarul de serviciu, fiind avizat, a sosit la fața locului și a făcut cercetările de rigoare, dar n-a găsit nimic, în afară de un browning, ce fusese furat din locuința dlui colonel. / Între timp, a sosit acasă şi dl colonel Gh. Graur, astfel că s-a putut stabili, în mod precis, că hoții, în afară de două revolvere, dintre care unul găsit, au furat numai puține haine.

A doua spargere, comisă la băcănia şi restaurantul dlui Teodor Lăpușcă, s-a petrecut pe la orele 3 noaptea. Vecinii nu auzit zgomote suspecte și au ieșit în stradă, să vadă ce se petrece. Imediat au zărit lumină în prăvălie. Bănuind că nu e vorba de lucru curat, s-au înarmat cu niște drugi de fier și s-au apropiat încet de ușa prăvăliei. Însă n-au observat că, în mijlocul drumului, la o distanță de aproape 20 metri de casă, staționează o căruță, cu doi inși. În căruță, unul dintre tovarășii spărgătorilor veghea la siguranța lor. Acesta, când a văzut grupul vecinilor îndreptându-se spre prăvălie, a dat alarma iar spărgătorii, patru la număr, au ieșit în goană din prăvălie, fiecare având câte

un pachet cu marfă. Vecinii lui Lăpuscă nu s-au intimidat, ci au început să alerge după hoți. Pe unul dintre ei l-au lovit în cap, încât a căzut la pământ, dar s-a ridicat imediat și a dispărut în noapte. Ceilalți trei au sărit în căruță și au plecat în goana mare a cailor. / Între timp, s-a trezit și dl Lăpușcă și, văzând cele întâmplate, a avizat poliția, de unde la fața locului s-a deplasat comisarul de serviciu, stabilind că hoții au furat marfă în valoare de 5.000 lei și o sumă mică de bani, ce o găsiseră în tejgheaua prăvăliei. / Spargerea a fost comisă în felul următor: hoții au rupt rolul de fier al unei ferestre, pe urmă au spart geamul, iar unul dintre ei. probabil mai subțirel, a intrat în prăvălie și a deschis ușa, care fusese încuiată prin interior. / În fața curajului extraordinar, de care au dat dovada hoții, în aceste două spargeri, poliția a luat severe și ample măsuri pentru urmărirea lor. Se vor face cercetări speciale în cartierele **Micălaca** și **Gaiu**, unde, se crede, este sediul acestei bande”[325].

1939: „La comisariatul de poliţie din **Măcălasa** au fost depuse reclamaţiuni, din partea locuitorilor Ştefan Bălaj, din str. Boemiei, şi Dumitru Bărnău, din strada Măguri, arătând că necunscuţi le-au furat mai multe păsări de curte”[326].

1939: „Am scris, zilele trecute, că Societatea „Principele Mircea” şi-a ţinut adunarea generală anuală. Spicuim, acum, câteva date din raportul de activitate din anul trecut. Astfel, la leagănul din **Micălaca veche** au fost îngrijiți și alimentați, zilnic, 17-20 copii. Leagănul este întreţinut din contribuţia lunară a 83 intelectuali români. Tot în cartierul **Micălaca veche**, Societatea „Principele

[325] *Universul*, Anul 55, nr. 127, Bucureşti 1938, p. 12
[326] *Universul*, Anul 56, nr. 59, Bucureşti 1939, p. 12

Mircea" mai susține un dispensar, unde au fost examinaţi 356 copii. Încasările anului trecut au fost de lei 166.348 lei, iar cheltuielile, de 113.989 lei. Cu excedentul anului trecut, averea societății se ridică la 218.183 lei"[327].

1940: „Văduva lui Adolf Braun din **Micălaca** a anunţat poliția că locuința i-a fost spartă şi de acolo i s-au furat 9.500 lei şi bijuterii în valoare de 50.000 lei"[328].

Bäuerinnen Bunila Femei

Peasant women Paysannes

[327] *Universul*, Anul 56, nr. 66, Bucureşti 1939, p. 10
[328] *Universul*, Anul 57, nr. 197, Bucureşti 1940, p. 10

MICĂSASA

(Mykezaza, Mykezata, Fugindorf, judeţul Sibiu)

1356, aprilie 6: Andrei, voievodul Transilvaniei, scrie capitlului bisericii Transilvaniei că s-a jeluit Pavel, prepozitul bisericii din Sibiu, că „hotarele unor moşii ale sale, numite **Târnava** (fosta Proştea Mare, Noghekemczew, judeţul Sibiu) şi **Târnăvioara** (fosta Proştea Mică, Kysekemczev, judeţul Sibiu), sunt hotărnicite prin bătrânele şi vechile semne de hotar, în temeiul unei scrisori a lui Ştefan, fostul vicevoievod al Transilvaniei… şi că atunci când a vrut să pună semne de hotar în partea de apus a acestor moşii dinspre satul **Micăsasa** (Mykezaza, Mykezata, Fugindorf, judeţul Sibiu) şi o sesie numită **Kyralreve** (Kyralreue, lângă Micăsasa, judeţul Sibiu), care din moşi strămoşi le-a aparţinut şi trebuie să le aparţină… satul Târnăvioara al prepozitului este legat prin vecinătate nu cu moşia Misăsasa, ci cu moşia lor Kyralreve". Voievodul cere trimiterea oamenilor de mărturie, care să restabilească „vechile movile de hotar între moşiile Târnăvioara şi Kyralreve"[329].

[329] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 10, pp. 13, 14

1358, februarie 23, Cetatea de Baltă: Vicevoievodul Dominic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, în adunarea nobililor de la Turda, „ridicându-se din mijlocul altor susţinători de pricini, Ioan, fiul lui Mihail, Dumitru, fiul lui Nicolae, şi Ioan, fiul lui Petru, nobili de **Cecălaca** (), au declarat că moşia numită **Kyralreue** (lângă Micăsasa, judeţul Sibiu), aflătoare lângă râul Târnava Mare, între moşiile **Micăsasa** (Mykezaza, Mykezata, Fugindorf, judeţul Sibiu) şi **Proştea Mică** (fosta Proştea Mare, Noghekemczew, azi **Târnava**, judeţul Sibiu), în comitatul Târnava, care acum era cu totul lipsită de locuitori a ţinut şi ţine de ei, prin dreptul de moştenire de la bunicul şi străbunicul lor… şi că locuitorii sau oaspeţii din satul Micăsasa, cu de la sine putere, culeg şi folosesc toate roadele acelei moşii… Acei juzi ai nobililor şi asesori juraţi, jurând pe credinţa lor, cu mâna pe lemnul crucii, au mărturisit că moşia Kyralreue ţine, prin drept de moştenire, încă din vechime de pomeniţii Ioan, fiul lui Mihail, Dumitru, fiul lui Nicolae, şi Ioan, fiul lui Petru de Cecălaca, şi că acei locuitori l-ao omorât, tot acolo, pe Mihail, tatăl acelui Ioan, iar pe ei, fiind în vârstă fragedă, i-au gonit atunci de pe zisa lor moşie. De aceea, domnul nostru, voievodul, ne-a poruncit ca, prin mărturia voastră, să facem ca pomeniţii Ioan, fiul lui Mihail, Dumitru, fiul lui Nicolae, şi Ioan, fiul lui Petru, să fie puşi în stăpânirea moşiei Kyralreue, de către omul nostru, şi să fim datori a-i aşeza în stăpânirea zisei moşii”[330].

1359, aprilie 7, Vişegrad: Regele Ludovic scrie voievodului Andrei despre „plângerea adesea reînnoită a tuturor iobagilor din **Micăsasa** (Mykezaza, Mykezata,

[330] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 224, pp. 231-234

Fugindorf, judeţul Sibiu) şi din **Hususău** (Huzyusou, azi **Valea Lungă**, judeţul Sibiu), anume că nobilii de **Cecălaca** (Chakalak, Chekelaka, Ckekeloca, judeţul Mureş) şi fiii lui Cristian, fiul lui Alard de **Şeica Mică** (Sachelk, Sarselk, **Şeica Mică**, judeţul Sibiu), precum şi Nicolae de **Şeica Mare** (Schelk, Selk, Selky, Zelk, **Şeica Mare**, judeţul Sibiu), au cotropit, cu de la ei îndrăzneală, pământurile noastre regeşti, Micăsasa şi Hususău, şi se folosesc de ele pe nedrept, nesocotind cu îndărătnicie alte scrisori ale noastre de poruncă. / Şi deoarece nu voim ca aceste drepturi ale noastre să fie cotropite, poruncim cu tărie să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia şi cu mărturia capitlului bisericii Transilvaniei, trimişii noştri, cercetând mai întâi curatul adevăr, în privinţa celor de mai sus… să treacă din nou aceste pământuri ale noastre spre a le folosi în numele nostru”[331].

1365, august 19: Comitele Andrei din **Sebeş** (Mulbach, judeţul Alba), jude regal, comitele Ianus, jude din **Sibiu**, comitele Laurenţi din **Roşia** (Ruffo Monte, judeţul Sibiu), comitele Andrei din **Vurpăr** (Burberk, Burkperk, judeţul Alba), Albert din **Şura Mare** (Magnum Horreur, judeţul Sibiu) şi toată obştea bătrânilor scaunului aduc la cunoştinţa tuturor că au venit „chibzuiţii bărbaţi bătrâni din **Şeica Mică** (Schadschelken, judeţul Sibiu), cu o scrisoare a tuturor locuitorilor din cele două scaune, anume Mediaş şi Şeica, în care se spune că ei au clădit şi au aşezat din nou hotarele şi în locurile lor, o moară pentru folosul obştesc şi folosinţa bogaţilor şi săracilor lor din satul Şeica Mică, fără nici o stânjenire a morii celei vechi, întemeiată, mai înainte, de comiţii din **Micăsasa** (Villa

[331] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 363, pp. 362, 363

Fugonis, judeţul Sibiu) şi de părtaşii lor. / Iar noi, dorind să aflăm mai neîndoios adevărul, am trimis acolo trimişii noştri credincioşi. Aceştia, întorcându-se, ne-au spus că oamenii din Şeica Mică nu stânjenesc, cu moara lor cea nouă, moara cea veche, în ceea ce priveşte apa şi vadurile ei”[332].

1598, decembrie 20: Raportul trimişilor Laurenţiu Chany şi George Hosszuaszai către comitatul Târnavei: „Încredințăm Măriei Tale slujba noastră și Domniilor Voastre. Vrem să aducem la cunoștința Măriei Tale și Domniilor Voastre că, în anul 1598, la 20 decembrie, ne-a chemat la **Micăsasa** viteazul, dumnealui Francisc Horvát, locuitor în Micăsasa, care este în comitatul Târnava, prin scrisoarea de poruncă a Maiestății Sale Doamnei noastre. De aceea, noi fiind ascultători scrisorii de poruncă a Maiestății Sale, am mers la **Micăsasa**, la casa dumnealui Francisc Horvát și, când am fost acolo, pe mărturiile pe care le-au chemat în fața noastră, cu scrisoarea Maiestății Sale, le-am jurat cu jurământ strașnic, ale căror mărturii, după credință au urmat astfel: / Întâiul martor, Andrei Dus, persoană nobilă, locuitor în **Micăsasa**, în comitatul Târnava, a jurat jurământ tare și după credința sa mărturisește că știe, de bună seamă, că acolo unde a pus dumnealui Francisc Horvát să-i facă moară, pentru care este pâra, este cu totul pe locul dumnealui Francisc Horvát, și deasupra este al lui până la sat, dar mai la vale de moară nu știe până unde-i merge hotarul. Și tatăl lui Francisc Horvát l-a stăpânit și l-a arat. / Al doilea martor, Ștefan Szilágyi, nobil. / Al treilea, Mihail Cenk, iobagul de odinioară al văduvei lui Matei Horvát. / Al patrulea,

[332] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 420, pp. 440, 441

Mihail Teiler, iobagul. / Al cincilea, Mihail Cenk. / Al şaselea, Toma Kádár. / Al şaptelea, Radul Treza, **chinezul satului Micăsasa**, iobagul lui Petru Gálffi. / Al optulea, Oprian Solia. / Al nouălea, Iuan Radul. / 10. Man Solia. / 11. Iuan Goța. / 12. Ștefan Radul. / 13. Christof Roman. / 14. David Bota. / 15. Dan Clucier. / 16. Marcu Bota. / 17. Iuan Beres. / 18. Opra Solia. / 19. Petru Solia. / 20. Lucaci Molnár. / 21. Blasiu György. / 22. Grigor Radul. / 23. Grigor Simian. / 24. Petru Ștefan. / 25. Nobilul Gaspar Dus. / 26. Nobilul Ion Dus. / 27. Iobagul Andrei Kovács. / 28. Matia Vincze, birău, jurat în **Hoghilag**, iobagul Maiestății Sale Doamnei noastre. / 29. Simion Linceg, pârgar, jurat din **Hoghilag**. / 30. Matia Fodor. / 31. Gheorghe Verner. / 32. Petru Andrási. / 33. Francisc Gereb. / 34. Laurențiu Telmen. / 35. Gheorghe Velter. / 36. Petru Vusman. / 37. Gyárfás Simion, iobagii Maiestății Sale Doamnei noastre din **Hoghilag**. / 38. Mihail Kovács, om bătrân, locuitor în **Șeica Mică**, în scaunul Mediașului. / 39. Iacob Georgie, om bătrân. / 40. Ambrosiu Veres. / 41. Martin Farkas. / 42. Valentin Kovács, locuitori în **Șeica Mică**. / 43. Mihail Molnár. / 44. Ion Szabó, cu alt nume Ion Molnár. / 45. Mihail Stomp. / 46. Peter Frink. / 47. Peter Partul. / 48. Many Frink. / 49. Stan Partul. / 50. Petru Stoica. / 51. Stan Bucur. / 52. Mihailă Stoica. / 53. Iuan Coșniță. / 54. Petru Băcilă. / 55. Petru Gavrilă. / 56. Iuan Sava. / 57. Iuan Vona. / 58. Petru Maxin. / 59. Radul Rota. / 60. Radul Persoga. / 61. Opra Goța. / Dumnezeu să țină pe Măria Ta și pe Domniile Voastre. Am scris aceasta după credința noastră Măriei

Tale și Domniilor Voastre, în ziua, locul și anul scris mai sus, cu pecetea noastră”[333].

1885: „Ni se scrie din **Cetatea de Baltă** că volnicia nobilimii şi a cercurilor administrative a ajuns la culme. Pământurile ţăranilori se iau cu sila, prin administraţia comitatensă, şi se dau nobilimii. În **Micăsasa** s-a aşezat un conte maghiar sărăcit şi solgăbirăul a poruncit notarului de acolo ca țăranii să-i lucre mica lui moșie în cinste. Deci, ar fi timpului ca conducătorii naţiunii noastre să se îngrijescă mai tare de turma lor, după care trăieşte, sfârşeşte corespondentul plângerea sa”[334].

1888: „Aseară, în 12 martie, directorului și redactorul foii noastre a plecată la gară, spre a merge la Cluşiu, unde erau citați înaintea juriului, pe ziua de 14 martie. Înainte de plecare, însă, aflară, din partea şefului gării, că, după o telegramă ce-o primise acesta înainte cu-o jumătate de oră, ccomunicațiunea pe calea ferată este cu totul întreruptă între **Căpuşu** și **Michesasa**, din cauză că au ieşit apele Târnavei și au rupt terasamentul în distanţă mare. Totodată li se spuse că nu e speranță de a se restabili comunicaţiunea nici în două zile. În urma aceasta, au cerut prin telegraf, de la tribunalul din Cluşiu, amânarea procesului. Astăzi, la amiază, a primit dl Dr. A. Mureșianu, de la Clușiu, răspunsul telegrafic, că tribunalul a decis amânarea procesului, pentru care se va pune un nou termen de înfățișare mai târziu”[335].

---

[333] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. V, 1596-1599, Bucureşti 1932, p. 205

[334] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 281, Braşov 1885, p. 2

[335] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 47, Braşov 1888, p. 2

1888: „Din **Micăsasa**, de lângă Târnava Mare, ni se scriu următorele: Miercuri, în 14 martie nou, pe la 3 ore p. m. trecând 12 oameni, cu luntrea, de către **Ţapu**, către **Micăsasa**, în nemijlocita apropiere de iazul (umplutura) de la moara **Micăsasei** s-au răsturnată cu ea în apă. Dintre cei periclitați, au scăpată 10, s-au înecată 2, anume Dumitru Mailat, cu soţia sa Pelagia, din **Micăsasa**. În urma lor au rămasă 5 copii orfani, anume 4 fete și 1 băiat, între care cel mai mare, de 14 ani, iar cel mai mic, de 9 luni. Cei înecaţi nici până astăzi nu s-au aflată, fiind apa tare mare şi repede. Întreaga vecinătatea e în doliu. Înecaţii au fost oameni săraci, iar bieţii orfani, rămași de ei, vor deveni și mai săraci”[336].

1888: „Ziarul german „Kronstädter Zeitung“ din Braşov, cu data 29 martie. nr. 14, între varietăţi scriind despre cazul nefericit, întâmplat sub iazul morii de la **Micăsasa**, când s-au înecat unii bărbat cu soția sa, publicat și în „Gazeta Transilvaniei“ din 11/93 martie, nr. 55, zice că „pe când unii dintre cei răsturnaţi cu luntriţa în apă cercau cum să-și scape viaţa, pe atunci poporul, care se adunase pe țărmuri, spre a afla cadavrele celor înecaţi, la sfatul preotului au pus pe o felie de pâine o lumină aprinsă, şi felia cu făclia au lăsat-o pe suprafața apei, în acea credință deșartă că, unde se va opri făclia de pâine, acolo, pe fundul apei se află cadavrele înecaţilor”. / După ce, însă, în **Micăsasa**, actualmente numai eu sunt preot, urmează că scornitura cu „sfatul popii” mă atinge pe mine şi ca onoratul public cetitor să nu creadă că dlui corespondent al ziarului „Kronstädter Zeitung” vorbeşte ade-

[336] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 55, Braşov 1888, p. 2

vărul și, prin aceasta, să fie indus în eroare, voi descrie cum s-a întâmplat lucrul.

Joi în 15 martie nou (în „Gazeta", din eroare, s-a scris miercuri, în 14) pe la 9 ore post meridian s-a răsturnat luntrea cu 12 oameni, care voiau să treacă, de la malul stâng, la cel drept al Târnavei Mari. / Au scăpată 10 și s-au înecată 2 inși, bărbatul cu soţia sa, în urma cărora au remasii 5 copii minoreni. / Cazul acesta s-a lăţit, curând, în comună şi a produs cea mai mare compătimire, și, deși era o tină de tot mare, totuşi mai toţi oamenii din comună au ieșit la locul unde s-a întâmplat nefericirea. Însă eu, deşi adâncit întristat pentru nenorociţii înecați și mai cu seamă pentru orfanii lor, am rămasă acasă, fiindcă sunt sătul de luntrii și de ape, fiind și eu, în viața mea, de 3 ori în asemenea pericol, şi încă o dată numai cu câţiva metri mai în jos de unde s-a întâmplat acum nenorocirea. / Pe când au ajuns Ooamenii din comună la Târnavă, cei scăpați din gura morţii s-au dus unii în comuna vecină **Ţapu**, iar alții într-o crâșmă apropiată, unde și-au schimbat vestmintele, așa sătenii trebuiau să stea pe malul drept şi să privească apa, în sus şi în jos, că încă nu se ştia sigur nici câți și nici cine s-a înecat. / Ca să se bage cu înotul nimeni nu cuteza, fiind apa tare mare și repede, ba mergea pe ea și puțină gheață, iar luntrea era cufundată, încât mulţi credeau că s-a dus de mult pe apă, la vale. / Prin urmare, îi vine omului tare curios fantasia dlui corespondent al amintitului zar, cum vede el „pe unii luptându-se cu valurile şi alții umblând, la sfatul popei, cu lumina şi felia de pâine după cei înecați". / Oare când ar fi putut cineva umbla pe apă, fie chiar cu luntrea, după cine ar fi umblat mai întâi? Eu cred că după cei vii, „care se luptau cu valurile apei" şi numai după aceea, după cei morți. Să

se ştie însă şi aceea că toată „lupta cu valurile apei” atunci nu putea dura decât cel mult 5 minute şi se termina ori spre bine, ori spre rău. „Lupta cu valurile apei” a stat în aceea că cei care au scăpat s-au prins toți de câte o nuia de la fundul iazului, căci altcum, să fi fost voinici chiar ca dl corespondent, și tot trebuia să se fineasc㠄lupta” cu pierderea vieții. / Atâta s-a întâmplat, în ziua nenorocirii, și eu desfid pe oricine ca să îmi arate că eu am vorbit, în ziua aceea ori în cele următoare, până astăzi, barem cu un singur om din comună ori dimprejurul acesta asupra mijloacelor de a putea afla cadavrele înecaţilor, și nici am văzut, nici am auzit ceva în acest obiect. Prin urmare, descrierea dlui corespondent al ziarului „Kronstädter Zeitung”, cu privire la „sfatul popei” pentru folosirea pâinii și a lumânării este sau o eroare culpabilă, sau o ofensă tendenţioasă a corespondentului foii germane față cu persona mea. / Primiţi, vă rog, adâncul respectă ce vă păstrez. / Filip Docolin, paroh greco-catolic”[337].

1888: „Vasilie Surtea din **Soroștin** mână o vacă, de pe locul de pășunat de lângă **Sălişte**, şi îmbie pe măcelarul Ion Ciupea din **Micăsasa** să o cumpere. Acesta refuză negustoria, fiindcă Surtea n-avea bilet pentru vită. Acesta tăie, în **Chesleri**, vaca, vându acolo o parte din carne, cu 10 cruceri chilogramul, iar pielea o vându în **Mediaş**, cu 5 fllorini 50 cruceri. Acum se odihneşte la judecătoria de cerc, în **Ocna-Sibiului**”[338].

1904, Diaconovich: „**Micăsasa** (magh. Mikeszász, germ. Feigendorf), comună mică în Transilvania, comitatul Târnava Mică, cu 1.484 locuitori, în 1891, din

[337] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 70, Braşov 1888, p. 2
[338] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 264, Braşov 1888, p. 3

care 1.187 români şi 291 maghiari; staţiune de cale ferată, poştă şi telegraf"[339].

1923: „Junele Ilie Ţiplea, de 19 ani, din **Ţapu**, întorcându-se, în ziua de 26 faur, din **Chester**, spre casă, în hotarul comunei **Micăsasa** a întâlnit 3 băieţi din această comună. Luându-se la ceartă, Ilie Ţiplea, care avea la sine un revolver, a împuşcat drept în cap pe băiatul Dănilă Boariu, de 13 ani, din **Micăsasa**, care, după 24 ceasuri, a şi murit. Ucigaşul a fugit acasă, în **Ţapu**, însă jandarmii l-au prins şi l-au predat parchetului. / **Micăsasa**, la 1 martie. / Demetriu Boar, paroh"[340].

1924: „Sâmbătă, în ziua de Bobotează, s-a făcut, la **Micăsasa**, înmormântarea lelei Paraschiva Moldovan, în vârstă de 75 ani. Răposata a fost mama profesorului şi vestitului cântăreț bisericesc de la **Blaj**, Ioan Moldovan. / Îngropăciunea a fost foarte frumoasă. Pe lângă Părintele Boariu, din **Micăsasa**, au slujit prohodul Părinţii Dr. Ionel Coltor şi Iuliu Maior, amândoi profesori din Blaj, Părintele Ioan Mărginean din **Ţapu** şi doi teologi din Blaj. Predica a rostit-o Părintele Dr. Ionel Coltor, arătând vrednicile răposatei, care, țărancă fiind, şi-a jertfit totul, până şi-a crescut la şcoală pe singurul ei fecior, mângâierea bătrâneţelor. Facă-i Dumnezeu parte cu drepții!"[341].

1926: „În seara zilei de 11 decembrie 1925, văduva Fira Pinciu, născută Boariu, din **Micăsasa**, în etate de 55 ani, a fost sugrumată şi omorâtă, în casa proprie din mijlocul comunei, de către Nicolae Târna, de 18 ani, din comuna **Lodroman**. / Numita, după secționarea ordonată

---

[339] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 268

[340] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 10, Blaj 1923, p. 1

[341] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 4, Blaj 1924, p. 4

de parchetul din Alba-Iulia, a fost înmormântată, în 13 decembrie 1925. Făptuitorul a fost descoperit în ziua de 14 decembrie, la **Blaj**, de către junele Niţă Denghel din **Micăsasa** şi predat jandarmeriei. Făptuitorul spune că la făptuirea omorului a fost îndemnat de ginerele răpausatei şi tatăl său, Dumitru Păcurar-Lăbău, din **Micăsasa**. / Spune că tocmai în seara aceea Dumitru Păcurar-Lăbău l-a îndemnat să o omoare, promiţându-i ca răsplată 8.000 lei, precum şi loc, ca să-şi edifice casă aici, în **Micăsasă**, şi 1 jugăr de loc la hotar. După acestea, făptuitorul a luat cina cu îndemnătorii, care i-au dat 1.000 lei, rămânând ca şapte mii să primească după săvârşirea crimei. / Ginerele Dumitru Păcurar i-a dat ucigaşului o cârpă, cu care să-i astupe gura, ca să nu poată striga, şi aşa, apoi, a săvârşit crima, sugrumând-o.

Văduva Fira Pinciu poseda o avere frumoasă şi, după căsătoria unicei sale fiice, săvârşită în 3 maiu 1925, ginerele său, dimpreună cu tatăl său, Dumitru Păcurar-Lăbău, râvnind la averea cei, în repetate rânduri s-au năpustit asupra ei, i-au cules bucatele de pe câmp şi din vii, i-au dus nutreţul din curte, toate fără voia ei. / Făptuitorul Nicolae Târna şi Dumitru Păcurar, tânărul, ginerele răposatei, sunt acum în mâna parchetului din Alba-Iulia. Dumitru Păcurar-Lăbău e pe pat, spune că e bolnav, dară soţia sa, despre care făptuitorul spune că ea însăşi i-a numărat şi i-a dat, în seara aceea, 1.000 de lei, e acasă. / Omorul a făcut mare vâlvă, atât aici, cât şi în toate comunele din jur. / Demetriu Boariu, paroh român unit”[342].

1929: În 7 iulie, în cadrul serbărilor prilejuite de reuniunea „Astrei”, în comuna **Ţapu**, „la ora 2 după-

[342] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 1, Blaj 1926, p. 5

amiază, s-a ținut, în sălile școlii primare de stat, adunarea oficială a Despărțământului „Astrei”. Pe lângă poporul foarte numeros din comunele **Țapu**, **Şoroştin**, **Micăsasa**, **Luncă** şi **Mănărade**, mai este de față şi o frumoasă cunună de intelectuali din **Blaj** şi din împrejurimi, precum şi din comună… / După expoziţia de copii, s-au înfăţişat la concurs fetele şi nevestele din comunele **Țapu**, **Micăsasa**, **Tăuni**, **Luncă** şi **Mănărade**, cu porturile lor româneşti. Fetele de pe Târnave sunt vestite de frumoase. Şi tot atât de vestite cusătoare şi ţesătoare… **Lista fetelor şi nevestelor premiate** este următoarea: Veronica Băcilă din **Tăuni**, Iovuţa Handrea din **Mănărade**; Salomia Florea, Anica Muntean, Maria Lupu, Sofia Stoica, Maria Moga, Maria Mărginean, Ana Șipoș, Floarea Dancu, Saveta Dancu, Lucreția Stoica, **toate din Țapu**; Anica Husan din **Micăsasa**; Firuța Mailat din **Micăsasa**; Anica Bârsan din **Şoroştin**; Maria Chindea din **Şoroştin**; Ana Laţa, Măriuca Laţa şi Viorica German din **Luncă**. / Pe lângă diplomă, cele premiate au luat şi câte-o foarte frumoasă cocardă naţională, pe care scrie: Premiul „Astrei“. / **La dansuri** s-au prezentat flăcăi năstrușnici din **Țapu** şi jur, care au pus în uimire comisia cu „ponturile” şi cu bătutele lor. Preşedintele comisiei, dl avocat Dr. Ioan Bianu, umbla să ia la scrisoare hora toată, atât de greu era să aleagă dintre atâţia jucători de frunte. Nici nu s-au ajuns premiile, aşa că au fost decoraţi numai următorii, ca cei mai „prima”: / Petru Popa din **Țapu**, / Vintilă Dumitru din **Şoroştin**, Spiridon Velicea din **Luncă**; / Laţa Vasile, Moga Gheorghe, Minai Dumitru, Streza Ion, Cândea Ion,

Horja Ion, Moga Ion, Lupu Ilie, Gora Ion şi Rusalin Hanzi, **toţi din Ţapu**"[343].

1933: „**Focul din pământ la Mediaş**. Făclia uriaşă care luminează noaptea ţinuturile ardelene ¤ „Gazul metan" a găsit o răsuflătoare şi arde necontenit, băgând groază în locuitori ¤ Însemnări luate la faţa locului.

În ziua de 13 iulie, seara, aproape întreg Arealul a fost băgat în mare groază de-o vâlvătaie cumplită de foc, care înroşise norii şi se vedea amenințătoare şi din celea mai mari depărtări. Aproape în fiecare sat şi oraş, oamenii au crezut că este un foc mare în comuna vecină şi nu puţini au fost aceia care au şi alergat spre zarişte vâlvătăii, ca să ajute la stins. / În **Blaj** s-a crezut că arde marea comună **Valea Lungă** ori **Lunca**. Locuitorii din **Valea Lungă**, la rândul lor, au crezut că arde comuna **Lodroman**, Saşii din **Hususău** au şi scos pompele de apă, de multă vreme ruginite, şi au luat-o la goană către **Lodroman**. Pompierii din **Cluş** au văzut şi ei focul, de către miazăzi-răsărit, şi au plecat spre **Feleac**, să stingă acolo. La **Abrud**, oamenii au crezut că arde comuna **Corna** şi au fugit într-acolo. La Râmnicul Vâlcei, în vechiul regat, un plutonier major, care se găsea în patrulare în jurul oraşului şi crezând că arde într-o comună vecină, s-a tot luat după zare, până s-a trezit în vârful munţilor, la **Turnu-Roşu**, de unde i-se părea că arde întreg Ardealul. / Un inginer sosit la Blaj, de la **Lupeni**, spune că focul se vede şi de sub poalele Parângului, tot atât de bine se vede şi de la **Timişoara**.

Limbi de foc din pământ. La **Blaj,** am ştiut curând că focul cel mare, care înroşeşte cerul spre răsărit,

[343] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 28, Blaj 1929, pp. 3-5

este la o sondă de gaz metan, de lângă **Mediaş**, dincolo de **Copșa Mică**, în dreapta drumului de fier spre Bucureşti. Asemenea focuri au mai fost în Ardeal, la **Şărmăşel pe Câmpie** și la **Șaroș**, în Târnava Mică, însă niciodată atât de cumplit ca acum. / Mulţi dintre cititorii acestei foi se vor întreba, cu drept cuvânt: de unde limbi de foc din pământ? Ce gaze ard acolo şi de unde vin ele? Ori poate că şi-a deschis iadul vreun gâtlej de răsuflătoare, să ne pedepsească pentru răutăţi? / Pe sub pământul Ardealului nostru, în multe părţi, la adâncimi de câte 300-900 metri, prin goluri lungi și încurcate, se află un gaz, un abur ciudat, foarte aprinzăcios, care se numeşte gaz metan. Acest gaz fără culoare şi cu prea puţin miros, răzbeşte uneori şi până la suprafaţa pământului şi se arată mai ales prin bălți și mocirle, pe care le face să fiarbă, apa rămânând totuși rece. O asemenea baltă este la **Bazna**. Mai sunt, pe Câmpie, pe la **Șărmaș** și **Șărmășel**. Răsuflările gazului, când nu dau în bălți şi umblă copii cu țigări pe aproape, se aprind și ard ca nişte făclii verzi, presărate pe câmp şi pe văi. Acestea uşor se astupă și se sting.

De vreo 20 de ani, încoace, inginerii cei învăţaţi, luând pildă de la americani, au început să sfredelească anume după gazul metan, cu ajutorul unor alcătuiri măiestre, numite sonde, prind gazul de sub pământ, în nişte ţevi groase de fier şi îl duc la fabrici, de poartă maşini cu el. Acest gaz îl duc prin ţevi mai subțiri şi în case, de luminează şi încălzeşte odăile. Aşa este la **Diciosânmărtin**, la **Mediaş**, la **Turda**. Acolo orășenii se luminează cu gaz metan şi tot cu gaz se încălzesc şi fac mâncare, Gazul este bun, că arde minunat şi nu face fum, nici cenuşă, însă rămâne pururea primejdios, căci, dacă se scurge în casă ori în pivniţă şi ia foc din negrijă, aruncă palate în aer şi

scrum face din oameni. Asemenea nenorociri s-au şi întâmplat multe.

În apropiere de **Mediaş**, se află sonde de gaz metan pe valea „Şomărt", la **Proştea Mare**. Chiar aici s-a ivit și nenorocirea de acum, care a făcut atâta groază în Ardeal. La Şomărt sunt vreo două sonde mai aproape, dintre care una nouă de tot, făcută pentru încercări. Din această sondă, cu nr. 5, a pornit toată prăpăstenia. Acolo au dat de gaz mult şi se spune că nu l-au astupat destul de bine, iar gazul, având putere cumplită, şi-a găsit o ieşire, din jos de sondă, într-un fund de pârău, pe unde, încă din 1 iulie, a început să izbucnească cu huiet grozav şi cu bolovani aruncaţi la înălțimi de sute de metri. / La început, gazul atesta nu ardea, ci numai făcea un zgomot cumplit, vestind pe oameni să se păzească şi să fugă de primprejur, că tuşeşte pământul şi se pot întâmpla lucruri cumplite. / Aşa s-a și întâmplat. În ziua de 13 iulie, joi spre seară, bolovanii aruncaţi din pământ au dat scântei, gazul s-a aprins şi s-a ridicat peste întreg ţinutul o limbă de foc, înaltă de 160 metri şi mai groasă decât un turn de biserică, prelingând norii şi împrăştiind spaimă în toate părțile! / O pădure, ce era în apropiere, s-a prefăcut în cenuşă, într-o clipă, iar semănăturile de grâu, de ovăz şi cucuruz au fost rase de pe faţa pământului. În jurul gurii de foc, pământul e o vatră roşie, de care nu te poţi apropia la 300-400 de metri. / Gazul arde cu putere turbată şi face un zgomot ca de trenuri multe împiedecate, pare că-i capătul lumii.

Priveliștea, la fața locului. A doua zi a focului, vineri seara, în 14 iulie, am plecat şi noi de la foaie, să vedem cu ochii noştri prăpădul, Când am trecut cu trenul de stația **Micăsasa**, dealurile din stânga şi din dreapta au

început să ne apară ca ninse de-o lumină verzuie, parcă ar fi de pucioasă. Văzduhul se aprindea întreg pe-o clipă, apoi se stingea iarăşi. / Când ne-am apropiat de **Copșa Mică**, pe sub dealurile luminate au început să apară şi satele. Păreau cetăţi moarte din poveşti, peste care se târau balauri mari, cu spinările înflăcărate. Turnurile de biserici erau parcă stâlpi de jăratec, implântaţi într-un ocean cu valuri încremenite. Gândeai că nu mai suntem în lumea noastră cunoscută, ci rătăcim în lumea galbenă şi mohorâtă, din basme. / Te cuprindeau florii la aşa privelişte! Toţi călătorii trenului stăteau la geamuri, cu ochii pironiţi afară, şi nimeni nu scotea o vorbă. Nici pe ceferişti nu-i mai auzeai strigând, ca de obicei, ci păreau şi ei îngroziţi de o noapte ca aceasta. / La **Copşa**, în gară, peste spinări de trenuri opăcite, am văzut deodată şi flacăra cea cumplită a focului. Aşa-ceva a trebuit să fie şi stâlpul de foc ce s-a arătat evreilor, când au rătăcit cu Moise prin pustiurile Arabiei! / La calea jumătate, între **Copşa** şi **Mediaş**, spre dreapta, dealurile s-au dat fără veste la o parte şi am putut vedea, în toată înfăţişarea ei grozavă, valea limbilor de foc! Adevărat valea iadului, încă din fuga trenului am văzut coastele arse, de dealuri, semănăturile pârjolite, şi copacul de flăcări jucăuşe, care ating cerul, luminând ţinuturile până în munţii Sibiului şi spre Făgăraş. / Trenul se opreşte la **Mediaş**, care pare şi el aprins, deşi se află la o depărtare de 9 km de la foc. În turnul bisericii săseşti vedem ceasul şi citim ora ca la lumina zilei. Palatele celea mari sunt cu coperişele înroşite, parcă ar fi din jeratic. Se apropie de ora 12 din noapte şi piaţa cea mare furnică de lume. Cete mari de orăşeni pleacă spre foc, pe jos, cu trăsura şi cu autobuze mari, încărcate. / Prindem şi noi o maşină sprintenă şi, în

15 minute, ne aflăm la gura văii cu pricina. Aici, lume peste lume, ca la târg de ţară. Unii merg spre gura de iad, alţii vin. Soşeaua e plină de automobile de pe la Sibiu, Cluj, Braşov, Aiud, Bazna, Diciosânmărtin. Un Sas de la Mediaş a smuls o postată bună de cucuruz şi a împlântat o *berdrie* la crucea drumului. Dogoarea limbilor de foc se simte la cale de-o poştă şi lumea încălzită se miră de cumplita arătare şi bea bere! Sasul destupă butoi după butoi şi adapă noroadele, ca Antihrist în ziua de apoi! Mare şodenie! / Luăm şi noi calea Şomărtului şi apucăm în sus, pe vale, spre nişte dealuri cu vii, care sunt la stânga, faţă în faţă cu gâtlejul flăcărilor, Ne împiedecăm la tot pasul de saşi şi săsoaice din Mediaş, ieşiţi şi ei la privelişte şi, după vreun km jumătate de drum, ne găsim pe-o coastă cu vie, la 300 metri de bobotaie. Obrajii ne sunt broboane de sudoare şi abia mai putem suferi dogoarea… / Mai privim o dată spre coloana cea cumplită de foc şi vedem în jur, prin iarba pârlită, ca nişte cârduri de gâşte cu aripile de bobotaie. Sunt sute și mii de focurele mărunte, care arată că gazele din adâncul pământului au găsit şi alte răsuflători mai mici, pe care ies şi s-au aprins şi acestea de la „chibritul“ cel mare. / M. Melin”[344].

1936: „Cursurile Şcolii Ţărăneşti Superioare din **Blaj** s-au încheiat, marţi, în 9 iunie. De dimineaţă, elevele, cu profesorii și profesoarele în frunte, au luat parte la sfânta liturghie, în catedrală. În curtea Şcolii de menaj, s-a făcut încheierea, de faţă fiind Ilustria Sa Jacob Popa, canonic-prepozit, Al. Lupeanu-Melin, preşedintele Despărţământului, S. Gizdavu, prefectul judeţului, Dr. Ioan

[344] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 28, Blaj 1933, pp. 3, 4

Bianu şi Dr. C. Suciu, vicepreşedinţi, I. F. Negruțiu, director pensionar, director Iuliu Maior şi profesor Dumitru Neda, membri în comitet, S. Orian, secretar, şi Ol. I. Barna, casier, doamnele şi domnişoarele profesoare Emilia Hopârteanu, Veturia Popa-Bura, Maria Gabor, Eugenia Todică, Victoria Urzică, Paraschiva Tâmpânariu, directoarea Şcolii de menaj, Silvia Comșa, Popescu Maria, Margareta Trifan, Lucreția Nicoară, Maria Socol, Gabriella Cristea și M, Zamfir. / Dl. Al, Lupeanu-Melin, după ce a arătat situaţia Scolii, a adresat elevelor cuvinte de despărțire, dându-le frumoase sfaturi. A împărțit, apoi, diplome şi premii, în unelte casnice, cărți şi medalii religioase. Toate elevele au avut o purtare foarte bună și au fost silitoare la studii, de aceea toate au fost premiate. **Premiul întâi** l-a luat Victoria Mâtcă din **Bălcaciu**, **al doilea**, Ana Costea din **Spini**, iar **al treilea**, Maria Mărginean din **Micăsasa**. Au fost premiate, apoi, toate celelalte, eleve: Benchia Anica, din **Lupu**, Bucur Maria, din **Pănade**, Câmpean Cornelia, din **Pănade**, Câmpean Polixenia, din **Daia**, Câmpean Veronica, din **Pănade**, Costea Carolina, din **Spini**, Cristea Maria, din **Şona**, Desmirean Paulina, din **Apahida**, Diac Eugenia, din **Moşna**, Hodăian Eleonora, din **Pintic**, Ilia Reghina, din **Clugudul de jos**, Laţa Aniţa, din **Şoroştiu**, Lupean Amalia, din **Daia**, Maior Valeria, din **Rădeşti**, Mihu Maria, din Lupu, Ana Mohan, din **Copşa**, Moga Eugenia, din **Proştea Mare**, Morar Maria, din Apahida, Muntean Elisabeta, din **Rădeşti**, Muntean Letiţia, din **Vecerd**, Oprea Maria, din **Proştea Mare**, Orian Valeria, din **Pănade**, Piştea Maria, din **Micăsasa**, Pitea Maria, din **Găbud**, Popa Viorica, din **Făget** şi Șovrea Maria, din **Făget**. / Eleva Mâtcă Viorica a mulţumit, în numele colegelor, conducătorilor Despăr-

ţământului Blaj al „Astrei“, prin îngrijirea cărora ele au putut urma cursurile acestei şcoli”[345].

1937: „Duminecă, în 10 ianuarie 1937, cercul cultural al „Astrei” din **Micăsasa**, de sub preşedinţia părintelui Dumitru Boariu, şi-a ţinut adunarea generală anuală. / De la Blaj a luat parte dl prof. Dr. Coriolan Suciu, care a şi prezidat adunarea. Din rapoartele cetite s-a învederat că cercul cultural **Micăsasa**, în anul 1936, a avut 42 membri activi şi un membru pe viaţă, iar încasările au fost de vreo şapte mii lei, din care s-a ridicat, în mijlocul comunei, un monument în cinstea eroilor căzuți în marele război. S-au ţinut, apoi, conferințe (7) și s-au aranjat producţii teatrale. Are o bibliotecă de aproape 200 cărţi, şi ce e mai îmbucurător, aceste cărți au şi fost citite de o mulțime de ţărani. / S-au înscris și 17 membri noi. / După isprăvirea adunării generale, dl profesor Suciu a ţinut o conferință despre „Revoluția lui Horia”, pe care sala ticsită de lume a ascultat-o cu multă atenţiune. / După conferinţă, părintele Boariu a mulţumit călduros reprezentantului Despărțământului Blaj pentru prezidare şi pentru frumoasa şi instructiva conferință ținută. / Cercul cultaral al „Astrei” din **Micăsasa**, condus de harnicul preot D. Boariu, poate servi de pildă şi altor cercuri culturale”[346].

1941: „Aflăm ca multă bucurie că, la **Micăsasa**, a cântat, mai întâi în zilele de Paşti, corul mixt, condus de părintele Ștefan Crişan, că acest cor a pus în uimire pe toți credincioşii, ba chiar şi pe cărturarii care au fost, în aceste zile de sărbătoare, la biserica din **Micăsasa**. Părintele Ștefan Crişan a fost, până în toamna aceasta, profesor de muzică la **Liceul Comercial din Blaj**. Catedra fiindu-i

[345] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 24, Blaj 1936, p. 3
[346] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 3, Blaj 1937, p. 5

ocupată de un refugiat, a fost numit preot-ajutor la **Micăsasa**, lângă socrul său, părintele Dumitru Boariu. În serile lungi de iarnă, a învăţat tineretul să cânte pe note, aşa că, la Paşti, s-a putut produce cu el în biserică. Reuşita a fost peste aşteptare. / Ne bucurăm din inimă de această reuşită a părintelui Ştefan Crişan şi suntem siguri că va face un cor care va fi fala Târnavei Mari"[347].

1941: „De praznicul Adormirii P. C. V. Maria, parohia noastră, din comuna **Chesler**, din judeţul Târnava Mică, condusă de Părintele Ion Vlad, a avut o mare sărbătoare. / Troiţa, Monumentul Eroilor, ridicat din contribuţia tuturor gospodarilor din loc, uniţi şi ortodocşi, şi aşezată în curtea şcolii, a fost sfinţită, cu mare pompă, aşa cum se cuvine unei Troiţe, care ne aduce aminte, pentru totdeauna, de aceia care şi-au dat ce-au avut mai scump pentru întruchiparea idealului naţional, însăşi viaţa lor. / Din acest prilej sărbătoresc, a luat parte şi **minunatul cor al parohiei noastre din Micăsasa**, de sub măiastra conducere a Părintelui Profesor Ştefan Crişan. / În minunata biserică, ridicată de curând, a cântat acest cor, compus din băieţii şi fetele din **Micăsasa** şi câţiva cărturari, în frunte cu dl învăţător-director Duca, impresionând adânc pe toţi cei de faţă. / Într-adevăr, aşa cum a spus un intelectual priceput în ale cântărilor, acest cor ar merita să fie auzit de o ţară întreagă. De aceea, n-ar fi rău să dea un concert chiar la Bucureşti, la Radio.

După Sfânta Liturghie, la care au luat parte toate autorităţile locale şi din judet, în frunte cu dl pretor Denghel, de la Pretura Plasei **Valea-Lungă** din **Blaj**, mulţimea s-a îndreptat spre şcoală, unde a avut loc sfinţirea

[347] *Unirea Poporului*, Anul XXIII, nr. 19, Blaj 1941, p. 3

apei, de către preotul local şi Părintele Virgil Duca din **Făget**. După aceasta, s-a sfinţit „Troiţa", slujindu-se şi un parastas pentru pomenirea celor 34 eroi ai comunei, căzuţi în războiul din 1914-1918. / Seria cuvântărilor a deschis-o părintele Ion Vlad din loc, vorbind atrăgător şi simţit despre „Cruce" şi obiceiul frumos de a se ridica, în diferite părţi, Cruci. Făcând legături minunate între suferinţele Mântuitorului şi suferinţele celor căzuţi, dar mai ales a celor rămaşi orfani şi văduve, de pe urma lor. / A luat cuvântul dl pretor Denghel, care a preaslăvit eroismul de totdeauna al poporului românesc şi a făcut urări M. S. Regelui Mihai I şi Conducătorului Statului. / A urmat primarul din loc, Nicolae Simina, care, într-o cuvântare înflăcărată, a făcut legătura cu întreaga comună, să cinstească cu toată evlavia „Troiţa" care azi a fost sfinţită. / În numele şcolii, a vorbit dl învăţător Ruţea Vasile, după care a urmat un drăguţ program, compus din cântece şi declamări, spuse de copiii de şcoală de sub conducerea doamnei preotese şi învăţătoare Maria Vlad, soţia părintelui din loc.

Acest progam şcolar s-a desfăşurat în sala mare a şcolii, anume împodobită cu flori, unde, la sfârşitul programului şcolar, Corul, condus de părintele profesor Crişan, a cântat două bucăţi muzicale de toată frumuseţea: „Din poiana vadului" (doină), de N. Ganea, solist fiind dl învăţător director Duca N., din **Micăsasa**, şi „Mândraliţa, pui, pui, pui", de Bena; după care s-a cântat de cor şi întreaga asistenţă: „Deşteaptă-te române", serbarea luând sfârşit în aplauzele nesfârşite ale celor de faţă. / Toţi băieţii şi fetele din cor au fost luaţi, după serbare, la masa de familiile din sat, fără deosebire de religie; iar cărturarii, în frunte cu dl pretor, au fost invitaţi la casele parohiale, un-

de li s-a servit, de către familia preotului, o masă familiară. / Impresia lăsată de sfințirea Troiţei şi prezența **Corului din Micăsasa** în mijlocul nostru va rămâne neştearsă în mintea și inima credincioşilor”[348].

Holzkirche Aschileul Mic Biserica de lemn
Wooden Church Eglise en bois

[348] *Unirea Poporului*, Anul XXIII, nr. 34, Blaj 1941, p. 3

MICEŞTI

(Micuş, Mikus, judeţul Cluj)

1352, noiembrie 21, Sântimbru: Ştefan, vicevoievodul Transilvaniei, amână judecare pricinii dintre „Ioan şi Ladislau, fiii lui Nicolae, fiul lui Mikud împotriva lui Petru, Ioan şi David, fiii lui Petru… cu privire la moşia numită **Micuş** (Mikus, azi Micești, judeţul Cluj)”[349].

1357, iunie 2, Buda: Voievodul Andrei scrie vicevoievodului Dominic că i s-a plâns „Toma cel Roşu, castelanul nostru de **Ciceu** (Chychou, judeţul Bistriţa-Năsăud), că un oarecare nobil încearcă să facă a se preţui moşia sa, numită **Micuş** (Mykus, azi **Miceşti**, judeţul Cluj), ce ţine de el în temeiul cumpărării, spre paguba şi dauna sa. Drept aceea, poruncim să nu îngăduiţi nimănui a preţui acea moşie”[350].

1357, iunie 21, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie conventului mănăstirii Mănăştur că porunceşte „potrivit hotărârii nestrămutate a noastră şi a fruntaşilor ţării, care au judecat împreună cu noi, ca moşia **Micuş** să

[349] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 154, pp. 167, 168

[350] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 155, p. 145

fie preţuită de nişte oameni cinstiţi, de faţă cu omul vostru”[351].

1367, iunie 3, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur raportează vicevoievodului Petru că omul de mărturie, împreună cu trimisul voievodal „s-au dus la semnele de hotar ale moşiei numită **Micuş** (Mykus, azi **Miceşti**, judeţul Cluj), anume la un loc numit Fâneaţa Mare, înspre partea de răsărit, deasupra unei movile, unde au găsit trei semne vechi de hotar, dintre care unul desparte, dinspre partea de răsărit a moşiei **Pethlend** (dispărut, lângă Tureni, judeţul Cluj), al doilea semn de hotar desparte satul **Comiţâg** (Kampnyadzegh, azi **Comşeşti**, judeţul Cluj), tot dinspre partea de răsărit, şi al treilea desparte moşia Micuş, dinspre partea de miazăzi, adică semne pe care le-au înnoit, punând hotarul moşiei Micuş. Apoi, mergând, de aici, înainte, spre partea de miazăzi, peste aceeași movilă, când au vrut să ridice în culmea acelei movile un nou semn de hotar, lângă unul vechi, numaidecât atunci Chamaz, fiul lui Kania, şi Ladislau, fiul lui Toma, nobilii de Comiţâg s-au împotrivit, iar când au văzut, prin trecerea acelei movile, mai multe semne vechi de hotar, dar vădite, şi au vrut să ridice lângă vechile semne de hotar pe cele noi, sus-zişii nobili de Comiţâg s-au pus împotrivitori la ridicarea acestor semne de hotar, şi pe aceştia i-au chemat, spre a se înfăția înaintea noastră, la octavele sărbătorii Rusaliilor, De asemenea, mergând, de aici, înspre partea de miazăzi, când au găsit trei semne de hotar vechi, dintre care unul desparte satul Comiţâg, al doilea satul **Tur** (azi **Tureni**, judeţul Cluj) şi al treilea desparte moşia învecinată Micuş, din-

[351] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 159, pp. 150, 151

spre partea de miazăzi, unde şi în care loc aceiaşi Chamaz, fiul lui Kania, şi Ladislau, fiul lui Toma, fiind înşişi de faţă, adunând din nou semnele vechi de hotar... şi, după aceea, în partea de miazănoapte a pomenitei moşii Micuş, de asemenea Mihail, fiul lui Ioan, împuternicitul magistrului Ioan de Tur, le-a mărturisit la fel ca adevărate; şi când au vrut să ridice un semn de hotar lângă satul Micuş, nobilii de **Indol** (Indal, azi **Deleni**, judeţul Cluj), fiind înşişi de faţă, s-au împotrivit. Apoi au mers spre partea de miazăzi, unde au găsit şase semne de hotar vechi, din care unul l-au înnoit, dar când au vrut să ridice semne de hotar noi, lângă cele vechi, sus-zişii nobili de Indol s-au împotrivit, stând împotrivă sub cuvânt de împotrivire, şi au spus că ei au acte cu privire la aceste hotare vechi; şi acolo, la aceste semne de hotar, pe aceştia, adică pe Ladislau, fiul lui Ioan, pe Nicolae, fiul lui Petru, pe Gal, fiul lui Petru, pe Luca, fiul lui Simion, pe Ioan, fiul lui Ştefan, şi pe Blasiu, fiul lui Petru, i-au chemat înaintea nobleţii voastre, statornicindu-le ca soroc octavele sărbătorii Rusaliilor. Apoi au pus, înspre partea de răsărit, la o vale numită Valea Rea, într-o dumbravă, înspre miazăzi, un semn de hotar nou; şi apoi, mergând mai departe, spre apus, când au ridicat, dinspre satul numit **Sâncraiu** (Sâncraiul Deşert, Zentkyral, azi **Crăeşti**, judeţul Cluj) al domnului rege... noi semne de hotar de legătură, în care loc nu s-a arătat nici un împotrivitor. De aici, mergând înainte, spre apus, hotarul ajunge la moşia **Kekbik** (dispărut, lângă Crăieşti, judeţul Cluj), unde au găsit trei semne de hotar vechi, dintre care unul desparte satul Sâncraiu, al doilea, moşia Kekbik, dinspre partea de apus, şi al treilea desparte moşia Micuș, lângă care au pus un semn de hotar nou. De aici, au mers deasupra satului

Kekbik, unde au găsit un semn de hotar vechi, lângă care au ridicat unul nou. De aici, hotarul trecând peste râul Kekbik, în locul unde au găsit un semn de hotar vechi, lângă care au făcut unul nou. De aici, mergând înainte, către satul **Silvaşu** (Sciluas, Ziluas, încorporat în **Gherla**, judeţul Cluj), în locul unde au găsit trei semne de hotar vechi, lângă care au făcut, din nou, două şi i-au chemat la locul semmelor de hotar pe nobilii din acel sat Silvasu; dar ei, toţi, laolaltă, nici nu s-au îngrijit să vină şi nici nu au trimis pe cineva. De aici, mergând înainte, spre miază-noapte, peste același deal, au făcut, lângă un semn de hotar vechi, unul nou. Mergând înainte, peste acel deal, spre miazănoapte, hotarul ajunge la drumul mare, care vine de la moşia Silvaşu şi se îndreaptă spre miazăzi, unde au găsit două semne vechi de hotar, dintre care pe unul, pe cel dinspre satul Micuş, l-au făcut din nou. De asemenea, mergând înainte, peste acest deal, către miază-noapte, unde au găsit un semn vechi de hotar, pe care l-au făcut din nou. De aici, mergând spre răsărit, hotarul ajunge la drumul mare, care merge spre Cluj, şi la alt drum, care se îndreaptă spre apus, şi, între aceste două drumuri, au găsit două semne vechi de hotar, lângă care au ridicat altele noi, şi la ridicarea acestui hotar s-au împotrivit **doi români**, anume Nanu şi Teodor, în numele lui Grigore, fiul lui Grigore de **Cean** (Chaan, Chan, azi **Ceanu Mare**, judeţul Cluj), şi al lui Andrei, fiul lui Pavel de Silvaşu. Apoi au mers prin alte pământuri, până la hotarele moşiei domnului episcop şi la capela noastră Sfântul Benedict, unde au găsit mai multe semne de hotar vechi, între moşiile Micuş, **Sălicea** (Zelliche, judeţul Cluj) şi Silvaşu, şi anume în acel loc, **pomeniţii români** s-au împotrivit de asemenea, în numele sus-zişilor Grigore şi Andrei. / De

aceea, i-au chemat pe toţi înaintea nobleţii voastre, anume pe nobilii de Comiţig, adică pe Chamaz, fiul lui Kania, şi pe Ladislau, fiul lui Toma, de asemenea pe nobilii de Indol numiţi mai sus, precum şi pe Grigore, fiul lui Grigore de Cean, pe Andrei, fiul lui Pavel de Silvaşu, împotriva magiştrilor Ladislau, fiul lui Ioan de **Dăbâca** (Doboka, judeţul Cluj), a lui Ioan, fiul lui Petru de **Bogata** (Bagath, azi **Bogata de Sus**, judeţul Cluj), şi a lui Petru zis Herceg de aceeaşi Bogata, hotărând părților ca soroc de înfăţişare înaintea voastră octavele sărbătorii Rusaliilor (13 iunie)”[352].

1904, Diaconovich: „**Micuș**, magh. Mikes, comună rurală în Transilvania, comitatul Turda-Arieș, cu 1.215 locuitori români”[353].

„Hohe Rinne" La Paltiniș
At Paltiniș A Paltiniș

[352] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 236, pp. 373-378
[353] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 271

MICEŞTII DE CÂMPIE

(Chiced, Keched. Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj, şi **Miceştii de Câmpie**, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1363, ianuarie 25, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, înfăţişându-se „Iacob cel mare, fiul lui Dominic de Pergelyn, nobil de **Chiced** (Keched. Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj, şi **Miceştii de Câmpie**, judeţul Bistriţa-Năsăud), iar pentru Nicolae, Pergelyn, Dominic şi Ladislau, fiii lui Ştefan, fratele său după mamă, din acelaşi loc, fără scrisoare de împuternicire… iar pe de altă parte Iacob, nobil de **Şintereguţ** (Zilkerek, azi **Corneni**, judeţul Cluj), acel Iacob cel mare ne-a mărturisit că, deoarece Iacob de Şintereguţ a tras în judecată pe acest Iacob cel mare şi pe fiii lui Ştefan, din pricina cotropirii şi ţinerii în stăpânire a unei moşii din Şintereguţ, zălogită de către Blasiu, Ladislau, Nicolae şi Bartolomeu, fiul lui Ioan, fiul lui Dominic de **Hăşdatea** (**Hasdad**, inclus în Gherla, judeţul Cluj), şi fiindcă încerca să ia înapoi de la ei această bucată de moşie, de aceea acest Iacob cel mare i-a îngăduit lui Iacob de Şintereguţ

să răscumpere această bucată de moşie… după ce va primi de la el 36 florini de aur”[354].

1367, februarie 6, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că, deoarece voieşte „ca credincioşii noştri orăşeni şi oaspeţi din **Ocna Dejului** (Deesakana, judeţul Cluj) şi din **Dej** (Deeswara, judeţul Cluj) să fie puşi, pe cale judecătorească, prin omul nostru şi al vostru, în stăpânirea unor pământuri aflătoare şi aşezate pe râul Someşul Mic, lângă acele oraşe ale noastre, pământuri care le-au fost date îndărăt şi lăsate lor”, să trimită omul de mărturie, în faţa căruia trimisul regal, „Toma, fiul lui Nicolae de **Chiced** (Keched, Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj, şi **Miceştii de Câmpie**, judeţul Bistriţa-Năsăud), sau Nicolae, fiul lui Ştefan de **Codor** (Kodor, judeţul Cluj), ori Ladislau, fiul lui Myke, sau, în lipsa celorlalţi, Ioan, fiul lui Petru, fiul lui Laurenţiu, ducându-se la pomenitele pământuri şi chemând acolo, în chip legiuit, pe toţi vecinii şi megieşii lor, să le hotărnicească după semnele lor adevărate şi vechi, ridicând altele noi, pe lingă cele vechi, în locurile de trebuinţă şi… să le dea în stăpânire numiţilor orăşeni”[355].

[354] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 152, pp. 126, 127
[355] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 201, pp. 326, 327

MICEŞTI

(Chişfalău, Kysfalwd, judeţul Alba)

1369: „Scrisoarea de hotărnicire a regelui Ludovic, dată în anul 1369, la cererea lui Dumitru, episcopul Transilvaniei, fost mare vistier, în care semnele de hotar între moşiile **Bărăbanţ** (Bombard, Borband, Barbanth, inclus în **Alba Iulia**, judeţul Alba) şi **Miceşti** (Chişfalău, Kysfalwd, judeţul Alba), de pe o parte, şi **Şard** (Saard, Sard, azi **Şardu**, judeţul Cluj), pe de altă parte, se deosebesc astfel: că, mai întâi, se urcă, de la moara de pe râul Ampoi, de către pământurile capitlului, aflate şi pe o parte, şi pe cealaltă a râului, până la locul în care acel râu a fost abătut de la albia veche a râului Ampoi, trecând prin satul Bărăbanţ şi prin locul acelui vechi Ampoi, unde se învecinează cu pământul numit Şard, al domnului episcop, în vecinătatea cărui loc se întoarce spre răsărit, prin locul vechiului Ampoi, în **Seeg** (toponim lângă Şard, judeţul Mureş), la trei movile de hotar, aşezate la capătul marginilor, din care margini una este a moşiei Şard, alta a moşiei **Ampoiţa** (Ompay, Ompaycze, judeţul Alba), iar a treia a moşiei Bărăbanţ. De acolo, hotarul se îndreaptă către miazănoapte şi străbate pădurea Ampoiului, spre un copac de stejar, înconjurat cu o movilă ca semn de hotar, de unde, trecând acea veche albie a râului Ampoi, ajunge, prin mijlocul ei, la un stejar mereu verde, înconjurat, cu o

movilă ca semn de hotar, iar de acolo, la un stejar ca semn de hotar, de la care, trecând acea pădure, ajunge în drumul pe care se merge de acolo spre miazănoapte. / Al doilea hotar al Ampoiului, care acum se numește Micești, se arată astfel limpede în aceeaşi scrisoare; dinspre partea Pietrei Sfântului Mihail, trece prin locul numit **Hydegthofelve** (toponim în Miceşti, judeţul Cluj), care, de asemenea, este al capitlului, deosebit totuşi de către **Fylesd** (dispărut, judeţul Alba) şi astfel, pe acea creastă, ajunge faţă cu locul **Remetea** (Heremitarul Sancti Pauli, judeţul Alba), care, de asemenea, este al capitlului; de aici, coboară pe acea creastă, spre miazănoapte, până la botul acesteia, de unde coboară spre Ampoi, către un copac de carpen, într-un loc îngust, lângă drumul pe care se merge la cetatea Sfântului Mihail, la care hotarul se şi termină. / Al treilea hotar începe din partea locului Fylesd, deasupra pietrei numite Zywr Kw, unde Ampoiţa se varsă în Ampoi”[356].

1370, noiembrie 30, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei face cunoscut că „Elizabeta, văduva lui Gheorghe de **Şeuşa** (Sospatak, azi **Şeusa**, judeţul Alba), împreună cu Ioan, fiul său, şi magistrul Nicolae, arhidiaconul de **Ozd** (Ozd, judeţul Mureş), înfăţişându-se înşişi înaintea noastră, acea doamnă Elizabeta şi Ioan, fiul ei, au spus că, siliţi de unele nevoi ale lor de neînlăturat, au vândut o vie a lor, cuprinzând un iugăr, aflătoare în hotarul moşiei noastre, **Chisfalău** (Chişfalău, Kysfalwd, azi **Miceşti**, judeţul Alba), aşezată în Valea lui Gyan, în vecinătatea viei lui Nicolae, fiul lui Ioan, şi a lui Augustin, zis de **Herepea** (**Herepe**, judeţul Mureş), împreună cu toate

[356] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 369, pp. 368, 369

folosinţele… acelui magistru Nicolae, arhidiaconul, pe 12 florini, ce le-au fost plătiţi”[357].

1937: „**Iuliu Maniu, despre luptele naţionale ale ardelenilor şi despre trădare**. / În memoria luptătorului naţionalist Ioachim Totoianu, de la **Miceşti**, s-a pus o tablă comemorativă pe casa unde a trăit. / La masa care a urmat solemnitatea, dl Iuliu Maniu a ţinut o cuvântare admirabilă, în care se ocupă de morala trădării, amplificând-o chiar cu întâmplări din viaţa sa. Iată ce spune dl Maniu: / „Candidat de deputat la **Ighiu** era fratele Alexandru, iar la **Vinţ** eram eu. Campania electoral s-a început cu multă însufleţire şi în cele mai bune condiţii de reuşită pentru noi. Într-o zi, mi se prezintă, la **Blaj**, în cabinetul meu de avocat arhidiecezan, deputatul guvernamental din **Abrud**, Rozenberg Iuliu, un om de încredere al primului ministru, contele Khnen-Héderváry, şi îmi spune că vine în calitate de însărcinat al acestuia, pentru a-mi face e propunere de mare importanţă pentru români şi pentru campania electorală. În executarea acestei misiuni, îmi spune următoarele:

„Primul ministru înţelege importanţa pentru români ca dumnesta şi domnul Vaida să intraţi, ca deputaţi, în parlament și își dă seama de popularitatea de care vă bucuraţi, de aceea nu s-ar opune cu orice preţ reuşitei dvs., dar trebuie să satisfacă şi unele necesităţi de ale partidului său. În cazul concret, prefectul judeţului dvs. dl Szász Jozsef, doreşte, cu orice preţ, ca fiul său să devină deputat la **Ighiu**, în a cărei circumscripţie este situată moşia lui. Pentru a satisface acestei dorinţie, s-a hotărât ca guvernul să candideze în **Ighiu** pe fiul prefectului. Pentru

[357] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 577, pp. 849, 850

a satisface tuturor condițiunilor, guvernul s-a gândi la următoarea tranzacţiune: Dvs. să vă învoiţi ca în cercul **Ighiului** să fie ales Paul Szász, fiul prefectului, bineînţeles punând un candidat pro forma, un membru al partidului dvs., preferabil pe asesorul consistorial Nicolae Ivan din **Sibiu**, care este binecunoscut în cercul **Ighiului**, în schimb guvernul va pune un candidat pro forma la **Vinţ**, menit să cadă, iar pe Vaida Alexandru să-l candidaţi în alt cerc electoral. După cum aud, dl Vaida este deja candidat și în **Făgăraş**, unde gavernul nu-i va face opoziţie violentă şi e dispus să facă o alegere curată. În forma aceasta, dumneata și dl Vaida veţi fi deputaţi, fiul prefectului va fi, de asemenea, deputat. Prin urmare, vor fi atinse scopurile urmărite".

La această propunere, cure m-a revoltat, am răspuns fără ezitare următoarele: / „Propunerea dvs mă jignește și i o resping în modul cel mai categoric, din simplul motiv că, prin ea, îmi CEREŢI DEODATĂ TREI TRĂDĂRI (aplauze îndelungate). PRIMA: să TRĂDEZ cercul **IGHIULUI**. În judeţul Alba, care, în 89 % este românesc, sunt 6 circumscripții electorale, din care, în urma nedreptei geografii şi geometrii electorale, sunt numai două cu majorităţi româneşti: **Ighiul** şi **Vinţul**. Celelalte cinci sunt cu majorități forțate maghiare, alegând orașele **Alba-Iulia**, **Abrud** şi **Ocna-Sibiului,** cu număr de alegători ridicol de mic, câte un deputat, **Blajul**, cu satele româneşti din jurul lui, înglobat în cercul electoral al **Aiudului**, iar mai multe sate româneşti, încorporate la **Uioara**, anume pentru a anula forţa politică românească din judeţul românesc Alba. Între asemenea împrejurări, a ceda cercul electoral al **Ighiului** unui deputat maghiar ar însemna a trăda o parte din parte din patrimoniul nostru

național şi de altfel atât de redus. / A DOUA: Vaida Alexandru, care, în două rânduri, a fost deja candidatul **Ighiului** şi care s-a afirmat în parlamentul maghiar atât de splendid, a încheiat o legătură sufletească atât de adâncă cu alegătorii din **Ighiu**, încât mutarea lui din acel cerc ar revolta opinia publică românească din acel ţinut, ar constitui o TRĂDARE FAŢĂ DE VAIDA ALEXANDRU, ceea ce nu pot admite. / A TREIA: A pune pe un prieten politic, în special pe asesorul consistorial Nicolae Ivan, de candidat de paie şi a-l expune la toate oboselile şi jertfele unei campanii electorale şi a duce alegătorii de acolo într-o falangă de luptători, ştiind înainte că vor fi bătuţi, ar fi nu numai o trădare, ci şi o adevărată crimă, Şi toate aceste trei trădări, să le fac pentru ca eu să devin, din nou, deputatul **Vinţului**? Nici măcar nu pot discuta această propunere. / Pentru poporul românesc nu are nici o importanță dacă eu voi fi ori nu voi fi deputat. Poporul românesc a existat nenumărate veacuri, tot fără a în eu deputat. Dar dacă, în viaţa poporului românesc, se va încuiba imoralitatea politică şi trădarea, dacă se va înstăpâni nesocotirea principiilor de corectitudine și camaraderie cinstită, pentru calcule politice, desigur că poporul românesc se va prăpădi. Şi eu nu vreau să contribui cu nimic la demoralizarea poporului românesc. Deci nu admit nici o târguială, ci o să intrăm în lupta electorală fără nici un acord, bazându-ne pe încrederea poporului românesc (lungi şi furtunoase aplauze)”[358].

[358] *Solia*, Anul XVI (III), nr. 30, Orăştie 1937, p. 2

MICFALĂU

(Mikóújfalu, judeţul Covasna)

1849: „Mai era o condiție pentru reușita invaziei Moldovei, și anume ca Sándor Gál să poată apăra Ținutul Secuiesc, până la întoarcerea lui Bem. Cu toate acestea, Gál nu a fost capabil să facă acest lucru. După retragerea lui Bem, lui Gál i-au mai rămas, la **Sângiorgiul Secuiesc**, doar 7.000 de oameni și 24 de tunuri, iar cu aceasta trebuia să dețină Ținutul Secuiesc. Armatele lui Clam Gallas au stat, mai întâi în spatele dealurilor de la **Hărman** (Hermány), la nord de Brașov, acoperind parțial Brașovul și păstrând parțial legătura cu Sibiul Mare. Cu toate acestea, când avanposturile maghiare au încercat să înainteze spre Dobolii de Jos (Aldoboly) și Illyefalvá pe 22, a devenit evident că respingerea moldovenească era iminentă. Clam și-a adunat apoi armatele nu la Sfântu Gheorghe, ci la Földvár. Iar pe 23, a pornit, nu pe traseul Ölppatak-Szemerjai sau Aldoboly-Illyefalva-Szemerjai, ceea ce merită menționat, pentru că avanposturile sale au raportat, pe 22, că ar exista ceva forță maghiară în Szemerja, dar nici una în Sepsiszentkirály și Illyefalva —. dar de la Földvár a mers mai departe spre **Illyefalvá** prin torenți – unde nu era dușman! De acolo, a împins mai departe spre Sepsiszentgyörgy. Ciam Gallas a parcurs cele două mile și un

sfert dintre Földvár și Ilyefalva pe drumul noroios în 11 ore. Trupele lui Gál s-au opus Sepsiszentgyörgy la Szemerja. Avangarda lui Gál (batalionul 20, 24 de tunuri, 7.000 de oameni) a fost împinsă înapoi, pe poziţia din Semerja, de artileria inamică. Aici, după bătălii reuşite alternativ, Clam Gallas a forţat decizia celei de-a treia bătălii de la **Sfântu Gheorghe**, seara târziu. Ungurii s-au retras. Din fericire, Clam nu a urmărit trupele lui Gál, pentru că ar fi putut cu ușurință să cucerească Sfântu Gheorghe, ci s-a retras la Illyefalvá, iar pe 24 iulie, în fosta sa poziție, în spatele Râului Negru (Feketeügy) și al Oltului. Pierderea sa a fost de aproape 600 de oameni. Pe 27, Gál, simțind că poziția sa nu este suficient de puternică, a evacuat Sfântu Gheorghe și s-a retras spre **Micfalău** (Mikóújfalu)"[359].

1910: „În statistica din 1910, românii din comuna **Micfalău**, Trei Scaune, figurau cu numărul infim de 6 locuitori. Ortodocşii şi greco-catolicii din comună figurau, însă, în aceeași statistică, cu 918 suflete, ceea ce, pentru un cunoscător al situațiunilor de fapt, reprezenta cifra reală a românilor din acea comună. Pentru acei care nu cunoșteau însă dedesubturile metodelor de mistificare maghiare, statisticile ungurești erau de natură a impresiona"[360].

1929: „Lângă **Băile-Malnaş**, există comuna **Micfalău**, şi ea în „Săcuime". Acolo s-a ţinul, de pe urma unor demersuri ale dlui G. Popa-Lisseanu, o anchetă ministerială, la 16 octombrie 1929. Cu acel prilej, s-a cons-

[359] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

[360] Lehrer, Milton, G., *Ardealul, pământ românesc*, Bucureşti 1944, p. 56

tatat, în 42 cazuri concrete, citate de dl G. Popa-Lisseanu, o întreagă serie de părinţi (taţi şi mame, născuţi din părinţi ortodocşi), care, într-o singură generaţie, se secuizaseră, iar urmaşii lor, astăzi, sunt săcui romano-calolici. Dovadă, cum îşi pierde resistenţa şi Biserica ortodoxă de pe urma metehnelor bisericii uniete"[361].

1940: „ La **Micfalău**, în judeţul Trei-Scaune, credincioşilor li s-a interzis să se mai ducă la bisericile româneşti. De asemenea, a fost închisă biserica românească de la **Miercurea Ciucului** și preotul Vlad arestat. Apoi, din ordinul administrației, s-au confiscat toate averile româneşti. Pe ziduri s-au lipit afișe cu lozinca „Secuimea a secuilor", ceea ce înseamnă asmuţirea populației la exterminarea românilor. Nici un preot, nici un învăţător şi nici o familie românească nu se mai află în siguranţă, din săptămâna trecută"[362].

Kreuze — Făgăraş — Troițe

Croises — Croix

[361] *Revista Teologică*, Anul XIX, nr. 11-12, Sibiu 1929, p. 315

[362] *Universul*, Anul 57, nr. 263, Bucureşti 1940, p. 5

MICOŞLACA

(**Myklouslaka, Mykloslaka**,
în **Ocna Mureş**, judeţul Alba)

1351, decembrie 6, Buda: Ludovic, regele Ungariei, judecă pricina dintre „Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Bricciu de **Batur** (Bator, Nyirbátor, în Ungaria)… în numele nobilei doamne Ana, soţia sa, fiica magistrului Mauriciu de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare)" şi „Simion, fiul aceluiaşi Mauriciu, fratele bun al nobilei doamne… cu privire la a patra parte". Regele hotărăşte ca „Ana şi, prin dânsa, moştenitorii şi urmaşii moştenitorilor ei… să le ţină şi să le stăpânească pe veci şi în chip nestrămutat o cetate a sa, numită **Şimleu** (azi **Şimleul Silvaniei**, Somlio, Somolyo, judeţul Sălaj), aflătoare lângă râul Crasna, dimpreună cu moşiile care ţin de ea şi cu satele numite **Şimleu**, **Periceiu** (**Perechun**, judeţul Sălaj), **Ceheiu** (**Chehy**, judeţul Sălaj), **Giurtelec** (azi **Giurtelecul Şimleului, Gyurteluke**, judeţul Sălaj), **Hodig** (**Hidig**, cătun lângă Moiad, judeţul Sălaj), cu vama ce se obişnuieşte să se ia în numitul sat Hidig, de asemenea şi moşia **Micoşlaca** (**Myklouslaka, Mykloslaka**, aparţinând de **Ocna Mureş**, judeţul Alba) din părţile Transilvaniei, aşezată lângă râul Mureş, în comitatul Alba, cu toate folosinţele… Afară de acestea,

fiindcă bunicul şi tatăl magistrului Simion au dăruit cu drept de veci nişte bucăţi de pământ, despărţite din moşiile ce ţin de cetatea Şimleu, şi anume **Uileac** (**Vylak**, în judeţul Sălaj) lui Sudak şi fratelui acestuia Nicolae, şi de asemenea moşia **Siciu** (?, judeţul Sălaj) lui Ladislau şi Petru, pentru faptele lor de credinţă – părţile au lăsat într-un cuget în stăpânirea acelor nobili moşiile Uileac şi Siciu[363].

1352, ianuarie 8, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că, „la octavele Anului nou (8 ianuarie)… acea doamnă numită Ana, soţia magistrului Ladislau, fiica răposatului magistru Mauriciu de Medieş" a beneficiat de „scrisoarea noastră privilegială, întărită cu puterea peceţii noastre"[364], pentru moşiile şi satele menţionate în diploma regală din 6 decembrie 1351.

1355, noiembrie 3, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că, venind „Ana, soţia magistrului Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Bricciu de **Batur** (Bator, Nyirbátor, în Ungaria), adică fiica răposatului magistru Mauriciu de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare), a mărturisit că deoarece cetatea **Şimleu** (azi **Şimleul Silvaniei**, Somlio, Somolyo, judeţul Sălaj), aflătoare în comitatul Crasna, cu satele şi pământurile ce ţin de ea, precum şi satul **Micoşlaca** (**Myklouslaka, Mykloslaka**, aparţinând de **Ocna Mureş**, judeţul Alba), aşezat în comitatul Alba, lângă râul Mureş, i-au fost dăruite de către magistrul Simion, fiul magistrului Mauriciu, fratele ei după mamă, prin mijlocirea scrisori-

[363] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 83, pp. 84-88
[364] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 90, pp. 101-103

lor preaînaltului Ludovic, regele Ungariei…după o îndelungată chibzuire, a împărţit în jumătate acele moşii între urmaşii ei… lăsând la o parte fiicele, adică lui Stanislau, Ladislau şi Gheorghe, născuţi din ea, şi celor pe care îi va putea naşte în viitor; iar jumătatea rămasă a acelor moşii, ce ţin de patea femeiască şi care-i vin de la bunica sa… o hărăzeşte sus-zişilor ei moştenitori şi fiicelor sale, împreună, ca să le stăpânească"[365].

1932: „Se știe râurile au început să se reverse, din cauza topirii zăpezii. Și cum încă gheața de pe multe râuri nu se spărsese, multe poduri erau periclitate, căci apa mare rupea bucăţi mari de gheaţă, pe care, îngrămădindu-le pe la poduri, acestea ușor puteau fi rupte. Pentru a se sparge blocurile (bucăţile) mari de gheaţă, au fost trimişi pionieri în multe părţi. Așa și Batalionul I pionieri din **Aiud** a trimis, la **Micoșlaca**, aproape de **Uioara**, o echipă de soldaţi, să spargă blocurile mari de gheaţă. Soldaţii, pentru spargerea gheții, se serveau de dinamită și ecrazită. Pentru conducerea lucrărilor de spargere a sloiurilor, a fost trimis, cu soldaţii, şi un caporal. Caporalul, care manevra tuburile şi ecrazita, din nebăgare de seamă a atins capătul unui tub, care a explodat imediat. Caporalul și un soldat, care era în apropiere, au fost omorâţi, iar alți patru soldaţi, care erau mai departe, au fost greu răniți. Vina acestei nenorociri o poartă caporalul neglijent"[366].

1936: „Soţia locuitorului Ioan Pouoreanu din comuna **Micoşlaca**, judeţul Alba, a născut trei gemeni, două fete și un băiat. Atât mama, cât şi noii născuţi, sunt pe deplin sănătoşi. Această familie mai are şase copii, aşa că,

[365] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, București 1977, doc. 346, pp. 366-368
[366] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 15, Blaj 1932, p. 6

împreună cu părinții, famliia numără acum 11 membri”[367].

1943: „Soldatul Constantin Colesniciuc, din comuna Călărași, județul Lăpușna, voind să se scalde în Mureș, s-a înecat. Cadavrul a fost găsit, după câteva, zile la o moară, între comuna **Cisteiul de Mureş** și **Micoşlaca**”[368].

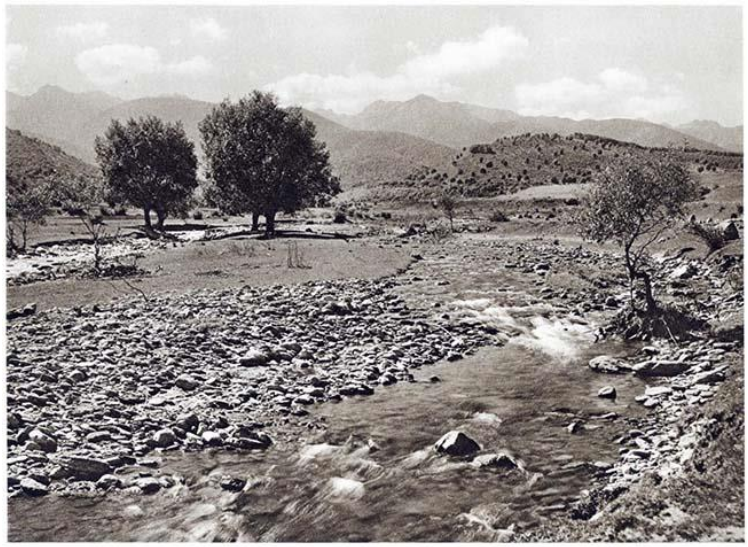

Das Fogarascher Gebirge
The Mountains of Fagaraș
Munții Făgărașului
Le massif de Fagaraș

[367] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 7, Blaj 1936, p. 7
[368] *Unirea Poporului*, Anul XXV, nr. 44, Blaj 1943, p. 6

MICULA

(**Mycola**, judeţul Satu Mare)

1352, mai 1, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea transcrie şi încuviinţează „scrisoarea de împăcare a lui Mihail, fiul lui Desideriu, şi Ioan, fiul lui Ladislau, vărul lui, nobili de **Syma** (în Ungaria)", aşa cum fusese convenită în faţa lui Nicolae, palatinul Ungariei, „şi deoarece în acea scrisoare nu era cuprinsă despărţirea prin semne de hotar… de faţă cu omul palatinului, magistrul Chaak, fiul lui Mihail de **Dara** (**Darah**, judeţul Satu Mare), şi cu omul nostru, Toma, preot în strana bisericii noastre… a tuturor vecinilor şi megieşilor şi fiind de faţă şi Ladislau, fiul lui Mihail de **Micula** (**Mycola**, judeţul Satu Mare), vărul acelui Mihail, fiul lui Desideriu… s-au despărţit acele părţi de moşie în felul următor: / Uliţa, cu un singur rând de case, aflătoare pe moşia **Bercu** (**Zarazberuk**, judeţul Satu Mare), spre răsărit, a ajuns în partea lui Mihail, fiul lui Desideriu… iar cealaltă uliţă din faţă, aflătoare spre apus, a fost despărţită în două părţi, prin semne de hotar, ridicate în mijlocul uliţei, jumătatea acesteia, ce se întinde spre miazăzi, până la pârâul numit Agriş, a ajuns în partea lui Ioan, fiul lui Ladislau, iar cealaltă jumătate, spre miază-noapte, în proprietatea lui Ioan, fiul lui Petru de **Cehăluţ** (judeţul Satu Mare)… cu precizarea că acel

Mihai va putea aşeza iobagi la amândouă capetele uliţei ajunsă în stăpânirea sa, făcând un rând de case; la rândul lor, Ioan, fiul lui Petru, şi Ioan, fiul lui Ladislau, vor putea aşeza oricât de mulţi iobagi vor voi, la capetele părţilor lor, aşezate spre apus, făcând un rând de case. Iar pământurile de folosinţă le-au lăsat în folosinţă comună, aşa cum s-au folosit de ele şi până acum"[369].

1930: „Copie după Procesul-verbal, dresat la oficiul stării civile **Doba**, în ziua de 23 septemvrie 1929. / „Sunt prezenţi subsemnaţii: se prezintă în persoană Morariu Ioan, de 39 ani, născut în comuna **Săbișa**, / Iluţ Nuţ, de 45 ani, născut în comuna **Seini**, / Balaj Grigorie, de 41 ani, născut în comuna **Ilba**; / Hereş Ioan, de 51 ani, născut în comuna **Sarasău** / şi Pop Gheorghe, de 25 ani, născut în **Deseşti**, toți domiciliaţi în comuna **Doba**, în acolonia „Paulian", cu toţii predau următoarele: / În ziua de 25 august 1929, susnumiții ne-am prezentat la oficiul stării civile, unde am declarat, cu toții, că **părăsim religia greco-catolică**, şi tot atunci am cerut şi am declarat că trecem și **îmbrățișăm religia ortodoxă** română, Noi, cu toţii, la înfăptuirea acestui fapt, am fost terorizați de dl consilier, fiindcă, în ziua de 25 august 1929, după ieșirea din biserică, s-a prezentat dl consilier în colonie și a controlat coloniștii care sunt aprobați pentru împroprietărire, declarând că **această colonie e ortodoxă**, iar acei acolonişti care sunt de religie greco-catolică vor fi mutaţi în colonia **Ludoveni** ori **Micula**, unde coloniştii toți sunt greco-catolici. / Noi, din această cauză înfricându-ne că vom fi ridicaţi de pe locurile unde am fost odată așezați, ne-am hotărât că **mai bine vom trece la religia orto-**

[369] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc 117, pp. 124-127

doxă, numai să nu pierdem pământul căpătat de noi, atunci. / Pe baza motivelor declarate mai sus, cu toţii declarăm că declaraţiile noastre de trecere, de la religia greco-catolică, la religia ortodoxă, făcută în ziua de 25 august 1929, le retragem şi le declarăm nule. / Prezentul Proces-verbal, după citire şi: explicare, s-a subscris D. C. M. S., ss, Ioan Morar, / ss. Iluţ Nuţ; / ss. Șoncuteanu Alexandru, / ss. Balaj Grigorie, / ss. Hereş Ioan, / ss, Pop Gheorghe, / ss. Tămaș Ioan, of. st. civ. şi iscălitor de nume. / Pentru conformitate : L. S. ss, Tămaș Ioan, notar".

Notăm 1): că colonia şi azi, conform anchetei din 29, 30 octombrie 1929, ţinută de dl inspector Manolescu, stă din 104 familii greco-catolice şi numai 9 ortodoxe, şi totuşi ortodocşii au parohul, biserica şi cantorul împroprietăriţi; greco-catolicii n-au nimic.

Notăm 2): că organele serviciului agricol din Satu Mare se apără, zicând că acea colonie a fost prevăzută ca şi colonie ortodoxă, precum cea de la **Vetiş** ori **Micula** au fost prevăzute ca şi greco-catolice.

Bun. Dar atunci cu ce făţărnicie bizantină a acolonizat acolo dl consilier agricol Tudoriu 66 familii greco-catolice? De ce n-a cerut dovezi scrise despre religia ţăranilor care solicitau colonizarea în Paulian? Ori unde suntem? În Turcia ori la Bizanţ?"[370].

1940: „Într-o corespondență de acum câteva săptămâni, am arătat că, în timpul unei ploi torențiale, doi copii ai colonistului Vancea Nicoară, din colonia **Micula**, judeţul Satu Mare, au fost loviți de trăsnet, cel mai mare fiind ucis pa loc, iar celălalt, în stare gravă,

[370] *Vestitorul*, Anul VI, nr. 13, Oradea 1930, p. 3

a fost transportat la spitalul de stat din localitate, unde se găsește şi azi sub tratamentul medicilor. / Întrucât, mai de mult timp, colonistul Nicoară Vancea fusese ademenit de sectari, el a văzut în această nenorocire un semn al Domnului şi, pentru a se salva, în urma insistenţelor depuse de părintele Cojocariu, vrednicul paroh al coloniilor **Bercu** şi **Micula**, judeţul Satu Mare, în cadrul unei impresionante festivităţi, la care au luat parte toţi sătenii din comunele învecinate, şi-a botezat copiii: Vasile, de 7 ani, Ştefan, de 5 ani, şi Ileana, de 3 luni, naşi fiind doamna şi domnul controlor Panait Dima, de la Inspectoratul regional financiar **Satu Mare**. / După oficierea serviciului divin, parohul coloniei, Dosoftei Constantinescu, a procedat la botezarea copiilor, rostind apoi o frumoasă cuvântare, arătând importanţa actului săvârşit şi mulţumind naşilor pentru frumoasele daruri, oferite celor trei fini. / A mai vorbit dl controlor Panait Dima, care a urat multă fericire familiei colonistului Nicoară, reîntors pe drumul adevărat al credinţei. / Pilda sectarului Vancea Nicoară, din acolonia **Micula**, și a celor care l-au ajutat merită toată lauda și este demnă de urmat de toți acei care au fost ademeniți de sectele religioase”[371].

[371] *Universul*, Anul 57, nr. 184, Bucureşti 1940, p. 9

MIERCUREA CIUC

(Csíkszereda, Ciuc, judeţul Harghita)

1550, *Chorographia Transilvaniei*: „**Ciucul** este un târg, în partea de miazănoapte, mai la stânga de **Chezdi** (Târgu Secuiesc), şi aşezat chiar la poalele Carpaţilor. Lipit de el, dinspre apus, este **Gurghiu** (Görgényszentimre, judeţul Mureş), la poalele aceloraşi munţi Carpaţi, regiune muntoasă şi aspră, la capătul de nord al Transilvaniei. Vecin cu Gurghiu este Scaunul Mureşului, aşezat spre miazăzi, în centrul provinciei Transilvania, de-a lungul râului Mureş, a cărui capitală e **Târgu Mureş** sau Neumarkt, pentru saşi, târg foarte mare, unde se ţin desele adunări ale secuilor.

Ungurii şi nobilii acestei regiuni sunt amestecaţi, în diferite locuri, cu saşii. Cu secuii se potrivesc destul de bine atât la limbă, cât şi la port şi la arme. Iar în treburi războinice socotesc că trebuie preferaţi tuturor celorlalte naţiuni, şi nu pentru un singur motiv. Aceste trei naţiuni, când îşi unesc puterile şi oştile, pentru a face o expediţie războinică, pot să dea, după socoteala comună, un număr de 90.000 şi chiar mai mult de oameni înarmaţi. Căci nu este un lucru neştiut, cât de multe primejdii şi cât de mari a îndurat această regiune de la neîncetatele atacuri ale duşmanilor, de atâtea veacuri încoace, totuşi nu a fost nici

o clipă în care duşmanii să nu fie înfrânţi, nu fără mare măcel, şi să nu fie apoi alungaţi cu totul.

Locuitori ai acestui pământ sunt şi românii, dar răspândiţi peste tot locul, fără un sediu precis. Iar germanii sau saşii au pretutindeni cetăţi foarte tari şi oraşe, şi întrec uşor, prin toate mijloacele lor, naţiunile celelalte. Pământul, prin firea sa, este foarte bogat în aur, argint, vin, cereale, păşuni, vite, izvoare, râuri, pe scurt au toate cele ce ţin de folosul şi înlesnirea vieţii, astfel că nu din întâmplare a fost numită Transilvania, de cei vechi, comoara regatului Ungariei"[372].

1629, David Frölich: „Mine de argint se află la **Baia de Arieş** şi **Rodna**, unde se mai scoate şi aramă, amestecată cu aur şi argint. Oţel se găseşte la **Ciuc**, fier la **Trăscău** şi **Hunedoara**. Din minele de aramă se scoate antimoniu şi sulfură foarte bună şi se extrage în Maramureş şi în mai multe alte locuri, şi se transportă în altă parte"[373].

1656, Conrad Iacob Hiltebrandt: „Aceşti secui nu se deosebesc nici ca limbă, nici ca port, de ceilalţi unguri din Transilvania. Ei sunt liberi şi nu trebuie să plătească nici un bir sau tribut. Mai înainte, fuseseră supuşi regelui Ungariei, acum ascultă de principele Transilvaniei, care, între altele, poartă în titulatura sa princiară şi pe cea de *comes Siculorum* (comitele secuilor), dar s-au supus în astfel de condiţii că sunt cu toţii oameni scutiţi şi liberi, care nu datoresc nimic principelui, decât doar că trebuie să se ridice, la porunca lui, şi să plece cu el la război;

---

[372] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, I, Bucureşti 1968, pp. 209, 210

[373] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, V, Bucureşti 1973, p. 46

deci, principele Transilvaniei are asupra secuilor numai puterea militară, de a-i chema la oaste. Troster scrie că ei trăiesc ca nobili şi, în temeiul acestei nobleţi, îl însoţesc, ca şi ceilalţi unguri transilvani, pe principe la război, cum se poate citi în descrierea tuturor luptelor şi expediţiilor făcute de transilvani. În ce priveşte religia, ei sunt, în cea mai mare parte, reformaţi sau calvini, ca şi ceilalţi unguri. În **Ciuc** însă sunt catolici, după cum am constatat personal, străbătând călare ţinutul şi văzând, pe munţii înzăpeziţi, multe capele, m-am mirat cum pot ajunge catolicii acolo. În **Gheorgheni**, un ţinut aşezat adânc în munţi, care are numai nouă sate şi care ţine de Ciuc, sunt de asemenea catolici. În Trei Scaune se găsesc şi arieni. Şi ei poartă piei de lup, atârnate în jurul umerilor. Când pleacă la război, poartă măciuci, baltage, securi, săbii şi pumnale sau spărgătoare de platoşe. Arma lor cea mai însemnată este aşa-numita „kopja“. Aceasta este o prăjină sau o suliţă lungă de molift, cu un fier ascuţit la capăt, ca suliţele din Germania, şi, dedesubt, un steguleţ mic, roşu şi albastru. Aceste prăjini sunt vopsite în roşu şi albastru. La o distanţă de vreo şchioapă, de capătul de jos, această suliţă are un buton rotund. Cât timp este călare, călăreţul poartă suliţa pe piciorul drept, atunci când o foloseşte la luptă. Când un asemenea soldat atacă, el aşează butonul sub braţul drept, spre piept, şi dă astfel năvală asupra duşmanului. Numele acestei suliţe derivă de la „copidiile” romanilor. Acestea erau nişte prăjini, la al căror capăt erau înfipte coase ascuţite, aşa cum fac polonii şi ţăranii ardeleni în timp de război…

Mi s-au părut oameni foarte simpli şi cei mai mulţi nu erau înarmaţi decât doar cu amintita suliţă împestriţată şi cu săbii. Domnul Bethlen povesteşte lucruri

ciudate despre secuii din **Odorhei**. În scaunul sau districtul lor se află un sat, numit **Goagiu** (Gagy, sat în **Cristuru Secuiesc**), care este un adevărat sat de nătângi. Satul acesta este aşezat între munţi, n-are nici un râu, în schimb are destule izvoare de munte, care au apă bună la gust, dar capătă, de la diferite straturi de pământ, pe care le ating, o putere atât de dăunătoare, încât toţi cei ce beau apa aceea din tinereţe, ajung pociţi, cu guşi mari şi, afară de aceasta, apa aceea îi prosteşte pe locuitori în aşa măsură, încât ei nu ştiu nimic nici despre religie, nici despre vreun obicei omenesc. Astfel, unul a socotit că sunetul clopotelor de la biserică este grohăit de porci speriaţi de lupi. Altul, îndemnat de socrul său să se ducă în pat, lângă mireasa lui, a răspuns că el nu va face niciodată aşa-ceva, ca să se dedea la desfrău şi că a plătit pe altul, cu bani, ca să-l înlocuiască, socotind că raporturile dintre soţi sunt acte de desfrâu. Unul l-a rugat pe un altul să-i arate pe feciorul său, pe care îl născuse. Altul n-a putut deosebi o căprioară de un viţel. Cutare a luat o vulpe drept câine şi a ucis pe toţi câinii roşcaţi din sat. În ultimul război cu turcii, primarul acestui sat a ucis, dintr-odată, cu suliţa sa de vânătoare, pe un turc, care s-a culcat cu tânăra sa nevastă, lucru la care l-a împins trezirea poftei fireşti în cugetul său grosolan etc."[374].

1645: „La 1645, Fulgenzio de Jesi avea să scrie că începuse activitatea de apostolat în scaunul secuiesc **Gheorgheni**, împreună cu ceilalți frati franciscani şi avea să sublinieze sprijinul important, venit din partea nobilului catolic István Lázár, judele scaunului. În acelaşi timp, se pare că, pe lângă Fulgenzio de Jesi, la **Lăzarea-Ciuc**

[374] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, V, Bucureşti 1973, pp. 590, 591

era activ Franciscus Jauriensis (Ferenc Györi), devotat studiului şi bine pregătit pentru controversele religioase, laic, care, în ciuda infirmităţii sale, fusese acceptat în rândul franciscanilor şi alesese să ducă o viață ghidată de preceptele evanghelice. Un an mai târziu, era rândul lui Ferenc Jegenyei să solicite Congregaţiei acordarea facultăţii de misionar în Transilvania, întrucât terminase studiile teologice și dorea să se întoarcă în patria sa, unde ar fi putut să opereze în via Domnului și să aducă rezultate bune.

La **1646**, franciscanii activi în Principat solicitau Congregaţiei ca şi custodia Transilvaniei, asemenea custodiei Bulgariei, să poată dispune de venituri anuale şi de bunuri imobile, solicitare care avea să primească un răspuns negativ din partea Romei. La 1647 se adresa Congregaţiei şi Miklós Erdelyi, aducând la cunoștința Romei faptul că a studiat teologia și filosofia, timp de patru ani, în cadrul Colegiului Propagandei, fiind consacrat preot, drept pentru care își exprima intenţia de a se întoarce în patria sa, Transilvania, unde era nevoie de misionari catolici şi unde își dorea să desfășoare o activitate de apostolat. / La **Lázarea-Ciuc** activa şi Bertalan Kolozsvári, de unde, la **1647**, adresa un raport Congregaţiei, din care aflăm că misiunea fondată la Lázarea-Ciuc se bucura de sprijinul nobilului catolic István Lázár. Potrivit raportului lui Modesto de Roma, adresat Congregaţiei, la **Lăzarea-Ciuc** fusese o biserică veche, iar adiacente acesteia trei capele, astfel că fiind frecventate de catolici, nobilul catolic István Lázár a concedat locul franciscanilor observanţi, sub coordonarea lui Fulgenzio de Jesi, care a ridicat o mică rezidență, constând în 6 camere și un refectoriu, menite să servească fraţilor.

Mai mult decât atât, la **1648**, în contextul numirii lui Modesto de Roma în funcția de custode şi prefect al misiunii transilvănene, acesta avea să adreseze Congregaţiei o serie de rapoarte, prin care solicita cele necesare călătoriei spre Principat (o scrisoare pentru nunțiul de la Viena, o scrisoare pentru nobilul catolic Zsigmond Kornis, o scrisoare pentru Stefano de Salinis, în vederea recunoașterii noului prefect al misiunii transilvănene, patenta privind custodia și prefectura cu clauzele în vigoare) şi prin care exprima refuzul de a fi însoțit de alţi misionari bosniaci sau de observanţă, ci mai degrabă dorea să se opereze o reformă a custodiei, potrivit bulei papei Urban VIII. În același timp, Modesto de Roma lăsa dispensa pentru György Ferenczi, prin care acesta trecea de la statutul laic la sacerdoţiu (cerere care avea să fie respinsă de Roma), respectiv bula papei Urban VIII, privind înființarea custodiei Transilvaniei şi insista ca misionarilor ce urmau să se îndrepte spre Transilvania să nu li se acorde resurse financiare, întrucât contravenea votului sărăciei, depus de fraţi şi întrucât în Principat întreţinerea fraţilor era asigurată de laici. Din răspunsul dat lui Modesto de Roma, aflăm un element important pentru articularea misiunii catolice transilvănene în secolul al XVII-lea: din momentul în care Congregația a numit un prefect al misiunii în Principat şi, mai ales, din momentul în care a funcționat o custodie, Roma nu a mai trimis misionari decât la solicitarea prefectului.

La **1648**, înainte ca Modesto de Roma să pornească spre Transilvania, în vederea asumării funcţiei de custode și prefect al misiunii catolice din Principat, acesta intervenea pe lângă Congregaţie pentru a acorda facultatea de misionar şi a înscrie în rândul misionarilor obser-

vanţi din Transilvania pe Francesco de Roveredo, pe Antál Koratozi şi pe Elek Enczedi, cerere ce avea să primească un răspuns afirmativ. Tot la 1648, ca urmare a solicitării înaintate de István Ratonyi, Congregaâia înştiinţa Sfântul Oficiu cu privire la renovarea facultăţii de misionar în Transilvania, după o perioadă de opt ani, petrecută în Principat, în diferite parohii, şi lua în discuţie cazul franciscanului conventual János Norbert Jászkay, care solicita acordarea unei facultăți extraordinare pentru Principatul Transilvaniei şi includerea sa în rândul fraților reformaţi destinaţi pentru acel teritoriu de misionariat, invocând absenţa episcopului şi restricţiile impuse de principele calvin. În același timp, şi Modesto de Roma îşi exprima îngrijorarea cu privire la numărul redus de misionari în Transilvania (fără a lua în calcul franciscanii bosniaci), drept pentru care solicita Congregaţiei acordarea facultăţii de misionar și trimiterea în Principat a lui Faustino de Tusculano, secretar al părintelui Andrea de Arco. Acelaşi Modesto da Roma avea să scrie din nou Romei, repetând, de această dată, cererea de a acorda facultatea misionară pentru Francesco de Roveredo și Claudio de Fiume, buni cunoscători ai limbii germane, şi pentru Antál Koratozi şi Elek Enczedi, franciscani maghiari.

De cealaltă parte, putem identifica cereri de a desfășura activitate de apostolat în Transilvania și din partea franciscanilor bosniaci; dacă este să luăm în considerare informaţiile conținute în raportul adresat Congregaţiei de către Mariano de Immota, acesta intervenea în favoarea părintelui Budimir, care studiind în Germania, având o pregătire temeinică în disputele teologice şi cunoscând limba maghiară, îşi exprima intenția de a activa în Tran-

silvania, alături de Gregorius. La **1648**, Stefano de Salinis intervenea în favoarea lui Giovanni de Ozik, fiu de preot, cu scopul de a obţine promovarea din partea Romei, fiind talentat în predicaţie şi îndrăgit de laici. / În același an, principele Gheorghe Rákóczi I decidea să lase să funcţioneze doar două aşezări franciscane în Transilvania (**Şumuleu-Ciuc** şi **Călugăreni**), obligându-i pe frati să elibereze celelalte convente (Albești, Teiuș, Lázarea-Ciuc). La doar un an după părăsirea rezidentelor de la Albeşti, Teiuș si Lazarea-Ciuc, îi găsim la **Şumuleu-Ciuc** (cartier al oraşului Miercurea-Ciuc, magh. Csíksomlyó, germ. Schomlenberg) pe următorii misionari: Kázmér Damokos, Anton Koratoczi, Niccoló Magonovich de Salina, Miklós Csiksomlyói, Marianus Bosnensis / Mariano din Sarajevo, Stefano de Salinis, respectiv Modesto de Roma.

Ín raportul său din anul 1653, Stefano din Lopara amintea măsurile anticatolice ale principelui Gheorghe Rákóczi II, cauzate în particular de intensificarea activității misionare: proscrierea ordinului iezuit, cu pedepse grave pentru cei care aveau să-i adăpostească în casele lor, interdicţia de a trimite tinerii la studii în afara Transilvaniei, de către nobilii catolici şi orăşeni; totodată, Lopara făcea referire la acţiunea predecesorului actualului principe calvin (1648) de a lăsa să funcționeze doar două convente şi două școli, în patru locuri din Principatul transilvan. Şi Kázmér Damokos descria politica anticatolică a principelui Gheorghe Rákóczi II, amintind proscrierea ordinului iezuit şi interdicţia care viza elita catolică privind trimiterea copiilor la studii în afara Principatului. În contextul măsurilor princiare anticatolice, Stefano de Lopara se adresa Congregaţiei în vederea acor-

dării unei breve, prin care frații bosniaci să poată rezida în continuare în conventul şi biserica fondate de aceştia”[375]. (maghiară Csíksomlyó, în germană Schomlenberg)

1657: „Potrivit raportului lui Kázmér Damokos, la **1657** misionarii se bucurau de sprijinul următorilor nobili şi nobile catolice: mama principesei Zsofia Báthory, Anna Zakreska, István Haller, căpitan suprem al comitatului Küküllő şi consilier al principelui, Mihail Mikes, István Petki, consilier al principelui şi căpitan suprem al scaunelor secuiești Ciuc, Gheorgheni și Cașin, Ferenc Kornis, István Suljok, consilier şi tezaurar al Principatului transilvan, Tamas Damokos, judele suprem al scaunelor Ciuc, Gheorgheni şi Caşin).

În perioada anilor **1650-1665**, în Transilvania au fost activi următorii misionari catolici: Kázmér Damokos, Ludovic Olahfalvi, Bernardino Vásárhelyi, Didacus Barla de Kolozsmonostor, Bonaventura Jenofalvi, Andrea Jenofalvai, Péter Palfalvi, Ioan Căianu, Martin de Háromszék, Miklós Csiksomlyói, Ferencz Gyöngyösi, Elek Enczedi, Benedictus Sabariensis, Nicolaus Zagrabi, Matthaeus Bartolovits, Bernardus Török în **Şumuleu-Ciuc**; Francesco de Bagnaluca, Bartholomeus de Imota, Petrus Novukovich de Varese, Simon de Imota, Stefano de Salinis, până în 1653, Stefano de Lopara, Ferenc Jegenyei, Tamas Sofalvai, Francesco Bankovich de Derventa, Elias de Nasicze, Francesco de Genova, Antonio Sulich de Spalato (Călugăreni). Potrivit raportului lui Modesto de Roma, în perioada menţionată mai sus, în Transilvania

[375] Dăian, Diana-Maria, *Activitatea misionară ofensivă a ordinelor catolice în Transilvania secolului al XVII-lea, în contextul Reconquistei catolice post-tridentine*, Cluj-Napoca 2018, pp. 304-309

activau trei preoţi iezuiţi şi doi diaconi la Cluj, sub vesminte seculare, 12 franciscani la **Şumuleu-Ciuc** (şase preoţi, patru clerici şi doi laici), respectiv zece franciscani la Călugăreni (cinci preoţi, trei clerici şi doi laici).

În anul **1661**, atacul tătarilor a afectat şi scaunele secuieşti, fiind distrusă aşezarea franciscană de la **Şumuleu-Ciuc** şi incendiate biserica şi chiliile, refacerea conventului începând din anul 1665. La 6 august **1666**, conventul de la **Călugăreni** a fost ocupat de minoriţii maghiari, după ce o lungă perioadă constituise cadrul de desfășurare al activității franciscanilor bosniaci; în ciuda acţiunilor franciscanului bosniac Simone de Imota, pe lângă principele Mihail Apafi, privind revenirea conventului de la Călugăreni în posesia bosniacilor, Status-ul catolic a respins categoric această concesiune. În această perioadă, un susținător important al misionarilor catolici transilvăneni s-a dovedit a fi Gergely Kun, nobil secui. La **1671** Status-ul catolic intervenea din nou pe lângă principe, cerând biserica unitariană din Cluj, împreună cu cele aparținătoare acesteia, dar şi de această dată răspunsul din partea autorităţii princiare avea să se dovedească unul negativ”[376].

1688, Luigi Ferdinando Marsigli: „Thököly (Imre Thököly, 1657-1705, conducătorul răsculaților maghiari împotriva Habsburgilor) se retrăgea către părţile de nord ale Ţării Secuilor. Şi principele Ludovic de Baden, urmărindu-l mereu, a ajuns să-şi aşeze tabăra lângă **Odorhei**, adică în apropierea de partea de miazăzi a provinciei

[376] Dăian, Diana-Maria, *Activitatea misionară ofensivă a ordinelor catolice în Transilvania secolului al XVII-lea, în contextul Reconquistei catolice post-tridentine*, Cluj-Napoca 2018, pp. 510, 511

Ciuc. Dar acolo, bănuind, cu prudența unui căpitan experimentat, că Thököly ar încerca un contra-marş şi că ar ajunge pe şoseaua (Miercurea) **Ciuc** şi **Sf. Gheorghe**", de-a lungul Mureșului, sau de-a lungul Oltului, spre **Făgăraş** şi **Sibiu**, fie pe un drum, fie pe celălalt, în partea Transilvaniei vecină cu turcii, mi-a comunicat în cea mai mare taină, această presupunere a sa și mi-a dat ordin să fac o recunoaştere, folosind călăuze încercate. / Socotind eu că ar fi posibil ca Thököly să urmărească acest obiectiv, am arătat că s-ar putea închide complet şoseaua Miercurea Ciuc şi Sf. Gheorghe, astupând, prin tăieri de copaci, cele câteva trecători înguste pe unde trebuia Thököly să coboare în câmpia Mureşului. Și, într-adevăr, detaşând ofiţeri, săpători și oameni, în locurile pe care hotărâsem să le astupăm, totul a reușit foarte bine, spre marea supărare a acelui răzvrătit"[377].

„[Marsigli s-a conformat ordinului primit şi s-a îndreptat spre Braşov. A înaintat până în apropierea Oltului, unde a prins un predicator, ce i-a destăinuit că, într-un sat din apropiere, poposeau vreo cincizeci de răzvrătiți ai lui Thököly. Aceştia au fost atacați, puși pe fugă sau capturați. Cu acest prilej, a fost eliberat un oarecare Ticher, sergent major din regimentul generalului Rabutin, care a comunicat lui Marsigli că, în apropierea acelui loc, în spatele unui deal, își așezase Tkököly tabăra, unde se aflau şi munteni, „moldoveni și tătari". După ce a studiat poziția adversarilor, Marsigli s-a înapoiat în tabăra imperialilor, aducând la cunoștință prinţului de Baden posibilitatea de a-l înfrânge sau alunga pe Thököly din Transilvania. Comandantul a fost de acord cu planul lui Mar-

[377] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VIII, Bucureşti 1983, p. 53

sigli și i-a întărit trupele cu 500 de husari, cu care acesta se pune în urmărirea lui Thököly, ce şi-a părăsit în grabă tabăra, retrăgîndu-se peste Olt, pe podul de la **Haghig** (Hăghig, judeţul Covasna). Regimentul lui Marsigli cucereşte podul şi palanca din apropiere].

Apoi, după ce a trecut de miezul nopţii, principele mi-a dat ordin să urmăresc inamicul, cu oamenii mei, germani și maghiari, fără să mă mai angajez în nici o altă acțiune; trebuia numai să-l acopăr și să-i trimit informaţii. / Astfel, urmărind fuga lui Thököly, am ajuns la un deal, din fața pasului Buzău, care pătrunde, printre munți, în Ţara Românească, și, acolo, văzând focuri şi auzind zgomot de marș, am înțeles că inamicul își căuta scăparea în munți. / După ce am trimis informaţia aceasta înălțimii sale, principele a stat mult la îndoială; dar, pornind, cu un ceas înainte de a se lumina de ziuă, s-a îndreptat spre locul unde mă aflam. Ducându-mă în întimpinarea sa şi asigurându-l că nu mai erau inamici în câmpie şi că toţi fugiseră prin trecătoare, la adăpostul întunericului nopţii, a detașat o mie de călăreți mai odihniți decât ai mei, pentru a le urmări ariergarda; dar era prea târziu pentru a ajunge din urmă pe cei care o luaseră bine la fugă. În felul acesta, acea Transilvanie, pe care voia să o lase în părăsire, cu cetățile dărâmate, s-a văzut eliberată de inamici”[378].

1849: „La ora 3, în după-amiaza zilei de 17 iulie, generalul Bem a părăsit **Miercurea Ciuc** (Csíkszereda), urmându-și trupele pe drum, în valea Casinu Nou (Kászon), spre **Târgu Secuiesc** (Kézdivásárhely). La miezul nopții, în aceeași zi, a ajuns la Szárazpatak (la 10 km nord

[378] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VIII, Bucureşti 1983, p. 54

de Kézdivásárhely) și pe 18, la Eresztevény. A stat aici până la ora unu, după-amiaza. Divizia secuiască, rapid reorganizată, era gata să lupte din nou. / Pe 17, generalul Lüders a sosit la **Fogaras** (a aşteptat mai întâi, până a sosit Clam Gallas la Braşov). **Făgăraş** a fost deja asigurat de comandantul anterior lui Engelhardt, Lüders. Generalul şi-a adunat trupele la Făgăraş, lăsând în urmă 8 batalioane, 3 escadroane de cavalerie şi 16 tunuri, pentru a-l sprijini pe Clam, daca era nevoie de legătura cu rușii, iar Lüders s-a dus la Szkoréra (lângă Turnu Roşu), cu cea mai mare parte a trupelor sale, pe 18. Engelhardt, așteptând venirea lui Lüders, și-a continuat călătoria spre **Sibiu**, pe 18, și a ocupat **Porumbacul** (Porumbak), pe 19. Aici a aflat că podul Oltului, de la **Bradu** (Fenyőfalva) era ocupat de un detașament maghiar; acesta era pasajul care ducea la Cheile **Turnu Roşu** (Vörötorony) și la Sibiu (Szeben)”[379].

1849: „Ramming scrie că generalul Bem a adunat 12.000 de oameni și 50 de tunuri, în Ținutul Secuiesc, cu scopul de a lua **Braşovul** și de a invada Moldova! Acest număr este fără îndoială foarte exagerat. În orice caz, Bem nu ar fi putut avea mai mult de șapte sau opt mii de oameni. Cu această armată, el se pregătea acum să înfrunte pe Clam Gallas și să ocupe **Sfântu Gheorghe** (György Sepsiszent). Numai posesiunea **Târgului Secuiesc** (Kézdivásárhely) nu ar fi acoperit suficient spatele generalului Bem, în timpul expediției moldovenești. De asemenea, a trebuit să se gândească să împiedice inamicul, deplasând trupe în sus, pe valea Oltului, ca să intre în stăpânirea drumului **Târgu Secuiesc** (Kézdi-

[379] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

vásárhely) – **Miercurea Ciuc** (Csíksereda) și să întrerupă legăturile acolo. Prin urmare, Bem a trebuit să ocupe **Sfântu Gheorghe** (Sepsiszentgyörgy), precum și linia Râul Negru (Feketeügy), pentru a preveni atacul lui Clam Gallas, de la Ozunca Băi (Uzon) către **Târgu Secuiesc**, care, la rândul său, amenința că va bloca strâmtoarea Oituz (Ojtoz). Pe 20 iulie l-a atacat pe Clam, care nu se aștepta deloc la acest atac. Pentru Clam, când a văzut că Bem nu l-a atacat la **Sfântu Gheorghe**, în valea Oltului, ci se îndrepta spre **Târgu Secuiesc**, în valea Caşinului (Kászon), a presupus cu siguranţă că generalul este acum în drum spre Moldova. Surpriza sa a fost cu atât mai mare când a primit vestea, pe 19, că o armată maghiară se pregătește să ocupe **Măieruş** (Szászmagyarós), între Földvár și **Racoşul de Sus** (Felsőrákos) și că se aștepta și un atac dinspre **Târgu Secuiesc**. I-a trimis un mesaj lui Dick, să trimită imediat cele patru batalioane ruse, de pe Grădina Zmeilor (Sárkány), pe drumul de la Földvár, către Munţii Perşani (Persány), pentru a sprijini armata austriacă. Cu toate acestea, acest ajutor nu a fost necesar, deoarece avan-posturile maghiare s-au retras, pe 20. Atacul lui Bem din 20 a fost un dublu atac: împotriva brigăzii austriece a lui Van der Nüll și a detașamentului rus al lui Rennenkampf. După o scurtă rezistență, amândoi s-au retras. Comandanții de divizie și brigadă austriece, sub influența mai multor zile de anticipare nervoasă a atacului Bem, s-au gândit doar la retragere. Bem a capturat cu ușurință **Sângiorz** (György Sepsiszent). Cu aceasta, a văzut că tot Ținutul Secuiesc era acoperit, iar Clam Gallas nu putea face nimic împotriva lui, și, deci, putea să intre în Moldova. Clam Gallas a renunțat la Háromszék (lângă Sângiorzul Secuiesc) și și-a împărțit armata pe mai

multe direcții, **pentru apărarea Brașovului**, unindu-le la **Hărman** (Szászhermány). Pe 21 iulie, Bem i-a scris guvernatorului: „Lucrurile nu merg rău aici. Oamenii din Secuime vin la mine în număr destul de mare, aproximativ 15.000 dintre ei s-au adunat deja. Din păcate, nu au nici o armă... În prezent, stau pe linia de la **Moacşa** (Maksa) – **Angheluş** (Angyalos) – **Sângiorzul Secuiesc** (Sepsiszentgyörgy). Deci aproape întregul Ținut Secuiesc este asigurat. Respirăm liber și continuăm cu noi recrutări. Ca să-mi petrec util timpul de care mai am nevoie să pregătesc atacul împotriva inamicului, care își adună forțele **în jurul Brașovului**, numărând aproximativ 20.000 de oameni, mâine vreau să intru, prin defileul Oituzului, în Moldova”[380].

1849: „Sándor Gál a primit sarcina, de la Bem, să blocheze valea Oltului, spre **Miercurea Ciuc** (Csíkszereda), în timp ce Bem se afla în Moldova și, pe de altă parte, să împiedice posibilul atac al lui Clam în spatele trupelor lui Bem. Deocamdată, Clam însuși aștepta un atac, iar cum acesta nu s-a întâmplat până pe 22 iulie, a pornit, în zorii zilei de 23, dar nu l-a urmat pe Bem, ci s-a întors împotriva lui Gál, care era staționat la **Sângiorzul Secuiesc** (Sepsiszentgyörgy)”[381].

1888: „Inaugurarea părții liniei ferate **Odorhei – Gurghiu – St. Miclauş – Ciuc-Sereda**, situată între secţiunile 472-490, precum şi a căii ferate laterale, ce du-

[380] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

[381] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

ce până la **Gurghiu – St. Miclăuş**, s-a fixat pe ziua de 7 mai nou"[382].

1898, Diaconovich: „**Ciuc-Sereda** (magh. Csik-Szereda), oraş cu magistrat, capitala comitatului Ciuc, cu 1.789 locuitori (1891), gara căii ferate; tribunal, judecătorie cu carte funciară, școală agronomică, civilă de fete, azil, spital public; școala de industrie şi ţesut, fabrica de bere, sediul mai multor reuniuni culturale. Ciuc-Sereda, în documentele vechi, se numeţte: *Oppidum Mercurium*, însemnat pentru fortificațiile ridicate în acest loc, încă în secolul XI, de către familia Micu (Mikó), care s-a distins, după tradiţie și cronica cichiană, în războiul dintre Dutca Basil şi Sándor Ştefan. Opidul Ciuc-Sereda (Zereda), la 1567, avea numai 16 porţi, conscriindu-se ca filialele opidelor : Taplocza și Zsögöd, numindu-se şi Mikovàr, care, la 1661, a fost prefăcută în ruine, de turci, iar la 1714 a fost reedificată în stilul de azi, servind ca locuința militarilor fostului Regiment I confiniu"[383].

1932: „În luna martie, anul acesta, se împlinesc 40 de ani de la moartea pictorului Mişu Popp, un valoros, respectat şi iubit fiu al Braşovului… / Mişu Popp s-a născut la 19 martie, anul 1827, în Braşov, fiind al 8-lea din cei 9 copii rămaşi în viaţă ai lui Ioan Popp Moldovan de Galaţi, de profesiune pictor, sculptor și poleitor, de origine din ținutul Făgărașului, şi care a avut 11 copii, cu care l-a dăruit prima şi unica sa soție…

Originea familiei Popp sau Pop, Popu, Pap, Popa sau chiar al Popi, cum se mai numește ea în documente, se pierde în trecutul depărtat al românilor din țara Făgă-

[382] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 90, Braşov 1888, p. 2
[383] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom I. Sibiu 1898, pp. 849, 850

rașului. După toate probabilitățile, această familie face parte din grupul de moșneni de baştină, împroprietăriți, pe vremuri, de voievozii Ţării Româneşti şi trebuie să fi fost una din familiile de frunte din **Galaţii Făgăraşului**, unde unii din descendenți s-au văzut nevoiți a ocupa, din generație în generaţie, modeste demnități în biserica românească din acel loc, pe de o parte pentru a scăpa de persecuțiunile necurmate ale stăpânitorilor străini, pe de alta pentru a-și putea păstra neatinse religia şi naționalitatea. / Se întâmplă, însă, că un principe ardelean găseşte, la una din aceste familii de cucernici preoți români din **Galaţi**, merite deosebite şi o ridică în rândul nobililor. / Într-adevăr, Mihail Apafi I (1661-1690), principe ardelean, care, pe cât știm, nu avea nici cea mai mică înrudire cu neamul românesc, prin diploma emisă la data de 14 aprilie 1668, din **Făgăraş**, înalță în rândul nobilimii nu numai pe Ioan Popa (al Popi), preot român din Galaţi, ci şi pe fiii săi, Zaharie şi Ioan, asemenea şi pe fiicele sale, Stanca, Bucura şi Ana, cum şi pe succesorii tuturor acestora, acordându-le predicatul „de Galaţi".

Unul din urmaşii familiei de preot Ioan Popa de Galaţi este, fără îndoială, Ioan Popp Moldovan de Galaţi, tatăl pictorului. Născut la 1774, el este probabil unul din descendenții direcţi ai acelui Ioan, boierit odată cu tatăl său şi menţionat în diploma din 1668, ceea ce se confirmă, de altfel, şi prin relatările membrilor în viață ai acestei familii, şi de care îi separa un interval de timp de numai 106 ani. / După spusele urmaşilor, tatăl pictorului era stabilit, la începutul carierei, în **Făgăraş**, unde s-a căsătorit cu Elena Ivan, de origine tot din **Făgăraş**, și unde, pe lângă averea agonisită de el însuşi, mai avea şi pe aceea provenită din moştenirea părintească, bineînţeles

foarte redusă, în urma numeroaselor ieșiri din indiviziune, dar la care ţinea cu sfințenie, aproape ca toți cei din ţara Oltului, deși folosul ce-l aveau de pe urma unor asemenea moșteniri era destul de mic, reducându-se uneori la o singură încărcătură de fân, încăpând într-o căruță.

Darul desenului, acel al picturii și al sculpturii au fost probabil de multă vreme însușiri personale de distincție la unii din membrii familiei și au fost cultivate de ei cu lăudabilă stăruinţă, fie din curată plăcere, fie ca un frumos mijloc de câștig, mai întâi pe un teren de activitate bisericească, la început limitat la ţinutul Făgărașului, dar care, cu timpul, deveni tot mai întins, căci îl vedem pe Ioan Popp Moldovan de Galaţi părăsind, mai târziu, cu toată familia, Făgărașul pentru alte meleaguri, ajutat fiind, mai întâi de fiul său cel mai mare Nicolae, și în urmă aproape de toţi ceilalţi fii, în munca prosperă în ale artei. / Urmașii în viață confirmă cele de mai sus, susținând că șeful acestei familii de modești artiști români a executat, la începutul carierei sale, lucrări de pictură și de sculptură mai cu seamă pentru bisericile românești, la care lucrări s-au mai adăogat şi cele pentru particulari şi autoritățile din **Făgăraş**, unde a fost totdeauna bine apreciat, însă urme de activitatea sa în această parte a ţării Oltului, unde şi-a petrecut întreaga tinerețe şi primii ani de căsnicie nu s-au putut descoperi, cu toate cercetările făcute, şi informaţiile cerute până în prezent persoanelor de seamă din **Făgăraş** şi **Galaţi**, unde probabil s-a născut. Doar membrii familiei rămaşi în viaţă dacă mai posedă încă câte o iconiță, făcută de „Nenea Ioniţă” al lor și pe care o păstrează ca pe o relicvă rară… / Cu asemenea aptitudini, care, pe vremea aceea, erau rare la persoanele de seamă din acest colț al Ardealului, Ioan Popp, cum

începuse să-şi zică, de la o vreme, era foarte căutat şi, urmând parcă valea Oltului, ajunse până hăt, în secuime, unde dânsul, şi în urmă fiul său Nicolae, construiră mai multe altare și amvoane, cu toate podoabele de sculptură şi pictură necesare, în... bisericile romano-catolice ungureşti din acea regiune. Probabil că s-a întâmplat la fel şi cu unele biserici de același cult de pe valea Someşului, căci, cu timpul, Ioan Popp ajunse să facă lucrări până şi în **Gherla**, unde se stabili, mai târziu, un nepot de fiu al său. / Desigur, din această epocă datează schițele de ornamente, amvoane şi altare, datorate lui Ioan Popp şi depuse în biblioteca despărțământului Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român „Astra“ din Braşov, salvate fiind de la pieire, de către un pasionat iubitor de arta trecutului nostru, care este neobositul conducător al acestei reviste, dimpreună cu o altă colecție, mai numeroasă, de desene, reprezentând tot altare și amvoane, însă acestea din urmă întocmite de Nicolae Popp-fiul, care, prin anii 1835, până la 1854, începu să lucreze singur, fie că tatăl său era ocupat cu lucrările proprii în altă parte, fie că dânsul executa, la lucrările fiului său, numai pictura. / Numeroasele lucrări contractate în secuime, pe de o parte, și mijloacele primitive de transport din **Făgăraş**, la aceste lucrări, pe de altă parte, au făcut pe Ioan Popp să părăsească localitatea sa de baştină, dimpreună cu întreaga familie, constând din soţie şi 5 copilaşi, și, după un popas mai îndelungat la **Miercurea-Ciuc**, în secuime (un altar destinat bisericii franciscane din **Şimleu-Ciuc** și altul bisericii romano-catolice din **Sântimbru-Ciuc**), să se stabilească definitiv la **Braşov**, unde ajunse prin anul 1818, lăsând bruma de avere ce o avea la **Făgăraş**, în seama rudelor de acolo. / Ultimii săi 4 copii

s-au născut la Braşov. / La 7 august 1829, scrie fiului său Constantin, la **Făgaraş**, că, la acea dată, era ocupat cu executarea unui amvon, care există şi astăzi la biserica Sf. Treimi din Braşov-Tocile, a cărei zidire se terminase tocmai înainte cu 3 ani. / A murit în 1869, după ce atinse respectabila vârstă de 95 ani şi la 2 ani după pierderea vrednicei sale soţii, în casa proprie, pe care o stăpânea, încă de pe la anul 1843, situată în „Uliţa Mare", şi având, pe acea vreme, numărul 1443, care, după cum am constatat, corespunde actualmente imobilului cu numărul 1 din strada Prundului de astăzi, colţ cu strada Cimitirului, şi care a devenit, mai târziu, dimpreună cu alt imobil învecinat, proprietatea pictorului M. Popp… /

Mișu Popp a petrecut vârsta fragedă a copilării în cercul restrâns al familiei, stând, la început, mai mult sub influența mamei sale, decât sub acea a tatălui, care, cu îndeletnicirile sale de artist, în felul său, era reținut de lucrări, fie în atelierul său, fie departe de cămin, şi pe care uneori abia le mai putea prididi. De la mamă a învățat, de altfel, ca toți frații şi surorile sale, primele poveşti şi rugăciuni şi a primit cele dintâi cunoştinţe de citire. Surorile sale, mai ales, au completat cunoştinţele ce mai lipseau, care au fost apoi mult sporite, mai întâi în şcolile din secuime, apoi de către dascălul bisericii Sf. Nicolae și, la sfârşit, în şcoala grecească şi cea ungurească din **Braşov**… / Însă părinţii săi, socotind că lucrările de artă bisericească se vor isprăvi în secuime, cum s-au isprăvit şi la **Făgăraş**, şi în alte părți, şi în dorința de a da altă direcțiune aspiraţiunilor de propăşire abia mijinde ale celui de al treilea fiu al lor, s-au hotărât să înscrie pe tânărul Mișu, care împlinise tocmai 15 ani, ca elev în școala militară grănicerească din Kézdi-Vásárhely, astăzi **Târgul**

Secuiesc, unde, făcându-și stagiul de „cătănuță”, cum se numeau în Ardeal elevii acestor şcoli, să poată intra apoi în vreunul din regimentele de grăniceri române de pe atunci din Năsăud, Orlat sau Caransebeș, cum au procedat, pe acea vreme, şi alţi tineri din societatea românească… / Terminându-se şcoala, reveni imediat şi fără nici o părere de rău la lucrările tatălui său, hotărât să nu mai părăsească paleta, cu toate protestările ce veneau din partea celor din cercul familiei şi, punându-se cu tot dinadinsul pe lucru, făcu, în scurt timp, progrese de toată lauda. Acest fapt, la care s-a mai adăogat și dârzenia tânărului pentru progres, căci, spre deosebire de ceilalţi fraţi mai mari, el a dat încă de mic copil dovezi de un talent deosebit, în special pentru pictură, au determinat pe părinți să trimită pe fiul lor, Mişu, spre a se perfecționa în străinătate, alegând, în acest scop, capitala Austriei, unde se duceau și către care se simțeau atraşi, pe atunci, aproape toţi tinerii ardeleni dornici de cultură. / Plecarea se fixă pentru toamna anului 1845, termen care sosi pentru toți, afară de Mişu, mai repede de cum se așteptau, În familie, erau atât de mulţi, încât, deşi una singură, totuşi parcă formau o numeroasă societate, care făcea ca nimeni din cei care o constituiau să simtă nevoia unei alte societăți…

În sfârşit, după o călătorie de mai mult de două săptămâni, ajunseră în furnicarul de lume din capitala Austriei, trăgând, mai întâi, în unul din cele mai bune hoteluri din centrul orașului, pe care repede îl schimbă cu unul din cartierul Leopoldstadt, mai potrivit cu mijloacele sale de trai, despărțindu-se cu greu de bunul său însoțitor român, în această primă a sa călătorie „în lume”… / Însă timpul trecea, fără să fi atins scopul pentru care venise şi

care era să urmeze visata școală specială de perfecționare în pictură. În această situație, destul de neplăcută pentru un tânăr avizat la puterile proprii şi care se vede deodată singur printre străini, se întâlni, din fericire, cu un ofițer român, care făcea parte din garnizoana Vienei, un vechiu prietin al familiei (căpitanul Cerghedi, dispărut, mai târziu, în mod misterios, pe când era la Segedin), transferat de curând acolo, şi care îi fu de mult folos, căci, în scurt timp, schimbă odaia din hotel cu o cameră din apropierea locuinţei bunului său ocrotitor, fapt care făcu pe tânăr să nu se mai simtă străin în noul mediu, menit să-l conducă pe calea perfecțiunii. Renunțând a mai aştepta rezultatul intervențiilor sale anterioare, îl vedem pe tânărul Mişu Popp, scurt timp după această norocoasă întâlnire, urmând foarte mulțumit cursurile profesorului de pictură Gselhofer, de la Academia de arte frumoase „Sf. Ana" din Viena, al cărei rector era, la acea epocă, profesorul Anton Petter"[384].

1940: „ La **Micfalău**, în judeţul Trei-Scaune, credincioşilor li s-a interzis să se mai ducă la bisericile românești. De asemenea, a fost închisă biserica românească de la **Miercurea Ciucului** și preotul Vlad arestat. Apoi, din ordinul administrației, s-au confiscat toate averile românești. Pe ziduri s-au lipit afişe cu lozinca „Secuimea a secuilor", ceea ce înseamnă asmuţirea populației la exterminarea românilor. Nici un preot, nici un învăţător şi nici o familie românească nu se mai află în siguranţă, din săptămâna trecută"[385].

---

[384] *Ţara Bârsei*, Anul IV, nr. 2, Braşov 1932, pp. 99-120
[385] *Universul*, Anul 57, nr. 263, Bucureşti 1940, p. 5

MIERCUREA SIBIULUI

(Reußmarkt, Ruzmargt, Szerdahely, judeţul Sibiu)

1782, Johann Lehmann: „De la Sebeş la **Miercurea** (Sibiului) este o poştă mare. Ținutul, până acolo, este foarte frumos, drumul este bun de la sine. Unele case ies în drum; un râu furios, Secaşul, ce se varsă în Mureş şi care seacă, de obicei, vara, iar pe timp ploios se revarsă adesea, opreşte necontenit pe călător. La o parte, pe stânga, se află marele târg românesc **Cut** (comuna Câlnic, judeţul Alba), vrednic de luare aminte, din cauza episcopului (unit, Grigore Maior, care a demisionat în martie 1782, retrăgându-se la Alba Iulia), care-şi are aici reşedinţa, şi vrednic de luare aminte din cauza anumitor creştini de legea veche (ortodocşi neuniţi), care tulbură împrejurimile şi trăiesc ascunși la Cut. Eu n-am întâlnit nici unul din aceştia.

Miercurea este un târg frumos, locuit de saşi: în afară de biserica săsească, se face slujbă religioasă la franciscani. Miercurea are un han bine rânduit, alimentele lipsesc adesea, din cauza personalului ursuz. Se poate găsi, aici, la locul indicat, vin vechi foarte bun. De la Miercurea, la **Mag** (Mak, comuna Sălişte, judeţul Sibiu) e o staţiune de poştă foarte rea. La jumătate de drum se află **Amnaşul** (Hamlosch, comuna Sălişte, judeţul Sibiu).

Înainte de Amnaş e un foarte mic sat românesc, **Apoldu de Jos** (Kleinpolten, judeţul Sibiu). În satul acesta sunt numai români de legea veche, dar preotul este sas. Acesta n-are nimic de făcut, decât să locuiască aici şi să încaseze veniturile. Slujba religioasă o face popa. Un adevărat cărturar ar putea aici să studieze în tihnă şi să se facă folositor. La dreapta, este un sat mare şi frumos săsesc, **Apoldul de Sus** (Gosspolten, comuna Miercurea Sibiului, judeţul Sibiu). **Amnaşul** este un sat săsesc, mare, frumos construit şi bogat, care, ca şi **Miercurea**, are vii bune. Aici începi urcuşul vestitului deal al Amnaşului şi ţine până cobori la stațiunea de poştă **Mag**. Mergi pe un drum prost, într-o pădure plăcută. De pe culme, vezi, în depărtare Sibiul. Ceea ce se vede promite extraordinar de mult în privința, oraşului Sibiu.

Mag este un sat mic, cu un han prost. De la Mag, până la Sibiu, este o cale de o poştă. Se merge pe un drum de ţară. Ţinutul ar fi frumos, dacă drumul n-ar fi trecut prin altele cu mult mai frumoase”[386].

1907: „**Târnosirea bisericii din Sângătin**. În gara **Apoldului**, mitropolitul a fost bineventat de către protopopul tractului A. Păcurariu, în numele preoțimii şi al poporului, şi de către primpretorele cercului **Miercurea**, dl Mangesius (sas), în numele autorităților civile şi a întregului cerc administrativ. De la gară, se trece prin străzile largi ale Apoldului, moştenite de la foştii locuitori saşi ai acestei comune, care au pierit până la cel din urmă, lăsând locul românilor mai plini de viață, până în deal, unde sunt cele două biserici, una veche şi mică, cealaltă mai nouă, mai încăpătoare şi mai puțin frumoasă pentru

[386] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 577, 578

un sat cu trei mii de suflete, toate româneşti, ca acesta. E o mulţime de popor, prin care abia poţi străbate…

Din vârful dealului, de unde, în depărtări, se deschidea o minunată panoramă vastă, iar în față se ridica semnul de amintire al trecutului: cele două cruci, cu inscripții latinești, ale ultimilor doi preoţi saşi, de la 1814 și 1846, ai căror credincioşi au pierit. Înalt Prea sfinţitul mitropolit vorbește timp de trei sferturi de oră, închegat și pe înțeles despre însemnătatea zilei naşterii Fecioarei Maria şi despre bună-creștere, dând din bogata comoară a experiențelor sfaturi bune şi multe… / Cele câteva ceasuri petrecute în Apold au fost şi spre bucuria căpeteniilor bisericeşti, care au putut vedea o comună românească harnică, cum puține se mai găsesc, și spre o comună care a avut cinstea să primească în sânul ei pe aceste căpetenii. **Apoldul** are şi credincioşi de religia greco-catolică, puțini, vreo 8-10 familii, care au o biserică a lor, dintre cele mai rele posibile. După ce primpretorele sas din Miercurea l-a salutat pe mitropolit în Apold, preotul român greco-catolic din Apold nu s-a arătat nicăieri.

La 3 şi jumătate, am ajuns în **Sângătin**, către care duce un drum, pe un deal, de unde vezi până departe, către Carpaţii despărţitori de țară. În capul satului aștepta popor nenumărat, în frunte cu preotul Dăianu, care-l binevintează pe mitropolit şi-i mulțămește pentru bunăvoința ce li-o dovedește, prin venirea sa în comuna asta, care vrea să înainteze. / După liturghie a vorbit IPS Sa, amintind jertfele care au trebuit făcute, pentru a se putea ridica noua biserică şi sfătuind pe credincioși a se deda la împlinirea poruncilor celor de folos. Mi-am notat următoarele: fondul pentru zidirea bisericii noi s-a început la 1894, dar într-un chip foarte modest. După 10 ani, abia

ajunsese la 600 coroane. Abia la 1904 s-au început pregătirile mai serioase. Zidirea bisericii s-a început la 1906. Total a costat peste 12.000 coroane, strânse din darurile credincioşilor din mai multe părți. / Frumoase pilde de jertfă a dat preotul local şi proprietarul Măcelariu, care au premers cu exemplul. Între ctitorii bisericii din **Sângătin** se întâlnesc, printre localnici, şi mai mulți străini din **Sălişte**, **Săcel**, **Tilişca**, **Apold** etc.

După biserică, s-au făcut recepțiunile, în casa părintelui Dăianu. Întâi s-au prezentat locuitorii comunei învecinate, **Ludoşul Mare**, care au venit în număr de vreo 300 de inşi, apoi comitetul parohial, comitetul comunal, comitetul parohial al bisericii surori greco-catolice, în numele căruia părintele Alexe Deac a spus câteva cuvinte foarte alese, reprezentanța bisericii maghiare protestante, în numele căreia a vorbit ungureşte preotul Virág, apoi directorul şi învățătorul de la şcoala de stat, cel dintâi român de omenie, cel de-al doilea cu tulipan la butonieră, şi el om de omenie, şi, în sfârşit, câțiva dintre ajutătorii bisericii, sălișteni și săceleni… / Pentru a nu fi cu totul incomplet, trebuie să mai amintesc şi de stăruința celor care au pus la cale acest frumos prilej, de conducătorii din **Apold**, **Miercurea** şi **Sângătin**, care au ostenit şi cheltuit și care au făcut tuturor toate pentru ca toate să se izbândească bine. Mulţămită comitetului parohial, părintelui Orăştianu din **Apold**, dlui Dr. G. Măcelariu din **Miercurea**, părintelui Dăianu și dlui A. Măcelariu din **Sângătin**, toată lumea a fost satisfăcută”[387].

1908: „O frumoasă zi de toamnă a fost dumineca din 18 octombrie. Pentru românii din Sibiu şi din comitat

[387] *Lupta*, Anul I, nr. 199, Budapesta 1907, p. 5

ea rămâne o zi de însemnătate istorică. Nu mai puţin decât 12-14 adunări populare erau anunţate în diferite locuri şi ele s-au ţinut aproape toate, cu însufleţire şi demnitate. Frumoasele comune care împrejmuiesc **Sălişte**a ca un colan de mărgăritare au ţinut să aranjeze fiecare câte o întrunire… / Pentru celelalte comune s-a îngrijit inteligenţa din **Sibiu** ca să ia parte cât mai mulţi din centru, să vină într-ajutor bravei inteligențe locale, întru aranjarea și succesul cât mai mare al adunărilor. Aşa au plecat, din **Sibiu**, la **Răşinar**, vreo 5 inşi, la **Foţeldea**, vreo 12, la **Miercurea**, 3, şi câţiva tineri s-au dus pe la adunările din mărginenime. O mică apostolie în mijlocul harnicului nostru popor, dornic de poveţe şi învățături. Tot atunci, în aceeaşi zi, un alt, grup de sibieni luă parte activă la deschiderea expoziţiei de poame din **Avrig**, aranjată de „Reuniunea agricolă română din comitatul Sibiului”. / Subscrisul am mers la adunarea de la **Miercurea**. Erau invitaţi aici vrednicul prezident al clubului nostru, Dr. Liviu Lemenyi din **Sibiu**, şi deputatul Dr. Maniu. La gara de la **Miercurea**, un număr mare de inteligenţi aştepta sosirea oaspeţilor. Dl protopop Ioan Droc salută pe dl Dr. Lemenyi, ca candidat de deputat al cercului. I se răspunde şi apoi plecăm în localitate, un convoi frumos, de 15 trăsuri. Direcţia e la familia ospitalieră a dlui avocat Dr. George Măcelar, unde suntem aşteptaţi cu o bogată masă întinsă. / Pe drum, aflăm că Dr. Maniu nu vine la adunare, e împiedicat. Ni se spune că adunarea nu se poate ţine în paţa principală şi la 11 ore, pe când a fost convocată… /

Până la adunare, avem puţin timp să facem o revistă prin orăşel. **Miercurea** are 2008 locuitori, dintre care jumătate și mai bine sunt români, ceilalţi saşi şi câţiva unguri şi armeni. A fost, odinioară, **centrul scaunului**

săsesc al Miercurii, azi are oficiu pretorial şi judecătorie de cerc şi aici se află scaunul protopopese greco-ortodox al Miercurii. Orăşelul este aşezat în loc plăcut, pe şoseaua care duce, de la Sibiu, la Sebeşul săsesc. Şoseaua îi este strada principală, de-a lungul căreia se înşiruie casele cele mai frumoase, mai în jos, cu deosebire săeşti, mai în sus, case de-ale românilor. Unele sunt mari şi frumoase, cu etaj, adevărate curţi. Așa este primăria, apoi edificiul băncii române, în cel mai bun loc, în colțul pieții, în culmea acoperişului cu o cruce românească. În celălalt colţ al pieţii este zidirea băncii săseşti, acum în edificare. Aceasta e banca din **Apold**, care își mută sediul în **Miercurea**, ca să facă concurenţă băncii noastre. Numai să n-o pățească, căci proverbul românesc cu „săpatul gropii" de multe ori s-a adeverit! Mai în sus, pe uliţă, sunt casele frumoase ale protopopului Păcurar, Droc, Dr. G. Măcelar etc. / **Miercurea** e un loc de însemnătate în trecutul nostru politic mai nou. Aici s-a decretat, pe vremuri, *pasivitatea*, care, până înainte cu câţiva ani, a dat direcţiune politicii noastre. / Dar mai sunt, aici, de notat, şi alte reminiscenţe. Înainte cu un veac, la 1821, abia se aflau în **Miercurea** 30 de familii româneşti. Azi sunt 240 de familii de-ale noastre, iar străine, saşi, unguri, armeni etc., în total 220. Odinioară, prigonirile de tot felul îi reţineau pe români de a se aşeza prin orăşelele săseşti. Erau şicanaţi chiar şi în casele lor. Nu li se permitea, de exemplu, să-şi pună ferestre cu sticlă, ca şi românul să se bucure de lumina zilei, în casa sa. Numai burduhanul era al românului. Oprelişţea aceasta dăinuia încă pe la începutul secolului trecut. În **Miercurea**, cea dintâi casă românească, la care s-a pus sticlă, este casa protopopului Păcurar. A fost zidită de moşul doamnei protopop, un descendent din

vechea şi vrednica familie Măcelar. De atunci, casa a fost renovată şi adaptată. Bătrânul Măcelar a dat ordin meşterului sas să pună sticlă la fereastră… / În curtea bisericii, se deschide adunarea, căci sunt orele 12. Oamenii se adună pâlcuri-pâlcuri şi sosesc întruna. Vin şi femei, îmbrăcate de sărbătoare, sunt şi dame din loc, doamna Dr. G. Măcelar, soru-sa, doamna Dr. Schiau, doamnele protopopese, domnişoara Nora Lemenyi, de la Sibiu, etc. Adunarea decurge frumos. Oratorii, Dr. Lemenyi şi Dr. Măcelar vorbesc bine, convingător, răpiţi, din când în când, de tema ce-o desfăşoară. Ascultătorii sunt însufleţiţi… / După adunare, urmează banchet, cu venituri frumoase şi multă veselie. Au luat parte şi un număr însemnat de ţărani fruntaşi… / Silvestru Moldovan"[388].

1934: „În Sâmbăta Paştilor, poliția și autoritățile militare din București au arestat pe mai mulţi ofițeri, în frunte cu locotenent-colonelul Victor Precup, despre care s-a aflat că pregăteau, de mai mult timp, de vreo doi ani, un fel de răscoală, îndreptată împotriva M. S. Regelui și a guvernului, în care scop au adunat arme, grenade, dinamită, revolvere, pe care le ţineau gata, ca la timp potrivit să le poată întrebuința, spre a da lovitura. Lucrul a fost însă descoperit de către un subofițer, căruia unul dintre cei arestați îi ceruse arme din depozitele militare. / Iată lista celor arestați, luată din gazetele de la București:

1). Victor Precup, lt-colonel, de 45 ani, de naștere din **Miercurea**, jud. Sibiu; 2). Maiorul Nicoară Vasile, din vânătorii de munte, de 40 ani, născut în **Merghindeal**, jud. Făgăraş; 3). Căpitanul Fleșariu Octavian, din reg. 89 infanterie, 34 ani, născut în **Mediaş**; 4). Căpitan

[388] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 226, Braşov 1908, pp. 2, 3

Mesaroș Ştefan, din jandarmerie, 36 ani, comuna **Sebeş**, jud. Făgăraș; 5) Locotenent Baciu Tiberiu, de la vânători, 35 ani, comuna **Bandul de câmpie**; 6). Locotenent Gligor Marian, din infanterie, 32 ani, comuna **Tăuni**, jud. Târnava Mică; 7). Sublocotenent Dordea Nicolae, infanterie, 26 ani, comuna **Bungard**, judeţul Sibiu; 8). Sublocotenent Năstase Constantin, infanterie, 23 ani, comuna **Moviliţa**, jud. Putna. / Au mai fost arestați civilii: Fericean Eugen, fost funcționar; Orban Iuliu, comerciant din Cluj; Mândruțiu Ilie, inginer; Penciu Teodor, şofer, și Arsene Strâmbu, funcționar. Toţi cei înșirați mai sus se află la închisoare şi vor fi judecați de către tribunalele militare”[389].

Inneres einer Sennhütte in den Alpen.

[389] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 16, Blaj 1934, p. 5

MIHĂIEŞTI

(Sânmihai, Scenmihaltelekw, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj)

1358, iunie 19, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-au plâns „Andrei, fiul lui Nicolae zis Cheh de **Sânmihai** (Scenmihaltelekw, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj), şi Ilie, fiul lui Gheorghe de **Sfăraş** (Fornas, Fornus, judeţul Sălaj) că, în pricina unei bucăţi de pământ, numite **Orath** (dispărut, lângă Nădăşelu, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Cluj, ei trebuiau, potrivit împăciuirii, să facă jurământ la faţa pământului aceluia, numit Orath, dimpreună cu un megieş al moşiei numite **Mera** (Mera, judeţul Cluj), împotriva lui Ştefan, fiul lui Ladislau de **Nădăşel** (Nadas, judeţul Cluj) şi a lui Iacob, diacul de Mera, precum că pomenitul pământ al lor şi al altor fraţi şi copărtaşi ai lor a fost şi este de moştenire. În cele din urmă… ei au rostit jurământul lor, aşa cum trebuia, dimpreună cu Mihail, fiul lui Egidiu de **Sumurduc** (Zumurduk, judeţul Cluj), conjurătorul lor; totuşi, Ştefan, fiul lui Ladislau, şi Iacob diacul, la locul rostirii jurământului, au ridicat oprelişte la jurământul lui Mihail, fiul lui Egidiu, sub cuvânt că Mihail nu este megieş legiuit al satului Mera. Şi deşi spun ei că prin faptul aducerii, de către înaintaşii pomeniţilor Ştefan şi Iacob, nobilii de Mara, nişte nobili, anume fiii lui Nico-

lae, fiul lui Buden, se află ca megieşi pe o bucată de pământ a satului Mera, dinspre moşia Sumurduc, ce le-a fost dată lor în temeiul pătrimii de fiică, totuşi moşiile Mera şi Sumurduc, după vechile lor semne de hotar, sunt într-o mai apropiată megieşie şi de aceea Mihail, fiul lui Egidiu, conjurătorul lor, a fost şi este megieş legiuit al satului Mera. / Drept aceea, pentru mai mare încredinţare, să trimiteţi spre mărturie pe unul dintre voi, în faţa căruia omul nostru, Gheorghe, fiul lui Dezideriu de **Cuzăplac** (Kuzeplak, judeţul Sălaj) sau Iacob, fiul lui Ladislau de **Almaş** (Almas, judeţul Sălaj) ori Andrei, fiul lui Iacob de Mănăştur, sau în lipsa acestora Mihail, fiul lui Ştefan de **Galtiu** (Galdthw, Galdtu, judeţul Alba) să cerceteze şi să afle tot adevărul şi să vadă ei înşişi semnele de hotar ale satelor Sumurduc şi Mera"[390].

1360, ianuarie 1, Alba Iulia: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Ladislau, abatele de Cluj-Mănăştur, că Mykola, fiul lui Ioan zis Kurmus de **Dezmir** (Dezmer, judeţul Cluj), cu o răutate pusă la cale, împreună cu slugile sale, ieşind din moşia sa Dezmir înarmaţi, în lunea cea mai apropiată după sărbătoarea Naşterea Domnului (30 decembrie 1359), a ucis cu cruzime pe un iobag al acelui domn abate, cu numele de Albert din **Apahida** (Apathyda, Apatyda, judeţul Cluj), pe drumul slobod, care venea de la acel domn abate, stăpânul său, la propria sa casă, printre moşiile numite **Sânnicoară** (Aaronscenmiclosa, Aronzenthmiklos, Zenthmiklos, judeţul Cluj) şi Dezmir, şi pe fiul său l-a rănit de moarte şi l-a lăsat pe jumătate mort, şi caii lor şi alte lucruri şi bunuri ale lor, ce se găseau la ei, le-au

[390] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 285, pp. 293-295

luat cu totul, fără de nici o vină; şi, nemulţumit cu aceasta, punând să se aducă trupul mort al acelui iobag la moşia sa Dezmir, nu s-a îngrijit să-l înapoieze abatelui, spre a-l îngropa. / Cu privire la aceasta, punem în vedere să trimiteţi omul vostru de mărturie, fiind de faţă omul nostru Andrei, fiul lui Nicolae de **Sânmihai** (Scenmihaltelekw, Sânmihai, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj) sau Nicolae, fiul lui Laurenţiu de **Popfalău** (Popfalua, Popfalău, azi **Popeşti**, judeţul Cluj), ori Ioan, fiul lui Mihail de **Gheorgheni** (Giurfalău, Gerfalua, Gyurghfalua, azi **Gheorgheni**, judeţul Cluj), să cerceteze şi să afle tot adevărul”[391].

1360, februarie 2, Sibiu: Regele Ludovic scrie conventului mănăstirii Mănăştur că, venind „Ştefan, fiul lui Toma, fiul lui Dionisie de **Luchunch** (în Slovacia), credinciosul nostru şi ne-a cerut să-i dăm lui şi fratelui său Toma o moşie, numită **Sânmihai** (Scenmihaltelekw, Sânmihai, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Cluj, spunând că acea moşie fusese a răposatului Ioan, fiul lui Ioan, fiul lui Blasiu, mort fără moştenitor şi, din această pricină, ajunsese în mâinile noastre regeşti şi că ţine de dreptul nostru de danie. / Cum însă nu ştim care este adevărul cu privire la felul şi întinderea zisei moşii, poruncim să trimiteţi spre mărturie omul vostru, în faţa căruia omul nostru… ducându-se la acea moşie şi chemând în chip legiuit pe vecinii şi megieşii zisei moşii, dacă va afla că ea ţine de dreptul nostru de danie, s-o dea sus-zişilor Ştefan şi Toma, fiii lui Toma, ca s-o stăpânească în veci… iar dacă vor fi unii împotrivitori, să-i

[391] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 443, pp. 456, 457

cheme înaintea noastră la un soroc potrivit, spre a sta faţă cu acei Ştefan şi Toma”[392].

1364, mai 26, Vişegrad: Voievodul Dionisie dă de ştire că, în adunarea obştească de la Turda, ridicându-se „Dionisie, fiul lui Ştefan, fostul ban, şi Ladislau, fiul lui Desideriu de Losonch, s-au plâns împotriva magiştrilor Ştefan şi Toma, fiii lui Toma, fiul lui Dionisie de **Reghin**, că ei ar voi, pe calea legii, să-şi împartă cu numiţii lor veri cetatea numită **Mentew** (cetate dispărută, lângă Alunişu, judeţul Mureş) şi moşiile **Warallya** (?), **Vifalu** (?), la capătul râului Pietrişul, **Sânmihai** (Zenmichal Telke, Zenthmihaltelke, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj), **Rusu** (Wruzmezeu, azi **Rus**, judeţul Cluj), lângă râul Someş, **Borcuţ** (Burligeth, judeţul Maramureş) şi **Văleni** (Danpataka, judeţul Maramureş), şi vama obişnuită a se cere în **Lăpuş** (Lapus, judeţul Sibiu), bunuri ce se află în stăpânirea pomeniţilor Toma şi Ştefan. / Auzind acestea, ridicându-se Iacob de **Chiced** (Keched. Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj, şi **Miceştii de Câmpie**, judeţul Bistriţa-Năsăud), pentru Ştefan, şi Nicolae zis Lyd pentru Toma… au răspuns că dacă Dionisie şi Ladislau ar veni în chip legiuit, ar putea redobândi acea cetate şi acele moşii ca bun al lor, căci ei sunt pregătiţi să împartă… / În cele din urmă, înfăţişându-se în faţa noastră Dionisie şi Ladislau, cu scrisori de împuternicire, ne-a cerut Ladislau să le facem dreptate din partea magiştrilor Toma şi Ştefan, fiii lui Toma de Reghin, cu privire la cele de mai sus. Auzind acestea, ridicându-se Ladislau de **Galşa** (Galsa, judeţul Arad) şi Batow, pentru magiştrii Toma şi Ştefan, au răspuns că pentru zisa cetate şi moşii, aveau scrisoare de

[392] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 455, pp. 471, 472

împărţeală întocmită odinioară între Ştefan banul şi Desideriu, părinţii lor”[393].

1365, februarie 26, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Ladislau, fiul lui Ioan de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), în numele său şi al lui Ioan, precum şi al lui Mihail, fiul lui Ladislau, fratele lor, că, din voinţa şi porunca lui Ştefan şi Gheorghe Bebek, locţiitorul slujbaşului lor din **Sânmihaiu** (azi **Mihăieşti**), împreună cu Petru de **Kege** (dispărut, judeţul Cluj), Neagu, Maxim şi Roman, **voievozii românilor**, cu cnezul Ilie, cu Petru şi Gula, fiii lui, şi cu alţi români şi unguri, de toţi aproape 700 de oameni, ducându-se la o moşie a lor, care ţine de ei în temeiul zălogirii şi se numeşte **Sânpetru** (Sinpetru, Zenpeter, Zentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), au mutat cu sila pe toţi iobagii, cu lucrurile lor, pe moşia acelor fii ai lui Bebek, mistuind prin foc casa lor, aflătoare acolo, această moşie rămânând acum aproape pustie; prin această jefuire, ei au fost păgubiţi cu 500 de florini.

Nemulţumiţi cu atâta, de curând venind pe moşia lor, numită **Hida** (Hydalmas, judeţul Sălaj) şi spărgând chiar casele lor şi luând, din lăzi, actele întocmite, cu privire la moşiile lor, au furat toate bunurile mişcătoare şi nemişcătoare, până chiar şi lucrurile iobagilor lor, cu totul 250 boi, 200 vaci, 700 porci, 1.500 oi, 33 cai, 560 păsări. Iar pe femei şi fete le-au despuiat, lucrurile din lăzi şi cele aflate în case le-au luat cu ei, cu totul, şi cu desăvârşire de preţul şi preţuirea cărora ei încă nu îşi dau seama. Şi au mai mistuit prin foc trei case cu curţi, şi au dus în prin-

[393] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 273, pp. 262-265

soare pe Nicolae şi Andrei, slujitorii lor, şi pe acel magistru Ioan, şi Mihail, fiul lui Ladislau, de n-ar fi putut ei scăpa cu fuga i-ar fi omorât; şi pe unii dintre slujitorii lor i-au lăsat răniţi cu răni grele.

Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi spre mărturie omul vostri, înaintea căruia omul nostru, Ştefan sau Ladislau, fiii lui Ladislau de **Nădăşelu** (Nadas, judeţul Cluj), sau Ioan Roşul de **Tiburch** (dispărut, judeţul Cluj), ori Ioan zis Tot de **Ciumăfaia** (Chamafaya, judeţul Cluj), sau Anton, fiul lui Pavel de **Chiced** (Chiced, Kechеd, Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj), ori Ioan şi Luca, fiii lui Marin de **Măcicaşu** (Machkas, judeţul Cluj) sau, în lipsa acestora, Ladislau, fiul lui Beke de **Iclod** (Iklod, judeţul Cluj), să cerceteze pe faţă şi în ascuns şi să afle tot adevărul”[394].

1366, februarie 9, Vidin: Marele comis al regelui scrie voievodului Petru că, deoarece „noi voim să primim sub oblăduirea noastră pe Ioan, fiul lui Nicolae de **Someşfalău** (Zamusfolua, azi **Someşeni**, judeţul Cluj, slujitorul nostru, pentru slujbele sale vrednice, drept aceea poruncim prin cele de față credinței voastre să fiţi datori să ocrotiţi şi să apăraţi, în numele domnului Dionisie voievodul şi în al nostru, pe acel Ioan, fiul lui Nicolae, slujitorul nostru, de toți cei ce vor să-l tulbure şi să-l asuprească, şi îndeosebi de Andrei, fiul lui Nicolae de **Sânmihai** (Zenthmihaltelke, Mihăieşti, judeţul Cluj). De asemenea, voim să poruncim ca, în lipsa voastră, magiştrii Ştefan și Ladislau, fiii lui Ladislau, slujitorii și locţiitorii voştri, să fie datori şi ținuți să ocrotească şi să apere,

[394] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 386, pp. 402-404

precum s-a arătat mai sus, pe acel Ioan şi pe iobagii săi”[395].

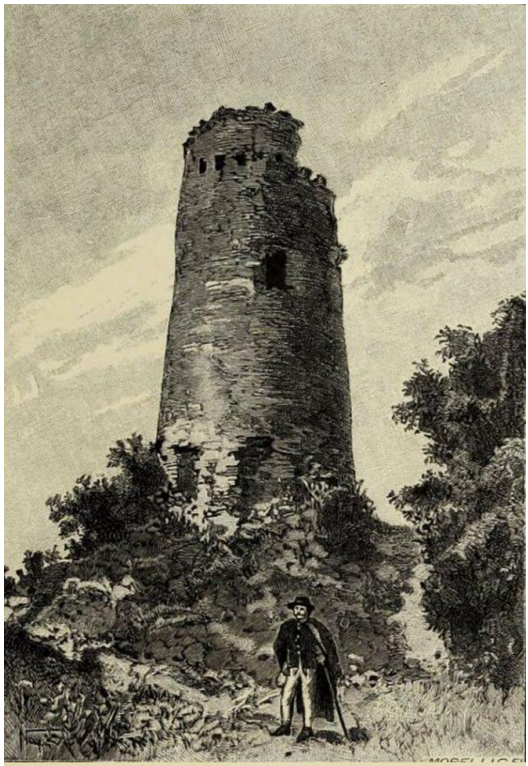

Burg Ika.

MIHAIFALĂU

vezi **VALEA LUI MIHAI**, judeţul Bihor.

[395] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 8, pp. 7, 8

MIHĂLENI

(comuna Buceş, judeţul Hunedoara)

1784: Răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan: „Țăranii din judeţele Zarand şi Hunedoara voiau să înceapă revoluţia în ziua de Bobotează a anului 1785, iar ţăranii din comitatul Albei, în luna lui mai a aceluiaşi an. / Joi, **28 octombrie 1784**, fiind zi de târg la **Brad** (comitatul Zarandului), îşi face apariția aici căpitanul Crişan, ca trimis din partea lui Horia, şi, ascuns sub podul de peste Criş, cheamă la dânsul pe mai mulți țărani din diferite sate, cărora le spune că Horia a fost la Viena, la împăratul, de la care a adus ordin ca ţăranii români să capete arme şi să nu mai facă nici un serviciu nobililor. Spre încredințare, Crişan arătă țăranilor crucea de aur a lui Horia şi-i invită ca, pe duminica viitoare, 31 octombrie, să vină, din fiecare sat, câte 3 sau 4 țărani, la biserica din **Mesteacăn**, ca să asculte porunca împărătească. / În ziua de 31 octombrie, se adunase, în secret, la biserica din Mesteacăn, vreo 600 ţărani din districtul Zarandului, al Hunedoarei şi din munţii Abrudului. La adunarea aceasta, Crişan înfăţişă ţăranilor crucea de aur şi o scrisoare, apoi le făcu cunoscut că Horia, fiind bolnav, nu poate asista la adunare, dar că l-a însărcinat pe dânsul să vină şi să le spună că, din ordinul împăratului Iosif II, să se ducă cu toţii la **Alba Iulia**, ca să primească arme şi să fie grăniceri, împăratul lă-

sând la libera voie a fiecăruia sau de a fi militar, deci scăpat de iobăgie, sau de a face, şi de aici, înainte, serviciu de iobagi, pe seama nobililor.

În ziua de 1 noiembrie, țăranii întruniţi la Mesteacăn ajung, în drumul lor spre Alba Iulia, ca să primească arme, în satul **Curechiu**, însă în număr cu mult mai considerabil. Mulțimea poporului crescuse enorm. În aceiaşi zi, noaptea, târziu, sosiră la Curechiu subprefecții Mihai Gal din **Baia de Criş** şi Wolfgang Nalaczi din **Brad**, însoţiţi de o gardă de 4 soldaţi, ca să prindă pe căpeteniile țăranilor, în special pe Crişan. Dar mulțimea de ţărani, aflând de veste, dau alarma prin chiote, trag clopotele de la biserică şi se aruncă, din toate părțile şi cu ceea ce apucară în mâini, asupra celor doi subprefecţi, pe care îi uciseră pe loc. Gornicul Petru Kara din **Criştior**, spionul nobililor, fu prins şi executat imediat, din ordinul lui Crişan, iar cei 4 soldați fură dezarmaţi, bătuţi şi apoi puşi în libertate. Revoluţia era acum proclamată.

Primul atac al ţăranilor răsculați fu dat asupra nobilimii din **Criştior**, în ziua de marţi, dimineață, în 2 noiembrie, când, cu o furie vehementă, ţăranii dau năvală asupra curților nobililor şi execută 17 persoane din nobilimea de aici, printre care 12 membri ai vechii familii Kristyori, de origine română, dar, cu timpul, catolicizaţi şi maghiarizați. Puțini nobili scăpară, cu fuga, prin păduri, iar ceilalți, bărbați, femei şi copii, fură făcuţi prizonieri şi, apoi, cu toții botezați în religia română ortodoxă, de către preotul Constantin Turciu, zis şi Popa Costan. / Din **Criştior,** trupa ţăranilor răsculați se împărți în două: o parte apucă drumul spre **Mihăleni**, iar căpitanul Crişan, cu oamenii săi, atacă, în aceiaşi zi, după amiază, nobilimea din orăşelul **Brad**. Cei mai mulți dintre nobili, refugiindu-se

în turnul bisericii reformate, sunt daţi jos de mulţimea înfuriată, care execută, pe loc, pe mai mulţi dintr-înşii, iar pe alţii îi graţiază, după ce primesc să se boteze în religia românească. Aici au căzut victime ale furiei populare şi mai mulţi negustori evrei, dintre care unii au fost şi ei botezaţi. / Acum, ţăranii începură a se ridica în masă, în toate părţile Zarandului. Cete noi de ţărani soseau, pe fiecare oră, în trupa lui Crişan. / Din **Brad**, mulţimea ţăranilor se diviză iar în mai multe părţi, apucând fiecare trupă câte o direcţie diferită, prin toate colţurile Zarandului.

În ziua de 5 noiembrie, căpitanul Crişan atacă curţile nobilimii din comuna **Ribiţa**, unde, după o luptă înverşunată, în care sunt ucişi 7 oameni din trupa lui Crişan, românii ucid şi execută 42 persoane, nobili şi particulari. / Trupa ţăranilor, care plecase, marţi, la amiază, în 2 noiembrie, din **Criştior**, ajunge, în aceeaşi zi, în comuna **Mihăleni**. Singurul nobil de aici, Ladislau Csiszar, auzind că ţăranii răsculaţi vin asupra sa, încearcă să fugă repede, cu familia, prin păduri, dar abia face câţiva paşi de acasă şi este prins, cu toată familia, şi executat cu doi copii ai săi şi cu un frate al său. Soţia lui Csiszar, care era fiica fostului prefect, baronul Hollaky, o femeie tânără şi foarte frumoasă, îmbrăcată în haine ţărăneşti, la propunerea preotului ortodox din Mihăleni, se ascunde în podul bisericii române. Descoperită fiind, a doua zi, de doi iobagi, aceştia o duc în biserică, unde o forţează să depună jurământ că se leapădă de religia catolică şi trece la religia românească. A doua zi, joi, nefericita femeie, aflând că vine şi Crişan, cu trupa sa, la Mihăleni, fuge prin păduri, dar este prinsă de ţăranii răsculaţi, care acum voiau s-o execute. Dar lui Crişan i se făcu milă de ea şi o lăsă în

viață, cu condițiunea, cum se plânge dânsa, ca să se boteze din nou. Trista soartă a acestei femei a format obiectul unei descrieri sentimentale, din partea istoricului transilvan, abatele Iosif Carol Eder, care spune că, în timpul acela, era o crimă în ochii țăranilor români de a se fi născut cineva din sânge unguresc. / Tot joi, în 4 noiembrie, altă ceată de țărani atacă nobilimea şi populaţia ungurească din **Baia de Criş**. Aici distrug mănăstirea călugărilor franciscani, botează în religia românească pe văduva subprefectului Mihai Gal, ucis la Curechiu, cu două zile mai înainte, şi o mărită după un iobag român; ucid pe avocatul O. Szentkiralyi, apoi pe un curier al comitatului şi pe un nobil, cu numele Iosif Kis. În acelaşi timp, sentinelele răsculaților din satul **Târnava** prind pe o femeie din **Beiuş**, cu numele Eva Ajtal, care călătoria la părinții săi, în **Abrud**, şi pe care țăranii voiau s-o execute, crezând că e unguroaică, cum şi era de fapt. Femeia însă scăpă de la moarte, declarând că e româncă, dar, spre convingerea ţăranilor, ea trebui să spună, în româneşte, rugăciunea „Tatăl nostru".

În timp de 4 zile, de la 2, la 5 noiembrie 1784, mai sunt atacate curțile nobililor din satele **Trestia**, **Lunca**, **Luncoiul de Sus**, **Luncoiul de Jos**, **Ociu**, **Hălmagiu**, **Hălmăgel**, **Pleşcuta**, **Ţărmure**, **Tomeşti**, **Sălişte** etc., aşa că întreg comitatul Zarandului ajunse în posesia țăranilor răsculați şi, afară de autoritatea lui Horia şi Crişan, nu mai exista nici un fel de autoritate. / Țăranii, înfuriați şi înrăiți de nedereptățile seculare, suferite din partea ungurilor, deveniseră surzi şi muţi la rugăciunile şi lacrămile „domnilor lor", adică a proprietarilor de pământ, pe care acum îi legau cu lanţuri de carul cu boi şi aşa îi duceau la capul satului, unde îi dau pe mâna ţiganilor, ca să-i exe-

cute şi înmormânteze. În general, aspectul revoluţiunii nu era numai în contra nobilimii, ci în contra întregului element unguresc. Era o tragică răzbunare a trecutului. / Repede de tot, mişcarea revoluţionară, începută în comitatul Zarandului, se întinse şi în comitatul Hunedoarei. / În ziua de 4 noiembrie, cete de țărani prefăcură în cenuşă castelul baronului Anton Iosica, din **Brabişca**, pe valea Mureşului, iar în cele 2 zile următoare, ţăranii distruseră şi arseră toate curțile nobililor din comunele **Sulighet**, **Bretea**, **Ilia**, **Sârbi**, **Gura-Sada**, **Tătăreşti**, **Lesnic**, **Dobra**, **Roşcani**, **Geoagiul de Jos** etc. O mulțime de nobili şi preoți unguri fură executaţi şi pe aci. Ţăranii, care trecuseră din Zarand, puseră numaidecât în mişcare şi pe iobagii de pe Valea Streiului şi din Ţara Haţegului, unde, de asemenea, mulțimea țăranilor răsculaţi devastează şi dă foc edificiilor nobililor din aproape toate comunele, până la graniţa țării româneşti.

În ziua de vineri, 5 noiembrie, valurile distrugătoare ale revoluţiei ajunseră la marginea oraşului **Deva**, capitala judeţului Hunedoara, al cărei atac se hotărî pentru ziua de 6 noiembrie. Prima încercare nu reuşi, deoarece soldaţii din armata imperială li se opuse, trăgând focuri peste capetele țăranilor. A doua încercare, din ziua de 7 noiembrie, fu şi mai nenorocoasă, fiindcă ţăranii, văzându-se atacați de 70 soldaţi grăniceri şi 74 husari români, după o mică rezistenţă, ajunseră în confuziune, căci nu se aşteptau la focul armelor din partea soldaţilor împăratului, şi începură a se retrage, în dezordine, spre malurile Mureşului, urmăriți de armata imperială şi de 22 nobili unguri călare. Un număr de 72 țărani români fură parte tăiați, parte aruncaţi şi înecaţi în apele Mureşului, iar 44 căzură prizonieri. Douăzeci de inşi dintre aceşti prizo-

nieri au fost executați, tăindu-li-se capul cu sabia, în ziua de luni, 8 noiembrie, în dosul fortăreței de lângă drumul ce duce la **Dobra**. A doua zi, au mai fost executaţi alți 14 prizonieri, precum şi 22 ţărani, prinşi cu ocazia devastării curții baronului Anton Orban din **Binţinţi**. În două zile, nobilimea din Deva făcu să cadă capul, prin paloş, a 56 ţărani români, lipsiţi cu totul de dreptul de apel şi unii dintre ei străini cu totul de revoluţie, precum a fost cazul ţăranului Alexandru Morariu din **Jibot**"[396].

1784, Răscoala în munţii Abrudului: „Primele evenimente din comitatul Zarandului provocară îndată revoluţia şi în munţii Abrudului, Horia, văzând cursul repede şi norocos al mişcării revoluţionare din Zarand, convocă, prin oamenii săi de încredere şi circulare, pe țăranii din munții Abrudului, să vină la **Câmpeni**, spre a le comunica poruncile împărăteşti. În acelaşi timp, căpitanul Crişan, după ce distruse nobilimea de pe Valea Crişului (**Criştior**, **Brad**, **Ribiţa** etc.), se îndrepta, cu armata sa, din Zarand, spre munţii Abrudului şi, în ziua de joi, 4 noiembrie, se întâlni cu Horia şi Cloşca, pe teritoriul comunei **Blăjeni**, numit **Păltiniş**, unde țăranii întruniți depuseră, cu toţii, jurământ că, în calea în care pleacă, la porunca împăratului, nu vor mai lăsa în viaţă picior de unguri, decât în cazul când va trece fiecare la religia românească. / În ziua de vineri, 5 noiembrie 1784, cei trei căpitani, cu cetele de ţărani, care îi urmau fidel şi nedezlipiţi, intrară în orăşelul **Câmpeni**, unde Crişan declară mulțimii adunate că porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este să stingă pe toți ungurii, de orice religiune ar fi ei, or să-i boteze din nou. Apoi, îndată după publicarea

[396] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 156-161

ordinelor căpitanilor, ţăranii se aruncară, cu o furie violentă, asupra caselor funcționarilor din **Câmpeni**, asupra bisericii catolice şi pivniţei fiscale, devastând tot ceea ce au întâlnit în cale.

În aceeaşi zi, Horia trimise pe cei doi comandanți ai săi, Closca şi Crişan, să ocupe **Abrudul**, iar el se întoarse, înapoi în comunele **Vidra** şi **Albac**, unde avea de răfuit socoteli cu primarii satelor, un soi de satrapi, la ordinele administrației ungureşti. Primarul comunei **Vidra**, cu numele Vasile Goia, un sever despot al comunei sale, prins fiind, fu aruncat, de pe vârful stâncii numită Piatra, în abis, unde îşi găsi moartea. Alți primari scăpară cu fuga prin judeţele vecine. / Țăranii de sub comanda lui Cloşca şi Crişan sosiră, vineri, după-amiază, în 5 noiembrie, la marginea **Abrudului**, pe care îl asaltară, însă numai a doua zi, sâmbătă, dimineaţa, când trupele de țărani răsculați se înmulţiseră cu elemente din 29 sate ale Zarandului şi 16 sate din domeniul Zlatnei. Prima victimă a furiei populare fu preotul român unit Avram Şuluţ din **Cărpeniş**, care avusese imprudenţa să se opună singur în contra torentului revoluţionar, ieşit din albia-i normală, invitând pe ţărani să nu dea ascultare căpitanului lor, gest nenorocit, care avu imediat ca urmare că un ţăran de pe Valea Crişului se repezi înfuriat cu toporul asupra popei Şuluţ, lăsându-l mort pe loc. Apoi, în strigăte înfiorătoare, ca acesta: „Să stingem pe unguri, ca să nu rămâna nici unul!”, ţăranii năvăliră în oraş şi, pătrunzând în casele ungurilor, îi masacrau, unde îi găseau, pe străzi, în casele lor sau în biserici, devastând, concomitent, tot ce le venea în cale, spărgând buţile şi vărsând vinul. Bogătaşul ungur Ion Csany căzu lovit de furia țăranilor, sub amvonul bisericii reformate, unde se refugiase.

Baronul Mihai Bruckenthal, comisarul guvernului, raportând despre **devastările din Abrud**, spune că „ele trec şi peste toate închipuirile. Toate casele ungurilor, ale nemţilor şi saşilor au fost distruse şi numai locuinţele românilor, aşezate printre ele, au rămas scutite de dezastru". Iar preotul reformat se plânge astfel: „Fizionomia Abrudului este atât de tristă, încât oraşul acesta nici peste 100 de ani nu mai ajunge în starea în care a fost mai înainte". / Luni, 8 noiembrie, ţăranii care ocupaseră Abrudul publică, în mijlocul pieţii, că „porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este că cine nu trece la religia românească şi cine nu se îmbracă în haine româneşti va fi tras în ţeapă, în faţa casei sale, sau i se taie capul".

Rezultatul acestei publicaţiuni a fost că, la **Abrud** şi la **Roşia Montană**, unde, timp de 3 zile, s-au petrecut exact aceleaşi scene groaznice ca la Abrud, au trecut, prin constrângere, la religia românească un număr de 1.122 de unguri, printre care 548 unitari, 468 reformaţi, 65 catolici şi 41 luterani. Mulţi din aceştia se ascunseseră prin galeriile întunecoase ale minelor de aur din **Roşia Montană** şi **Corna**, de unde au fost scoşi de către răsculați, prin fumul provocat de fânul şi de paiele aprinse la gura băilor. / Trecuseră numai 7 zile de la proclamarea revoluţiei, la **Curechiu**, şi mişcarea ţăranilor era cât pe-aci să înceteze, din cauza instigației, făcută printre ţăranii din comuna **Bucium**, de către primarul ei, George Suciu. Acesta pusese la cale trădarea lui Horia, care, venind luni, în 8 noiembrie, în Bucium, spre a le vorbi ţăranilor, fu arestat, cu toată suita sa, în casa unui iobag, cu numele Macavei Băieşanu. Dar Horia şi oamenii săi fură, însă, curând eliberaţi, de către Ionuţ Dandrea, căpitanul din **Bucium**, care pedepsi aspru pe trădători, / Tot Luni, 8

noiembrie, trupa ţăranilor, care ocupase **Abrudul** şi **Roşia Montană**, se împărți în două: o parte din țărani, cu căpitanul Cloşca în cap, plecă pe Valea Arieşului, în jos, iar cea de a doua parte, sub comanda lui Ion Horia, fiul bătrânului căpitan, apucă direcțiunea spre **Zlatna** şi Valea Ampoiului. Obiectivul acestor două trupe era unul şi acelaşi: să revolte, în drumul lor, toate comunele româneşti şi apoi să se întâlnească în satul **Cricău**, de unde să meargă şi să atace împreună castelul baronului Simon Kemeny din **Galda de Jos** şi să elibereze pe toţi ţăranii deţinuţi acolo, printre care se afla încă Dumitru Todea, fostul primar din Râul Mare, arestat şi condamnat la moarte pentru tumultul din Câmpeni, de la 1782. / Trupa lui Cloşca, în drumul ei spre Galda, se întâlni, în comuna **Mogoş**, în ziua de 10 noiembrie, cu trupa țăranilor din **Zarand**, condusă de Crişan. Aici, în Mogoş, ambii căpitani declarară poporului că, „după ce vor extermina pe toți ungurii din ţară, Ardealul întreg are să fie administrat numai de funcționari români; însă țăranii să fie cu mare grijă, ca nici un ungur, care ştie să scrie, să nu rămână în viață". Entuziasmaţi astfel, ţăranii din **Mogoş** plecară şi ei spre **Cricău**, în frunte cu preotul ortodox Gavrilă Şularea, care purta ca steag o cruce roşie, înaltă de un stânjen şi jumătate.

În ziua de joi, 11 noiembrie, amândouă trupele, a lui Cloşca şi Horia tânărul, se întâlniră în satul **Cricău**, hotărâți să atace peste noapte castelul baronului Kemeny, prefect, pe atunci, în care calitate era zbirul țăranilor din munții Abrudului. Dar planul rămase neexecutat, din cauza că, în aceeaşi zi, sosi la **Galda** vice-colonelul Schultz, trimis de comandantul general al armatei imperiale, ca să trateze pace cu țăranii răsculați. În ziua de 12 noiembrie,

se încheie, de Cloşca şi Horia tânărul, armistiţiul de la **Tibru**, pe timp de 8 zile… Ştefan Meteş mă informează că armistiţiul s-ar datora trădării preotului greco-catolic din **Galda de Jos**, cu numele Todor, după cum arată o anchetă, făcută în ziua de 15 decembrie 1784. Din cauza trădării sale, popa Todor, nemaiputând trăi în mijlocul poporului său, fu transferat, de episcopul din Blaj, în satul **Odverem**, din plasa Aiudului. Aici, trăind în mizerie şi dispreţ general, nenorocitul preot ţinea, cu orice preţ, să se reîntoarcă în Galda de Jos şi, în acest scop, scrie, prin anul 1790, o scrisoare către baronul Kemeny Simon, prefectul judeţului Alba, prin care îl roagă „să se gândească la bunăvoinţa şi puţinul serviciu ce i-a făcut, în războiul trist al lui Horia" şi să intervină la episcopul Bob din Blaj, ca să-l mute în vechea sa parohie, unde a servit 26 de ani, adică în Galda de Jos… / În 10 noiembrie, locotenentul Probst se întâlni cu căpitanul Cloşca, în valea numită la Pârâul Turcului, conferi aici cu dânsul şi cu trupa sa, iar în ziua următoare se întoarse la Cricău…

În zilele de 6 şi 7 noiembrie, ţăranii din comitatul Hunedoarei intră în comitatul Albei şi atacă populaţia ungurească din **Vurpăr** şi **Vinţul de Jos**, omorând vreo 17 nobili şi prădând vreo 75 case nobilitare. / Pe ziua de 6 şi 9 noiembrie, revoluţiunea străbătuse şi în comitatele Sibiului, Clujului şi Aradului, exact în aceeaşi formă şi asprime, ţăranii arzând castelele şi gospodăriile boiereşti de prin toate comunele, în care pătrundeau…

În zilele de 25-27 noiembrie, prefectura judeţului Alba execută, fără cercetare, 11 ţărani români, printre care şi pe căprarul Ursu Uibaru, care, sub numele căpitanului său, Ion Horia cel tânăr, luase parte la tratativele **armistiţiului de la Tibru**. Aceleaşi execuţiuni sângeroa-

se încep şi la Arad, împotriva ţăranilor români: 4 persoane sunt condamnate la tragere în țeapă, la roată, la tăierea mâinilor şi a capului, la ardere şi la furci, iar populaţia întreagă a judeţului, bineînţeles cea românească, bărbaţi, femei şi copii, condamnaţi la un număr nefixat de bastoane, bice şi vărgi…

Faţă cu această situaţiune din ce în ce mai rea şi în urma expirării, fără nici un rezultat, a armistiţiului de la Tibru, Horia dă ordin poporului să se ridice din nou. Agenţi țărani cutreieră satele şi dau iar semnalul răscoalei. Acum intenţiunea căpitanilor era să plece din nou asupra oraşelor ungureşti. Se fixează atacurile şi se distribuie trupele în acest scop. Atacul oraşului **Deva** se hotărăşte pentru ziua de 30 noiembrie, iar ţăranii din munţii Abrudului declară că vor pleca din nou asupra Abrudului ca să-l prefacă în cenuşă, că vor trece prin ascuţişul sabiei pe toţi cetăţenii unguri şi chiar şi pe unii români, sub cuvântul că, în primele zile ale revoluţiei, ei au ascuns pe unguri în casele lor şi le-au dat mijloace de existenţă. Planul general era ca țăranii din partea de jos a Mureşului, din Zarand şi din munţii Abrudului să înainteze, cu toţii, spre inima Transilvaniei şi să încingă o linie de foc, de la **Deva**, până la **Huedin**… / În timpul însă pe când țăranii făceau pregătiri pentru o nouă ofensivă, armata imperială se puse în mişcare, din toate părţile, către munţii Abrudului. În partea dinspre Ungaria, generalul Sturm ocupă pasul de la Lacul Negru şi diferite alte trupe fură aşezate pe sub poalele muntilor, în comitatele Arad şi Bihor. Pe de altă parte, în **Dobra**, **Ilia**, **Deva**, **Orăştie** şi **Vinţul de Jos**, până la **Alba Iulia**, fură lăsate, de asemenea, detaşamente mai mici de armată. Alte trupe încinseră munţii, în partea răsăriteană, cu misiunea să străbată la **Abrud**,

prin punctele **Zlatna**, **Mogoş** şi **Baia de Arieş**. În plus, o divizie de grăniceri secui fu destinată spre Cluj, ca să ocupe poziţiuni la **Gilău** şi **Huedin**. Câte un preot sau doi erau ataşaţi pe lângă fiecare trupă, ca să dojenească populaţia şi să o îndemne să depună armele. Situaţiunea era critică…

În ziua de 27 noiembrie, operaţiunile armatei începură pe toată linia. În unele părţi, ţăranii rămaseră învingători, ca la **Rămeţi**, **Brad** şi **Lupşa**. La Rămeţi, țăranii strigau: „Nu vă lăsaţi odată cu capul, feciori, că vine Horia cu ţara!”. La Brad, după ce Crişan, cu trupa sa, bate pe maiorul Stoianici, cu cei 320 soldaţi ai săi, îl urmăreşte până la **Hălmagiu**. De asemenea, la **Lupşa**, pe Valea Arieşului, țăranii bat detaşamentul maiorului Dolcinengo, iar pe locotenentul Mesterhazy, care îi vine în ajutor, îl împuşcă, împreună cu 8 soldați ai săi…

În ziua de 7 decembrie 1784, se întâmplă nefericita luptă de la **Mihăleni**, care puse numaidecât capăt revoluțiunii. Armata, ca să poată opera în munţii Abrudului, trebuia necondiţionat să ocupe Zarandul şi, în special, satele de pe Valea Crişului Alb, de la Brad, în sus. Spre acest scop, plecă, în ziua de 4 decembrie, o nouă trupă, de 400 grăniceri secui, în ajutorul maiorului Stoianoci, sub comanda vice-colonelului Kray, care era însoțit şi de episcopul ortodox Gedeon Nichitici. Țăranii din **Brad** şi **Criştior** sunt chemaţi de preoți, care îi dojenesc şi le fac promisiuni că li se va face sigur dreptate, dar numai după ce vor depune armele. Astfel, satele din jurul Bradului şi Criştiorului se liniştesc, fără nici o vărsare de sânge, numai la simpla intervenţie a episcopului lor. / Nu tot astfel se întâmplă, însă, în satul **Mihăleni**, unde erau adunaţi peste 600 de ţărani, înarmaţi cu puşti, pistoale,

lăncii şi furci de fier. Episcopul trimite doi preoţi la trupa ţăranilor, ca să-i invite să depună armele şi să se liniştească, făgăduindu-le dreptate şi amnistie. Ţăranii răsculaţi refuzând, vice-colonelul Kray, după retragerea preoţilor, porneşte la atac pe grănicerii secui şi se încinge o luptă între armată şi ţărani, care durează până seara târziu şi în cursul căreia cad 85 de ţărani, afară de răniţi şi prizonieri. Printre cei căzuţi era şi Micula Bibarţu, căpitanul ţăranilor. / Această victorie a armatei introduse deodată liniştea în comitatul Zarand şi avu urmări şi pentru o repede liniştire a revoluţiei şi în munţii Abrudului. Sate întregi se supuseră, rând pe rând, iar cei care mai rezistau se îndreptară spre **Câmpeni**, unde formară o singură trupă, sub conducerea primului căpitan, Horia…

La 8 decembrie, vice-colonelul Kray, cu trupa sa şi cu episcopul Nichitici, sosiră la **Abrud**. Aici, într-o zi de târg, episcopul convocă pe preoţi şi câte 6 ţărani din comunele vecine, **Abrud-sat**, **Cărpeniş**, **Roşia Montană**, **Bucium**, **Lupşa** şi **Câmpeni**, sfătuind pe toată lumea adunată să renunţe la revoluţie şi publicând decretul împărătesc al amnistiei generale. Cuvântul episcopului fu ascultat. / Mai rezista acum trupa ţăranilor de la **Câmpeni**, în contra căreia primi ordin să plece, în ziua de 11 decembrie, vice-colonelul Schultz, cu 750 soldaţi. Pe dealurile care mărginesc drumul de la Abrud la Câmpeni, furnica un număr de peste 20.000 de țărani, asupra cărora se îndreptară gurile de foc ale armatei imperiale...

După dizolvarea trupei ţărăneşti de la **Câmpeni**, Horia dădu poruncă partizanilor săi, prin căpitanul Vasile Sgârciu din **Abrud**, ca, sub pedeapsă de moarte, să se întoarcă fiecare la casa sa, fiindcă a venit armata Maiestăţii Sale Împăratului, după ce îl vor însoţi pe dânsul până la

Albac şi peste munţi, de unde, apoi, îşi va continua drumul spre Viena, ca astfel să poată dobândi un rezultat fericit, în urma revoluției, pe care o pornise şi comandase în scopul de a obţine dreptate şi libertate pentru iobagii români. / Era ultima onoare ce se făcea primului căpitan al revoluției, lui Horia, ţăranul plin de inimă şi de nemărginită dragoste pentru fraţii săi din robia austro-ungurească. / Pe la mijlocul lunii decembrie 1784, **revoluția încetase cu totul**"[397].

1890: „La 5 iunie vechi s-au aprins, prin negrija unei fetițe de 10 ani, casele de birt ale fondului gimnazial român din **Brad**, aflătoare în comuna **Mihăleni**. Focul a mistuită întreg edificiul. Dauna fondului e aproape la 2.000 florin v. a. Casele erau asigurate, dar pe o sumă minimală, la „Transilvania". Arendatorului i-au ars cucuruz, grâu pe pod şi toate mobilele în case. Nimic nu avea asigurat"[398].

1897: „Frumoasa idee a corpului profesoral de la Gimnaziul nostru greco-ortodox român din **Brad**, de a pune temei unui fond, din care, la timpul său, să se poată deschide şi întreținea un „Convict" pentru studenții acelui gimnaziu, a aflat răsunet, modest, e drept, dar totuşi frumuşel la publicul român din comitatul nostru… / Din **Mihăleni**, pe lista purtată de dl Nicolae Bedea, au contribuit domnii: Augustin Oniţiu, 2 florini, / Nicolae Bedea, 2 florini, / Augustin Deac, 1 florin, / Ioachim Comşa, 1 florin, / P. Stanciu, 1 florin, / Şt. Hărăguș, 1 florin, / P.

[397] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 161-176
[398] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIII, nr. 129, Braşov 1890, p. 2

Bota, 2 florini, / Ioan Bireu, 1 florin. / Laolaltă, 11 florini”[399].

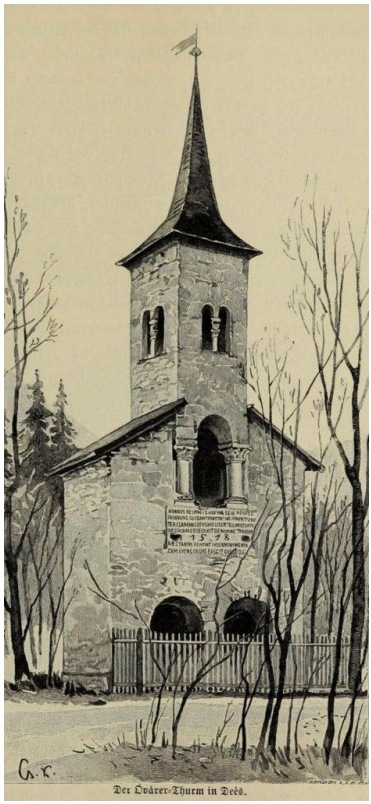

MIHĂILEŞTI

vezi **FENLAC**, judeţul Arad.

[399] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 13, Orăştie 1897, p. 53

MIHAI VITEAZUL

Zoltan, azi **Mihai Viteazul**, judeţul Mureş)

1361, ianuarie 22: Scrisoarea voievodului Transilvaniei Dionisie, adresată capitlului bisericii Transilvaniei, după ce „Egidiu, fiul lui Basarab de **Sâncel** (judeţul Alba**)**, a redobândit, în temeiul dreptului său, pe calea legii în faţa judecăţii noastre, de la Petru, fiul lui Werner, şi de la Petru, fiul lui Nicolae, fiul aceluiaşi Werner, comiţi de **Saschiz** (**Kyzd**, judeţul Mureş) şi de la Ladislau, Mihail şi Nicolae, fiii lui Ioan, fiul aceluiaşi Werner, comiţi de **Archita** (**Erked**, judeţul Mureş)… moşia numită **Zoltan** (azi **Mihai Viteazul**, judeţul Mureş), ca fiind a sa şi, deoarece în pricina aceasta sus pomeniţii comiţi de Saschiz şi de Archita au rămas osândiţi şi încărcaţi cu o gloabă asemenea cu preţul acelei moşii… e nevoie să fie trimişi omul nostru şi omul vostru pentru punerea în stăpânire… omul nostru Petru, fiul lui Ioan de **Petişdorf** (Petiş, judeţul Sibiu) sau Ioan zis Zaz de **Borsiyacobfolua** (lângă Sâncel, judeţul Alba) ori Mihail de **Şilea** (**Syle**, judeţul Alba) sau, în lipsa celorlali, Valentin, fiul lui Marcharth de **Herepea** (**Herepe**, judeţul Mureş), să se ducă la acea moşie şi, chemând în chip legiuit vecinii şi megieşii ei şi aceştia fiind de faţă, s-o despartă de drepturile de moşie

ale altora şi s-o dea lui Egidiu, ca s-o stăpânească pe veci”[400].

1359, decembrie 15, Alba Iulia: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Egidiu de **Sâncel** (judeţul Alba**)** că moşia numită **Zoltan** (azi **Mihai Viteazul**, judeţul Mureş), aflătoare în părţile Transilvaniei, este a lui… şi acum Petru de **Chizd** (Saschiz, Kyzd, judeţul Mureş) o ţine pe nedrept în stăpânire. Drept aceea, poruncim cu tărie să trimiteţi spre mărturie omul vostru, în faţa căruia omul nostru… s-o ia înapoi, ca bun al lui Egidiu… şi să-l pună în stăpânirea ei”[401].

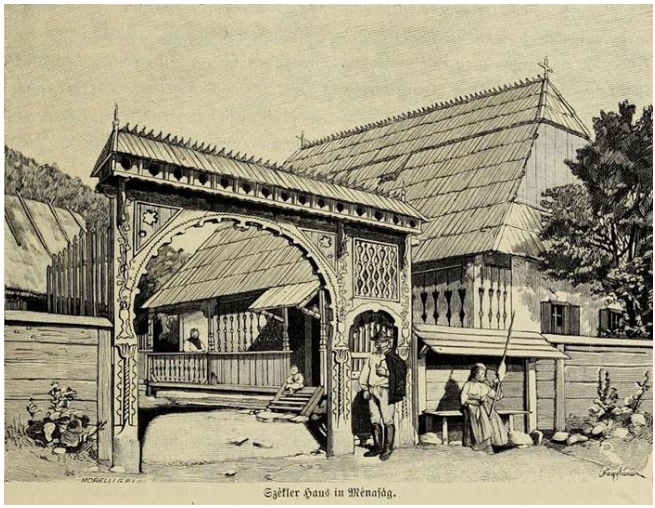
Székler Haus in Mènaság.

[400] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 8, pp. 8, 9
[401] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 429, pp. 438, 439

MIHALŢ

(Myhalchfolua, Myhalhaza, judeţul Alba)

1357, martie 5, Sântimbru: „Dominic, vicevoievodul Transilvaniei, Bakou de **Mihalţ** (Myhalchfolua, Myhalhaza, judeţul Alba), Ştefan de **Silea** (judeţul Alba), juzii nobililor din comitatul Alba, dăm de ştire că, deoarece Hennyng, Nicolae, Alexandru şi Ladislau, fiii lui Nicolae de **Daia** (Dalya, azi **Daia Română**, judeţul Alba), trebuiau să plătească… lui Blasiu, fiul lui Mihail, 2 mărci şi jumătate şi un fertun, socotindu-se fiecare marcă la 10 pense, din pricina omorârii lui Ioan, fiul lui Bodou, vărul lui Blasiu de **Tiur** (Thur, încorporat în **Blaj**, judeţul Alba), ucis de către Nicolae de Daia, adică tatăl acestor Hennyng, Nicolae, Alexandru şi Ladislau; sosind la soroc, sus-amintiţii fii ai lui Nicolae au plătit în faţa noastră, precum erau datori… pentru care Blasiu i-a declarat descărcaţi şi dezlegaţi pe aceşti fii ai lui Nicolae”[402].

1369, mai 11, Mănăştur: Capitlul mănăstirii Mănăştur raportează regelui Ludovic despre îndeplinirea misiunii trimişilor, care au fost, „mai întâi, la moşia episcopală numită **Straja** (Fureghaz, judeţul Alba)… au început

[402] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 94, p. 97

din partea de apus, de la trei semne de hotar vechi, dintre care unul face hotarul spre nobilii de **Daia** (Dallya, Dalya, azi **Daia Română**, judeţul Alba), numiţi Nicolae şi Alexandru, un altul, spre pomenita moşie episcopală Straja, iar al treilea spre moşia numită **Şeuşa** (Sospatak, azi **Şeusa**, judeţul Alba) a domnilor din capitlul zisei biserici a Transilvaniei. De aici, purcezând spre răsărit, se ajunge la un semn de hotar vechi, lângă care au ridicat unul nou, apoi, mai departe, într-aceeaşi parte, lângă un semn de hotar vechi, au ridicat unul nou, iar de aici, mergând tot în aceeaşi parte, au ridicat un semn de hotar nou, lângă unul vechi. De acolo, urcând pe un loc deluros, au ridicat un semn de hotar nou; în sfârşit, mergând tot spre acea parte, în vârful unui deal, numit în vorbirea obişnuită Bercz, au găsit un semn de hotar vechi, foarte mare şi vădit. Şi acolo se isprăvesc semnele de hotar cu moşia pomeniţilor nobili de Daia. / Coborând, de aici, tot spre partea de răsărit, pe costişa acelui deal, au ridicat două semne noi, unde începe să ţină hotar cu moşia **Ghirbom** (Byrba, judeţul Alba), a nobililor de Henig, numiţi Ladislau şi Mihail. Mai departe, coborând prin vale, lângă un semn de hotar vechi, au ridicat unul nou, şi de aici, mai departe, au mai ridicat, lângă un semn de hotar vechi, unul nou si, coborând putin mai departe, au mai ridicat un semn de hotar nou, lângă unul vechi. De acolo, tot spre acea parte, trecând un pârâu, ce curge prin acea moşie Ghirbom, au pus, lângă malul acestui pârâu, un semn de hotar nou, lângă cel vechi, acolo unde se împreună cu hotarul moşiei episcopale **Berghin** (Berwe, judeţul Alba). De aici, urcând tot spre răsărit, la poalele dealului au ridicat un semn de hotar nou, lângă unul vechi, şi mai departe, pe coasta acelui deal, între nişte pământuri arătoare,

au ridicat două semne de hotar noi, şi, apoi, urcându-se în vârful unui deal, între spinii unui mărăciniş, au reînnoit un semn de hotar vechi destul de mare. Iar de aici, urmând un drum, pe care se merge la **Sebeş**, trecând mai departe, în coasta unui vârf mai înalt al acelui deal, de-a lungul drumului, au reînnoit un alt semn de hotar vechi. Apoi, îndreptându-se pe acelaşi drum şi pe aceeaşi creastă, tot spre răsărit, au reînnoit de asemenea un alt semn de hotar vechi; mergând mai departe, au reînnoit un semn de hotar vechi şi, coborând pe acelaşi drum, după ce au reînnoit un semn de hotar vechi, într-un loc şes, mergând mai departe, au reînnnoit un alt semn de hotar vechi. Coborând, mai departe, pe acel drum, au reînnoit un semn de hotar vechi, şi, de aici, mergând mai departe, au mai reînnoit un alt semn de hotar vechi; şi încă mai departe, pe acelaşi drum, au reînnoit un semn de hotar vechi şi, coborând mai departe, spre partea de miazănoapte a acelui drum, au reînnoit un semn de hotar vechi. De acolo, au ajuns la un pârâu numit Valea Secaşului, pe care, trecându-l, începe să ţină hotar cu moşia **Roşia** (Wereseghaz, azi **Roşia de Secaş**, judeţul Alba) a pomeniţilor nobili. Şi, coborând la alt deal, pe coasta acelui deal, dincolo de un drum, au reînnoit de asemenea un semn de hotar vechi. De aici, la capătul acelui deal, au aflat un semn vechi de hotar foarte mare, care, spre miazăzi, face hotarul cu moşia Roşia a numitilor nobili, înspre apus cu moşia episcopală Berghin, iar înspre răsărit, cu moşia **Tiur** (Tyr, Tywr, înglobat în **Blaj**, judeţul Alba), şi acolo începe să ţină hotar cu nobilii de pe această moşie. De aici, cotind cam spre miazănoapte, pe creasta acelui deal, pe un drum ierbos, lângă acest drum au reînnoit un semn de hotar vechi, apoi, ocolind spre aceeaşi parte, în creştetul unui vârf mai

înalt de pe acea creastă, au găsit un semn de hotar vechi, care deosebeşte sus-zisele moşii Tiur şi Berghin, de moşia **Crăciunelu** (Barachynfalva, Craznafalva, Krachisfolua, azi **Crăciunelu de Jos**, judeţul Alba), unde începe să ţină hotar cu nobilii de Crăciunelu. / Coborând dealul, pe costişa lui, cam din partea de miazănoapte, ocolind spre apus, lângă un semn de hotar vechi au pus alt semn de hotar nou şi mic, mai departe, lângă un semn de hotar vechi, au pus un semn de hotar nou; ocolind mai departe, pe coasta acelei creste, în partea de miazănoapte, lângă un semn de hotar vechi, au ridicat unul nou; de acolo, pe creasta acelui deal, au ridicat, lângă un semn vechi, altul nou şi, pe costişa acelui deal, au ridicat un semn de hotar nou, lângă unul vechi şi, aproape de capătul acelei creste, au aşezat un semn de hotar nou, lângă unul vechi. Mai departe, în vale, ocolind, pe la miazănoapte, un lac numit Lacul Sărat, la poalele unui alt deal, au pus un semn de hotar nou. De acolo, urcând pe acelaşi deal, spre apus, pe creasta acelui deal au ridicat un semn de hotar nou, lângă unul vechi, şi, mergând mai departe, tot într-acolo, pe zisa creastă, au ridicat un semn de hotar nou, lângă unul vechi, şi, încă mai departe, pe aceeaşi creastă, au ridicat unul nou, lângă cel vechi; în sfârşit, pe vârful acelei creste, au aflat două semne de hotar vechi foarte mari; şi acolo părăseşte semnele de hotar ale nobililor din satul Crăciunelu şi începe să ţină hotar cu nobilii de **Mihalţ** (Mihalczfalva, Mihalfolua, Myhalchfolua, Mychalchfolwa, judeţul Alba). / De acolo, coborând de pe zisul deal şi ocolind cam între miazăzi şi apus, pe chiar coasta dealului, au reînnoit două semn de hotar vechi. Coborând şi mai departe, au ridicat, lângă un semn de hotar vechi, altul nou, şi, în sfârşit, au ajuns pe şesul văii, la un drum

ierbos, şi din partea de miazănoapte a acelui drum, aproape de pârâul Zegws, lângă un semn de hotar vechi, au aşezat altul nou, şi, acolo, hotarul părăseşte semnele de hotar ale moșiilor nobililor de Mihalţ. / De acolo, trecând un pârâu, numit Zegws, şi tot cam între miazăzi şi apus, au ajuns şi au ridicat un semn de hotar într-un loc numit, în vorbirea obişnuită, Bwduskuth... şi acolo, Ladislau, fiul lui Mihail, nobil de **Henig** (Heningfalva, judeţul Alba), în numele său şi al fraţilor săi, a oprit pe domnul episcop de la ridicarea semnelor de hotar. De acolo, după ce s-a făcut opreliştea, de mai multe ori, mergând, o bună bucată de drum, pe o creastă, au ajuns la o pădure, din care o parte mai deasă se întindea pe deal, spre răsărit şi miazăzi, iar cealaltă parte, mai mult, hăţiş şi mai folosită, se întindea, într-o vale, coborând spre moşia Henig şi trecând acea vale, pe urcuşul dealului acelei păduri, au aflat două semne de hotar vechi, unde iar zisul Ladislau a oprit pe domnul episcop de la ridicarea şi reînnoirea acelor semne de hotar. Mai departe, urcând dealul, în acea pădure şi pe creasta acelui deal, lângă un drum, pe care se merge la satul numit **Totoiu** (Tatee, Thate, judeţul Alba), au ridicat un semn de hotar nou, care semn deosebește pământurile moşiei **Dumitra** (Demeterpataka, judeţul Alba), a zişilor nobili, şi cele ale moşiei episcopale **Hăpria** (Herepe, judeţul Alba), unde sus-zişii nobili şi-au dat învoirea şi încuviințarea la ridicarea acelui nou semn de hotar. Apoi, trecând mai departe, pe acelaşi drum, lângă acel nou semn de hotar şi puțin mai departe, lângă acel drum, au ridicat un ale semn de hotar nou şi un al treilea semn de hotar l-au ridicat lângă acelaşi drum, trecând mai departe. Ieşind din pădure, pe acelaşi drum, într-un loc din câmp, lângă acel drum, în partea de miazănoapte, au aflat un

semn de hotar scobit, care făcea hotarul spre moşia de mai sus numită Dumitra. Apoi, de cealaltă parte a acelui drum, sub pădure, au ridicat două semne de hotar noi, din care unul face hotarul spre sus-zisele moşii episcopale, iar celălalt spre zisa moşie Totoiu, a lui Ştefan şi Petru, fiii lui Martin, nobili de Totoiu; iar la ridicarea acestor semne de hotar, acei nobili, fiind înşişi de faţă, şi-au dat binevoitoarea învoire şi încuviinţare. De acolo, coborând puţin spre miazăzi, au ridicat două semne de hotar noi, de acolo, tot în aceeaşi parte, în valea unei dumbrăvi, lângă o albie în care curge apă doar în timpul ploilor, au ridicat două semne de hotar noi; de acolo se socoteşte drept hotar o linie ce merge spre apa aceleiaşi văi, în jos, spre apus, până la un pârâu ce vine dinspre miazăzi. De acolo, urcând, spre miazăzi, în pădure, sub un stejar au ridicat două semne de hotar noi; de acolo, urcând pe coasta dealului, aproape de un copac mai înalt, pe un mic loc neted, au ridicat două noi semne de hotar; apoi, mai în sus, pe creasta acelui deal, tot într-un mic loc neted, au pus două semne de hotar noi; mai departe, urcând la o altă creastă, a unui deal mai înalt, lângă un drum care trece chiar pe creastă, dinspre miazăzi, au ridicat două semne de hotar noi; mai departe, coborând într-aceeasi parte, în vârful acelei creste au aşezat două semne de hotar noi. De acolo, cotind spre apus şi mergând puţin, au pus două semne de hotar noi şi, coborând puţin mai departe, din sus de valea acelei creste, numită Căpuş, au pus două semne de hotar şi, de cealaltă parte a acelei văi, pe aceeaşi creastă, au pus două semne de hotar noi şi, mai departe, pe coborâşul acelei creste, au pus două semne de hotar noi. De acolo, trecând o vale numită, de asemenea, Căpuş, în partea de apus, au ridicat două semne de hotar şi, la capătul acelei

creste, au ridicat două semne de hotar mari. De acolo, pe coasta acelui deal, coborând din partea de miazănoapte, spre cursul mai apropiat al râului Mureș, lângă un drum, ce duce de la sus-zisul sat Totoiu, la satul **Drâmbar** (Drombar, judeţul Alba), al episcopiei, înspre deal, au ridicat două semne de hotar noi; de acolo, caborând prin dumbravă, lângă un rât numit... aproape de alt drum, fânaţul rămânând acelor nobili, au ridicat două semne de hotar şi, mai departe, lângă vadul sus-zisului râu Mureş, au ridicat două mari semne de hotar şi acolo se sfârşesc semnele de hotare ale ziselor moşii episcopale şi ale susnumiţilor nobili de Totoiu. / Şi, deoarece sus-zişii nobili de Henig s-au împotrivit acelui domn episcop al Transilvaniei, nu la hotărnicirea dinspre moşia lor, ci la ridicarea semnelor de hotar, de aceea, în sus-zisa zi şi de pe pomenitul loc i-a chemat înaintea Maiestăţii voastre, împreună cu actele lor, dacă au vreun act întocmit sau dat, cu privire la semnele de hotar ale sus-ziselor lor moşii, spre a sta faţă cu acel domn episcop, hotărindu-le ca soroc de înfăţişare octavele sărbătorii în curând viitoare a Rusaliilor (27 mai)”[403].

1848, mai 21: „Întâmplare crâncenă s-a întâmplat la **Mihalţ**, în 21 mai a mers execuţie de cătane săcui şi gardişti din **Aiud** pe **Mihalţ**, pentru că ar fi păscut nişte contenituri domnești. Ei n-au vrut să sloboadă execuţia, ci au apelat până în 15 zile. Acolo, în capul satului, nu se știe până la investigație din cine, numai au început a răsuna puștile în oameni. Au căzut mulţi morți, mulți, fugind, s-au înecat în Târnavă. Au murit ca vreo 12, s-au rănit ca vreo 20, din care tot mor, vor mai muri. Apoi s-au

[403] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, 384, pp. 593-599

tras înapoi cătanele și pe câți români au întâlnit pe drum, pe toți i-au bătut şi i-au ciufuluit etc. Asta-i frățietate – amestecată cu sânge”[404].

1848: „Din toate atrocitățile provocatoare şi răscolitoare de patimi, amintim **omorul de la Mihalţ**, „baptismul de sânge al Uniunii”, cum îl numeşte Bariț, întrucât, după spusele aceluiaş autor, cazul cu **Livadea** grofului Eszterhazi putea dezlănțui furia celui mai crâncen război în Trasilvania. **Vestea despre măcelul de la Mihalţ** o primi Iancu în **Sibiu**, unde se afla refugiat, cu ceilalți membri a comitetului naţional. Impresia lăsată de dânsa fu din cele mai puternice, lăsând să se vadă, și de astădată, omul de acțiune prin excelență. Că Iancu nu porni imediat la luptă, cu muntenii săi, se datorește celorlalți membri ai comitetului, care-l înduplecară să-şi amâne executarea planului său pentru alte momente, mai potrivite.

Tot în iunie, mai avu loc și o întâlnire a tânărului revoluționar maghiar Paul Vasvári cu Iancu. la locuinţa celui din urmă. Vasvári se convinse, în curând, după o înfocată convorbire, că „Iancu e un om extraordinar, e un om cu sânge rece, talentat, dară când vorbeşte despre suferințele națiune sale, e fanatic, îi scânteiază ochii şi poți vedea într-însul făclia revoluțiunii aprinsă”[405].

1848-1849: „**Cronica evenimentelor** din anii 1848-1849, scrisă de protopopul greco-ortodox Ştefan Branea din comuna **Maierău**… Întâmplare crâncenă s-a întâmplat la **Mihalţ**, în 21 mai au mers execuţie de cătane secui și gardişti din **Aiud** pe **Mihalţ**, pentru că ar fi păscut nişte conteniturі domnești. Ei n-au vrut să sloboadă

[404] *Ţara Bârsei*, Anul VI, nr. 6, Braşov 1934, p. 553
[405] Buta, Nicolae, *Avram Iancu şi epoca sa*, Cluj 1924, p. 40

execuţia, ci au apelăluit (negociat) până în 15 zile. Acolo, în capul satului, nu se știe, până la investigație din cine, numai au început a răsuna puștile în oameni. Au căzut mulţi morți, mulți fugind s-au înecat în Târnava. Au murit ca vreo 12, s-au rănit ca vreo 20, din care tot mor şi vor mai muri. Apoi sau tras înapoi cătanele și, pe câți români au întâlnit pe drum, pe toți i-au bătut şi i-au ciufuluit etc. Asta-i frățietate – amestecată cu sânge"[406].

1849: „După toate acestea, dacă aș voi să calc şi eu pe calea care au bătut-o redactorii de la „Magyarország", care, în loc de-a combate afirmarea mea – că Iancu nu numai că n-a fost respins de la audiență de înălțatul împărat, ci a fost provocat, prin mine, prin dl Moldovan și Episcopul Şuluțiu, în scris, ca să se prezinte și să-și arate lealitatea împăratului –, au răspuns cu „Cartea neagră", cu o sumă de incriminațiuni, de care ţi se scoală părul în cap și care, aduse și reduse la adevăratele cifre şi cunoscând circumstanțele între care s-au petrecut, nu l-a negat nici Iancu, nici eu, şi nici un scriitor român, ba demnul de sempiternă memorie George Barițiu le-a și stigmatizat după cum se cuvine!. Aceste atrocități, crime, dezastre, incendii, masacrări și omoruri, scrise și descrise așa cum s-au întâmplat, vor apărea cu totul în altă lumină, negre cu adevărat, dar nu și glănțuite şi lustruite. Mi-ar fi fost mult mai ușor a mă apăra pe mine, colegii și neamul cărui aparțin, cu asemenea poate şi mai mari incriminațiuni, și, începând cu măcelărirea și târârea prin noroi, pe principalele străzi din Pesta a generalului trimis comisarul Lambert, pe podul dintre Buda şi Pesta, nu de săteni neculți și fără de carte, ci de cel mai cult popor al capitalei

[406] *Ţara Bârsei*, Anul VI, nr. 6, Braşov 1934, p. 553

Ungariei; să spunem cum baron Banffy, cu secuii săi, **au împuşcat**, la **Mihalţ,** 12 români, rănind pe alți mai mulţi, numai pentru că au reocupat o proprietate a lor, ce le-o luase cu puterea diregătorul comitelui, Eszterhazi. Cum, asemenea, baronul Toroczkay, la **Lona**, prin comisarul Silvasi, împușcă 23 români, numai pentru că unul din ei avuse curajul să zică că ei dau cătane împăratului, dar lui Kossuth nu; cum Georgiu Apor **spânzură la Iernut** 27 de români. / Să continuu, apoi, cu **incendierea Reghinului**, cu mâna lui Berzentzei; să înşir şi eu, cu numele, pe cei 4.425 români, pe care, neavând arme, i-au omorât maghiarii în 1848-1849. / Nu o fac, ci atât redactorii lui „Magyarország", cât și pe cetitorii acestora, îi îndrept la „Părţi alese din istoria Transilvaniei", volum II, paginile 494-504, scrise pe 10 pagini octav mare, la care loc se găseşte şi numărul maghiarilor omorâți de români, fără a fi avut arme, în sumă de 165, iar al saşilor omorâți de unguri, 252"[407].

1900: „Marți dimineaţa, Escelența Sa Î. P. S. Domnul Mitropolit, ținând să împlinească o datorință de sfântă pietate faţă de memoria întâiului mitropolit unit, a plecat, cu trăsura, la **Alba-Iulia**, însoţit de profesorul de cânt Aron Papiu. / Pe tot parcursul drumului, Mitropolitul a fost obiectul celei mai sincere manifestațiuni de iubire, din partea credincioşilor săi, prin a căror comune a trecut. / De-abia ieşit din **Blaj**, la marginea comunei **Bucerdea**, poporul, cu prapori şi având în mijloc pe parohul Nicolae Medeşian, îmbrăcat în sfintele odăjdii, aclamează viu pe iubitul Arhiereu. Vice-protopopul Blajului, George Băr-

[407] Sever, Axentie, *Răspuns la „Cartea neagră" (A „fekete könyv"), scrisă de br. Stefan Kemény junior în 1849*, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 258, Braşov 1896, pp. 1, 2

bat, însoţeşte, de aici, înainte, pe Mitropolitul, care trecea prin protopopiatul său. Ajuns în comuna **Crăciunel**, poporul întreg e înşirat de-a lungul drumului, sub conducerea parohului Nicolae Laţiu. Acelaşi lucru se repetă în **Cisteiu**, unde erau preoții Maxim Hulea, Teodor Abrudan şi Artimon Blăşan din **Obreje**, şi toți copiii de școală, sub conducerea învățătorului. La marginea de dincoace a podului de peste Murăş, se aflai credincioşii din **Mihalţ**, conduşi de preotul George Pop, iar dincolo, câteva sute de credincioşi din **Teuş**, din care mulți ţin să însoțească pe Mitropolit până la Alba Iulia. La **Coşlar**, e de față preotul Filip Poşar, iar la **Sântimbru**, preotul Clement Papiu. Tot aici e ridicată şi o poartă de crengi verzi. Numărul celor ce însoțesc pe Arhiereul nostru creşte mereu. La marginea cetăţii Albei-Iulia, protopopul Samuil Micu îi adresează un cald cuvânt de bineventare. După răspunsul Mitropolitului, care e surprins de aceste primiri spontane, senatorul Şardi îl binevenţează, în numele oraşului. Răspunzând, Î. P. S. Sa pune la dispoziţia senatorului 200 coroane, spre a fi împărţite săracilor din **Alba Iulia**"[408].

1904, Diaconovich: „**Mihalţ**, comună mică în Transilvania, comitatul Albei inferioare, cu 2.105 locuitori români, în 1891. În 2 iunie 1848, au fost uciși aicí 12 români de către soldații secui, aduşi de N. Bánffy, iar 9 inşi au fost răniți. „Acesta fu baptismul de sânge al uniunii", scria Bariţiu, în *Istoria Transilvaniei*, II, p. 157"[409].

1926: „Un lucru de necrezut am auzit, mai dăunăzi, trecând prin fruntaşa comună **Mihalţ**, de lângă **Blaj**.

---

[408] *Unirea*, Anul X, nr. 35, Blaj 1900, p. 290

[409] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 276

Trecând adecă peste podul ce duce peste Târnavele împreunate, care, cam la un km de acest pod, se varsă în Murăş, l-am văzut desfăcut pe jumătate, cu scândurile pe jumătate scoase, fără gard, aşa că eu credeam că se lucră la el. Întrebând pe omul de lângă mine, că ce e cu podul, îmi răspunde: „E rău, domnule, în zilele dinainte de alegeri averescanii ne-au făgăduit că ne vor direge podul. Şi s-au şi apucat de el, şi l-au şi desfăcut de jumătate, după cum se vede. Dar dacă au trecut alegerile, n-a mai venit pe la noi nici un inginer, şi podul a rămas desfăcut, precum îl vezi, drept pedeapsă pentru că noi am votat cu partidul național". I-am întrebat şi pe alți oameni, fruntaşi ai comunei, şi toţi mi-au răspuns la fel. / Ne-ar plăcea să ştim, are cunoştinţă dl prefect, şi guvernul ştie despre aceasta, şi ce măsuri vor lua, ca să nu se mai poată vorbi şi chiar arăta astfel de lucruri ruşinoase la noi, în ţară?"[410].

1933: „În ziua de 29 mai, la sărbătoarea Înălțării Domnului Cristos şi Ziua Eroilor, s-a săvârşit, în comuna **Mihalţ**, județul Alba, sfinţirea frumosului **monument al eroilor**, căzuți în războiul mondial, ridicat din contribuția locuitorilor din comună, în vara anului trecut. / Sfinţirea au săvârşit-o, pe rând, preoții celor două biserici române, fiind de față toate autoritățile comunale, premilitarii și şcolarii, în frunte cu învățătorii. Tot cu această ocaziune, s-au înălțat rugăciuni pentru odihna sufletească şi iertarea de păcate a celor **48 eroi din comună**. / După terminarea slujbei, s-au rostit mai multe vorbiri despre însemnătatea zilei. Au vorbit părintele unit Gheorghe Nicoară, părintele ortodox Mihail Breaz, precum şi comandantul premilitar,

[410] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 33, Blaj 1926, p. 6

sublocotenent învăţător I. Georgescu. În toate vorbirile s-a arătat însemnătatea jertfei adusă pe altarul patriei de eroii căzuţi în război, amintindu-se şi dureroasele suferințe din anul trecut, când 4 milioane de frați au fost din nou răpiți de la sânul patriei. Corul şcolii primare a cântat mai multe cântări patriotice şi au fost declamate mai multe poezii ocazionale”[411].

1938: „Clipe de adevărată înălţare sufletească au avut credincioşii noştri din comuna **Mihalţ**, în zilele de la 26 martie – 3 aprilie, cu ocaziunea sfintelor misiuni, ţinute în această parohie. / Preot misionar a fost părintele Gavril Fogaş, ieromonah bazilian de la mănăstirea din **Obreja**, care, în cursul celor 8 zile de misiuni, a ţinut 18 predici, vorbind despre adevărurile vecinice şi mişcând adeseori până la lacrimi inimile ascultătorilor. Biserica a fost mereu plină, mai cu seamă la serviciile şi predicile de seară, de credincioşii noştri, însetaţi după adevărata viaţă creştină. / La acestea sfinte misiuni, afară de părintele misionar, au mai participat, ca preoţi mărturisitori: Prea Onoratul Dr. Liviu Chinezu, noul protopop al Bacureştilor, Mult Onoratul Iuliu Busoiu, paroh la **Obreja**, Onoratul Ion Truţa, preot în **Cisteiu**, şi Onoratul **Traian Mârza**, din **Cojlar**. S-au împărtăşit cu Sfintele Taine 898 de credincioşi. / Ultimul serviciu divin şi predică au fost duminică, în 8 aprilie, după masă, când s-a binecuvântat crucea comemorativă a misiunilor şi s-a ţinut predica de adio. Ochii tuturora erau plini da lacrimi. La sfârşit, părintele George Nicoară, parohul local, a mulţumit atât părintelui misionar, cât şi celorlalţi preoţi, pentru osteneala depusă întru mântuirea sufletelor”[412].

---

[411] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 23, Blaj 1933, p. 6
[412] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 16, Blaj 1938, p. 3

1943: „Ziua de 20 iunie a fost, pentru crediacioşii din parohia **Mihalţ**, Alba, o zi de bucurie sfântă, fiind vizitaţi de Excelenţa Sa Î. P. Sfinţitul Părinte Traian Valeriu, Administratorul Apostolic al Mitropoliei Blajului. / Excelenţa Sa a sosit în comună la ora 9 şi jumătate, însoţit de Reverendisimii canonici Gheorghe Dănilă, Ioan Moldovan şi o suită de 8 persoane. La intrarea în comună, a fost salutat de dl Dr. Vasile Bârluţiu, preotul plasei Teiuş, în fruntea autorităților comunale, iar la intrarea în biserică, de parohul local Ghrotghr Nicoară. După primirea aceasta, s-a celebrat Liturghia ahierească în biserici, fiind de faţă popor mult. După citirea Sfintei Evangheli, Î. P. S. S. a rostit o predică înălțătoare, care a emoţionat până la lacrimi pe ascultători. Cântările liturgice au fost cântate da corul parohial şi de părintele profesor Florea, din Blaj. La sfârşitul Liturghiei, s-a slujit un **părăstas pentru eroii din comună**. Poporul din **Mihalţ** a rămas adânc emoţionat și muiţumit de cinstea ce i-au făcut, îndeosebi a fost impresionat de frumoasa slujbă arhierească, pe care au ascultat-o cu multă evlavie, până la sfârşit”[413].

1946: „Nota informativă din 6 august 1946, asupra activităţii desfăşurate de suspectul Cerghidean Aurel, din comuna **Mihalţ**, judeţul Alba. / Individul Cerghidean Aurel, în sărbătorile Paştilor, a afişat lozinci naţional-ţărăniste pe garduri, în comuna **Mihalţ**, tot în aceste sărbători a mers în propagandă, în favoarea acestui partid, în comunele **Obreja** şi **Peţelca**. În ziua de 8 iunie 1946, a venit în comuna **Mihalţ** un tânăr din comuna **Obreja**, anume Ciontea Ironim, ca să ia contact cu tineretul din

[413] *Unirea Poporului*, Anul XXV, nr. 28, Blaj 1943, p. 2

comuna **Mihalţ**, cu scopul de a se înscrie în organizaţia Frontului Plugarilor, acesta, când a auzit, a aţâţat Spiritele tineretului, sărind asupra vorbitorului ca să-l bată, acesta scăpând cu fuga, luându-se circa 200-250 tineri după el, în frunte cu Cerghidean Aurel, a fost scăpat din mâna acestora de către primarul comunei **Mihalţ**, anume Comşa Simion. / În ziua de 21 iulie 1946, a agitat populaţia din comuna **Mihalţ**, contra organizaţiei în masă, ce venise în comuna **Mihalţ**, pentru conferinţă şi lămurirea sătenilor, în legătură cu noua ordine de stat, care populaţie, la plecarea maşinii din comună, a început să strige şi să fluiere după membrii ce formau această organizaţie, iar unii tineri, la trecerea maşinii prin faţa bisericii, au zvârlit cu pietre în maşină. / Cazul s-a cercetat de către dl comandant de sector, care a fost prezent la această scenă.

Subsol: În anul 1947, şeful Postului de jandarmi **Mihalţ**, plutonier major Serghie Ion, a completat o Foaie personală, pe numele lui Aurel Cerghidean, catalogându-l drept „reacţionar" şi acuzându-l de „propagandă antidemocratică". În completare la cele menţionate în prezenta notă informativă, se mai specificau şi alte fapte ale lui Aurel Cerghidean: „În ziua de 6 octombrie 1946, a împiedicat jandarmii postului de a aresta un răufăcător, instigând populaţia pentru asedierea postului. În ziua de 6 aprilie 1947, a afirmat că acei care sunt în P.C.R. nu simt româneşte, căutând a face scandal cu cei înscrişi în P. C. R."[414].

1946: „**Sfinţirea bisericii din Aţintiş**. În ziua de 28 şi 29 septembrie 1946, s-a făcut sfinţirea bisericii din Aţintiş, judeţul Turda, de către Î. P. S. Dr. Valeriu Traian

[414] CNSAS, *Organizaţia de rezistenţă condusă de maiorul Nicolae Dabija / 1949-1949*, Bucureşti 2009, p. 75

Frenţiu, Administratorul Apostolic al Mitropoliei din Blaj. / În ziua de sâmbătă, 28 septembrie, Escelenţa Sa Dr. Frenţiu a sosit în **Luduş**, cu trenul de la ora 11, fiind însoţit, de la **Blaj**, de părinţii Gheorghe Dănilă şi Augustin Folea, canonici, părintele Aurel Rusu, secretar mitropolitan, şi părintele Nicolae Florea, notar consistorial, părintele Grigore Sălăgeanu, administratorul Internatului Şcolii Normale. / În gara **Luduş**, Înaltul Ierarh a fost întâmpinat de dl Dr. Iuliu Popa, subprefectul judeţului **Turda**, de părintele Octavian Rusu, paroh ăn **Gheja**, şi părintele Naşcu Bogdan din parohia **Luduş** II. La intrarea în comuna Luduş, a fost întâmpinat de întreagă populaţia, în frunte cu dl Dr. A. Groza, prim-pretor, apoi primarul comunei, părintele Romul Popa, protopopul român ortodox, părintele preot romano-catolic, părintele preot reformat şi reprezentanţii comunităţii izraelite. / În faţa bisericii greco-catolice, renovată după multe lovituri, ce le-a suferit în războiul din 1944, primirea o face părintele Ioan Olteanu, protopopul **Luduşului**, dl avocat Dr. Ioan Pintea, primcuratorul parohiei, şi doamna Hortenzia Rusu, prezidenta Reuniunii „Sfânta Maria”, iar domnişoara Angele Rusu prezintă un buchet de flori, în numele tineretului. / Intrând în biserică, se slujeşte Litia şi se fac rugăciuni pentru pomenirea eroilor care dorm somnul de veci pe teritoriul parohiei, căzuţi în 1944, în luptele pentru eliberarea Ardealului de Nord. Cântă frumos corul bisericii greco-catolice, condus de dl inspector şcolar Ioan Hirian. / La prele 15 şi jumătate, Înaltul Ierarh pleacă la **Aţintiş**. La intrarea în sat, e cea dintâi poartă de triumf. Aici e primit de autorităţile comunale. Apoi Excelenţa Sa intră în comună, într-un car frumos împodobit, tras de 6 boi. La a doua poartă de triumf din comună, îl salută preotul

ortodox şi directorul şcolii, cu elevii. În faţa bisericii aşteaptă toţi credincioşii, în frunte cu preotul lor, părintele Iacob Bucur, care bineventeză pe înaltul Arhiereu. / Intrând în biserică, se începe slujba Vecerniei şi partea întâi a actului sfinţirii. Biserica a fost zidită din jertfa credincioşilor, în anul 1930, sub păstorirea părintelui Gheorghe Nicoară, care se află acum în parohia **Mihalţ**. Sub actualul preot, părintele Iacob Bucur, în timpul războiului, s-a făcut împodobirea bisericii, fiind frumos zugrăvită de un pictor din **Târgu-Mureş** şi prevăzută cu un splendid iconostas, executat de dl Aurel Pop, profesor în Târgu-Mureş. / La slujba Vecerniei, Înaltul Arhiereu e înconjurat de părinţii canonici Gheorghe Dănilă şi Augustin Folea, şi de preoţii Naşcu Bogdan din Luduş, Alex. Caianu din **Cipăieni** şi Ionel Coman din **Iclăuzel**. Ca diaconi slujesc părinţii N. Florea şi A. Rusu. / Preoţii din tract ascultă mărturisirea credincioşilor.

A doua zi, duminică, în 29 septembrie, la orele 9, începe actul consacrării, cu aşezarea sfintelor moaşte, apoi sfânta liturghie arhierească. Excelenţa Sa Dr. V. Tr. Frenţiu ţine predică în curtea bisericii. Servesc, pe lângă preoţii însoţitori de la Blaj, protopopul districtual I. Olteanu, părinţii G. Grecu din **Cheţani**, Oct. Rusu din **Gheja** şi Iuliu Deac din **Hădăreni**. Cântările le execută frumos părinţii Ioan Florea şi Grigore Sălăgeanu din **Blaj**, iar răspunsurile liturgice, corul parohial în patru voci al credincioşilor din **Aţintiş**, instruit de dl Pintea, învăţător, un fiu al comunei. / La sfânta liturghie s-au împărtăşit mulţi credincioşi din Aţintiş şi din satele învecinate. / La orele 12, au avut loc recepţii în localul şcolii primare. S-au prezentat autorităţile administrative, preoţimea orto-

doxă, curatorul bisericii, reuniunea femeilor şi preoţimea tractuală. Apoi a urmat masa comună”[415].

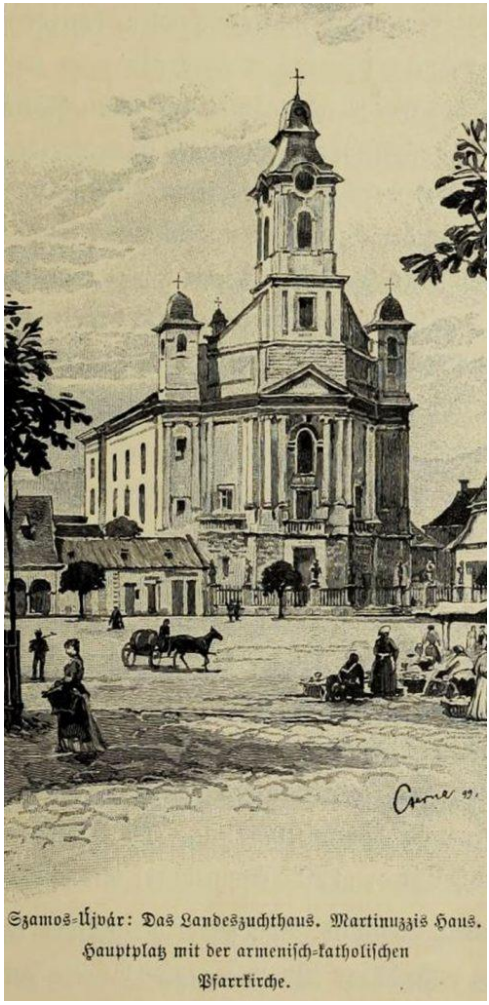

Szamos-Újvár: Das Landeszuchthaus. Martinuzzis Haus. Hauptplatz mit der armenisch-katholischen Pfarrkirche.

[415] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 41, Bblaj 1946, p. 3

MIHELEU

(Mihălău, Mehleu, azi **Miheleu**, judeţul Bihor)

1355, iulie 15, Arad: Capitlul bisericii din Arad dă de ştire că a întărit învoiala dintre Dumitru, episcopul de **Oradea**, reprezentat de canonicul Cosma, şi „Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, fiul lui Chan, precum şi Blasiu, fiul lui Petru, nobili de **Gurbediu** (Gwrbey, Kurbed, judeţul Bihor) şi de **Ianoşda** (Janosd, judeţul Bihor), care… au încheiat această învoială de schimb de moşii… Nicolae, Ioan şi Blasiu au trecut în stăpânirea acelui domn Dumitru, episcopul Orăzii, părţile de moşie ce le au în Gurbediu şi Ianoşda, în comitatul Bihor… / La rândul său, magistrul Cosma, în numele domnului episcop, a hărăzit acelor Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, şi, prin ei, moştenitorilor lor, un loc sau o curte, scutită de orice dare, afară de dijme, în satul numit **Paterhaza** (lângă Salonta, judeţul Bihor), ce este vecin şi îm hotar cu satul **Kuleseer** (lângă Salonta, judeţul Bihor), care loc sau curte a fost a fiilor lui Ched… de asemenea, lui Blasiu, fiul lui Petru, în satul **Tinca** (Tenke, judeţul Bihor), la fel, o curte sau un loc care a fost odinioară al lui Andrei zis Semes… / Şi s-au învoit ca, afară de dijme, acei nobili arătaţi mai sus să nu fie datori a da şi a plăti acelui episcop şi urmaşilor săi nici o dijmă, nici o dare pentru porcii lor, pe care i-ar

mâna la ghindă în vreo pădure a acelei episcopii, şi nici pentru albinele lor, aduse la locurile numite, în limba poporului, **Mihălău** (Mehleu, azi **Miheleu**, judeţul Bihor)… / S-a spus, totuşi, că dacă ei sau vreunul din ei ar muri fără copii, atunci acele locuri sau acel loc se va întoarce în dreptul de proprietate al episcopiei Orăzii"[416].

1491: „La Bigust, în 1491, episcopul de Oradea dăruia lui Ştefan Iancău, din neamul Boţ kenez) voievodatul peste cnezii şi românii din posesiunea **Remetea** şi cei ce ţinea, cu toate drepturile şi pertinenţele, aşa cum le ţinuse mai înainte voievodul Ştefan de Chycze, pentru fapte credincioase şi „pentru ca prin aceasta să se arate mai râvnitor şi mai zelos la împlinirea slujbelor noastre şi la administrarea şi protejarea posesiunilor noastre româneşti" (*ad servitia nostra et ad customsewtuitionem terrarum nostrarum wolachalium eo promptior reddatur et ferventior*)". Voievodul Lucaci de Cărăndeni primea, la 1493, voievodatul cu acelaşi nume şi satele **Illyefalva** şi **Miheleu**, cu condiţia de a presta slujbele datorate (*servicia debita*), altfel, el sau urmaşii săi, „să decadă şi să fie înlăturați şi îndepărtaţi din dreptul şi proprietatea stăpânirii voivodatului şi satelor".

1866: Un memoriu, adresat deputatului „din Cercul alegător Tinca", este semnat, în 18 mai 1866, printre alţii, de „Solomon Popovici, preot în **Miheleu**"[417].

---

[416] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 329, pp. 344-347

[417] Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, II, Istorie, Cluj-Napoca 1989-1993, p. 581

MIHEŞU DE CÂMPIE

(Miheş, Meheş, azi **Miheşu de Câmpie**, judeţul Mureş)

1363, iulie 19, Verovitica: Regele Ludovic dă de ştire că, amintindu-şi „vrednicia pilduitoare a credinciosului nostru Ladislau, fiul lui Nicolae, fiul lui Grigore de **Miheş** (Meheş, azi **Miheşu de Câmpie**, judeţul Mureş)… am orânduit pe nobila doamnă Caterina, soţia lui Ladislau, adică fiica răposatului Ders de **Călvasăr** (Călvasăr, Calvaser, Hydegwyz, înglovat în **Şeica Mare**, judeţul Sibiu), ca dreaptă şi legiuită moştenitoare şi urmaşă la moşia acestui Ders, tatăl său, numită **Buia** (Bolya, judeţul Sibiu), aflătoare în comitatul Alba, precum şi la toate celelalte drepturi de moşii ale răposatului Ders”[418].

1364, mai 27, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Ladislau, fiul lui Nicolae, fiul lui Gyure de **Miheş** (Meheş, azi **Miheşu de Câmpie**, judeţul Mureş), în numele său şi al doamnei sale, că dâmşii ar vrea să între în stăpânirea moşiei **Buia** (Bolya, judeţul Sibiu) şi a altor moşii care ţin de ea, redobândite de ei… Drept aceea, poruncim cu tărie să trimiteţi omul vostru, în faţa căruia, omul nos-

[418] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 179, pp. 160, 161

tru să le dea acelui Ladislau şi doamnei stăpânirea moşiei”[419].

1367, decembrie 15, Oarda de Jos: Vicevoievodul Petru scrie capitlului bisericii Transilvaniei că întrucât „moşia numită **Oroiu** (Oroiu, Vray, azi **Oroiu de Câmpie**, judeţul Mureş), aflătoare în comitatul de Turda, adică partea răposatului Petru diacul din acea moșie a trecut şi a intrat, împreună cu toate folosinţele sale, după rânduială şi pe calea legii, în mâinile regeşti şi, apoi, în numele maiestăţii regeşti, pe seama şi slujba datorată demnităţii voievodale, în mâinile noastre judecătoreşti, iar, după aceea, magistrul Pavel, fiul lui Ioan, fiul lui Grigore de **Miheş** (Meheş, azi **Miheşu de Câmpie**, judeţul Mureş), de a cărui răscumpărare se ştie că ţine, potrivit obiceiului ţării, a cerut de la noi cu stăruinţă şi a răscumpărat pe banii săi acea moşie Oroiu, pe care noi, în temeiul autorităţii noastre judecătoreşti, scoţând-o cu desăvârşire din mâinile noastre judecătoreşti, o dăm şi o trecem acelui magistru Pavel, fiul lui Ioan, spre a o stăpâni”[420].

1904, Diaconovich: „**Miheșul de Câmpie**, magh. Mezö-Mèhes, comună rurală în Transilvania, comitatul Turda-Arieș, cu 1.050 locuitori români”[421].

---

[419] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 274, pp. 266, 267

[420] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 279, pp. 443, 444

[421] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 277

MILOVA

(Milaua, judeţul Arad)

1359, iunie 28, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea scrie regelui Ludovic că a făcut cercetările poruncite şi, înapoindu-se trimişii, au raportat că, „sosind la satele şi moşiile numite **Micălaca** (Mykelaka, înglobat în Arad, judeţul Arad), **Cemperd** (dispărut, lângă Arad), **Milova** (Milaua, judeţul Arad) şi **Ibed** (?), toate aflătoare în comitatul Arad, şi, acolo, pe juzi şi pe alţi oaspeţi ai lor, l-au oprit pe Ladislau, fost comite al secuilor, şi pe Andrei, voievodul Transilvaniei, şi pe Nicolae şi Pavel, fiii lui Ladislau şi pe oricare alţii la contopirea nedreaptă şi deţinerea silnică, ca şi de la culegerea roadelor şi folosinţelor sus-ziselor moşii”[422].

1912: „**Pentru biserica din Milova**. Corul plugarilor din **Milova**, dirijat de onoratul părinte dl Ganea, a aranjat în 5/18 februarie, un concert în favoarea reparării sfintei biserici, care a succes peste aşteptare, atât moraliceşte, cât şi materialiceşte. / Prin colecta făcută din partea onoratului părinte pe la inteligența din loc şi jur, au incurs următoarele sume: / „Librăria diecezană” **Arad**, 1 coroa-

[422] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 391, pp. 397-399

nă, / V. Goldiş, Arad, 4 coroane, / „Victoria" Arad, 5 coroane, / Fraţii Burza, Arad, 10 coroane, / Hirsch, Arad, 1 coroană, / Dr. Missits, 10 coroane, / Dr. A. Cioban, 10 coroane, / Dr. A. Marta, **Lipova**, 10 coroane, / Dr. Beleş, 4 coroane, / Dr. Aveamescu, **Radna**, 10 coroane, / Dr. I. Cornea, **Odvoş**, 4 coroane, / N. Dinia, **Odvoş**, 2 coroane, / Ţigerman, **Milova**, 2 coroane, / Lorencz, **Milova**, 10 coroane, / cărora, şi pe calea aceasta, le exprimăm mulţămită. / George Covaci epitrop"[423].

1931: „Foştii voluntari din localitatea **Vărădia pe Mureş** şi jur au fost avizaţi, de către un anumit N. Opreanu, din **Milova**, că dânsul este încredinţat, de către U. F. V. R., să încaseze, de la fiecare voluntar, suma de 500 lei, pentru a putea să se plătească Comisiunea care va ieşi, în fiecare comună, să le dea pământ. Fostul voluntar Micoară Ioan a şi achitat 500 lei şi mai mulţi din jur. Cum în 25 mai, a fost distribuirea cărţilor de alegători în comuna noastră, mai mulţi volunturi s-au interesat la judele N. Buzneanu dacă dânsul are ceva cunoştinţă în aceasta privinţă; cum dânsul n-are nici o cunoştinţă, a sesizat imediat telefonic parchetul Tribunalului Arad, spre a lua măsuri de cercetarea cazului"[424].

[423] *Tribuna Poporului*, Anul II, nr. 7, Arad 1912, p. 7
[424] *Svastica Banatului*, Anul V, nr. 7, Timişoara 1931, p. 2

MINIŞ

(Menesy, judeţul Arad)

1367, august 11, Arad: Capitlul bisericii din Arad raportează regelui Ludovic despre activitatea trimişilor „la fata locului, pe moşiile **Bobâlna** (Babolna, judeţul Hunedoara), în comitatul Alba, **Apaty** (dispărut, lângă Mircea Mică şi Peştişu Mare, judeţul Hunedoara), cu alt nume Vruzfolu, aflătoare în comitatul Hunedoara; de asemenea, s-au dus… pe moşiile numite **Bata** (Kethbata, judeţul Arad), **Vilak** (dispărut, lângă Firiteaz, judeţul Arad), **Chura** (dispărut, lângă Sâmbăteni, judeţul Arad) şi **Vodkerth** (dispărut, lângă Zăbrani, judeţul Arad), şi la o vie, numită Apathzeuley, avută deasupra satului **Miniş** (Menesy, judeţul Arad), alăturată, înspre miazăzi, viei lui Petru, **medicul din Lipova** (Lyppa, judeţul Arad), iar înspre miazănoapte, viei lui Iacob, fiul lui Toma de **Covăsinţ** (Koazi, Kusal, judeţul Arad), avute în comitatul Arad, şi fiind chemaţi şi de faţă toţi cei care le ţin în stăpânire, cărora le-au fost lăsate în orice chip şi sub orice nume de către înaitaşii acestui domn abate, le-au dat şi le-au trecut în stăpânire veşnică acelui domn abate”[425].

[425] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 256, pp. 417, 418

1938: **„Consacrarea bisericilor din Crasna şi Mociar**. Cu un fast deosebit, s-a fâcut, duminică, 16 octombrie, târnosirea bisericii nou zidite din **Crasna**, Sălaj. În acest centru de plasă, cu o însemnată populaţie minoritară, sub stăpânirea apusă, românii nu şi-au putut clădi decât o modestă bisericuţă de lemn, pe un deal din marginea comunei. Azi, sub stăpânirea românească, prin strădaniile şi vredniciile parohului local, reverendisimul Alexandru Cădar, fost senator, se ridică, chiar în inima comunei, o falnică biserică de piatră, cu hramul „Buna-vestire", care va vesti peste veacuri stăpânirea românească pe aceste plaiuri. Situată pe un loc ridicat, în centrul oraşului, cu un turn zvelt, biserică formează o adevărată podoabă a **Crasnei**. Frumoasa pictură murală este opera pictorului Josif Daboczi din Târgu Mureş, iar neîntrecuta sculptură în nuc lustruit a iconostasului, amvonului şi chivotului se datorează maestrului Samuil Keresztesi din **Tâşnad**. Ridicarea bisericii se datorează muncii stăruitoare depuse de neobositul paroh Alexandru Cădar, care a adunat fondurile necesare pentru construirea frumosului lăcaş de închinăciune. / Actul sfinţirii a fost săvârşit de către Î. P. S. Sa Episcopul Orăzii Valeriu Traian Frenţiu... / După procesiunea solemnă, cu moaştele martirilor, aduse din catacombele Romei, şi aşezarea lor în altar, se citeşte Apostolul şi Evanghelia, iar Î. P. S. Sa urcă în amvon, de unde rosteşte o frumoasă predică ocazională. Răspunsurile au fost date, cu multă preciziune şi măiestrie, de **corul din Zalău**, sub conducerea dlui Vasile Albu. La cuminecare, mulţi din cei prezenţi s-au apropiat de Sfânta Masă. La sfârşitul liturghiei, Î. P. S. Sa întonează *Te Deum*-ul pentru M. S. Regele Carol II, care, tocmai în acea zi, avea ziua naşterii. Printre mulţii intelectuali din

loc şi jur, prezenţi la acest act solemn, remarcăm pe domnii Dr. Emil Lobonţiu, fost vicepreşedinte al Camerei, Dr. Mihai Gurzeu, fost prefect de Sălaj, Ioan Colfescu-Delaturda, consilier de Curte de Apel, preşedintele uniunii ziariştilor din Ardeal, Ilie Călăuz, protopop **Cehul-Silvaniei**, Dr. Augustin Pintea, avocat **Zalău**, Leontin Ghergar, directorul liceului **Zalău**, Dumitru Cârnă primpretor, Ion Vasiliu, Iuliu Drăghiciu, şeful serviciului financiar **Zalău**, Pupăză, şeful revizoratului şcolar **Zalău**, Cornel Drăghiciu, primarul **Şimleului**, Dr. Valeriu Vicaş, notar public, şi alţii. După terminarea slujbei, la ospitala casă a parohului, s-a servit o gustare, apoi, la casină, a avut loc un banchet. Seara, **corul din Zalău** a dat un foarte reuşit concert.

Mociar. Duminecă, 23 octombrie, s-a consacrat **biserica din Mociar**, Bihor. Zidită în 1863, ea a fost reparată în repetate rânduri, până când, sub actualul preot local, Eugen Pantea, prin munificenţa Î. P. S. Sale, prin contribuţia primpretorului şi prim-curatorului Traian Sfârlea, precum şi contribuţiile şi prestaţiile bunilor credincioşi, s-a refăcut din nou, aproape în întregime. Însoţit de Reverendisimul Canonic Augustin Maghiar, delegatul Venerabilului Capitlu, Revveremdisimul Vasile Barbul, Directorul cancelariei diecezane şi prim-notar consistorial, Dr. Gavril Stan, Mihai Sălăgeanu şi clericul Iosif Dejeu, Î. P. S. Sa Episcopul diecezan Valeriu Traian Frenţiu soseşte, la orele, 9 în comună. La poarta triumfală e bineventat de domnii primpretor al plasei Tinca Traian Sfârlea, Aurel Micluţia, Alexandru Văcărescu, preşedintele cercului Agrist-Holod şi jur, şi de Vasile Fâşie, învăţătpr-director în **Mociar**. În sunetul fanfarei şi dangătul clopotelor, Ex. Sa porneşte apoi spre biserică, unde e pri-

mit de cler şi salutat de părintele Eugen Pantea, administratorul parohial. Se intră apoi în biserică, unde, în cadrul solemnei liturghii pontificale, se face consacrarea bisericii. Din asistenţă fac parte Reverendisimul Canonic Augustin Maghiar, Reverendisimul Dr. Valer Hetco, protopop **Beiuş**, Onoratul Victor Ghergar, din Holod şi Fugen Pantea, iar Reverendisimul Vasile Barbul şi Dr. Gavril Stan, ca diaconi. La evanghelie, Î. P. Sa, fiind dumineca misionară, predică despre misiuni. Cuminecările au fost numeroase Din cei prezenţi, amintim pe colonelul Cornel Frenţiu, Traian Sfârlea – primpretor, Aurel Bănuţiu, avocat, Aurel Micluţia, notar, Traian Tămaş, învăţător-director în Holod, Dr. Augustin Pop, medic în Ginta, Medra, Alex. Văcărescu, Vasile Fâşie, I. Mâşu, comandant subcercual, P. P., Ginta, părintele Simeon Nossa, paroh în **Miniş**, părintele Alexandru Ciurdariu şi mult popor din **Mociar** şi jur. A făcut o foarte bună impresie fanfara din **Minişul de Sus**, jud. Arad, satul natal al părintelui Pantea, care a venit din aşa mare depărtare pentru a fi de faţă la această sărbătoare înălţătoare din **Mociar**, prilejuită de hărnicia părintelui E. Pantea, fiul acelei mândre comune din Arad”[426].

Landschaft aus dem Mezőség (der See von Mező-Záh und seine Umgebung).

[426] *Vestitorul*, Anul XIV, nr. 21-22, Oradea 1938, pp. 155, 156

MINTIU

(sas. Blesch-Boaidref, germ. Rumänisch-Baierdorf,
mag. Oláhnémeti, Szásznémeti, comuna Nimigea,
judeţul Bistriţa-Năsăud)

1848: „Este în **Deşiu**, la şcoala civilă, un învăţător ungur reformat, care scrise „Istoria bisericii ev. ref. din Deşiu, în legătură cu întâmplările mai însemnate ale oraşului. Scrisă de Iosif Kádár, în **Dej**, cu tiparul lui Demeter şi Kis, în 1882". Despre acest Kádár s-a făcut amintire într-unul din numerele anului trecut ale „Gazetei Transilvaniei", arătându-se evident cum ştie întortoca adevărul istoric faţă de români. / Acum, voinicosul dascăl mai editează şi „Istoria municipiului Solnocul interior şi al Dobocei, din 1848 şi 1849" (Belsó Szolnok és Doboka megye története 1848-1849, irta Kadár Iozsef 1890). / În această broşură, la pag. 96, scrie dl Kadár: „Tot atunci (adică în toamna anului 1848) au năvălit mogoşmortenii şi şireganii, cu cei din comunele învecinate, asupra curtilor lui Iosif Földvári din **Chiuza** şi **Şireag**, pe care le-au jefuit cu desăvârşire, făcând o pagubă de peste 20.000 florini". / Deşi, pe atunci, adică în toamna anului 1848, eu eram numai de 9 ani, totuşi pot să spun că tatăl meu, Mihăilă Mureşan, era antiste comunal, la care a venit Petru Rebreanu Mondeanul din **Mogosmort**, tocmai pe când ta-

tăl meu își acoperea cu trestie o șură, şi l-a chemat să meargă cu mogoşmortenii la jaf, însă nu în **Chiuza**, ci la **Nimigia ungurească**, la Földvári Samuel, dar tatăl meu n-a mers şi nici pe şiregani nu i-a lăsat să meargă, şi aşa n-a fostă nimeni din **Şireag**, ci mogoşmortenii, pe cum spun bătrânii să fi fost la **Chiuza** și poate şi la **Nimigia ungurească**.

În revoluţiune, frate-meu Toder a fost soldat la unguri, de unde numai după venirea muscalului a scăpat. Când au năvălită ungurii pe teritoriul fostului al II-lea Regiment românesc de graniță, se aflau, din miliția română, vreo două companii la noi, în **Şireag**. Îmi aduc aminte că vreo câţiva subofiţeri, care erau încortelaţi la noi, toată noaptea şi-au petrecut cu surorile şi amantele lor de la **Tiva Mare**, la sunetul unui fluier. După miezul nopții, sosi vestea de la **Chiuza**, cum că pe ofiţerul comandant de acolo, înşelându-l ungurii cu prietenia şi ducându-l până la **Beclean**, acolo l-au tăiat în bucăţi. Îndată s-au gătit de bătaie şi, în zorii zilei următoare, au reterat către **Năsăud**, iar ungurii, în număr de mai multe mii, sub conducerea lui Bem, după un mic atac și rezistenţa suportată, cu două tunuri ale preotului Vertic cel bătrân, intrară, pe la orele 9, dimineaţa, în **Mocod**, unde aprinseră două case, iar spre seară, intrară în Năsăud, unde aprinseră institutul militar de acolo. / La atacul de pe dealul Mocodului, de unde românii dau cu tunurile către **Peatra** şi împuşcau mereu mulţi unguri, au fost nimiciți în strâmtoarea de sub cărămidă, unde, în sus, era stâncă şi jos apa Someşului, iar drumul era blocat. Morţii însă au fost aruncaţi în apă, pentru ca să nu se ştie pierderea suferită.

Doi husari unguri l-au legat pe Petrea Mondreanul cu lanţuri de grumaz şi aşa hărţuindu-l încoace şi încolo, l-au dus în temniță, la **Beclean**, de unde cum a scăpat nu ştiu. / Nu e adevărat dară că şireganii, decât care oameni mai blânzi nu sunt în împrejurime, să fi luat parte la **jaful din Chiuza**. Dacă ar fi luat parte la acel jaf, ar fi fost trași la răspundere din partea lui Földvári Iozsef, Fóldvàri Samuel şi tatăl lor. Földvári Farkas, care era, pe atunci, consilier guvernial şi om puternic, precum au fostă trași la răspundere şi mogosmortenii. De altmintrelea, Földvári necum să aibă curte, dar n-a avută nici o palmă de loc în **Şireag**. / Földváreştii erau nişte oameni forte violenţi. Pe Condrate Ilişiu, fătul din Şireag, după ce deveniră ungurii stăpâni, Földvári Samuel îl bătu de moarte, dându-i 60 de bâte, din cauză că bietul om strigă, odată, după el, pe când acesta trecea călare prin Șireag, cuvântulă „prindeți-l”. Tot acest Földvári Samuel a cuprins, cu puterea, o parte din hotarul Șireagului, anume 18 jugăre din păşunat, iar Földvári Jozsef cuprinse vreo 9 jugăre de pământ, pe care însă neputându-l ţine, le-a vândut, cu 200 florini, lui Ioan Rebreanu din **Mogosmort**. De altmintrelea, acest loc încă şi acum este în proces. Földvári Samuel îşi ţinea curtea poate numai din pedepse; vita care ajungea în curtea lui nu putea fi liberată, fără 5 florini. Ionul Iftiniei Drágan din **Mintiul român** şi-a şi răzbunat, odată, asupra lui Földvári Samuel, căci, trecând acesta călare peste o holdă a lui, l-a dus în ogradă, cu cal, cu tot, şi nu l-a lăsat, până nu a plătit o pedeapsă de 15 florini. Cam prin anul 1858, cuprinse Földvári Samuel şi un drum, ce duce la **Mintiul românesc**, către o grădină a sa. Un izraelit făcu la **Şireag** o moară, în care îşi băgă toată averea. Földvári Iozsef,

după ce moara începu să umble, îi tăie stavilele şi scutul, şi-l lipsi astfel pe evreu de întreagă averea.

Sub astfel de împrejurări, ce mai mirare ar fi, dacă şi românii mogoşmorteni s-au aflat îndemnați a reîntoarce împrumutul în a mia măsură față cu aceşti tirani mici, faţă cu care şi providenţa dumnezeiască şi-a arătată neîndurarea sa, căci Földvári Samuel, fiind necăsătorit și fără erezi, pieri în holera din 1872. Földvári Iozsef, după ce şi-a ambiţionat pe fiul său Földvári Iános, făcându-l, prin corumperi, deputat, a nebunit, umbla dezsbrăcat și desculț, până ce, în urmă, a murit, iar bunurile de la **Chiuza** şi **Nimigea ungurească** le-au luată creditorii cu doba. Văduva lui Földvári Iozsef, conte Haller Klara, împreună cu Földvári Iános, luară lumea-n cap, dispărând de pe aici. / Astfel, astăzi, chiuzenii şi nimigenii unguri și români pot răsufla mai liber”[427].

1886: „**De la întrunirea Someşurilor**, 20 septemvrie 1886. Făcând subscrisul, în zilele acestea, o călătorie din **Deşiu**, până la **Năsăud**, mi-am însemnată următoarele lucruri, care cred că sunt demne a se şti de publicul românesc: / **1).** Aflându-mă în **Năsăud**, primul lucru ce îmi zăcea la inimă îmi era să vizitez pe dl Corneliu Pop Păcurariu, fostul redactor al „Tribunei”, deţinut acolo în prinsoarea statului. Era după orele 10 şi jumătate, când, cu concesiunea judelui regal cercual, intrai la dânsul, care, de 3 luni, își face pedeapsa de un an, e tratat cuviincios, e singur în toată localitatea, alţi prizonieri nu sunt, chilia e cât o sală de mare, mobilierul cât se poate de simplu: un pat, câteva scaune şi o masă plină de ziare, între care şi „Românul” din Bucureşti, ale noastre ciscarpatine

[427] Mureşan-Şireganul, Petre, *Ceva din 1848*, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIII, nr. 165, Braşov 1890, pp. 1, 2

toate, câteva germane şi maghiare şi mai multe cărţi. Spunându-i numele meu, m-a cunoscut îndată din scrierile mele ziaristice şi ca secretar al despărţământului XII al Asociaţiunii Transilvane. După o întrevorbire de trei sferturi de oră, despre diferite subiecte, i-am poftit pacienţă și statornicie şi mi-am luat rămasi bun, și el mi-a mulțămită de vizită.

2). Mi-a părut rău că n-am putută, cu astă ocaziune, vizita interiorul maiestoasei biserici din **Năsăud**. Aci am a refera că şirul bisericilor de pe teritoriul din Năsăud, până la **Beclean**, se completează cu biserica română, ce se edifică acuma în comuna **Piatra**, pentru 3.800 florini. / Regiunea aceasta, în care, în timpul mai recent, de vreo 20 ani, încoace, s-au ridicat atâtea paladiuri ale creştinătăţii şi apărătoare ale naţionalităţii noastre, precum sunt în **Chiuza, Săsarm, Șireag, Mititei**, apoi **Minthiul român, Teure** şi **Brașfalău**, câştigă o nouă podoabă în **Peatră**.

3). Am aflat, cu întristare, cum că şcoala română greco-catolică din **Nimigia ungară**, unde elementul român e înjumătăţit, este contopită în cea de stat, ridicată mai în anii trecuţi. Cine portă vina, să spună autoritatea noastră şcolară superioară, dl Protopop Mihail Făgărăşanu! De trădători, ca în **Salva**, n-am auzit. Dar cum s-a întâmplat apunerea şcolii nimeni din loc nu mi-a ştiut spune starea adevărată a lucrului.

4). La ospăţul de căsătorie a dlui teolog absolut de **Gherla** Grigore Rusu, cu domnișoara Lucreția Mureșianu, fiica preotului din **Odorhei**, observai încă un corb alb, un filoromân, dl Tövisi Pál, teolog absolut de la **Dobrițin**, evanghelic reformat, din **Chiuza**, care ştie perfect limba română, a toasta şi a cânta cu o pronunțare clară.

Dea Dumnezeu mai mulţi de aceştia, că atunci doară ne-am putea înţelege cu fraţii conlocuitori unguri. / Nu voi trece doar peste marginile modestiei, dacă voi aminti că, cu această ocaziune, un tânăr membru din cler toastă şi pentru dl Petru Mureşianu Şireganul, ca ziarist neobosit şi bună român, care poate servi de model, de care i-a mulţămit. S-a observat excelarea domnişoarei Laura Veturia Mureşianu cu purtarea tricolorului falnic națională.

5). Din **Beclean** notifică că diurnistul Augustin Silveţianu, român de la **Ocna-Deşiului**, însă slab, despre care se zice că făcea cauză comună în împilarea poporului cu principalul său (Imreh), încă își pierdu oficiul ceea ce a şi meritat, pentru că nu l-au mai putut suferi locuitorii cercului.

6). Sosind acasă, în **Deşiu**, cu plăcere aflai că dl avocat Aug. Munteanu își trimise pe fiica sa, Elena, la şcoala română de fete, în Sibiu; foarte potrivit!

7). Şcoala elementară română din **Deşiu**, frumosă şi încăpătoare, e gata şi văruită, şi, la 2 octomvrie anul curent, docentele cel nou, dl Petri din **Hordou**, preparandist absolut, cu calcule bune de la **Gherla**, ales şi instituit, în dumineca trecută, prin senatul şcolii, va începe propunerile. Succes bun!

Mulţămită tuturor contribuitorilor înălțării acestui modest palat al muzelor şi, cu deosebire, mulțămim acelor fraţi români din depărtare, care ne întinseră, cu mâna bogată, ajutorul ultimi, de 110 florini v. a. (vienezi – n. n.), primită aci la timp, cu cea mai fierbinte recunoştinţă”[428].

[428] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 207, Braşov 1886, pp. 2, 3

1937: „Flăcăul Ion Vălean, în vârstă de 22 ani, de fel din **Mintiu**, Năsăud, a fost condamnat, în 1936, de tribunalul din localitatea Năsăud, la 2 ani recluziune, pentru că, în seara de 26 decembrie 1935, a rănit mortal pe Mihai Coţin". Condamnatul, închis la Bistriţa, a făcut apel şi recurs la instanţele superioare, iar în final, Înalta Curte de Casaţie i-a redus detenţia la 1 an şi 11 luni. La cerere, comisia de supraveghere din penitenciarul Bistriţa l-a lăsat să „plece la casa lui părintească din comuna **Mintiu**, unde părinţii s-au obligat să-l pună la conducerea gospodăriei părinteşti. Tribunalul de Năsăud a hotărât ca Ion Vălean să fie scutit de restul pedepsei, care ar expira la 6 decembrie 1937"[429].

1938: „O sărbătoare măreaţă au avut credincioşii din comuna **Mintiu**, în seara zilei de 4 septembrie, când a coborât în comună P. S. Sa Episopul Iuliu Hossu, venind de la **Tăure**, însoţit de canonic rector Dr. George Vidican şi prof. Dr. E. Lemenyi. / La podul Bratoşa, Excelenţa Sa a fost aşteptat de 30 călăreţi, în numele cărora a vorbit dl Emil Vălean. În sat, la prima poartă de primire, unde a coborât Excelenţa Sa. în sunetele fanfarei, l-a beneventat **primarul Macarie Sârb**. După ce i-a răspuns, Excelenţa Sa s-a urcat în carul împodobit cu brazi şi tras de şase boi, şi, în sunetele fanfarei, cu alai sărbătoresc, a înaintat spre biserică. Înaintea şi în urma carului era mulţimea credincioşilor, cu lumini şi torţe aprinse. La poartă, a doua oprind, a voiul, a vorbit, în numele şcolii primare, învăţătorul director Ioan Pop, apoi, în numele „Agri"-lui, preşedintele Leon Vălean, în numele „Reuniunii Mariane" a femeilor, vicepreşedinta Viorica Drăgan, şi în numele

[429] *Universul*, Anul 54, nr. 206, Bucureşti 1937

„Asociaţiei intelectualilor din **Mintiu**" Ioan Bolt, absolvent de teologie. A răspuns, apoi, tuturor, pe rând, Excelenţa Sa, arătându-se mulţumit şi mângâiat sufleteşte de caldele cuvinte, cu care a fost întâmpinat. Amintirii plăcute de acum 14 ani, când a făcut prima vizitaţie, i se adaugă cea de acum, rămânând neştearsă. / La poarta a treia, în fata biserici, a fost aşteptat Excelenţa Sa de parohul local, protopopul onorific Octavian Bulbuc, protopopul Ioan Petringel, vicarul Şt. Buzilă din **Năsăud**, părintele prof. Dr. Cosma Avram şi părintele Ioan Vălean din **Suplaiu**. A vorbit părintele O. Bulbuc, predând Excelenţei Sale Crucea şi Evanghelia. / În biserică, seara, a slujit Excelenţa Sa litia cu rugăciuni pentru morţii comunei. / Luni, 5 februarie, a slujit Sfânta Liturghie, în cursul căreia a împărtăşit peste 300 credincioşi. A ţinut şi o frumoasă predică despre credinţa adevărată, După masă, a făcut vizite la membrii curatoratului bisericesc şi la bolnavi. La ora 2, după masă, a plecat spre **Cepari**"[430].

1938: „În ziua de 24 august, ziua târgului, poliţia a prins pe ţiganca Colempar Ema, o cunoscută pungăşoaică de buzunare din Oradea, pe când fura locuitorului Ioan Buf din comuna **Mintiu**, judeţul nostru, o pungă cu 300 lui"[431].

1939: „Zilele acestea, a luat fiinţă, în comuna **Mintiu**, Năsăud, un nou cămin cultural, afiliat Fundaţiei culturale regale „Principele Carol", Serviciul social. / Adunarea generală de constituire a fost prezidată de dl Anton Sirlincan, pretorul plăşei Năsăud… / Preşedinte al căminului a fost ales preotul protopop O. Bulbuc, director: Ion Petreanu, învăţător pensionar; secretar: Ştefan

[430] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 39, Blaj 1938, p. 4
[431] *Universul*, Anul 55, nr. 234, Bucureşti 1938, p. 12

Solovăstru, învăţător; cenzor: Ion Drăgan, învăţător pensionar; vice-preşedinte: învăţător director Ion Pop, şi alţi 14 ţărani gospodari din comună. / Populaţia a hotărât ca numele căminului să fie „Maior Iulian Marţian", distinsul bibliofil, scriitor şi ofiţer al Graniţei năsăudene, decedat anii trecuţi"[432].

1945: „După război, satele săsești din Transilvania au avut un destin aparte, tragic. În toiul iernii anului 1945, populaţia validă a satelor săsești a fost deportată în URSS, la ordinul Moscovei… / Viaţa comunitară, atât de bine organizată anterior, în satele săsești, care a asigurat cadrul economic prosper, s-a dezintegrat… / În satul **Livezile**, judeţul Bistriţa-Năsăud, au existat două fântâni sărate, ambele aflate „sub lacăt". Cheia se afla la un om din sat, însărcinat de comunitate atât cu paza slatinei, cât și cu distribuția acesteia: „se stătea la rând, ca la moară", ne spune inf. Koales Toma, unul dintre ultimii saşi care mai trăiau în sat, la data efectuării cercetării. Ambele fântâni au fost părăsite, în anii de după război, şi au dispărut, încât astăzi, după mărturia aceluiaşi informator, „nu se mai cunoaşte nici locul unde au fost". Construcţii de acest gen au supravieţuit la Tărpiu, la **Mintiu** (datată **1852**), la Căila şi **Cepari**, toate în judeţul Bistrița-Năsăud. Fântâna sărată depistată la Bistrita-Bârgăului, datată 1858, este în bună parte ruinată"[433]. /

„Tradiţia locală (din **Cepari** – n. n.) nu păstrează amintirea epocii în care a fost ea construită, de altfel în sat, la data cercetării noastre, nu se mai afla nici un locui-

[432] *Universul*, Anul 56, nr. 76, Bucureşti 1939, p. 10

[433] Irimieș, Dumitru, *Semnificaţia istorico-etnografică a unor recente descoperiri*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, 32, II, Cluj-Napoca 1996, pp. 365, 366

tor etnic german (sas). Se ştie doar că unul din locuitorii satului învecinat, **Mintiu**, a fost împuşcat mortal, de către paznicul fântânii de la Cepari, pentru că a încercat să pătrundă la fântână, după slatină. Or, acest eveniment pare să fi avut loc anterior anului 1852, când locuitorii din **Mintiu** şi-au construit ei înşişi o slatină, pentru satisfacerea nevoilor proprii”[434].

Junge Ungarin — Morlaca — Unguroaică tânără

Young Hungarian girl — Jeune paysanne hongroise

[434] Irimieş, Dumitru, *Semnificaţia istorico-etnografică a unor recente descoperiri*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, 32, II, Cluj-Napoca 1996, pp. 366, 367

MINTIU GHERLII

(magh. Szamosújvárnémeti, Németi,
germ. Deutschendorf, judeţul Cluj)

1603: „În cazul **Gherlei**, sunt pomenite doar trei localități, târgurile **Gherla** şi **Mintiu**, alături de un sat. Veniturile domeniului sunt completate de pătrimea dijmei preoţeşti pe vin, grâne şi alte produse din Bistriţa, precum şi din câştigurile morilor ce aparţin cetății”[435].

1884: „Conferinţa alegătorilor români din comitatul Solnoc-Dobâca, întrunită la **Gherla**, în ziua de 2/14 aprilie. După letargia observată în acest comitat, în anii din urmă, și după multele prigoniri și uneltiri din partea mai marilor administraţiunii politice și bisericeşti, cu toții care se mai interesează de cauza noastră națională erau pregătiți la un fiasco și, în cazul cel mai bun, la reușită prea-modestă, cu atât mai înadins că se spunea, de mai înainte, că vlădica a oprit pe toată preoțimea din Gherla şi, prin aceasta, şi pe cea din afară de-a participa la această conferință. Realitatea însă a dezamăgit pe vlădica

[435] Ardelean, Florin, *Evoluţia domeniului fiscal în Principatul Transilvaniei*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, XXII-XXIII, Istorie, Cluj-Napoca 1985-1986, p. 105

şi ne-a înveselit pre noi, toţi. Afară de preoţimea din loc şi doi-trei lingăi din jur (**Mintiu**, **Sântejude** etc.) cealaltă preoţime întreagă, din depărtare de câte o zi şi mai bine, a alergat, cu învăţătorii, inteligenţii de la sate şi oraşe, şi cu mulţime de popor ales, spre a lovi în faţă pe nerușinaţii trădători ai intereselor noastre naţionale şi a dovedi, sus şi tare, că ţin cu scumpătate la drepturile de cetăţeni şi români. Peste 300, zi trei sute, de alegători şi repretentanţi delegaţi, cu scrisori de acreditare în toată regula, şi tot atâţi, de nu mai mulţi, ne-alegători popor ales s-au întrunit la această conferinţă”[436].

1907: „În 11 august stil nou, tinerimea inteligentă din **Mintiu** şi jur au aranjat o frumoasă petrecere, într-un pavilion zidit spre acel scop, sub prezidenţia distinsului avocat dr. Ioan Cherecheş. Fiind timpul favorabil, s-a adunat un public foarte numeros şi ales, din toate părţile. Petrecerea s-a început la 8 ore, întonând muzica „Someşeana”, la a cărui sunet au început a se înşira perechile drăgălaşe, de credeai a fi pe altă lume. O mare parte din dame s-au prezentat în costum naţional şi aceasta a ridicat foarte mult nimbul petrecerii. Asemenea şi celelalte jocuri au decurs de tot frumos, deşi, după cum am observat eu şi alţii, au fost câţiva Stimaţi Domni, ca de exemplu ceva, Petru Moldovan, care ar fi fost mai aplicat a dansa un „csárdás”, decât frumosul joc naţional „Romana”. / În pauză, s-a produs gentila domnişoară Leontina Moga, cântând nişte doine cu cimbala şi cu vocea, acompaniată, totodată, de doi tineri, încât a rămas încântat publicul ascultător. / După pauză, a urmat iarăşi dans, care a durat până dimineaţa, la jumătatea orei 5, când foarte îndes-

[436] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIII, nr. 44, Braşov 1884, p. 2

tulați s-au depărtat cu toții”[437].

1925: „Duminecă, în 1 noiembrie, s-a organizat al doilea turneu de propagandă a „Ligii Apărării Naţionale Creştine” din Cluj; de această dată, s-a cutreierat județul Someş, fostul Solnoc-Dobâca…. De la **Gherla**, propagandiștii au pornit, pe jos, la **Mintiu**, unde s-a ținut o mare întrunire, sub cerul liber, la care a asistat un foarte numeros public, compus, în cea mai mare parte, din ţărani. Primul a vorbit dl dr. Titus Malaiu, care, într-o cuvântare plină de avânt poetic, de comparații pitorești și de argumente zdrobitoare arată poporului adunat măreţia ideii naționale, care se reazemă pe piedestalul solid al creștinismului integral… / Ultimul a vorbit Părintele Atanasie Pașcu, inimosul **preot al Mintiului**, un neînfricoşat naţionalist, încă din vremea ungurilor. Într-o scurtă, dar cu atât mai înălțătoare cuvântare, salută pe iluştrii oaspeţi, cărora le mulțumește pentru osteneala lor”[438].

1939: După depunerea jurământului recruţilor, la **Gherla** „a urmat defilarea impecabilă a premilitarilor şi armatei, în frunte cu fanfara ţărănească din **Mintiu** si **Hasdate** (azi cartier al Gherlei – n. n.)”[439].

1939: „Școlile normale din localitatea **Gherla**, timp de 2 săptămâni, au executat serviciul social la sate. / Școala normală de fete a făcut practica socială în comuna **Mintiu**, iar școala normală de băieti, în comuna **Nicula**. / Timp de 2 săptămâni, s-a studiat amănunțit satul, sub toate aspectele, sub directa supraveghere a profesorilor. S-a dat o deosebită atenție igienei, gospodăriei sătești, puericulturii, folclorului, încurajării dansurilor și cusătu-

[437] *Lupta*, Anul I, nr. 170, Budapesta 1907, p. 7
[438] *Înfrăţirea Românească*, Anul II, nr. 2, Cluj 1925, pp. 14, 15
[439] *Universul*, Anul 56, nr. 95, Bucureşti 1939, p. 10

rilor naționale etc. / În comuna **Mintiu**, normalistele au aranjat model gospodăria câtorva văduve sărace, lucru care a stârnit admirația celor ce le-au vizitat. / S-a dovedit că, cu foarte puține cheltuieli, dar cu o mână harnică, se poate schimba radical fața satului românesc, prin alungarea ignoranței și a nepăsării. / La fel, normaliștii în comuna **Nicula** au lucrat pământul și au aranjat gospodăriile a trei văduve de război. / Practica socială s-a încheiat prin serbări și demonstrații străjerești.

În comuna **Mintiu**, elevele normaliste, împreună cu străjerele de la școala primară și șoimanele din sat, au dat o frumoasă serbare străjerească, la care a asistat toată suflarea satului și autoritățile din județ. / Erau de față domnii colonel I. Petrescu, prefectul județului, Ștefan Tătaru, revizor școlar, dr. Virgil Băliban, vicarul Gherlei, dl Tiberiu Balint, primarul orașului Gherla, I. Bărbos, primpretor, dr. Emil Precup, comandantul legiunii de străjeri, domnişoara Aurelia Suciu, comandanta legiunii, și alții. / Serbarea s-a început cu ridicarea pavilionului, urmat de un frumos program artistico-străjeresc. Au plăcut mult exercițiile străjerești, dansurile naționale și piesa populară „Costumul național”. / Doamna prof. Z. Nichifor a mulțumit sătenilor pentru dragostea ce le-a arătat-o. / Au mai vorbit reveredisimul vicar dr. Virgiliu Baliban şi dl colonel I. Petrescu, prefectul județului, care a arătat munca creatoare a serviciului social. / În numele locuitorilor, a vorbit dl Fărcaș. / În comuna **Nicula**, serbarea s-a ținut în piața satului și s-a început cu ridicarea pavilionului național. / Programul artistic, anume ales pentru săteni, a stârnit admirație. / Dl prof. C. Gheţe a arătat munca desfășurată în cele două săptămâni. / Dl dr. Augustin Talos, directorul școlii normale, a mulțumit să-

tenilor pentru înțelegerea și dragostea arătată în timpul practicei sociale. / În numele elevilor, a mulțumit elevul Vasile Mureșan, din clasa a 8-a”[440].

Am Herd
At the fireside

La vatră
Devant l'âtre

[440] *Universul*, Anul 56, nr. 120, Bucureşti 1939, p. 12

MINTIU

(**Nemety**, azi cartier al oraşului Satu Mare)

1351, august 4: „Nicolae, palatinul regelui Ungariei şi judele cumanilor” dă „de ştire că în adunarea noastră obştească, ţinută la octavele sărbătorii sfântului apostol Iacob (1 august), aproape de satul **Gelyenus** (lângă Vetiş, judeţul Satu Mare), cu obştea nobililor din comitatele Satu Mare și Ugocea, ridicându-se din mijlocul celorlalți Dominic, fiul lui Ioan, judele orașului **Mintiu** (**Nemety**, azi cartier al oraşului Satu Mare), a avut grija să ne arate, în numele său și al obștii orășenilor și oaspeților din acel oraș, că, din vremurile de când poate dăinui amintirea oamenilor, totdeauna a fost trecere slobodă pe la **Zamoszegh** (în Ungaria) și **Csenger** (în Ungaria), precum și între orașele numite **Satu Mare** și **Mintiu**; și că aceasta numai pe vremea magistrului Andrei, fiul lui Lachk, comitele secuilor și comitele de acum al comitatului Satu Mare, a fost desființată, astfel că toți negustorii sau alți oameni care merg și vor să treacă dincolo, când sosesc la Zamoszegh și voiesc să-și facă trecerea, sunt opriți de magistrul Ladislau, fiul lui Avram, vice-comitele magistrului Andrei din zisul comitat Satu Mare, care, cerându-le vamă acolo, nu-i lasă să treacă pe la Zamoszegh, ci-i silește să meargă pe la suspomenitul

Chenger și, acolo, punând să li se stoarcă acelora a doua vamă, îi mână la Satu Mare și, acolo, punând să li se ia a treia vamă, le îngăduie să treacă râul numit Someș. El ne-a cerut nouă ca juzii nobililor și asesorii jurați ai acelui comitat Satu Mare, întrebați de noi, să mărturisească adevărul, după cum îl știu, cu privire la cele de mai sus. Acești juzi ai nobililor și asesorii jurați din zisul comitat Satu Mare, jurând cu mâna pe lemnul crucii dătătoare de viață, pe credința lor datorată lui Dumnezeu și pe supunerea față de domnul nostru regele și față de sfânta sa coroană regească că vor spune adevărul, și vor păzi dreptatea, au întărit cu mărturia lor, a tuturora, și într-un cuget că totdeauna, din vremea de când poate dăinui amintirea oamenilor, plătindu-se vama, era trecere slobodă în sus-zisele trei locuri, adică în Zamoszegh, Csenger și între cele două orașe numite Satu Mare și Mintiu, și că numai din vremea zisului magistru Andrei acea trecere a fost desființată. din pricina sus-ziselor întreite plăți ale vămilor sus-pomenite și a fost schimbată în chipul arătat mai sus"[441].

1357, noiembrie 15, Csenger: Vicecomitele şi juzii nobililor din comitatul Satu Mare dau de ştire că, la adunarea obştească a nobililor, din „lunea de după sărbătoarea fericitului Martin Mărturisitorul (13 noiembrie), pentru înfrângerea hoţilor, tâlharilor şi a altor răufăcători, în satul **Cesnger** (în Ungaria), în faţa magistrului Ioan, fiul lui Iwanka de **Parhida** (Pelbardhyda, Pelbarthyda, Purbardhyda, în Ungaria), şi cu mărturia lui Amdrei, din partea conventului din Lelez, ridicându-se, din mijlocul celorlalţi împricinaţi, Mihail, om din **Domohida** (Daman-

[441] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 54, pp. 49, 50

hyda, azi **Domăneşti**, judeţul Satu Mare), s-a plâns împotriva lui Toma de **Byri** (Beer, în Ungaria) şi a lui Ladislau, fiul său, că, în joia de după sărbătoarea Paştelui, i-a luat cu sila doi boi, doi cai şi 16 florini, la marginea moşiei lor **Kallo** (în Ungaria)… juzii au întărit cu toţii că toate cele de mai sus le-au făcut Toma şi Ladislau, fiul său, acelui Mihail din Domohida.

Nicolae, fiul lui Dionisie de **Estephand** (în Ungaria), s-a plâns împotriva aceluiaşi Toma de Byri şi a alui Ladislau, că au prins cu sila în satul Kallo pe Henslin, slujitorul său, şi au luat de la el 40 de la el 40 de florini şi o cingătoare, preţuind 20 de florini. Iar juzii nobililor, juraţii şi asesorii au întărit că toate cele de mai sus au fost făptuite de Toma şi de Ladislau, fiul său. Numele juraţilor sunt: Toma de **Oşvarău** (Wosuar, judeţul Satu Mare), Ştefan de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare), Mihail, fiul lui Dezideriu de **Syma** (în Ungaria), Petru, fiul lui Tyba, Ioan, fiul lui Ioan de **Garmath** (în Ungaria), Petru cel Mare de **Cehăluţ** (Chahul, Chohul, judeţul Satu Mare), Ioan, fiul lui Bencench, Ladislau, fiul lui Iacob de **Nomen** (în Ungaria), Laurenţiu, fiul lui Petru de **Filpus** (în Ungaria), Ioan, fiul lui Dionisie de **Kelche** (în Ungaria), Simion cel Mare de **Bagus** (în Ungaria), Gheorghe de **Nogbatur** (în Ungaria).

De asemenea, Petru cel Mare de Cehălăuţ s-a plâns împotriva comitelui Matei, slujbaşul din **Moftin** (Mohten, judeţul Satu Mare) şi a tuturor oamenilor din **Urziceni** (Chalanusuad, judeţul Satu Mare), iobagii lui Ladislau, fiul lui Simion, ai lui Ladislau, fiul lui Marhard, şi ai lui Ştefan, fiul lui Mihail, că a pus să se mâne porcii românilor ţinând de **Şinteu** (judeţul Satu Mare) pe moşia sa, pentru a paşte acolo, în aşa fel ca, atunci când acei ro-

mâni ar voi să mâne porcii spre casă, el să-i ajute de bunăvoie, împreună cu omul său, şi să pună să-i mâne de acolo – acel comite Matei şi toţi oamenii din Urziceni au năvălit cu silnicie, înarmaţi şi în chip tâlhăresc, asupra acelor români… şi au luat două mii din acei porci şi au omorât pe unul dintre acei români, pe alţii i-au despoiat şi pe patru i-au lăsat greu răniţi; acel magistru Petru a încredinţat pricina juraţilor…

Iar juzii nobililor şi asesorii juraţi au întărit cele de mai sus, ce s-au făcut de comitele Matei şi de toţi oamenii din Urziceni împotriva acelor români şi a acelui magistru Petru ca o faptă de silnicie, şi-au pierdut, ca nişte tâlhari vrednici de pedeapsa cu moartea, toate bunurile lor…

După aceasta, când magistru Gheorghe, vicecomitele nostru, a pus în vedere şi a cerut, de mai multe ori, acelor Ladislau, fiul lui Simion, Ladislau, fiul lui Marhard, şi Ştefan, fiul lui Mihail, să aducă în faţa adunării noastre pe sus-zişii iobagi ai lor din Urziceni, cu lucrurile lor şi în fiinţa lor, pentru a despăgubi pe magistrul Petru şi pe acei români, Ladislau, celălalt Ladislau şi Ştefan au răspuns că nu pot să-i înfăţişeze pe toţi oamenii din Urziceni, iobagii lor, deoarece au fugit din acel sat şi tot ce au făptuit au făcut-o de capul lor, iar ei nu se amestecă în acea pricină, şi oriunde magistrul Gheorghe şi cu juzii nobililor i-ar putea afla, fie chiar în satul Urziceni, să-i ia în prinsoare şi să ridice lucrurile şi bunurile lor.

Apoi, Ladislau, fiul lui Elleus de Gathal, s-a plâns împotriva lui Ladislau, fiul lui Alexandru, a lui Ştefan, fiul aceluia, şi a lui Gheorghe, fiul lui Beke, slujitorul lor, că, în acest an, în oraşul **Mintiu** (Nympty, Nymty, inclus în **Satu Mare**, judeţul Satu Mare), au voit să-l ucidă şi l-au rănit pe Dumitru cel Roşu, iobagul magistrului Simi-

on, stăpânul său; şi după aceea, acel Ladislau s-a fus, pe calea legii, în satul **Solmus** (lângă Botiz, judeţul Satu Mare) şi i-a cerut lui Ladislau, fiul lui Alexandru, să-l despăgubească pe Dominic cel Roşu în acea pricină, dar Ladislau, fiul lui Alexandru, împreună cu Ştefan, fiul său, şi cu zisul Gheorghe au tăbărât înarmaţi asupra acelui Ladislau, voind să-l omoare şi l-au săgetat cu trei săgeţi, şi l-au alungat, cu ruşine, afară din sat, fără a da nimic despăgubire în acea pricină. Auzind aceasta, Ladislau şi fiul său Ştefan au spus că ei sunt nevinovaţi şi neatinşi de pâra lui Ladislau, fiul lui Elleus… Iar acei juzi ai nobililor şi asesori juraţi au întărit că toate cele de mai sus au fost săvârşite de Ladislau, fiul său Ştefan şi Gheorghe împotriva lui Ladislau, fiul lui Elleus, şi Dominic cel Roşu. / Întru mărturia celor spuse, am dat cele de faţă, întărindule cu peceţile noastre”[442].

1358, august 4, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei face cunoscut că, venind „Bede, fiul lui Matei, slujitorul magistrului Jakch, nobil de **Coşeiu** (Kusol, judeţul Sălaj), în numele acelui stăpân al său, ne-a înfăţişat o scrisoare deschisă a lui Ioan, preotul bisericii din **Mintiu (**Nemety, azi cartier al oraşului Satu Mare) şi vicar al părţilor de dincolo de Meseş, cerându-ne s-o dăm în chip de transcriere acelui stăpân al său”[443].

[442] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 197, pp. 191-196
[443] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 298, p. 309

MIRĂSLĂU

(Myrszlou, judeţul Alba)

1354, mai 6, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea scrie regelui Ludovic că oamenii de mărturie al regelui şi al capitlului „s-au dus, în duminica din urmă, adică în a cincisprezecea zi de la sărbătoarea Paştilor pe moşia capitlului bisericii Transilvaniei (din Alba Iulia), numită **Mirăslău** (Myrszlou, judeţul Alba), pe care, după ce au chemat vecinii şi megieşii acesteia, şi fiind de faţă, au hotărnicit-o în felul acesta: începând mai întâi de la o vale sau de la albia unei ape, s-au suit de-a lungul unei păduri, spre apus, la o creastă; mergând apoi înainte, la nişte lunci sau fânaţuri, de aici am ajuns la drumul mare. / Aşadar, după ce au făcut această hotărnicire… l-au oprit pe slujbaşul răposatului mărit bărbat Toma, judele curţii luminăţiei voastre din satul **Lopadea** (Lapad, judeţul Alba) şi pe toţi oaspeţii din acel sat de la culegerea neîndreptăţită a roadelor şi foloaselor acestei moşii Mirăslău”[444].

1355, mai 23, Turda: Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, informează conventul mănăstirii Mănăştur că, la adunarea nobililor de la **Turda**, „capitlul bisericii

[444] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 256, pp. 263, 264

Transilvaniei a înfăţişat actele sale cu privire la o bucată de pământ, în pricină între capitlu şi Ioan, fiul Marcu de **Decea** (Deyche, judeţul Alba), pe de o parte, cuprinzând hotarele acestui pământ, care se află între moşia acelui capitlu, numită **Mirăslău** (Myrszlou, judeţul Alba) şi acea moşie Decea… şi pentru care pricină, în numele acelui capitlu, se legase chibzuitul bărbat Toma, ahidiaconul de Solnoc, de faţă cu pomenitul Ioan, fiul lui Marcu… / Între altele, am văzut că acea moşie Mirăslău fusese despărţită de moşiile înconjurătoare şi vecine şi de acea moşie Decea"[445].

1355, iunie 23, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur îl informează pe Nicolae Kont, voievodul Transilvaniei, că a trimis oamenii săi „să hotărnicească acea bucată de pământ, după mersul semnelor de hotar, şi să deosebească una de alta moşiile **Mirăslău** (Myrszlou, judeţul Alba) şi **Decea** (Deyche, judeţul Alba)… dar acel pământ în pricină ţine de fapt şi de drept de moşia Mirăslău, însă Ioan, fiul lui Marcu, a răspuns dimpotrivă… / Şi fiindcă în temeiul pricinii n-au putut să despartă acel pământ de celelalte, l-au preţuit la 12 mărci. / De altminteri, Pavel, fiul lui Petru de **Rachiş** (Rakus, judeţul Alba), Laurenţiu, fiul lui Ioan de **Dumbrău** (Dombros, azi **Dumbrava**, judeţul Alba) şi Gheorghe zis Hodnog, fiul lui Ştefan de **Veresmort** (**Vereşmort**, parte a localităţii **Unirea**, judeţul Alba), în numele celor trei neamuri de secui, s-au împotrivit la deosebirea şi despărţirea acelui pământ şi au zis că este al lor. Pe acei Pavel, Laurenţiu şi Gheorghe, în numele zişilor secui, i-au chemat înaintea măriei voastre, la soroc (3 iulie), împo-

[445] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 309, pp. 313-316

triva capitlului Transilvaniei şi a lui Ioan, fiul lui Marcu, ca să dea seama de împotrivirea lor”[446].

1600, septembrie 18: „**Luptele de la Mirăslău**. Unirea lui Basta cu nobilii a fost mult uşurată de predarea cetăților **Chioara** şi **Uioara**, prin trădarea lui Aga Leca; din **Turda** oștile unite germane și ungurești se îndreptară spre **Alba Iulia**, dar la **Mirăslău**, într-un loc strâmt, între Mureş şi dealuri, apărat în faţă de pârâul Lapad şi de o pădure întărită cu şanţuri, dădură de Mihai. Domnul venise din **Sebeşul Săsesc**, cu oaste de strânsură, ceva cazaci călări, secui, dar mai mult sârbi şi ţărani, vreo 10-12.000 de oameni!. Basta avea 18.000 de oameni, dintre care 6.000 de călăreţi germani şi flamanzi. La 18 septembrie 1600, lupta începu, prin duelul artileriei. Văzând pe domn bine întărit, Basta se prefăcu că se retrage peste satul **Mirăslău**, dar se opri la creasta de deal Kerekdomb, unde avea o poziţie superioară şi-şi aşează acolo artileria. Mihai, care nu mai avea pe lângă dânsul oşteni încercaţi şi cu experienţă, făcu greşeală să urmărească pe Basta, socotind că se retrage. El aşează mica lui oaste într-o singură linie, la stânga secuii, cu tunurile, la centru cavaleria, la dreapta cazacii. Dar Basta, acoperit de dealul înalt, trimite un detașament de muşchetari, care ocolesc stânga lui Mihai, atacă pe secui și le ia tunurile. Atacul principal îl dă însă la centru, cu trupele germane, centrul lui Mihai nu se poate împotrivi, cavaleria se risipește, o parte din cazaci trec la duşmani, secuii, luaţi între două focuri, sunt măcelăriți, o mare parte din ostaşi se înecară în Mureş, pe care Mihai izbuti să-l străbată călare, înot, luând cu sine şi steagul cel mare al oștirii, un steag alb cu scut verde, pe

[446] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 320, pp. 335-337

care se vedea un corb cu crucea în cioc. / Pe un deal înalt, rămăseseră izolaţi 2.000 de secui, care luptaseră, până la urmă, pentru domnul român. Basta le dărui viaţa, dacă se predau, ceea ce ei primiră, însă nobilii, neţinând seama de cuvântul dat, se aruncară ca fiarele asupra lor, în timpul nopţii şi-i măcelăriră, „faptă crudă şi barbară", scrie biograful lui Basta"[447].

1936: „Azi, 28 februarie, fiind zi de mărturie (târg de săptămână) la **Ocnele Mureşului**, spre seară, câțiva oameni din comuna **Fărău** se întorceau acasă, într-o căruță. Sub Hagăul Mioarei de sus, lângă „Podul Orbului", unde se desparte drumul spre Nojlac, țăranii de la noi, care ţineau drumul pe dreapta, după lege, au întâlnit în faţă nişte care cu fân, venind din sus, tot pe aceeaşi lature. Fărăienii noştri au strigat celor din față să mâne cum trebuie. Două care au şi făcut așa, iar al treilea n-a vrut să ferească. Cei din căruţă, grăbiţi la drum, că se făcea noapte, au ferit ei. Când au trecut însă pe lângă carul buclucaș, un om din căruță s-a trezit lovit în cap de un cărăuş, ce venea după car. De-aici s-a iscat ceartă, vorbe mânioase şi sudălmi, ca la asemenea întâmplări. / Cărăuşii de la fân, fiind mai mulți, au sărit la fărăieni, cu bătaie, făcând arme din furcile de fier. Ei erau unguri din comuna **Mirăslău**, iuți la sânge şi la bătaie. Încăierarea, la început, a mers pe spatele celor de la noi, care au căpătat răni grele la cap şi la piept. Erau plini de sânge, ca la front. Curând, au mai nimerit, dinspre târg, nişte locuitori din comuna **Heria**, români şi ei, şi prieteni de-ai fărăienilor. Văzându-şi soții la primejdie, au sărit într-ajutor. Bătaia s-a făcut atunci cumplită. Furcile de fier şi ciomegele au lucrat îngrozitor.

[447] Panaitescu, P. P., *Mihai Viteazul*, Bucureşti 2002, pp. 219, 220

Au căzut însângeraţi şi dintr-o parte şi din alta. Întunericul nopţii acoperea un mic câmp de bătaie, cu vaiete şi horcăiri de moarte.

Cei din **Fărău** şi **Heria** s-au tras, cum au putut, spre casă. Cărăușii din **Mirăslău** au descărcat un car de făn şi şi-au cules răniții, ducându-i spre satul lor, Unul dintre aceştia, în drum spre spital, şi-a dat sufletul. Alţi doi mai sunt greu răniţi. / Groaznica încăierare de la „Podul Orbului", cum era și firesc, a ajuns foarte curând la cunoștința autorităților, care au pornit cercetările. Jandarmii au cules pe bătăuşi şi i-au arestat. Ei au fost înaintați la parchetul din Alba Iulia, care este singur chemat să facă lumină și să stabilească vinovăţiile. Noi arătăm la gazetă această nenorocită întâmplare, aşa cum se povestește la noi, la **Fărău**, ca să învețe lumea la ce cumpliri duce o încăierare, când oamenii se aprind prea curând la ceartă şi la bătaie, pentru nişte lucruri, așa zicând, de nimica. La „Podul Orbului", într-un anumit înțeles, curat bătaia orbilor! Sângele prea aprins îi face pe oameni prea adeseori orbi"[448].

1938: „Corul „Sfântul Gheorghe" din **Sebeş**, înfiinţat în anul 1923, de dl profesor N. Lupu şi condus, până astăzi, de domnia sa, a avut de sărbătorit un frumos succes, cu două producţiuni de colinde, cântece populare şi comedia „Plata birului", de dl Victor Ioan Popa. / Atât piesa, reprezentată sub conducerea dlui Z. Tecău, cât şi corurile, alese din cei mai consacraţi compozitori români, au fost bine executate, trezind in interes deosebit în publicul din **Sebeş**, care, la cele două producţiuni, a umplut sala de spectacole până la refuz. Succesul acesta moral şi

[448] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 10, Blaj 1936, p. 5

material ne reaminteşte de cel avut tot de acest cor în anul 1926, cu opereta „Jertfa”… / Venitul acestor două producţiuni a fost destinat **ridicării unei troiţe lui Mihai Viteazul**, pe locul unde Voievodul Unirii şi-a avut tabăra din care a plecat în **lupta de la Mirăslău**. Pentru mărirea acestui fond, corul va cânta şi în satele din jur, ca şi ele să contribuie la ridicarea acestui monument”[449].

1940: „In ziua de 11 februarie 1940, comuna și Mirăslău, unde acum 340 de ani a fost lupta lui Mihai Viteazul, a îmbrăcat haină de mare sărbătoare. / Pe locul de jertfă a luptătorilor pentru dreptate, străjerii Stolului **Mirăslău**, au ridicat steagul naţional, iar tinerii premilitari ai sub-centrului P. P. „Mihai-Viteazul” şi-au sfinţit drapelul. / Serbarea a început la ora 2 p. m., când dl director comandant al Stolului I., Gh. Fleşeriu, a dat raportul. Serviciul divin şi sfinţirea drapelelor a fost făcut de părintele protopop N. Creţu, părintele L. Stâncel şi părintele preot D. Cristea. / După slujba religioasă, a vorbit părintele protopop N. Creţu despre marea însemnătate a acestor lucruri, dl comandant Gh. Fleşeriu, în numele străjerilor şi premilitarilor, dl Ovidiu Udrea, în numele adminstraţiei şi a citit scrisorile dlui ministru D. V. Ţoni şi ale Excelenţei Sale Rezident Regal General Danilă Papp. / Seara, a urmat un frumos program artistic Lumea venită a fost pe deplin mulțumită de munca desfăşurată de dl comandant Gh. Fleşeriu, comandant Stolului, doamna Livia Fleşeriu, învăşătoare; dl Liviu Stâncel, învăţător, ajutaţi de preot și notar, cărora le aducem şi pe această cale mulţumiri”[450].

---

[449] *Universul*, Anul 55, nr. 3, Bucureşti 1938, p. 5
[450] *Unirea Poporului*, Anul XXII, nr. 8, Blaj 1940, p. 3

MIREŞU MARE

(Nagy-Nyires, comitatul Satmar, judeţul Maramureş)

„Dintre descoperirile de monede antice, de pe teritoriul judeţului Maramureş, un loc de seamă îl deţine, cu siguranţă, tezaurul de la **Tulghieş-Mireşu Mare**. A fost denumit astfel deoarece, curând după descoperire, au apărut, simultan, în anul 1944, două studii independente; unul în care era publicat un tezaur de monede „„dacice" cu o tetradrahmă, Alexandru cel Mare, găsit de curând la **Tulghieş**, iar celălalt, în care era publicat un tezaur cu un conţinut asemănător, descoperit şi el recent la **Mireşu Mare**"[451].

„Si de data aceasta găsim repetându-se greşeala de a se identifica localitatea **Miresu Mare**, judeţul Maramureș, locul de descoperire al unuia din cele mai interesante tezaure cu imitații de tip Filip al II-lea din Dacia, cu comuna **Nileş**, din jud. Cluj. După cum am mai arătat şi cu alt prilej, monedele publicate de Kerényi Andras, ca provenind de la Nagynyiresi, respectiv **Mireşu Mare**, şi nu **Nireş**, reprezintă o parte din tezaurul de la **Tulghieş**, sat aparţinând comunei **Mireşu Mare**, judeţul Maramu-

[451] *Buletinul Societăţii Numismatice Române*, Anii LXXX-LXXXV, Bucureşti 1985, p. 27

reș. Cu ceva mai multă atenţie, autoarea ar fi reușit să elimine o astfel de greșeală și să nu mai fie nevoită să facă, pe două pagini, un paralelism nu între două tezaure, ci între două părţi ale unuia si aceluiași tezaur”[452].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Marginas** (Mărginaș) de Nagy-Nyires, în comuna Mireşu Mare (Nagy-Nyires), 1677. Scut militar, în aria lui este un om în genunchi, cu capul gol, mâinile ridicate, mulţumind lui Dumnezeu de ajutor, 3 familii.

Popp de Nagy-Nyires, în comuna Mireşu Mare (Nagy-Nyires) 1669. Scut militar, în aria lui este om în genunchi, cu cap gol, mâinile ridicate, mulţumind lui Dumnezeu de ajutor; 62 familii.

Girás de Nagy Nyires, în comuna Mireşu Mare (Nagy-Nyires), 1680, 7 familii.

Magos de Nagy-Nyires, in comun'a Nagy-Nyires, 7 familii.

Bobb de Kápolnok Monostor, în comuna Nagy-Nyires, 1664, 5 familii.

Buda de Nagy-Nyires, în comuna Nagy-Nyires, 2 familii.

Pota alias **Drágos** de Nagy-Nyires, în comuna Nagy-Nyires, 1665, 12 familii.

Bálint de Nagy-Nyires, în comuna Nagy-Nyires, 8 familii.

---

[452] Preda, C., *Recenzii*: I. Winkler, *Tipuri monetare ale daco-geţilor şi aria lor de răspândire*, în *Studii şi cercetări de istorie veche*, Tom. 22, nr. 1, Bucureşti 1971, p. 137

Zlámparetz de Nagy-Nyres, în comuna Nagy-Nyires, 12 familii”[453].

1904, Diaconovich: „**Mireșul Mare**, protopopiat greco-catolic în dieceza Gherlei, comitatul Satmarului, compus din 9 parohii, cu 7.732 suflete greco-catolice”[454].

1889: „Subsemnaţii, în numele lor, al consângenilor, afinilor, cumnaţilor, amicilor, precum și al tuturor cunoscuților, cu inima plină de durere fac cunoscut cum că Carolina Pop, născută Nistor, văduva onoratului Petru, cândva Pop, fost paroh greco-catolic în **Mireșu-mare**, după un morb îndelungat, împărtăşită cu Sfintele Sacramente ale muribunzilor, a răposat în Domnul, la 8 aprilie stil nou, în etate de 66 ani. Rămășițele ei pământeşti se vor depune, spre odihnă veşnică, în cimitirul greco-catolic din Baia Mare, în 10 aprilie. / Baia Mare, la 8 aprilie 1889. / Veronica Erdéli, ca soră, / Ignaţiu Nistor, ca frate, / Ştefan Nistor, ca nepot de frate, / Vasilie Geţie, protopop, ca ginere, / Alexandru Geţie, Ioan Geţie, Maria Geţie, ca nepoţi. / Fie-i ţărâna uşoară şi memoria binecuvântată!”[455].

---

[453] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 24, 25

[454] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 291

[455] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 83, Braşov 1889, p. 3

MITNICUL MARE

(Mâtnic sau Mitnicul Mare,
Mutnok, judeţul Caraş Severin)

1352, noiembrie 8, Iladia: „Magistrul Posa de **Zer** (în Ungaria) şi comite de Caraş, castelan de **Sebeş** (districtul Seebus, judeţul Caraş Severin), şi fiii săi, magistrul Ladislau şi magistrul Ştefan" dau de ştire „că venind înaintea noastră Juga şi Bogdan, fiii lui Ştefan de **Mâtnic** (Mitnicul Mare, Mutnok, judeţul Caraş Severin), ne-au cerut ca în libertatea în care cnejii au satele lor libere în districtul Sebeş, în aceeaşi libertate să stăpânească şi ei şi să sporească un pământ care zace pustiu, în Valea Mâtnicului. Iar noi le-am dat sus-zisul pământ… Hotarul lui începe lângă Mâtnic şi trece printr-o pădure, şi, pe drum, vine la **Gamza** (lângă Mitnicu Mare, judeţul Caraş Severin) şi trece spre **Mackas** (lângă Valea Măcicaş, judeţul Caraş Severin)"[456].

1439, mai 18: „Nobilul Mihail, fiul lui Cosma de **Oloşag**, împreună cu condivizionalii săi, cedează nobililor Bogdan şi Mihail, fiii lui Fărcaş de **Mâtnic** jumătate din moşiile **Oloşag** şi **Dragomireşti** din districtul Lugoj,

[456] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 152, pp. 160, 161

aparţinătoare de cetatea **Jdioara**, dar lipsite de locuitori”[457].

[457] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, pp. 221, 222

MOACŞA

(Maksa, judeţul Covasna)

„Sub imediata autoritate a picturilor de la **Mălincrav** (anterioare anului **1404**), a fost executată decorarea murală a bisericii evanghelice din **Nemşa**, judeţul Sibiu, al cărei interes principal constă în precizarea procesului de asimilare locală a noului repertoriu de forme stilistice. Aceluiași proces pare să-i fi aparținut și dispărutele picturi murale ale fostei biserici reformate din **Moacşa**, judeţul Covasna, picturi care conţineau și „Legenda regelui Ladislau", într-o redactare plină de vervă, cu multe personaje în compoziții complexe, în cadrul cărora stângăciile de expresie erau compensate de vigoarea reprezentării. Înrudită cu picturile de la **Moacşa** este frumoasa reprezentare a „Luptei sfântului Gheorghe cu dragonul", care decorează, alături de alte fragmente murale, corul bisericii reformate din satul **Alma-pe-Târnavă**, judeţul Sibiu"[458].

1849: „Ramming scrie că generalul Bem a adunat 12.000 de oameni și 50 de tunuri, în Ținutul Secuiesc, cu scopul de a lua **Braşovul** și de a invada Moldova! Acest număr este fără îndoială foarte exagerat. În orice caz,

[458] Drăguţ, Vasile, *Arta gotică în România*, Bucureşti 1979, p. 225

Bem nu ar fi putut avea mai mult de șapte sau opt mii de oameni. Cu această armată, el se pregătea acum să înfrunte pe Clam Gallas și să ocupe **Sfântu Gheorghe** (György Sepsiszent). Numai posesiunea **Târgului Secuiesc** (Kézdivásárhely) nu ar fi acoperit suficient spatele generalului Bem, în timpul expediției moldovenești. De asemenea, a trebuit să se gândească să împiedice inamicul, deplasând trupe în sus, pe valea Oltului, ca să intre în stăpânirea drumului **Târgu Secuiesc** (Kézdivásárhely) – **Miercurea Ciuc** (Csíksereda) și să întrerupă legăturile acolo. Prin urmare, Bem a trebuit să ocupe **Sfântu Gheorghe** (Sepsiszentgyörgy), precum și linia Râul Negru (Feketeügy), pentru a preveni atacul lui Clam Gallas, de la Ozunca Băi (Uzon) către **Târgu Secuiesc**, care, la rândul său, amenința că va bloca strâmtoarea Oituz (Ojtoz). Pe 20 iulie l-a atacat pe Clam, care nu se aștepta deloc la acest atac. Pentru Clam, când a văzut că Bem nu l-a atacat la **Sfântu Gheorghe**, în valea Oltului, ci se îndrepta spre **Târgu Secuiesc**, în valea Caşinului (Kászon), a presupus cu siguranţă că generalul este acum în drum spre Moldova. Surpriza sa a fost cu atât mai mare când a primit vestea, pe 19, că o armată maghiară se pregătește să ocupe **Măieruș** (Szászmagyarós), între Földvár și **Racoșul de Sus** (Felsőrákos) și că se aștepta și un atac dinspre **Târgu Secuiesc**. I-a trimis un mesaj lui Dick, să trimită imediat cele patru batalioane ruse, de pe Grădina Zmeilor (Sárkány), pe drumul de la Földvár, către Munţii Perşani (Persány), pentru a sprijini armata austriacă. Cu toate acestea, acest ajutor nu a fost necesar, deoarece avan-posturile maghiare s-au retras, pe 20. Atacul lui Bem din 20 a fost un dublu atac: împotriva brigăzii austriece a lui Van der Nüll și a detașamentului rus al lui

Rennenkampf. După o scurtă rezistență, amândoi s-au retras. Comandanții de divizie și brigadă austriece, sub influența mai multor zile de anticipare nervoasă a atacului Bem, s-au gândit doar la retragere. Bem a capturat cu ușurință **Sângiorz** (György Sepsiszent). Cu aceasta, a văzut că tot Ținutul Secuiesc era acoperit, iar Clam Gallas nu putea face nimic împotriva lui, și, deci, putea să intre în Moldova. Clam Gallas a renunțat la Háromszék (lângă Sângiorzul Secuiesc) și și-a împărțit armata pe mai multe direcții, **pentru apărarea Brașovului**, unindu-le la **Hărman** (Szászhermány). Pe 21 iulie, Bem i-a scris guvernatorului: „Lucrurile nu merg rău aici. Oamenii din Secuime vin la mine în număr destul de mare, aproximativ 15.000 dintre ei s-au adunat deja. Din păcate, nu au nici o armă... În prezent, stau pe linia de la **Moacșa** (Maksa) – **Angheluș** (Angyalos) – **Sângiorzul Secuiesc** (Sepsiszentgyörgy). Deci aproape întregul Ținut Secuiesc este asigurat. Respirăm liber și continuăm cu noi recrutări. Ca să-mi petrec util timpul de care mai am nevoie să pregătesc atacul împotriva inamicului, care își adună forțele **în jurul Brașovului**, numărând aproximativ 20.000 de oameni, mâine vreau să intru, prin defileul Oituzului, în Moldova”[459].

1938: „Şcoala normală de fete din Ploieşti, în ţinuturile secuizate… / Excursionistele se vor opri la, **Braşov**, o zi, unde vor vizita diferite fabrici și împrejurimile orașului, vor merge în satul **Moacșa**, în secuime, unde vor da o frumoasă șezătoare străjerească, cu caracter naţional. Se vor juca dansuri românești, se va cânta doina

[459] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

din bucium şi cântece patriotice, însoțite de poezii din Octavian Goga, George Coșbuc și Mihnea Rădulescu”[460].

[460] *Universul*, Anul 55, nr. 177, Bucureşti 1938, p. 11

MOCIAR

(judeţul Bihor)

1923: „**Împroprietărirea de la Mociar**, judeţul Bihor. / În 5 iulie, a avut loc o împroprietărire în plasa Tinca, a judeţului Bihor, în comuna **Mociar**. Au luat parte la această sărbătoare: Prefectul judeţului Bihor, Julian Peter, Primpretorul S. Pop, Prim-notarul Fildan din **Tinca**, D. Gomboş, şef cabinet, Dr. Ţeţu, notar public în **Tinca**, Protopop Pop din **Holod**, Grama, consilier agricol, Manu, inginer, Preşedintele comisiei de ocol judeţean Constantinescu. / La orele 10, au sosit oaspeţii la **Tinca**, la 10 şi jumătate au plecat la **Mociar**. Slujba divină a fost oficiată de protopopul Victor Pop, care a ţinut şi cuvântarea solemnă. Dl protopop aminteşte de suferinţele din trecut şi de zilele de bucurie de astăzi. Pomeneşte de Rege, Dinastie, sub a căror ocrotire ni s-a dat fericirea de acum, apoi preşedintele comisiei judeţene Constantinescu citeşte hotărârea definitivă de împroprietărire. Se citeşte lista îndreptăţiţilor, apoi Dr. Ţeţu ia cuvânt, ca preşedintele organizaţiei liberale din **Tinca**, spune că partidul îşi împlineşte promisiunile făcute la Iaşi. Vorbeşte apoi dl Gomboş, în numele Generalului Moşoiu, reaminteşte meritele militare ale dlui General. Seria cuvântărilor o încheie Prefectul J. Peter, care spune că întotdeauna este

fericit să fie în mijlocul țăranilor, împărtăşeşte bucuria lor, spune ţăranilor că au datoria să muncească pământul, astfel ca familiile lor, în ţara românească, să fie fericite şi bogate, şi că trebuie să-şi înalțe inimile lor către tronul țării. / Apoi, prefectul primeşte delegaţi din mai multe sate şi se ocupă de nevoile populaţiei”[461].

1936: „Cercul agrist din **Hodod** și împrejurime a organizat, în ziua de duminică, 22 martie, o înălțătoare serbare religioasă-culturală **în comuna Mociar**, sub conducerea dlui Alexandru Văcărescu, preşedintele cercului. Serbarea a avat loc în localul școlii primare, unde s-a adunat o mare mulțime de credincioși, nu numai din comuna **Mociar**, ci și din împrejurimi, în frunte cu preoții, învățătorii şi alți intelectualii ai satelor. / Cuvântul de deschidere l-a rostit dl preşedinte Al. Văcărescu, vorbind despre curățirea pe care trebuie să o facă sufletului său fiecare creștin, spre a putea primi pe „împăratul măririi” Hristos. Au urmat frumoase cântări și declamări ale școlarilor, sub conducerea dlui învăţător director Vasile Făşie, Secretarul cercului, dl director şcolar din **Dumbrăviţa**, Ioan Tition, a vorbit despre ţinerea sărbătorilor creștinești, poruncite de biserică, şi a combătut credințele deşarte, superstiţiile, boscoanele. / Elevii şi elevele școlii primare din loc au înfățișat mai multe dansuri naţionale, sub conducerea domnişoarei învăţătoare Florica Buica, care au plăcut mult. Cu mare plăcere şi cu mult folos a fost ascultată apoi conferința doamnei învățătoare Maria Muntean, preoteasă în **Vintiri**, care a vorbit despre „Rolul mamei creștine în creșterea copiilor”. Bunele învățături din conferință se văd aplicate, mai întâi, chiar la elevii din

[461] *Vestul României*, Anul II, nr. 16, Oradea 1923, p. 2

școala doamnei Munteanu, care trăiesc îngereşte şi sunt ca niște pomișori bine altoiți, spre bucuria părinţilor şi binele ţării. / Numeroase şi însufleţite laude au secerat piesele de teatru, jucate de şcolarii din loc, sub conducerea dlui învățător Fâşie. / Serbarea de la şcoală a fost încheiată prin cuvântările dlui Fășie, Văcărescu şi a Părintelui Pantea, preot local, care a arătat roadele bunei înțelegeri şi a dragostei frăţeşti. La sunetul clopotului, întreg publicul de faţă s-a înşiruit, în impunător alai creștinesc, spre biserica parohială, unde Părintele Virgil Muntean a slujit „Binecuvântarea euharistică". Răspunsurile le-a dat **corul țărănesc din Holod**, condus de Părintele Victor Ghergariu, învrâstat cu corul din **Vintiri** al Părintelui Muntean. / Corul țărănesc din **Mociar**, condus de Bădicul Pantea, tatăl vrednicului preot din loc, încă a făcut frumoasă fală comunei, prin cântările religioase, care de care mai bine executate şi mai minunate! / Cei care au fost de față la serbarea „Agrului" în **Mociar**, vor pomeni, timp îndelungat, clipe de adevărată înălţare sufletească, pe care le-au trăit acolo"[462].

1938: „Un furt curios cercetează autorităţile noastre locale, cel comis la locuinţa zugravului de biserici Iosif Bica. Pe când acesta cesta lucra la biserica din comuna **Mociar**, iar soţia sa, cu cele două fetițe, era dusă de acasă, cineva s-a introdus în locuință şi i-a ridicat totul. Dar absolut totul: și tablourile de pe pereți, și scutecele copilului da 3 săptămâni. Ceva mai mult, şi cele 14 tablouri ale sfinților, pe care le lucra, acasă, pentru biserica din **Mociar**"[463].

---

[462] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 14, Blaj 1936, p. 4
[463] *Universul*, Anul 55, nr. 149, Bucureşti 1938, p. 12

1938: **„Consacrarea bisericilor din Crasna şi Mociar**. Cu un fast deosebit, s-a făcut, duminică, 16 octombrie, târnosirea bisericii nou zidite din **Crasna**, Sălaj. În acest centru de plasă, cu o însemnată populaţie minoritară, sub stăpânirea apusă, românii nu şi-au putut clădi decât o modestă bisericuţă de lemn, pe un deal din marginea comunei. Azi, sub stăpânirea românească, prin străduniile şi vredniciile parohului local, reverendisimul Alexandru Cădar, fost senator, se ridică, chiar în inima comunei, o falnică biserică de piatră, cu hramul „Buna-vestire", care va vesti peste veacuri stăpânirea românească pe aceste plaiuri. Situată pe un loc ridicat, în centrul oraşului, cu un turn zvelt, biserică formează o adevărată podoabă a **Crasnei**. Frumoasa pictură murală este opera pictorului Josif Daboczi din Târgu Mureş, iar neîntrecuta sculptură în nuc lustruit a iconostasului, amvonului şi chivotului se datorează maestrului Samuil Keresztesi din **Tăşnad**. Ridicarea bisericii se datorează muncii stăruitoare depuse de neobositul paroh Alexandru Cădar, care a adunat fondurile necesare pentru construirea frumosului lăcaş de închinăciune. / Actul sfinţirii a fost săvârşit de către Î. P. S. Sa Episcopul Orăzii Valeriu Traian Frenţiu... / După procesiunea solemnă, cu moaştele martirilor, aduse din catacombele Romei, şi aşezarea lor în altar, se citeşte Apostolul şi Evanghelia, iar Î. P. S. Sa urcă în amvon, de unde rosteşte o frumoasă predică ocazională. Răspunsurile au fost date, cu multă preciziune şi măiestrie, de **corul din Zalău**, sub conducerea dlui Vasile Albu. La cuminecare, mulţi din cei prezenţi s-au apropiat de Sfânta Masă. La sfârşitul liturghiei, Î. P. S. Sa întonează *Te Deum*-ul pentru M. S. Regele Carol II, care, tocmai în acea zi, avea ziua naşterii. Printre mulţii inte-

lectuali din loc şi jur, prezenţi la acest act solemn, remarcăm pe domnii Dr. Emil Lobonţiu, fost vicepreşedinte al Camerei, Dr. Mihai Gurzeu, fost prefect de Sălaj, Ioan Colfescu-Delaturda, consilier de Curte de Apel, preşedintele uniunii ziariştilor din Ardeal, Ilie Călăuz, protopop **Cehul-Silvaniei**, Dr. Augustin Pintea, avocat **Zalău**, Leontin Ghergar, directorul liceului **Zalău**, Dumitru Cârnă primpretor, Ion Vasiliu, Iuliu Drăghiciu, şeful serviciului financiar **Zalău**, Pupăză, şeful revizoratului şcolar **Zalău**, Cornel Drăghiciu, primarul **Şimleului**, Dr. Valeriu Vicaş, notar public, şi alţii. După terminarea slujbei, la ospitala casă a parohului, s-a servit o gustare, apoi, la casină, a avut loc un banchet. Seara, **corul din Zalău** a dat un foarte reuşit concert.

Mociar. Duminecă, 23 octombrie, s-a consacrat **biserica din Mociar**, Bihor. Zidită în 1863, ea a fost reparată în repetate rânduri, până când, sub actualul preot local, Eugen Pantea, prin munificenţa Î. P. S. Sale, prin contribuţia primpretorului şi prim-curatorului Traian Sfârlea, precum şi contribuţiile şi prestaţiile bunilor credincioşi, s-a refăcut din nou, aproape în întregime. Însoţit de Reverendisimul Canonic Augustin Maghiar, delegatul Venerabilului Capitlu, Reverendisimul Vasile Barbul, Directorul cancelariei diecezane şi prim-notar consistorial, Dr. Gavril Stan, Mihai Sălăgeanu şi clericul Iosif Dejeu, Î. P. S. Sa Episcopul diecezan Valeriu Traian Frenţiu soseşte, la orele, 9 în comună. La poarta triumfală e bineventat de domnii primpretor al plasei Tinca Traian Sfârlea, Aurel Micluţia, Alexandru Văcărescu, preşedintele cercului Agrist-Holod şi jur, şi de Vasile Fâşie, învăţătprdirector în **Mociar**. În sunetul fanfarei şi dangătul clopotelor, Ex. Sa porneşte apoi spre biserică, unde e primit

de cler şi salutat de părintele Eugen Pantea, administratorul parohial. Se intră apoi în biserică, unde, în cadrul solemnei liturghii pontificale, se face consacrarea bisericii. Din asistenţă fac parte Reverendisimul Canonic Augustin Maghiar, Reverendisimul Dr. Valer Hetco, protopop **Beiuş**, Onoratul Victor Ghergar, din Holod şi Eugen Pantea, iar Reverendisimul Vasile Barbul şi Dr. Gavril Stan, ca diaconi. La evanghelie, Î. P. Sa, fiind dumineca misionară, predică despre misiuni. Cuminecările au fost numeroase Din cei prezenţi, amintim pe colonelul Cornel Frenţiu, Traian Sfârlea – primpretor, Aurel Bănuţiu, avocat, Aurel Micluţia, notar, Traian Tămaş, învăţător-director în Holod, Dr. Augustin Pop, medic în Ginta, Medra, Alex. Văcărescu, Vasile Fâşie, I. Mâşu, comandant subcercual, P. P., Ginta, părintele Simeon Nossa, paroh în **Miniş**, părintele Alexandru Ciurdariu şi mult popor din **Mociar** şi jur. A făcut o foarte bună impresie fanfara din **Minişul de Sus**, jud. Arad, satul natal al părintelui Pantea, care a venit din aşa mare depărtare pentru a fi de faţă la această sărbătoare înălţătoare din **Mociar**, prilejuită de hărnicia părintelui E. Pantea, fiul acelei mândre comune din Arad”[464].

MOCIRLA

vezi **VALEA POMILOR**, judeţul Sălaj.

[464] *Vestitorul*, Anul XIV, nr. 21-22, Oradea 1938, pp. 155, 156

MOCIU

(Moch, judeţul Cluj)

1364, iulie 30, Cluj: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, deoarece „Ladislau, fiul lui Gyelehius de **Nimigea** (Nimegye, Nimigie, azi **Nimigea**, judeţul Bistriţa-Năsăud), fiii şi neamurile lui vor să intre, după cum cere rânduiala legii, în stăpânirea moşiile **Bretea** (Berethe, Zekerberethe, judeţul Bistriţa-Năsăud), **Zekerberethe** (înglobat în Bretea, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Agrişu** (Inferior Egres, Egrus, azi **Agrişu de Jos**, judeţul Bistriţa-Năsăud), aflătoare în comitatul Solnocul dinăuntru, cerem stăruitor să trimite omul vostru, în faţa căruia omul nostru Petru de **Mociu** (Moch, judeţul Cluj)… fără a ţine seama de împotrivirea nobililor de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), să le lase spre a fi stăpânite”[465].

1886: „Târgul de vite de la **Moci** a fost slab, cel de oi, de la **Jucu**, şi mai slab, o oaie stearpă, de la 60 cruceri, până la 2 florini 50 cruceri, o oaie cu miel, de la 4-6 florini. Ziua de Sf. George e și termenul de plătire a pă-

[465] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 305, pp. 311, 312

durilor şi a multor datorii, din care cauze bieţii oameni, neputând din nimica face bani, nu prea voioşi au aşteptat pe Sf. George”[466].

1887: „*Kolozsvár* din Cluşiu, în numărul său de la 20 iunie, vorbind despre decursul alegerii de deputaţi din **Cojocna**, zice, între altele: „A fost foarte frumos că şi preoţii români s-au grăbit a lua parte activă la alegere”. / Pe preoții despre care vorbeşte *Kolozsvár* mărturisesc că nu i-am ţinut vrednici să mai stric hârtia cu ei, dar, ca să nu cugete românii din alte părţi, care vor citi numărul amintit din *Kolozsvár*, că preoții români din Câmpie nu ar fi ţinut strâns la hotărârile conferinţei naţionale din Sibiu, notez şi numele acelor rătăciți, care au luată parte la alegere, spre a mai completa puţin catalogul apostaţilor naţiunii româneşti.

Basiliu Farago, preot greco-catolic în **Suatul de sus**. Preotul acesta s-a rămăşit că nu va bea rachiu un an de zile, deoarece, mai înainte, bea mai numai rachiu, în loc de apă, şi acum, pentru ca să-şi astâmpere setea, a crezut să profite de ocaziune, luând parte, mai întâi, la şedinţa de candidare din Cluşiu, apoi la alegere în **Cojocna**. Tocană şi rachiu va fi căpătată el destul, dar „ospitalitatea“ de care s-a bucurat, mai ales la **alegerea din Cojocna**, a plătit-o scump, căci, întorcându-se de la alegere, spre casă, pe drum, la locul aşa-zis „La Valea Broaştei”, colegii săi, cu care a mâncat tocana în Cojocna, l-au luat la mână şi l-au bătut grozav, aşa că era cât p-aci să-şi ia adio de la toate tocanele din lume. Acesta, dară, şi-a primit deja răsplata pe pământ; mai urmează pentru el răsplata lui Dumnezeu, în cer.

---

[466] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 96, Braşov 1886, p. 1

În locul al 2-lea vine preotul greco-ortodox Ioan Călăceanu din **Suatul de jos**. Acesta a cerut, înainte de alegere, ajutor de la Trefort şi, de aceea, ca să-şi facă un „merit“, a crezut, ori poate i s-a şi şoptit, să ia parte la alegeri. Aşa a şi făcut, s-a dus acolo, s-a ameţit cu rachiu; a venit acasă şi a fost „pricopsit” de Trefort cu 50 florini. Ar mai fi preotul greco-ortodox din **Soporu**, cu numele Chiraiu, ex-preotul greco-ortodox din **Cistelec**, Alexandru Vamoş, şi învăţătorul ori cantorul din **Sâmbotelec**, Teodor Graur.

Acestea sunt trei bulendre româneşti, care, şi cu ocaziunea alegerii de deputaţi din periodul trecut, s-au lepădat de neamul lor pentru o mizerabilă tocană. Au fost trataţi de adevăraţii români aşa precum merită şi au fost terfeliți prin ziare, dar toate acestea nu i-au făcută să cunoască ce-i rușinea. Altmintrea, părintele Vamoş a fost scos de mult din tagma preoțească şi astăzi, după ocupațiunea sa de gheşeftar, se poate număra mai mult între evrei; cel din urmă, însă, Graur, este un pierdut, despre care nici nu ştiu anumit dacă este învățător ori numai cantor; ca cantor e mai probabil, dar ca învățător nu-l cred de capabil. Oricum ar fi, însă, el premerge, cu exemplul rău la popor şi nu e vrednic de funcțiune românească. Sunt sigur că dl preot respectiv şi-a dat silinţa să-l îndrepte, dar dacă până acum nu i-a succes, dumneasa trebuie să ţină cont de aceea că oamenii lepădaţi şi fără rușine n-au loc în funcțiuni bisericeşti. Despre acesta, este responsabil. / Mână în mână cu învăţătorul Graur merge şi învăţătorul greco-ortodox Șomlea din **Mociu** și Vesa din **Jaca**, care încă au luat parte le alegere. / Iată pleva

românilor din Câmpie, iată lepădăturile noastre, cu care se laudă *Koloszvár*”[467].

1904, Diaconovich: „**Mociu**, comună rurală în Transilvania, comitatul Cluj, 1.737 locuitori, din care 1.171 români şi restul maghiari. Ţinutul Mociului e foarte fructifer”[468].

1908: „Cu prilejul petrecerii din **Mociu**, ce-a avut loc la 23 august stil nou, în favorul fondului ziariştilor români, au suprasolvit: doamna Aurelia Dan, din **Mociu**, 20 coroane; / domnii: Dionisiu Şimon, mare proprietar în **Sângeorzul de câmpie**, 16 coroane; / Ioan Boeriu, preot în **Lechinţa de Mureş**, Ioan Dan, medic în **Mociu**, câte 10 coroane; / Emil Kormos Alexandrescu, mare proprietar în **Gerebeniş**, Teodor Moga, mare proprietar în **Zau**, Ioan Russu, mare proprietar în **Ludoş**, Ioan Bucur, preot în **Sângeorzu de câmpie**, Dr. Victor Moldovan, avocat în Mociu, Iovan Bozac preot în **Sâmbotelec**, Iuliu Valea, notar în **Telciu**, câte 6 coroane; / Dr. Pompei German, medic în **Şercaia**, Dr. Victor Poruţiu, avocat în **Cluj**, câte 8 coroane; / Mihaiu Radu, croitor în Cluj, 5 coroane; / Dr. Iuliu Hăţiegan, din **Cojocna**, 4 coroane; / Vasile Hossu, jurist din **Milaşul de câmpie** 3 coroane; / Aurel Ciortea, din **Braşov**, 3 coroane; / Valer Russu, din **Chiciudi**, 4 coroane; / Auxentiu Murăşan, din **Imbuz**, Iustin Poruţ, din **Dezmir**, Octavian Constantin, din **Mociu**, Simeon Nemeș, Grigoriu Băloiu, din **Călian**, Niculiţă Dănilă, din **Cheţa**, câte 2 coroane; / Augustin Laurenţiu, din **Berchieș**, Ioan Pop, din **Cămăraş**, Iuliu Caliani, din **Şeulia**, Emil Pop, din **Cistelic**, G. Hintea, din **Suatul Unguresc**,

[467] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 146, Braşov 1887, p. 3
[468] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 303

Ioan Blaga, Simeon Ciuca, din **Mociu**, câte o coroană. / Suma intratelor a fost coroane 304. Suma ieşitelor de coroane 249. Rămâne, deci, un profit curat de coroane 55. / **Lechința de Murăş**, august 1908. / Liviu I. Dan, candidat de avocat, aranjatorul petrecerii. / Lena Boeriu, casieră"[469].

1933: „Misiunile poporale din **Şuat**. Satul acesta de pe Câmpie, cu patru confesiuni, a avut, pentru zilele de 24-25 iunie, sărbători rare pentru românii uniţi. Părintele dr. Gavril Pop, profesor la Școala Comercială Superioară greco-catolică de fete din **Blaj**, ajutat de părintele dr. Ioan Suciu, profesor la Școala Comercială Superioară greco-catolică de băieţi din **Blaj** au predicat, cu multă dragoste, poporului dornic de cuvântul lui Dumnezeu. Părintele paroh Beldean Vasile şi-a pregătit bine credincioşii. Din parohia vecină, a **Ghirişului**, în amândouă zilele credincioșii, în frunte cu părintele Boteiu Ioan, au venit în procesiune. În ziua de duminică. a cântat corul greco-catolic din **Mociu**, condus de studentul Ioan Botezan. A luat parte, din Mociu, şi dl consilier Dr. Emil Mureşan. În munca de păstor, Părinţii misionari au fost ajutaţi de părintele Laurean Marian din **Vaida-Cămăraş** şi de părintele Vasile Popa din **Aruncuta**"[470].

1945: „Nicu German, absolvent de teologie, student la politehnică şi sublocotenent în rezervă, fost pedagog la Internatul Vancean de băieţi din **Blaj**, fiul părintelui Octavian German din **Fărăgău**, judeţul Mureş, a căzut, fiind lovit de un glonte criminal, în urma unui atac mişelesc, îndreptat împotriva familiei, în ziua de 6 ianuarie 1945, dându-şi sufletul, după grele suferinţe, în mâi-

[469] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 192, Braşov 1908, p. 3
[470] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 25, Blaj 1933, p. 7

nile Judecătorului, în spitalul din **Reghin**, la vârsta de 28 ani, în ziua de 13 ianuarie, împărtășit fiind cu Sfintele Taine. Rămășițele pământești au fost așezate lângă biserica greco-catolică din **Fărăgău**. În veci pomenirea lui!"[471]. /

„În comuna **Fărăgău**, județul Mureș, la protopopul onorar Octavian Gherman, hărțuiț și întemnițat în 1914-1915, tată a 12 copii, lăsat ani de zile fără congruă (leafă de la stat), s-au prezentat, în ziua de Bobotează, doi unguri din **Tonciu** și i-au cerut o vacă străină. Preotul le-a răspuns că, într-adevăr, un refugiat i-a lăsat în grijă o vacă, pe care o predă, la ordinul scris al primpretorului. Nemulțumiți de răspuns, spre seară s-au întors, cu alți 5 tovarăși înarmați, în total 7, spunând oamenilor cu care s-au întâlnit că ori vaca, ori popa, Mai târziu, s-a aflat că au fost puși la cale de notarul din **Mociu**. / Intrând în casă, au început a-l bate pe părinte, pe preoteasă și pe copii. / Unul din cei trei flăcăi ai părintelui, Nicu, absolvent de teologie din Blaj, fost pedagog la Internatul Vancean de băieți din Blaj și student la Academia Agronomică din Cluj-Timișoara, sublocotenent în rezervă, s-a sculat împotriva acestor făcători de rele, i-a certat și i-a poftit afară. A început o încăierare, în toiul căreia ungurii au spart lampa și l-au împușcat în burtă pe bietul Nicu.

Ieșiți în curte, l-au provocat pe părinte să părăsească numaidecât casa, că, dacă nu, o dărâmă cu grenade. Ieșind din casă, unul dintre cei 7 l-au lovit în cap, cu patul puștii, spre noroc însă Părintele și-a ținut mâna stângă spre apărare, iar lovitura i-a rupt numai mâna, în loc să-i crape capul. / Duși amândoi la spitalul din **Reghin**,

[471] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 6, Blaj 1945, p. 6

Nicu a murit, după două zile de chinuri, iar părintele a rămas cu mâna frântă şi cu capul greu lovit. Mai mult, mi se povesteşte, de către un domn, care vine de la Reghin, că poliţia ungurească a deţinut pe un alt fiu al părintelui Gherman, învinuindu-l că el l-ar fi împuşcat pe fratele său. / Iar acești ticăloşi au rămas nepedepsiţi, ba încă chiar lăudaţi de către poliţia de acolo”[472].

1946: „**Sfinţirea bisericii din Mociu**. Mociul este o fruntașă comună din mijlocul Câmpiei. Are patru biserici, judecătorie, percepţie, pretură, Banca „Câmpiana” – cea mai veche bancă românească de pe Câmpie, spital, şcoală primară, cu mai mulți învăţători, târg de săptămână. Este un adevărat centru, spre care tind toate satele din jur. Parohia română unită din **Mociu** e tânără, abia de 20 ani. În 1920, când s-a înființat această parohie, cel dintâi gând al credincioșilor a fost să-şi zidească biserică ţi casă parohială. Au luat un împrumut de 200.000 lei, de la banca „Câmpiana“, fiind director dl Dr. Liviu Dan. Cu acești bani au cumpărat grădina pe care se găseşte casa parohială şi se înalţă pompoasă biserica română unită. / Această biserică este rodul ostenelilor şi jertfelor credincioşilor români uniţi din **Mociu**. Numai în anul acesta, ei au contribuit pentru biserică cu frumoasa sumă de 25.000.009 lei. Părintele Vasile Rusu poate avea o deosebită mulţumire sufletească, că a treia biserică din viaţa sa preoțească încă a văzut-o terminată. Cea dintâi a fost în **Ghiriş**, a doua, în **Suat**, şi cea de-a treia, la **Mociu**. În străduinţeie sale pentru zidirea bisericii și întărirea parohiei a avut ajutor nepreţuit în fostul prim-curator Dr. Emil Mureşanu, care, în primăvara anului acesta, a încetat din

[472] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 8, Blaj 1945, p. 2

viaţă, în urma unei boli grele, precum și în curatoratul de acum al bisericii, în frunte cu Ioan Rusu şi membrii Vasile Căzan, Danilă Deac, Onisie Fuia, Iuonică Şuteu, Ştefan Trenca. Teodor Botezan, Ioan Botezan, Vasile Mureşan și Grigore Sălăgean. / Nepreţuit ajutor au dat, pentru înzestrarea bisericii, Reuniunea Mariană a femeilor din **Mociu**, în frunte cu prezidenta dna Netty Dr. Moldovan, apoi doamnele Lena Dr. Dan, Elena Moga, Cremene, Rusu, Crişan şi Cristea, precum și domnișoarele Nora Dan, Elvira Rusu, Victoria Puşcaş, Marioara Rusu, Maria Vereş şi Ana Lemeni.

În ziua de 8 septemvrie a. c, s-a făcut sfinţirea acestei biserici. De la Blaj au venit, încă sâmbătă, după masă, Î. P. S. Dr. Valeriu Traian Frenţiu, Mitropolitul locotenent, însoţit de Ilustr. Sa Dr. Victor Macaveiu, vicarul Mitropoliei, Gheorghe Danilă, canonic, Ion Popu-Câmpeanu, asesor consistorial şi inspector şcolar arhidiecezan, părintele Ion Florea, profesor, părintele Nicolae Florea, notar consistorial, părintele Aurel Rusu, secretar mitropolitan, părintele Grigore Sălăgean, administratorul Internatului școlei normale, și clericul V. Darvașiu… / Sfinţirea bisericii din **Mociu**, a fost prilej de mare sărbătoare… Alături de săteni, au participat la această sărbătoare și toţi intelectualii din **Mociu** şi satele din jur, între care amintesc pe domnii Dr. Liviu Dan, cu doamna, Romeo Dan, Dr. Fedorca Emil, pretorul plasei, prof. Emil Cornea, doamna Netti Dr. Moldovan, doamna Leontina Godolan, Dr. Comărzan Dumitru, cu doamna, Dr. Victor Vancea, locotenent-colonel Aurel Podoleanu, Iuliu Nicoară, avocat, Dr. Victor Petean, advocat, Dr. Macaveiu Dionisie, avocat, Dr. Rusu Victor, medic, Dr. L. Stupinean, medic, Poruţiu Iustin, profesor, Dr. Ioan Zăgreianu, Dr. G.

Hintea, avocat, ing. Emil Onighi, Neidin Marin, Mariş Ioan, judecător, Matei Simion, notar; preoții Dr. Liviu Stupinean, protopop, cu doamna, Ioan Aldea, Popa Vasile, Rusu Marius, Micu Tertulian, Ioan Crişan, Vasile Bungărdean, Vasile Cucu, Vasile Beldean, Leonida Feti, Romul Bondor, Vasile Câmpean, Alexandru Pop, Iosif Boia, G. Şomlea, Melinte Crişan, Ioan Moldovan şi alţii. / Seara, la Casa Naţională, corul „Astrei", condus de dl Rusu Alexandru, a dat un foarte frumos şi reuşit concert, iar după aceea a urmat o petrecere cu joc, care s-a sfârşit în zorii zilei"[473].

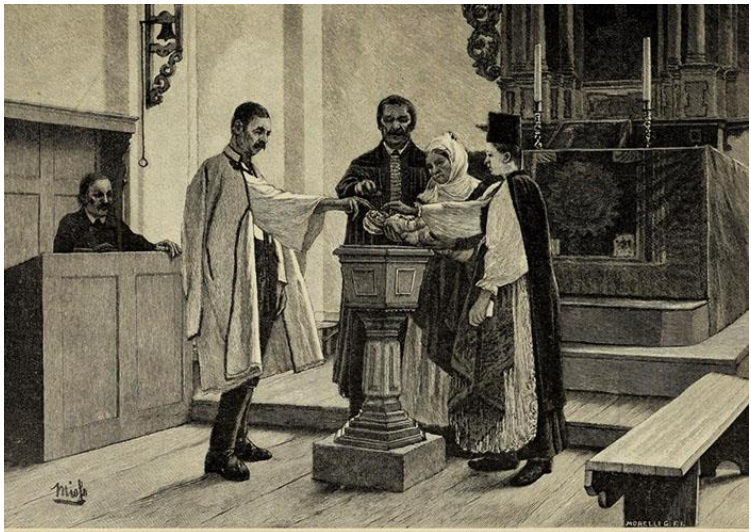

Kindstaufe bei den Sachsen in einer evangelischen Kirche A. B.

[473] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 38, Blaj 1946, p. 3

MOCREA

(Makra, azi **Mocrea**, judeţul Arad)

1356, septembrie 27, Alba Iulia: Conventul bisericii Transilvaniei dă de ştire că venind „Gall, fiul lui Petru de **Indol** (Indal, Indol, azi **Deleni**, judeţul Cluj), în numele magistrului Toma, fiul lui dionisie de **Reghin**, stăpânul său, face cunoscut, în chip de întâmpinare, că acel Toma dăduse şi hărăzise lui Pavel zis de **Makra** (Makra, azi **Mocrea**, judeţul Arad), slujitorul său… o moşie a sa, numită **Ţagu** (Chegh, judeţul Bistriţa-Năsăud), pentru a folosi în veci. / Acum, săvârşindu-se din viaţă Pavel, Petru. Nicolae şi Ioan, fiii aceluiaşi Pavel, prin viclenia lor, voiesc şi încearcă să înstrăineze moşie altuia decât pomenitul magistru Toma de Reghin, drept aceea, făcând întâmpinare, i-a oprit pe pe pomeniţii fii ai lui Pavel de a vinde sau de a înstrăina moşia”[474].

1356, octombrie 19, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, venind „Mihail cel Roşu, în locul magistrului Toma, fiul lui Dionişie de **Reghin**, stăpânul său, ne-a spus, în chip de întâmpinare, că magistrul Toma, în adunarea voievodului Nicolae Konth, a dovedit,

[474] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 36, pp. 33, 34

pe calea legii, pe un nobil, anume Toma zis Ceh de Lumperd, că e scos în afara legii, şi, în adunare, toţi nobilii au hotărât ca nimeni dintre rude să nu poată să păstreze pe moşia sa pe vreun scos în afara legii, dar Nicolae şi Petru, fiii lui Pavel de **Macra** (Makra, azi **Mocrea**, judeţul Arad), îl ţin pe Toma zis Ceh, pe moşia lor numită **Ţagu** (Chegh, judeţul Bistriţa-Năsăud), pe care magistrul Toma o dăduse lui Pavel"[475].

1904, Diaconovich: „**Mocre** (magh. Apatelek), comună mare în Ungaria, comitatul Arad. În actele publice apare deja la **1214**. Are 221 case, cu 1.148 locuitori slovaci, puţini maghiari şi 800 români greco-catolici. Teritoriul e 4.373 jugăre cadastrale. Vinul alb din acest promontor are foarte bun nume. Staţiune de cale ferată"[476].

1926: „Proces verbal, dresat la 9 martie 1926, în biroul parohiei unite din comuna **Mocrea**, judeţul Arad, de către Ioan Turdeanu, misionarul Eparhiei unite de Oradea Mare, în baza ordinului Prea Veneratului Ordinariat episcopesc unit, No. 471/1926. Prezenţi au fost subscrişii, / Misionarul diecezan Ioan Turdeanu face cunoscut celor prezenţi că este trimis, din partea Prea Veneratului Ordinariat episcopesc unit de Oradea-Mare, ca să ancheteze şi să constate autenticitatea şi veracitatea iscăliturilor şi declaraţiilor, pe care le-a prezentat preotul unit din **Mocrea**, Ioan Puşcaşiu, şi în baza căror declaraţii Episcopia unită din Oradea-Mare a intervenit la înaltul Minister, pentru pedepsirea funcţionarilor de C. F. R. care se amestecă în

[475] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 41, pp. 38, 39
[476] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 303

chestiile religioase ale credincioşilor şi fac propagandă prozelitistă. Cei prezenţi, după ce au fost informaţi despre starea faptică a lucrului și după ce li s-au cetit declaraţiile iscălite de ei şi de martori, au fasionat următoarele: / Ana Blaj, domiciliată în **Mocrea**, declară, la proces verbal, următoarele: în 6 noiemvrie 1925, m-am prezentat la parohie şi am zis: „Domnule părinte, ce să fac că magazinarul de la gară, Petru Şeştinariu, a zis către mine să botez pe nepotul meu nou născut la popă ortodox. Eu am zis, că ba! Atunci el a zis „nu?, bine", dar în ziua următoare a venit în comună şeful de gară Petre Petrescu, însă n-a venit la noi în casă, ci fiind eu în ocol, cu fiul meu, Ioan Blaj, a zis „ce mai faceţi?". Eu am zis „aşteptăm nepotul de la botez". El, şeful de gară, a zis: „da' nu aţi botezat la popă ortodox?". Eu am zis „nu", la ce el a zis: „bine, dar". / Zaharie Bulza, domiciliat în **Mocrea** declară, la proces verbal, următoarele: „În noaptea zilei de 24 octombrie 1925, Ilie Berlo, fost servitor la primăria **Mocrea**, Aurel Tirica, impiegat la gara **Mocrea**, şi Petru Bogdan, tânărul, au umblat, noaptea, prin comună și au venit şi la noi şi ne-au provocat, insistând cu stăruinţă ca să ne înscriem a trece la ortodoxie: despre aceasta am dat, cu data de 17 noiemvrie 1925, o declaraţie, care declaraţie o susțin şi o recunosc şi azi de a mea, iscălitura o recunosc de a mea proprie şi o întăresc şi azi, cu subscrierea mea proprie. Faptul că aceasta semnătură a mea am denegat-o în fața părintelui Gealaction, care a verii să ancheteze, la **Mocrea**, în cauza propagandei ortodoxe, a provenit de acolo că nu-mi puteam închipui cum ar fi putut ajunge în mâinile părintelui Galaction o declaraţie pe care eu am dat-o părintelui nostru, Ilarie Puşcașiu, şi astfel am crezut că e vorbă acolo de ceva falsificare a

numelui meu şi, din această pricină, am denegat semnătura. Semnătura din acea declaraţie însă o recunosc întru toate de a mea proprie". / Ioan Ursuţ, Virgil Puşcaşiu, Anton Catană şi Alexandru Popa predau la proces verbal că susţin şi recunosc declaraţia dată de ei în 10 noiemvrie 1925, şi prin aceasta, confirmă iscălitura lor de acolo, din acea declaraţie, şi de prezent încă mărturisesc şi declară că cele afirmate de ei în acea declaraţie sunt adevărate, şi anume că, în 4 noiemvrie 1925, noaptea, a venit în comuna **Mocrea** părintele ortodox din **Ineu**, Cociuban, ca să amăgească poporul a trece la ortodoxie şi, provocat fiind, a părăsi localul adunării, în mai multe rânduri, de către primarul şi poliţistul comunal, a părăsit localul, însă a invitat poporul ca să meargă cu dânsul, la gară, pentru de a le vorbi acolo şi, la aceasta, mulţimea din popor l-a şi urmat, până la gară. / Ioan Stanca, Alexandru Popa şi Ioan Ursuţ confirmă şi susţin de a lor iscălitura din declaraţie, făcută de ei în 10 noiemvrie 1925. Ei şi azi declară şi mărturisesc că au auzit, din gura acelora care voiau să treacă la ortodoxie, că părintele Cociuban din **Ineu** le-a promis 5 jugăre de pământ pentru ca să treacă la ortodoxie.

Fiind întrebaţi, la proces verbal, Virgil Puşcaşiu, Irina Puşcaşiu Fărcaşiu şi Ioan Puşcaşiu, preotul, că recunosc şi susţin iscălitura din declarația dată din 15 noiemvrie 1925, ei răspund că da, o recunosc şi confirmă. Totodată, declară şi aici, la proces verbal, că, în 10 noiemvrie 1925, când au venit la oficiul parohial, să facă declaraţia de trecere la credincioşi, tot cu aceştia au întrat în oficiul parohial părintele ortodox Cociuban din **Ineu**, părintele Draia din **Moroda** şi impiegatul de mişcare de la C.F. R. Aurel Tirica, aceştia nu au figurat ca martori. Noi numai

aşa ne explicăm lucrul, că aceştia au venit numai să influienţeze pe cei ce făceau declaraţie de trecere. / Ioan Horvath confirmă iscălitura din declaraţia dată de el, la 22 noiemvrie 1925, şi predă şi azi, la proces verbal, că impiegatul de mişcare de la C. F. R. Aurel Tirica, în gara **Mocrea**, a amăgii credincioşii uniţi ca să treacă la ortodoxie şi a făcut înscrieri cu ei. Pavel Suciu confirmă iscălitura din declaraţia dată de el, la 17 noiembrie 1925. Pavel Feier susţine şi confirmă iscălitura din declaraţia dată de el în 4 decemvrie 1925. Predă la proces verbal că nu şeful, ci impiegatul l-a dus în biroul şefului de gară, unde şi impiegatul, şi şeful de gară Petre Petrescu, au zis să mă înscriu pe lista de trecere la ortodoxie. Eu am zis că dacă toţi să înscriu, să mă înscrie şi pe mine, că eu nu ştiu scrie, la ce îndată m-a înscris pe lista de trecere şeful de gară Petrescu. De trecut eu însă n-am trecut şi nici prin minte nu-mi vine să trec la ortodcşi. / Ioan Mărcuţ alui Șincu predă la proces verbal că recunoaşte şi confirmă subscrierea sa, din declaraţia dată de el, cu data de 4 decembrie 1925. Predă la proces verbal că, la atelierul gării **Ineu**, în 22 noiemvrie 1925, au fost picherul Popovici, şeful gării Petrescu şi preotul ortodox Cociuban, şi aici a zis picherul Popovici să se dea uniţii ortodocşi, că pe asta este ordin ministerial. Lucrătorii de la gară şi de la C. F. R., venind cu echipele de la **Ineu**, la **Mocrea**, aici şeful de gară Petrescu, ne-a chemat în biroul gării **Mocrea** şi a zis ca să trecem la ortodoxie, că toată lumea trece. Preotul ortodox Cociuban a zis că toată lumea să se facă ortodoxă, că atunci va fi mai bine şi vor primi pământ. / George Cismaş predă, la proces verbal, că recunoaşte şi confirmă declaraţia dată de el în 22 noiemvrie 1925. El a subscris-o şi susţine toate acele din declaraţie. Popa Pavel

predă, la proces verbal, că recunoaşte şi confirmă subscrierea ce a făcut-o în declaraţia ce a dat-o la 17 noiembrie 1925. Anton Catana alătură, la proces verbal, o declaraţie dată și subscrisă de el în 5 martie 1926, prin care declaraţie își recunoaşte şi confirmă iscălitura sa, pe care, înaintea părintelui Galaction, nu a recunoscut, fiindcă n-a fost informat despre ce este vorba. / Nefiind alt obiect, procesul verbal a fost cetit, explicat şi subscris. D. C. M. S. Înaintea noastră: Ioan Turdean, misionarul diecezan, conducătorul procesului verbal. Ioan Puşcaşiu, Ioan Ursuţ, Pavel Popa, Ioan Stanca, Ana Blaj, Pavel Feier, Ioan Turdean, scriitor de nume, Pavel Suciu, Cismaş George, Ioan Horvath, Anton Catană, Irina Fărcaş, Zaharie Bulza, Virgil Puşcaşiu, Mărcuţ Ioan, Alexandru Popa"[477].

1928: „Cine cunoaşte frecările religioase, ieri-alaltăieri încă violente, din județul Arad, în primul rând își readuce aminte de **Mocrea**, teatrul unor maşinațiuni tenebroase, puse la cale pentru scopuri de cucerire confesională. La **Mocrea**, rând pe rând, au fost concentrate toate forţele care, în congruenţa lor, aveau să producă întorsătura liniştitoare pentru cei neodihniţi: S-a înființat o parohie ortodoxă, pentru un număr ridicol de credincioşi; s-a încredințat conducerea şcolii primare (e vorbă despre un sat curat unit) „misionarului" preot-învăţător ortodox; notarului i s-au pus în vedere anumite principii, respectarea cărora desigur a fost acul din busola permutării (şi bravul notar a fost specialist în materie; pierderea parohiei noastre din **Nadăş** ne-a dovedit aceasta); au înrolat în acţiune şi pe şeful gării, frate de dincolo de Carpaţi şi om de cucernică invenție, care a aflat că aşteptarea fleg-

[477] *Vestitorul*, Anul II, nr. 6, Oradea 1926, pp. 3, 4

matică a călătorilor rurali este moment prielnic pentru convertiri. Urmau apoi ploi de făgăduieli: pământ din belşug pentru cei învrăjbiţi cu reforma agrară; lemne din pădure pentru toată lumea; cor şi teatru pentru tineret; biserică nouă, pentru cei nemulţumiţi cu vechea şi binişor ruinata biserică „uniată"; slujbe frumoase şi ieftine pentru bolnavi; dezlegare de sub povara unor amarnice căsnicii şi, fără îndoială, cununia cu „alta", şi, la rândul său, cu a treia ori a patra, pentru cei cu musca pe căciulă. Adea, fiecăruia după trebuință; şi acestea în schimbul lepădării de credinţă. Şi pentru ca „misiunea" să se desăvârşească şi pe calea argumentărilor teoretice, s-au scoborât în mijlocul smeriţilor uniţi de la **Mocrea** înalte şi binevoitoare feţe: câte un asesor-referent, câte un preot mai cu mult duh de misiune (Despre acesta din urmă, mai dăunăzi, am cetit că, la o oarecare petrecere dansantă, a scandalizat publicul în aşa fel, că de sancţiunea imediată a faptelor sale, numai doamnele l-au mântuit. Este vorbă despre părintele Cociuban, de la **Ineu**; vezi „Românul" din Arad, nr. 11, noiemvrie). / Dar a trecut valul făgăduielilor, fără să încurce pe cineva; nici argumentele n-au săpat albie în sufletul mocrenilor. Nu ştim, or fi fost argumentele slabe, ori credința mocrenilor tare. Este bănuiala că amândouă posibilităţile s-au verificat în chip covârşitor; aşa ne arată sfârşitul campaniei. Au privit mocrenii drept în fața nepoftiţilor şi cu autohtonă energie au strigat: „Nu ne dezunim niciodată!". Şi s-au pus pe muncă.

Misiunile din primăvara trecută, cu frumoasele lor rezultate, şi, de atunci, o vădită dezmeticire, viziunea clară a adevărului, sunt semnele eclatante că mocrenii sunt refăcuți în credința lor strămoşească, reclădiţi pe piatra de

temelie a lui Petru. / Venerabilul preot al **Mocrii**, părintele Puşcaşiu, gustă din roada celor 48 de ani de trudă. / Refăcuţi sufleteşte, mocrenii au reînnoit şi biserica lor, parte din contribuia credincioşilor mult încercaţi, parte cu sprijinul însemnat al celor mai mari, care, într-adevăr, cu mână largă au împărtăşit ajutorul lor. Iară când momentul a sosit, în ziua de 18 noiembrie, cu multă cucernicie a fost primit în mijlocul lor Ilustritatea Sa Vicarul General Dr. Gheorghe Miculaş, ca, împreună cu ceilalţi 8 preoți, să săvârşească binecuvântarea reînnoitei biserici. Desigur mocrenii de mult n-au fost aşa de înălţaţi sufleteşte ca şi cu acest prilej, când, prin predica Ilustrităţii Sale, au fost purtaţi pe înălțimi cereşti. După masă, predica, conferință a părintelui protopop al **Orăzii**, Gheorghe Maior, a fost o documentație temeinică şi atât de actuală pentru oropsiţii uniţi din **Arad**. / Doar nici într-un loc ispita pentru pierderea credinței n-a fost aşa de mare ca la **Mocrea**, de aceea credința uniţilor nicăieri nu s-a oțelit în aşa măsură ca la **Mocrea**. Și, astfel, în butul tuturor afirmaţiunilor că poporul nu face chestiune de dogmă, susţinem, sus şi tare, că există şi este vie credința catolică şi în popor; atitudinea mocrenilor şi încă a multor uniţi din **Arad** ne îndreptățesc la aceasta. De aceea este sfințirea bisericii din **Mocrea** epilogul fericit al unui proces câştigat”[478].

1939: „Am anumţat că Eva Tămaș și cu flăcăul Soloboda, din comuna **Mocrea**, au omorât, cu mai multe lovituri, pe văduva Margareta Darvaş, din aceiaşi comună. Mobilul crimei a fost răzbunarea, pentru că Margareta Darvaş n-a voit să ţină în serviciu pe Eva Tămaş, care se obrăznicise. / Eva Tămaş şi Mihai Sloboda, după

[478] *Vestitorul*, Anul IV, nr. 24, Oradea 1928, pp. 11, 12

ce, în parte, recunoscuseră crima, au fost aduşi la Arad şi depuşi la parchet. Eva Tămaş a intrat în închisoare cu un copil, născut de câteva săptămâni. / În declaraţiile făcute înaintea dlui procuror Blănaru, numiţii neagă că ar avea vreun amestec în crimă. Dovezile sunt , însă, suficient de puternice, mai cu seamă împotriva femeii”[479].

[479] *Universul*, Anul 56, nr. 33, Bucureşti 1939, p. 5

MOCYOZ

(judeţul Caraş-Severin)

1353, noiembrie 4, Vesprim: „Capitlul bisericii din Vesprim adevereşte că, venind Ioan şi Benedict, fiii lui Pavel, fiul lui Heym, pentru ei şi pentru Nicolae, Petru şi Blasiu, fraţii lor, pe de o parte, iar pe de alta Nicolae, fiul lui Gheorghe, tot de Heym… s-au înţeles între ei în privinţa împărţirii moşiilor **Remetea-Pogănici** (Remete, judeţul Caraş-Severin), **Harumprede** (judeţul Caraş-Severin), **Iezeriş** (judeţul Caraş-Severin), **Ozyuayg** (lângă Forotic, judeţul Caraş-Severin) **Bogran** (lângă Surducul Mare, judeţul Caraş-Severin) **Zeurind** (pe Bârzava, judeţul Caraş-Severin) **Mocyoz** (judeţul Caraş-Severin), precum şi alte părţi de moşie, mai ales în apropierea locului **Pădureni** (Erdeuhath, judeţul Caraş-Severin) din comitatele Timiş şi Caraş”[480].

[480] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 225, p. 237

MOECIU

(judeţul Braşov)

1836: „Această carte, ce este cu vieţile domnilor, o am dat astăzi în mâna dumnealui domnu' Rosmanu, pârgar ot **Moeciu de Jos**, ca să o dea la domnu' Varftolomeiu a o scrie până a fi întocmai după cum este înapoi. Şi foi sunt cinci sute douăzeci și șapte până aici și de aici înainte până la scoarță rămân nescrise o sută cincizeci și șapte. / **1836**, iulie 13. / Gligore Poncu"[481].

1888: „În 27, spre 28 noiemvrie nou, seara, pe la 9 ore, s-a împuşcat, în comuna **Sernea**, prin veghetorii finanţi, în depărtare ca de 300 de pași de la frontieră, un locuior din **Moeciu inferior**, anume Ioan I. Budașcă, așa că, la moment, a rămas mort. S-a constatat că a fost împușcat dinapoi, pentru că glonțul a nimerit în ceafă şi a ieşit în frunte, scoțându-i creierii din cap, dimpreună cu fruntea. / Se vede că nenorocitul a avut oarecare obiecte de contrabandă şi, la provocare de a sta, deși a fost pe teritoriul țării noastre, n-a stată, ci a luat-o la fugă, și

[481] Ştrempel, Gabriel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, Bucureşti 1978, p. 193

atunci a fost împuşcat. Sărmanul om e căsătorită și tată de copii”[482].

1908: „O patrulă a jandarmeriei din **Bran**, pe când veghea în împrejurimile comunei **Moeciu de jos**, a găsit pe câmp trupul unui țăran român, nu de mult mort. S-a constatat că mortul este ţăranul Gligor Duţă din **Moeciu de jos**. Din toate semnele, se conchide că Gligor Duţă a fost jertfa unei certe sau a unei răzbunări. Făptuitorul e, până acum, necunoscut. Comisiunea tribunalului, constătătoare din judele de instrucţie, procuror şi medicii tribunalului, a plecat la fața locului, pentru a face cercetarea”[483].

1908: „În ziua de 25 iulie stil vechi 1908, am pierdut, în cercul Săcelelor, un notiţ (notes) cu însemnări de ţinere de minte pentru munte, cu însemnări de vite și de proprietari. Acelui om, care l-a găsit şi mi-l va da înapoi, eu îi dau 5 (cinci) coroane pentru el. / Achim N. Sârbocia, comuna **Moeciu de sus** (Bran)”[484].

1916, august 14: „În memoria locală au mai rămas relatări despre acţiunile oștirii române, din acele zile fierbinţi şi încărcate de patriotism: „Coloanele luptătorilor noştri au venit pe Drumul Izvorului şi pe la Cheile Dâmbovicioarei, o parte s-a ramificat prin Şirnea, Valea Cambiilor, o parte a urcat pe la Brusturet, Comis, Pleaşa Peştera, o parte pe Valea Cheii, Valea Ulucelor, Valea Fundăţică, altă parte, pe Rudărita, a trecut, prin Stănicioaia, la **Moeciu de Sus**”. / Lupte grele s-au dat la Giuvala şi Muntele Bacârcea. Despre aceste lucruri mi-au povestit oameni bătrâni din zonă, care au participat la

[482] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 256, Braşov 1888, p. 3
[483] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 150, Braşov 1908, p. 2
[484] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 181, Braşov 1908, p. 3

evenimente: Moş Culiţă Băşa, Bangălă Ioan, Duicu Nicolae, Ghicută Stoian”[485].

1925: „Acest despărțământ şi-a ținut adunarea generală în **Moeciul de Jos**, la 28 august 1924, sub prezidenția dlui preot Victor Puşcariu, directorul despărţământului, care, în cuvinte alese, arată căile pe care trebuie lucrat pentru ca atât singuraticii, cât şi ţara să se întărească și să se fericească. Dl prof. Clinciu, Bucureşti, arată, prin exemple scoase din istorie, care sunt relele ce s-au încuibat în viaţa poporului nostru și stăruie pentru înlăturarea lor. Dl Ioan Ar. Puşcariu, învăţător din **Sohodol**, arată care sunt roadele învăţăturii. S-a hotărât înfiinţarea unui **Muzeu în Bran**, pentru care scop dl I. Clinciu şi ing. Valer Pușcariu dăruiesc câte 300 lei. S-au înscris 6 membri fundatori, 12 pe viață şi 36 activi. S-a ales şi comitetul despărţământului, în frunte cu dl preot Victor Puşcariu, ca preşedinte-director, dimpreună cu funcţionarii despărțământului. / Din raportul prezentat de comitetul despărţământului se constată că Maiestatea Sa Regina Maria a binevoit a pune la dispoziția despărţământului Bran o odăiță din fostele case comunale din **Bran**. De la centru s-a trimis o bibliotecă pentru comuna **Fundata** şi alta pentru **Moeciul de Jos**. Dl general Răşcanu, fost ministru, a dăruit o bibliotecă poporală de 50 volume, care să poarte numele unui brănean, căzut pe câmpul de luptă. Pentru păstrarea cărţilor s-a procurat un dulap. Cercurile religioase preoțești şi cercurile culturale ale învăţătorilor fac propagandă culturală în mijlocul poporului. Studenţii şi studentele din Bran, atât universitari, cât şi de liceu, sau constituit în o societate cu scop cultural. Do-

[485] Muzeul Ţării Făgăraşului, *Acta Terrae Fogarasiensis*, III, Făgăraş 2014, p. 132

rinţa despărţământului Bran al Astrei este ca toate aceste societăţi, cu acelaşi scop, să stabilească, de comun acord cu Asociaţiunea, un program de lucru pentru fiecare an şi pentru fiecare comună să lucreze împreună”[486].

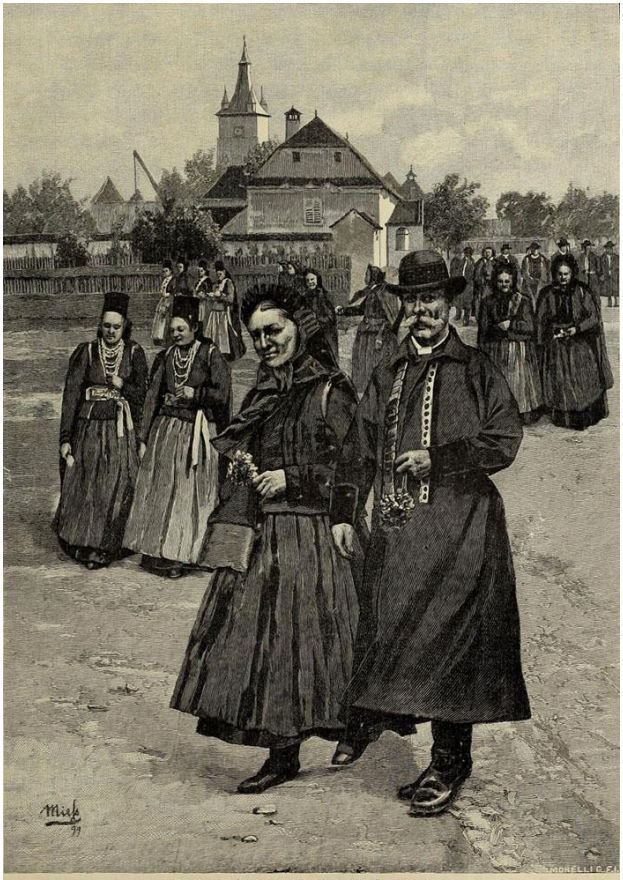

Sachsen der Kronstädter Gegend, aus der Kirche kommend.

[486] *Transilvania*, Anul 56, nr. 9-10, Braşov 1925, pp. 388, 389

MOFTIN

(Mohten, Kis-Majtény, judeţul Satu Mare)

1357, noiembrie 15, Csenger: Vicecomitele şi juzii nobililor din comitatul Satu Mare dau de ştire că, la adunarea obştească a nobililor, din „lunea de după sărbătoarea fericitului Martin Mărturisitorul (13 noiembrie), pentru înfrângerea hoţilor, tâlharilor şi a altor răufăcători, în satul **Cesnger** (în Ungaria), în faţa magistrului Ioan, fiul lui Iwanka de **Parhida** (Pelbardhyda, Pelbarthyda, Purbardhyda, în Ungaria), şi cu mărturia lui Amdrei, din partea conventului din Lelez, ridicându-se, din mijlocul celorlalţi împricinaţi, Mihail, om din **Domohida** (Damanhyda, azi **Domăneşti**, judeţul Satu Mare), s-a plâns împotriva lui Toma de **Byri** (Beer, în Ungaria) şi a lui Ladislau, fiul său, că, în joia de după sărbătoarea Paştelui, i-a luat cu sila doi boi, doi cai şi 16 florini, la marginea moşiei lor **Kallo** (în Ungaria)… juzii au întărit cu toţii că toate cele de mai sus le-au făcut Toma şi Ladislau, fiul său, acelui Mihail din Domohida.

Nicolae, fiul lui Dionisie de **Estephand** (în Ungaria), s-a plâns împotriva aceluiaşi Toma de Byri şi a alui Ladislau, că au prins cu sila în satul Kallo pe Henslin, slujitorul său, şi au luat de la el 40 de la el 40 de florini şi o cingătoare, preţuind 20 de florini. Iar juzii nobililor, ju-

raţii şi asesorii au întărit că toate cele de mai sus au fost făptuite de Toma şi de Ladislau, fiul său. Numele juraţilor sunt: Toma de **Oşvarău** (Wosuar, judeţul Satu Mare), Ştefan de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare), Mihail, fiul lui Dezideriu de **Syma** (în Ungaria), Petru, fiul lui Tyba, Ioan, fiul lui Ioan de **Garmath** (în Ungaria), Petru cel Mare de **Cehăluţ** (Chahul, Chohul, judeţul Satu Mare), Ioan, fiul lui Bencench, Ladislau, fiul lui Iacob de **Nomen** (în Ungaria), Laurenţiu, fiul lui Petru de **Filpus** (în Ungaria), Ioan, fiul lui Dionisie de **Kelche** (în Ungaria), Simion cel Mare de **Bagus** (în Ungaria), Gheorghe de **Nogbatur** (în Ungaria).

De asemenea, Petru cel Mare de Cehălăuţ s-a plâns împotriva comitelui Matei, slujbaşul din **Moftin** (Mohten, judeţul Satu Mare) şi a tuturor oamenilor din **Urziceni** (Chalanusuad, judeţul Satu Mare), iobagii lui Ladislau, fiul lui Simion, ai lui Ladislau, fiul lui Marhard, şi ai lui Ştefan, fiul lui Mihail, că a pus să se mâne porcii românilor ţinând de **Şinteu** (judeţul Satu Mare) pe moşia sa, pentru a paşte acolo, în aşa fel ca, atunci când acei români ar voi să mâne porcii spre casă, el să-i ajute de bunăvoie, împreună cu omul său, şi să pună să-i mâne de acolo – acel comite Matei şi toţi oamenii din Urziceni au năvălit cu silnicie, înarmaţi şi în chip tâlhăresc, asupra acelor români… şi au luat două mii din acei porci şi au omorât pe unul dintre acei români, pe alţii i-au despoiat şi pe patru i-au lăsat greu răniţi; acel magistru Petru a încredinţat pricina juraţilor…

Iar juzii nobililor şi asesorii juraţi au întărit cele de mai sus, ce s-au făcut de comitele Matei şi de toţi oamenii din Urziceni împotriva acelor români şi a acelui magistru

Petru ca o faptă de silnicie, şi-au pierdut, ca nişte tâlhari vrednici de pedeapsa cu moartea, toate bunurile lor…

După aceasta, când magistru Gheorghe, vicecomitele nostru, a pus în vedere şi a cerut, de mai multe ori, acelor Ladislau, fiul lui Simion, Ladislau, fiul lui Marhard, şi Ştefan, fiul lui Mihail, să aducă în faţa adunării noastre pe sus-zişii iobagi ai lor din Urziceni, cu lucrurile lor şi în fiinţa lor, pentru a despăgubi pe magistrul Petru şi pe acei români, Ladislau, celălalt Ladislau şi Ştefan au răspuns că nu pot să-i înfăţişeze pe toţi oamenii din Urziceni, iobagii lor, deoarece au fugit din acel sat şi tot ce au făptuit au făcut-o de capul lor, iar ei nu se amestecă în acea pricină, şi oriunde magistrul Gheorghe şi cu juzii nobililor i-ar putea afla, fie chiar în satul Urziceni, să-i ia în prinsoare şi să ridice lucrurile şi bunurile lor.

Apoi, Ladislau, fiul lui Elleus de Gathal, s-a plâns împotriva lui Ladislau, fiul lui Alexandru, a lui Ştefan, fiul aceluia, şi a lui Gheorghe, fiul lui Beke, slujitorul lor, că, în acest an, în oraşul **Mintiu** (Nympty, Nymty, inclus în **Satu Mare**, judeţul Satu Mare), au voit să-l ucidă şi l-au rănit pe Dumitru cel Roşu, iobagul magistrului Simion, stăpânul său; şi după aceea, acel Ladislau s-a fus, pe calea legii, în satul **Solmus** (lângă Botiz, judeţul Satu Mare) şi i-a cerut lui Ladislau, fiul lui Alexandru, să-l despăgubească pe Dominic cel Roşu în acea pricină, dar Ladislau, fiul lui Alexandru, împreună cu Ştefan, fiul său, şi cu zisul Gheorghe au tăbărât înarmaţi asupra acelui Ladislau, voind să-l omoare şi l-au săgetat cu trei săgeţi, şi l-au alungat, cu ruşine, afară din sat, fără a da nimic despăgubire în acea pricină. Auzind aceasta, Ladislau şi fiul său Ştefan au spus că ei sunt nevinovaţi şi neatinşi de pâra lui Ladislau, fiul lui Elleus… Iar acei juzi ai nobililor şi ase-

sori juraţi au întărit că toate cele de mai sus au fost săvârşite de Ladislau, fiul său Ştefan şi Gheorghe împotriva lui Ladislau, fiul lui Elleus, şi Dominic cel Roşu. / Întru mărturia celor spuse, am dat cele de faţă, întărindu-le cu peceţile noastre”[487].

1601: „La 24 iulie, Basta era de părere să pornească, din **Moftin**, spre **Zalău**, dar Mihai se opune. După opinia domnului român, nu era prudent să părăsească tabăra, până nu soseau cei 2.000 de călăreți silezieni (cu armuri grele catafracţi), sub comanda lui Rottal. Aceștia ajung la **Moftin**, la 27 iulie, iar în 30, sosea și un corp de haiduci, încât, la 31 iulie, Basta și Mihai pornesc spre **Zalău**, la 1 august trec de **Supuru de Jos** şi **de Sus**, la 2 ajung la **Sărmășag** și, în ziua de 3, soseau la Guruslău. La iniţiativa lui Mihai, de la **Sărmășag** trupele au fost trecute, de pe valea Crasnei, pe valea Zalăului, pentru a-l sili pe Sigismund Báthory să părăsească tabăra întărită de la **Vârşolţ**. Crezând că Mihai vrea să evite lupta și să pătrundă spre centrul Transilvaniei, Sigismund părăsește **Vârșolțul** și, în ziua de 3 august, ocupă pantele dealului de la sud de pârâul Zalău. Asupra efectivului celor două oști care urmau să se confrunte la **Gurăslău** există mai multe documente, care ne dau cifre diferite”[488].

1896: „Cu ocaziunea instalării ncoului vicar şi protopop al **Careilor mari**… / S-a întâmplat că printre cele vreo opt toaste, rostite de maghiari în limba maghiară, s-au ţinut, din graţia oaspeţilor!, şi vreo 6 toaste în limba română. Pentru Pontificele Roman şi pentru monarh, românii au putut să toasteze în liniște, pentru că, se

[487] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 197, pp. 191-196
[488] Neagoe, Manole, *Mihai Viteazul*, Bucureşti 1994, p. 275

vede, aici nu se va fi făcut nici o amintire de români. Când însă unul dintre meseni a vorbit ceva mai însufleţit şi mai româneşte pentru noul vicar, cinstiţii oaspeţi maghiari au început a face un zgomot groaznic, tropotind cu picioarele şi zbierând: „*Le vele! halljuk magyarul*!" (Jos cu el! S-auzim ungureşte !). / Şi aceste ameninţări şi strigăte insultătoare erau la adresa protopopului G. Lazăr de **Purcăreţ**, unul dintre bărbaţii cei mai stimaţi ai românilor din acele părţi. Tot cam asemenea a păţit-o şi preotul G. Şuta din **Moftin**, care încă a fost întâmpinat cu demonstraţiuni din partea maghiarilor pentru toastul său românesc"[489].

1907: „**Concert în Boghiş**. Curatorimea parohiei greco-catolice din **Boghiş** și tinerimea română din loc şi jur aranjează, cu prilejul sfințirii de biserică, concert urmat de dans, în **Boghiş**, la 28 august nou. Staţiunea căii ferate pentru **Boghiș** este Kis-Majtény (azi, **Moftinu Mic**)"[490].

„Ziua de 8 septemvrie, praznicul Naşterii Maicii Domnului, l-a găsit pe neobositul nostru Arhiereu la sfinţirea bisericii din **Istrăul**, judeţul Sălaj, părintelui Petru Bontea. La orele 8, dimineaţa, Excelenţa Sa soseşte la marginea comunei, unde e primit de secretarul plasei, dl Liviu Bob, şi de notarul Paul Melau, şi apoi, escortat de un frumos banderiu de călăreţi, până la biserică. Aici e salutat de părintele din loc, apoi face intrarea solemnă în biserica arhiplină de credincioşii din loc şi din satele învecinate. Înainte de Sfânta Liturghie şi în cursul ei, Excelenţa Sa săvârşeşte rânduiala târnosirii, asistat de Reverendisimul Dr. A. L. Tăutu, canonic, Reverendisimul

[489] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 257, Braşov 1896, p. 1
[490] *Lupta*, Anul I, nr. 170, Budapesta 1907, p. 7

Alexandru Gera, canonic onorar şi vicar de **Foraneu**, mult onoratul Ioan Gael din **Craidorolţ**, părintele Petru Bontea şi diaconii mult onoratul Vasile Barbul, prim notar consistorial, şi părintele Dr. Coriolan Tămăian, profesor de teologie. Răspunsurile le dă strălucitul cor țărănesc din **Motftinul-Mic**, de sub priceputa conducere a părintelui Demetriu Tămaș, şi de corul din loc, dirijat, cu multă grijă şi elan, de învăţătprul-director Leontin Paşcadi. La Evanghelie, Excelenţa Sa le vorbeşte înălțător despre praznicul zilei. S-au distribuit şi numeroase cuminecări. După terminarea, Sfintei Liturghii, se trece, în procesiune, la noua şcoală din faţa bisericii, ridicată din jertfa bunilor istrăuani şi din ajutorul primit de la judeţ. Aici, în prezenţa autorităţilor, a numeroşilor intelectuali, care toţi au asistat şi la slujba din biserică, şi a unui număr extraordinar de mare de popor, se face sfințirea şcolii, la sfârşitul căreia au loc cuvântările autorităţilor. Întâiul ia cuvântul Excelenţa Sa, care arată rolul pe care-l are şcoala, alături de biserică, în viaţa unui stat. Inimosul prim-pretor, dl Dr. Ioan Gherman, stăruinţelor şi încurajării căruia se datorează, în mare parte, noua clădire şcolară, spune cuvinte de simţire şi convingere adânc creştinească despre menirea bisericii şi a şcolii. În numele Ministerului Educaţiei Naţionale, vorbeşte mişcător inspectorul şcolar din **Zalău**, dl D. Mărgineanu, aducând mulţumiri tuturor care au contribuit, în ceva chip, la ridicarea frumoasei şcoli şi tălmăcind, în frumoase cuvinte creştineşti, binele pe care-l aduce şcoala omenirii. La fel, revizorul şcolar, dl Vasile Ilea, are frumoase cuvinte la adresa sătenilor, pe care îi îndeamnă să se folosească de ea, spre binele lor şi al patriei. La urmă, părintele Bontea mulţumeşte tuturor

care s-au ostenit şi au onorat cu prezenţa lor această sărbătoare, ce va rămâne neuitată”[491].

1913: „ Lăsăm, acum şi aici, să vorbească, despre ținuta românilor sătmăreni, pe Iaczkovies Mihai, vicarul Episcopiei unguresti de Hajdudorog, cu ocazia vizitei sale canonice din comunele aparținătoare atunci (în 15 aprilie 1913) județului Satu Mare. „Cu trăsura prefectului vom merge la **Moftin**, unde, situaţia e mai îngrijorătoare. Fiindcă dimineaţa am plecat cu trăsura prefectului, ne-am dus mai întâi la **Moftin**. Ajunşi la **Moftin**, am întrat cu trăsura în curtea preotului, de acolo, cu pretorele împreună, am intrat în biserică. După slujbă, când m-am prezentat preotului Mureșanu, am fost primit cu aceste cuvinte: „Între alte împrejurări, m-aş fi bucurat de vizita dumitale, dar aşa, oficial, nu”. Faţa lui Mureșanu s-a aprins, dovadă incontestabilă a mâniei. / Îndată s-au auzit clopotele sunând. Câţiva oameni au întrat în altar, m-au prins de braţe şi strigând „Afară, afară!”, m-au scos din biserică, burduşindu-mă și lovindu-mă în spate. În zadar mi-am ridicat ochii către Mureşanu, el stătea nemişcat şi nu mi-a venit în ajutor. Ajuns afară, împreună cu pretorele, care încerca să mă apere, l-am văzut pe Mureșanu în mijlocul poporului. Când i-am atras atenţia la educaţia ce o are poporul, el a spus: „Nu eu sunt cauza”. / Trăsura ne aştepta în stradă, pentru că a fost scoasă din curtea preotului, cu toate protestele vizitiului şi cu tot prestigiul de vizitiu al prefectului, la care se provoca. / Văzând ţinuta duşmănoasă a mulţimii, am văzut de bine să părăsim satul. Am fost ameninţaţi şi au aruncat în noi cu pietre şi noroi. / Pretorele Madarassy, pentru salvarea re-

[491] *Vestitorul*, Anul XIII, nr. 21, Oradea 1937, p. 188

putaţiei sale, a trimis la **Moftinul Mic** 3 jandarmi pedeştri şi 6 jandarmi călări, ca să facă ordine şi să putem intra în şcoală / Gavril Barbul”[492].

1914: „Procesul pentru libertatea credinței pentru libertatea legii româneşti se apropie către sfârșit. Doi apărători, două puncte de vedere, și-au spus cuvântul. Şi dacă prezidentul Dr. Némethy, a cărui tact şi imparțialitate a relevat-o, de altfel, şi dl Dr. Ştefan Pop, în presa străină, nu ar fi un impacientat şi jumătate, astăzi s-ar fi putut termina dezbaterile. Dar el e un impacientat şi jumătate. Pare a fi nervos, deşi îşi stăpâneşte nervozitatea pe deplin. Nu e chip însă ca să stea la dezbateri mai mult decât de la 9-12; înainte, şi de la 3-5 după-amiază. Ieri, sâmbătă, a suspendat şedinţa la orele 11, imediat după vorbirea procurorului, şi, după-amiază, începu cu vorbirea de apărare a dlui Dr. Iuliu Pordea, la orele 2. Pe la 5, voia să termine, şi numai la multe insistenţe acordă cuvântul încă la doi apărători, care făgăduiau să spună, pe scurt, ce au de spus. Totuşo. pe la orele 6 fără un sfert, când încheie dl Dr. Boilă, nu mai voi să asculte şi pe al treilea apărător. / Umblam să aflu amănunte asupra acestei firi curioase, omul nervos, care se ştie stăpân cu atâta putere, ce este prezidentul Dr. Neméthy. Mi-ar fi plăcut să aflu mai cu seamă părerile lui politice. Fără ispravă. Nu ştie să-mi spună nimenea în care partid politic e înrolat: în cel guvernamental sau în cele opoziționale? E un burlac cam de 35-40 ani, figură zdravănă, binefăcută, bon-vivant, pururea cu flori pe masă în camera lui de lucru, zâmbitor, un zâmbet agitat, ce-i face să tresară ţvicherii de pe nas, judecător cu frumoasă pregătire. Ştie puţin românește şi

[492] *Afirmarea*, Anul IV, nr. 10, Satu Mare 1939, pp. 157, 122

are faima de şovinist. Iată amănuntele personale, ce mi s-au servit. / Nu e pozeur, nu e nici rigid. Dă fiecăruia ce i se cuvine. Întitulează la fel: domnul părinte Murăşanu (bineînţeles, numele românilor stâlcite toate pe ungureşte: **Marosân**, Donka – Dunca etc.), domnul pretore Madarassy. Jandarmilor le zice „fiam" – fătul meu – dar tot aşa le zice şi plugarilor români, cu toate că poate niţel mai rar. „Martirul" de la **Dobriţin** e pomenit simplu: vicarul Jaczkovics. / Mă opresc puţin ła Jaczkovics. Se credea – apărătorii credeau, şi cu ei, şi noi – că amintirea vicarului sfâşiat de bomba rusească va provoca momente penibile şi va pune pe apărători în faţa unei dileme greu de rezolvat. Rolul lui Jaczkovics, căpetenia acestui proces, nu se putea cruța. Dar cum să te atingi de acela, căruia oraşul Dobriţin i-a înălțat, pe mormânt, monument de onoare şi căruia biserica sa i-a făcut ceremonii de îngropare ca unui „martir național" (În treacăt fie zis: martiriul... lui nu s-a săvârşit la Dobriţin, ci la **Moftin**, şi **Dob**, şi **Sanislău**). / Dilema s-a rezolvat de la sine.

Împricinaţii... şi martorii, **bravii noştri ţărani din Moiftin**, nu-i zic nicicum lui Jaczkovics. „El" – cam aşa vine vorba despre vicarul renegat, parcă s-ar feri să-i zică pe nume. Românul se fereşte să zică: „dracul"; zice „ucigă-l toaca" sau nu zice nimic... sau, ici-colea: „popa de la **Dorog**", „popa rutean", fără pic de emoție! Însuşi prezidentul şi Madarassy îl pomenesc per „a vikárius". / O singură dată s-a auzit de pe buzele procurorului „a boldogult vikárius", iar dl Dr. Pordea a mai adăogat, în cuvântarea de apărare: „a szegény, megboldogult vikárius" – sărmanul, fericitul întru Domnul, vicar!

Revin la prezident. Trebuie să însemn aici câteva momente de jovialitate ale lui. Odată, unul dintre acuzaţi,

făcând jalbă pentru bătăile primite de la jandarmi, grăieşte: / „Au mai fost schingiuiţi şi alţii, dar aceştia s-au plâns la judele de instrucţie, şi de aceea nu i-a mai citat pe astăzi, nici ca martori, nici ca acuzaţi!”. / „Va să zică, tot ei o duc mai bine!”, îl opreşte din vorbă prezidentul, spre hazul tuturor din sală. / Altădată, Iacob Moldovan, bravul dulgher, îmbrăcat în redingotă, sufletul **„revoluţiei” din Moftin**, se ridică de pe bancă, să rectifice pe nu ştiu care martor, şi începe cu patosul obişnuit: / „Dl pretor-pretoriu...”. / „Pe scurt Moldovene!”, îl întrerupe prezidentul, pe ungureşte. „Lasă discursurile, pe când te vei întoarce la **Moftin**!”. / Bineînţeles că avertismentele acestea nu-l tulbură pe nenea Iacob Moldovan să declare că cel mai mare agitator este bula Christifideles!!!... / De pe redingota lui Moldovan îmi vine în minte: uitasem să vă dau o mică descripţie a acuzaților. Nu vă miraţi. Trimisul dumneavoastră a fost rău ales. Reporterul trebuie să aibă şi el senzaţia noutăţii, iar cine a făcut o anchetă minuțioasă, cu toată dragostea, are senzaţia cunoştinţelor vechi, şi are groaza razelor înşirate odată. / Rectific o neglijenţă, deci, prin aceste impresii. / Ei, redingota lui Moldovan... / Numai nenea Moldovan are redingotă. Ceilalţi sunt cu toţii îmbrăcaţi aşa, ca prin Ardeal saşii, ca plugarii din Germania, peste tot. Par mai mult orăşeni, decât săteni. Cu toţii ştiu carte, sunt oameni deştepţi, îndrăzneţi, nu se ploconesc înaintea orişicui. Stau drept înaintea judecătorului, răspund scurt, repede, fără şovăială. Se întâmplă de să scape câte unul şi o dă pe ungureşte. S-aude un murmur uşor, de pe băncile acuzaților, şi cel ce greşise tresare. Oare ce-l aşteaptă acasă?

Graiul sătmărean e totdeauna împiestriţat cu vorbe ungureşti. Iată un specimen: / „Dl fibirău, când o văzut că

atâta nip (nep = popor) a fost de față la ghiliș (gyülés = adunare) a dat poruncă să-i zăvărgăluiască (împrăştie)...”. / Dr. Boilă, apărătorul, îl ia pe unul la o parte: / „Da parcă azi amestecaţi şi mai multe cuvinte străine decât altădată!”. / Sătmăreanul însă, de colo: „Apoi las’ să mai înţeleagă şi domnii judecători câte un cuvânt din ce spunem. Că şi noi înţelegem câte ceva... din ce spun ei!”. / Mai e vorbă; înţeleg perfect ungureşte, fiecare, dar vreau să arate maghiarilor că li-i mai dragă vorba românească. N-a trebuit să-i convingă nimenea că, în cursul procesului, sunt datori să vorbească numai româneşte. Ei înşişi ne-au întimpinat cu vorba: „Nu vrem să vorbim altfel, numai românește la proces”. / Interpretul, părintele Titus Damian, care deşi catihet la şcoala comercială maghiară, ia parte cu noi la masa mare românească, nici nu mai aşteaptă să înceapă vorba acuzaţii sau martorii. Îi întreabă numaidecât dânsul, româneşte: „Ai înţeles acuza?”. Cel întrebat răspunde, tot româneşte: „Înțeles!”. / Abilității de-a traduce a tânărului părinte Damian este a se mulțămi că dezbaterile nu întârzie cu tălmăcirea. / Dar pentru a curăţi limba românească de frazele străine, e ora a unsprezecea, ca să răspândim cu grămada ziarele româneşti, în acest ţinut. Mă întreabă tot mereu oamenii: „Când vine „Românul”"? De ce nu vine „Românul”?

Acuzaţii stau pe băncile, trei rânduri, unde altădată stau juraţii: în dreapta senatului. De câte ori nu se vor fi înţeles aceste bănci cu catedra senatului! Acum, cu siguranţă. nu se vor înţelege... Este şi-o ordine fixă, fizică, între acuzaţi. / Întâi venerabila, îmbujorata şi pururea senina faţă a părintelui George Murăşanu. Stă nemişcat şi ascultă, cu mare atenţiune. Al doilea, e bătrânul Ion Ceghi, iar al treilea, Iacob Moldovan. Ei doi, cică. au purtat

„coala” de îndemn la revoluţie, din casă în casă, ceea ce tăgăduiesc şi nu se adevereşte, ei doi au purtat şi pe vicarul în calea-i triumfală de la altar, până la uşa bisericii, ceea ce nu tăgăduiesc deloc, şi, deci nu e lipsă să se adeverească. Le urmează Petru Tarţa, clopotarul „ocazional”, meşter în a trage clopotele după un sistem propriu, despre care nu s-a putut constata, până la sfârşit, dacă e ca altădată, sau e „în dungă”... / Apoi alții, 34 la număr. Ți se opresc ochii asupra lui Ioan Ceghi, tânărul, cel mai vesel între ei, şi asupra soţiei lui Tarţa Vasilie, cea mai tristă între acuzaţi, deoarece îşi jeleşte copila. Este şi un acuzat care numai într-un picior poate umbla”[493].

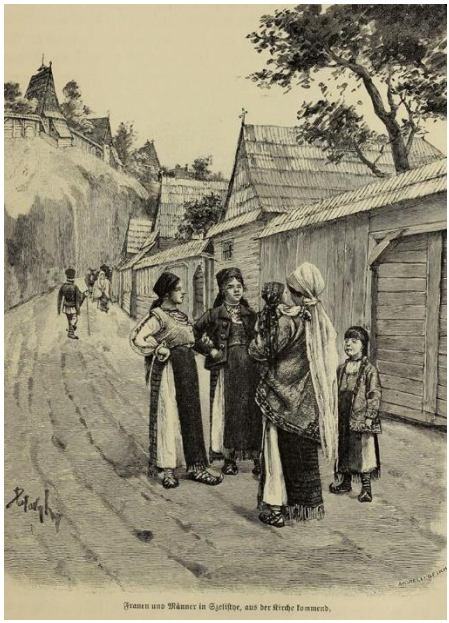

Frauen und Männer in Szelistye, aus der Kirche kommend.

[493] *Românul*, Anul IV, nr. 82, Arad 1914, pp. 1-4

MOGOŞ

(comuna Mogoş, judeţul Alba)

1784, Răscoala în munţii Abrudului: „Primele evenimente din comitatul Zarandului provocară îndată revoluţia şi în munţii Abrudului, Horia, văzând cursul repede şi norocos al mişcării revoluţionare din Zarand, convocă, prin oamenii săi de încredere şi circulare, pe țăranii din munții Abrudului, să vină la **Câmpeni**, spre a le comunica poruncile împărăteşti. În acelaşi timp, căpitanul Crişan, după ce distruse nobilimea de pe Valea Crişului (**Criştior**, **Brad**, **Ribiţa** etc.), se îndrepta, cu armata sa, din Zarand, spre munţii Abrudului şi, în ziua de joi, 4 noiembrie, se întâlni cu Horia şi Cloşca, pe teritoriul comunei **Blăjeni**, numit **Păltiniş**, unde țăranii întruniți depuseră, cu toţii, jurământ că, în calea în care pleacă, la porunca împăratului, nu vor mai lăsa în viaţă picior de unguri, decât în cazul când va trece fiecare la religia românească. / În ziua de vineri, 5 noiembrie 1784, cei trei căpitani, cu cetele de ţărani, care îi urmau fidel şi nedezlipiţi, intrară în orăşelul **Câmpeni**, unde Crişan declară mulțimii adunate că porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este să stingă pe toți ungurii, de orice religiune ar fi ei, or să-i boteze din nou. Apoi, îndată după publicarea ordinelor căpitanilor, ţăranii se aruncară, cu o furie vio-

lentă, asupra caselor funcționarilor din **Câmpeni**, asupra bisericii catolice şi pivniţei fiscale, devastând tot ceea ce au întâlnit în cale.

În aceeaşi zi, Horia trimise pe cei doi comandanți ai săi, Closca şi Crişan, să ocupe **Abrudul**, iar el se întoarse, înapoi în comunele **Vidra** şi **Albac**, unde avea de răfuit socoteli cu primarii satelor, un soi de satrapi, la ordinele administrației ungureşti. Primarul comunei **Vidra**, cu numele Vasile Goia, un sever despot al comunei sale, prins fiind, fu aruncat, de pe vârful stâncii numită Piatra, în abis, unde îşi găsi moartea. Alți primari scăpară cu fuga prin judeţele vecine. / Țăranii de sub comanda lui Cloşca şi Crişan sosiră, vineri, după-amiază, în 5 noiembrie, la marginea **Abrudului**, pe care îl asaltară, însă numai a doua zi, sâmbătă, dimineaţa, când trupele de țărani răsculați se înmulţiseră cu elemente din 29 sate ale Zarandului şi 16 sate din domeniul Zlatnei. Prima victimă a furiei populare fu preotul român unit Avram Şuluţ din **Cărpeniş**, care avusese imprudenţa să se opună singur în contra torentului revoluţionar, ieşit din albia-i normală, invitând pe ţărani să nu dea ascultare căpitanului lor, gest nenorocit, care avu imediat ca urmare că un ţăran de pe Valea Crişului se repezi înfuriat cu toporul asupra popei Şuluţ, lăsându-l mort pe loc. Apoi, în strigăte înfiorătoare, ca acesta: „Să stingem pe unguri, ca să nu rămâna nici unul!”, ţăranii năvăliră în oraş şi, pătrunzând în casele ungurilor, îi masacrau, unde îi găseau, pe străzi, în casele lor sau în biserici, devastând, concomitent, tot ce le venea în cale, spărgând buţile şi vărsând vinul. Bogătaşul ungur Ion Csany căzu lovit de furia țăranilor, sub amvonul bisericii reformate, unde se refugiase.

Baronul Mihai Bruckenthal, comisarul guvernului, raportând despre **devastările din Abrud**, spune că „ele trec şi peste toate închipuirile. Toate casele ungurilor, ale nemţilor şi saşilor au fost distruse şi numai locuinţele românilor, aşezate printre ele, au rămas scutite de dezastru". Iar preotul reformat se plânge astfel: „Fizionomia Abrudului este atât de tristă, încât oraşul acesta nici peste 100 de ani nu mai ajunge în starea în care a fost mai înainte". / Luni, 8 noiembrie, ţăranii care ocupaseră Abrudul publică, în mijlocul pieţii, că „porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este că cine nu trece la religia românească şi cine nu se îmbracă în haine româneşti va fi tras în ţeapă, în faţa casei sale, sau i se taie capul".

Rezultatul acestei publicaţiuni a fost că, la **Abrud** şi la **Roşia Montană**, unde, timp de 3 zile, s-au petrecut exact aceleaşi scene groaznice ca la Abrud, au trecut, prin constrângere, la religia românească un număr de 1.122 de unguri, printre care 548 unitari, 468 reformaţi, 65 catolici şi 41 luterani. Mulţi din aceştia se ascunseseră prin galeriile întunecoase ale minelor de aur din **Roşia Montană** şi **Corna**, de unde au fost scoşi de către răsculați, prin fumul provocat de fânul şi de paiele aprinse la gura băilor. / Trecuseră numai 7 zile de la proclamarea revoluţiei, la **Curechiu**, şi mişcarea ţăranilor era cât pe-aci să înceteze, din cauza instigației, făcută printre ţăranii din comuna **Bucium**, de către primarul ei, George Suciu. Acesta pusese la cale trădarea lui Horia, care, venind luni, în 8 noiembrie, în Bucium, spre a le vorbi ţăranilor, fu arestat, cu toată suita sa, în casa unui iobag, cu numele Macavei Băieşanu. Dar Horia şi oamenii săi fură, însă, curând eliberaţi, de către Ionuţ Dandrea, căpitanul din **Bucium**, care pedepsi aspru pe trădători, / Tot Luni, 8 noiembrie,

trupa țăranilor, care ocupase **Abrudul** şi **Roşia Montană**, se împărți în două: o parte din țărani, cu căpitanul Cloşca în cap, plecă pe Valea Arieşului, în jos, iar cea de a doua parte, sub comanda lui Ion Horia, fiul bătrânului căpitan, apucă direcțiunea spre **Zlatna** şi Valea Ampoiului. Obiectivul acestor două trupe era unul şi acelaşi: să revolte, în drumul lor, toate comunele româneşti şi apoi să se întâlnească în satul **Cricău**, de unde să meargă şi să atace împreună castelul baronului Simon Kemeny din **Galda de Jos** şi să elibereze pe toţi ţăranii deţinuţi acolo, printre care se afla încă Dumitru Todea, fostul primar din Râul Mare, arestat şi condamnat la moarte pentru tumultul din Câmpeni, de la 1782. / Trupa lui Cloşca, în drumul ei spre Galda, se întâlni, în comuna **Mogoş**, în ziua de 10 noiembrie, cu trupa țăranilor din **Zarand**, condusă de Crişan. Aici, în Mogoş, ambii căpitani declarară poporului că, „după ce vor extermina pe toți ungurii din ţară, Ardealul întreg are să fie administrat numai de funcționari români; însă țăranii să fie cu mare grijă, ca nici un ungur, care ştie să scrie, să nu rămână în viață". Entuziasmaţi astfel, ţăranii din **Mogoş** plecară şi ei spre **Cricău**, în frunte cu preotul ortodox Gavrilă Şularea, care purta ca steag o cruce roşie, înaltă de un stânjen şi jumătate.

În ziua de joi, 11 noiembrie, amândouă trupele, a lui Cloşca şi Horia tânărul, se întâlniră în satul **Cricău**, hotărâți să atace peste noapte castelul baronului Kemeny, prefect, pe atunci, în care calitate era zbirul țăranilor din munții Abrudului. Dar planul rămase neexecutat, din cauza că, în aceeaşi zi, sosi la **Galda** vice-colonelul Schultz, trimis de comandantul general al armatei imperiale, ca să trateze pace cu țăranii răsculați. În ziua de 12 noiembrie, se încheie, de Cloşca şi Horia tânărul, armistițiul de la

Tibru, pe timp de 8 zile… Ştefan Meteş mă informează că armistiţiul s-ar datora trădării preotului greco-catolic din **Galda de Jos**, cu numele Todor, după cum arată o anchetă, făcută în ziua de 15 decembrie 1784. Din cauza trădării sale, popa Todor, nemaiputând trăi în mijlocul poporului său, fu transferat, de episcopul din Blaj, în satul **Odverem**, din plasa Aiudului. Aici, trăind în mizerie şi dispreţ general, nenorocitul preot ținea, cu orice preţ, să se reîntoarcă în Galda de Jos şi, în acest scop, scrie, prin anul 1790, o scrisoare către baronul Kemeny Simon, prefectul judeţului Alba, prin care îl roagă „să se gândească la bunăvoința şi puţinul serviciu ce i-a făcut, în războiul trist al lui Horia" şi să intervină la episcopul Bob din Blaj, ca să-l mute în vechea sa parohie, unde a servit 26 de ani, adică în Galda de Jos… / În 10 noiembrie, locotenentul Probst se întâlni cu căpitanul Cloşca, în valea numită la Pârâul Turcului, conferi aici cu dânsul şi cu trupa sa, iar în ziua următoare se întoarse la Cricău…

În zilele de 6 şi 7 noiembrie, ţăranii din comitatul Hunedoarei intră în comitatul Albei şi atacă populația ungurească din **Vurpăr** şi **Vinţul de Jos**, omorând vreo 17 nobili şi prădând vreo 75 case nobilitare. / Pe ziua de 6 şi 9 noiembrie, revoluţiunea străbătuse şi în comitatele Sibiului, Clujului şi Aradului, exact în aceeaşi formă şi asprime, țăranii arzând castelele şi gospodăriile boiereşti de prin toate comunele, în care pătrundeau…

În zilele de 25-27 noiembrie, prefectura judeţului Alba execută, fără cercetare, 11 ţărani români, printre care şi pe căprarul Ursu Uibaru, care, sub numele căpitanului său, Ion Horia cel tânăr, luase parte la tratativele **armistițiului de la Tibru**. Aceleaşi execuţiuni sângeroase încep şi la Arad, împotriva ţăranilor români: 4 persoane

sunt condamnate la tragere în țeapă, la roată, la tăierea mâinilor şi a capului, la ardere şi la furci, iar populaţia întreagă a judeţului, bineînţeles cea românească, bărbați, femei şi copii, condamnaţi la un număr nefixat de bastoane, bice şi vărgi…

Faţă cu această situaţiune din ce în ce mai rea şi în urma expirării, fără nici un rezultat, a armistiţiului de la Tibru, Horia dă ordin poporului să se ridice din nou. Agenţi țărani cutreieră satele şi dau iar semnalul răscoalei. Acum intenționea căpitanilor era să plece din nou asupra oraşelor ungurești. Se fixează atacurile şi se distribuie trupele în acest scop. Atacul orașului **Deva** se hotărăşte pentru ziua de 30 noiembrie, iar ţăranii din munţii Abrudului declară că vor pleca din nou asupra Abrudului ca să-l prefacă în cenușă, că vor trece prin ascuţişul sabiei pe toţi cetăţenii unguri şi chiar şi pe unii români, sub cuvântul că, în primele zile ale revoluţiei, ei au ascuns pe unguri în casele lor şi le-au dat mijloace de existenţă. Planul general era ca țăranii din partea de jos a Mureşului, din Zarand şi din munţii Abrudului să înainteze, cu toţii, spre inima Transilvaniei şi să încingă o linie de foc, de la **Deva**, până la **Huedin**… / În timpul însă pe când țăranii făceau pregătiri pentru o nouă ofensivă, armata imperială se puse în mişcare, din toate părţile, către munţii Abrudului. În partea dinspre Ungaria, generalul Sturm ocupă pasul de la Lacul Negru şi diferite alte trupe fură aşezate pe sub poalele muntilor, în comitatele Arad şi Bihor. Pe de altă parte, în **Dobra**, **Ilia**, **Deva**, **Orăştie** şi **Vinţul de Jos**, până la **Alba Iulia**, fură lăsate, de asemenea, detaşamente mai mici de armată. Alte trupe încinseră munţii, în partea răsăriteană, cu misiunea să străbată la **Abrud**, prin punctele **Zlatna**, **Mogoş** şi **Baia**

de Arieş. În plus, o divizie de grăniceri secui fu destinată spre Cluj, ca să ocupe poziţiuni la **Gilău** şi **Huedin**. Câte un preot sau doi erau ataşaţi pe lângă fiecare trupă, ca să dojenească populaţia şi să o îndemne să depună armele. Situaţiunea era critică…

În ziua de 27 noiembrie, operaţiunile armatei începură pe toată linia. În unele părţi, ţăranii rămaseră învingători, ca la **RăMeți**, **Brad** şi **Lupşa**. La Rămeţi, țăranii strigau: „Nu vă lăsaţi odată cu capul, feciori, că vine Horia cu ţara!”. La Brad, după ce Crişan, cu trupa sa, bate pe maiorul Stoianici, cu cei 320 soldaţi ai săi, îl urmăreşte până la **Hălmagiu**. De asemenea, la **Lupşa**, pe Valea Arieşului, țăranii bat detaşamentul maiorului Dolcinengo, iar pe locotenentul Mesterhazy, care îi vine în ajutor, îl împuşcă, împreună cu 8 soldați ai săi…

În ziua de 7 decembrie 1784, se întâmplă nefericita luptă de la **Mihăleni**, care puse numaidecât capăt revoluțiunii. Armata, ca să poată opera în munţii Abrudului, trebuia necondiţionat să ocupe Zarandul şi, în special, satele de pe Valea Crişului Alb, de la Brad, în sus. Spre acest scop, plecă, în ziua de 4 decembrie, o nouă trupă, de 400 grăniceri secui, în ajutorul maiorului Stoianoci, sub comanda vice-colonelului Kray, care era însoțit şi de episcopul ortodox Gedeon Nichitici. Țăranii din **Brad** şi **Criştior** sunt chemaţi de preoți, care îi dojenesc şi le fac promisiuni că li se va face sigur dreptate, dar numai după ce vor depune armele. Astfel, satele din jurul Bradului şi Criștiorului se liniştesc, fără nici o vărsare de sânge, numai la simpla intervenţie a episcopului lor. / Nu tot astfel se întâmplă, însă, în satul **Mihăleni**, unde erau adunaţi peste 600 de ţărani, înarmaţi cu puşti, pistoale, lăncii şi furci de fier. Episcopul trimite doi preoți la trupa ţărani-

lor, ca să-i invite să depună armele şi să se liniştească, făgăduindu-le dreptate şi amnistie. Ţăranii răsculați refuzând, vice-colonelul Kray, după retragerea preoților, porneşte la atac pe grănicerii secui şi se încinge o luptă între armată şi ţărani, care durează până seara târziu şi în cursul căreia cad 85 de ţărani, afară de răniţi şi prizonieri. Printre cei căzuţi era şi Micula Bibarţu, căpitanul țăranilor. / Această victorie a armatei introduse deodată liniştea în comitatul Zarand şi avu urmări şi pentru o repede liniştire a revoluţiei şi în munţii Abrudului. Sate întregi se supuseră, rând pe rând, iar cei care mai rezistau se îndreptară spre **Câmpeni**, unde formară o singură trupă, sub conducerea primului căpitan, Horia…

La 8 decembrie, vice-colonelul Kray, cu trupa sa şi cu episcopul Nichitici, sosiră la **Abrud**. Aici, într-o zi de târg, episcopul convocă pe preoţi şi câte 6 ţărani din comunele vecine, **Abrud-sat**, **Cărpeniş**, **Roşia Montană**, **Bucium**, **Lupşa** şi **Câmpeni**, sfătuind pe toată lumea adunată să renunțe la revoluţie şi publicând decretul împărătesc al amnistiei generale. Cuvântul episcopului fu ascultat. / Mai rezista acum trupa ţăranilor de la **Câmpeni**, în contra căreia primi ordin să plece, în ziua de 11 decembrie, vice-colonelul Schultz, cu 750 soldaţi. Pe dealurile care mărginesc drumul de la Abrud la Câmpeni, furnica un număr de peste 20.000 de țărani, asupra cărora se îndreptară gurile de foc ale armatei imperiale...

După dizolvarea trupei ţărăneşti de la **Câmpeni**, Horia dădu poruncă partizanilor săi, prin căpitanul Vasile Sgârciu din **Abrud**, ca, sub pedeapsă de moarte, să se întoarcă fiecare la casa sa, fiindcă a venit armata Maiestăţii Sale Împăratului, după ce îl vor însoţi pe dânsul până la **Albac** şi peste munţi, de unde, apoi, îşi va continua

drumul spre Viena, ca astfel să poată dobândi un rezultat fericit, în urma revoluției, pe care o pornise şi comandase în scopul de a obţine dreptate şi libertate pentru iobagii români. / Era ultima onoare ce se făcea primului căpitan al revoluției, lui Horia, ţăranul plin de inimă şi de nemărginită dragoste pentru fraţii săi din robia austro-ungurească. / Pe la mijlocul lunii decembrie 1784, **revoluția încetase cu totul**"[494].

1885: „Vreo câţiva locuitori din **Mogoş** și **Întregalde**, făcând târguri cu nişte agri, încheiară contracte cu vânătorii, după cerințele legii. Se-nţelege că dânșii au cerut ca aceste contracte, 24 la număr, să fie scrise în limba română, ca să le înțeleagă și să ştie ce au dat și la ce s-au obligat cumpărătorii. / Însă, ce să vezi? Sub-judele Szempaly, de la cărţile funduare din **Aiud**, a respins rugările locuitorilor români, din motivul că au fost scrise în limba română. El răspunse că judecătoria se află în statul maghiar şi, de aceea, şi rugarea trebuie să fie făcută în limba maghiară. / Bieţii ţărani au alergat încoace şi încolo, la târguri şi la oraşe, ca să li se traducă actele în limba maghiară. Se înţelege că au avut destule cheltuieli. Astfel, au înaintat din nou hârtiile şi încă în limba maghiară. / Rezultatul a fost însă şi acum negativ. Rubrurile, zise judele, nu consună cu cererile, fiindcă sunt scrise româneşte. Rezoluţiunea la aceste cereri a fost subscrisă chiar de judele Csernatoni Vajducz. Astfel li s-au cauzat locuitorilor, numai în timbre, daune de 50-100 florini. / Iată ce a ajuns bietul român în acest stat poliglot, ca să nu-i mai fie iertat a-și cumpără avere în limba sa maternă. / Cum să nu i-o facă aceasta funcţionarii de la Aiud bietului plu-

[494] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 161-176

gar, dacă chiar Excelenţei Sale, părintelui Mitropolit de la **Blaşiu**, care, în decemvrie anul curent, s-a adresat, printr-o scrisoare oficioasă, în limba română, către tribunalul regesc din **Alba-Iulia**, în unele cauze urbariale, i-a fost respinsă scrisoarea, pentru că a fost scrisă româneşte şi nu ungureşte. / Românul, respins de pretutindeni, nu-și mai află azi nicăieri adăpost, în acest stat. Mai există oare, azi, vreun for, la care să se poată tângui omul apăsat? / Ce timpuri ai ajuns, române, care de 17 secole cultivi aceste locuri! Venit-au multe asupra capului tău, venit-au goţi, huni, tătari, gepizi şi avari, toate năcazurile le-ai suferit. Dar acum ţi se spune că eşti liber şi că legea te îndreptăţeşte a fi liber, dar executorii legii te prigonesc mai rău ca tătarii, căci ambele-ţi piroană creierii, îți astupă gura și ochii, ca să nu mai poți cugeta, vorbi și scrie româneşte!”[495].

1888: „În Seghedin, un nenorocit de om a fostă închis de jandarmi într-o cameră, a fost făcut vânătăi de bătăi, i s-au scos unghiile de la picioare, a fost spânzurat cu picioarele de grindă, turnându-i-se vitriol în trup… / Într-o localitate din comitatul Vesprimului, un alt nenorocit de om a rămas lungit pe pământ, aproape mort de bătăile jandarmilor… / În Kis-Ujszallas, un jandarm descărcă pușca într-un biet econom, omorându-l… / În comuna **Diviciori**, jandarmii au smuls unghia de la un deget unui sărman om, ca să-l silească a face mărturisiri… / În **Șimonul Branului**, jandarmii au bătută cu săbiile pe un sărman locuitor, încât numai pe lemne a putut fi transportat, nu acasă, ci în arest… / În **Bavanişte**, jandarmii au împuşcat în doi nenorociţi, care erau legaţi în lanţuri,

[495] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 3, Braşov 1885, p. 3

omorând pe unul din ei… / În **Dergea**, doi alţi nenorociți au fost cumplit bătuţi de jandarmi și unul din ei chiar spânzurat de grindă.

Tote aceste acte sălbatice au putut fi citite în „Szegedi Naplo", „Egyetertes", „Ellenzek!, „Veszp. Füg. Hirlap", „Banater Post", „Pester Lloyd" și în alte foi ungureşti, dintre care unele ziceau că nici gâzii inchiziției spaniole nu comiteau asemenea acte. / S-a constatat, în urma cercetărilor, că mulți din acești nenorociți au fost nevinovaţi și, cu toate astea, schingiuitorii au rămas unii nepedepsiţi, alții au scăpat cu arest de abia șapte zile.

În același an, solgăbirăul interzice locuitorilor din **Mogoș** de a-și mai vinde vinurile lor, Dumineca și sărbătorile, când aveau omenii timp, în părţile **Buciumului**, precum făcuseră până atunci. Locuitorii însă își duseră iarăși vinurile la vânzare în acele părți. Jandarmii voiesc să le confişte vinul, locuitorii se opun, se naște încăierare și jandarmii împușcă în ei. În zilele acestea, tribunalul a condamnat la închisoare grea, de ani de zile, pe mulți dintre acei locuitori, dar despre jandarmi, care au dat cu glonţ în ei, nu se spune nimic că ar fi fost pedepsiţi.

În anul următor, ne surprinseră foile ungureşti cu ştirea despre o pretinsă revoltă în **Cuşteiu**. I s-au trimis pe capul poporului jandarmi. Ce au suferită cușteienii nu se poate descrie. Azi, **Cușteiul**, comună frumoasă, e ruinată și adusă la sapă de lemn, în urma măsurilor excepţionale luate din partea organelor guvernului, fără să se ştie nici azi pozitiv motivul acestor măsuri. / Acum alte sălbăticii, comise de jandarmi, ni se comunică. În **Chevereșul Mare**, locuitorii se duseră, la 3/15 decemvrie anul curent, la primărie, să ceară bilete de vite, ca să le ducă la târg. Jandarmii pălmuiesc pe oameni, conducă-

torul lor pălmuieşte şi pe un jurat, apoi se duc la cazarmă, își iau puştile, sparg ferestrele și ușa de la casa primăriei, unde se închiseseră bieții omeni, și conducătorul jandarmilor împușcă asupra judelui, rănindu-l. Nemulțumiţi jandarmii cu atâta, mai împușcară şi asupra poporului, rănind pe mai mulţi locuitori, care se adunaseră înaintea primăriei. Noaptea, sosiră alți jandarmi, din **Sacoşul unguresc**, au bătut și torţionat pe judele comunal şi încă pe vreo alți trei-patru funcţionari comunali…

Să notăm că cele mai multe acte de sălbătăcie se comit cu românii, dovadă comunele româneşti **Diviciori**, **Şimonul Branului**, **Dergea, Mogoş**, **Cuşteiu** şi **Chevereşul Mare**. Iar foile ungureşti, în loc de a înfiera asemenea acte, le tăinuiesc, când se comit între români, ori dau alarmă că „Valahii s-au revoltat", aprobând, în modul, acesta, purtarea celor care, prin faptele lor, ne fac să ne aducem mereu aminte că încă n-au dispărut stările asiatice"[496].

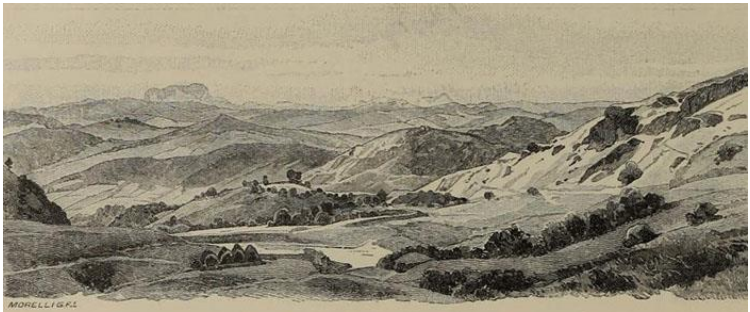

Gegend von Korna, mit dem Vulcan dahinter.

[496] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 273, Braşov 1888, p. 1

MOGOŞEŞTI

(Magosfalu, comuna Satulung, judeţul Maramureş)

1603, iulie 7: „Împăratul Rudolf II întăreşte căpitanului Aga Leka actul de danie al satelor **Mogoşeşti** (Magosfalu, comuna Satulung, judeţul Maramureş) **Satulung** (magh. Kővárhosszúfalu, germ. Lengendorf, judeţul Maramureş) şi **Şencat** (judeţul Maramureş), aparţinând de domeniul cetăţii **Chioarului**, date lui Aga Leka în răsplata slujbelor sale credincioase, cu condiţia ca, la depunerea sumei de 5.000 fiorini şi desemnarea unei moşii cu casă, unde să poată trăi cu familia sa, sau, în locul eu, contra depunerii altor 500 fiorini, să restituie visteriei, el sau moştenitorii săi, susnumitele trei sate”[497].

[497] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VII, 1602-1606, Bucureşti 1934, p. 140

MOIAD

(Mayad, judeţul Sălaj)

1359, mai 15, Vişegrad: Voievodul Andrei dă de ştire că, venind „Ladislau, fiul lui Ioan, siul lui Martin de **Şărmăşag** (Sarmasag, judeţul Sălaj), în nume propriu şi pentru Egidiu şi Ştefan, fraţii săi buni, şi ne-a înfăţişat, împotriva lui Ştefan, fiul lui Ioan de **Şamşod** (Samson, azi **Samşug**, judeţul Sălaj), scrisoarea de răspuns a capitlului Orăzii, cuprinzând o hotărnicire de moşie, o împotrivire şi o chemare în judecată… şi arătând că Egidiu, fiul lui Ioan de Şărmăşag, în numele său, al lui Ladislau şi al lui Ştefan, fraţii săi de sânge, şi a declarat că moşia Sărmăşag, care este în stăpânirea lor, are mare nevoie de hotărnicire. / Drept aceea, regele a dat poruncă acestui capitlu să-şi trimită omul vrednic de crezare, în faţa căruia omul regesc, Ştefan, fiul lui Pavel de **Batawolge** (Barthaveule, dispărut, lângă Cehăluţ, judeţul Satu Mare) sau Blasiu, fiul lui Emeric de **Dioşod** (judeţul Sălaj), ori Ştefan, fiul lui Alexandru de **Sandorhaza** (sat dispărut, lângă Hodod, judeţul Satu Mare), ori, în lipsa acestora, Bechen, fiul lui Ioan din sus-pomenitul Dioşod, venind la moşia Şărmăşag, s-o hotărnicească… / Deci au hotărnicit acea moşie în chipul de mai jos scris:

Și anume, mai întâi, începând din partea moșiei

numite **Moiad** (Mayad, judeţul Sălaj), au mers de-a lungul acelui râu zis Crasna, o bună bucata de loc, până la locul numit Urcușul Paltinilor, unde, înfățișându-se însuși Nicolae, fiul lui Albert din numitul Moiad, a spus că acel râu Crasna este și a fost, din vechime, semn despărțitor de hotar între acele moșii Șărmășag și Moiad și că și mai departe acel râu era socotit ca hotar între sus-zisele moșii Șărmășag și **Supur** (Zupur, judeţul Satu Mare). De aci, așa cum au spus acel om al regelui și omul de mărturie al numitului capitlu din Oradea, mersul hotarelor arătate de numiții nobili de Șărmășag, ține o bună bucată de loc, de-a lungul acelui râu, și îl părăsește în partea de răsărit, unde acei nobili de Șărmășag au arătat drept hotar trei șanțuri, care, după spusa lor, despart pomenitele moșii Șărmășag și Supur. Apoi hotarul coteşte spre răsărit și ajunge la râuleţul numit Corandul, care desparte între ele acea moșie Șărmășag și moșia regească numită **Bogdand** (judeţul Satu Mare), aflătoare în ţinutul Ardud. Apoi, urcând în sus, o bună bucată de loc, pe acel râuleț Corandul, au ajuns la locul în care un alt râuleț, numit Pârâul Masa, se varsă în acel râuleț Corandul, și acolo numita moșie Șărmășag, despărțindu-se de sus-zisa moșie a maiestății regești, se unește cu hotarele moșiei numite **Ser** (Sceer, judeţul Satu Mare), acolo unde, aproape de unirea acelor râuri, sub un stejar, se află o movilă de hotar ridicată din nou. De acolo, merge în sus, pe același râuleț Pârâul Masa, către miazăzi și, părăsind acel râuleț, se urcă pe un deal, ce se află între sus-zisele moșii Șărmășag și Ser și în vârful căruia acei nobili de Șărmășag au arătat o movilă de hotar. De aici, trece pe o creastă și acei nobilii de Șărmășag au arătat, la o mică depărtate, două movile de hotar. De aici au arătat iarăși două semne de hotar, spunând

că aceste semne de hotar despart și deosebesc acele moșii Ser și Șărmășag, de la sus-zisul semn de hotar, ridicat din nou, și până la cele două semne de hotar din urmă, arătate îndată mai sus. Iar în dreptul acestor două semne de hotar din urmă, înfățișându-se însuși Ioan zis cel Greu, slujitorul lui Filip, fiul lui Iacob din numitul sat Ser, în locul și în numele acelui Filip i-a oprit, în chip fățiș, pe cei ce făceau hotărnicirea de la ridicarea de noi semne de hotar și de la punerea acelor nobili de Șărmășag în stăpânirea pământului ce începe de la acel râuleț Pârâul Masa, până la locul numit Prisaca, spunând că acest pământ este al acelui Filip și ține de el, prin drept de moștenire. În același loc, înfățișându-se Ioan de Dioșod, pentru Ștefan, fiul lui Ioan de Șamșod, s-a împotrivit la pomenita punere în stăpânire și ridicare a semnelor de hotar ale numitului pământ, în ce privește acea parte care se știe că ține de acel Ștefan, fiul lui Ioan, în temeiul actelor sale. De aceea, la ziua și locul de mai sus, ei au chemat pe acei Filip, fiul lui Iacob, și Ștefan, fiul lui Ioan, înaintea maiestății sale regelui, spre a sta față cu sus-scrișii Egidiu, Ladislau și Ștefan, fiii lui Ioan de Șărmășag, și a da socoteală de împotrivirea lor, statornicidu-le ca soroc octavele anului nou, ce urmau să vină în curând. După ce au făcut aceasta, pomenitul mers al hotarelor urcă pe un alt deal, în vârful căruia aceiași fii ai lui Ioan de Șărmășag au arătat o movilă de hotar; de aici, la o mică depărtare, au arătat un alt semn de hotar, pe o creastă. Apoi mersul hotarelor, coborând de pe acel deal, intră în sus-zisul râuleț Pârâul Masa, și merge pe el spre miazăzi, o bună bucată de loc, apoi ajunge la semnele de hotar ale moșiei numită **Mocirla** (Mochola, azi **Valea Pomilor**, județul Sălaj), a sus-zisului Blasiu, pe atunci om al regelui. Și acolo, aproape

de acel râuleț, dinspre partea de miazănoapte, cu dimpreună încuviințare și învoire a acelor fii ai lui Ioan, nobili de Șărmășag și a pomenitului Blasiu de Mocirla, au ridicat două movile noi de hotar între acele moșii, Mocirla și Șărmășag, ca să le despartă pe veci. De acolo hotarul merge, pe o vale, spre vârful unui deal și acolo, dinspre partea aceleiași moșii Mocirla, au lăsat drept semn de hotar un stejar înalt, ridicând în jurul lui pământ; iar dinspre partea aceleiași moșii Șărmășag, lângă pomenitul arbore, au ridicat o movilă de hotar. De acolo, coborând puțin de pe același deal, au ridicat, pe coasta lui din sus de un râuleț numit Pârâiașe, două movile de hotar, care să despartă acele moșii Mocirla și Șărmășag. Ieșind de acolo, hotarul intră în acel râuleț Pârâiașe, unde… de **Lompirt** (Lomperth, județul Sălaj), înfățișându-se însuși a declarat că întreg cursul acelui râuleț, pe toată întinderea sa, până unde acel râuleț se varsă în râul Crasna, este socotit drept semn de hotar, despărțind sus-zisele moșii Lompirt și Șărmășag. Și, făcându-se astfel această hotărnicire și ridicare de semne de hotar, ei, adică omul regelui și omul de mărturie al numitului capitlu, întrucât nu s-a ivit atunci nici un împotrivitor, afară de acei Filip, fiul lui Iacob, și Ștefan, fiul lui Ioan, au dat în stăpânire și au lăsat pomeniților Egidiu, Ladislau și și Ştefan, și, ținând de acea moșie Șărmășag, împreună cu toate folosințele sale, afară de sus-zisa bucată de pământ, la a cărei punere în stăpânire s-a făcut împotrivire în chipul arătat mai sus, ca să-l stăpânească cu acel drept, cu care se știe că țin de ei, fără a știrbi dreptul altuia”.

Ştefan de Dioşod, în numele lui Ştefan, fiul lui Ioan de Şamşod, a arătat, în transcriere, o scrisoare privilegială din anul **1299**, în care era inclus actul de împăciu-

ire, dar de Grigore, comitele curial, şi cei patru juzi juraţi de Solnoc, în pricina dintre comitele Desideriu, fiul Petru, iar pe de altă parte, comitele Mogh şi fiii lui Martin de Şărmăşag, „cu privire la nimicirea şi arderea bisericii fericitului apostol Petru, aşezată în satul acelui Desideriu, şi cu privire la uciderea fiului său şi a doi slujitori ai săi, şi cu privire la toate vătămările pe care le-a adus comitelui Desideriu Mortunus, fiul lui Mortunus, frate acelora", hotărându-se între ei, prin judecata de împăciuire, „că, deoarece comitele l-a dovedit, pe calea judecăţii, pe Mortunus, încă pe când trăia, ca fiind vinovat de toate cele de mai sus… o scrisoare regească poruncind ca acel Mortunus să-i dea cuvenita despăgubire, Desideriu l-a chemat în judecată pe acel comite de Mogh şi pe fiii lui Martin pentru faptele aceluiaşi Mortunus şi a dobândit ca să fie luată în întregime o bucată de moşie a aceluiaşi Mortunus, de aceea Mogh şi fiii lui Martin i-au dăruit acelui comite Desideriu… moşia numită **Zeertelek** (dispărut, judeţul Sălaj) şi jumătate din moşia numită **Masatelek** (dispărut, judeţul Sălaj)… / Iar noi, după ce-am văzut cuprinsul scrisorii privilegiale… am întărit-o"[498].

1900: „Întru mărirea lui Dumnezeu, dl Vasiliu Pop, venerabil octogenar credincios din filia **Moiad**, a parohiei **Hidig**, din tractul protopopese a Ipului, dieceza Gherlei, în semn de omagiu către sfânta biserică a Domnului Nostru Isus Christos şi din fericita ocaziune a jubileului de 200 ani a unirii cu biserica Romei şi a anului sfânt, și pentru a fi vrednic a se împărtăşi de indulgenţa plenară, concesă de Sfinţia Sa Pontificele Roman, a procurat un ornat bisericesc complet, din catifea de mătase

[498] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 373, pp. 378-386

neagră foarte fină, în preţ de 100 coroane, care, în ziua de sărbătoare a Naşterii Sfântului Ioan, a fost sfinţit cu frumoasă solemnitate. Prestigiul acestui act l-a înălțat împrejurarea că acest ornat s-a găsit în atelierul de vestminte bisericeşti din Blaj, şi s-a prelucrat cu o deosebită îngrijire; mai ales a câştigat îndestularea tuturor finețea materiei, care de la alte ateliere nu s-ar fi putut procura, nici aproximativ cu acel preţ întru adevăr moderat. Recomandăm călduros părtinirea Atelierului din Blaş. / A. Vicaş, preot greco-catolic"[499].

1937: „**Consacrarea bisericilor din Pericei, Moiad și Sfârnaș**. / **Pericei**. Consacrarea a avut loc în 16 mai, în cadre foarte sărbătoreşti. Regretăm că nu am ajuns în posesiunea datelor necesare pentru a putea face o mai amplă dare de seamă. / **Moiad**. Moiadul, filia parohiei **Măierişte** a părintelui Emil Pop, îmbracă haină de sărbătoare la 25 mai vechi. În faţa dlui prefect al judeţului Sălaj, Dr. Mihai Gurzeu, care a dat, de la judeţ, o frumoasă sumă de bani pentru ridicarea bisericii, a dlui primpretor I. Căpâlnaş, a dlui judecător Carol Meseşan şi a unui frumos număr de intelectuali din jur şi în fața credincioşilor, are loc consacrarea bisericii din partea Î. P. S. Sale episcopul diecezan. Cu această ocazie, numărul împărtăşirilor a trecul binişor peste 200. / **Sfârnaş**. Sfârnaşul părintelui F. T. Lazin îmbracă aceeași haină de sărbătoare la 6 iunie. Sunt abia oarele 7 şi jumătate, când venerabilul arhiereu, împreună cu înalta-i suită, soseşte la **Descaş**, la șosea, unde e întâmpinat de un impunător banderiu de călăreţi. De aici, în dangăte de clopote, se îndreaptă spre comună, unde, la a doua poartă triumfală, e

[499] *Unirea*, Anul X, nr. 32, Blaj 1900, p. 269

aşteptat de Reverendisimul protopop A. Băliban, autorităţi şi de un considerabil număr de popor. / În numele clerului, îi doreşte „bun sosit” Reverendisimul protopop, iar în numele populaţiei, tânărul notar dl D. Isaiu tălmăceşte bucuria ce stăpâneşte sufletele, văzând pe Î. P. S. Sa în mijlocul lor. Bunul păstor le răspunde cu părinteşti cuvinte. De aici, se formează un disciplinat cortegiu, parcurgând până în apropierea bisericii parohiale, unde înaltul oaspe e bineventat din partea părintelui F. T. Lazin, în sobor de preoţi, alături de alt popor dreptcredincios. Glasul blând şi părintesc al Î. P. S. Sale se aude din nou. Îmbrăcând mantia şi cu mitra pe cap, sub un baldachin, purtat de patru credincioşi, Î. P. S. Sa, urmat de mulţime, după câţiva paşi e în faţa bisericii, care peste câteva minute e ticsită de cei adunaţi. în liniștea cucerinică răsună plăcut tenorul, părintele M. Sălăjan, cu *Împăratul cerurilor*”[500].

1938: „Femeia Contras Florica, din comuna **Moiad**, fiind în dușmănie cu locuitorul Iuliu Haram, l-a lovit cu un par”[501].

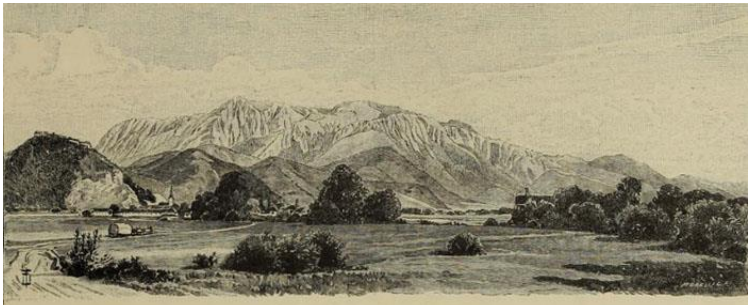

Der Bucsecs, von Rosenau gesehen.

[500] *Vestitorul*, Anul XIII nr. 12-14, Oradea 1937, pp. 141, 142
[501] *Universul*, Anul 55, nr. 96, Bucureşti 1938, p. 12

MOISEI

(Moiseiu, Moize, Mojszin, azi **Moisei**,
districtul Vişeu, judeţul Maramureş)

1365, februarie 2: Regele Ludovic, despre **moşiile voievodale maramureşene**: „Este o cerință a înălțimii regești și o datorie a celor aflați în loc de cinste ca, prin îmbelșugată dărnicie, să răsplătească credincioasele slujbe ale credincioșilor lor, pentru ca și ceilalți, luând pildă de la ei, din credincioși să ajungă mai credincioși și din supuși mai supuși.

Drept aceea, prin aceste rânduri voim să ajungă la cunoștința tuturor că, întorcându-ne căutarea privirii noastre spre viteazul bărbat Balc, fiul lui Sas, voievodul nostru maramureșean, iubitul și credinciosul nostru, și rechemând în amintirea înălțimii noastre nemăsuratele lui slujbe, prin care acesta s-a făcut plăcut maiestății noastre cu o dragoste atât de fierbinte, încât, părăsindu-și și lăsându-și în urmă părinții săi scumpi și foarte multe rude, ca și toată averea lui, a venit, **din țara noastră moldovenească**, în regatul nostru al Ungariei, în sânul iubirii noastre, aducându-ne slujbele ce a văzut el cu înnăscuta sa iscusință că sunt spre folosul sporirii cinstei și puterii noastre. Iar noi, aducându-ne aminte de aceste și de alte preastrălucite vrednicii ale slujbelor sale, pe care am știut

că acesta le-a împlinit cu grijă și iscusință, în chipul de mai sus, cu râvna celor mai mari stăruințe, oriunde și, mai cu osebire, în zisa noastră țară moldovenească, nu fără vărsarea sângelui său însuși și îndurarea de răni cumplite, și cu moartea crudă a fraților și rudelor sale și a multor slujitori de ai lui, și pe care slujbe știm că le împlinește și acum și credem cu tărie că le va împlini și în viitor, și socotind din parte-ne că se cuvine să se dea răsplăți vrednice celui vrednic, și răsplăți mari celor mari, și ca o răsplată însemnată să întremeze și să învioreze trudnicele osteneli, ca un semn al iubirii noastre osebite și ca o dovadă de dragoste, cu buna învoire și încuviințare a prealuminatei principese doamna Elisabeta, regina Ungariei, mama noastră preaiubită, și după îndelungată sfătuire cu prelații și baronii regatului nostru, am dat, am dăruit și am hărăzit pomenitului voievod Balc și, prin el, lui Drag, Dragomir și Ștefan, frații lui buni, și tuturor moștenitorilor lor și urmașilor lor, ca să le stăpânească, să le țină și să le aibă pe veci și nestrămutat, în aceleași adevărate și vechi hotare în care au fost ținute și stăpânite până acum, fără vătămarea drepturilor altora, moșia numită **Cuhea** (Bogdan Vodă, judeţul Maramureş), ce se află în țara noastră a Maramureșului, cu alte sate, numite **Ieud** (Jood, judeţul Maramureş), **Bocicoel** (Bathkow, judeţul Maramureş), cele două **Vișee** (Kethuyssou, azi **Vişeul de Sus şi de Jos**, judeţul Maramureş), **Moiseiu** (Moize, azi **Moisei**, judeţul Maramureş), **Borșa** (Bors, judeţul Maramureş) și cele două **Seliște** (Kethzeleste, azi **Săliştea**, judeţul Maramureş), aflătoare în pomenita țară a Maramureșului, ce țin de aceeași moșie **Cuhea**, cu toate folosințele lor, anume ape, păduri și munți și orice ar ține de ele, oricum s-ar numi, trecute în mâinile noastre regești de la **voievo-**

dul Bogdan şi fiii săi, necredincioşi învederaţi ai noştri, pentru blestemata lor vină de necredinţă, din aceea că acel Bogdan şi fiii săi, fulgeraţi de diavolul, duşmanul neamului omenesc, care, rănindu-le greu inima cu săgeţile sale înveninate de viclenie şi înşelăciune, i-a îndemnat, de mai multe ori, ca să se abată de la calea adevărului şi de la statornicia credinţei datorate, plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în sus pomenita noastră ţară moldovenească, uneltesc să o păstreze, spre paguba maiestăţii noastre; drept care noi, pentru ca nebunia lor să nu fie cumva pildă altora, care ar cuteza fapte asemănătoare, am lipsit şi despuiat cu totul, ca pe nişte nevrednici, pe acel Bogdan şi fiii săi sus-zişi de sus-numitele moşii, nimicind, stricând şi socotind deşarte toate actele scrise şi întocmite pentru acel Bogdan şi fiii săi, cu privire la sus-zisele moşii"[502].

1365, februarie 2 (cu întăritură, în 11 august 1373): „Balc, fiul lui Sas şi fraţii săi, Drag, Dragomer şi Ştefan" primesc întăritură pentru „moşia **Cuhea**, cu pertinenţiile sale: **Jeud Bachov**, ambele **Vişae**, **Moyseni**, **Borşa** şi ambele **Selişte**, confiscate de la Bogdan Vodă, ieşit la Moldova şi căzut sub nota de infidelitate"[503].

Există şi lucrări care se ocupă de „nobilitatea" străveche a unor anumite neamuri, precum cea a reputatului istoric Ioan-Aurel, *Genealogii maramureşene medievale – Exemplul familiei Gorzo (Gurzău) din Ieud*[504], care

---

[502] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 382, pp. 398-401

[503] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 65

[504] *Maramureş – Vatră de istorie milenară*, volumul VII, p. 99

probează că neamurile stăpânitoare peste satele Ieud, Dragomireşti, Cuhea, Bocicoiu etc. sunt urmaşii Drăgoşeştilor, care se trag, prin Sas, din copii acestuia, Balc[505], Drag, ginerele Dragomir, Ştefan şi Ioan Românul, menţionaţi documentar în anii 1365[506] şi 1373, urmaşii direcţi ai lui Dragomir fiind Sandrin, numit, în 1471, „Sandrin de Dragomireşti”[507], şi Gheorghe, menţionaţi în anul 1402. Dragomir[508], care dă numele satului Dragomireşti[509] sau Dragomérfalva[510], era ginerele lui Sas Voie-

[505] **1365, februarie 2**: „Balc, fiul lui Sas şi fraţii săi, Drag, Dragomer şi Ştefan” primesc întăritură pentru „moşia Cuhea, cu pertinenţiile sale: Jeud Bachov, ambele Vişae, Moyseni,Borşa şi ambele Selişte, confiscate de la Bogdav Vodă, ieşit la Moldova şi căzut sub nota de infidelitate”. Întăritură, în 11 august 1373 (p. 65).

[506] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 56

[507] *Dumineca*, Anul XV, No. 18, 30 aprilie 1939, p. 2

[508] **1365, 2 februarie:** „Dragmer = Dragumir, nume personal compus din vechiul slavonic *drag* = filemon = iubit şi din *mir*, asemenea vechi slavonic, înseamnă şi *lumea* (vezi F. Miklosich: *Lexicon Linguae slavonicae veteris dialecti*, 1850). Dragomir ar însemna: *iubitul lumii* şi ne aminteşte, la împăratul Tit Vespasian, pe care Suetoniu-l numeşte „amor et delicae generis humani”. Altcum, sufixul „mir” îl întâlnim şi la Goţi, de exemplu: Theodemir, Valamir, Videmir (Jordanis (551): *de Gothorum origine et rebus gestis*”

[509] „Dragomireşti (ung. Dragomerfalva), 1385 „Dânfalva”, 1435 „Dragomerfalva”, proprietatea lui Dragomir, ginerele lui Sas Vodă, şi a descendenţilor săi (cf. ib. nr. 51, 170, pag. 355, 505, 508, 627); străbunii familiilor: Bodruma alias Fiţigău (1749), Deac alias Dragomir (1489), Fiţigău (1549), Font (1653), Gricl (1549), Ostaş (1470), Pop alias Fiţigău (1579), Sacalâş (1549), Tomşa alias Dragomir (1699), Ţurcuş (1451), Zubaşcu (1587) şi Conci alias Turcuş (1672)”

vod[511], iar eu sunt de părere că şi primul Ţicală pătrunde în familia descendenţilor lui Ştefan Voievod – fiul lui Iuga şi fratele lui „Iohanis Olachorum”[512], tot din postura de ginere, „posesiunile principale Cuhea”[513] aflându-se, încă din 14 mai 1353, în posesiunea descendenţilor lui Iuga, „mandatul regal”, cum se numeau întăriturile, fiind reconfirmat în 12 octombrie 1355 (p. 33) şi în 24 iunie 1360 (p. 45) şi în 22 iunie 1384 (p. 82).

1600: **Mănăstirea Moiseiu**. „Fundarea acelei Mănăstiri, după tradiţiunea poporului, s-a întâmplat astfel: A vieţuit, odinioară, în **Moiseiu**, un bărbat, cu numele Moise Coman, cu soţia sa, Dochia Şerban, şi aveau numai un prunc, cu numele Grigor. Grigor a ajuns etatea de 16 ani… / Într-o toamnă frumoasă, prevăzut cu merinde şi cu binecuvântarea părinţilor, a pornit către satul vecin, **Borşa**, pe unde trece drumul către Bucovina şi Moldova… / Grigor s-a dus, iar părinţii lui l-au aşteptat cu dor… Într-un laz frumos, sub poalele munţilor, unde Gligor a lucrat, au ridicat o cruce frumoasă. La crucea aceea se aduna, dimineaţa şi seara, poporul şi se ruga şi cânta dimpreună cu părinţii necăjiţi, iar toamna, când se găta lucrul câmpu-

---

[510] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 58, nota 3

[511] Filipaşcu, Alexandru, *Istoria Maramureşului,* Bucureşti 1940, Baia Mare 1997, p. 92

[512] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 30

[513] **1353, mai 14:** Ştefan şi Ioan, fii lui Iuga („Stephani et Iohanis Olachorum filiorum Ige similer Olachy”) primesc „mandatul regelui Ludovic I” pentru „posesiunile principale Cuhea, în districtul Maramureş”.

lui, părinţii lui Grigor aveau datină a-şi ospăta pe poporeni. / Într-o zi, mergând bătrânii lui Grigor la lazul lor, unde era crucea, cu mirare au văzut că pe bradul de lângă cruce este aşezată o icoană a Preacuratei Fecioare Maria. Au chemat îndată pe toţi oamenii de pe câmp, să vadă minunea aceasta, oamenii au îngenuncheat şi s-au rugat, apoi, luând icoana sfântă, au dus-o în biserica din sat şi au aşezat-o la altar. Însă, a doua zi, icoana nu s-a aflat în biserică, ci, în mod minunat, iarăşi era aşezată pe bradul de lângă crucea lui Moise Coman… / Toţi îl binecuvântau şi după numele lui de Moise au numit şi satul **Moiseiu** (fantezie persuasivă, precum toată „povestea", satul Moisei fiind atestat documentar cu trei veacuri înaintea mănăstirii)… / Într-o zi, fiind în acel loc… ambii au auzit un sunet de clopote ieşind din pământ. Aproape nu era biserică. Se mirau de unde vine sunetul clopotelor… / Loc sfânt este acesta, cugetau bătrânii şi deodată le-a venit în minte că vor zidi acolo o mănăstire. Având pădurea lor de brad şi de stejari, în scurtă vreme s-a gătat bisericuţa, cu turnuleţ frumos şi cu două clopoţele, şi au aşezat în dânsa inana Preacuratei Maria… / şi iată că intră la dânşii un călugăr, cu numele Mihai, şi cere milă pentru o mănăstire din Bucovina. Ochii bătrânei Dochia se aprind şi, cu braţele deschise cuprinde călugărul şi strigă: „Tu eşti Gligor, tu eşti feciorul meu!"… / Bucurie mare a fost în satul **Moiseiu**. Poporul s-a adunat la casa bătrânilor, a sărutat mâinile călugărului Mihai şi, cu toţii, cu procesiune, au mers la mănăstire şi au străda-o sub ocârmuirea călugărului Mihai. Acolo stă şi astăzi biserica cea mică… /

După documentele din arhiva vicarială, mănăstirea din **Moiseiu** s-a zidit în **1600** şi s-a fundat în anul **1672**, când, prin Mitropolitul Transilvaniei, Sava Branco-

vici, s-a sfinţit la hramul Adormirii Sfintei Născătoare de Dumnezeu”[514].

1637: „Decembrie 15, Sighet: Demetriu Pap, episcop şi preot în **Moiseiu**, protestează că răposatul vicecomite l-a împiedicat în funcţia de episcop. Comitatul recunoaşte pe Demetriu Pap de episcop”[515].

1672: „În anul **1672**, Sava Brancovici face drumul lung şi anevoios până în Maramureş, unde sfinţeşte biserica de lemn a mânăstirii reparate din **Moiseiu**, care avea, pe atunci, egumen pe Timoftei Braşoveanul, amintit la 1682. La sfinţirea mânăstirii au participat delegaţi din Moldova, pe lângă mulţime mare de popor românesc. / Mănăstioara din **Moiseiu**, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, fu făcută mitoc sau filială a mănăstirii Putna din Moldova de către înşişi ctitorii ei, şi acest raport dintre mânăstirile **Moiseiu** şi **Putna** s-a păstrat până târziu, spre sfârşitul veacului al XVIII-lea, când fu prefăcută apoi în mânăstire greco-catolică, cum e şi azi”[516].

1717: „A avut două biserici de lemn, ambele devastate de tătari în 1717. Biserica din sus a fost a familiei Vlonga, cea din jos, a familiei Pop Constantin”[517].

1722: „**Indicele preoţilor**. În **1722**, protopopul Timoteu, / **1749**, Nicolau Koman parochus şi Stephanus

---

[514] Bud, Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mănăstirile române din Maramureş, din timpurile vechi, până în anul 1911*, Gherla 1911, pp. 87-91

[515] Cziple, Alexandru, Preotul Dr., *Documente privitoare la Episcopia din Maramurăş*, Bucureşti 1916, p. 43

[516] Reli, Simion, *Biserica ortodoxă din Maramureş, în vremurile trecute*, Cernăuţi 1938, pp. 97, 98

[517] Bud, Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mănăstirile române din Maramureş, din timpurile vechi, până în anul 1911*, Gherla 1911, p. 49

Ivásko. / **1763-1768**, Nicolau Koman şi Mihail Koman, / în **1782**, popa Timoteu, / în **1791**, Coman Panteleimon. / De la **1800-1813**, Georgiu Mihaldyi, / de la **1813-1831**, Nicolau Hoşda, preot-poet, are versuri multe, mai ales versuri frumoase de iertăciuni la morţi; după dânsul, în un an, a servit Timoteu Hoşda, apoi, de la **1832-1843**, Ioan Man, / **1844-1878**, Andreiu Coman, Lupu Iuga, / lui i-a urmat Baziliu Dragoş, până la **1902**, apoi, în **1902**, Ioan Coman, / iar din **1905**, decembrie, până în prezent, Alexandru Coman. / Tradiţiunea spune că, într-o vreme, au fost în **Moiseiu** 7 preoţi, dar numele lor nu se ştie"[518]

1740: „Legătura dintre Maramureşul românesc, declarat, pe la 1740, de „unit", cu Biserică papală, şi dintre Moldova ortodoxă a făcut-o, în tot cursul secolului al XVIII-lea, îndeosebi mânăstirea din **Moiseiu**, care era **mitoc al mânăstirii Putna**, până după începutul veacului al XIX-lea. Călugării moldoveni veneau adeseori, în veacul al XVIII-lea, la mânăstirea din **Moiseiu**, încă ortodoxă, aducând cărţi bisericeşti şi alte odoare şi petrecând aici timp îndelungat, Astfel, călugărul Tanase, de la mânăstirea Neamţ, scrie, în anul 1745, că a şezut la mânăstirea Moiseiu jumătate de an, „apucându-l iarna aici, în ţara Maramureşului". / Arhimandritul Andrei, din mânăstirea **Moldoviţa**, în Bucovina, scrie, pe la anul **1779-1780**, că a venit la mânăstirea **Moiseiu**, „unde e ctitor preotul Ionaş, fiul popei Mihai". / Mănăstirea Putna din Bucovina donează mânăstirii **Moiseiu** din Maramureş, în anul **1751**, o Psaltire, iar în anul **1809**, două Trioade. / În anul **1759**, Calistrat, egumenul de la mânăstirea Putna,

[518] Bud, Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mănăstirile române din Maramureş, din timpurile vechi, până în anul 1911*, Gherla 1911, p. 50

scrie o scrisoare către „episcopii, vicarii, protopopii, preoţii şi boerii din Maramureş", prin care le aduce aminte că mănăstirea maramureşană **Moiseiu** „a fost dată de vechii ctitori, care au zidit-o, cu scrisoare, la mâna egumenului, ca să fie în veci a sfintei mânăstiri Putna", şi că prin urmare egumenul Putnei are datoria de a griji şi de această mânăstire a Moiseiului, de sub stăpânirea sa şi a o ocroti. Iar mitropolitul Moldovei, Iacob Putneanu (1750-1760), scrie, tot atunci, maramureşenilor, că el şi soborul mânăstirii Putna au ales pe Teofan, „egumen, adică purtător de grijă la **schitul Moiseiu**", şi pofteşte pe toţi diregătorii bisericeşti şi laici din Maramureş ca „pe acest frate egumen şi alţi călugăraşi, ce s-ar afla, din porunca noastră acolo", să nu-i supere nimeni cu nimică, „ci să aibă pace şi linişte, să slujească cele ale sfintei Liturghii după rânduiala Răsăritului", adică după ritul Bisericii creştine ortodoxe, şi „să nu fie smintiţi de nimeni întru nimic, afară de dogmele Răsăritului". Iar în faţa persecuțiilor catolicilor unguri şi ale „uniţilor", cu Biserica Papei de la Roma, din Maramureş, mitropolitul Iacob al Moldovei pune toleranța românească din Moldova, zicând: „Căci şi aici, în ţara noastră a Moldovei, sunt mănăstiri şi biserici" de confesiune catolică, „dar au pace şi-şi ţin toată rânduiala după dogmele Apusului"[519].

1840: „Acum este biserică de piatră, zidită în 1840. Se zideşte din nou turnul bisericii (în 1911 – n. n.) şi se repară şcoala de piatră, din preţul ălor 50.000 coroane a unei păduri, care, la mijlocirea dlui notar Iuliu Coman, s-a dăruit bisericii prin composesorat. În **Moiseiu** sunt 2.600 locuitori (în 1911) greco-catolici români. În

[519] Reli, Simion, *Biserica ortodoxă din Maramureş, în vremurile trecute*, Cernăuţi 1938, pp. 130, 131

hotar este valea numită „Izvorul lui Dragoş", în care a poposit Dragoş, trei zile, când a mers în Moldova"[520].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862, sunt menţionaţi „**Tomojága** (Tomoioagă) din Mojszin, în comuna Moisei (Mojszin), 128 familii.

Grád, în comuna Moisei (Mojszin), 1609, 70 familii"[521].

1904, Diaconovich: „**Moisei** (ung. Mojszèny), comună mică în Maramureș, cu 2.500 locuitori români şi 1.000 evrei. Biserică şi şcoală română. Aproape de comuna mănăstirea Moiseiului"[522].

1911: „Cu ajutorul bunului Dumnezeu, la mănăstirea de la **Moiseiu** s-a zidit o biserică nouă, care se va binecuvânta în 28 august stil nou, adică în sărbătoarea Adormirii Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu, care este hramul acelei biserici / Din mânăstirile cele multe din Maramureş, nu mai stă decât aceasta, de la **Moiseiu**. Este de mare însemnătate această mănăstire şi de mare folos sufletesc pentru credincioşii români greco-catolici din Maramureş, că de-acum, înainte, vor avea un locaş sfânt, în care vor cere ajutorul Preacuratei Mame a lui Dumnezeu şi nu vor peregrina la mănăstirile din depărtări mari, aflând mângâiere aici, în patria lor"[523].

În 30 august 1911, când s-a sfinţit noua biserică a mănăstirii din **Moisei**, „predica sau mai bine zis rămasul

---

[520] Bud, Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mănăstirile române din Maramureş, din timpurile vechi, până în anul 1911*, Gherla 1911, p. 49

[521] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 14

[522] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 311

[523] *Românul*, Anul I, nr. 172, Arad 1911, p. 7

bun de la biserica veche de lemn, ce s-a zidit înainte cu trei sute de ani, pe teritoriul dăruit mănăstirii, de către nobilul român Mihai Coman, preot şi arhimandrit de **Moiseiu**"[524].

1925: „Preasfinţitul Părinte Iuliu, episcopul Gherlii, a cercetat, și în vara care trece, numeroase comune din eparhia sa, ducând pretutindeni căldură apostolică și prilejind cele mai mișcătoare înălțări sufletești… / Preasfinţitul trece apoi în alte sate și **sfințește biserica din Ciocmani**. De acolo merge la Mănăstirea **Moiseiului**, ca să revadă pe „cucernicii și cinstiţii maramureșeni". După o scurtă odihnă, urmează alt șir de parohii"[525].

1928: „În ce priveşte contractul între preotul Andreiu Coman şi notarul Rottschild din **Moiseiu**, Filipcsuk confundă două fapte absolut separate. Şi anume: / În contractul referitor la butinurile din pădurile bisericești şi comunale, subsemnatul nu am avut nici un rol activ, căci acest contract a fost înaintat Episcopiei prin mine, ca imediat superior, în urma opiniei şi părerii dlui dr. Iuga Gavrilă, deputat naţional țărănist, ca avocat al Bisericii din **Moiseiu**, care personal a informat pe Episcop despre această întreprindere. Deci, orice responsabilitate s-ar răsfrânge asupra dlui Iuga, ca autor moral al susnumitului contract. De altfel, comuna **Moiseiu**, simţindu-se lezată prin acest contract, a intentat din nou acțiune în Justiţie. / Cât despre rolul dlui Iuliu Coman, pretor, şi subsemnatul, acesta a fost următorul: Preotul şi notarul din comuna **Moiseiu**, în urma unei stări de duşmănie personală, ce aveau unul faţă de celălalt şi care se manifesta în fel de fel de reclamaţiuni, motivate ori nemotivate, au convenit,

[524] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXIV, nr. 184, Braşov 1911, p. 2
[525] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 40, Blaj 1925, p. 1

printr-un act scris, de a nu mai persista în aceasta, spre a nu-şi crea unul, celuilalt, rea atmosferă. Această convenţie între susnumiţii a fost vidimată de pretorul Iuliu Coman şi subsemnatul, ca şefi ierarhici ai părților… / Victor Ştețiu, protopop, asesor consistorial, senator"[526].

1938: „Ioan Hojda, din **Moiseiu**, s-a angajat la lucrări în pădure, primind un avans de 400 lei de la antreprenorul Ioan Bozga. El însuşi a plecat fără să restituie banii. / Lui Toader Bodea din **Bârsana**, care a fost angajat la o lucrare publică în **Moiseiu**, în timpul nopţii i s-a furat din curte o roată de la căruţă şi câteva obiecte. S-a stabilit că autorii furtului sunt Ioan Ştețcu şi Carol Volnar din acea comună. / Ilie Coman a lui Ilie Savi din **Moiseiu**, ducându-se acasă, la femeia Ileana Coman a lui Ştefan Bădănău şi profitând de absenţa ei, s-a suit în pod şi i-a furat, dintr-o ladă, o sumă de bani. Femeia l-a ajuns pe hoţ în mijlocul comunei, unde era şi şeful de jandarmi, căruia i-a reclamat cazul. În urma cercetărilor făcute, Ileana Coman şi-a primit banii, iar contra lui Ilie Coman s-au dresat acte de dare în judecată"[527].

1940: „Inaugurarea liniei înguste **Telciu – Moisei**, din nordul țării, după punerea în exploatare a întregii linii normale **Salva – Vişeu**, precum şi inspecțiile dlui ing. Ion Macovei, ministrul lucrărilor publice şi al comunicațiilor, în această regiune, pe care a îmbogăţit-o şi exploatarea liniei **Ilva Mică** – **Vatra Dornei**, a pus din nou în actualitate problema legăturilor de cale ferata dintre Moldova-Bucovina și Transilvania, precum şi între Maramureș, prin Transilvania, cu celelalte provincii românești. / Privind o harta a țării noastre, observăm că, până anul trecut,

[526] *Înfrăţirea Românească*, Anul IV, nr. 8, Cluj 1928, p. 11
[527] *Universul*, Anul 55, nr. 13, Bucureşti 1938, p. 12

nu exista o legătură de cale ferată între Maramureș şi Nordul Transilvaniei şi Bucovina, și nici între Transilvania şi Bucovina, iar între Transilvania şi Moldova se afla o singură legătură, între Sudul Moldovei şi centru Transilvaniei, prin Adjud-Comăneşti-Petru Rareş. / Absența acestor legături economice şi turistice între acele provincii a fost dureros simțită, sub toate aspectele înfățişetoare. / Aşa se explică de ce, când, de anul trecut, până în vara aceasta, s-au dat exploatării liniile **Vatra Dornei – Iiva Mică**. **Salva – Vişeu** şi **Telciu – Moisei**, dl ing. Ion Macovei, în calitate de director generai al căilor ferate, anul trecut, şi ca ministru al comunicaţiilor, anul acesta, a evidențiat marea operă națională ce s-a înfăptuit de români şi numai de români, atât ca planuri, cât şi ca execuție, deşi linia **Ilva Mică – Vatra Dornei** este cea mai grea linie ce s-a executat în țara noastră.

Importanţa economică şi culturală. / În Nordul țării, legătura între părţile N. E şi N. V. ale Transilvaniei se făcea pe o linie de peage, ce trecea prin Slovacia. Azi se face numai prin ţara noastră. / Prin noua linie **Salva – Vișeu**, tot centrul Transilvaniei a obținut o legătură directă cu Maramureșul, care a fost şi mai valorificat prin darea în exploatare a liniei **Telciu – Moisei**. / Ținutul voievodal al Maramureşului descălecător de domni, vitregit, sub dominațiile străine, are, de acum, ținuturile străbătute de noi linii ferate, care îl leagă rapid cu Transilvania şi, prin **Ilva Mică**, cu Bucovina, atât de scumpă nouă prin toate vestigiile trecutului şi aşezările milenare ale românismului, precum şi prin torța creatoare ce se manifestă în zilele noastre. / Dar linia **Ilva Mică – Vatra Dornei** leagă Nordul Moldovei şi Bucovina, prin Dărmăneşti, nu numai cu Maramureșul, ci şi cu Estul Transilvaniei, prin **Dej –**

Zalău – Săcueni, și cu centrul țării, prin **Dej – Apahida – Teiuş**, cu ramificaţii în toate regiunile transilvănene, valorificând toate aceste regiuni pur româneşti. / Aceste lucrări au costat, pe calea ferată: / a). linia **Telciu – Moisei**, lungă de 40 km, 60 milioane lei; / b). linia **Salva – Vişeu**, lungă de 40 km, 1 miliard 300 milioane lei; c). linia **Ilva Mică – Vatra Dornei**, lungă de 62 km, 1 miliard 200 milioane lei. / Toate aceste linii trec prin poziţiuni de o frumusețe nebănuită, prin masive muntoase care au necesitat construirea de numeroase tuneluri, poduri, viaducte şi nenumărate şi variate lucrări de artă. / Linia **Salva – Vişeu** are două tuneluri, lungi de 2.570 m, 17 viaducte, 31 poduri, 161 podețe etc. / Linia **Ilva Mică – Vatra Dornei** are 9 tuneluri, 10 viaducte, 32 poduri, printre care unele în curbe, 149 podețe etc. / Pe această linie circulă, actualmente, o pereche trenuri accelerate, două perechi trenuri de persoane şi numeroase trenuri de marfă. / Aceste linii – după terminarea stării de război, în care se află Europa – vor fi chemate să rezolve, în şi mai mare măsură, cerințele economice ale întregii țări. Ele au şi ridicat prețul pământurilor, prin valorificarea produselor, prin posibilitatea de transport a exploatărilor manganului, pietrei, lemnăriei şi alte produse ale solului atât de îmbelşugat în aceste regiuni.

Valoarea turistică, / Pentru cunoașterea frumuseților țării noastre – linia parcurge numai ținuturi muntoase de brazi, la altitudinea de 700-800 m mijlociu, prin defileuri minunate – dl ministru Macovei intenționează, când vremurile se vor liniști, să dea avantaje de călătorii turistice, pentru ca, pe lângă schimbul de mărfuri, românii să se cunoască mai bine şi să admire din plin minunile țării în care ne-am aşezat şi am rămas, de două milenii, pre-

cum şi lucrările de tehnică şi artă săvârşite de români.

Transporturi tot mai masive. / În primele 7 luni ale anului acesta s-au transportat, numai pe linia **Ilva Mică – Vatra Dornei**, cu trenuri de călători, 17.899.500 tone brute pe km; trenuri de marfă, 39.771600 tone brute pe km; călători, pe km, 14.727.000 şi mărfuri 18.037.500 tone pe km. / Aceste date sunt în creștere, faţă de anul trecut şi susceptibile de a fi mult sporite, când evenimentele se vor linişti”[528].

Szilágyságer Volkstracht zu Deésháza.

[528] *Universul*, Anul 57, nr. 233, Bucureşti 1940, p. 7

MOIŞA

(Moyus, judeţul Mureş)

1256: „Component al comunei **Glodeni**, satul **Moişa** este situat în zona de izvoare a pârâului Almos, afluent al pârâului Şar, pe drumul comunal ce leagă satele **Merişor** şi **Săbed**. Dintre localităţile înconjurătoare, împreună cu satul Merişor, satul **Moişa**, fost Majos, în ungureşte Mezómajos, are cea mai veche atestare documentară, în anul **1256** fiind consemnat ca **terra Moys**; în anul **1323** este amintită ca **villa Moys**, în anul **1344** sunt amintiți nobili din localitate: **nobilis de Moyus**, în anul **1357** este sub forma **Moyus**, în anul **1397**, **villa Maius**, în **1413**, **Mayws**, în **1461** face parte din localităţile româneşti ce plătesc darea în oi: census quinquagesimalis Mayws Michaelis Zenthpal, în anul **1471** – **Maias**, în anii **1587-1589**, **Maios**, în **1733**, sub forma românească de **Moysa**, în **1750** – **Moyse**, în **1760-1762** – **Moisza**, în **1824** – **Majos, Mojse**, în **1850** – **Moisza**, iar în anul **1854** – **Majos, Moisa**. / Dintre localităţile componente ale comunei Glodeni, doar **Merişor** şi mai ales **Moişa** şi-au menținut originea etnică, pe când la **Glodeni** si mai ales la **Păcureni**, numărul românilor abia cuprinde câteva suflete şi doar bisericile de lemn, care din fericire s-au păstrat, mai sunt martorii de credință ale trecutelor vremuri.

Conscriptiile secolului al XVIII-lea şi recensămintele din perioada următoare ne înfățișează localitatea **Moişa** ca pe o aşezare relativ mică, ale cărei număr de locuitori, după ce o perioadă a cunoscut ușoară creştere, în ultimele decenii ale secolului al XX-lea să scadă în mod dramatic”[529].

1355, iulie 16, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că, înfăţişându-se „Ioan, fiul lui Ladislau de **Moişa** (Moyus, judeţul Mureş), pe de o parte, iar pe de altă parte Andrei, fiul lui Iacob, fiul lui Apa de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), pentru sine şi pentru Iacob şi Dionisie, fiii aceluiaşi Apa, precum şi pentru Grigore şi Apa, fiii lui Ioan, fii ai aceluiaşi Apa, fraţii săi, a spus Ioan, fiul lui Ladislau, că, fiind strâmtorat de nişte nevoi ale sale, a zălogit o dreaptă pătrime din moşia sa numită **Sânmartin** (Zenthmartun, azi **Sânmărtinu de Câmpie**, judeţul Mureş), aflătoare în comitatul Cluj, lângă râul Lechinţa, cu toate folosinţele, de acum, până la împlinirea unui an, acestor Andrei, Iacob şi Dionisie, fiii lui Iacob, şi lui Grigore şi Apa, fiii lui Ioan, fiii lui Apa, pentru 12 mărci, socotindu-se fiecare marcă la 80 de groşi”[530].

1357, ianuarie 17, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei face cunoscut că, venind „Andrei, fiul lui Iacob, fiul lui apa de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), iar pe de altă parte Ioan, fiul lui Ladislau de **Moişa** (Moyus, judeţul Mureş), acel Ioan a mărturisit că a

---

[529] Man, Ioan Eugen, *Biserici din judeţul Mureş / Monumente de artă populară românească*, Editura Reîntregirea, Târgu Mureş 2004, p. 388

[530] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 330, pp. 347, 348

zălogit, până la împlinirea unui an, magistrului Andrei, pentru 8 mărci, fiecare marcă fiind socotită la 80 groşi, a şasea parte, aşezată spre apus, din cele tri părţi ale moşiei sale, numită **Sânmartin** (Zenthmartun, azi **Sânmărtinu de Câmpie**, judeţul Mureş), aflătoare în comitatul Cluj"[531].

1358, ianuarie 21, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că, potrivit unei scrisori de îndatorire, înfăţişată, în numele stăpânului său, de „Ioan, fiul lui Marcu, slujitorul magistrului Andrei, fiul lui Iacob, nobil de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), Ioan, fiul lui Ladislau de **Moişa** (Moyus, judeţul Mureş) trebuia să răscumpere, în ziua Botezului Domnului, de la magistrul Andrei, fiul lui Iacob, pentru 8 mărci, marca fiind socotită la 80 de groşi, sub pedeapsa plăţii îndoite… a şasea parte din cele trei părţi ale moşiei sale, numită **Sânmartin** (Zenthmartun, azi **Sânmărtinu de Câmpie**, judeţul Mureş), aflătoare în comitatul Cluj, şi anume cea aşezată spre apus… Ioan fiul lui Ladislau, n-a venit la soroc, nici n-a trimis pe cineva, nici s-a grijit să răscumpere zisa bucată a sa de moşie de la magistrul Andrei, fiind aşteptat patru zile în şir"[532].

1358, octombrie 9, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei face cunoscut că, înfăţişându-se „Ioan, fiul lui Ladislau, nobil de **Moişa** (Moyus, judeţul Mureş), iar pe de altă parte Andrei, fiul lui Iacob, fiul lui Apa, nobil de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), pentru sine şi pentru Grigore şi Apa, fiii răposatului Ioan, fiul

[531] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 78, pp. 78, 79
[532] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 209, pp. 211, 212

aceluiaşi Iacob, fiul lui Apa, acest Ioan, fiul lui Ladislau, nobil de Moişa, a mărturisit că vinde… dreapta pătrime a sa din moşia **Sânmartin** (Zenthmartun, azi **Sânmărtinu de Câmpie**, judeţul Mureş), aflătoare în comitatul Cluj, lângă râul Lechinţa, împreună cu toate folosinţele… suszişilor Andrei şi Iacob, fiii lui Iacob, Grigore şi Apa, fiii răposatului Ioan, nobili din Beclean, pentru 40 mărci, socotind fiecare marcă la 80 de groşi”[533].

1360, noiembrie 14, Oarda: Vicevoievodul Petru porunceşte să i se dea „fără întârziere despăgubire lui Ştefan, orăşean din **Sibiu** şi celorlalţi soţi ai săi, din partea iobagilor magistrului Konya, anume din partea lui Ioan, fiul lui Ladislau de **Moişa** (Moius, judeţul Mureş), a lui Ladislau, fiul lui Simion de **Tuşin** (Tusun, azi **Tuşinu**, judeţul Mureş) şi a lui Ioan, fiul lui Mihail de **Giurfalău** (Gergfalua, Gyurghfalua, azi **Gheorgheni**, judeţul Cluj) şi a oricăror altora, care au luat parte la jefuirea făcută”[534].

1733: „Conscripția anului **1733,** a lui Clain, prezintă **Moişa** ca având un număr doar de 19 familii de uniţi, adică 95 suflete, care aveau doi preoţi, pe popa Ioan şi popa Lupu, iar în folosință biserica de lemn. La câţiva ani distanță, conscripția din anul **1750** consemnează pe cei 114 români de credință greco-catolică, care aveau un preot şi biserica. Presupunem că alături de creştinii greco-catolici existau şi ortodocşi, cunoscut fiind faptul că cele două conscrieri se referă doar la românii uniți. În schimb, conscripția lui Buccow, din anii **1760-1762**, ne prezintă

[533] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 321, pp. 333, 334
[534] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 533, pp. 573, 574

următoarea situaţie: existau 8 familii de uniți, care aveau preot, precum şi biserica, şi 13 familii de ortodocşi, cu un preot, dar fără biserică. / Recensămintele din perioada modernă sunt mai cuprinzătoare, ele permițând o mai bună apreciere a mărimii localităților şi structurii populaţiei. Recensământul din anul **1857** ne înfăţişează satul **Moişa** ca pe o localitate relativ mică, penultima dintre actualele componente ale comunei de care aparţin. Avea **Moişa** un număr de 67 case, cu 66 locuinţe şi 362 locuitori, care, după religie, constituiau 341 greco-catolici şi 21 reformaţi… / Şematismul de la **1900** ne prezintă următoarea structură a populației, după religia avută: 396 greco-catolici, 24 reformați, 5 izraeliti. Tot Şematismul ne face cunoscută o primă înştiinţare a ctitoririi bisericii: „Bis. de lemn din an. **1752**, in onoarea ss. Archangeli". Continuăm aceste date statistice cu recensământul din **1910**, care ne prezintă următoarea situație: existau un număr de 107 case, tot o localitate mai mică, cu un număr de 480 locuitori, care, după limba maternă erau constituiţi în 452 români, 23 maghiari, 3 germani şi 2 alţii, iar după religie: 1 ortodox, 456 greco-catolici, 1 romano-catolic, 19 reformaţi şi 3 izraeliţi. În anul **1992**, numărul locuitorilor scade la 389"[535].

1752: La **Moişa**, sursele documentare confirmă „existenţa lăcaşului de lemn, iar Şematismul îl datează la **1752**. În acest context de date, opţiunea noastră e că întradevăr e vorba de o strămutare, de la **Ibăneşti**, la **Moişa**,

[535] Man, Ioan Eugen, *Biserici din judeţul Mureş / Monumente de artă populară românească*, Editura Reîntregirea, Târgu Mureş 2004, p. 388

reconstruirea bisericii fiind însoțită de extinderea ei, pentru a putea primi cât mai multi oameni”[536].

1918, noiembrie 27: „Protocol luat în adunarea generală a poporului, precum și a Consiliului Național Român din **Moișia de Câmpie**, ținută la 27 noiembrie 1918, în care cu unanimitate de voturi se alege de delegat Onoratul Nicolau Poravu, preot greco-catolic, care va reprezenta comuna **Moișia** la Marea Adunare Națională, ce se va ține la 1 decembrie 1918 în Alba Iulie (Bălgrad): / Zaharia Oltean, notar / Alexandru Conți / Todor Oltean / Alexandru Roșca / George Oltean / Pavel Pop / Teodor Pop / Gavril Bocicor / Petrea Roșca / Ilie Șopteran / Vasile Popp / Vasile Bocicor / prin Teodor Popp”[537].

Der Königſtein (Királykö), von der Roſenau-Zerneſter Straße her.

[536] Man, Ioan Eugen, *Biserici din judeţul Mureş / Monumente de artă populară românească*, Editura Reîntregirea, Târgu Mureş 2004, pp. 388, 389

[537] Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Colecția documente, *Documentele Unirii*, vol. III, f. 119-121

MOIŞENI

(Moyzin, judeţul Maramureş)

1365, februarie 2 (Întăritură, în 11 august 1373): „Balc, fiul lui Sas şi fraţii săi, Drag, Dragomer şi Ştefan" primesc întăritură pentru „moşia **Cuhea**, cu pertinenţiile sale: **Jeud Bachov**, ambele **Vişae**, **Moyseni**, **Borşa** şi ambele **Selişte**, confiscate de la Bogdan Vodă, ieşit la Moldova şi căzut sub nota de infidelitate"[538].

1450, iunie 16, Pesta: „La mandatul judelui Curiei regeşti, Mihail, fiul lui Ştefan, voievod din **Dolha**, alt Mihail, fiul lui Bogdan, Ambrosiu, ful lui Stanislau, Joan, fiul lui Georgiu Porcolab, Mihail Orda și Georgiu Peterman se introduc, fără contrazicere, în posesiunea moșiei **Moiseni**"[539].

1453, iunie 29, Cluş: „Joan din Huniad, Comite perpetuu din Bistrița, Căpitan suprem în Ungaria dăruieşte keneziatul din **Moiseni** lui Mihail și ambilor Joani, fiii lui Grad, lui Juga, Radul, Iwan Zay Mayy, fiii lui Vlad din **Selişte**, și lui Georgiu Grad, deoarece primise infor-

[538] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 65

[539] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 204, pp. 345, 346

mațiune sigură că keneziatul e al lor și nu al lui Mihail din **Dolha**, cui i-a fost dăruit”[540].

1465, noiembrie 5, Sziget: „Ladislau Mare și Simon Bizo, comiţii ţării Maramureșului, și patru juzi ai nobililor adeveresc că, în urma mandatului regesc şi din comisiunea lui Emeric din Zapolia, comitele ţării Sepușului, au introdus din nou pe Ambrosiu din **Dolha** în posesiunea moșiei **Moiseni**”[541].

1468, februarie 5, Debrețin: „Donaţiunea nouă a regelui Mathia Corvinul, pin care dăruieşte nobilitatea (kenesiatul) moșiei **Moiseni** lui Joan Juga, alt Joan, Blașiu și Simon din **Vişeu**, întărind prin aceasta donaţiunea părintelui său Joan din Huniad”[542].

1468, februarie 23, Sziget: „Relaţiunea lui Joan din Urmezö și Lorenţiu Literat, vicecomiți, Blașiu din **Bârsana**, Sandrin din Deseşti (**Dereşti**), Ladislau din Slatină (**Hoteni**) şi Mihail Lungu din **Săpânța**, patru juzi ai nobililor, către regele Mathia Corvinul, despre aceea că, înaintea scaunului judecătoresc al comitatului, ascultând pe vecinii moșiei **Moiseni** și pe alți nobili ai comitatului, aceştia cu toți au mărturisit, sub jurământ, că moșia Moiseni a fost a lui Ambrosiu din **Dolha**, dar, în anul 1467, nobilii din ambele **Vișae** şi din **Selişte** au ocupat-o cu putere de la Ambrosiu. Pentru aceea, au scos pe Simon și pe Ştefan din Vişeu, pe Nicolau Popa și Ladwan din **Vişeu de jos** și pe Ivașko Juga din Selişte din posesiunea

---

[540] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 217, pp. 369, 370

[541] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 274, pp. 471, 472

[542] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 281, pp. 482, 483

acesta și au introdus, tot în aceea, pe numitul Ambrosiu, iar pe cei scoși i-au citat înaintea regelui”[543].

1468, martie 27, Strigoniu: „Mandatul regelui Mathia Corvinul pentru introducerea lui Carul, Joan, Jool, Vancha, Vlason, Radul, Petru, alt Joan, Juga şi Simon din **Vişeu**, și a lui Joan Vlad din **Selişte** în kenesiatul posesiunii **Moiseni**, ce îl au cu drept de moştenire. Introducerea se face fără contrazicere”[544].

1486, decembrie 3: „Nobilii Joan, fiul lui Vlad, și Joan, fiul lui Juga, din **Selişte**, vând trei sesii, două în **Selişte** şi una în **Moiseni**, lui Joan Hathal și fraţilor săi Ivașko, Nechita și Georgiu, pentru 10 florini de aur una, cu condiția ca cumpărătorii să-l onoreze pe Joan Vlad, la sărbătorile de Paşti şi de Crăciun cu colaci, iar în ziua de Sân-Nicoară, cu un prânz bun”[545].

1489, ianuarie 25: „Nobilul Steczko, fiul lui Nan din **Vişeu de sus**, dăruieşte, din iubire frăţească, nobililor Joan Vlaad și Joan Juga din **Selişte** jumătatea moșiei **Moiseni**, cu munţii Vâlcănescu, Cher, Lucăcească și jumătatea muntelui Sciol”[546].

1593, mai 24: „Litere (scrisoare) de împărțire, prin care moşiile rămase după Pop Lazar din **Budeşti** se împart în trei, astfel că lui Grigorie Pop i-a venit partea în **Lăpuşul de sus** (târgul Lăpuş Lăpușul Românesc, Oláhlápos, judeţul Maramureş), iar moșiile din **Rogoz** (înglo-

---

[543] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 282, pp. 483, 484

[544] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 284, pp. 489, 490

[545] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 336, pp. 582, 583

[546] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 343, pp. 594, 595

bat în târgul Lăpuș), **Budeşti**, **Vişeu**, **Moiseni** și **Borșa** se împart în două între Tămaș Pop și cumnatul său Mihai Dumitru, bărbatul Mariei Pop, pentru că aceştia au petrecut bătrânii şi au purtat procese pentru aceste moșii. La învoire au fost de faţă 24. bărbaţi nobili de atunci”[547].

1737: „O inscripţie în matricula bisericii: Biserica cea veche, de lemn, din **Certadie** s-a edificat în **1737**. Preot au fost tartoczi Papp Elek, fetu Popp Janos. Curator Stan Onuţiu Stope”[548].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Mois** de Berbeşti, din comitatul Marmaţiei, în comuna Moişeni, 1470, 57 familii.

Pap de Tirsoltz, din comitatul Satmarului, în comuna Moişeni, 1 familie.

Pap de Sepintia (Săpânţa), din comitatul Marmaţiei, în comuna Moişeni, 2 familii”[549].

1924: „Femeia Catinca Maria din **Moişeni** a fost mușcată de un câine. Ea n-a băgat în seamă rana şi nu s-a arătat doftorilor. Câinele însă a fost turbat, precum se vede, pentru că, după 6 săptămâni, biata femeie a turbat şi și-a mușcat pe cei trei copii, pe soţul său şi pe tatăl său. Toţi au fost duși la clinica din Cluj”[550].

1935: „În faţa primăriei **Satu-Mare**, lângă statuia de bronz a soldatului român, eroul de la Mărăşeşti şi Tisa, cu ochii vultureşti îndreptaţi spre granița apropiată, era clădită o frumoasă tribună, împodobită cu drapelele naţiei

---

[547] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 366, pp. 638, 639

[548] Pop, Dariu, *Mărturii strămoşeşti*, Satu Mare 1938, p. 63

[549] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 18, 19

[550] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 17, Blaj 1924, p. 6

noastre şi cu strălucitoare flori de toamnă… / O muzică militară, aşezată în față, a început marşul vioi al defilărilor, obişnuită cu asemenea prilejuri… / În frunte, **stegarii de nuntă din Moișeni**. Flăcăi îndrăciţi, cu pălăriuțele negre ca nişte cuiburi, cu pletele retezate scurt peste frunţi de hondori, cu „gacii" largi în creţe mărunte, şi cu nelipsita străicuţă în puişori de arnici, care-i „îmbracă" peste cămaşa scurtă, de cânepă. În şerparele înguste, pe sub cămăşi, lucesc şerpeşte prăsele lucii de cuțite şi cosoare, cum purtau ostașii lui Decebal, în vremurile de mult apuse, / Sar toţi ca nişte căişori buiaci, hupai-hupai, şi chiuie neîncetat, de te furnică la inimă, / Iată şi femeile, cu colacii, pe care îi poartă pe cap, legaţi în ştergare, şi-i joacă dupăind, cum nu se poate vedea nicăieri în țară. Vin şi mirii, înaintea cărora neveste tinere aruncă grăunţe de grâu curat, să le fie viaţa îmbelşugată şi cu rod. / Doi staroşti, cu uiegile de rachiu în mâni, țin sfadă în tăiş de versuri şi închină lung, să fie cununia cu noroc"[551].

1936: „Satul **Moişeni**, din Ţara Oaşului, are 220 gospodării, 911 suflete, 448 bărbaţi, 463 femei ; Români 869, Maghiari 6, Evrei 6, Slovaci 15, Ţigani 5. Neştiutori de carte: 209 bărbaţi şi 286 femei, adică 73,22 %. Lectură redusă la Biblie şi câteva cărţi de rugăciuni… /

Convorbirea cu Mic Nicoară, de 31 ani, având 6 clase primare, soţia acestuia, Bârtă Măricuţa a lui Mihai, de 24 ani, analfabetă, şi Mic Ion a lui Grigor, de 55 ani, analfabet, a fost stenografiată de studentul în filosofie Neacşu Dumitru, membru în echipa trimisă de Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol" să activeze pentru

[551] *Unirea Poporului*, Anul XVII, nr. 39, Blaj 1935, p. 4

ridicarea culturală a satului **Moişeni** din Tara Oaşului. / Moiş Ţâţâie a Petrii Irincäi – soţia lui Baltă Grigor”[552].

Bauern aus Maramureș
Peasants of Maramureș
Țărani din Maramureș
Paysans de Maramureș

[552] Focşa Gheorghe, *Contribuţii la cercetarea mentalităţii satului Moişeni*, în *Sociologie Românească*, Anul I, nr. 1, Bucureşti 1936, pp. 36, 45

MOLDOVA NOUĂ ŞI VECHE

(Radimna, azi **Moldova Nouă**, judeţul Caraş-Severin)

1370, mai 12, Şemlacu Mare: Palatinul Ungariei dă de ştire că, înmulţindu-se „răufăcătorii şi tâlharii din regatul său, regele ne-a trimis în oricare comitate ale regatului, pentru a ţine adunări obşteşti, şi noi am ţinut adunare obştească cu obştea nobililor şi a altor oameni, de orice stare şi seamă, din comitatul Caraş, aproape de oraşul **Şemlac** (Mezeudomplyo, azi **Şemlacu Mare**, judeţul Timiş), pentru a înfrâna pe hoţi şi pe tâlhari, a stârpi pe orice răufăcători şi a împărţi, oricui s-ar plânge, dreptatea cuvenită. În acea adunare, am cerut obștii nobililor zisului comitat să ne dea, ca asesori juraţi, pe Ioan, fiul lui Ladislau, fiul lui Pousa, Ioan zis Babig, Andrei zis Torma, Dionisie zis Kepe, Toma zis Dyakolch, Petru, fiul lui Laurentiu, Nicolae de... usnuk, Petru, fiul lui Gegus, Ştefan de Bayton (dispărut, judeţul Timiş), Ladislau, fiul lui Gal, Nicolae, fiul lui Andrei, şi Toma, fiul lui Cosma de Ianova (dispărut, judeţul Caraş-Severin), şi apoi acei asesori juraţi, împreună cu Petru, fiul lui Chulnuk, vicecomitele Emeric, fiul lui Ioan de Helymba (dispărut, lângă Şoşdea, judeţul Caraş-Severin), Gheorghe cel Roşu, Simion, fiul lui Heym de Teyed (dispărut, în Banat), si Mihail, fiul lui Petru de Biserica Albă (în Serbia), atingând lem-

nul Crucii Domnului, au jurat… Şi ţinând între ei sfat chibzuit, ni i-au trecut în condica lor, drept hoţi obşteşti şi răufăcători înveteraţi, care trebuie scoşi în afara legii şi predaţi spre a-şi căpăta cuvenita pedeapsă, pe Prosa, iobagul magistrului Ladislau, fiul lui Gal de **Omor** (Umur, Vmur, azi **Roviniţa Mare**, judeţul Timiş), locuind pe moşia aceluia Kundench... la magistrul Ladislau, locuind pe moşia sa **Denta** (Dench, judeţul Timiş); pe Benedict zis Orrus, iobagul acelui magistru Ladislau, locuind în zisul sat Denta; pe Toma cel Roşu, care locuieşte în oraşul **Şemlac**, iobag al regelui; pe Ioan, fiul lui Avram, locuind în zisul oraş; pe Hranoya cnezul, iobag regesc, locuind în satul Zuhor (dispărut, judeţul Timiş), ca gazdă de hoţi; pe Ladislau, fiul lui Brata cnezul, iobag regesc, locuind în satul Zcepteleky (dispărut, în Banat), de asemenea gazdă de hoţi; pe Bratak, iobag regesc, locuind în satul Soma (dispărut, judeţul Timiş), pe pământul ce ţine de cetatea) Erdsomplyo (cetate în judeţul Caraş-Severin); pe Valentin, fiul lui Nicolae cnezul, iobag regesc, locuind în satul lui Petru, fiul lui Balc, pe pământul ce ţine de Borzwafeu (dispărut, judeţul Caraş-Severin); pe Bratizlou si Bucha, iobagii magiştrilor Benedict şi Petru, fiii lui Pavel, fiul lui Heem, locuind în satul **Radimna** (azi **Moldova Nouă**, judeţul Caraş-Severin); pe Vanchuk, locuitor pe pătrimea fiicelor din moşia **Doman** (Doman, judeţul Caraş-Severin): pe Drugan, iobag regesc, locuind în satul Basta (dispărut, judeţul Caraş-Severin), ce tine de cetatea Erdsomplyo; pe Ladislau..., iobag regesc, locuind în Moxond (ţinut în Serbia); pe Andrei, fiul lui Toma zis Kutus, care e pribeag; pe Iacob, fiul lui Kopaz, ce se ascunde; pe Choga şi pe Petru, fiul lui Tudor, locuind în satul Hom (dispărut, judeţul Caraş-Severin), iobagii lui Francisc, fiul

magistrului Konya, fostul ban; pe Stoica şi Voicu, fiul său, iobagii zisului Francisc, locuind în satul Ters (dispărut, judeţul Caraş-Severin), gazde de hoţi; pe Bakaan, care se ascunde; pe Boguzlou, care e pribeag; pe Radouch, locuind în satul Bozyas (dispărut, judeţul Caraş-Severin), iobag al lui Nicolae, fiul lui Nicolae de Jank (dispărut, judeţul Caraş-Severin); pe Rada, fiul lui Mycos, locuind în satul **Hom**, iobag al sus-zisului Francisc, fiul magistrului Konya, şi pe Wolp, fiul lui Ztyrw, iobag al regelui, locuind în satul Novak (dispărut, în Banat); pe Mihail, fratele suszisului Bucha, iobag regesc ce locuieşte în satul Kuzegh (dispărut, în Banat) şi ţine de cetatea Galambuch (cetate în Serbia); pe Kychyn, fiul lui Nogyhna, ce e pribeag; pe Rados fiul lui Tyseu, iobag regesc, locuind în satul Teremfeu (dispărut, în Banat); pe Farkas, altfel numit și Faryan, pe Veytyh, Benche, Buchan şi Luca, ce sunt pribegi; pe Stoian, fiul lui Bratyzlou, care stă în satul Karalus (dispărut, judeţul Timiş), pe pământul ce ţine de oraşul **Şemlac**; pe Dumitru zis Bychench şi Drusoys, iobagii lui Toma, locuind în satul său numit Matyaz (dispărut, lângă Ilidia, judeţul Caraş-Severin); pe Mykola, locuind în satul Kygyos (dispărut, în Banat), făuritor de bani falşi; pe Ladislau, fratele sus-zisului Mykula, care şade pe lângă magistrul Karapch, făuritor de bani falşi; pe Ladislau, fiul lui Kragnus, iobag regesc, locuind în satul Kragunfalva (dispărut, judeţul Caraş-Severin), pe pământul ce ţine de **Ilidia** (Ilyed, judeţul Caraş-Severin), ca gazdă de hoți; pe Ratk, iobagul lui Petru, fiul lui Heem, locuind în satul **Ersig** (Egerzeeg, Egerzegh, Egurzeg, Egurzeegh, judeţul Caraş-Severin); pe Gozcyn, care e pribeag, pe Dobra, iobagul lui Gheorghe, fiul... răposatului voievod, locuind în satul Teyed (dispărut, în Banat);

pe Ztahna, care e pribeag; pe Buda şi Haal, iobagi regeşti ce stau în satul Almaş (dispărut, în Banat); pe Sysa, rătăcind fără căpătâi; pe Dobray şi Prodan, fiul lui Balkonya, şi pe Pryan, iobagi regeşti ce locuiesc în satul Herczek (?); pe unul zis V... care este pribeag; pe Wolka, iobagul lui Zemere, locuind în satul Talyanfalwa (dispărut, în Banat); pe Syuka, fiul lui Ztanyzlou, ce stă ascuns; pe Toma zis... iobagul... locuind...; pe Horgach, iobagul fiul lui Nicolae, locuind în satul Chazarteteu (?); pe Vasile şi pe Luca, fiul lui Mladin, ce sunt pribegi; pe Veze, rătăcind fără căpătâi; pe Ladislau, fiul lui Drayan, şi pe Rada, fratele său, ce sunt pribegi; pe Valentin, fiul lui Luca, ce stă ascuns; pe H..., pe Zla...; pe Blasiu, iobagul magistrului Petru, fiul lui Heem, locuind în Ersig; pe Rad, locuind în satul Rad (dispărut, lângă Belinţ, judeţul Timiş); pe Olyad, fiul lui Dragoya, ce stă ascuns; pe Kya, fiul lui Druguzlou; pe Mihail zis Buka, ce stă în satul **Giulvăz** (Giulvez, judeţul Timiş)... şi pe Mekenye, fiul lui Kur, locuind în Şemlac.

Şi cum aceşti răufăcători, puşi în afara legii, deşi au declarat că se vor supune legii şi dreptăţii, nu s-au îngrijit să vină sau să trimită pe cineva la acea adunare a noastră şi să se supună judecăţii… am hotărât ca, oriunde şi la oricine ar putea fi găsiţi, de către oricare şi de oricine, acei răufăcători toţi sau unul câte unul să aibă dreptul de a-i ucide, spânzura şi căzni pe unii ca aceştia, cu orice chin, şi de a-şi lua şi ţine pentru sine bunurile şi lucrurile lor”[553].

1551, Evlia Celebi: „Eialetul **Timişoarei**. Cuprinde şase sangeacuri. Are un defterdar (similar logofătului)

[553] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 511, pp. 770-774

de vistierie, un intendent al condicilor, un defterdar de timar (cel care se îngrijeşte de problemele financiare ale feudelor, denumite timar), un defterdar pentru avuţia padişahului, un chehaia de ceauşi şi un intendent de ceauşi, precum şi douăzeci şi două de agale (căpetenii de oaste) cu tuiuri, pentru paza cetăţii, dizdar (comandant al cetăţii), ceribaşi (căpetenii ale unui corp de oaste) şi alaibei (şeful unui alai, adică regiment). Fiind cucerită pe vremea domniei sultanului Mehmed han al IV-lea (1648-1687, în 1658, de către Köprülü Mehmed paşa, **cetatea Ineu** a devenit, acum, reşedinţă de sangeac pentru paşa de Timişoara. Celelalte sangeacuri sunt: 1648—1687, **Lipova**, **Cenad**, Gyula (în Ungaria), **Moldova** (Morova, Moldova Veche, judeţul Caraş-Severin), **Caransebeş**, cucerit de curând, **Lugoj**, cucerit de curând, sangeacul **Făget** şi sangeacul **Arad** şi sangeacul **Becicherec** (Becicherecul Mic, judeţul Timiş). Mai târziu, oraşul a devenit vacuf-ul (fundaţie religioasă, care nu avea voie să-şi înstrăineze bunurile) lui Sokollu Mehmed paşa, însă sangeacul este vacuf"[554].

1791: „Consiliul de război încuviinţează înfiinţarea a 7 şcoli triviale pentru regimentul româno-iliric, în: **Biserica Albă**, **Mehadia**, **Moldova**, **Slatina**, **Bersasca**, **Bozovici** şi **Caransebeş**"[555].

1904, Diaconovich: „**Moldova Veche** (Muldava şi Mudava), comună rurală în Banat, comitatul Caraş-Severin, la 3,5 km de la Boşneag, lângă Dunăre; 1.500 locuitori, dintre care două treimi sunt sârbi şi o treime ro-

[554] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 329

[555] Buracu, Coriolan, Pr., *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeş 1932, 14

mâni, care însă nu sunt despărțiți ierarhiceşte şi-s aproape sârbizaţi. **Moldova Nouă** – vezi Boşneag”[556].

1928: „În comuna **Măceu** a avut loc, duminică, un cere cultural, sub preşedinţia dlui Alexandru Vlădulescu, învăţător în **Moldova-Nouă**. Înainte de masă, s-a ținut un *te-deum*, la biserica satului, de părintele Mitrofan, şi învățătorul Dumitru Cocor, a ţinut, la şcoală, o lecţie practică cu elevii clasei a III-a, după care a urmat critica lecţiunii între învăţătorii Arcan şi Îmbucătură. Toţi cei 12 învăţători au luat masa la Dumitru Cocor şi, după masă, s-au ţinut prelegeri sătenilor din sat de către domnii învăţători Ciorbovici din **Pojejena**, Îmbucătură din **Radinua** şi Arcan din **Moldova-Nouă**, şi diferite producţii de către elevii şcolii”[557].

Im Apuseni-Gebirge
In the Apuseni Mountains
In Munții Apuseni
Dans les Monts Apuseni

[556] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 314
[557] *Svastica Banatului*, Anul II, nr. 20, Timişoara 1928, p. 4

MONOR

(magh. Monorfalva, Monor, germ. Mindendorf, Mindorf, săs. Mindendref, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1841: „**Târgurile de la Monor**. / Între exponatele Muzeului de artă şi tehnică populară din comuna **Monor**, judeţul Bistrița-Năsăud, sunt câteva documente care recompun pagini memorabile privind ultimele secole din istoria Transilvaniei. Printre acestea, este și **Diploma pentru ţinerea unui târg în satul Monor**, acordată de Ferdinand I, împăratul de la Viena, în anul **1841**. / O serie de împrejurări şi condiţii explică apariţia primelor târguri la **Monor**, ca fenomene sociale cu adânci implicaţii istorice, şi înfăţişarea lor succintă este mai mult decât binevenită, chiar necesară, pentru înţelegerea relaţiilor sociale din acea vreme. / **Satul Monor** este situat sub versantul sudic al munţilor Călimani. Documentele îl încadrează între localităţile de pe valea Şieului (deşi Monorul se află la izvoarele Luţului, sub piscul Poiana Tomi, şi care curge spre sud, până la vărsarea în Mureş), aşezări cunoscute şi sub numele de „satele de după târg” (de după târgul Bistriţei). Locuitorilor li se spune „mocanii de după târg”, atribut conferit pe o serie de însușiri şi ocupaţii suficient de evidente până în zilele noastre. Prin poziţia sa geografică, **Monorul** a fost şi rămâne satul de legătură între va-

lea Mureșului superior şi cea a Șieului; un sat cu o conturare istorică specifică vechilor aşezări şi care se reflectă atât economic, cât şi social, în trecutul acestei localităţi.

Mult timp, **Monorul** s-a aflat la întâlnirea a trei comitate: Cluj – de care aparţinea, Mureş-Turda şi Dăbâca, şi a drumurilor ce le legau; de aceea, ajunsese un loc potrivit de popas călătorilor şi târgoveţilor. Schimburile de bunuri între oameni, chiar dacă întâmplător şi în forme rudimentare, trebuie că s-au practicat şi aici cu mult înainte de organizarea şi încuviinţarea lor oficială. / Peste aşezările româneşti din aceste locuri s-au desfăşurat evenimentele istoriei aşijderea celorlalte din Transilvania. Mai pregnant şi de reţinut aici, lămuritoare şi în privinţa târgului, sunt cele aduse de militarizarea ţinutului năsăudean şi formarea Regimentului II român de graniţă. Masa locuitorilor de pe valea Șieului, care se încadrează în a doua fază, pentru a spori numărul la 3.000 de soldaţi, au fost ţărani iobagi. Din reconstituirile istoriei districtului reiese că: „Imediat după militarizarea celor 21 comune din valea Rodnei, apoi a satelor **Nușfalău** şi **Sântioana**, au fost militarizate – cum s-a amintit şi în alte locuri – comunele **Monor**, **Gledin**, **Şieut**, **Budacul Român** şi **Ragla** din valea Șieului, şi **Morăreni** şi **Ruşii Munţi**, din valea Mureșului. Privitor la aceste 7 comune nu avem documente referitoare la modalităţile şi condiţiile cu care ele au fost răscumpărate de la moşierii la care aparţineau. Alăturarea acestor localităţi la şirul de sate încadrate în unităţile grănicere acoperea un segment al arcului carpatin, ca să asigure: „Partea de frontieră dinspre Rodna şi Bistriţa, până înspre scaunul secuiesc al Gheorghenilor”. / La **Monor** se stabileşte sediul unei companii, care era formată din satele Gledin, Morăreni și Ruşii Munţi. Poziţia

geografică favorizează în măsură sporită îndeplinirea îndatoririlor militare. Dovezi că a mai avut asemenea rosturi în trecut sunt urmele a două cetăţi medievale din apropiere, situate pe piscurile înalte dinspre valea Mureşului. / Fixarea sediului companiei la Monor a impus ridicarea unor construcţii pentru încartiruirea soldaţilor şi ofiţerilor. În felul acesta, economia satului a fost de la început stimulată şi solicitată de nevoi iminente. Soldaţii trebuiau să-şi procure pe cont propriu cele necesare echipării. Articolul 71 al statutului e cât se poate de limpede: „Ca soldaţilor grăniceri români să li se facă orice uşurare posibilă, admitem, ca interimari, şi până când se va putea introduce uniformitatea în îmbrăcăminte, să poarte sumanul sur scurt, pantalonii (cioarecii) şi opincile obişnuite, dar cu conditia ca pantalonii să fie mai strâmţi, sumanele să fie uniforme şi prevăzute cu guler şi mâneci de culoarea stabilită pentru întreg regimentul". Echipamentul se confecţionează din ţesături produse de industria casnică. Se mai adaugă aprovizionarea din resurse proprii cu alimente, pe timpul numeroaselor servicii militare pe care le efectuau în cadrul regimentului şi în preajma plecării la lungile lor campanii"[558].

1900: „Adunarea generală a înfiinţării reuniunii „Caritatea" (din Şoimuş) nu s-a putut ţine, cu această ocaziune, fiind timpul prea înaintat şi de aceea s-a amânat pe ziua de 29 octombrie 1900. / **Banchetul**. Lu ora unu p. m., întreg publicul era adunat în grădina din mijlocul satului, unde poporul din **Şoimuş** s-a îngrijit de a încărca mesele cu de-ale mâncării, poftind pe toţi ospeţii la un

[558] Tanco, Teodor; Ilovan, Vasile, *Târgurile de la Monor (Diploma din 1841)*, în Muzeul de Istorie Cluj, *Acta Mvsei Napocensis*, VII, Cluj-Napoca 1970, pp, 609, 610

prânz frugal. După datina ce se practică la astfel ocaziuni, precum în tot locul, așa şi aici, a venit rândul toastelor. Începutul l-a făcut protopopul Silași, care a toastat pentru Episcopul Ioan Szabo, ca cap al diecezei în care se află comuna ce ne-a întrunit la această festivitate. Preotul Ioan Bârsan, din **Ruscior**, vorbeşte despre progresul dezvoltat la poporul greco-catolic din tractul protopopese al Bistriţei, în general, şi în special la poporul din **Şoimuş**, atribuind acest avânt energiei protopopului Silaş, ca şef al tractului, şi preotului Ioan Baciu, ca bun conducător al poporului din **Şoimuş**. Michai Baciu, preotul din **Sas-Feleac**, închină în sănătatea poporului din Şoimuş şi Ioan Baciu, parohul local, în sănătatea oaspeților. / **Concertul**. Corul plugarilor a delectat publicul cu mai multe piese forte frumos executate în cuartet, ce a fost răsplătit, din partea numerosului public, cu nenumărate aplauze. Dirigentul corului, dl Basiliu Baciu, şi cu această ocaziune a dat probă eclatantă despre energia şi tactica cum ştie dânsul să dirige tânărul **cor al plugarilor din Şoimuş**. / **Jocul şi Căluşerii**. Jocul s-a început cu o frumoasă *someşană*, după cure au urmat diverse dansuri poporale şi de salon. Când petrecerea era mai animată, se aud glasuri, prin public: „Vin căluşerii! Vin căluşerii!", publicul le face loc, muzica întonează *jocul căluşerilor* şi bravii tineri din comuna vecină, **Ragla**, costumat frumos ca căluşeri, în frunte cu falnicul lor vătav, se avântă-n joc și joacă cu atâta procesiune jocurile noastre istorice, „Căluşeriul" şi „Bătuta", încât a stors admirațiunea întreg publicului de faţă, care îi aplaudă frenetic. / Inteligența din jur a fost bine reprezentată la aceasta petrecere, aşa am văzut prin public pe doamnele Iuliana Silaşi din **Bistriţa**, Aurelia Soponescu din **Budatelnic**, Aurelia Juga (Iuga)

din **Arcalia**, doamna Nechita din **Sebeşul-superior**, doamna Thimariu din **Berla**, Anica Bojor din **Ardan**, şi domnişoarele Lucreția Mathe din **Chiraleş**, Elena Posmuşan din **Ragla**, Aurelia Bojor din **Ardan**; Lucreția Suia din **Neţu**, Carolina Rus din **Budacul-român**; Erina Marginean din **Budacul-român**; Emilia Păcurariu din **Ragla**, Veronica Popoviciu din **Buduş**, Leontina Duca din **Dumitriţa**, Elena Todoran din **Feleacul-săsesc**; Lucreția, Mariuţa şi Aurelia Baciu din **Şoimuş**, Rafila Roman din **Ragla**; apoi domnii Alesandru Silasi, protopop din **Bistriţa**, Ioan Marginean, căpitan de regiment, pensionar în **Ragla**, Michai Baciu, preot în **Feleacul-săsesc**, Ene Juga, preot în **Arcalia**, Teodor Oltean, preot în **Ardan**, Ioan Bârsan, preot în **Ruscior**, Vasiliu Nechiti, preot în **Sebeşul-superior**, Ioan Thimar preot în **Berla**, Larion Cujesdean, preot în **Budacul-român**, Elie Posmupan, preot în **Ragla**, Nichita Suia, preot în **Neţ**, Ștefan Todoran din **Feleac**, Georgiu Ungurean, tipograf din **Şoimuş**, Andrei Bugnar, ofiţer în rezervă şi practicant de poștă în **Karczag**, Teodor Adace, învăţător la şcoala fundaţională din **Monor**, Ioan Timiş, învăţător în Neţ, Georgiu Todoran, învăţător la şcoala fundaţională, din **Monor**; Ioan Rus, supravigil silvic în **Budacul-român**, Ștefan Petroşan, supravigil silvic în **Lunca-Vinului**, Ioan Baciu, student din **Şoimuş**, Emil Radu, student din **Bistriţa**, și alţii, ale căror nume ne sunt necunoscute”[559].

1902: „Adunarea cercuală a despărţământului **Bistriţa** al „Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român,“ cum am anunţat deja, s-a tinut duminică, în 20 iulie nou, în marea comună **Monor**… / Comite-

[559] *Revista Ilustrată*, Anul III, nr. 14-15, Şoimuş 1900, p. 134

tul cercual a plecat din oraşul **Bistriţa**, dimineaţa, la 5 ore, luând parte, încă în afară de membrii din comitet, domnii Gerasim Domide, protopop, iar din comuna **Șieuț**, dl vicar al Năsăudului, Ciril Deac. Comitetului cercual şi oaspeţilor ce au sosit de la Bistrița le-a ieşit întru întâmpinare, încă în comuna **Şieuţ**, un banderiu de 24 călăreţi din comuna **Monor**, sub conducerea dlui învăţător Adace. Acest banderiu a făcut suita comitetului cercual, iar la hotarul Monorului, dl învăţător Adace a salutat comitetul şi pe oaspeţii sosiţi. Asemenea, în capul comunei, unde era aşezată în şpalir, de amândouă părţile drumului, tinerimea şcolar şi tot **poporul din Monor**, îmbrăcaţi în frumoase haine de sărbătoare, în frunte cu inteligenţa din loc, comitetul a fost bineventat de dl director al şcolii fundaţionale Vasile Onigaş. Acestor bineventări, din însărcinareu comitetului cercual, le-a răspuns dl G. Domide. / De aici, comitetul a mers pe jos, însoţit de tot poporul, în frunte eu muzica, care cânta marşul lui Mihaiu Viteazul. Toţi au luat parte, apoi, la serviciul divin, pe care l-a celebrat dl protopop Domide, asistat de octogenarul preot Petru Tanco şi dl Simeon Tanco, care, la urmă, a ţinut un avântat discurs, în care a arătat însemnătatea zilei pentru Monor și menirea şi problemele mari ale Asociaţiunii…

Bibliotecile despărţământului. Pân-acum, despărţământul nostru a avut numai **o singură bibliotecă poporală**, care a fost, un an, în **Bistriţa**, în iunie, anul trecut, s-a hotărât să se transpună în agentura **Borgo-Prund**, unde s-a şi dus şi dat în folosinţa poporului. Mai ales peste iarnă, poporul nostru citeşte cu multă dragoste. / Din sumele ce s-au destinat, în anul trecut, spre scopurile despărţământului, s-au mai aranjat încă 2 biblioteci, care, din toamnă, se vor da spre întrebuințare una în vreo agentură,

iar alta în **Bistriţa**. Afară de aceea, din suma ce s-a dăruit de institutul „Bistriţiana" şi încă cu alte venituri ce se vor face, se va procura, nu peste mult, încă şi a patra bibliotecă poporală"[560].

1908: **Conferinţa grănicerească din Năsăud** a stabilit că „La administraţia fondurilor nu se simte lipsă absolută pentru crearea unui post nou de director de administraţie, post de căpătuială, creat pentru anumite persoane, plătit cu 5-6.000 coroane anual, contra statutelor fondurilor. Cu suma considerabilă de 5-6.000 coroane îmi ţin perfect **şcoala din Monor**, cu aproape 300 elevi… / Încât priveşte şcoala fundaţională de băieți şi fetițe din **Năsăud**, cu 7 puteri didactice, pentru susținerea căreia se recer anual 12.000 coroane, nicicând nu poate trece peste suma actuală de spese, de o parte, fiindcă învățătorii de la această şcoală, precum şi de la școalele din **Borgoprund** și **Monor**… / Școlile fundaţionale elementare din **Năsăud**, **Borgoprund** şi **Monor** nu mai sunt şcoli model, nu sunt nici şcoli pregătitoare pentru gimnaziu; autonomia am pierdut-o şi stăm mai rău ca la școlile confesionale… / Şcolile fundaţionale din **Năsăud**, **Borgoprund** şi **Monor**, este lucru ştiut şi de străini, **îşi au trecutul lor glorios**, ce nu se poate întuneca, **îşi au istoricul lor strălucit**, ce se începe cu chiar începutul românismului în aceste părţi… / Şi e foarte natural şi uşor de înţeles aceasta pentru orice om, care are cât de cât noţiunea de pedagogie, căci altfel sunt referințele la şcoala din **Năsăud**, precum şi la școleile surori din **Borgo-prund** şi **Monor**: frecvenţă regulată, plan special de învățământ, biblioteci la dispoziţie, anul şcolar de 10 luni este, şi cu totul altfel

[560] *Revista Ilustrată*, Anul V, nr. 14, Bistriţa 1902, pp. 160, 161

la școlile sătești de prin periferii, unde mizeria şi năcazurile se prezentă în sute şi mii de forme și culori… / Învățătorimea întreagă se va angaja, are datorința a se angaja și a protesta sus şi tare, o cere aceasta colegialitatea şi dreptatea cauzei mari comune, contra nedreptăţii şi insultei ce se aduce public contra colegilor lor de la şcolile din **Năsăud**, **Borgoprund** şi **Monor**, contra ălor 15 învăţători integri şi cinstiţi”[561].

Deutschweißkirch: Sächsin — Viseri: Săsoaică

Viseri: Saxon woman — Viseri: Saxonne

[561] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 144, Braşov 1908, pp. 2, 3

MORĂU

(Morou, Morov, judeţul Cluj)

1352, august 13, Cluj-Mănăştur: Conventul bisericii din Cluj-Mănăştur dă de ştire că, în înţelegerea dintre Mihail, arhidiacon de **Dăbâca**, în numele episcopului Andrei al Transilvaniei, şi magiştrii Ioan şi Ladislau, fiii lui Nicolae de Dăbâca, care au zălogit episcopului Andrei „o moşie a lor, numită **Morău** (Morou, judeţul Cluj), aflată în comitatul Dăbâca, lipsită acum de locuitori… pentru douăzeci şi şapte mărci de argint", s-a convenit că, şi „după trecerea unui an, oricând în curgerea vremii… ei să fie volnici a o răscumpăra"[562].

1357, aprilie 16, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, înfăţişându-se „Ioan, Nicolae, Ladislau şi Leukus, fiii lui Nicolae, fiul banului Mykud de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), Ladislau, fiul lui Ioan, Nicolae, Mihail, Ladislau, Emeric, Egidiu, Iacob, Desideriu, fiii lui Ladislau, precum şi Nicolae, Ştefan, Blasiu şi Mihail, fiii lui Leukus, pe de o parte, iar Nicolae, Petru, Ioan şi Ştefan, fiii lui Mihail şi Petru, fiul lui Gheorghe, pe de alta, acei Ioan, Nicolae, Ladislau şi

[562] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 140, pp. 146, 147

Leukus, fiii lui Nicolae, Ladislau, Emeric, Egidiu, Iacob, Desideriu, fiii lui Ladislau, precum şi Nicolae, Ştefan, Blasiu şi Mihail au mărturisit că pentru vrednicele slujbe ale lui Nicolae, Ioan şi Ştefan, fiii lui Mihail, precum şi ale lui Petru, fiul lui Gheorghe, ce le-au adus ei cu vărsarea sângelui lor… li s-a dat o răsplată, drept aceea au dăruit şi au hărăzit acelor Nicolae, Petru. Ioan şi Ştefan, fiii lui Mihail, precum şi Petru, fiul lui Gheorghe, sesia lor numită **Morău** (Morou, Morov, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Dăbâca, bunul lor legiuit de moştenire, împreună cu toate folosinţele… / Iar semnele de hotar urmează astfel: hotarul porneşte de la o salcie, în mijlocul unei insule, aproape de pârâul numit Valea Morăului, dinspre partea de răsărit, adică dinspre partea satului **Tioltur** (Thoteur, judeţul Cluj); de aici se îndreaptă către un stejar, unde este o movilă de hotar, şi de acolo înaintează până în hotarul acelui sat Tioltur, la un deluşor lung, numit Creasta, care creastă este semn de hotar până în hotarul satului **Stoiana** (Eztien, judeţul Cluj), şi apoi coteşte către acel pârâu Valea Morăului şi ajunge acel pârâu la hotarul satului Stoiana; de acolo, coboară la o altă creastă, care creastă începe de la cea dintâi creastă şi de aici hotarul merge către pârâu, până aproape de doi peri, în dreptul acelei insule, de unde începuse, şi acolo se sfârşesc semnele de hotar”[563].

[563] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 108, pp. 109-111

MORTUNTELUKE

(lângă Ineu, judeţul Arad)

1352, aprilie 28: Ludovic, regele Ungarie, întăreşte lui „Avram, fiul lui Dionisie de **Gherla**… moşiile pomenitului Avram, numite **Gherla** (lângă Ineu, judeţul Arad) şi **Mortunteluke** (lângă Ineu, judeţul Arad), şi moşia Sfântului Duh, precum şi moşia bumită **Ineu** (**Jeneu**, judeţul Arad), ce ţine de cetatea numită **Dezna** (**Dezne**, judeţul Arad)…lui Avram, fiul lui Dionisie, şi moştenitorilor săi, şi tuturor urmaşilor lor”[564].

Die Gegend der Altquelle, von Csik-Szent-Domokos gesehen.

[564] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 114, pp. 120-122

MORUŢ

(**Moruch**, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1352, ianuarie 9, Cluj-Mănăştur: Conventul mănăstirii Cluj Mănăştur confirmă că, „înfăţişându-se Ştefan, fiul lui Ioan de **Moruţ** (**Moruch**, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi, pe de altă parte, Nicolae zis Arrus, în numele său şi al fratelui său Ioan, fiul lui Solomon, acel Ştefan a mărturisit că… a zălogit sus-zişilor Nicolae şi Ioan… până la împlinirea a zece ani, pentru zece mărci de argint, socotind fiecare marcă la optzeci de groşi, dreapta jumătate din moşia numită **Hăşdate** (**Hasdad**, inclus în Gherla, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Dăbâca… cu jumătate de moara aşezată pe râul Someş şi cu jumătate parte dintr-un heleşteu”[565].

[565] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 91, pp. 103, 104

MOŞNA

(Villa Furkasii, Furkeschdorf, azi dispărută,
lângă **Moşna**, judeţul Sibiu)

1356, octombrie 1: „Comiţii Ioan şi Nicolae din **Villa Furkasii** (Furkeschdorf, azi dispărută, lângă **Moşna**, judeţul Sibiu), acum juzi provinciali ai pământului **Mediaş** (Medyesch, Megyes, Mehhes, judeţul Sibiu), dăm de ştire… că un om din **Alma** (Alma Între Vii, Almas, Almasio, judeţul Sibiu), numit Hese, lăsând la o parte frica de Dumnezeu şi de oameni, a ucis cu cruzime pe un om numit Mihail, fratele lui Nicolae Witche şi al lui Petru al lui Herbord, şi al lui Henning de **Buz** (Busd, Busdz, Buz, azi **Buzd**, judeţul Sibiu), în satul Alma, unde chiar locuise Mihail. Pentru acest omor, comitele Simion din Alma a urmărit pe ucigaşul Hese până în cuprinsul pământului Saroş, căci voia să-l ducă la judecată, iar acolo, ferindu-se de judecată, în cele din urmă a fost învins şi ucis, şi mort a fost dus ca ucigaş la judecată, la Mediaş… şi acolo i s-a tăiat capul, potrivit cu osânda judecăţii”[566].

1359, februarie 1, Mediaş: Provincialii ţinutului **Mediaş** dau de ştire că nu au putut să împace şi să poto-

[566] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 38, pp. 35, 36

lească „neînţelegerea şi gâlceava ce s-a iscat între două sate ale scaunului nostru, anume **Velţ** (Velcz, judeşul Sibiu) şi **Basna** (Bazna, Bozna, azi **Bazna**, judeţul Sibiu), pentru o pădure… şi l-am trimis la **Sibiu** pe comitele Andrei, bătrânul de **Brateiu** (Prothia, judeţul Sibiu), pentru a cere să se hotărască acolo care din părţi, adică dintre zisele sate, trebuie să plece, să se dea învinsă faţă de cealaltă. Şi patru bătrâni ai scaunului nostru, anume comitele Petru de **Biertan** (Virthalm, Bwtel, judeţul Sibiu) şi comitele Richan de **Răchişdorf** (villa Richvini, villa Eythkmyn, azi **Richiş**, judeţul Sibiu), comitele Ştefan şi Ioan, judele din satul **Aţel** (Eczlen, Villa Hetzelini, Villa Eczlen, judeţul Sibiu), au dat mărturie pentru credinţa lor, la Sibiu, şi i-au îndreptăţit în pricina lor pe acei oameni din Velţ. / Iar aceşti provinciali de Sibiu… au trecut această pricină spre cercetare… / Noi, toţi cei pomeniţi mai sus, mergând în ţinutul sus-ziselor sate şi rămânând acolo timp de trei zile, am dat, prin judecată, acelor oameni din Velţ partea pădurii care, după cugetul nostru, le vine lor de drept, începând din muntele ce se numeşte Veghetorul Înalt, dinspre stânga de râul ce curge la vale, spre ţinutul satului **Boian** (Bayan, Villa Bonetis, judeţul Sibiu), până la jumătatea păpurişului… / Săvârșitu-s-au acestea în fața celor patru bărbați scriși mai jos, anume comitele Petru de Biertan, comitele Richan de Răchișdorf, comitele Ștefan și Ioan, vechiul jude de Aței, și Petru, judecătorul unguresc al domnului (nostru) regele, și alți mulți bărbați vrednici și chibzuiți, și cei doi comiți Andrei de Brateiu, împreună cu toți bătrânii acestui sat, comiții din satul Aței, anume comitele Petru, fiul comitelui Petru, comitele Petru, fiul comitelui Ștefan, cu toți bătrânii acestui sat, comitele Nicolae, cu toți bătrânii satului **Valchid** (Vald-

hutin, judeţul Sibiu), cei doi comiți Nicolae, cu toți bătrânii din **Copșa Mare** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), comitele Henning, cu toți bătrânii din **Dupușdorf** (Villa Tobiae, azi **Dupuș**, judeţul Sibiu) și toți bătrânii din Biertan, comitele Dumitru și cei doi comiți Ioan, pe atunci juzi provinciali, împreună cu toți bătrânii din Răchișdorf, comitele Iacob, cu toți bătrânii din satul **Nemșa** (Nympz, judeţul Sibiu), comitele Ioan cu toți bătrânii din **Moșna** (Muschna, judeţul Sibiu), cornițele Hentzman, cu toți bătrânii din **Viszdorff** (Weisdorf, dispărut, lângă Mediaş), și toți bătrânii din satul lui **Spurbas** (Furkeschgorf, dispărut, lângă Moşna, judeţul Sibiu), comitele Ioan și toți bătrânii din **Buzd** (Buz, Busd, Busdz, judeţul Sibiu), comitele Valter și toți bătrânii din **Ibișdorf** (Isytelke, Isyptelki, Vila Isopis, Ighişu Român, azi **Ighişu Nou** şi **Vechi**, judeţul Sibiu), comitele Solomon și toți bătrânii din **Băgaciu** (Bogacs, judeţul Mureş), comitele Ștefan și toți bătrânii din **Curciu** (Kewrus, Körtz, Kwerus, judeţul Sibiu), care au fost de față la această orânduire, după cum s-a arătat mai sus, și oricine ar călca această orânduire este supus osândei cu moartea și va fi silit a da cinci mărci judecătorilor”[567].

1904, Diaconovich: „**Moșna** (magh. Muzsna), comună rurală în Transilvania, comitatul Târnava Mare, în 1891, 1.803 locuitori saşi şi români, oficiu poştal”[568].

1936: „Cursurile Școlii Ţărăneşti Superioare din **Blaj** s-au încheiat, marţi, în 9 iunie. De dimineaţă, elevele, cu profesorii și profesoarele în frunte, au luat parte la

[567] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 355, pp. 351-353

[568] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 335

sfânta liturghie, în catedrală. În curtea Școlii de menaj, s-a făcut încheierea, de față fiind Ilustria Sa Jacob Popa, canonic-prepozit, Al. Lupeanu-Melin, preşedintele Despărțământului, S. Gizdavu, prefectul judeţului, Dr. Ioan Bianu şi Dr. C. Suciu, vicepreşedinţi, I. F. Negruțiu, director pensionar, director Iuliu Maior şi profesor Dumitru Neda, membri în comitet, S. Orian, secretar, şi Ol. I. Barna, casier, doamnele şi domnişoarele profeaoare Emilia Hopârteanu, Veturia Popa-Bura, Maria Gabor, Eugenia Todică, Victoria Urzică, Paraschiva Tâmpânariu, directoarea Școlii de menaj, Silvia Comșa, Popescu Maria, Margareta Trifan, Lucreția Nicoară, Maria Socol, Gabriella Cristea şi M, Zamfir. / Dl. Al, Lupeanu-Melin, după ce a arătat situaţia Scolii, a adresat elevelor cuvinte de despărțire, dându-le frumoase sfaturi. A împărțit, apoi, diplome şi premii, în unelte casnice, cărți şi medalii religioase. Toate elevele au avut o purtare foarte bună și au fost silitoare la studii, de aceea toate au fost premiate. **Premiul întâi** l-a luat Victoria Mâtcă din **Bălcaciu**, **al doilea**, Ana Costea din **Spini**, iar **al treilea**, Maria Mărginean din **Micăsasa**. Au fost premiate, apoi, toate celelalte, eleve: Benchia Anica, din **Lupu**, Bucur Maria, din **Pănade**, Câmpean Cornelia, din **Pănade**, Câmpean Polixenia, din **Daia**, Câmpean Veronica, din **Pănade**, Costea Carolina, din **Spini**, Cristea Maria, din **Şona**, Desmirean Paulina, din **Apahida**, Diac Eugenia, din **Moşna**, Hodăian Eleonora, din **Pintic**, Ilia Reghina, din **Clugudul de jos**, Laţa Aniţa, din **Şoroştiu**, Lupean Amalia, din **Daia**, Maior Valeria, din **Rădeşti**, Mihu Maria, din Lupu, Ana Mohan, din **Copșa**, Moga Eugenia, din **Proştea Mare**, Morar Maria, din Apahida, Muntean Elisabeta, din **Rădeşti**, Muntean Letiţia, din **Vecerd**, Oprea Maria, din

Proştea Mare, Orian Valeria, din **Pănade**, Piştea Maria, din **Micăsasa**, Pitea Maria, din **Găbud**, Popa Viorica, din **Făget** şi Şovrea Maria, din **Făget**. / Eleva Mâtcă Viorica a mulţumit, în numele colegelor, conducătorilor Despărţământului Blaj al „Astrei“, prin îngrijirea cărora ele au putut urma cursurile acestei şcoli”[569].

Bäuerinnen Merişor Femei

Peasant women Paysannes

[569] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 24, Blaj 1936, p. 3

MOŞNIŢA NOUĂ

(germ. Neumoschnitza, magh. Újmosnica, judeţul Timiş)

1779: „Parohiile la care nu se cunoaște anul, când bisericile vechi fură zidite: Balinţ are matricolă din 1785, / Bara, din 1780, / Cladova, / Cutina, / Crivobara, / Fădimac, / Gruni, / Ierşnic, / Leucusești, / Mănăștur, / Ohabalungă, / Paniova, / Părul, / Răchița, / Rădmănești, / Spata, / Târgoviște, / Vizma, / Birchiș, / Bulza, / Bunea-Mare, / Căpălnaş, / Ostrov, / Ţela, / Sacoșul-Mare, / Sinersig, / Șipet, / Banloc, / Cebza (ca sat exista în 1312), / Denta, / Foeni, / Gad, / Gaiul-Mic, / Macedonia, / Obad, / Omor, / Pădureni (Lighed), / Voiteg (avea, în 1717, 28 de case), /Cenadul Mic, / Checia-română, / Pesac, / Secusigiu, / Alioș, / Belotinţ, / Chelmac, / Chesinţ, / Chizdia, / Dorgoș, / Fibiș, / Fiscut, / Labașinţ, / Lalaşinţ, / Ohaba-română, / Patârş, / Șiștarovăț, / Ususău, / Bazoș, / Brestovăţ, / Budinţ, / Checheș, / Chizătău, / Coșteiu, / Drăgoești, / Ficătar, / Hișiaș, / Ictar, / Jabău, / Lucareţ, / Ohaba-timișană, / Suştra, / Topolovăţul-Mare, / Bucovăţ, / Cerneteaz, / Ghiroda, / Herneacova, / Ianova, / **Moşniţa**, / Nadăș, / Parţa, / Remetea-Mare, / Stanciova, / Urseni, / Ferendia, / Gherman, / Ghertenis, / Jamul-Mare, / Bărăteaz, / Becicherecul-Mic, / Bencecul de Jos, / Felnac, / Firiteaz, / Hodoni, / Jadani, / Mănăștur, / Murani, /

Sânandrei, / Satchinez, / Seceani, / Vinga; **toate au matricole în anul 1779**"[570].

1894: „**Ciorobor în Moşnita**. Un om de încredere ne comunică, din comuna românească **Moşniţa**, ne comunică următoarele: La nunta evreiască din Budapesta, din 4 martie au fost, din **Moşniţa**, Ilie Muntean, jude, / Vichentie Surdu, casar, / Eftimie Belinţan, / Ion Crestescu, / Iosif Ciosa, / Vichentie Muntean, / Vasilie Dumitru, economi. Păcat de ei că poartă numele de români. Apoi Vichentie Surdu e unul dintre cei mai detreabă oameni. El a fost popă, crâsnic, învățător, chinez, acum e casar; vom căută se-l punem plăieș sau armigar. Mai deunăzi el zicea „Maica noastră, biserica", iar acum se duce la Budapesta să o batjocorească"[571].

1894: „**Dăruiri**. Ca să fie de îndemn și pe viitor, publicăm încă unele fapte frumoase și demne de imitat, în folosul sfintei biserici din **Chiseteu**… / **Lucru bun și frumos în Izvin**. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a zidit, în comuna **Izvin**, o casă pentru reuniunea de cânt a plugarilor români de-aici, astfel noul edificiu fu sfinţit, în ziua sfântului apostol Toma, fiind aici şi ruga sau hramul bisericesc. Au celebrat, la actul de sfinţire al casei, domnii Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi greco-orientali români din **Izvin**, Petru Căprariu, paroh din **Belinţ**, şi N. Miuţ, capelan din **Fibiș**. Răspunsurile le-a executat reuniunea de cânt din loc. A participat, pe lângă corpul pompierilor din **Izvin**, mai aproape poporul întreg din comună, nu altcum, și un public distins dimprejur și din îndepărtare. Urmând actul de sfinţire, stropirea casei

[570] Grofşorean, Dr. C., *Situaţia românilor bănăţeni în decursul secolului al XVIII-lea*, Timişoara, 1944, pp. 34, 35
[571] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 10, Timişoara 1894, p. 4

cu apă sfinţită, poporul, cu mic și mare, a sărutat sfânta cruce, apoi s-a purtat un tas pentru reuniunea de cânt, în care a incurs 38 florini 70 creiţari; anume, de la următorii onorabili domni: Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi în **Izvin**, Nicolau Cacina și Thimoteiu Petrişor, tutori bisericești, câte 1 florin, Ioan Mateica, învăţător, 50 creiţari, N. Miuţ, capelan în **Fibiş**, 1 florin, Petru Căprariu, paroh în **Belinţ**, 50 creiţari, Efta Ştefănel, jude comunal, 1 florin, C. Pava, învăţător în **Belinţ**, 50 creiţari, N. Jurca, cleric de **Caransebeş**, 50 creiţari, Efta Popovici, 20 creiţari, Costa Căruntu, 50 creiţari, Efta Coteţiu, cu soţia sa Elena, 10 florini, Ioan Novac, 1 florin 50 creiţari, Toma Fluoraş, Lazăr Urdă, Teodor Novac, Aron Mandriş, Nicolau Mandriş, Ioan Vuia, Nicolau Peptenariu, Iosca Demetrovici, Ioan Adamescu, Petru Frujină, Dimitriu Cherlia, Chira Bogdan, Ioan Ursu, Nicolau Stoia, Efta Răcariu, Pavel Gheju, Ioan Peptenariu și Adam Ursu, câte 1 florin, Lazar Novac, 50 croiţar. Primească mărinimoșii contribuitori cea mai profundă mulţumire. Fie dânșii convinși că vom ști păzi jertfele aduse și nu ne vom uita.

Seara, s-a ţinut concert și teatru, de către reuniunea de cânt din **Izvin**, asistând mult public, astfel că venitul casei de seară fuse 50 florini. Între oaspeţii care au binevoit a participa, cu familia lor, au fost părintele P. Căprariu, paroh în **Belinţ**, C. Pava, învăţător în **Belinţ**, domnișoara Florescu, învăţătoare în **Belinţ**, L. Simu, pădurar din **Moșniţa**, N. Miuţ, capelan în **Fibiş**, Jurca din Olașag, cleric de **Caransebeş**, Georgiu Piglea, paroh, C. Copane, Mila Copane, doamna preotească Darabanţiu, Klein S., arendator, V. Tomi, cleric absolut, Efta Coteţiu, Efta Ştefănel, jude comunal, Adam Mica, cojocar, Georg Veber, comerciant, toţi din **Izvin**, domnișoarele învăţătorese

Marta Precup din **Izvin** și Sidonia Niga din **Ianova**, G. Grozav, învăţător în Ianova ș. a. m. Petrecerea a durat până în zori, la sunetul muzicii din **Caransebeș**”[572].

1894: „Cunoscuta pungaşă Sanda Marcu din **Moşniţa** a tras, vineri, în 6 iulie nou, în piața mare, punga cu 25 florini din buzunarul unui econom din **Chevereșulmare**. Poliţia însă a prins-o și a dus-o în prinsoare”[573].

1894: „Dl George Suici, zidar din **Maierile Timişorii**, va termina renovarea bisericii române greco-ortodoxe din **Ţerenteaz** și tot el va zidi și **noua şcoală greco-ortodoxă română din Moşniţa**, preliminată cu trei mii floreni”[574].

1894: „**Preotul din Moşniţa, pus sub acuză**. Citim că tribunalul regesc din loc a pus în stare de acuză pe vrednicul paroh român greco-ortodox Dimitrie Adam din **Moşniţa**, comitatul Timiș, sub pretext că a agitat contra naţionalităţii, pe când în fapt numitul paroh şi-a împlinit numai datorința preoțească, pe baza dreptului ce i-l dau legile ţării. E trist dacă am ajuns așa departe, încât insinuările și clevetirile cunoscutei piei mizerabile din **Moşniţa** pot fi așa ușor întrebuințate spre nepăciuirea și terorizarea unui preot conştincios și blând cum este chiar și parohul român din acea comună. E groaznic, multă răutate și ticăloșie, azi, între oameni. Însă noi ținem tare că adevărul tot va triumfa și denunţătorii mercenari se vor spulbera.

Dezminţire categorică. La tendenţioasele știri, colportate prin foile străine din loc, atât despre predica

---

[572] *Foaia de Duminică* a ziarului *Dreptatea*, Anul I, nr. 19, Timişoara 1894, pp. 3, 4

[573] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 27, Timişoara 1894, p. 3

[574] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 34, Timişoara 1894, p. 6

contra Kisdedovodelor, cât și despre nesubscrierea unui atestat maghiar, domnul Dimitrie Adam, paroh greco-ortodox român în **Moşniţa** cere se publicăm cea mai categorică dezmințire. Despre ambele întâmplări foile străine au fost sugerate fals și cu intențiune rea și deci acele s-au publicat de tot denaturate, absolut necorespunzătoare adevărului, ceea ce se va adeveri şi iî cursul eventualei investigațiuni. Căci doară preoţii bisericii greco-ortodoxe din această ţară n-au ajuns deja la soarta ca orișicare seriitoraș de la sate să-i poată comanda şi să poată abuza nepedepsiţi de poziţiunea şi autoritatea oficiilor parohiale, în scopul unor treburi private personale. S-au făcut pași ca foile străine încă să ia notiță de această dezminţire”[575].

1895: „**Iarăşi un preot român condamnat pentru „agitaţie“**. Reproducem, după foile ungureşti, următoarea ştire: Preotul român Demetriu Adam din **Moşniţa** a fost tras, zilele acestea. la răspundere, înaintea tribunalului din Timișoara, pentru agitaţiune de naţionalitate. În ziua de 11 martie, după sfânta liturghie, preotul vorbi, de pe amvon, în contra „Kisdedov”-ului, ce se înființase atunci în acea comună, zicând că acel „Kisdedov” nu este altceva decât un azil al ungurilor şi al evreilor, iar scopul lui principal este de-a despoia pe români de naţionalitatea, de legea și limba lor. Deputaţiunea ce mersese, din comună, la ministru, pentru a cere înființarea „Kisdedov”-ului, a fost mituită de fișpan şi fisolgăbirău, spre a-și trăda naționalitatea. A agitat poporul ca, la ce caz de lipsă, chiar și cu forţa, să împiedece înființarea „Kișdedov”-ului. Tribunalul l-a condamnat, pentru asta, la 3 luni

[575] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 31, Timişoara 1894, p. 3

închisoare de stat şi 100 florini amendă. Atât condamnatul, cât şi procurorul au apelat”[576].

1900: „Din comuna **Moşniţa** primim o corespondență, în care ni se descoperă frumoase lucruri. Iată ce ne spune, între altele: Deşi, până acum, lucrurile în satul nostru, **Moşniţa**, n-au mers înainte, cum ar fi fost de dorit, din cauză că poporului i-au lipsit învățători şi, peste tot, oonducători buni. De un an, încoace, însă, a venit în comună, ca învățător, dl George Caba şi, deşi în timp atât de scurt, s-au făcut între români lucruri frumoase. Învăţătorul, din propriul său zel, s-a început, în toată seara, a petrece cu săteni şi tinerime, în şcoală, instruindu-i în cântări bisericeşti şi lumeşti. Prin hărnicia învățătorului, s-au făcut statute pentru înființarea unei **reuniuni de cântări** şi acestea s-au şi întărit. Rămâne numai ca să se lucre bărbăteşte pentru a ne strânge în jurul reuniunii. Tot prin stăruința învățătorului, s-a aranjat o **producţiune**, care a adus un câştig de 80 coroane, destinate pentru **înfiinţarea unei biblioteci**, pe care, prin strânsa unire dintre fraţi, încă vom face-o în curând. Iată ce se poate, dacă are cine să conducă pe poporeni şi ştie să câştige înorederea lor! / V. Iovănel”[577].

1900: „**Bibliotecă poporală în Moşniţa**. În comuna **Moşniţa**, cu ajutorul venitului unei producţiuni, date de şcolari, s-a înființat, după cum ne scrie dl învățător deacolo, George Caba, o bibliotecă de 53 cărţi, toate legate, în preţ de 75 coroane. A mai adunat zelosul învăţător şi bucate de la locuitorii din comună, în preţ de 36 coroane

[576] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 233, Braşov 1895, p. 2
[577] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 229, Braşov 1900, p. 3

16 bani, care încă sunt destinaţi pentru bibliotecă. Dl Caba mulţumeşte dăruitorilor”[578].

1903: „Ungurii din localitățile **Moșniţa** şi **Babșa** au fost aduşi la 1903”[579].

1905: „Făptuitori necunoscuţi au spart casa wertheimiană a comunei **Moşniţa**, comitatul Timiş, şi au furat din ea 12.000 coroane. Locuitorul Bogdanovics, fiind suspicionat că a fost părtaş la această spargere şi jaf, a fost arestat”[580].

1927: „Văcarul comunei **Moşniţa** a fost împuns de un taur şi transportat la Sanatoriul „Bega”, unde, operat de dl Dr. Cândea, s-a vindecat şi a plecat acasă. Norocul lui că e om sărac și, astfel, a ajuns la operaţia gratuită a dlui Dr. Cândea, fiindcă dacă era bogat ar fi fost dus la Sanatoriul Bănăţean, unde funcționează vestitul scamator Dr. Diel, care uită tampoane prin burta oamenilor nenorociţi”[581].

1929: „**Moşniţa nouă**. Sâmbătă, noaptea, la o petrecere, Ludovic Sütö, a descărcat 2 focuri de revolver asupra soţiei sale, Iuliana, fără să o nimerească. Soții au trăit dezbinați și sunt pe cale de divorţ. Atentatorul s-a prezentat la Parchet, unde a fost deţinut”[582].

1929: „**Moşniţa**. Terenul de vânătoare s-a arendat, prin licitaţie publică, şi s-a obţinut, pentru 5.000 jugăre, o arendă de 43.100 lei. Arendaş este societatea „Hubertus” din Timişoara. Până în ziua de astăzi, încă nu s-a pomenit

---

[578] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 256, Braşov 1900, p. 4
[579] Manciulea, Ştefan, *Graniţa de Vest*, Baia Mare 1994 (1934), p. 98
[580] *Drapelul*, Anul V, nr. 41, Lugoj 1905, p. 3
[581] *Svastica Banatului*, Anul I, nr. 25, Timişoara 1927, p. 2
[582] *Svastica Banatului*, Anul III, nr. 7, Timişoara 1929, p. 4

o arendă atât de mare pentru un teren de vânătoare din Banat”[583].

1930: „În ziua de 15 ianuarie, din iniţiativa plugarilor, grupaţi în jurul gazetei „Cuvântul Satelor”, s-au întrunit reprezentanţii plugarilor din judeţ, cu scopul de a for-ma o listă curat plugărească şi creştină pentru alegerile judeţene... / Dl Crişmariu din **Moşnita** propune să se primească, numai 2-3 svabi”[584].

1930: „Duminică. în 4 mai, în Timişoara, a încetat din viaţă Gheorghe Caba, student în teologie, în vârstă de 22 ani. / Marţi, în 6 mai, a fost înmormântat. La înmormântare a luat parte un public select din Timişoara şi o delegație a studenţilor în teologie din Arad. / Prohodul înmormântări a fost săvârşit de către preoţii Şora, Golumba și Imbroane, răspunsurile au fost date de corul studenţilor în teologie şi **corul din Moşniţa**, **comuna sa natală**. / La groapă, studentul Horia I. Vişoiu, într-o cuvântare emoţionantă, arată meritele decedatului şi exprimă condoleanțe familiei, în numele corpului profesoral şi al studenților de la „Academia teologică” Arad. S-a stins un tânăr care ar fi fost de folos societății omenești”[585].

[583] *Svastica Banatului*, Anul III, nr. 13-14, Timişoara 1929, p. 5
[584] *Svastica Banatului*, Anul IV, nr. 3, Timişoara 1930, p. 1
[585] *Svastica Banatului*, Anul IV, nr. 19, Timişoara 1930, p. 3

MOTIŞ

(Motişdorf, Martontelke, azi **Motiş**, judeţul Sibiu)

1359, decembrie 13, Alba Iulia: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Ladislau, fiul lui Blasiu şi Andrei, fiul lui Herbord de **Blaj** (Balasfalva, judeţul Alba), că oamenii sau oaspeţii din **Vorumloc** (Vorumloc, Baromlaka, Wurmloch, azi **Valea Viilor**, judeţul Sibiu), din a lor putere şi silnicie, s-au înstăpânit pe o bucată de pământ a alor, aflătoare între hotarele moşiei **Motişdorf** (Motişdorf, Martontelke, azi **Motiş**, judeţul Sibiu), ce trebuie să ţină, cu tot dreptul, de moşia lor… Drept aceea, poruncim să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia, omul nostru, mergând la acea bucată de pământ, s-o reia în stăpânire, ridicând noi semne de hotar… şi să-i pună pe Ladislau şi Andrei în stăpânirea ei”[586].

1923: „Târgurile: 5 noiemvrie 1923: Cojocna, **Motişdorf**, Păpăuţ, Sacul, Şomărtin, Teaca, Boroşineul mare, Chendul mic, Drag. Beiuş, Dobra, Năsăud, Şomcuţa mare, Teiuş, Bălcaciu, Ciuc-Sânmărtin. Hendorf, Baghion, Budiul de Câmpie, Cermei, Covasna, Mănăș-

[586] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 426, pp. 435, 436

turul Unguresc, Mercurea Sibiului, Şercaia, Şeica mică, Târgul Murăşului”[587].

Holzkirche Oncești Biserica de lemn
Wooden Church Eglise en bois

[587] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 43, Blaj 1923, p. 3

MOVILE

(Hudruvechiu, Hudrubechiu, Hundirtpuch,
azi **Movile**, judeţul Sibiu)

1355, iulie 14, Sibiu: „Noi, toţi locuitorii scaunului **Sibiului** şi ai celorlalte şapte scaune ce ţin de acest scaun al Sibiului, facem cunoscut că numărătoarea caselor supuse la bir din satele regeşti se află şi este nepotrivită în privinţa dării regeşti şi a celor 500 de lănci. / De aceea… am trimis să facă altă numărătoare… Atunci zişii revizori au venit în **Merghindeal** (Mergental, judeţul Sibiu) şi au văzut acolo un loc, numit **Valea Păşunii** (Widental, judeţul Sibiu), pe care, socotindu-l că este în hotar cu cei din Merghindeal… au dat pe veci acest loc celor din Merghindeal… / Dar ni s-a adus la cunoştinţă că oamenii din **Noiştat** (Noua villa, judeţul Sibiu), **Netuş** (Nythausen, judeţul Sibiu), **Hudruvechiu** (Hudrubechiu, Hundirtpuch, azi **Movile**, judeţul Sibiu), **Seliştat** (Selgestat, judeţul Braşov), caută să asuprească pe acei oameni din Merghindeal, în privinţa acestui pământ, împotriva acestei danii a noastre, ceea ce noi nu vom îngădui”[588].

[588] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 328, pp. 342-344

MUGENI

(Buguz, judeţul Harghita)

1363, noiembrie 15, Turda: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, în adunarea obştească de la Turda, ridicându-se „Dominic, fiul lui Ioan zis Zenyes, ne-a adus la cunoştinţă că toţi oamenii şi saşii din **Archita** (Erkud, judeţul Mureş) strâng şi folosesc, împotriva voinţei sale şi a opreliştei legiuite, roadele şi foloaseleunei moşii a sa, numită **Ramacha** (dispărut, lângă Rupea, judeţul Braşov), aflătoare în comitatul Târnava… De aceea, cerem să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru, Nicolae, fiul lui Alesandru, sau Ladislau de **Şoard** (Şard, Saard, azi **Şoard**, judeţul Mureş), fratele acestuia, ori Petru, fiul lui Ilie de **Mugeni** (Buguz, judeţul Harghita), să-i oprească pe aceşti saşi din Archita de la strângerea pe mai departe a oricăror roade şi folosinţe ale moşiei Ramacha”[589].

1938: „Notarul Gh. Tufan, de la comuna **Mugeni**, județul Odorhei, a fost mutat, pe cale disciplinară, la

[589] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 198, pp. 178, 179

comuna **Ghinderi**, din același judet, pentru rea purtare cu funcționarii comunali şi cu populaţia”[590].

Jaad: Sächsische Sonntagstracht
Iad: Saxon Sunday costume
Iad: Port săsesc de Duminecă
Iad: Costume saxon de dimanche

[590] *Universul*, Anul 55, nr. 107, Bucureşti 1938, p. 12

MURANI

(Murun, judeţul Timiş)

1365, martie 7, Arad: Capitlul bisericii de Arad dă de ştire că, înfăţişându-se „Konya de **Murani** (Murun, judeţul Timiş), în numele lui Andrei şi Ştefan zişi Chepe de **Gherteniş** (Gertyanus, azi **Ghertiniş**, judeţul Caraş-Severin), stăpânii săi, a făcut întâmpinare şi împotrivire, oprind pe nobila doamnă Ossana, fiica, şi pe Filip şi Mihai, fiii lui Iacob de Saar, de la vânzarea, zălogirea şi înstrăinarea părţilor lor de moşie ce le au în **Pişchia** (Pysky, judeţul Timiş) şi **Nadăş** (Nadast, judeţul Caraş-Severin), aflătoare în comitatul Timiş, iar pe Ioan zis Bonch şi pe oricare alţii de la cumpărarea şi luarea lor în stăpânire”[591].

1904, Diaconovich: „**Murani** (magh. Murány), numirea veche Moran, comună mare în Ungaria, comitatul Timiș. 282 case, cu 1.550 locuitori greco-ortodocşi români”[592].

1936: „Duminică, în 14 iunie, Organizaţia Partidului Naţional Creștin din Timişoara, a ţinut o foarte reu-

[591] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 391, pp. 408, 409

[592] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 349

șită întrunire în comuna **Murani**. / La orele 3 p. m., în sunetele **fanfarei din Pischia** şi-n cântecele naţionale ale **Corului din Giroc**, îşi fac intrarea în comuna **Murani** fruntașii național-creştini din Timişoara, aşteptați de întreaga suflare românească a comunei, în frunte având drapelele. Impozantul cortegiu, format din lăncieri, stegari, fanfare, coruri, alături de conducătorii național-creștini, se îndreaptă spre sfânta biserică, unde se sfințesc zece drapele, de către un sobor de preoți: Pr. Gr. Todan, Mihailoviciu, Horia Vișoiu, Coman și David. / Preotul Todan ţine, apoi, o edificatoare predică, arătând însemnătatea sfințirii acestor drapele. / Mulțimea trece, apoi, în faţa primăriei, unde începe întrunirea prin entuziasta cuvântare a preotului Horia Vişoiu. Vorbesc, apoi, cu multă căldură, animați de dragostea de țară, domnii Drăgulescu, Mihăilescu, Dr. Boboşan şi țăranul Tulescu”[593].

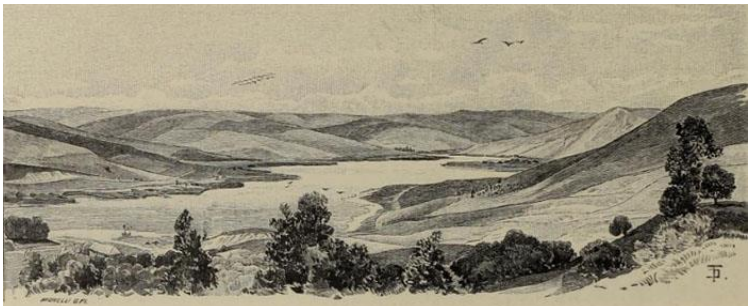

Landſchaft aus dem Mezöſég (der See von Mezö-Záh und ſeine Umgebung).

[593] *Svastica Banatului*, Anul X, nr. 3, redenumit *Graiul Românesc*, Timişoara 1936, p. 3

MUREŞENII DE CÂMPIE

(Imbuz, Wmbuz, Wmboz,
azi **Mureşenii de Câmpie**, judeţul Cluj)

1368, iunie 11, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur adevereşte că „Ilie, fiul lui Nicolae de Juc, iar pe de altă parte Mihail şi David, fiii lui Barnaba, tot de Juc, cugetând că se trag dintr-o spiţă sau neam şi sunt înrudiţi prin naştere, pentru ca să poată să dăinuiască în liniştea păcii între ei, cu toate bunurile lor neîmpărţite, au hotărât între ei această împărţeală şi rânduială, ca toate moşiile şi bucăţile lor de moşie, avute în moşie **Juc** (Juc, Suk, azi **Jucu**, judeţul Cluj) şi în moşiile numite **Vişea** (Wisa, Wysa, Vysa, judeţul Cluj), **Imbuz** (Wmbuz, Wmboz, azi **Mureşenii de Câmpie**, judeţul Cluj), **Sărmaş** (Sarmas, judeţul Cluj) şi **Suatu** (Zuaath, Zouath, judeţul Cluj), ţinând de ei de drept… le împart în două părţi drepte şi deopotrivă, drept locuri de sesie, pentru ei şi iobagii lor, în aşa fel încât curţile lor, în care au stat şi au locuit părţile, iar acum îşi au pe mai departe în ele locuinţele lor, cu toate cele ce tin de ele, şi le-au ales pentru ei şi pentru urmaşii lor astfel: curtea sus-pomenitului Ilie i-a venit acelui Ilie, iar curtea sus-amintiţilor Mihail şi David, fiii lui Barnaba, le-a venit numai lor. Iar jumătăţile locurilor de sesie din sus-zisele lor moşii şi bucăţi de mo-

şii se despart şi se deosebesc una de alta în această înşiruire: că, în ce priveşte jumătăţile lor, de la început, până la capăt, adică din moşia Juc, partea de jos, iar din celelalte moşii, ce se cheamă anume Vişea, Imbuz, Sărmaş şi Suatu, părţile de sus, în lungul şi în latul acelor uliţe, au căzut numitului Ilie, fiul lui Nicolae, și urmașilor săi, iar celelalte jumătăţi ale acelor locuri de sesie au rămas susscrişilor Mihail şi David, fiii lui Barnaba, și moștenitorilor lor, spre a le stăpâni, a le ţine şi a le avea pe veci şi nestrămutat”[594].

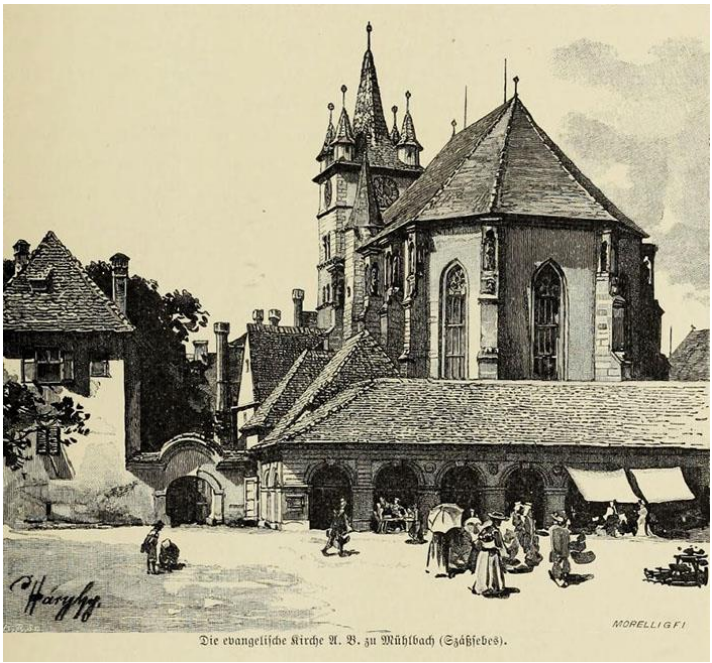

Die evangelische Kirche A. B. zu Mühlbach (Szászsebes).

[594] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 326, pp. 509-512

MUŞCA

(lângă Abrud, judeţul Alba)

1689, mai 20: „Patru comune: **Abrud-sat**, **Cărpeniş**, **Bucium** şi **Muşca**, n-au voit să recunoască niciodată **supremaţia Abrudului**, susţinând că ele au drepturi egale cu el şi ca împreună constituie **ţara Abrudului**. Aceste comune se bazau, între altele, în apărarea drepturilor lor, pe diploma principelui Mihai Apafi, dată la 20 mai 1676, în Alba Iulia, şi reîntărită, la 18 decembrie 1689, prin care nu li se pretindea altceva ca dări, decât ceea ce se pretindea şi oraşului Abrud”[595].

1715: „Românii din munții Abrudului începură, încetul cu încetul, să fie consideraţi ca iobagi ai statului, taxa în bani fu privită ca o taxă pentru răscumpărarea sarcinilor iobăgeşti şi întreg teritoriul munților, cu casele, grădinile şi arăturile muntenilor fu declarat ca domeniu al statului, şi, cum se afla, încă din vechime, instituită la **Zlatna** o administraţie publică pentru încasarea diferite-

[595] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 76, 77

lor venituri, întreg teritoriul munţilor se numi **domeniul Zlatnei**"[596].

1760: „În anul 1760, s-a întâmplat o altă răscoală, cu caracter mai mult religios, iar în revoluţia lui Horia, din anul 1784, intrând românii în **Abrud**, au scos din arhiva oraşului toate diplomele şi actele privilegiilor, le-au dat foc şi au pârjolit cu ele, în piaţa oraşului, un porc" [597].

1775: „Intervine, în situaţia muntenilor, o schimbare şi mai nenorocită, şi anume taxa de răscumpărare, pe care aveau s-o plătească românii din munții Abrudului, se măreşte, de la 5.859 florini anual, la 14.769 florini, iar în 1783, la 21.555 florini. Şi calamitatea era că pe lângă această taxă, în care se credea că sunt cuprinse toate obligațiunile feudale ale muntenilor, li se mai pusese în spinare o mulțime de alte contribuţiuni, precum şi zile de lucru, astfel că românii din **munții Abrudului**, iobagi ai Statului, ajunseră într-o situaţiune mai de plâns decât iobagii nobilimii şi adică lipsiţi de munţi, de vechiul lor patrimoniu, fără pământuri de arătură, fără grădini, fără fânaţe, supuşi la robote sau la zile de lucru şi, pe deasupra, supuşi şi la plata unei enorme taxe domeniale"[598].

1779-1783: „Interesante sunt datele despre călătoriile lui Horia şi Cloşca la Viena, dintre care vom extrage unele mai principale. Horia şi Cloşca au fostă, împreună, de trei ori la Viena, la 1779, 1780 şi 1782. Cu ei au mers, întotdeauna, încă câte doi ţărani din **Râul Mare**.

---

[596] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, p. 142

[597] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, p. 77

[598] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 142, 143

Bani de călătorie primeau de la comune. Ei mergeau pe jos, câte patru săptămâni, încolo, şi patru săptămâni, încoace. Petiţiunile către împărat le făcuse, în două rânduri, nobilul Samuilă Marţi din **Abrud**, a treia petiţiune le-a compus-o agentul Francisc Enyedi din Viena, la care i-a trimis însuşi împăratul. Horia a mai fost încă o dată, a patra oară, la împărat, în postul Crăciunului din 1783, dar împăratul plecase în Italia şi se întoarse numai în martie 1784, şi Horia trebui să aştepte în Viena până la 1 aprilie 1784, în care zi fu primit în audienţă! Horia prezentă împăratului o nouă petiţiune, în numele comunelor **Râul Mare**, **Vidra**, **Câmpeni**, **Bistra**, **Mușcă**, **Ofenbaia**, **Buciumi**, **Abrud** şi **Cărpeniş**. În 13 aprilie 1784, urmă ordinul cancelariei aulice către guvernul transilvan, ca să apere pe locuitorii comunelor suplicante şi pe deputaţii lor în contra tuturor prigonirilor funcționarilor domeniului şi ai comitatului. Deputaţii fură invitaţi să plece acasă şi să aştepte liniștiți deciziunea monarhului asupra investigaţiunii ordonată la 1780. / Despre memorabila audiență a lui Horia, de la 1 aprilie 1784, ţăranii români vorbeau că, într-un timp oarecare, împăratul Iosif s-ar fi plâns către Horia că nu poate nicidecum să supună nobilimea ungurească, şi atunci Horia ar fi zis că, dacă împăratul îi lasă țăranii pe mâna dânsului, atunci el, cu ajutorul acestora, sau va supune, sau va stinge cu totul nobilimea ungurească, şi atunci împăratul îi dete o cruce de aur (Depoziţiunea lui Iosif a lui Popi din **Sulighet**, Deva, 8 noiemvrie 1784). Cruciuliţa aurită, de care se face amintire aici, joacă un rol însemnat. Pe ea se afla şi chipul împăratului, şi Horia o arătă poporului, zicând că i-a dat-o însuși împăratul, ca românii să aibă deplină încredere în cuvintele sale. Unii susțin că Horia a cumpărat crucea

aceasta, în târgul de vechituri din Viena, dimpreună cu un pergament, cu litere de aur, pe care îl arăta poporului, zicând c-ar fi plenipotenţa din partea împăratului (Szirmay A., *Hornianae seditionis historia* (Istoria rebeliunii horniene), 8. 55 Ms. în biblioteca muzeului din Pesta). Fapt pozitiv este, zice autorul, că Horia, îndată după întoarcerea sa acasă, la Paşti 1784, începu să agite pe ţăranii din Transilvania, mai întâi în secret, şi apoi pe faţă. El le spunea că împăratul a dat ordine în favoarea ţăranilor, iar nobilimea şi autorităţile nu le execută, că dânsul are hârtii de la împărat ca țăranii să nu mai facă, de aici, încolo, servicii domnilor, ci numai împăratului, care voieşte să militarizeze toată ţara, că, deoarece nobilii nu respectă poruncile date pentru ajutorarea ţăranilor, l-a împuternicit împăratul pe dânsul să răscoale pe românii din Ardeal şi, cu ei, să stingă nobilimea şi toată ungurimea, și aceasta este „voinţa și porunca împăratului". Deviza aceasta, cu voia și porunca împăratului, era, zice autorul, în secolul trecut, un mijloc foarte practic de a pune cu succes în mișcare pasiunile ţăranilor. În realitate, însă, revoluţiunea devenise inevitabilă. Încă din anul 1778, sentimentul public al muntenilor se revoltase. Încă de la 1782, funcționarii domeniului umblau după Horia şi Cloşca, ca să-i prindă şi să-i spânzure (depoziţiunea lui Cloșca). După întoarcerea lui Horia, de la Viena, mai făcură ţăranii o ultimă încercare la guvernul transilvan, în postul Sân Petrului din 1784. Ei s-au dus, spune Cloşca, cu rezoluţiunea ce-o aduse Horia din Viena, la **Sibiu**, de trei ori după olaltă, de aici, la prefectul din **Galda**, de patru ori, dar fără de nici un rezultat. / „Justiția pentru ţăranii români nu mai era". / Cea mai mare iritaţiune s-a născută între ţărani și nobili în urma conscripțiunii militare din 1784. La pro-

punerea comandantului general al Transilvaniei, baronul Bucov, împărăteasa Maria Teresia înfiinţă, de la 1763-1766, succesiv în Transilvania, trei regimente de grăniceri români (regimentul se extindea, de la **Braşov**, peste ţara **Făgăraşului**, districtul **Sibiiului**, până la **Hunedoara**; regimentul II era format din poporaţiunea districtului **Năsăudului**; regimentul III de grăniceri români era un regiment de dragoni) şi alte două regimente de secui. Comunele româneşti, care primise arme, scăpară de serviciile iobăgeşti, posesorii feudali fură expropriaţi, iar tăranii români deveniră oameni liberi, proprietari de pământ, supuşi numai autorităţilor militare, cu singura obligaţiune, să apere graniţele ţării, în timp de pace şi de război. Se înţelege că comunele iobăgeşti ardeau de dorința de-a schimba serviciile feudale cu cele militare. În ianuarie 1784, împăratul Iosif, în combinaţiune cu tendințele sale de germanizare (în 11 mai 1784, Iosif II decretă limba germană ca limbă oficială în Ungaria şi Transilvania, în locul limbii latine) şi cu reformele ce voia a le introduce, ordonă ca să fie înscrise prealabil între grăniceri şi alte comune, aşezate pe la frontierele Transilvaniei. Horia le vorbea ţăranilor de acest ordin şi agitaţiunea lui contra clasei privilegiate, care se opunea, prinse rădăcină. Se născu o mare mișcare între țărani, care începură a cere se fie înscrişi ca militari. **Începutul îl făcură țăranii români din comuna Hăpria**, comitatul Albei de jos, care trimiseră 10 deputaţi la comisarul de război Ortmayer din **Alba Iulia**. Dorinţa li se împlini, ei fură înscrişi ca militari. Agitaţiunea pentru militarizare se răspândi în ţară cu atâta rapiditate, încât, în timp de 4 săptămâni, până la 15 august, se înscriseră, la Alba Iulia, 81 comune din comitatul Albei, al Turzii, al Zarandului şi al Cetății de baltă.

Această agitaţiune cuprinse pe iobagii din districtele săseşti. Mişcarea se ivi şi în **ţara Haţegului** și se prezentară, la vice-colonelul Karp, în **Haţeg**, o mulţime de comune, care fură înscrise. Dar aceste înscrieri complicară şi mai mult situaţiunea. Comunele iobăgeşti, îndată după înscriere, începură se denege nobililor orice servicii şi orice taxe feudale. Un ţăran din **Ilia**, cu numele Iosif Buda, întorcându-se de la conscripţiune, zise către un nobil ungur; „Acum aţi gătat-o şi voi, ungurilor, şi vi se iau moșiile şi ni le dau nouă, iar peste 15 zile, îl căpătăm, şi atunci vă tăiem pe toţi!”.

Nobilimea ungurească, văzând amenințările și penitențele țăranilor și temându-se ca răul să nu ia dimensiuni și mai mari, începu se prigonească pe corifeii mișcării, să-i pedepsească și să-i scotă de pe moșii. Aceasta irită și mai multă țărănimea. Se-ntâmplară și acte de violență. Nobilul Nondra fu ucis de niște țărani din **Clopotiva**, în munți, subprefectul Herța fu împușcat, noaptea, pe când dormea. Baronul Bruckenthal, guvernatorul Transilvaniei, trimise pe judele regesc din **Târgul-Mureșului**, Ștefan Halmagyi, ca să publice țăranilor că înscrierile s-au făcut fără ştirea împăratului și a guvernului, iar de la comandantul militar, baronul Preiss a dat ordin ofiţerilor din graniță ca să înceteze cu toate lucrările conscripțiunii. Sosind la **Alba-Iulia**, comisarul Halmagyi spune țăranilor, pe care îi întâlni aici, că întreaga conscripțiune n-are nici o valoare, iobagii să meargă acasă, să asculte de funcționarii comitatului, să-și împlinească obligațiunile feudale, căci altcum vor fi siliți, cu forță armată, iar dacă au plângeri, să se adreseze la comitat, i-a invitat să comunice cele auzite și la alții. În ziua următoare, a chemat la Alba- Iulia 7 deputaţi din comunele vecine, spunându-

le tot aceea. Asemenea, fură trimiși și în alte comitate comisari civili, în fine guvernul ordonă să prindă pe autorii turburărilor și să fie trași înaintea judecății. Guvernul, exclamă autorul, în locă de a se cugeta serios la ușurarea poziținii iobagilor, era încă și acum de credință că, prin comisari și sentințe severe, va putea să convingă pe țărani că privilegiile nobilimii sunt nealterabile și că iobăgia, oricât de grea, e singura soartă menită pentru ei / Dar cu toate că interveni și **episcopul ortodox Gedeon Nichitici**, care se instalase atunci la **Sibiu**, cu circulare către preoți, poporul nu se putu liniști și turburarea creștea mereu. De o parte, iobagul, prea de multe ori înșelat, pierduse toată încrederea în nobilime și-n autorități, pe de altă parte, simțul de libertate entuziasmase prea mult inima lui. Țăranii răspundeau că nu pot crede că conscripțiunea nu s-a făcut cu voia împăratului și, în această credință, îi întări și mai mult atitudinea așteptătoare a armatei, care se ferea a zice că conscripțiunea ar fi fără valoare. Astfel, iobagii din mai multe comune plecară, din nou, la **Alba-Iulia**, să le dea arme și ei continuau cu amenințările. „Vom cerca noi și alta, că, până nu vom speria pe domni, n-a fi bine de noi!", zise George Pădurenu din comuna **Țelna** către un nobil unguresc. Iar țăranul Florea Cosma, din **Gârbău**, zise către nobilul Szent-Pali: „E degeaba, jupâne, pe voi, pe nemeși, pe domnișI, pe unguri, ar trebui să vă scoată tot cu balegi din sală și din țara asta, că țara asta e a noastră, a voastră e țara ungurească, și, în scurtă vreme, vă și scoatem noi de aici" (*Archiva c. Jankovits*, Nr. 337). / Așa se încheia preludiul acestei revoluțiuni… Horia, principalul autor al turburărilor, rămase însă, de astădată, cu totul pierdut din vederea autorităților, iar nobilimea și guvernul rămaseră în credință

că țăranii s-au liniștit. Da, se liniștise, ca, după 12 zile, catastrofa să înceapă cu toată vehemența”[599].

1783: „În cursul lunii mai 1783, o nouă deputaţiune a moţilor luă drumul Vienei, ca să se plângă despre multele abuzuri şi cruzimi şi, totodată, să ceară scăparea vieţii celor 5 locuitori, condamnaţi la moarte, precum şi ordin ca deputaţii lor să nu mai fie arestați de către funcționarii domeniului pentru faptul că reclamă dreptate la Curtea împărătească. / La 7 iunie 1783, împăratul dete ordin guvernului din Transilvania ca nici locuitorii din munții Abrudului şi nici deputaţii lor să nu mai fie urmăriți, pentru plângerile ce le-au înaintat la Viena, şi nici să se execute vreo sentință de moarte asupra lor. Cu toate acestea, sentința forului domenial din **Zlatna** fu executată, în mare parte, asupra muntenilor. Numai pedeapsa cu moarte fu schimbata în închisoare, de la 1-2 ani, şi câte 50-100 bastoane. / În luna noiembrie 1783, Horia, deputatul ţăranilor din Râul Mare (**Albac**), şi Closca, deputatul ţăranilor din **Cărpeniş**, **Abrud**, **Bucium** etc. pleacă, pentru a treia oară, la Viena. De astă dată, deputaţii motilor sunt siliți să aştepte luni întregi în capitala Austriei, deoarece împăratul Iosif II era plecat la Roma, în Italia, de unde se întoarse la 10 martie 1784. La 1 aprilie acelaşi an, Horia fu primit în audienţă de împărat, căruia îi prezintă o nouă petiţiune, în numele comunelor **Râul Mare**, **Vidra**, **Câmpeni**, **Bistra**, **Mişca** (corect, **Muşca**), **Baia de Criş**, **Bucium**, **Abrud** şi **Cărpeniş**, şi prin care locuitorii se plângeau că, cu toate rugăciunile lor, înaintate, în diferite rânduri, la Curtea imperială, ei n-au putut să obţină nici o uşurare. / În 13 aprilie 1784, împăratul comunică guver-

[599] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 203, Braşov 1884, pp. 2, 3

nului transilvan ca, până la hotărârea sa, în ceea ce priveşte ancheta, ordonată încă în anul 1780, locuitorii comunelor suplicante, ca şi deputatii lor, să nu mai fie arestaţi, iar cei închişi pentru plângerile făcute să fie imediat puşi în libertate”[600].

1784: **Cei patru căpitani ai răscoalei**. „**Horia** se bucura de o imensă popularitate, mai ales printre iobagii comunelor de pe văile Arieşului Mare şi Arieşului Mic. Din căsătoria cu soţia sa Ilina, a avut doi copii: pe Ion, care a fost şi dânsul vice-căpitan, pe vremea revoluţiei (răscoalei lui Horia – n. n.), şi pe Luca. / Al doilea căpitan al revoluţiei a fost **Ion Cloşca**, cel mai intim prieten al lui Horia. Cloşca, ca şi Horia, era iobag al statului, din comuna **Cărpeniş**, lângă Abrud. Numele său adevărat era **Ion Oargă**, iar Cloşca, un simplu epitet popular, i s-a dat, în glumă, de consătenii săi, conform uzului românesc de a i se da fiecăruia câte o poreclă. / Inteligent, concentrat şi curajos, Cloşca câştigase, încă de tânăr, iubirea ţăranilor din comunele **Cărpeniş**, **Abrud** şi **Bucium**, care, în trei rânduri, îl trimiseseră ca deputat al lor la Curtea din Viena. Mai întâi, a fost trimis în anul 1779, când avea numai 32 de ani. Ceva mai înstărit decât Horia, poseda o casă mai bună, pe o coastă, lângă drumul ce duce de la Abrud, la Câmpeni, anume pe coasta Cloşceştilor, apoi câteva locuri de arătură şi fânețe. Pe soţia lui o chema Marina, pe fratele său Teodor Oargă, iar pe soru-sa Achimia. / În fine, al treilea căpitan, **George Crişan**, era tot iobag al statului, din comuna **Cărpeniş**, având, pe vremea revoluţiei, etatea de 52 de ani. Mândru şi impunător, sever şi hotărât. Numele său adevărat era **Marcu Giurgiu**,

[600] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 149, 150

originar din comuna **Vaca**, judeţul Zarandului, adică de pe Valea Crişului Alb, ceea ce i-a adus numele de Crişan, din partea muntenilor. La Cărpeniş a ajuns prin însurătoare. Fost soldat în armată, unde disciplina militară i-a înăsprit şi mai mult natura sa de fier, pe care a dovedit-o în mijlocul crâncenelor vărsări de sânge, comise de el şi oamenii lui, în contra nobililor din comitatul Zarandului. / Este interesant de amintit că, **în afară de Horia, Cloşca şi Crişan**, mai apare, în primele zile ale revoluției, încă **un al patrulea căpitan**, un bărbat de statură înaltă, cam de 50 de ani, cu faţă negricioasă, purtând pe cap o chiveră roşie de soldat, încins cu o sabie lungă şi purtând două pistoale la brâu. Acest căpitan a fost prezentat în fața poporului din **Bucium** (la 8 şi 9 noiembrie 1784) de către însuşi Horia, care îi zicea „căpitan". Toate ordinele date de Horia el le-a înăsprit şi mai mult. Este însă curios că acest căpitan, plecând, în ziua de 9 noiembrie, din **Bucium**, în comuna **Muşca**, el dispare de pe teatrul revoluţiei pentru totdeauna. / Cine şi de unde era acest căpitan nu s-a stabilit nimic precis, până azi. După unele manuscrise contemporane, el ar fi fost un ofiţer rus, cu numele de **Mihai Poperski** sau Popescu, dânsul declarând, odată, că ar fi din Bucureşti, iar altă dată, de la Iaşi"[601].

1784: **„**În anul **1784**, **Abrudul** a ajuns sub jurisdicţiunea prefecturii Alba de jos, dar această stare de lucruri n-a ținut mult timp, deoarece, reclamând la Curtea împărătească, în anul 1790, şi-a recâştigat drepturile avu-

[601] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 153, 154

te, nu însă şi cele asupra comunelor **Abrud-sat**, **Cărpeniş**, **Bucium** şi **Muşca**”[602].

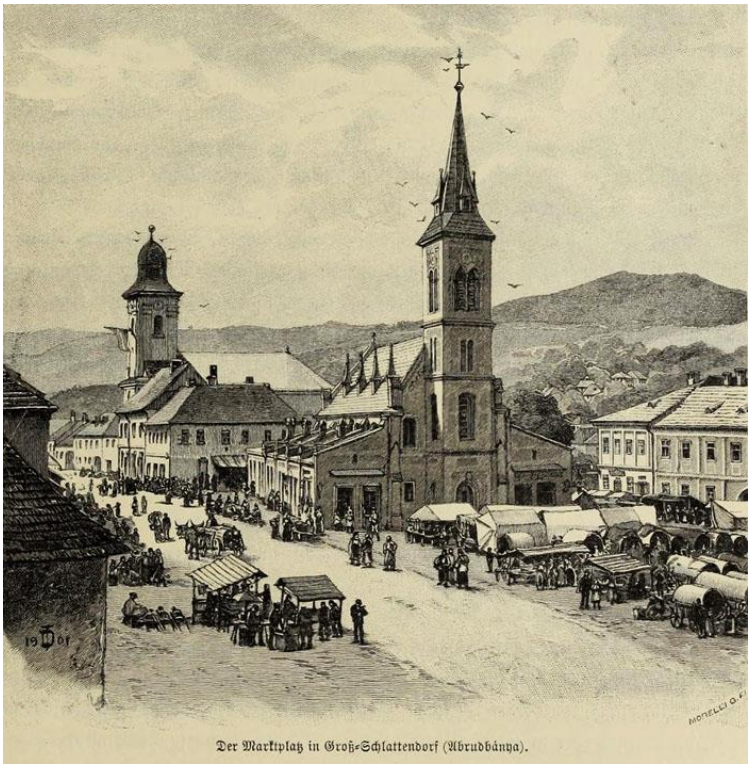

Der Marktplatz in Groß-Schlattendorf (Abrudbánya).

[602] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, p. 77

Cuprins

MĂCEU, judeţul Hunedoara, p. 4
MĂCICAŞU, judeţul Cluj, p, 8
MACKAS, judeţul Caraş Severin, p. 18
MĂDĂRAŞ, judeţul Satu Mare, p. 19
MAG, judeţul Sibiu, p. 26
MĂGĂREI, judeţul Sibiu, p. 28
MĂGURA, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 29
MĂHĂCENI, judeţul Alba, p. 36
MĂHAL, judeţul Cluj, p. 51
MĂIERĂU, judeţul Mureş, p. 55
MAIERU, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 56
MĂIERUŞ, judeţul Braşov, p. 69
MALIN, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 75
MĂLINCRAV, judeţul Sibiu, p. 76
MALNAŞ, judeţul Covasna, p. 84
MĂNĂRADE, judeţul Alba, p. 86
MĂNĂŞTUR, judeţul Cluj, p. 106
MARGA, judeţul Caraş-Severin, p. 149
MARGHITA, judeţul Bihor, p. 152
MĂRGINENI, judeţul Braşov, p. 171
MARKHAZAELEUFELDE, judeţul Cluj, p. 177
MĂRTINEŞTI, judeţul Satu Mare, p. 178
MARTINEŞTI, judeţul Hunedoara, p. 180
MÂSCA, judeţul Arad, p. 182
MAŞLOC, judeţul Timiş, p. 183

MEDIAŞ, judeţul Sibiu, p. 185
MEDIEŞUL AURIT, judeţul Satu Mare, p. 215
MEDVEŞ, judeţul Alba, p. 224
MEHADIA (**Herculane**), judeţul Caraş-Severin, p. 225
MEHALA, judeţul Timiş, p. 294
MENEŞ, judeţul Mureş, p. 312
MERA, judeţul Cluj, p. 313
MERA, judeţul Timiş, p. 318
MERGHINDEAL, judeţul Sibiu, p. 320
MERIŞOR, judeţul Mureş, p. 324
MESENTEA, judeţul Alba, p. 327
MESEŞENII DE JOS, judeţul Sălaj, p. 336
MESTEACĂN, judeţul Hunedoara, p. 343
MEŞENDORF, judeţul Braşov, p. 344
METIŞ, judeţul Sibiu, p. 346
MICĂLACA, judeţul Arad, p. 348
MICĂSASA, judeţul Sibiu, p. 358
MICEŞTI, judeţul Cluj, p. 380
MICEŞTII DE CÂMPIE, jud. Bistriţa-Năsăud, p. 385
MICEŞTI, judeţul Alba, p. 387
MICFALĂU, judeţul Covasna, p. 392
MICOŞLACA, judeţul Alba, p. 395
MICULA, judeţul Satu Mare, p. 399
MIERCUREA CIUC, judeţul Harghita, p. 403
MIERCUREA SIBIULUI, judeţul Sibiu, p. 425
MIHĂIEŞTI, judeţul Cluj, p. 433
MIHAIFALĂU, judeţul Bihor, p. 439
MIHĂLENI, judeţul Hunedoara, p. 440
MIHĂILEŞTI, judeţul Arad, p. 454
MIHAI VITEAZUL, judeţul Mureş, p. 455
MIHALŢ, judeţul Alba, p. 457
MIHELEU, judeţul Bihor, p. 475

MIHEŞU DE CÂMPIE, judeţul Mureş, p. 477
MILOVA, judeţul Arad, p. 479
MINIŞ, judeţul Arad, p. 481
MINTIU, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 485
MINTIU GHERLII, judeţul Cluj, p. 495
MINTIU, judelul Satu Mare, p. 500
MIRĂSLĂU, judeţul Alba, p. 505
MIREŞU MARE, judeţul Maramureş, p. 511
MITNICUL MARE, judeţul Caraş Severin, p. 514
MOACŞA, judeţul Covasna, p. 516
MOCIAR, judeţul Bihor, p. 520
MOCIRLA, judeţul Sălaj, p. 525
MOCIU, judeţul Cluj, p. 526
MOCREA, judeţul Arad, p. 535
MOCYOZ, judeţul Caraş-Severin, p. 544
MOECIU, judeţul Braşov, p. 545
MOFTIN, judeţul Satu Mare, p. 549
MOGOŞ, judeţul Alba, p. 561
MOGOŞEŞTI, judeţul Maramureş, p. 573
MOIAD, judeţul Sălaj, p. 574
MOISEI, judeţul Maramureş, p. 581
MOIŞA, judeţul Mureş, p. 596
MOIŞENI, judeţul Maramureş, p. 602
MOLDOVA NOUĂ ŞI VECHE, Caraş-Severin, p. 608
MONOR, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 614
MORĂU, judeţul Cluj, p. 622
MORTUNTELUKE, judeţul Arad, p. 624
MORUŢ, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 625
MOŞNA, judeţul Sibiu, p. 626
MOŞNIŢA NOUĂ, judeţul Timiş, p. 631
MOTIŞ, judeţul Sibiu, p. 639
MOVILE, judeţul Sibiu, p. 641

MUGENI, judeţul Harghita, p. 642
MURANI, judeţul Timiş, p. 644
MUREŞENII DE CÂMPIE, judeţul Cluj, p. 646
MUŞCA, judeţul Alba, p. 648

Foto Muzeul Etnografic, Cl

Port femeiesc din Sălciua de jos

„Ca soldaţilor grăniceri români să li se facă orice uşurare posibilă, admitem, ca interimari, şi până când se va putea introduce uniformitatea în îmbrăcăminte, să poarte sumanul sur scurt, pantalonii (cioarecii)

şi opincile obişnuite, dar cu condiţia ca pantalonii să fie mai strâmţi, sumanele să fie uniforme şi prevăzute cu guler şi mâneci de culoarea stabilită de regiment”.